Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

УКРАЇНА
в гуманітарних і соціально-економічних вимірах

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 25-річчю Незалежності України)

29-30 квітня 2016 р.

Частина І

Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

УКРАЇНА
в гуманітарних і соціально-економічних вимірах

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 25-річчю Незалежності України)

29-30 квітня 2016 р.

Частина І

Дніпропетровськ

2016

УДК 303
ББК 63.3
У 45

Редакційна колегія:

Токовенко Олександр Сергійович, д.філос.н., проф., декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Сергєєв Вячеслав Сергійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Касьянов Георгій Володимирович, д.і.н., проф., зав. відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАН України
Пометун Олена Іванівна, д. пед. н., проф. член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України.
Хамітов Назіп Віленович, д.філос.н., проф., провідний науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України
Крилова Світлана Анатоліївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Кривошеїн Віталій Володимирович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Третяк Олексій Анатолійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Вершина Вікторія Анатоліївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії, заступник декана факультету суспільних наук і міжнародних відносин з наукової роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Перфільєва Анастасія Олександрівна, к.політ.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Грачевська, Таміла Олександрівна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Двуреченська Олександра Сергіївна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

У 45 Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 квітня 2016 р., м.Дніпропетровськ. Частина І. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. – 358 с.

У збірник вміщено матеріали всеукраїнської наукової конференції «**Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах**», що присвячені осмисленню проблем сучасної Україні в соціальному, політичному, історичному, філософському, культурологічному, філологічному, правовому, економічному, педагогічному та інших дискурсах, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних та кризових явищ у різноманітних сферах української дійсності. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

.

© Колектив авторів, 2016
© ДНУ ім. Олеся Гончара, 2016

СЕКЦІЯ І.
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

С. М. Наумкіна

ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ПОРЯДКУ У СУСПІЛЬСТВІ

Суспільства, що трансформуються, у більшості випадків, особливо на начальних стадіях реформування, не можуть створювати сталі та керовані моделі поведінки для своїх членів, порушуючи, тим самим, баланс між соціальними цінностями та можливостями їх досягнення. Обґрунтування цього положення належить Роберту Мертону і знайшло розповсюдження у науковій літературі як «парадигма Мертона», яка трактує девіантну поведінку як особливу форму адаптації до нових соціальних умов, коли в результаті протиріч у суспільстві індивід відчуває відчуження від нього і тому свою небезпеку [3].

Виникаючі на цьому тлі соціальні девіації вчені розглядають як різновид аномії, тобто порушення ціннісно-нормативної системи суспільства. Автором цієї концепції вважають Еміля Дюргейма, який характеризував період суспільного спокою та стабільності як «звичайний порядок», який є справедливим і легітимним завдяки тривалому існуванню в часі і просторі, базуючись на соціальних традиціях, сімейних авторитетах та родинних зв’язках.

Отже, авторитет традицій обумовлює стабільність соціуму і колективу [2,с.493]. Суспільство тут представлене як об’єктивна структура, яка здатна до самовідтворення і програмує вчинки людей через соціальні інституті, норми та правила поведінки.

У цьому контексті важлива роль відводиться поняттю «солідарність суспільства» . Зростання протестних настроїв у суспільстві є відображенням процесу втрати відчуття солідарності всередині суспільства. Так, Е. Дюркгейм стверджував, що рівень солідарності (одностайності, відчуття спільних завдань) визначає характер та інтенсивність соціальних процесів. Саме відсутність солідарності є підґрунтям більшості негативних суспільних проявів.

Друге фундаментальне поняття у цьому контексті – «відчуження», яке включає такі почуття дезорганізованої людини, як безпорадність, відсутність зрозумілих орієнтирів, ізоляція від суспільства тощо. Це поняття, яке супроводжує аномію, є крайньою стадією суспільної дезорганізації. Варто звернути увагу на те, що причиною революційних подій стають не незадоволені економічні потреби і не політична несправедливість, а їх психологічне сприйняття. Таку ситуацію, за А. Токвілем, називають «революцією зростаючих очікувань» [4]. Отже, революції відбуваються, коли є надія на покращення умов життя, коли очікування і надії ростуть, випереджуючи реальні можливості. Революційні події в Україні в 2004 і 2013 роках – яскраве підтвердження цього положення.

Теорію «відносного незадоволення», або «відносної депривації» обґрунтував англійський соціальний психолог Семюел Стауферр. Надалі вона розвивалася в працях Р. Метрона і У. Руінсаймена. Згідно до неї, люди відчувають розрив між тим, що вони мають, і тим, що вони можуть мати. Величина розриву між очікуваним результатом та реалізацією обумовлює ступень соціального незадоволення. Отже, соціальне незадоволення може викликати соціальну активність як серед соціальних «низів», так и серед провладних олігархічних «верхів» .

Концепція «відносної депривації» в поєднанні із ідеями соціальної справедливості представлені у праці У. Руінсаймена, який обґрунтував, що нерівність групового доступу до соціальних благ і політичних можливостей призводить до виникнення групової активності, сприяючи формуванню політичних позицій і, відповід-

но, опозицій в середині всіх соціальних груп. На думку Ральфа Дарендорфа, «хто вміє впоратися з конфліктами шляхом їх визнання, той бере під контроль ритм історії. Хто упустить цю можливість, отримує ритм собі в супротивники» [1]. З його точки зору, соціальний конфлікт – є результатом протидії існуючим у суспільстві відносинам панування і підпорядкування. Придушення конфлікту веде до його загострення, а «раціональна регуляція» – до «контрольованої еволюції» . Отже, посилення депривації провокує агресивні реакції на фрустрацію, причому не має значення, чи є винуватці стану справ справжніми або придуманими.

Близькою до цього пояснення соціальних протиріч є теорія «базисних людських потреб» . Так, в працях Д. Бертона, Е. Арара зазначається, що саме неможливість задоволення основних потреб призводить до насильства, соціальних потрясінь і політичних конфліктів. Зокрема, Дж. Бертон вважає, що найбільш важливими джерелами конфліктів у суспільстві є соціальні інститути з опорою на існуючу систему влади і норми правлячої еліти. Розрив між соціальними очікуваннями щодо задоволення базисних потреб і дійсним ступенем задоволення цих потреб в рамках існуючої політичної системи характеризує легітимність влади незалежно від діючих законів і правової системи. Якщо соціальні групи не можуть задовольнити свої основні потреби через правові норми і інститути, то вони будуть прагнути до їх задоволення за межами інститутів [7, с. 150]. Вирішення конфліктів, згідно цього підходу, повинно бути спрямоване на інституційні та системні зміни, вдосконалення політичних структур для адекватного задоволення основних потреб, а не на зміну групової поведінки.

Система соціально-політичних інститутів, як причина соціальної деструкції та зародження соціальних рухів, постала в теорії «структурного насильства» . Ця теорія виходить з того, що сама організація суспільства може створювати конфліктні умови міжгрупової взаємодії. Йохан Гальтунг такого роду ситуації називає структурним насильством [8], пояснюючи причини соціально-політичних колізій структурними умовами сучасного суспільства. На відміну від «прямого» насильства, «структурне» характеризується статичністю і стабільністю, оскільки соціально-політичні структури не піддаються швидким трансформаціям. Так, повалення керуючої влади внаслідок політичних протестів із застосуванням прямого насильства може змістити політичних лідерів і їх оточення, але не самі структури, що і підтверджується політичною практикою останніх років в Україні. Тому політичні інститути, розвиток яких не досяг завершення, не здатні надавати легітимні засобі для конструктивного представлення політичною системою інтересів мобілізованих груп. В цьому випадку відбувається ескалація соціально-політичної напруженості, активізація насильницьких дій [5].

У цьому контексті заслуговує на увагу і концепція маргінальності, яка була розроблена Робертом Парком і використовується для аналізу складних суспільних процесів. Так, «маргінальні особи», за визначенням Томаса Шибутані, пов’язують різні соціальні простори, не входячи повністю ні в один з них [6]. Маргінальний статус підштовхує людей до здобуття радикальних, крайніх статусів: опозиційність до суспільства, або гіперпатріотизм, релігійний фанатизм або войовничий атеїзм. Маргінальна ситуація завжди виключно напружена, і реалізується вкрай неоднозначно.

Отже, синтез різних концептуальних підходів дозволяє виробити наукові підходи щодо розуміння сутності, джерел, а головніше – шляхів подолання і вирішення соціально-політичної напруги, яка актуалізувалася у останні роки у багатьох країнах світу, створюючи небезпеку як на локальних, так і глобальних рівнях.

Список використаних джерел

1.Дарендорф Р. Современный социальный конфликт: Очерк политики свободы. Под общим руководством Л. Ю. Пантин / Р. Дарендорф. – М. : РОССПЭН, 2002. – 286 с. 2.Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Пер. с фр. и послесловие Л. Б. Гофмана

/ Э. Дюркгейм. – М. : Наука, 1990. – 575 с. 3.Мертон Р. К. Социальная структура и аномия / Р. К. Мертон. – М. : Прогресс, 1966. – 309 с. 4.Токвиль А. Старый порядок и революция / Пер.с фр. М. Федоровой / А.Токвиль. – М. : Моск. философский фонд, 1997 – 248 с. 5.Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах / С. Хантингтон. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с. 6.Шибутани Т. Социальная психология / Пер. с англ. В. Б. Ольшанского / Т. Шибутани. – Ростов н/Д. : Феникс, 1999. – 544 с. 7.Burton J. Conflict: Human Needs Theory (Vol. 2 of the Conflict Series) / J. Burton – L. : Macmillan, 1990. – 358 p. 8.Galtung J. Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization / J. Galtung. –L. : Sage, 1996. – 280 p.

М. Ф. Москалюк

ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА В УКРАЇНІ: НЕФОРМАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Інститут президентства в політологічному науковому дискурсі розглядається, насамперед, як один з різновидів політичних інститутів сучасності. У рамках цього інституту глава держави (президент) володіє владними повноваженнями в сфері державного управління, які залежать як від державно-правових норм, що регулюють функціональне призначення президентської влади, так і політичної діяльності президента як глави держави.

Інститут президентства в Україні протягом 25 років функціонування пройшов складний шлях інституалізації та розвитку на тлі кількаразових переходів від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської моделі. Вказані обставини суттєво вплинули на конституційну правосуб'єктність президента, обсяг його повноважень і функцій. Але якщо їх формальний вимір знайшов свій вияв у Конституції 1996 р. та наступних змінах до неї, неформальні президентські види діяльності залишилися поза межами конституційно-правового окреслення і не стали предметом комплексного наукового політологічного аналізу. Попри те, вони є важливими в системі владних повноважень глави держави та визначення його статусно-ролевої специфіки. При цьому варто зазначити, під неформальними функціями розуміємо такі, що де-юре не належать президенту, але де-факто ним успішно реалізовуються.

Із здобуттям Україною незалежності в політичну систему країни поряд з формальними інститутами із радянського минулого ввійшли також неформальні – «телефонне право», блат при призначеннях на відповідні посади, патронажно-клієнталістські відносини, репресії проти інакодумців, корупція, «інститут чорного ринку», тощо. У зв'язку з достатньо слабкою імплементованістю демократичних інститутів у вітчизняний соціум неформальні практики поступово займають важливе місце у функціонуванні владних інституцій взагалі та інституту президентства зокрема. Свій вплив справило також відродження неопатримоніальних відносин. Це явище характерне для багатьох «молодих демократій», Україна не стала винятком. Неопатримоніалізм як суспільний феномен виникає в умовах збереження демократичного фасаду, який використовується для реалізації недемократичних «правил гри», клієнтально-патронажної мережі, значного ступеня персоніфікації влади. Президент у патримоніальній політичній системі виступає уособленням всієї суспільної системи, «її символічним центром, який об'єднує формальні й неформальні управлінські зв'язки в єдине ціле» [4, с.184-185].

Вже за президентства Л.Кравчука розпочалося політичне суперництво в країні, негативним наслідком якого, за твердженням відомої вітчизняної дослідниці М.Кармазіної стало посилення інфляції та корупції. На цій основі тільки й могла виникнути «Україна Кучми» [3, с.178].

На тлі політики «роздержавлення» та приватизаційних процесів середини і др. полов. 90-х рр. XX ст., а також ситуації, коли Конституція 1996 р. чітко окреслила обсяг президентських повноважень, але його виявилося замало для досягнення поставленої мети – створення прошарку великих власників, президент Л.Кучма ви-

конував неформальну функцію «арбітра» у боротьбі між різними бізнес-адміністративними групами. Поява нового класу – олігархату – потребувала системи накопичення стартового капіталу. Ефективними засобами для цього стали неформальні практики, успадковані з радянських часів [2, с.113]. У межах неформальних функцій президент Л.Кучма, очоливши верхівку владної піраміди, перетворюється у головного патрона політико-економічних кланів, які « забезпечили йому прихід до влади в обмін на примноження економічного потенціалу» [1, с.42]. Прикладом реалізації неформальних практик було також формування власної команди із особисто відданих Л.Кучмі осіб, насамперед з рідної Дніпропетровщини. Так ставленик президента, міністр кабінету міністрів, згодом найдовший керівник уряду за президентства Л.Кучми В.Пустовойтенко, виконував в уряді неформальну роль «ока государевого» [3, с.212].

Політика олігархізації безпосередньо пов'язала бізнес і владу, розшарувала суспільство, суттєво підвищила рівень його корумпованості. У системі органів державної влади та управління політика президента Л.Кучми вибудувала псевдоавтономну модель виконавчої влади з центром у президентській адміністрації. Остання через неформальне підвищення свого статусу, так само як і РНБО використовувалася президентом для впливу на уряд [5, с.143].

Ще одним негативним наслідком функціонування інституту президентства часів Л.Кучми стала неформальна практика фальсифікації виборів 2004 р., що, у свою чергу, підвищило громадянську активність, привело до подій, відомих як «Помаранчева революція» .

Революційні події 2004р., попри загальні сподівання та надії привести функціонування політичного процесу у відповідність з світовими демократичними стандартами, не ліквідували неформальні практики. Вони, окрім хіба що відвертої фальсифікації виборів, повністю збереглися. Замість одних груп бізнес-інтересів до влади прийшли інші. Щоправда злиття бізнесу і влади відбувалося не за лаштунками президентської адміністрації, а на публічній арені парламентської діяльності, основаній на зрозумілій процедурі чесних виборів. За таких обставин президент В.Ющенко, критикуючи свого попередника, не міг виконувати його неформальні функції. Конституційні зміни 2004 р, що запровадили парламентсько-президентську модель республіканського правління зменшили обсяг президентських повноважень. У зв'язку з цим В.Ющенко намагався виконувати неформальну роль морального авторитета, який володіє розширеним правом вето щодо різноманітних політичних рішень. Спробою реалізації цієї неформальної функції була організація публічного підписання Універсалу національної єдності. Але ухвалення парламентом Закону «Про Кабінет Міністрів» суттєво обмежили повноваження глави держави та довели недієвість такої неформальної ролі [2, с. 128].

Протистояння між президентом і урядом, основними бізнес-адміністративними групами далі відбувалося на тлі використання неформальних практик. Новий рівень актуалізації отримала політика усунення політичних опонентів під гаслом «переможець отримує все» [1,с.43].

Донецька група бізнес-інтересів після перемоги її представника на президентських виборах 2010 р. ініціювала повернення до Конституції 1996 р., яка суттєво розширювала повноваження глави держави та відновила процес «президентціалізації» влади. Президент В.Янукович повернув собі контроль над урядом часів Л.Кучми. Реставрованими були також у повному обсязі та неопатримоніальному руслі неформальні види президентської діяльності. Формальна функція відбору лідерів реалізувалася у спотвореному вигляді «Донецької України» – формування еліти за регіональним та клановим принципами. Представники Донеччини отримали 75% керівних посад в державі. Тендери за неконкурентною процедурою ставали щораз більш поширеним явищем. Протягом трьох останніх років президентства В.Януковича їх відсоток зріс з 13,6% до 44,4% [2, с.130].

Використання у своїй діяльності механізмів політичних репресій і політичної корупції на тлі криміналізації влади та відмова президента В.Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС спричинили другий Майдан в Україні під назвою «Революція Гідності» . Але постмайданна влада також не змогла позбутися неформальних практик. Зміни, яких вимагали громадяни взимку 2013-2014 рр. стосувалися насамперед ліквідації корупції з одночасним покаранням тих, хто її підтримував, а також повернення до парламентсько-президентської форми правління. Якщо питання трансформації республіканської моделі загалом вирішене (попри намагання президента суттєво зміцнити роль та місце президентури в системі органів державної влади), проблема корупції залишається актуальною і за своїми масштабами становить загрозу національній безпеці України. Політична влада далі використовує неформальні функції, а це,в свою чергу, зумовлює падіння рівня її легітимності та народної довіри і в кінцевому підсумку гальмує процес інтеграції України в європейський політичний та економічний простір.

Список використаних джерел

1.Зайдель М.І. Інститут президентства в системі врегулювання владно-бізнесових відносин / М.І.Зайдель Інститут Президента України в системі державної влади України. Матеріали наукової конференції. – К.,2014. – С.40–44; 2.Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації: аналітична доповідь / За ред. д. політ. н., проф. Г.І. Зеленько. – К.,2014. –164 с; 3.Кармазіна М.С Президенство: український варіант / Марія Кармазіна . – К., 2004. – 365 с; 4.Козловець М.А. Інститут президентства: від неопатримоніальності до ліберальності / М.А.Козловець /Інститут Президента України в системі державної влади України. Матеріали наукової конференції. – К.,2014. – с.183-187; 5.Мироненко П.В. Форма правління: політичні трансформації на зламі століть: монографія / П.В. Мироненко. – К.,2014. – 220 с.

Ю. В. Мосаєв

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО СПОРТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕЗУЛЬТАТІВ ЧЕМПІОНАТУ СВІТУ З ФУТБОЛУ 1974 РОКУ

Футбольна першість з футболу 1974 року проходила на фоні складних економічних та політичних подій. Сама першість пройшла на території Західної Німеччини. Даний прецедент полягає в тому, що це була перша вдала спроба провести спортивне змагання на території пост нацистської Німеччини. Так як літні Олімпійські ігри в Мюнхені 1972 року завершилися масштабним терористичний актом, спрямованим проти ізраїльських спортсменів [2]. Дане змагання відкрило нову епоху в сфері безпеки на масових спортивних змагань. В той же час саме в рамках даного часового проміжку сформувався новий формат терористичних актів, які почали носити характер масового ураження і змінили індивідуальну специфіку.

Відбірковий турнір здебільшого проходив на території однієї з країн учасників. І це сприяло тому, що були сформовані групи з трьох футбольних збірних команд [5]. Дана тенденція стала наслідком великої квоти для європейських збірних на участь у футбольному «мундіалі» . Це створило ще одну тенденцію, вона полягала в тому, що сформувався клас футбольних збірних країн футбольних «карликів» . Серед цих країн прийнято виділяти класичні мікро країни (Ліхтенштейн, Сан-Маріно, Мальта, Ісландія,) та країни, які прийнято було вважати «футбольними» мікро країнами (Албанія, Кіпр, Люксембург). Даний перерозподіл став важливим для подальшого розсіювання і ранжування футбольних збірних. Цей процес сформував систему футбольних стереотипів, що сформувалася в рамках світового футболу і не подолана і донині. І закріпилася вона через збірні команди, що відібралися від європейського континенту.

Від Південної Америки були відібрані традиційні збірні для даного континенту Уругвай та Аргентина, а збірна Бразилії відібралася як переможець останньої

футбольної першості та збірна Чилі, що повинна була зустрітися з переможцем однієї з некваліфікованих європейських збірних [5]. Чилійська збірна стала головною перепоною збірної СРСР для участі у світовому форумі так як вона не змогла прийняти участь у чилійському матчі цієї кваліфікаційної пари.

Історія матчу між СРСР та Чилі мала політичний підтекст. Військовий переворот в Чилі, що стався у вересні 1973 року, радикально змінив курс розвитку цієї південноамериканської країни. В результаті перевороту було повалено уряд «Народної єдності», президент країни Сальвадор Альєнде наклав на себе руки, а пост керівника держави на довгі роки зайняв «чилійський диктатор» Аугусто Піночет [1]. Головний наслідок даної події це байкотування Чилі з боку соціалістичних країн та відсутність в рамках даного «мундіалю» радянських футболістів.

В рамках відбору на території Північної Америки знову не змогли відібратися представники США, Канади та Мексики, засвідчивши відсутність високого інтересу до європейського «соккеру» . Переможцем же в рамках даної зони стали спортсмени Гаїті. Несподіваним переможцем на території африканського континенту стала збірна Заїру. А ось здобутки Південної Кореї та Австралії в економічному і геополітичному плані були винагороджені виходом до фіналу азійського і океанського відбору, де переможцем стали австралійці [5]. Як наслідок несподівані переможці стали представники країн, що розвиваються. І це започаткування нового тренду в світовому футболі та геоекономіці, яка полягає в тому, що були сформовані причини бурхливого та нестабільного розвитку країн «третього світу» .

Фінальна частина німецького футбольного форуму відбулася влітку 1974 року. В рамках першого раунду основного турніру найгірші показники показали, країни, що розвиваються. А от основні успіхи прийшлися на команди розвиненого західного світу та представників Південної Америки [3; 4]. Тобто була відтворена традиційна картина результатів в рамках світової першості з футболу. Хоча несподіванкою була вдала гра представників Болгарії, які створили нову радянську систему підготовки гравців, додавши кліматичні переваги розміщення болгарського народу.

Четвірку переможців даного спортивного змагання склали ФРН, Нідерланди, Польща та Бразилія. Всі вище зазначені країни є країнами більшість громадян яких сповідують католицизм при значній частині протестантських громад в країні. Крім релігійного фактору, можна відмітити тренд на те, що трійка переможців це морські країни з великими традиціями в торгівлі на європейських теренах та мають схильність до інновацій. Це дозволило показати значні результати в рамках даного турніру на початку нового циклу у проведенні світових першостей з футболу.

Список використаних джерел

1.Военный переворот 1973 года в Чили. Електронне джерело. Режим доступу. http://www.klintsy.ru/economyandpolicy1/voennyj-perevorot-1973-goda-v-chili_5618.html. 2. Теракт на мюнхенской Олимпиаде (1972). Електронне джерело. Режим доступу. http://guide-israel.ru/history/37957-terakt-na-myunxenskoj-olimpiade-1972/. 3.1974 Worldcup germany. Електронне джерело. Режим доступу. http://www.fifa.com/worldcup/archive/germany1974/index.html. 4.World Cup 1974 finals. Електронне джерело. Режим доступу. http://www.rsssf.com/tables/74full.html. 5.World Cup 1974 Qualifying. Електронне джерело. Режим доступу. http://www.rsssf.com/tables/74q.html.

О. Д. Балдинюк

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОДНА З КЛЮЧОВИХ КАТЕГОРІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

В умовах економічних та політичних трансформацій особливого значення набуває вирішення проблем соціального захисту населення, що гарантується конституційним правом громадян України.

Питання соціального захисту та соціально допомоги висвітлюються у працях вітчизняних вчених Н. Борецької, В. Куценко, М. Тулєнкова, В. Скуратівського. Вагомий внесок у вивчення проблем соціального захисту зробили такі зарубіжні вчені як В. Артс, Р. Титмус, П. Пірсон та ін.

Вперше поняття «соціальний захист» почало використовуватись у США в 1935 році після прийняття закону «Про соціальний захист» .

Існують різні підходи до поняття «соціальний захист» .

В Соціальному кодексі України поняття «соціальний захист» трактується як «система державного гарантування прав громадян України на матеріальне забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством України» [5].

Холостова Є. І. соціальний захист розглядає як «сукупність законодавчо визначених економічних, соціальних, юридичних гарантій і прав, соціальних інститутів та установ, що забезпечують їх реалізацію та створюють умови для підтримки життєзабезпечення і діяльного існування різних соціальних верств і груп населення, передусім соціально вразливих» [4].

Найбільш концептуальні права та свободи людини закріплені у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Європейському кодексі соціального забезпечення, Конвенції про права дитини та ряді інших міжнародних та нормативно-правових документах України.

Загальна декларація прав людини (ст. 25) проголошує: кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та членів її сім’ї [1].

Міжнародна організація праці (МОП) розглядає поняття соціального захисту як загальну базову соціальну підтримку всім громадянам, незалежно від внесків або тривалості їх трудового стажу. Говорячи про міжнародні трудові норми, соціальний захист включає в себе такі 9 складових як: 1) допомога по безробіттю; 2) медична допомога; 3) допомога внаслідок хвороби; 4) допомога сім’ям з дітьми; 5) у випадку втрати годувальника; 6) допомога у зв’язку з народженням дитини; 7) за інвалідністю; 8) за віком; 9) внаслідок виробничого травматизму і професійного захворювання.

Право на соціальний захист людини прописаний і в основному Законі держави – Конституції України. Зокрема у статті 48 наголошується, що «кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [2].

Важливою, на наш погляд, є стаття 46 Конституції України, яка встановлює, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [2].

Серед основних складових державної політики можна виділити наступні: 1) гарантування громадянам України прав на соціальний захист; 2) посилення матеріальної підтримки найбільш соціально незахищених верств населення; 3) своєчасне надання адресної допомоги.

Основні *напрями* державної політики щодо соціального захисту населення України полягають у:

– підвищенні якості життєдіяльності населення, досягненні високих соціальних стандартів та нормативів;

– сприянні розвитку людських ресурсів, повноцінному відтворенню людського потенціалу, що передбачає, в тому числі, розбудову та модернізацію соціальної інфраструктури;

– створенні умов для реалізації соціального потенціалу людини;

– реформування системи оплати праці, підвищення її стимулюючої ролі у структурі грошових доходів населення;

– трансформації ринку праці та сфери зайнятості населення;

– покращанні послуг в охороні здоров'я, створенні системи загальнообов'язкового державного медичного страхування;

– гарантуванні і рівності умов при набутті загальної освіти;

– вирівнюванні рівнів життя окремих груп населення, недостатня забезпеченість яких пов'язана з об'єктивними причинами;

– створення умов для соціальної адаптації осіб з обмеженими фізичними можливостями, у т.ч. умов для навчання і працевлаштування відповідно до стану здоров'я;

– створенні сучасної системи соціальних послуг [3].

Соціальний захист включає в себе пасивні та активні заходи підтримки населення. До пасивних можна віднести соціальну допомогу сім'ям або окремим особам, які її потребують. Соціальна допомога за своєю суттю є адресною, так як надається лише тим, хто її потребує. Активні заходи виконують превентивну функцію та спрямовані на запобігання ситуацій, що загрожують добробуту населення. Сюди можна віднести соціальне страхування, програми зайнятості, охорони здоров'я, а також програми сприяння освіті та підвищення кваліфікації.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні та виробленні конкретних пропозицій щодо соціального захисту населення, спрямованих на забезпечення оптимального розвитку соціальних відносин та задоволення потреб суспільства як загалом, так і окремого громадянина.

Список використаних джерел

1.Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015. 2.Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр. 3.Кравченко М. В. Регіональні пріоритети державної політики у сфері соціального захисту населення України / М. В. Кравченко // Актуальні проблеми державного управління. – 2008. – № 2. – С. 229-238. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_31. 4.Социальная работа: теория и практика: Учеб. пособие / Отв. ред. Е.И.Холостова, А.С.Сорвина. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 427 с. 5.Українські Закони. Соціальний кодекс України: Проект / В. С. Журавський та ін., Християнсько-демократична партія України. – К.: Логос, 1998. – 319 с.

В. В. Білополий, С. Г. Руденко

НОВІТНЯ УКРАЇНА: ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ

Демократії Заходу дійшли розуміння держави як машини із забезпечення прав і свобод, не передбачаючи в ній ніякої сакральності. 25 років тому країни колишнього соцтабору і СРСР заявили про бажання йти до демократії та вільного ринку. З легкої руки Семюеля Хантінгтона у світовій літературі з тим часом пов'язують початок третьої хвилі демократизації. Німецький конфліктолог Ральф Дарендорф писав, що посткомуністична Східна Європа повинна пройти три певні «епохи», щоб досягти демократії «першого світу» . Перша, «час Законодавця», мала б тривати кілька місяців чи років, коли було б створено правову основу функціонування демократії та вільного ринку. Упродовж другої – «часу Економіста», що мав охоплювати перші роки, - слід було провести інтенсивні реформи, які зі збанкрутілого планового господства зробили б гнучку, життєздатну й конкурентноспроможну ринкову економіку. Зрештою, в уже оновленій країні мав настати «час Громадянина» – повільний, завдовжки в десятиліття, процес формування громадянського суспільства з маси пострадянського населення [1].

Країни Східної Європи пройшли всі ці «епохи» і згідно копенгагенським критеріям вступили в Єпропейський Союз. ***А що ж Україна?*** В 1990-х роках відбула-

ся затримка на старті. Виконавши завдання – мінімум зі створення інституційної основи (було завершено формування державних установ; закладено підмурівок законодавчої бази для України як держави з демократичним політичним режимом та ринковою економікою); тодішній істеблішмент не спромігся визначитися із напрямом та ефективною програмою розвитку, а опозиція не сформулювала чіткої альтернативи. Конституційна модель не сприяла формуванню відповідальної влади, а відсутність виборів одразу після здобуття незалежності законсервувало у вищих органах держави розстановку політичних сил, характерну для останніх років СРСР. «Розбудова держави» мала своїм вінцем такий собі «міні-СРСР» тільки без зубів КГБ і ВПК.

Інтереси правлячих еліт в Україні цілком задоволені поточним станом справ: держава для них – диспетчер ресурсів, які розподіляються серед наближених до центрів прийняття рішень. Сучасні події важко піддаються осмисленню. Наша держава не має встановлених основ суспільного життя, не має вибору провідних політичних гравців (всі вони не дуже турбуються про власну політичну історію та про те, як виходити з політичної та економічної кризи: перебігають, змінюють програми, зраджують, сепаратистські налаштовані, маневрують, сваряться, влаштовують бійки). Актуальним сьогодні є вислів давньогрецького філософа Платона: «Коли до влади приходять люди бідні і спраглі до особистого благополуччя, коли вони отримують доступ до загального багатства, переймаючись, як би вхопити ласий шматок для себе, тоді не може бути й мови про добрий державний устрій, тоді влада перетворюється на предмет суперечок» [3,с.245].

Варто зазначити, якщо ані влада, ані опозиція не мають плану реформ, події розвиваються самопливом. Поставити й досягти стратегічних цілей неможливо, гарантувати соціальні стандарти – тим більше. В Україні економічна система формувалася за логікою найменшого спротиву і швидкої наживи. Це призвело до створення олігархічної системи, яка гальмувала розвиток країни.

Попри консолідацію влади й контроль над ресурсами олігархічний режим в Україні зазнав системного зовнішнього тиску. Вітчизняна влада лише реагувала на виклики взовні. І як би не Помаранчева революція, громадянські протести наприкінці 2004 року, Україна могла потрапити під цілковите зовнішнє управління Російської Федерації.

Незважаючи на небачену в новітній історії України підтримку і навіть прихід до влади на хвилі масових протестів, українська опозиція зразка початку XXI століття не змогла виправдати очікувань народу. Хоча існували плани щодо вирішення найнагальніших проблем суспільства, вони не були реалізовані, а зміни, які все ж відбулися, не стали незворотними.

Через два роки після Революції гідності керівники України, стимульовані активним, заохоченим і свідомим громадянським суспільством, провели певні складні політичні й економічні реформи, щоб наблизити нашу державу до її європейського майбутнього. Вони зробили це в умовах агресіїї Росії на Донбасі і злиденної економіки успадкованої від епохи Віктора Януковича. В країні були проведені в цілому успішні президентські, парламентські і місцеві вибори у відповідності з міжнародними нормами. Наша держава працює над своєю програмою МВФ. Українська гривня худо-бідно стабілізувалася і були відновлені валютні резерви. Держава наполегливо працювала над тим, щоб відновити довіру до неї з боку міжнародного фінансового співтовариства. В Україні з'явилася нова національна поліція, яка отримала самий цінний актив – довіру суспільства.

Необхідно звернути увагу на те, що була проведена певна робота в галузі децентралізації, розширені прав місцевої влади, щоб покращити якість послуг для громадян. Економічне зростання повертається, а нова зона вільної торгівлі з Євросоюзом відкриває нові можливості для реалізації невикористаного потенціалу України, а з червня 2016-го року запрацює безвізовий режим для громадян нашої країни.

Варто зазначити, що наша держава не є якоюсь супертехнологічною країною, але новітні засоби комунікації нам все ж не чужі. Усі сьогочасні тренди «варяться» в соцмережах, передусім у Facebook. Так уже склалося, що саме там зустрічаються якщо не людина з людиною, то акаунт з акаунтом: політика і громадського активіста, журналіста і міністра, голови Верховної Ради і президента. І саме там народжуються меми, якими, здається, й розмовляє нині наше суспільство. Спробуємо поглянути на деякі з них із позиції їхньої ймовірної «живучості» в 2016-му році.

Якщо залишити, конспірологам усі версії про таємні переговори офіційного Києва з Путіним, Заходом чи самим люцифером, то у внутрішній політиці говорити про зраду можна й без лапок. Відверто карикатурне розслідування справ Майдану, очевидні договірняки на місцевих виборах із колишніми регіоналами, відсутність покарань для функціонерів режиму Януковича, імітація наступу на олігархів – то все не вигадки, а, нажаль, наша об'єктивна реальність. Звісно, громадськість не лишається осторонь цієї несправедливості. Десь у темному дворі можуть побити колишнього «діджея» сепаратистських мітингів, десь, як у Кривому Розі, громадськість береться отстоювати свій вибір, попри рішення ЦВК, яка поквапилась вмити руки і при млявих реакціях центру на очевидні фальсифікації на місцях. Часом протест виходить за межі мирного: ми ще довго пам'ятатимо стрілянину в Мукачевому й вибух гранати під Радою. Слід зауважити, що владі варто на це зважити хоча б із міркувань самозбереження, але наразі висновків не помітно.

Продовжуються коаліційні чвари, буфонада й ток-шоу в парламентській залі – все це ми проходили за часів Ющенка. Нестримна жага вітчизняних політиків ощасливити власний народ і привести його до світлого європейського майбутнього зненацька налетіла на нездолану перешкоду - граблі. Цей традиційний інструмент для витвереження спрацював бездоганно, і Україна занурилась у чергову урядову кризу, виборкатися з неї стає щодень важче. Необхідно відмітити те, що найкращі уми політичної еліти намагаються віднайти бодай якийсь вихід, але…

Шантажуючи Київ, в умовах урядової кризи, Брюсель і Берлін наполягають на проведені виборів в окупованих районах Донбасу до літа 2016 року. В зв'язку з цим Порошенко зацікавився «планом Медведчука» . Суть плану полягає в тому, що в цьому регіоні проводяться вибори і очільниками областей стають Ахметов і Бойко. ОРДЛО отримують автономний статус і залишаются на утриманні України, але під домінучим впливом Росії [4,с.1-2].

Таким чином, необхідно таки з нуля побудувати військо, бо те, яке маємо з весільними генералами у верхах, знову схоже на потвору, залишену нам в спадок. Необхідно строщити хребет системі насилля, на пустому місці створити прокуратуру й суди, бо пацієнт, як виявилося, лікуванню не піддається. Правосуддя необхідно приміняти до всіх тих, хто зловживає владою без виключення. Необхідно максимальні зусилля прикласти до того, щоб примусити владу імущих бути підзвітними і відповідальними перед своїми громадянами. Треба конче змінити модель функціонування держави. Система влади мусить бути змінена, бо нинішня – не життєздатна, люстрацію має бути проведено, але не фейкову, а таки справжню. Найкращий пам'ятник Небесній Сотні – це Україна, яка дійсно звільнилася від корупції, кумовства і клептократії. Це Україна пов'язана більш міцними зв'язками з Європою, що забезпечить нові можливості, нове зростання і дає шанс новому поколінню реалізувати закладений Богом потенціал.

Список використаних джерел

1. Dahrendorf, Ralf (1990). Reflections. On the Revolution in Europe: Ln a Letter sntended to have been sent to a gentleman in Warsaw. New York: Random House. 2.Конституція Пилипа Орлика: Оригінал та його історія. Підготувала Вовк О.Б. // Архіви України. – 2010. – Випуск 3-4 (269); липень-вересень. – С. 145-166. 3.Платон. Политика или государство. Сочинение: в 3 т. / Платон. – Мысль, 1971. – Т. 3. – 650 с. 4. Рахманін С. Ходіння по мінському полю // Дзеркало тижня, 2016. - № 9. – 11-18 березня. – С. 1-2.

В. М. Бокоч

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ЧИННИКІВ НА РЕЛІГІЙНУ СИТУАЦІЮ В ОКУПОВАНОМУ КРИМУ

Російська окупація Криму вплинула на різні сфери суспільно-політичного життя, включаючи й релігійно-церковну. У зв'язку з цим актуалізується питання про дослідження впливу політичних чинників на релігійну ситуацію на півострові.

В часи перебування Криму у складі незалежної України його конфесійна карта була досить різноманітною. Станом на 1 січня 2013 р. на півострові нараховувалося 2078 релігійних організацій 42 течій та напрямів. 970 релігійних організацій мали мусульмани, 532 - УПЦ, 44 – УПЦ-КП, 10 – УАПЦ, 13 – РКЦ, 9 – УГКЦ. Кожна п'ята релігійна організація була протестантською, 27 громадами представлені іудеї. Крім того, 132 релігійні організації різних конфесій налічувалося в Севастополі. [1]. Конфесійна багатоманітність кримського півострова, розгалужена релігійна мережа свідчили про повноцінне забезпечення у цьому регіоні свободи совісті і віросповідання та релігійний плюралізм. Однак після російської окупації Криму створена в часи незалежності України система державо-церковних та міжконфесійних відносин почала руйнуватися.

Через проукраїнську суспільно-політичну орієнтацію, відкриті заклики керівництва Меджлісу кримськотатарського народу до бойкоту «референдуму», невизнання його результатів, засудження військової агресії Росії особливим політичним і релігійним утискам піддавалися кримські татари-мусульмани.

Разом з тим, окупаційна влада в Криму доклала чимало зусиль для підпорядкування кримськотатарського народу своєму впливові. За час анексії півострова їй вдалося навернути на свій бік певну частину кримських татар, мусульманських громад, інтегрувати їх в російські політичні та релігійні структури. Намагаючись виховати «слухняних Кремлю мусульман» (Бахром Хамроєв) російська влада виявляла прихильних до неї представників кримськотатарського народу, сприяла входженню їх до владних структур різних рівнів. Проте більшість із них на співпрацю з Росією не пішла і залишилися на проукраїнських позиціях.

Внаслідок політичного та релігійного розмежування у середовищі кримськотатарського народу утворилося два напрями мусульманства – один офіційний, провладний, інший – альтернативний, опозиційний. Офіційний, провладний напрям мусульманства на півострові представлений Духовним управлінням мусульман Криму і Севастополя, (Таврійським муфтіятом), яке після російської анексії Криму, як зазначає лідер кримськотатарського народу Мустафа Джемілєв, опинилося «в повному підпорядкуванні окупантові» . У ньому знаходяться люди, «у яких немає ні віри, ні релігії. Все для політичного шантажу» [2].

Віруючі-мусульмани із числа кримських татар, які займають проукраїнські позиції і не підпорядковуються Таврійському муфтіяту, звинувачуються силовими структурами Росії у зберіганні «екстремістської» літератури, належності до «терористичних» організацій тощо. Вони піддаються обшукам, гонінням, репресіям, арештам, викраденням і навіть вбивствам з ідеологічних із політичних мотивів. Прокуратурою Республіки Крим призупинено діяльність Меджлісу кримськотатарського народу, мета і дії якого немовби «спрямовані на здійснення екстремістської діяльності» . Основною метою російської політики в Криму є усунення будь-якої опозиції, підпорядкування населення півострова російській владі, а усіх віруючих - російським релігійним структурам.

Переслідування російською владою кримських татар-мусульман, їх громадських та релігійних організацій є своєрідною формою помсти за невизнання та засудження ними анексії Криму.

В результаті нетерпимого ставлення окупаційної влади до кримських татар проукраїнської орієнтації значна їх частина змушена була залишити півострів і

виїхати на материкову Україну. В місцях їх нинішнього перебування серйозно постали проблеми не лише з забезпеченням житлом, працевлаштуванням, а й збереженням їхньої національної ідентичності, однією із важливих складових якої є мусульманська релігія. Перебування кримських татар в інонаціональному середовищі без серйозної підтримки мусульманської релігії загрожує їм асиміляцією.

Проблема задоволення їхніх релігійних потреб значною мірою ускладнюється відсутністю в місцях їх поселення відповідних культових приміщень, нестачею служителів культу, можливістю повноцінно сповідувати мусульманську релігію, яка є однією із важливих ознак їхньої національності.

Оскільки кримські татари-мусульмани, що виїхали з Криму, залишилися без релігійного центру, який координував би діяльність створених ними релігійних громад, постало питання про його створення в Києві.

Як бачимо, у суспільно-політичному та релігійному житті кримських татар в окупованому Криму виникло чимало серйозних проблем. Аналізуючи перебування півострова під російською окупацією, Глава Меджлісу, народний депутат України Рефат Чубаров заявив, що «кримські татари сьогодні фактично живуть в катастрофічній ситуації» [3]. Такі оцінки становища кримських татар повною мірою співпадають із висновками міжнародних експертів. Так, Управління Верховного комісара ООН з прав людини, ознайомившись із ситуацією в окупованому Криму, визнало її вкрай складною, а керівник Департаменту з питань демократії, праці та прав людини Держдепартаменту США Роберт Бершинські назвав її жахливою [4].

Зважаючи на те, що кримські татари не можуть самостійно протистояти російській владі, вони шукають політичних і релігійних союзників, які могли б надавати їм підтримку. Із політичних союзників вони покладають надії на Україну, а із релігійних – на Туреччину, де проживає 2 млн. кримських татар-мусульман. Напруженість у стосунках між Україною і Туреччиною, з одного боку, і нинішньою Росією, з другого, посилює нетерпимість російської влади до кримських татар.

Чимало проблем в окупованому Криму мають віруючі інших конфесій, зокрема, православні, римо- та греко-католики. У зв'язку із запровадженням РФ обов'язкової перереєстрації усіх юридичних осіб, включаючи й релігійні організації, їхнє подальше існування в Криму опинилося під загрозою. Адже процедура перереєстрації передбачає визнання Криму територією Росії та наявність російського громадянства у тих, хто має намір зареєструвати релігійну організацію. Непереєстровані релігійні організації втрачають правоздатність юридичної особи, що породжує чимало проблем з їхньою власністю, фінансово-господарською діяльністю тощо. Тим самим, жителі Криму, які не визнають його російської юрисдикції та зберігають українське громадянство, по суті позбавляються можливості здійснення повноцінної релігійної діяльності.

Таким чином, російською окупаційною владою в Криму здійснюються цілеспрямовані масштабні порушення свободи совісті і віросповідання. Релігійні свободи, які за роки незалежності України стали нормою життя для віруючих усіх віросповідань на всій її території, в окупованому Криму грубо попираються.

Крім того, в процесі перереєстрації релігійних організацій в Криму окупаційна влада ставить собі за мету позбавити їх юрисдикції релігійних центрів в Україні і підпорядкувати російським духовним центрам. Тобто сама процедура перереєстрації релігійних організацій теж спрямована на досягнення не тільки релігійних, а й політичних цілей. Тому в умовах, що склалися, як зазначає О.Саган, «проблема функціонування православних чи мусульманських громад у Криму має лише політичне вирішення» [5].

Найбільше проблем у представників тих націй і релігій, які мають проукраїнські настрої і після анексії Криму не визнають півострів територією Росії. По

відношенню до них здійснюється політика прямого тиску та виживання з території півострова. І хоча проукраїнським силам важко протистояти російській окупаційній владі, вони не втрачають оптимізму, вірять в повернення півострова під юрисдикцію України.

Список використаних джерел

1.Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://risu.org.ua/php uploads/files/articles/ArticleFiles 51768 Forma1 2013.pdf. 2.Муфтіят Криму створять на материковій частині України – Джемілєв. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all news/state/church state relations/62122/. 3.Чубаров: Кримські татари сьогодні живуть в катастрофічній ситуації. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2016/04/12/710518. 4.Ситуація з правами людини в Криму жахлива – Держдеп США. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/rubric-society/1978924-situacia-z-pravami-ludini-v-krimu-zahliva-predstavnik-derzdepu.html#/ 5.Релігійні громади Криму: інфографіка порушень прав і політичних переслідувань. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://infolight.org.ua/content/religiyni-gromady-krymu-infografika-porushen-prav-i-politychnyh-peresliduvan.

К. В. Воронежський

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Процес боротьби із таким явищем як корупція триває в Україні досить давно, однак, значущих результатів в даному питанні наша держава на жаль не досягла.

Протягом всієї історії з часу здобуття Україною незалежності, різними урядами, вживалися заходи з розроблення стратегій подолання корупції в державі. Кожен уряд декларував свої наміри в боротьбі із досліджуваним явищем, приймаючи відповідні документи у формі державних програм, планів, концепцій тощо. Такі заходи щоправда мали лише декларативні наміри й містили в собі гучні, але при тому нездійсненні «порожні» гасла. Зокрема, законодавством про кримінальну відповідальність України, за вчинення корупційних діянь, було передбачено досить м'які санкції, які не могли служити заходом стримування вчинення злочинів потенційними корупціонерами. Тому вжиті заходи, як показують результати численних національних і закордонних досліджень, жодним чином не вплинули на стан та рівень корупції, який з кожним роком тільки збільшувався.

Звісно революційні події 2013-2014 років почали змінювати підходи у боротьбі із корупційними діяннями в державі, однак, те, що за мовчазною згодою суспільства існувало в Україні протягом десятиліть не можна викорінити за якийсь короткий проміжок часу.

Тим паче, сприянню корупції допомагала і значна частина населення України. Така ситуація склалася в наслідок цілеспрямованої політики держави (через її чиновницький апарат), виховання у громадян на підсвідомому рівні терпимості до корупційних діянь та буденності такого явища. З одного боку це можна пояснити тим, що протягом тривалого проміжку часу спостерігалась відсутність дієвих реформ у сфері протидії корупції та неефективною діяльністю органів правопорядку щодо виявлення корупційних правопорушень та притягнення винуватців до відповідальності, про що говорить, зокрема, незадовільне виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо запровадження антикорупційних стандартів.

З іншого боку подібна політика проводиться і зараз, оскільки залучення громадськості до процесу прийняття суспільно важливих рішень у сфері протидії корупції відбувається здебільшого у формі недієвих консультацій для формального виконання вимог законодавства.

Фахівці в боротьбі з корупцією також наголошують, що однієї державної програми для подолання корупції недостатньо, необхідно щоб суспільство продовжу-

вало активно контролювати та моніторити діяльність влади. Дослідження, яке Transparency International провело в Україні, виявило, що найактивнішу роль у протидії корупції в державі відіграє громадянське суспільство.

Натомість О. Маркєєва [1] вбачає причини неефективності антикорупційних реформ у проблемі політичних еліт, збереженні залишків радянського інституційного каркасу й дефіциті ціннісних орієнтирів.

Інституційний підхід пов'язаний з трансформацією інститутів влади - основних суб'єктів політичного процесу. Україна намагається рухатися у руслі виконання взятих міжнародних зобов'язань, насамперед Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та Європейською Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією. У цьому сенсі формування інститутів влади, прийняття відповідних законів, покликаних спрямовувати і контролювати діяльність інших акторів антикорупційної політики в країні, стало першим кроком на шляху протидії корупції в Україні. Побудова такої інституційної системи має відповідати європейським стандартам з урахуванням особливостей української системи.

Оскільки в Україні після вищезгаданих подій 2013-2014 років формування громадянського суспільства та підвищення правосвідомості громадян дістали значного розвитку, ми все ж можемо спостерігати певні позитивні тенденції у боротьбі із отриманням неправомірної вигоди, на різних щаблях державної влади.

Ще в 2004 році М. Мельник запропонував класифікацію групи чинників, що впливають на стан корупції в Україні. Так, політичними чинниками дослідник вважає прорахунки в політиці реформування Української держави і суспільства, гальмування незрілих політичних процесів, повільний розвиток політичної структури та свідомості суспільства, політичну нестабільність існуючих політичних інститутів, дисбаланс функцій і повноважень гілок влади, звуження політичних основ демократії, нерішучість здійснення суспільних перетворень, відсутність ефективного парламентського та громадського контролю за діяльністю вищих посадових осіб, відсутність належної політичної волі щодо системної протидії корупції, невизначеність послідовної антикорупційної політики [2].

Деякі із зазначених факторів вже втратили свою актуальність, однак більшість з них можна застосувати і до теперішньої ситуації в державі.

Поряд з цим слід зазначити, що невизначеність послідовної антикорупційної політики вже неможна розглядати як повноцінний фактор на теперішній час, оскільки, у Законі України «Засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» визначено вектор розвитку антикорупційної політики держави на середньострокову перспективу. Визначений в законі термін, на мою думку, є цілком достатнім для того, щоб втілити реформи, які стануть стимулом для відродження української економіки. Разом з тим, успішна реалізація Антикорупційної стратегії дасть змогу знизити рівень корупції в Україні, підвищити рівень довіри населення до влади, підвищити рівень іноземних інвестицій в економіку держави, а також створити основу для подальшої антикорупційної реформи.

Аналізуючи вищевказаний Закон можна відзначити, що це – комплексний документ про державну політику в питанні боротьби з корупцією, який чітко описує нинішню ситуацію з корупцією в державі й основні її фактори та дає рецепти, як цим факторам можна протидіяти.

Унікальність нормативного чинника в даній ситуації полягає в тому, що вперше Антикорупційна стратегія України, якою закріплені напрями роботи державних органів на наступні чотири роки, визначена законом, а не підзаконним нормативно-правовим актом, як це було за попередніх років.

Слід відзначити, що окремим напрямом антикорупційної реформи, визначеним вказаною Стратегією, є створення самостійного органу, який здійснював би оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування в кримінальних корупційних

правопорушеннях. Правове підґрунтя для формування такого органу створює Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» (від 14 жовтня 2014 р. № 1698-УІІ). Антикорупційне бюро – це слідчий правоохоронний орган із повноваженнями здійснювати процесуальні, слідчі дії та оперативно-розшукову діяльність. Однак, це швидше, каральний орган, оскільки в його функції входить збирати докази щодо можливої причетності до корупційних злочинів високопосадовців І–ІІ категорій. В даному контексті Україна взяла приклад з провідних країн світу. Подібні структури існують у США, Франції, Сінгапурі, Ізраїлі, Польщі та Індії.

Відповідно до Стратегії національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 6 травня 2015 року № 287/2015, «поширення корупції, її укорінення в усіх сферах державного управління» визначені актуальними загрозами національній безпеці України. Реформування системи державного управління, нова якість антикорупційної політики мають ґрунтуватися на принципах верховенства права, рівності громадян перед законом, чесності та прозорості влади, а їх пріоритетом повинен стати захист прав, свобод і законних інтересів громадян, громадських організацій, національних інтересів України.

Резюмуючи все вищевикладене ми можемо відзначити, що відсутність дієвих важелів боротьби з корупцією, поширення корупціогенних ризиків практично на всі сфери суспільного життя, лояльне ставлення частини громадян до вказаного явища призвели до того, що корупційна діяльність на всіх щаблях влади паралізувала проведення реформ, визначених керівництвом держави як пріоритет розвитку.

Разом з тим на даний час в країні спостерігаються позитивні тенденції у боротьбі з корупцією, як через прийняття абсолютно нових нормативно правових актів, так і через формування у громадян більш високого рівня правосвідомості та негативного ставлення до корупції.

Список використаних джерел

1.Маркєєва О. Д. Проблеми координації антикорупційної політики в Україні // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 3 (24). – С. 94–101. 2.Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) / Микола Іванович Мельник. – К. : Юридична думка, 2004. – 400 с.

П. М. Гетьманчук

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВІДБІР ПРАЦІВНИКІВ МВС ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ДО СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО-КОМУНІКАТОРА

Надзвичайно високий суспільний запит на якісну реформу органів внутрішніх справ України на сучасному етапі державотворення є логічним наслідком революційних подій на Майдані 2013-14 рр.. Суспільство «втомилося» від постійних імітацій реформ (не лише у правоохоронній сфері) і вимагає їх рішучого впровадження в максимально короткі терміни. Враховуючи сучасні не прості українські реалії (тимчасову втрату частини території, російсько-українську гібридну війну на Донбасі), яку розв’язала проти України Російська Федерація, саботування та спротив при проведенні реформ, спричиняє серйозні додаткові внутрішні та зовнішні загрози для національної безпеки держави [1; 2] .

Одним із найважливіших аспектів професійної діяльності правоохоронців, який необхідно постійно покращувати та вдосконалювати, є їхня професійна й комунікативна компетентність. Якщо розглядати питання професійно-психологічного відбору осіб, які проходять службу або бажають проходити службу в органах внутрішніх справ, то науково обґрунтований психологічний відбір є важливим етапом, оскільки саме він стає перешкодою на шляху проникнення до лав поліції випадкових осіб, що за своїми якостями не здатні оволодіти необхідними навичками, схильних до девіантної поведінки, дезадаптації та профдеформації [3, с. 65-67].

Професія українського поліцейського є складною та специфічною, а тому і вимоги до неї ставляться відповідні. Професійний відбір кандидатів на службу в органи внутрішніх справ України проводиться в декілька етапів та складається з перевірки кандидатів кадровим апаратом, визначення придатності до служби за результатами медичного та психофізіологічного обстеження, підсумками психологічного обстеження, проходження конкурсного відбору шляхом тестування. Вказані етапи професійного відбору кандидатів на службу до поліції потребують вдосконалення, але вважаємо за доцільне звернути увагу на проблеми саме психологічного обстеження методики, що використовуються спеціалістами при цьому, направлені на оцінку сили нервової системи, рухливості нервових процесів та емоційної стійкості обстежених.

Такий підхід безумовно виправданий не тільки для поліцейських патрульно-постової служби, але й для працівників спеціальних підрозділів, оперативно розшукових підрозділів, підрозділів карного розшуку. Робота таких працівників з одного боку пов'язана зі значним психоемоційним навантаженням, а з другого – зі спостереженням за одноманітними сенсорними стимулами, що призводить до монотонії. В зв'язку з цим особи з сильною нервовою системою та достатнім рівнем рухливості нервових процесів складніше адаптуються до виконання службових обов'язків, скоріше втомлюються, недостатньо відновлюються в кімнатах психоемоційного розвантаження. Вони стають конфліктними на роботі та дома, менше спілкуються зі знайомими, робота стає для них нецікавою. Ризик, небезпека, значні фізичні та психічні навантаження – невід'ємні складові професійної діяльності поліцейських. Враховуючи ці особливості професійної діяльності поліцейських, дослідники відносять професію правоохоронця до однієї з найбільш стресонебезпечної [4, с.151].

Необхідно враховувати й те, що поліцейська патрульно-постова служба для країни є її своєрідним обличчям, адже для будь-якого іноземного туриста чи звичайного громадянина поліція є основним координатором та захисником. Тому дуже важливим компонентом у роботі поліцейського патрульної служби є комунікабельність та обов'язкове знання іноземних мов на розмовному рівні. Загалом робота поліції за своєю специфікою є публічною. Ця форма повинна передбачати тактовну поведінку, ввічливість, уважність, культурне спілкування і разом з тим категоричність, професіоналізм, зацікавленість у потребах людей та забезпечення їх особистої безпеки. Виявлення таких особистісних якостей характеру серед кандидатів на службу в поліції без застосування професійно-психологічного відбору та професійної орієнтації неможливе [5,с.83-84].

Професійний відбір поліцейських набуває максимальної дієвості, якщо кількість осіб, бажаючих здійснити вибір тієї чи іншої професії працівника органів внутрішніх справ, перевищує кількість вакантних місць. Як правило у кожному місті України бажаючих працювати в патрульній поліції перевищує норму, а саме це 5-20 чоловік на місце у залежності від регіону. Подібний конкурсний відбір обумовлений високим престижем професії правоохоронця.

Урахування наведених положень дозволяє визначити поняття явища «професійний психологічний відбір працівників органів внутрішніх справ України», як систему взаємопов'язаних, цілеспрямованих, нормативно визначених організаційно-управлінських, соціально-економічних, медико-біологічних та психолого-педагогічних заходів щодо виявлення наявних потенційних особистих, ділових і моральних якостей кандидатів на зайняття вакантних посад або навчання у відомчих закладах освіти МВС, необхідних для високоякісного виконання функціональних обов'язків.

Відбір і навчання кандидатів на службу в поліції – процес неподільний. Візьмемо, наприклад, відбір кандидатів до нової поліції міста Львова. Учасникам професійно-психологічного відбору доводиться «показати себе» на протязі п'ятьох

етапів відбору. Перший етап передбачає комп'ютерне тестування на загальний рівень знань, а саме перевірку логіки мислення та загальний IQ, тест на логічне мислення й увагу. Для цього дається 60 запитань, поділених на чотири блоки. На цьому ж етапі перевіряють кмітливість та комунікабельність кандидатів, що є основою для їх подальшого працевлаштування.

Наступним не менш важливим етапом є фізичне випробування. Процес тестування організовують викладачі кафедри фізичної підготовки Львівського державного університету внутрішніх справ та Львівського університету фізичної культури. До фіксації результатів залучаються працівники Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при ГУМВС України у Львівській області. Слід зауважити, що фізична підготовка – це «обличчя» поліцейського, адже побачивши підтягнутого в хорошій фізичній формі патрульного поліцейського, пересічні громадяни відчувають себе у повній безпеці.

Після того, як кандидати проходять медичну комісію і здають фізичні нормативи, вони направляють на психологічне тестування, яке складає профіль особистості (MMPI). Цей тест має понад 500 питань, для відповіді на які відводиться 1,5 години. Якщо ж в результаті тесту у кандидата виявляють проблеми, його направляють на безпосереднє спілкування з психологом. Відповідно тут вагому роль відіграють психологи, адже їм необхідно ретельно досліджувати результати тесту щоб обрати бажаних кандидатів без жодних порушень психологічних норм. Слід звернути увагу на рівень агресивності та вольові якості, оскільки людям при виконанні службових обов'язків категорично забороняється спілкуватись в грубій формі з правопорушником, це стосується як вербального, так і невербального спілкування.

Останній етап відбору – співбесіди, яку одночасно проводять шість комісій. У вказаній комісії залучені громадські активісти, представники ГУ МВС України, але не вищого керівного складу. Це професійно підготовлені офіцери, які мають моральний авторитет, користуються повагою і можуть визначити практичну професійну підготовку кандидата. Також до них входять психологи і спеціалісти-інтерв'юери, запитання яких мають найрізноманітніший характер, що дозволяє об'єктивно оцінити якості кандидата для служби в поліції. Наприклад, пропонується конкретна проблемна ситуація на вулиці, яку кандидат повинен розв'язати, а також назвати варіанти вирішення цієї ситуації [6].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що неможливо відразу відшукати для виконання певної діяльності «поліцейського-професіонала» . Професіоналізм формується в результаті проходження поліцейським чергових етапів: 1) професійна орієнтація; 2) професійний відбір; 3) професійне навчання; 4) професійна діяльність. Зважаючи на це, можна стверджувати, що в процесі добору кандидатів на службу до поліції можна виявляти психологічну придатність кандидатів до виконання ними професійної діяльності.

Список використаних джерел

1.Стрельцов Є. Сучасна війна у визначеннях Воєнної доктрини України // Національна безпека. – 2015. - № 36 (1053). – С.12. 2.Рущенко І.П. // Російсько-українська гібридна війна : погляд соціолога: монографія / І.П. Рущенко. – Х.: ФОП Павленко О.Г., 2015. – 268 с. 3.Гостєєва Т.В. Ефективність професійно-психологічного відбору у контексті національної безпеки // Психологічні аспекти національної безпеки: Тези Другої Міжнародної науково-практичної конференції 27-28.03.2008р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – с. 65-67. 4.Муханова І.Ф. Попередження виникнення стресу в оперативно-розшуковій діяльності працівників правоохоронних органів // Психологічні аспекти національної безпеки: Тези Другої Міжнародної науково-практичної конференції 27-28.03.2008р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – с. 150-153. 5.Кухта М.В. Психологічні засади професійної комунікативної компетентності правоохоронця // Роль суспільно-політичних дисциплін у формуванні світогляду працівника органів внутрішніх справ: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 3 червня 2011 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – с. 83-88. 6.Іванова І., Самойленко О. Якою бути українській поліції або проблеми нашого законотворення //http:police-reform.org/articles/yakoyu_buti_ukrayinskij_policiyi_abo_problemi_nashjgo_zak_.

М. В. Глинчак

СОЦІАЛІЗАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Людина протягом життя перебуваючи в соціальному середовищі, має пройти важливий соціальний процес, через який здійснюється взаємодія між людиною і суспільством, саме це і є соціалізацією.

Сутність соціалізації полягає в поєднанні пристосування і уособлення людини в умовах конкретного суспільства, отже вона в соціалізації пристосовується (соціальна адаптація) – процес і результат її становлення як соціальної істоти, і уособлення, як результат встановлення людини своєї індивідуальності в соціумі [1,с.9].

Отже, процес соціалізації закладений в людині, яка не зможе нормально існувати і взаємодіяти з оточуючим соціумом, а лише буде існувати як примітивна тварина у природньому середовищі. Чим більш ефективно проходить соціалізація (це поєднання і баланс пристосування і уособлення), тим краще людині існувати, засвоювати, реалізувати себе і свої можливості на різних етапах соціалізації.

Великий вплив на соціалізацію людини і подальший її розвиток має таке явище як війна, саме вона здійснює найбільш негативний вплив на процес соціалізації, зупиняючи її подальший розвиток в соціумі, впливаючи на людину й на місце її перебування в природньому і соціальному середовищі [4].

Саме у процесі соціалізації можна побачити, що там, де відбуваються воєнні дії, – залишаються негативні наслідки, які відбиваються на соціумі. Це можна простежити на прикладах країн у яких проходять воєнні дії, чи виникають ситуації наближені до воєнних конфліктів.

Таким прикладом є наша держава в якій відбувається антитерористична операція, яка призводить до великої кількості загиблих і поранених, а також до статусу – біженців. Ще більше людей, що мешкають поза зоною бойових дій, перебувають у стані тривоги за себе, за своїх дітей, родичів. Війна є одним із найтяжчих випробувань людського духу, її психологічних і фізичних можливостей.

Сприйняття і переживання подій війни – це найбільша трагедія в житті кожної людини.

«Гаряча точка», антитерористична операція, «синдром АТО» — це жахливі події нашого сьогодення.

Особи, які проживають в зоні воєнного конфлікту, все менше мають можливостей зберегти фізичне та психічне здоров'я після виходу з зони бойових дій. Різнобічна й тривала дія несприятливих чинників зумовлює виникнення в людини високої нервово-психічної напруги.

Тим, хто пройшов випробування війною, надається можливість розкрити і пізнати себе в умовах, коли опиняєшся перед найважливішою цінністю – життям людини. Саме тому цим людям важко повертатися до «нормального» життя.

Повернення до мирного життя має величезний вплив на особистість. Сучасний рівень відносин у нашому суспільстві в силу економічної кризи і соціальної нестабільності створює середовище, що й без того має негативний вплив на психіку людей, що повернулися з війни.

Отже, людина виходячи з екстремальної ситуації, що пов'язана з загрозою для життя, зіштовхується із серйозними проблемами нерозуміння в суспільстві [2].

Фізичне повернення не завжди збігається з психологічним: людина після повернення розуміє, що все що було – минуло, але не відчуває це як «минуле» . У певному сенсі можна говорити про активність інерції минулого, яка проявляється у феномені вторгнення минулого в сьогодення, незавершеності минулого, нерозірваного зв'язку Я-актуального з Я-колишнім.

Дослідженнями доведено, що особи, які отримали недостатню соціальну підтримку після травматичної події, більш схильні до формування стресового

розладу. Учені припускають, що недостатній вияв соціальної підтримки з боку суспільства мав значний вплив на формування посттравматичного стресового розладу у деяких учасників військових дій.

Соціалізація людей, які перебували в місцях, де проходила війна після повернення до умов мирного життя виступає як ресоціалізація, тобто відновленням порушених якостей особистості (довоєнних), що необхідні їй для повноцінної життєдіяльності в суспільстві; та через процес соціальної реабілітації – поновлення, включення в нормальний процес соціалізації осіб.

Психічне здоров'я людини є необхідною умовою адаптації людини до мирного життя, її ефективної діяльності, загалом, і професійної, зокрема. Низка вище визначених проблем таких людей переходить до **однієї з найважливіших проблем у житті кожної людини – це є процесом самореалізації й переосмислення.**

Соціальні наслідки людей які перебували в умовах війни чи були учасниками призводять до того, що в умовах вже мирного часу у людей порушується соціальна взаємодія, сімейні суперечки та проблеми з працевлаштуванням, втрачається інтерес до суспільного життя, знижується активність при вирішенні життєво важливих проблем .

Психологічні наслідки людей, які перебували в зоні де проходила війна:

Основними проблемами людини є: 1)*страх 57%;*2)*демонстративність поведінки 50%;*3)*агресивність 58,5%;* 4)*підозрілість 75,5%.*

До розладів поведінки (поведінкових особливостей) належать: 1) *конфліктність в сім'ї, з оточуючими, родичами, колегами по роботі;* 2) *спалахи гніву;* 3) *зловживання алкоголем та наркотиками.*

Крім того, спостерігаються: *нестійкість психіки, при якій навіть самі незначні втрати, труднощі штовхають людину на самогубство; боязнь нападу ззаду; почуття провини за те, що залишився живий; ідентифікація себе з убитими.*

Спостерігаються *сни і нічні кошмари; нав'язливі спогади про психотравмуючих події, що супроводжуються важкими переживаннями; раптові сплески емоцій з «поверненням» до психотравмуючої ситуації.*

До інших психічних явищ **належить присутні у людей:** *стан песимізму; відчуття занедбаності; недовіру; нездатність говорити про війну.*

Повертаючись до повсякденного життя після впливу екстремальних подій люди важко адаптуватися до нових умов мирного життя, страх, агресивність, підозрілість – це реалії її буденності. Слід відзначити, що адаптація таких людей до умов мирного життя характеризується напруженими відносинами між ними і суспільством, формується негативне ставлення до соціуму. Слід зауважити, що це є одна з самих складних груп людей яким потрібна соціальна допомога збоку працівників соціальної сфери, волонтерів. **Саме тому зараз** розробляються багато програм та методик з надання допомоги, яка має на меті покращити їхнє життя та майбутню соціалізацію в соціумі [3].

Отже, з вище сказаного можна зробити висновок що процес соціалізації є невід'ємним для кожної людини, яка хоче нормально існувати і взаємодіяти в соціумі, але перешкодою для цього процесу може стати таке явище як війна, що радикально змінює процес і людину та все, що її оточує – це соціальне і природнє середовище, яке перешкоджає людині соціалізуватися в нових умовах. Саме це відображається на психічній і фізіологічній складовій завдяки якій людина не може пристосуватися до інших людей, та існувати і розвиватися в суспільстві.

Саме тому вона потребує соціальної і психологічної допомоги збоку волонтерів, соціальних працівників і педагогів, та психологів які допоможуть соціалізуватися в суспільстві після повернення із зони бойових дій.

Список використаних джерел

1.Бердяев Н.А. О назначении человека // Н. А. Бердяєв.- Париж:1931. – 109 с. 2.Мудрик А. В. Социальная педагогіка: Учеб. Для студ. пед. вузов / Под ред. В. А Сластенина / А.В.Мудрик // 2-е

изд., испр. И доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 192 с. 3.Несмелое В. И. Наука о человеке / В.И.Несмелое // СПб., 2000. – 218 с. 4.Сейко Н. А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій / Н. А. Сейко Ж: Житомир.держ. пед. ун-тет, 2002. – 260 с.

Т. Г. Єрмакова

СПЕЦИФІЧНІ РИСИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Регіоналізація та регіональний розвиток становлять на сьогодні одну з основних проблем суспільного життя: майже у всіх країнах, незалежно від їх розмірів, економічного потенціалу, державного устрою і політичної системи спостерігаються територіальні диспропорції у соціально-економічному розвитку регіонів, які негативно впливають на економіку, соціальний і політичний клімат як у всьому світі, так і в окремих державах. Усунення розриву в рівнях економічного та соціального розвитку на європейському та національному рівнях є важливою передумовою зміцнення соціально-економічної єдності та успішної взаємодії держав [3, с. 217].

В Україні проблема регіоналізації має свою національну специфіку, яка зумовлена, по-перше, різними рівнями економічного і соціального розвитку регіонів у минулому; по-друге, розривом між ними економічних та соціально-культурних зв'язків; по-третє, переважанням в їхній діяльності не ендогенних, а екзогенних відносин, тобто спрямованих не в середину національної території, а назовні. Українська етнічна територія складається з багатьох історико-географічних та етнографічних земель, які протягом багатьох століть входили до складу різних держав.

Оскільки освіта є стратегічною сферою людського життя, яка створює фундаментальні умови для розвитку особистості і суспільства, регіональна система освіти може стати специфічним механізмом розвитку регіону. Через неї здійснюється якісне відтворення робітників будь-якої сфери, отже і підтримка оптимального функціонування регіону як соціальної спільності, активізуються процеси соціалізації і формування регіонального співтовариства, що відповідає вимогам часу та здатне на якісно новому рівні розвивати усі суспільні сфери регіону.

Розуміння освіти як соціально-культурної сфери діяльності означає її усвідомлення в культурно-історичному та соціальному просторі. Освіта являє собою одну з багатьох сфер, яка пов'язана з іншими сферами суспільства. Цей взаємозв'язок дозволяє виявити соціальну значущість, основні функції освіти на сучасному етапі розвитку та визначити особливості взаємовідносин сфери освіти з іншими сферами. Саме сферне перетворення дозволить ефективно співорганізувати процеси функціонування та розвитку освіти. Воно ж напряму пов'язане з проблемою регіоналізації освіти, оскільки таким чином упорядкована, сферна освіта буде враховувати особливості та перспективи розвитку конкретних регіонів, потреби людей, що проживають на даній території.

Термін «регіоналізація» свій зміст отримує через співвідношення з поняттям «регіон», який інтерпретується в соціології як соціально-територіальна система, що володіє соціально-просторовою спільністю організації населення. Глибоке вивчення проблем регіоналізації освіти потребує визнання важливості соціуму не як такого взагалі, а регіонального соціуму, що має свої проблеми розвитку, численні зв'язки між різними сторонами суспільного життя та складний комплекс політико-правових, ідеологічних, соціально-економічних та соціально-культурних відносин. Це викликає необхідність розуміння регіону не тільки як територіальної, але і як соціально-культурної спільності, що являє собою унікальне сполучення природних, економічних, соціально-культурних та політичних процесів. Таким чином, регіон являє собою динамічну систему, складові якої (природа, населення, виробництво, культура, наука та ін.) утворюють єдиний соціально-економічний організм регіону.

Поняття «регіоналізація» ми розуміємо як зростання значення регіонів, переміщення регуляції суспільного життя на регіональний рівень. В.Г.Городяненко висловлює думку, що регіоналізація «повинна бути направленою на розмежування повноважень столиці і областей, органічне перетворення бюджетної та податкової систем, пошук консолідуючих цінностей та створення на їх основі єдиної соціально-політичної спільноти» [2, с. 131]. Наявність в Україні значних природних, історичних, економічних, демографічних та соціокультурних відмінностей між регіонами, потреба у забезпеченні в умовах ринкової економіки збалансованого розвитку територіальної виробничої та освітньої систем кожного регіону зумовлюють необхідність вироблення та проведення в життя ефективної державної політики регіоналізації в сфері освіти. Регіоналізація освіти припускає узгодження загальнодержавних і регіональних інтересів і пріоритетів в сфері освіти, розвиток міжрегіональних зв'язків, розподіл освітньої праці, подолання різких відмінностей в освітніх можливостях регіонів [1, с. 196].

Регіональнізація – це, є одного боку, максимальне врахування історії регіону, його сучасного становища, прогресивних тенденцій; з іншого боку – це інтеграція його у співтовариство з урахуванням функцій в загальній єдиній системі цивілізованої держави. Децентралізацію освіти слід розуміти тільки як звільнення від надмірної опіки владних структур, диктату зверху, одноманітності, усереднення. Але це не означає втрату загального кореню, духовного начала, спільності культурних основ. В умовах регіоналізації освіти особливу значущість набуває єдність освітньої системи на загальнонаціональному, регіональному та муніципальному рівнях. Правильне вирішення цієї проблеми можливе за умов створення якісно нових форм взаємодії загальнонаціонального та регіонального рівнів освіти.

З формально-юридичних позицій регіоналізація освіти являє являє собою розподіл повноважень державних органів влади та управління і суб'єктів регіону в сфері освіти в межах єдиного (загальнонаціонального) освітнього простору і на єдиних правових та організаційно-управлінських підставах. Регіоналізація повинна бути спрямована на загальнодержавні життєво-важливі інтереси (геополітична стабільність, спільність, єдність культурно-освітнього простору та ін.) та інтереси регіонів, подолання диспропорцій в освітніх потенціалах (можливостях) регіонів, створення передумов до розподілу і кооперації освітньої праці, у тому числі через активну міжрегіональну взаємодію. Ці інтереси мають бути узгоджені не тільки у виді формально-юридичних актів, але й у формі відповідних структурно-інституціональних феноменів, що означає системне структурування загальнонаціонального освітнього простору, утворення багатоукладного, полікультурного освітнього комплексу, що гнучко реагує на економічні та соціокультурні зміни. Тобто регіоналізація освіти – це передусім її розвиток у напрямку сферної організації, повне охоплення освітою всіх шарів населення конкретної території та всього інтервалу життя конкретної людини.

Регіоналізація освіти – це також орієнтація на потреби особистості, що реалізується в конкретному соціальному та соціокультурному середовищі, але в той же час є носієм національної культури та володіє планетарною свідомістю, «глобальним баченням» світових процесів, усвідомлює свою роль в подальшому розвитку цивілізації. Регіоналізація освіти – це і формування єдиного освітнього простору регіону як освітнього середовища, що має територіальну обмеженість і певні якісні характеристики, але одночасно є складовою світового освітнього простору. Регіоналізація освіти – це також урахування як конкретних регіональних особливостей (природних, екологічних, промислових, історичних, етнонаціональних, соціокультурних, конфесіональних та ін.), так і загальноцивілізаційних процесів, що забезпечує повноцінне функціонування системи освіти регіону

Необхідність регіоналізації освіти диктується декількома причинами, насамперед, наявністю специфіки освітніх потреб а також різних освітніх можливостей ре-

гіонів. Проста трансляція уніфікованої загальнонаціональної освітньої системи і освітніх технологій може викликати певне неприйняття в окремих регіонах, де існують інші стандарти життя та соціально-історичні традиції. Тому освітня система повинна мати регіональний характер, враховувати економічну та соціокультурну специфіку регіону. У зв'язку з цим слід підкреслити небезпечність уособлення та ізоляції регіону, створення автономної, відокремленої системи освіти в будь-якому регіоні, яка не відповідатиме мінімальним вимогам рівня освіти. Регіональний плюралізм освітніх систем не означає пониження загальнодержавного рівня освіти та порушення єдності в цілях і змісті освіти. Необхідно не тільки зберегти, але й підвищити до світового існуючий рівень освіти шляхом чіткого виконання державних стандартів освіти. З іншого боку, освіта має забезпечити максимальну реалізацію здібностей і потенцій людини в тому регіональному соціумі, де вона проживає.

Формування виваженої та гнучкої освітньої політики є важливою передумовою для переорієнтації освіти з режиму функціонування на режим розвитку, надання регіонам прав та обов'язків вибору своєї освітньої стратегії, створення власної програми розвитку освіти у відповідності з регіональними економічними та соціокультурними умовами.

Список використаних джерел

1. Глоссарий современного образования / Харьк. гуманит. ин-т «Нар. укр. акад.» ; под общ. ред. В. И. Астаховой, А. Л. Сидоренко ; [сост.: Артёменко Л. А. и др.]. – Х. : Око, 1998. – 272 с. 2.Городяненко В. Г. Региональные особенности интеграции украинского общества / В. Г. Городяненко // Нова парадигма : Філософія. Соціологія. Політологія : альм. наук. пр. – Запоріжжя, 2003. – Вип. 29. – С.131–132. 3.Україна : утвердження незалежної держави (1991–2001) / під ред. В. М. Литвина. – К. : «Альтернативи», 2001. – 704 с.

С. А. Кіріченко

ІДЕОЛОГІЧНІ ПОЗИЦІЇ СУЧАСНИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ

Тривале перебування українського народу під ідеологічним впливом однієї партії, а після розпаду СРСР – можливість вибирати будь-яку ідеологію згідно з якою і розвиватиметься держава та суспільство спричинили появу чисельних, ідеологічно різних, політичних партій. Стаття 15 Конституції України наголошує на існуванні різних ідеологічних течій, при чому жодна з них не може претендувати на статус державної, зокрема зазначається: «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичного, економічного та ідеологічного плюралізму. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов’язкова», то цей закон і став підставою для створення та конкуренції ідеологічних партій в Україні.

Перш за все, важливо розуміти чим є політична партія як предмет. Політична партія – це незалежне громадське об'єднання з стійкою структурою і постійним характером діяльності, що виражає політичну волю своїх членів і прихильників, що прагне до участі у визначенні політичного курсу держави, формуванні органів державної влади і управління [5].

Ідеологічність партії визначається через програму партії. Під «ідеологічністю партії» розуміється насиченість партії конкретною ідеологією, або ідеєю, яку представляє сама партія і поширює в класі який вона захищає, і в суспільстві в якому партію створено. Ідеологічний критерій є одним із основних у класифікації політичних партій. За ним виокремлюють: 1) ліберальні партії, націлені на мінімізацію державного втручання в життя суспільства, свободу економічного і політичного життя; 2) демократичні партії, що виступають за утвердження і розвиток народовладдя; 3) соціал-демократичні партії – орієнтуються на участь держави в житті суспільства і державне регулювання економіки при збереженні основних

свобод; 4) комуністичні партії, пропагують одержавлення економіки на основі суспільної власності, повна рівність, контроль держави над соціальної та політичної життям; 5) націоналістичні партії, будують свою діяльність на основі ідей про панування тієї чи іншої нації в житті країни; 6) клерикальні партії, націлені на посилення впливу церкви і релігійних ідей; 7) «зелені» партії, націлені на захист навколишнього середовища; 8) фашистські партії, ідеологія яких будується на ідеях придушення особистості, ліквідації свободи [5].

В поняття політичних позицій, у свою чергу, ми включаємо: а) певні, або постійні емоційні стани, що стосуються політичних явищ, б) переконання, що стосуються політичних явищ в) нахил до діяльності в галузі політики [3].

В нашому дослідженні розглянуто політичні позиції наступних парламентських партій: ВО «Батьківщина», Самопоміч, Блок Петра Порошенка, Народний фронт, Опозиційний блок, Радикальна партія Олега Ляшка, ВО «Свобода» [4]. Перш за все, треба зазначити що український парламент не є однорідним в партійному розумінні і там, незважаючи на наявність коаліції, є принципово антагоністичні партії, що забезпечує вираження інтересів більшості суспільства.

ВО «Батьківщина» дотримується ліберальних, консервативних та євроатлантичних ідеологічних поглядів. Лідер – Юлія Тимошенко. В програмі партії чітко прописано деякий хід вирішення національних проблем, а саме питання війни на Сході: пропонують негайний вступ до НАТО, як основну тезу вирішення зовнішньополітичних проблем. Також є реформістські ідеї адміністративного характеру та деякі зміни до кримінального законодавства. Велика частина програми націлена на соціально-економічні реформи. Останні два пункти повністю дають уявлення щодо проєвропейського ухилу партії. ВО » Батьківщина» досвідчений гравець української політики і була як в опозиції так і партією влади.

Самопоміч, на чолі з Андрієм Садовим, дотримується консервативних, християнсько-демократичних ідеологічних позицій. Консервативні позиції підтверджуються програмою партії та одним з їх лозунгів: «Час відновити справедливість» [2]. Тобто в економічній сфері «Самопоміч» дотримується консервативних позицій [1]. Християнсько-демократичні цінності відображено у маніфесті програми «Самопомочі» в розділі «цінності» : Друга цінність – Своє «Я» поєднувати із свободою та моральністю, включно із духовними складовими: 1. віру в життєву правду; 2. сподівання на допомогу людського духу; 3. любов до ближнього [2].

Блок Петра Порошенка стоїть на позиціях республіканізму і ліберального-патріотизму. В програмі вказано реформістський ухил партії, але є натяк на реакційність в строках: «потреба збереження із наступним удосконаленням відновленої парламентсько-президентської форми правління, при якій Уряд формується коаліцією фракцій і депутатів» . В економічній сфері ідеологічного погляду програми панує лібералізм: «В такій системі найрозумніші, працелюбні та енергійні не ховають свої гроші в подушку, а інвестують їх в нові сфери бізнесу. Партія виступає за впровадження реальної конкурентної економічної моделі в Україні» [7]. «Солідарність» теж не нова партія, однак лише з Майданом отримала статус провладної, хоча в опозиції практично не була.

Партія Народний фронт притримується позицій консерватизму, громадянського націоналізму, євроатлантизму. Лідер – Арсеній Яценюк. Як і в кожній парламентській партії основою ідейного комплексу програми є реформізм, хоча не зважаючи на впевнену консервативну позицію «Народний фронт» має і невеликий ліберальний відтінок: «Партія виступає за докорінну реформу правоохоронних органів і сфери цивільної безпеки. Демократичний цивільний контроль [11].

Опозиційний блок позиціонує себе як центристська, регіоналістська партія. Лідер партії – Юрій Бойко. В даної політичної сили прослідковуються капітулянтські заклики: «Не грати мускулами, а знайти стійкий компроміс за столом перемовин. Припинити політику відчуження українських територій. Зняти блокаду, до-

помогти біженцям повернуться додому. Провести вибори на всій території Донецької і Луганської областей» [12]. «Партія Регіонів», в минулому ця партія, вже була і при владі, і в опозиції.

Радикальна партія Олега Ляшка декларує ідеї націонал-лібералізму, українського націоналізму, аграрності та євроатлантизму. Лідером є Олег Ляшко. Незважаючи на лібералізм, Радикальна партія є мілітарно-налаштованою, незважаючи на назву «радикальна» в програмі виявлено намір реформістського толку: «Завдання радикальної партії – глибокі економічні реформи, заради відновлення національного виробництва, створення робочих місць, у першу чергу для молоді» [8].

ВО «Свобода» є ультраправою партією, стає на позицію етнічного націоналізму. Лідер партії Олег Тягнибок. В програмі чітко прослідковується націоналістична позиція партії: «Головною метою Всеукраїнського об'єднання «Свобода» є побудова могутньої Української Держави на засадах соціальної та національної справедливості» [9]. «Свобода» – досвідчений суб'єкт української політики, партію створено 2004-ому році. На позиціях владної партії ще не була, а в опозиції, мабуть з самого заснування.

Отже, позиції партій в важливих питаннях не суттєво, але різняться між собою, доказом цьому є їхні партійні програми. Позиції парламентських партій часто співпадають в стратегічному плані і розумінні, але відрізняються засобами і ресурсами досягнення мети. Наприклад питання корупції розглянуто в усіх партійних програмах однозначно як явище з яким необхідно боротись, і кожна партія пропонує свій план вирішення проблеми з корупцією. За аналогічною схемою, можна аналізувати питання національної безпеки і питання Майдану. Деяким критерієм різності програм як і ідеології є українське аграрне питання.

Список використаних джерел

1. Економіка [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://samopomich.ua/ru/priorities/economics/. 2. Маніфест партії об'єднання «Самопоміч» [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://samopomich.ua/ru/documents/manifest/. 3.Політична позиція, [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://moyaosvita.com.ua/istoriya/politichna-poziciy. 4.Партії VIII скликання, [Електронний ресурс] – https://ru.wikipedia.org/wiki/партіїVIIIскликання. 5.Політична партія – Енциклопедія Кирила і Мефодія : [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://megabook.ru/article/Політичніпартії. 6.Політичні партії [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partivi/. 7.Програма партії «Солідарність» [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://solydarnist.org/?page_id=915. 8.Програма радикальної партії Ляшка [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://liashko.ua/program#sthash.n3E6czso.dpuf. 9.Програма ВО «Свобода» – Програма захисту українців [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://svoboda.org.ua/party/program. 11.Програма партії «Народний фронт» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nfront.org.ua/program. 12.Програма партії «Опозиційний блок» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://opposition.org.ua/peredviborcha-programa-opozicijnogo-bloku.html.

О. Я. Калакура

ЕТНОПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ ГАЛИЧИНИ

Етнокультурні процеси посідають одне з пріоритетних місць у суспільно-політичному розвитку сучасної України, а їх дослідження належить до важливих та актуальних проблем політології. За роки незалежності в Україні напрацьована порівняно достатня правова база для регулювання етнонаціональних відносин, становлення та розвитку української політичної нації, етнокультурного діалогу, хоча вона й потребує удосконалення, особливо в контексті євроінтеграції. Етнокультурна політика стала одним з пріоритетних напрямів державної діяльності,

невіддільною складовою офіційної культурної політики, спрямованої на формування української ідентичності, національно-державницького патріотизму, відродження й розвиток культур усіх етнокомпонентів українського соціуму – етнічних українців, національних меншин, кримськотатарського народу тощо. Відповідно до правових засад державної етнонаціональної політики України за роки незалежності розроблено низку Програм підтримки та розвитку культур національних меншин на загальнодержавному та регіональних рівнях, у тому числі й з участю міжнародних організацій. В межах цих програм здійснюється цілий комплекс різноманітних заходів, спрямованих на задоволення духовних та культурно-освітніх потреб, забезпечення вільного етнокультурного розвитку, створення умов для гармонійного співіснування громадян України, незалежно від їх етнічного походження і регіону проживання.

Одним з унікальних історико-географічних та етнографічних регіонів України є Галичина, яка, не дивлячись на тривале перебування у складі Польського Королівства, Речі Посполитої, Австро-Угорщини, Польської народної республіки, УРСР, зберегла самобутність і українську ідентичність, що яскраво проявилось у проголошенні і діяльності Західноукраїнської Народної Республіки, підтримці відновлення незалежності України, захисті її територіальної цілісності, зокрема в умовах російської агресії. Мета даної доповіді полягає в тому, щоб з урахуванням наявних історіографічних та конкретно-історичних джерел [1–5] проаналізувати вплив державного етнополітичного менеджменту на сучасний розвиток освіти та культури Галичини як регіону транскордонного і полікультурного, який поряд з іншими західними областями (Закарпатською, Чернівецькою) характеризується як найбільш європеїзований – за географічною локалізацією, історичною традицією, культурно-національним менталітетом, релігійними уподобаннями [2, с. 75]. Українці Галичини, перебуваючи тривалий у складі різних держав, контактували з австрійським, польським, російським, румунським, словацьким, турецьким, угорським, чеським етносами, сприяли примноженню їх духовно-культурного середовища і, відповідно, самі збагачувались у культурному та духовному вимірі.

Українська держава неухильно підтримує такі напрями етнокультурного розвитку етнічності як освіта рідною мовою, засоби масової інформації та видавнича справа рідними мовами громадян, підготовка кадрів для соціально-просвітницької роботи та відродження національних традицій і звичаїв, наукові дослідження минувшини і сьогодення українців та національних меншин. У державному бюджеті щорічно передбачаються кошти на підтримку громадських організацій національних меншин, пріоритетними напрямами діяльності яких стало відродження культурно-освітніх та духовних традицій, вивчення рідної мови, налагодження контактів з історичними батьківщинами, зміцнення міждержавних зв’язків в галузі освіти, науки та культури. Зміст, форми і методи їхньої діяльності різноманітні: від поширення відомостей про етнічну історію, культуру і мистецтво, збереження пам’яток культури, створення територіальних організацій, відділів національної книжки у бібліотеках, художніх колективів, співпраці з ЗМІ у процесі висвітлення своєї діяльності до заснування дошкільних закладів та шкіл з національною мовою навчання. Не зважаючи на деяке зменшення чисельності представників етнічних меншин у Галичині, простежується тенденція до подальшого збільшення кількості національно-культурних товариств. Тільки кількість польських організацій Львівського консульського округу у 2012 р. зросла до 137 з 120 у 2009 р. [3, с. 359]. В регіоні працюють національно-культурні товариства білорусів, болгар, греків, євреїв, німців, литовців, росіян, чехів тощо. Всі національно-культурні товариства Львівщини об’єднані у Федерацію національних меншин. Доброю традицією став театральний фестиваль «Золотий Лев», що кожні два роки відбувається у Львові. Театральні колективи з багатьох європейських країн є постійними та активними учасниками цього театрального дійства [4, с. 28]. Загалом у Львові

щорічно відбувається близько 100 фестивалів, працюють 60 музеїв, 100 храмів різних конфесій. В Івано-Франківській області з метою розвитку і відродження національно-мистецьких традицій національних меншин головне управління освіти і науки облдержадміністрації щорічно проводить обласне свято «Всі ми діти твої, Україно!» . Діяльність національно-культурних громадських організацій щодо задоволення запитів у вивченні рідної мови знаходить підтримку з боку держави, зокрема у наданні освітніх послуг через дошкільні заклади, недільні та загальноосвітні школи. Помітно збільшилася у порівнянні з ситуацією в УРСР кількість дітей, які навчаються рідною мовою у державних навчальних закладах. На Галичині у 2015-2016 навч. р. у загальноосвітніх школах навчання провадиться українською, російською та польською мовою, у недільних школах вірменською, польською, німецькою. У вишах краю працює кафедра польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка, Полоністичний центр з бібліотекою функціонує у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка.

Завдяки державним дипломатичним заходам представникам багатьох меншин полегшено спілкування з історичними батьківщинами. Транскордонна гуманітарна співпраця Галичини з регіонами сусідніх держав охоплює питання спільної культурної спадщини як одного із дієвих чинників збереження історичної пам’яті і подолання негативних стереотипів, проведення культурних заходів, наукових конференцій, впровадження молодіжних проектів, екуменічних молитов і панахид, вшановування місць пам’яті, а також подолання психологічних бар’єрів, успадкованих від минулого. Як засвідчує практика, стереотипи, пов’язані з історичним минулим територій порубіжжя, відсутність психологічної готовності частини жителів до співробітництва, ментальні відмінності тощо, негативно впливають на результативність транскордонної співпраці. Ось чому міжособові контакти, кооперація у галузі культури сприяють взаємопізнанню і є одним з ефективних засобів формування нового рівня відносин між людьми, регіонами та країнами. Одним із прикладів такої співпраці стало внесення у 2013 р. дерев'яних церков Карпатського регіону на території Польщі і України до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

За даними соціології, суспільні настрої сучасних мешканців західноукраїнського регіону більш-менш однакові як у ставленні до європейського вибору України, так і в оцінці експансіоністської політики Росії. Значна частина населення, насамперед молодь, сприймає себе як частину європейської спільноти. Узагальнене бачення майбутнього найчастіше виражається формулою: шлях України – європейський, з високими стандартами свободи, захисту соціальних прав [2,с.209].

Серед пріоритетних завдань етнополітичного менеджменту на загальноукраїнському рівні актуальними залишаються адаптація та максимальне наближення українського законодавства до чинних правових норм та стандартів Європейського Союзу, на регіональному рівні Галичини – поглиблення співпраці з батьківщинами етнічних меншин у науково-освітній галузі, ЗМІ, збереженні культурної спадщини, реставрації місць національної пам’яті, підтримці музейної справи, масових культурних заходів (фестивалів, конкурсів, окремих колективів).

Таким чином, з відновленням незалежності України сформувалися передумови для якісно нового етапу культурного, освітньо-наукового розвитку Галичини, а Львову вони надали можливість претендувати на статус культурної столиці держави. Державна етнонаціональна політика у гуманітарній сфері спрямована на формування толерантного ставлення громадян один до одного, незалежно від етнічної, расової чи релігійної належності. Галичина, як традиційно багатокультурний регіон України, найбільш укорінений у європейські цінності, продовжує залишатися українським П’ємонтом і виступає своєрідним містком інтеграції до Європи. Прискорення реформ, подолання корупції, інноваційний розвиток гуманітарної сфери – все це наближає Україну до європейських цінностей та норм,

заснованих на правах особи та можливостях вільного розвитку, сприяє повноцінній співпраці України з Європейським Союзом.

Список використаних джерел

1.Кіндрат К., Трохимчук С. Українсько-польські стосунки на зламі тисячоліть / К.Кіндрат, С.Трохимчук. – Л.: ЛНУ ім.І.Франка, 2002. – 112 с. 2.Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст / Л.П. Нагорна. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2008. – 405 с. 3.Рудницький С.В. Суспільно-політичні інтереси поляків незалежної України / С. В. Рудницький. – Житомир,2014. – 622 с. 4.Стрільчук Л.В., Стрільчук В.В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва / Л. В. Стрільчук, В. В. Стрільчук: монографія. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 258 с. 5.Чорна Н.М. Україна і Польща: історіографія відносин (кін. XX – поч. XXI ст.) / Н.М.Чорна. – Вінниця: ПП Балюк, 2014. – 416 с.

В. М. Кузеванов

ИСТОРИЧЕСКИЕ, ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЕ И РЕЛИГИЕВЕДЧЕСКИЕ МАРКЕРЫ УКРАИНСКОГО ПОЛИТПРОГНОЗА НА 2016-2036 ГОДЫ

При прогнозировании будущего украинского политикума необходимо учитывать не только вектор евроинтеграции и цивилизационные условия проведения дальнейших демократических и антикоррупционных реформ, но и негативные последствия **агрессивной евроинтеграции**, когда внутренние и внешние политические силы в борьбе за украинскую евроинтеграцию стараются **любой ценой осуществить евроинтеграцию**, в том числе и ценой десяти тысяч украинцев, погибших за два последних года не только на Евромайдане, но и в окопах гражданской войны (АТО) на Востоке Украины от пуль и артиллерийских снарядов, умерших от холода, голода и болезней в донбасском «гетто» . Сегодня нельзя выяснить, из-за отсутствия соответствующих политологических «весов», сколько тысяч украинцев погибло в результате агрессивной евроинтеграции (включая и АТО), а сколько тысяч погибло в результате военной агрессии России? Поэтому политологам необходимо не только перечислять будущие политические векторы, будущие политические и экономические выгоды от евроинтеграции, но и прогнозировать, как долго будет продолжаться эта война за евроинтеграцию, и сколько ещё миллионов украинцев должно погибнуть и сколько миллионов эмигрировать в случае продолжения агрессивной евроинтеграции, АТО и военной агрессии России в ближайшие 20 лет. Потому что даже самый простой сравнительный анализ с историей предыдущей гражданской войны и искусственных голодоморов в Украине показывает каннибализм предыдущих украинских руководителей и большевиков, которые ценой миллионов погибших украинцев тащили насильно Украину в «светлое коммунистическое будущее» .

Для выявления основного вектора и маркеров будущего украинского политикума необходимо ответить на вопрос о возможных векторах трансформации украинского политикума, включая и трансформацию украинской политической системы. В том числе ответить на вопрос, является ли существующий сегодня баланс внутриполитических, социальных, этнонациональных и религиозных конфликтов основным вектором формирования в ближайшее десятилетие новой националистической тоталитарной политической системы, нацеленной не только на агрессивную евроинтеграцию, но и на возобновление полномасштабной гражданской войны для уничтожения «русского мира» в украинском государстве и дальнейшую возможную потерю государственной целостности Украины? Даже несмотря на западную военную помощь и кредиты от МВФ. Возможны и другие подходы к определению основного вектора политпрогноза.

Итак, первой гипотезой в определении будущего украинского политикума является зеркальное отражение предыдущей Большой гражданской воны 1918-1938 гг., когда украинские большевики насильно «переломали через колено» украин-

скую христианскую нацию и насильно, ценой многомиллионных жертв, затащили Украину в «светлое коммунистическое будущее» . Важной научной проблемой является наша попытка определения этой Большой гражданской войны как религиозной войны между христианством и новой коммунистической религией. Так, Николай Бердяев отмечал: «Тоталитарный коммунизм есть лжерелигия. И именно как лжерелигия коммунизм преследует все религии, преследует как конкурент» [2, с.491]. Культ Сталина, обожествление Сталина и другие коммунистические мифы также подтверждают существование коммунистической религии [5, с.547].

Второй важной научной проблемой является определение уровня и опасности угрозы религиозных конфликтов и новых религиозных войн при рассмотрении различных вариантов и сценариев будущего украинского политикума. Потому что с одной стороны мы имеем геополитическую многовековую агрессивную католическую экспансию из Западной Европы и Западной Украины в Центральную, Северную, Южную и Восточную Украину. В том числе и необъявленную политическую и религиозную войну в XXI в. с каноническим православием на территории Украины под флагом борьбы с «русским миром» и установления католической демократии в украинском обществе. Когда в борьбе против православной канонической церкви (УПЦ) объединились основные прокатолические и украинские национальные канонические и неканонические церкви – РКЦ, УГКЦ, УАПЦ, УПЦ КП. А с другой стороны украинский народ в своём большинстве имеет огромный тысячелетний национальный, духовный, военный и генетический потенциал многовековых православных традиций, являющихся становым хребтом украинской государственности и украинской национальной идентичности [4], [3, с.441], в том числе и значительный потенциал православных побед над многими безуспешными попытками католической экспансии в Центральную, Северную и Восточную Украину ещё до присоединения Украины к России. Как это было, например, в конце XVI века, после подписания Люблинской унии 1569 г. и Брестской унии 1596 г., когда силовой нажим Польши с Ватиканом определил массовый переход ранее православных княжеских домов и шляхты в католицизм. Это привело к образованию особой, греко-католической (униатской) церкви и на два десятилетия обезглавило украинское православне. А с другой стороны «многолетними упорными усилиями части сохранившего верность православного духовенства, киевских мещан и запорожских казаков во главе с гетманом Петром Сагайдачным в 1620 г. была восстановлена Киевская православная метрополия» [6, с.474].

Второй гипотезой нашего политпрогноза возможной Второй Большой гражданской войны в Украине (2016-2036 гг.) и Третьей мировой гибридной войны (на территории Украины) является двойная агрессия против народа Украины, складывающаяся из **военной агрессии России** и **агрессивной евроинтеграции,** базирующейся на идеологической и мировоззренческой общности украинского нацизма и католической экспансии из Западной Украины в Центральную, Северную, Восточную и Южную Украину. О том, что нацизм стал не только одним из идеологических векторов евроинтеграции, но и неотъемлемой частью украинского политикума, свидетельствует не только наличие нацистских партий (Свобода, Правый сектор и др.), но и мнение ведущего украинского политолога М.Погребинского: «Есть полк «Азов» — часть украинской национальной гвардии. Они являются просто публичными нацистами. Есть «Правый сектор» . Но дело не в именах. Главное вот что — в контексте современной украинской политической культуры нацизм стал частью, абсолютно не осуждаемым элементом этой культуры» [7]. А духовным отцом для нацистских организаций УНА-УНСО является УПЦ КП: «Найбільш близькою до УНА-УНСО церквою лишається УПЦ КП» [1, с.722].

Рассматривая вышеуказанные примеры католической экспансии и межконфессионального насилия в свете методологии цивилизационного подхода (А.Тойнби, С.Хантингтон и др.), необходимо отметить монографию видного украинского ис-

торика Ю.Павленко по истории мировой цивилизации, где впервые была уточнена граница мирового цивилизационного разлома между Североатлантической и Восточнославянско-Православной цивилизациями – по западным областям Украины «проходит переходная полоса между этими двумя основными цивилизационными компонентами Макрохристианского мира» [6, с.697].

Таким образом, гремучая смесь российской военной агрессии, украинского нацизма, католической экспансии и межконфессионального насилия является тлеющим «бигфордовым шнуром» Второй Большой гражданской войны и Третьей мировой гибридной войны . Возникновению этой войны будут также способствовать внутренние и внешние политические силы. Внутренние – для создания хаоса и утверждения тоталитарно-националистической диктатуры, сохранения у власти существующих политических партий, усиления коррупции и теневой экономики, получения огромных прибылей от военных заказов. Внешние – для дальнейшего втягивания России в её военную агрессию на Востоке Украины с целью последующего военного, экономического и политического ослабления России на мировой арене.

Список использованных источников

1.Андрющенко Е. Участь УНА-УНСО в релігійному житті України 90-х рр.. XX ст..// Історія релігій в Україні. науковий щорічник/ упоряд. О.Киричук, М.Омельчук, І.Орлевич.-Л.: Інститут релігієзнавства-філія Львівського музею історії релігії; вид-во «Логос», 2011.-Книга І. - С.718-724. 2.Бердяев Н.А. Самопознание: Сочинения.-М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков: Изд-во Фолио, 2001. - 624с. 3.Кузеванов В. История христианства в Украине XIX века: компаративистский анализ// Історія релігій в Україні. Науковий щорічник/ упоряд. О.Киричук, М.Омельчук, І.Орлевич.-Л.: Інститут релігієзнавства-філія Львівського музею історії релігії; вид-во «Логос», 2012.-Книга І. ЧастинаІ: Історія. - С.436-444. 4.Левченко А. Особливості взаємодії козацтва та інститутів церкви в контексті формування української державності XVI-XVII століть// Історія релігій в Україні. Науковий щорічник/ упоряд. О.Киричук, М.Омельчук, І.Орлевич.-Л.: Львівський музей історії релігії; вид-во «Логос», 2010.-Книга І. - С.523-529. 5.Лук'яненко О. Нове життя старих міфів: культотворення та культотворці середини XX століття// Історія релігій в Україні. Науковий щорічник/ упоряд. О.Киричук, М.Омельчук, І.Орлевич.-Л.: Львівський музей історії релігії; вид-во «Логос», 2010.-Книга І. - С.542-549. 6.Павленко Ю.В. История мировой цивилизации. Философский анализ.-К.: Феникс, 2002. - 760 с. 7.http://regnum.ru/news/polit/1968767.html.

В. Й. Климончук

ІНСТИТУЦІЙНА ФОРМА ПОЛІТИЧНИХ СВОБОД: ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Дослідження сутності політичної свободи належить до актуальних проблем, що засвідчує низка обставин науково-гносеологічного, онтологічного, культурно-історичного характеру. Адже людська свобода – єдиний універсальний індикатор визначення стану, рівня розвитку, а головне – ефективності функціонування всієї системи суспільно-політичних відносин, влади, дії політичних інститутів, різноманітних норм, законів, функціональної придатності політичної системи, громадянських основ буття. Усі зазначені вагомі аспекти свободи отримують синтезуюче означення в тому, що це, власне, – чи не найунікальніший феномен, котрий започатковує всю систему цінностей у різних історичних формах буття. Саме як цінність людська свобода цілісно визначає єдність політичних, економічних, соціальних, культурних та інших контекстів людського життя.

Зрештою, вся історія існування людства – це не грандіозно раціональна реалізація цільових намірів та планів розбудови державних утворень, суспільств, систем політичної влади, регулятивних норм життя і под., а пошук реальних форм утілення людської свободи як *мети* буття. Уже *засобами* (ефективними чи не дуже) її осягнення тут поставали держави та відмінні типи й форми влад, своєрідні соціальні інститути, закони, норми, дії, відносини. Отже, свобода дії людини є

спільним для багатьох з них чинником, що в історичному, культурному контексті здійснюється і через природу рівноправ'я, тобто у формах громадянського суспільства, і в політичному контексті, як відносини, виявом чого стають політичні інститути та процеси як відчужена форма людської сутності, неспроможність на рівні антропологічних форм буття віднаходити засоби загального впорядкування усіх сторін власного життя.

Визначене дослідження антропологічної сутності свободи та висновки стосовно нього окреслюють один з найважливіших, з нашого погляду, вектор формування свобод. Проте якщо ми беремо до уваги свободу в політичному контексті (а не лише морально-етичному), то проблема свободи тісно пов'язана з її інституційними означеннями, котрі водночас за певних обставин можуть постати первинними детермінантами її формування.

На нашу думку, в реальності політичні, громадянські інститути й інституції – це лише інший вияв (опредмечена форма) людських інтересів, потреб, цінностей. У зв'язку з цим функція політичних інститутів стосовно реалізації свободи – тільки своєрідне спостерігання за дотриманням норм у суспільстві й упорядкуванням їхніх меж, а не продукування та обмеження чи знищення їх. Тому ми висуваємо гіпотезу, що антропологічні й інституційні способи та форми свобод нерівнозначні. Перші – антропологічні – первинні, другі – вторинні. Ця ситуація є саме такою, бо, зважаючи на свої особливості та функції формування, політичні інститути становлять «олюднену» форму природи, яка традиційно оточує людину. Тому ця форма здатна домінантно декларувати «свободу від» і лише додатково другорядно – «свободу для» . Водночас антропологічні принципи свободи – це майже постійне прагнення до декларування такої через алгоритми «свобода для», коли йдеться про цивілізовані рівні розвитку людини й суспільства. Саме це бачення дає змогу, на наш погляд, адекватно висновувати антропологічні принципи здійснення свобод на рівнях відносин «людина – держава», «людина – громада», визначити особливості взаємодетермінованості антропологічних та інституційних форм свободи, їх домінантно історичні ролі й критерії.

Кожна стадія історичного розвитку поєднує набір багатьох форм саморегуляції та самоврядування, що створює певний інституційний каркас досягнень у нормах співпраці, розподілу благ, споживання і релігійного культу. Рух людського пізнання від природи до самого себе сформував раціоналізацію всіх інститутів життєдіяльності суспільства.

Поняття «інститут» (лат. *institutum* – організація) означає устрій, установа, заклад. Термін «інституція» має дещо інший змістовий контекст. У його змісті є і функціональний вияв інституту, тому в українському лексиконі термін «інституція» позначає не лише установу, а й функціональну настанову [8,с.442–443]. Інституція витлумачується як спонтанне встановлення, традиція, порядок, заведений у суспільстві, а інститут – утвердження звичаїв, порядків у законах і правових нормах, хоча не тільки. Неоінституціоналісти трактують «інститут» як «правила гри» у спільноті або, зазначає Г. Саймон, правила, за котрими визначаються ролі, які певні особи за певних обставин відіграватимуть стосовно інших [6,с.188]. На думку Д. Норта, інститути – це «придумані людьми обмеження, що спрямовують людську взаємодію в певне річище» [4,с.11–12]. Метою інститутів є зменшення невизначеності в міжособистісних узаємодіях, зниження трансакційних витрат, установлення стійкої (хоч і не завжди ефективної) структури взаємодій між індивідами у повсякденні [4,с.14]. Р. Патнем в інститутах вбачає процедурні правила ухвалення колективних рішень і спосіб досягнення певних цілей [5,с.20–21]. Г. О'Доннелл вважає, що поняття «інститут» охоплює систематизовані, загальновідомі, практично застосову-вані й визнані (хоча й не завжди формально затверджені) форми взаємодії соціальних агентів, які мають установку на підтримку взаємодій відповідно до правил і норм, котрі так чи інакше закріплені в цих фор-

мах [2, с.33]. В. Кафарський стверджує, що інститути як сукупності норм регулюють коло однорідних суспільних відносин, котрі виникають у взаємодії між соціумом і державою [3, с.5].

Загальним для всіх названих підходів у визначенні категорії «інституціоналізація» є пояснення її як процесу упорядкування, закріплення, утворення визначених сталих компонентів свідомості або поведінки. Під час інституціоналізації відбувається упорядкування і структурування компо-нентів свідомості й поведінки, закріплення їх у визначені форми, межі чи норми. Отже, здійснюється організація людського поводження і відповідних когнітивних компонентів у визначені стійкі норми або утворення.

Політичні інститути – це різновид соціальних інститутів. На думку Р. Уолліса, соціальні інститути є структурними компонентами суспільства, за допомогою котрих соціальні дії та соціальні потреби «зустрічаються» й узгоджуються. Соціальні інститути можуть набувати форму організацій або сталих практик, дій, у яких виявлятиметься високий рівень соціального залучення громадян. Це дає змогу інститутам інтегрувати, впорядковувати та стабілізувати головні сфери соціального життя, створюючи сприйнятливі процедури і форми артикуляції відносин, інтересів [7, с.31].

Інститути – продукт людської організації та структури правил і стимулів, покликаних спрямовувати поведінку учасників. Нормативний інституціоналізм наголошує на регулятивній функції інститутів. Насправді, система інституційних норм, цінностей, зразків узаємодії та стимулів обмежує індивідів, упорядковує їхню діяльність, оскільки стосовно індивідів вони є такими, що вже існують. Водночас індивіди, з дій яких складається інститут, здатні змінювати наявну в інституті систему правил: внутрішньо-інституційних і загальнодержавних [7, с.34].

Значення політичних інститутів у реалізації сучасного типу свободи полягає в необхідності урівноважувати внутрішню та зовнішню свободу суспільства. Без цього неможливий політичний розвиток. За надмірної зовнішньої свободи політичній системі загрожують політичні конфлікти, громадянські війни, анархія. Отже, свобода залежить від політики, нормативного затвердження і ефективного функціонування політичних інститутів, але випливає з моральних ідей. У цьому контексті вітчизняний дослідник А. Гальчинський справедливо стверджує: «Розвиток людської особистості є мірилом загальноцивілізаційного прогресу, його основним критерієм. У свою чергу синтезним показником цієї міри є свобода, яку суспільство здатне надати особі. Свобода особи є визначальною умовою її саморозвитку й самореалізації» [1, с.61].

Отже, доходимо висновку, що проблема політичних свобод в їхньому інституційному вимірі характеризує особливості такого плану:

1. Рівень, стан розвинутості антропологічних свобод визначає процес формування інституційних свобод, тобто їхній своєрідний другий ступінь.

2. Інституційні свободи – це форма відчужених антропологічних свобод, котрі в різних станах політичного режиму можуть детермінуватися по-різному: в ситуаціях демократичного характеру відчуженість є умовною; в різних формах недемократичних рівнів це може досягти рівня абсолютного відчуження, коли свобода з легкої руки суб'єктів влади може «даруватися» суспільству, а на рівні особи у невідчуважуваній формі її майже не залишається.

3. Одночасно політичні свободи інституційного характеру є значущими у зв'язку з тим, що вони універсалізують свободи на рівні суспільства, не виокремлюючи пріоритетні для певних верств, груп, закріплюють в юридичних нормах та контролюють стан їхнього дотримання, формують норму неперервності у часових та просторових вимірах.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Суперечності реформ : у контексті цивілізаційного процесу / А. Гальчинсь-

кий. – К. : Укр. пропілеї, 2001. – 320 с. 2. Кармазіна М. С. Президентство: український варіант : монографія / М. С. Кармазіна. – К. : ІПіЕНД, 2007. – 365 с. 3. Кафарський В. І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності : монографія / В. І. Кафарський. – К. : Логос, 2008. – 560 с. 4.Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с. 5.Патнэм Р. Чтобы демократия сработала : гражданские традиции в современной Италии / Р. Патнэм. – М. : Ad Marginem, 1996. – 287 с. 6. Саймон Г. Адміністративна поведінка. Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції / Г. Саймон. – К. : АртЕк, 2001. – 376 с. 7.Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи : монографія / А. С. Романюк. – Львів : Видавн. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2007. – 391 с. 8.Horubi H.S. Russian Language Publishers / H. S. Horubi. – Oxford: Oxford University Press, 1982. – P. 442–443.

Л. В. Кожухаренко

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА В СТАНОВЛЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність статті викликана сучасними суспільно-політичними подіями в Україні, а саме: економічною нестабільністю, девальвацією моральних норм і цінностей суспільства. Все це надає особливої ваги волонтерській діяльності – добровільній, неприбутковій допомозі, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями безкорисливо. Метою статті є дослідження на прикладі праці волонтерів нових форм громадянської активності як прояву становлення громадянського суспільства в Україні.

У роботі С. Маккарлі й Р. Лінч «Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до розв’язання проблем суспільства» волонтерська діяльність розглядається як «діяльність, яка є не примусовою; ґрунтується на прагненні допомогти; як справа, зроблена без попередньої думки про фінансову винагороду; як робота, а не гра» [2, с. 43].

Якщо розглядати волонтерський рух як традицію не лише західного, а й українського суспільства, то можна сказати, що цей рух не є спонтанним. У суспільстві завжди знаходилися люди, для яких способом самореалізації, самовдосконалення, зв'язку та спілкування з іншими людьми була праця на благо того співтовариства, в якому цій людині довелося жити. Однак тільки у минулому столітті, яке було переповнене війнами і духом індивідуалізму, цей рух виокремився у соціальне явище. Як зазначає дослідниця історії Галичини Адріана Огорчак, «українці завжди опікувалися старими та немічними, вдовами, сиротами. Сильний допомагав слабшому. Великі справи робили разом. Чуйність, ніжність у взаєминах між людьми викликали захоплення у мандрівників, які приходили до нас із далеких країн» **[3]**. Усім відомі імена Костянтина Острозького, Петра Сагайдачного, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, які не тільки були відомими політичними діячами, але й меценатами і благодійниками. Проведений нами аналіз показав, що в Україні традиції опіки різних категорій нужденних мають свої коріння та були важливою складовою суспільного життя наших пращурів. Увесь цей досвід став підґрунтям для відродження та розвитку волонтерського руху, формування якого є важливим кроком на шляху становлення нової спільноти.

Сьогодні наша держава перебуває на шляху побудови демократії, і розвиток громадянського суспільства є однією з найважливіших складових цього процесу. Останнім часом все більш значущу роль у багатьох сферах діяльності відіграють волонтери, які стимулюють суспільну активність. В Україні діє понад сто волонтерських організацій, серед яких: Координаційний центр в м. Київ, «ДемАльянс», «Волонтери без кордонів«, які були створені для безпосередньої підтримки тих, хто знаходиться на передовій Донбасу, їхніх рідних, переселенців, сприяють розв’язанню актуальних для суспільства завдань: Координаційний центр допомагає людям у розселенні та працевлаштуванні; «ДемАльянс» – надає соціальну,

психологічну, інформаційну та юридичну допомогу родинам воїнів АТО та солдатам, які постраждали внаслідок бойових дій; організація «Кожен Може допомогти« – допомагає соціальним групам, які через воєнні дії перебувають поза увагою (мешканці дитбудинків, інтернатів, притулків для старих, реабілітаційних центрів тощо); «Волонтери без кордонів« – надають матеріальне забезпечення бійцям АТО, що воюють на Сході [1]. Отже, неурядові організації спрямовують свою діяльність на зниження напруги в соціумі через безоплатне надання значущих послуг певним категоріям населення.

Динаміка розвитку волонтерського руху з моменту Революції Гідності свідчить про постійний пошук нових напрямів, форм та технологій участі у вирішенні різних соціальних проблем, розширення діапазону цієї участі та зв'язків з державними та недержавними соціальними службами. Безперечно, держава виконує різноманітні функції щодо вирішення соціальних проблем. Однак, швидка зміна соціально-політичного устрою, недостатня ефективність економічних реформ призвели до накопичення проблем в галузі соціального захисту населення. Механізми, завдяки яким держава раніше забезпечувала суспільну рівновагу, в нових умовах не спрацьовують. Система соціального захисту в Україні в сучасних умовах постійно потребує до себе уваги з боку держави та суспільства. Для розв'язання проблем у цій сфері зусиль і фінансових вкладень держави стає замало, тому соціальні державні служби й організації потребують допомоги населення, готового на безкорисну працю. Однак, на сучасному етапі розвитку нашої країни висококваліфікованих фахівців з питань надання такої допомоги бракує. Для того, щоб вирішити дану проблему, необхідно з'ясувати реальні потреби різних верств населення, а в умовах сьогодення додалися ще нові (переселенці, військові, діти загиблих). Тенденція посилення професійної складової волонтерської діяльності є стійкою, що, безумовно підвищує якість надання соціальних послуг. Усі ці позитивні зміни вказують на те, що волонтери є повноправними суб'єктами соціальної діяльності.

Законодавча база з питань діяльності волонтерів і волонтерських організацій остаточно не розроблена. У розробників законопроектів домінує помилкова, на наш погляд, думка про те, що державні органи краще знають, як треба здійснювати волонтерську діяльність. Однак, досвід показує, що нерідко саме активісти громадських організацій, які займаються волонтерською діяльністю, можуть багато чому навчити державних чиновників, а не навпаки.

Питання волонтерської діяльності у світовій практиці перебувають у полі зору не одного дослідження чи проекту. Прикладом можуть бути такі: Європейське дослідження цінностей (EVS), Світове дослідження цінностей (World Values Survey, WVS), Євробарометр та ін. Дані Європейського дослідження цінностей показали, що відсоток населення, готового на безоплатну працю в тій чи іншій сфері, у пострадянських країнах критично низький, у країнах ЄС зафіксовано дещо вищі показники [4].

Висновки. Українське громадянське суспільство стало сильнішим, ніж на початку конфлікту на Сході України. Значною мірою це пов'язано з розвитком волонтерського руху. Можна зазначити, що попит на волонтерську працю в сучасному українському суспільстві триває та зростає.

Список використаних джерел

1.Волонтерські організації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mip.gov.ua/content/volonterski--organizacii.html. ***2.****Маккарлі С. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства: пер. з англ. О. Винничук / С. Маккарлі, Р. Лінч. – К.: Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998. – 160 с.* ***3.****Історія волонтерського руху в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://skaz.com.ua/istoriya/831/index.html.* ***4.****Світове дослідження цінностей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europeanvaluesstudy.eu/*

В. В. Лапіна

КОНФЛІКТОГЕННІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ СПОЖИВАННЯ

До числа гуманітарних проблем, що викликають активну реакцію суспільства, традиційно відносяться питання соціальної нерівності протиріч, конфліктності та соціальної напруженості. Тема соціальної напруженості вкрай актуальна зараз для України, тому що держава перебуває на етапі економічної й соціальної нестабільності - у першу чергу мова йде про економічну кризу, яка призводить до зниження життєвого рівня людей і якості життя населення та посилення процесу соціальної поляризації. Найбільш виразно зростання рівня соціальної напруженості проявляється в станах тривоги, домінуванні емоційно-негативних оцінок перспектив можливого подолання бідності та існуючих соціальних конфліктів. Слід вказати, шо суперечливі процеси, що відбуваються в українському суспільстві наочно проявляються в сфері споживання, яку, на наш погляд, доцільно вважати найважливішим онтологічним стимулом формування в Україні суспільства споживання.

Зазначимо, що «суспільство споживання – це відоме в теоретичній соціології поняття, яке використовується вченими для опису стану сучасних розвинутих капіталістичних суспільств, для яких характерні: посилена індустріалізація на основі впровадження новітніх інформаційно-технологічних інновацій, прискорена урбанізація, демократизація суспільного життя, інтенсифікація впливу цінностей масової культури, а також пропаганда моделі «надмірного споживання» шляхом активного використання маніпулятивних можливостей маркетингових, медійних, рекламних та PR-технологій.

Важливо підкреслити, що введення вченими-суспільствознавцями у науковий обіг таких понять, як «суспільство споживання», «консьюмеризм», «надмірне споживання» загалом засвідчило про конфліктогенний характер новітніх практик споживання. Однак, слід констатувати, що використання соціологами поняття «суспільство споживання», здебільшого носить метафоричний характер, оскільки незрозумілим є визначення основних онтологічних ознак даного поняття. Так неясно, чи є *суспільство споживання:* 1) універсальним онтологічним типом індустріального суспільства як соціально-історичної системи (Н.МакКендрік); 2) специфічним онтологічним типом лише локальної розвинутої частини світової капіталістичної системи (Е.Фром, Г.Маркузе та ін.); 3) окремою новітньою фазою глобального історичного розвитку постіндустріальних (інформаційних) соціумів, у якому сфера споживання є провідною (З.Бауман, Ж.Бодрійяр, Г.Дебор та ін.). Відсутність однозначної відповіді на ці питання, на наш погляд, вимагає більш детального розуміння змісту базових онтологічних конфліктогенних чинників, які формують новітні практики споживання та соціальну напруженість в сфері споживання .

Першим із таких чинників є новітні рекламні технології. Вважається, що однією з основних функцій реклами в сучасному суспільстві є її здатність формувати споживчу ідеологію, яка стає засобом маніпуляції масовою свідомістю. Саме реклама, на думку З. Баумана, апелює до структур індивідуальної та колективної свідомості, переконуючи людей слідувати нав'язаним з боку окремих корпорацій і соціальних груп певним споживчим стандартам. «В суспільстві споживання загальна споживча залежність – універсальна залежність від покупок - це обов'язкова умова індивідуальної свободи, головний образ якої – вміти відрізнятись від інших, мати «ідентичність» [1,с.92]. Ірраціональність рекламного впливу на людей як споживачів, як доводить Ж. Бодрійяр, полягає у створенні суспільної атмосфери споживчого консенсусу, який виявляється у стереотипізованих «надекономічних» сприйняттях запропонованого спектру товарів та послуг як соціального подарунку. «Соціальна функція реклами полягає у тому, щоб охопити в одній і тій же надекономічній перспективі ідеологію дару» [2, с.209]. Саме така подарункова

презентативна соціальна місія реклами перетворює її на важливу соціокультурну технологію нав'язування людям надлишкових псевдопотреб, а також перетворює її на комунікативну технологію, що культивує покірливе ставлення людей до зовні нав'язаних економічних імперативів споживання.

Другим конфліктогенним чинником розвитку споживчих практик у «суспільстві споживання» є актуалізація ціннісних імперативів, що формуюють «псевдопотреби» . У праці французького соціолога Г.Дебора «Суспільство спектаклю» [3] автором представлений ґрунтовний аналіз технологічних способів залучення людей як споживачів до зовні нав'язаних різних псевдоцінностей та псевдопотреб. Вчений констатує, що сучасне «суспільство споживання» реально відтворюється як «суспільство спектаклю» . Так масштабне залучення людей до «надмірного споживання» товарів та послуг, загалом формує театралізовану деструктивну соціальну тенденцію, яка знаменує культурний розрив з як інуючим ціннісними імперативами «справжніх потреб» як певних соціокультурних складових конкретної епохи. «Псевдопотреба, нав'язана сучасним характером споживання не може бути протиставлена справжній потребі чи бажанню, яке формується суспільством і історією. Але надлишковість товару виступає тут як абсолютний розрив в органічному розвитку суспільних потреб» [3, с. 153]. Варто також звернути увагу і на близьку точку зору позицію відомого українського соціолога М.Шульги, який, зокрема, аргументовано пояснює, що уся драматургія соціальних трансформацій в Україні останніх двох десятиліть, викликана складним процесом її переходу від «індустріального суспільства» до «суспільства споживання» . Вчений доводить, що зараз в Україні процес споживання набуває нових специфічних форм. «Воно стає не стільки споживанням споживчої вартості товару, скільки споживанням символів. Такий вид споживання називають символічним, престижним споживанням. За красивою назвою «символічне споживання» ховається більш складне та непривабливе явище задоволення штучно придуманих потреб» [4, с 207].

Третім конфліктогенним чинником новітньої трансформації процесу споживання є тенденція функціонального посилення медіаринку. Процес сучасної глобалізації медіаринку, на думку Н.Больца, Ф. Джеймісона, М.Маклюена, М Кастельса та інших вчених, призводить до поступового витіснення масових уявлень стосовно розуміння змісту реального ринку товарів та послуг. Відбувається заміна стереотипізованих уявлень про фізичний ринок на його медіаобрази. Важливим наслідком такої заміни в суспільстві споживання, як вважає Н.Больц, є посилення маніпулятивного впливу ЗМІ та Інтернету, що суттєво підриває довіру людей до знань, які відповідають науковим критеріям істинності та достовірності. «Саме в Інтернеті – відзначає Больц - з усією гостротою і виникла проблема довіри до знання. У результаті наша культура вже давно відмовилась від істини. На її місце приходить довіра до одного з конкуруючих джерел інформації. Той, хто сьогодні заходить до мережі, потрапляє під вплив інформаційної анархії, у якій відсутня можливість контролю – корисне знання і параноя йдуть поруч, мирно співіснуючи. А оскільки цілком очевидно, що у сучасної людини місце її світосприйняття зайняло сприйняття інформації, то вона вже не може самостійно порівнювати запропоновану інформацію з «дійсністю» . І де ж вона сама ця дійсність, що стоїть поза медіа?» [5, с 38].

Таким чином, в результаті проведеного аналізу основних детермінант новітніх практик споживання засвідчує про їх конфліктогенний характер. Саме тому вони є стимулами інтенсифікації процесу надмірного споживання а також є чинниками посилення соціально напруженості як наслідок штучно нав'язаної людям потреби у зміні їх споживчих пріоритетів.

Список використаних джерел

1.Бауман З. Текучая современность. / Зигмунт Бауман. / Пер.с англ. Под ред. Ю.В. Асочанова. - М.: СПб.: Питер, 2008. – 240 с. 2.Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. / Жан Бодрийяр. - М.: Республика, 2006 – 269 с. 3.Дебор Г. Общество спектакля / Ги Дебор. -

Пер с фр. / Пер. С.Офертаса и М.Якубович. - М. : Логос, 2000. – 184 с. 4.Шульга М.О. Дрейф на узбіччя. Двадцять років суспільних змін в Україні / М.О. Шульга. – К. : ТОВ «Друкарня Бізнес-поліграф», 2011 – 448 с. 5.Больц Н. Азбука медиа / Норберт Больц. - М.: Изд.-во «Европа», 2011.- 136 с.

Р. А. Лендєл

ЕТНІЧНІ ПРОТИРІЧЧЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА РУСИНСТВА НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проблеми національної консолідації та територіально-політичної інтеграції постали перед Україною разом з набуттям її незалежності і, на жаль, залишаються актуальними впродовж усього періоду суспільно-політичних трансформацій у державі. Суперечливі політичні процеси характерні для прикордонних територій зі складною етнонаціональною структурою населення. Репрезентативною щодо цього є Закарпатська область з подібними чинниками та тенденціями суспільно-політичного розвитку. Соціально-культурна, мовна бар'єрність між етнонаціональними меншинами та етнічно українським населенням, вимоги адміністративно-територіальних змін за етнонаціональним принципом, популярність ідей регіональної ідентичності на фоні суперечливих зовнішньополітичних впливів ускладнюють процесс різнобічної інтеграції областей у загальноукраїнське суспільно-політичне та національно-культурне середовище.

Обґрунтування стратегії гармонізації міжетнічних взаємин та практичне вирішення питань міжрегіональної національно-політичної консолідації в регіонах зі суперечливою етнополітичною ситуацією передбачає політичні, правові, суспільно-географічні підходи.

Найбільш яскраво серед українців етнічна самоідентифікація в регіональному розрізі простежується у Закарпатті. Якщо у середовищі більшості українських субетнічних груп зацікавленість особливостями свого походження і статусу в сучасній ієрархії українського етносу, як правило, переростала у бережливе ставлення до етнографічної спадщини груп і плекання самобутніх традицій і звичаїв, то у Закарпатті етнополітичний ренесанс дав поштовх лідерам русинської субетнічної групи до формулювання претензій на свою окремішність від українського етносу й переконання у необхідності боротьби за визнання русинів щонайменше окремою національністю, а то й взагалі нацією [4, с. 12; 10]. На початку 1990рр. лідери «русинства» за підтримки національних меншин етнічно приналежних до суміжних держав організували у регіоні сепаратистський рух, який проголосив своєю політичною метою створення на базі Закарпаття незалежного від України квазідержавного утворення, аналога Придністровської республіки. Воно отримало назву «Підкарпатська республіка» і в 1993 р. у Братиславі було створено його «тимчасовий провізорний уряд» [2, с.72-73]. Втім розвиток цієї течії «занепадав у міру просування на Закарпаття різних політично-бізнесових кланів: через відсутність обґрунтованої економічної програми ідея відділення русинів остаточна загинула під колесами прагматичної політики» [1]. Специфіка міжетнічної ситуації на Заході України полягає в тому, що, паралельно з відродженням русинського руху, почався процес активної етнічної ідентифікації інших груп. Виникнення етносоціальної напруги можливе як наслідок дій певних політичних кіл Угорщини, які відкрито підтримують рух «політичного русинства» . Деякі засоби масової інформації Угорщини перекручують стан міжетнічних відносин у Закарпатті, агітують за повернення Закарпаття до складу Угорщини [3].

Якщо у середовищі більшості українських субетнічних груп зацікавленість особливостями свого походження і статусу в сучасній ієрархії українського етносу, як правило, переростала у бережливе ставлення до етног рафічної спадщини груп і плекання самобутніх традицій і звичаїв, то у Закарпатті етнополітичний ренесанс дав поштовх лідерам русинської субетнічної групи до формулювання пре-

тензій на свою окремішність від українського етносу й переконання у необхідності боротьби за визнання русинів щонайменше окремою національністю, а то й взагалі нацією [4, с. 12; 10].

Характеризуючи етнополітичну ситуацію в Україні, слід зауважити, що вироблений і перевірений практикою досвід співіснування різних етносів у країні дозволяє говорити про його порівняну безконфліктність. Україні після розпаду Радянського Союзу, на відміну від деяких інших республік, вдалося уникнути кривавих конфліктів на етнічному чи конфенсійному грунті.

Русинське питання як одна з етнополітичних проблем сучасності заслуговує на аналіз та дослідження, вже зважаючи на факт своєї неоднозначності, враховуючи перш за все ідентифікацію русинів в Україні. Питання, де русини офіційно визнані етнографічною групою українського народу, не задовільняє активістів русинської громади, які прагнуть до визнання їх національною меншиною. Заслуговує на увагу також питання політичного русинства в Україні, яке є перешкодою повноцінного громадського функціонування для русинської меншини у решті країн проживання, що неодноразово підкреслюють дослідники русинської проблематики. політичний русинізм має сенс лише тоді, коли збергігає регіональні, історично сформовані особливості, гармонійно з інтересами країни проживання, України та всього українського народу, не політичний, а культурний русинізм повинен бути конструктивним чинником зміцнення і регіональної русинської самобутності, і української соборності.

Список використаних джерел

1. Бондаренко К., Яценко Д. Нова незалежність // Поступ. – № 174 (832), 15-21 листопада 2001 року. 2.Буркут І. Дискусії про регіональну автономію в сучасних Югославії та Україні: спроба порівняльного аналізу // Регіони Східної Європи: інтеграційні очікування та конфронтаційні небезпеки. Матеріали Міжнародної науко- вої конференції (Чернівці, 18-19 вересня 2000 р.). – Чернівці, 2000. – С. 67-75. 3. Кривицька О. Конфліктний вимір етнонаціонального розвитку України // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2 (11). – С. 24-37. 4.Євтух В.Б. Етносуспільні процеси в Україні: можливості наукових інтерпритацій. – К., 2004. – 243 с.

І. А. Лукіян

ВИМІРИ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕССІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Глобалізація стає своєрідним виміром сьогоднішньої цивілізації і сьогоднішньої політичної культури. Важливо зазначити, що спочатку вона в більшості пов’язувалася з розвитком інформаційних технологій, телекомунікаціями та своєрідною універсалізацією комунікативних відносин у мультикультурних та мультинаціональних відносинах. Проте вже у 1980 році сам вимір глобалізації стає незвичайно драматичним і поліфонічним. Проблема філософських визначень глобалізаційних процесів досліджувалася переважно у роботах В. Андрущенка, Д. Хелда, Е. МакГрю, Д. Голдблатта, Д. Перратона, Ю. Пивовара та інших [1; 2; 3]. Утім досі немає систематичного визначення глобалізації. Тому означена проблема є конче актуальною.

Коротко охарактеризуємо ті системні чинники, які склалися як глобалізаційні детермінанти. Тези гіперглобалістів полягають у тому, що вони визначають глобалізацію як абсолютно нову добу в історії людства та історії взагалі, коли традиційні нації-держави вже закінчили своє існування в межах того суверенітету, якій їм належав. Вони вже починають делегувати частину свого суверенітету до міжнародних співтовариств і, таким чином, потрапляють в інші умови, які створює глобалізація. Це дає багато переваг з боку економічної логіки розвитку, а також створюється і своєрідний неоліберальний варіант єднання світових спільнот в певному міжконтинентальному просторі. Виникають своєрідні наднаціональні структури, навіть уряди, які формують розподіл цінностей, потоків, об’єктів,

цивілізаційних реалій обміну. Гіперглобальний простір дає можливість створити нові умови, які більш сприятливі для розвитку країн і для розвитку культури, економіки. Але виникає багато проблем: занепад нації-держави, яка фактично була основою національно-ліберального демократичного устрою, призводить до того, що втрачаються культурні цінності. Все це сприймається антиглобалістами як негативні чинники. На думку антиглобалістів глобалізація, особливо на її сучасному етапі, є своєрідним міфом. Теоретики гіперглобалізму цілком покладаються на економічну концепцію і ототожнюють її з досконало інтегрованим світовим ринком. Проте цей світовий ринок ще не склався. Виникають ризики щодо експансії одних країн у простір інших.

Проте, так звана, «гармонізуюча» система усуває протиріччя глобалізму і антиглобалізму та намагається примірити ці антагоністичні течії, що визначається як трансформаційні. Так, ідея трансформаційних ознак глобалізації визначає принцип трансформації як висхідний. Тобто трансформація як перманентні зміни – це вже ближче до істини, ніж експансія та підпорядкована їй інтенсивність інтеракції. Сама сутність глобалізації в гіперглобалістських та антиглоболістських концепціях виглядає по-різному. Якщо перша концепція є романтичною й підносить наднаціональні, транснаціональні, мультинаціональні корпорації як один із засобів єднання і міжнаціонального пристосування економічних реалій взаємодії, то друга концепція визначає їх лише як вторинний фактор.

Вихід із цієї дилеми намітився саме в концепції трансформаціоністів, які вважають, що сьогоднішня ситуація є унікальною, а глобалізація дійсно є центральною рушійною силою. На відміну від етапів розвитку відносин між державами-націями, можливості зростають, тобто глобалізація постає важливою трансформаційною силою, яка відповідає за ті масові трансформаційні зворушення, які відбуваються у суспільстві, господарстві на рівні його інституцій. Трансформативно-формотворчі тенденції у політичному світі призводять до виникнення інших політичних угруповань – ЄС і інших. Фактично трансформаціоналісти вже визначають сьогоднішню роль інтенсифікації, яку вони пов’язують з глобальною стратифікацією. Тобто ідеться про те, що певні держави і спільноти стають більш активними, більш вагомішими, а інші, навпаки, потрапляють в занепад і залишаються на узбіччі.

Розглядаючи позиції щодо оцінки глобалізації гіперглобалістів та антиглобалістів, трансформаціоналістів встановлено, що їхня розбіжність характеризує саме полісистемний підхід, коли інтерпретаційні механізми та інтерпретаційні реалії оцінки одного і того ж процесу характеризуються по-різному, в рамках бінарних та тернарних систем. Якщо бінарні системи свідчать про переваги одного із полюсів взаємодії, то тернарні системи намагаються усунути протиріччя на периферію, саме це характеризує трансформаціоністський підхід.

Головний висновок щодо констатації глобалізаційних реалій кінця XX – початку XXI століть полягає в тому, що світовий порядок вже не сприймається як суто державоцентристський, а держава-нація не стає настільки міцною і автократичною у своїх процесах взаємодії, наскільки вона була раніше. Виникає проблема обмеження суверенітету і проблема позанаціонального або позадержавного простору, який є буферним. Територіальна реальність існування національної держави розмивається. Всі функції і всі реалії зсуваються на межі, а маргіналізація постає одним із необхідних і важливих чинників глобалізації. Поруч з укрупненням державних структур і виникненням надструктур, як ЄС і інші, відбувається процес роздроблення попередніх структур. Так, розпад СРСР і виникнення незалежних країн, які стають націо-державами, проходить фактично на новому етапі. Той шлях, який в Європі вже давно пройдений, стає для незалежних держав справжньою новиною. Стає своєрідним чинником актуалізації

рекурсії, звернення до витоків, звернення до тих процесів, які відбулися на початку XX століття, і які зараз знову потребують розуміння категорій «глобалізація», «регіоналізація» .

Отже, у цивілізаційному вимірі глобалізація не є лише сучасним феноменом. Вона відома як явище, що існувало досить давно у світовій історії. Це пов'язано з виникненням світових релігій, формуванням торговельних мереж, а також експансією капіталу і колонізацією, яка сприяла глобалізаційним процесам. І тому можна стверджувати, що рекурсивний шлях інтенсифікації глобалізаційних відносин є найбільш системотворчим, орієнтує на досвід історії, на те, щоб використовувати всі чинники культурно-історичного процесу, який пройшла та чи інша нація-держава. Щоб стати повноцінним актором глобалізаційних процесів важливо саме задіяти механізми інтенсифікації і модернізації системи, яка є наслідком усіх тих катастрофічних і водночас системотворчих процесів, які відбулися у колишніх республіках СРСР. Глобалізаційні процеси є складним вектором геополітичних факторів глобалізації, де особлива роль належить державам-учасницям, що утворилися на основі колишнього СРСР. Втім вплив неурядових організацій і взагалі громадянського суспільства на державну ідеологію і на ідеологію націй-держав, а також все більше і більше зростання мультинаціональних корпорацій, створює нові реалії у міжнародному політичному житті, що дає можливість оцінити концепції міжнародного розвитку з позицій загальнонаціональних, регіональних, загальнопланетарних антропологічних, біологічних, політичних і інших реалій.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. – 498 с. 2.Гелд Д. Глобальні трансформації / Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Д. Перратон ; пер. з англ. В.Курганського, В. Сікори. – К. : Фенікс, 2003. – 548 с. 3.Пивовар Е. И. Постсоветское пространство: альтернативы интеграции. Исторический очерк / Е.И. Пивовар . – СПб. : Алетейя, 2010. – 400 с.

У. І. Мовчан

ЧИ СПРИЯЄ КОАЛІЦІЙНИЙ ПРЕЗИДЕНЦІАЛІЗМ ДЕМОКРАТИЧНОМУ ТРАНЗИТУ (УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ)?

Поняття «коаліційного президенціалізму» є новим для української політичної науки. Та й взагалі в світовій політичній науці воно почало розглядатися у другій декаді 2000-х років. Вивчаючи демократії в Латинській Америці політологи дійшли висновку, що подібно до парламентських систем, коаліції – це невід'ємна частина політичного процесу. Але відмінність полягає в тому, що основним форматором виступає президент. Він вдається до різних інструментів при побудові коаліції - заохочення (pork) і коаліційні блага (coalition goods) [7].

Якщо звернутися до побудови коаліцій у Верховній Раді, то дослідження П. Чейстий та С. Черних показують, що українські президенти найчастіше використовували урядові призначення як спосіб привернення членів до вступу в коаліцію [2, p. 189]. Використання цього інструменту залежить від сили пропрезидентської партії. Наприклад, коаліція Януковича в більшості складалась з представників Партії регіонів, тому в нього не біло необхідності розширювати свій кабінет за допомогою включення багатьох інших партій до кабінету [2, p. 191]. Причинами, чому кабінет Януковича був таким міцним, можна назвати наступні: 1) Повернути борг тим, хто його підтримував; 2) КПУ отримала прибуткові місця; 3) В.Литвин – контроль над Верховною Радою; 4) Захист бізнес інтересів [2, p. 194]. В своєму дослідженні, П. Чейстий та С. Черних приходять до висновку, що коаліційна динаміка мала вплив на президентські розрахунки щодо формування урядів. Україн-

ські президенти готові були ділити владу задля зміцнення коаліції всередині парламенту [2, p. 194]. Така влада президента сприяла зміцненню їх законодавчої влади. Щодо останньої коаліції та кабінету за президента Порошенка, то з 22 міністрів, 12 належить до пропрезидентської партії [1], тобто влада президента завдяки цьому залишається сильною. Можемо зробити висновок, хоча коаліційний президенціалізм і покликаний пом'якшувати конфлікти між гілками влади, в українському контексті він підриває довіру до демократичних інститутів.

Постає питання, яким чином можливо нейтралізувати негативні ефекти, що спричиняють вади інституційного дизайну політичної системи України. В цьому випадку ми можемо звернутися до альтернативних моделей демократії, які можна виділити у два основні підходи – общинний (консоціональний) та інтегративний. В цьому контексті спір відбувається навколо питання, яким чином основувати політику та розподіл ресурсів всередині політичної системи. Представники першого підходу вважають, що необхідно створювати систему, яка буде сприяти виокремленню та зміцненню соціально-політичних груп. Інші ж наголошують на тому, що бажано створювати стимули, які створюють міжгрупові утворення та зменшують «розколотість» .

Найяскравішими представниками інтегративного підходу можна назвати Д. Горовіца та Ф. Рьодера. Д. Горовіц вказує на те, що консоціональні механізми тільки підсилюють розколотість по етнічному чи релігійному принципу, а у еліт немає стимулів для співробітництва [3, p. 108]. Горовіц приділяє увагу темі коаліцій до та після виборів: на відміну від А. Лейпхарта, для якого головним є досягнення компромісу між групами після виборів, Горовіц вказує на необхідність формування коаліцій до виборів, які будуть залучати виборців з різних груп та, таким чином, сприяти компромісу саме на етнічній основі [4, p. 23]. Він висуває доводи на користь інтеграційного підходу, який допомагає вирішувати етнічні конфлікти завдяки подоланню етнічної різниці між групами [3, p. 109]. Д. Горовіц, визначає, що кращий шлях зменшити деструктивні характеристики суспільства з соціально-політичними розмежуваннями – не заохочувати формування етнічних партій, а скоріше використати електоральну систему таким чином, яка буде заохочувати кооперацію та акомодацію серед конкуруючих груп. [6, p. 157].

Ф. Рьодер вказує на те, що механізми спільного врядування обмежують демократію та зазвичай створюють стабільні картелі серед еліти етнічних груп [7, p. 36]. Багато інститутів включеного вироблення рішень, такі як взаємне вето, можуть бути використані для початку гри конфронтації, в якій кожна сторона загрожує застосувати блокування прийняття рішень в парламенті, доки інша сторона не піде на поступки. Інститути розподілу влади (power-dividing) підкреслюють важливість громадянських прав, що обмежують уряд, розподіл влади, що створює різноманітні більшості, та стримування і противаги, що обмежують кожну більшість. Дані інститути гарантують права етнічних та інших груп, але саме універсалістські, індивідуальні свободи. Механізми розподілу влади не скасовують мажоритарної складової в урядовому прийнятті рішень – основного принципу демократії, за яким популярна більшість обирає курс уряду. Інститути розподілу влади уповноважують різну більшість, де кожна представляє суспільний інтерес дещо інакше, в окремому, незалежному урядовому органі [7, p. 52]. Простою та очевидною перешкодою від посягань більшості на права меншості є вимога, що будь-яка зміна в розподілі прав повинна бути ратифікована різною більшістю в урядових органах [7, p. 64].

В консоціональному підході ключовою ідеєю у структурі спільного здійснення влади (power-sharing) є те, що дві або більше етно-національних груп повинні спільно управлять державою та приймати рішення на основі консенсусу. Жодна група не може приймати важливих рішень без згоди іншої. На основі формальних та неформальних правил всі групи мають доступ до політичної влади та інших ресу-

рсів. Консоціональна демократія може розглядатися як певна система акомодації і компромісу між елітами, в рамках якої держави з гострими соціально-політичними розмежуваннями отримують можливість досягти політичної стабільності [5].

Таким чином, необхідно звернути увагу, які саме зміни в інститутах політичної системи України необхідно зробити виходячи з наукових та практичних доробок, що існують у науковій літературі, а не виходити виключно з моделі мажоритарної демократії, де «уряд діє проти опозиції» . Можливо, найкращим варіантом буде інтегрування другої великої партії (пропорційно до отриманих місць у парламенті) до уряду. Це зменшить вагу президента у політичному полі, а також його вплив на Кабінет Міністрів.

Список використаних джерел

1.Хто є хто в уряді Гройсмана. Досьє міністрів [Електронний ресурс] // Джерело доступу: http://espreso.tv/article/2016/04/14/khto_ye_khto_v_uryadi_groysmana_dosye_ministriv29. 2.Chaisty P., Chernykh S. Coalitional presidentialism and legislative control in post-Soviet Ukraine //Post-Soviet Affairs. – 2015. Vol. 31. - №3. – P. 177-200. 3.Grofman B., Stockwell R. Institutional design in plural societies: Mitigating ethnic conflict and fostering stable democracy / B. Grofman, R. Stockwell //Economic welfare, international business and global institutional change, ed. by R. Mudambi, P. Navarra and G. Sobbrio. Cheltenham, UK: Elgar, 2002. 4.Horowitz D. Constitutional design: propo-?als versus processes / D. Horowitz // The architecture of democracy: constitutional design, conflict management and democracy, ed. Andrew Reynolds. Oxford University Press, 2002. – P.15-36. 5.Lijphart A. Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-six Countries/ A. Lijphart . – New Haven: Yale University Press, 1999. – 351 p. 6.Reilly B. Electoral systems for divided societies/ B. Reilly // Journal of Democracy. – 2002. – Vol.13. – No2. – p. 156-170. 7.Raile E., Pereira C., Power T. The Executive Toolbox: Building Legislative Support in a Multiparty Presidential Regime // Political Research Quarterly. - 2011 - Vol. 64. - №2. - P. 323-334. 8.Roeder Ph., Rothchild D. Sustainable peace: power and democracy after civil wars / Ph. Roeder, D. Rothchild. - Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2005, - 383 p.

І. В. Музиченко

РОБОТА ПСИХОЛОГА ПРИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Різним аспектам проблеми адаптації присвячені праці багатьох учених (Албегова І., Александровський Ю., Ананьєв Б., Анохін П., Анциферова Л., Березін Ф., Балл В., Брушлінський А., Захаров О., Кокун О., Леонтьєв О., Ложкін Г., Ломов Б., Макаренко М., Медвєдєв В., Піаже Ж., Підчасов Є., Реан А., Рубінштейн С., Солодухова О., Сельє Г., Слюсаренко В., Хомуленко Т., Яценко Т. та ін.). Однак, незважаючи на значний інтерес дослідників до неї, окремі аспекти цієї проблеми залишаються малодослідженими. Це стосується особливостей соціально-психологічної адаптації. Наголосимо, що події в сучасному українському суспільстві відносять проблему соціально-психологічної адаптації людини до складних чи екстремальних умов життя. Звідси виникає потреба у наданні якісної психологічної допомоги.

Зазначимо, що у соціально-психологічній адаптації взаємодіють дві структурно складні системи – особистість і середовище. Соціальне середовище в тій же мірі впливає на формування особистості, в якій сама особистість визначає зміни в середовищі. Набуття нових шаблонів поведінки особистістю, яка адаптується, поступово трансформують її психіку під нові умови. Проте, не кожна нова ситуація перебудовує всю психіку людини. Нові форми поведінки трансформують психіку, накладають нове на існуючі зразки, поступово видозмінюючи її, й по мірі стабілізації особистісних структур, інтенсивність змін в особистості, що адаптується, зменшується**.**

Тому при психологічній адаптації завдання психолога полягає в опрацюванні важких стресових станів, допомозі у сприйнятті змін і повернені до життя, асиміляції та інтеграції отриманого досвіду і створенні нових життєвих перспек-

тив. Щодо соціальної адаптації, то основне для психолога – допомога тимчасовим переселенцям в адаптації до нового середовища (місця переїзду) [1].

Травматичні переживання, які виникають у переселенців, можуть перерости в травматичний синдром, при якому індивід обтяжений невирішеними конфліктами, сумом, смертю, тривогою, почуттям провини, злістю та підозрілістю до всіх запропонованих видів допомоги. До основних переживань, які виникають у переселенців можна віднести: смерть і виживання, втрата і горе, розгубленість та страх. При повідомленні людині про смерть його рідних необхідно враховувати наступне. Родич, якому повідомляється про смерть близької людини, повинен чітко розуміти з ким він спілкується в даний момент. Тому психолог повинен чітко представитися, повідомивши свій статус та ім'я. Найбільш часто людина, що отримує інформацію про смерть, опускається на стілець, кушетку, диван або навпаки встає. Психолог для встановлення візуального контакту з родичем потерпілого повинен опуститись або піднятися так, щоб рівень очей психолога і родича збігався [2].

Наголосимо, що чіткого алгоритму або правила проведення цієї процедури не існує. Адже побудова і передача інформації про смерть індивідуальні і визначаються професіоналізмом психолога, який повинен дуже швидко змінювати хід цього процесу залежно від психічного стану людини, якій повідомляється про смерть близького. Крім того, психологу після повідомлення про загибель, необхідно враховувати вік того, кому повідомляється про смерть близької або родича так як процес переживання горя у дорослих і дітей має свої особливості [2].

Психологічна допомога дітям повинна надаватися з урахуванням вікового, фізичного і психічного розвитку дитини, стану фізичного і психічного здоров'я. Психологічна допомога може бути як індивідуальною, так і груповою. До основних проблем, які можуть спостерігатися у дітей-переселенців, належать: 1) порушення когнітивних процесів (погіршення пам’яті, труднощі концентрації уваги, розлади мислення); 2) невротичні реакції (стресове виснаження, фобічні реакції, порушення сну й апетиту; 3) функціональні розлади (регрес поведінки та психосоматичні розлади); 4) емоційні та поведінкові порушення (реакції протесту, підвищена плаксивість та капризність, часті зміни настрою); 5) проблеми пов’язані із спілкуванням (не сформованість адекватних соціально-комунікативних навичок, страх і недовіра або агресія і дратівливість стосовно оточення, можлива надмірна залежність від думок оточуючих); 6) порушення взаємовідносин в сім’ї, коли зміна соціальної ситуації та обов’язків у сім’ї часто змушує дітей і підлітків «включатися» в дорослі проблеми (до яких вони можуть бути не готові) [3].

Особливі труднощі переживають діти-переселенці підліткового віку, який є найважливішим етапом у формуванні і розвитку ідентичності. Переселенці займають маргінальне положення у приймаючому середовищі. З одного боку, якщо підлітки не входять у соціальну мережу земляків, то їм важко сформувати позитивне ставлення до себе. А з іншого, традиції та стиль життя, які пропагують члени такої мережі можуть суперечити нормам приймаючого середовища. Як результат, підліток може відчувати відчуження та дезорієнтацію. Майже всі діти-переселенці мають досвід життєвих потрясінь і потребують допомоги з відновлення їхнього психологічного здоров’я. Метою психологічної підтримки цієї категорії дітей має бути допомога в подоланні проблем розвитку, викликаних пережитим досвідом переселення [3].

Зазначимо, що події, які відбуваються нині в українському суспільстві відносять проблему соціально-психологічної адаптації людини до складних чи екстремальних умов життя. Як наслідок посилюється роль та завдання психолога, які полягають у наданні якісної психологічної допомоги вимушеним переселенцям при соціально-психологічній адаптації.

Список використаних джерел

1.Лазос Г.П. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з пе-

реселенцями з Криму) / [З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко та ін.] // Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: метод. посіб. ; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ «Видавництво «Логос» . –2015.- 206 с. – С.26 – 46. 2.Психологічна допомога вимушеним переселенцям [Електронний ресурс]. - http://www.aquarun.ru/psih/extrem/default.htm. – Назва з титул. екрану. 3.Тімченко О.В. Методичні рекомендації щодо організації та надання психологічної допомоги дітям та сім'ям вимушених переселенців [Електронний ресурс]. – mykosvita.at.ua/nakazu/metod_rekom_roboti_z_bizhencjami.docx. – Назва з титул. екрану.

О. В. Павлятенко

СЕПАРАТИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

Прояви регіонального сепаратизму в Україні активізувались у 2014 році як реакція на перемогу демократичних сил під час революції Гідності та остаточного оформлення європейського вектору розвитку держави. Анексія Автономної Республіки Крим, воєнні дії Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей з одночасним утворенням квазідержавних утворень ДНР і ЛНР стали агресивною відповіддю Кремля на внутрішньоукраїнські події кінця 2013 - початку 2014 років. Зміна політичного режиму, процес кристалізації громадянського суспільства з утвердженням європейських демократичних цінностей, відкидання євразійського бачення майбутнього, консолідація української нації викликали занепокоєння щодо розповсюдження подібних настроїв у РФ, що могло б спричинити падіння авторитарного режиму. Відтак у російського керівництва постала необхідність у реалізації заздалегідь сформованого комплексу заходів та механізмів, спрямованих на підривання української державності та повернення її до своєї сфери впливу. Аналіз особливостей технологій та інструментів, що складають стратегію РФ є актуальним питанням порядку денного.

Характеризуючи протистояння України і Росії, дослідники часто оперують такими поняттями, як «неконвенційна війна» (unconventional warfare), «нерегулярна війна» (irregular warfare) чи «змішана війна» (compound warfare). Проте якнайкраще відображає суть сучасного воєнного конфлікту поняття «гібридної війни» . Це концепція, що планомірно формувалась і поетапно реалізувалась Російською Федерацією у відносинах з Україною протягом останніх 15 років як реваншистська стратегія та основа її зовнішньої політики. Сучасне офіційне розуміння цієї парадигми викладено у доповіді начальника Генерального штабу ЗС РФ генерала армії В. Герасимова на загальних зборах Академії воєнних наук РФ у січні 2013 року. У ній наголошується на зростанні ролі невійськових методів впливу на противника, через політичний, економічний і гуманітарний елементи. Інформаційне ж протиборство взагалі визначалося як наскрізна діяльність на всіх етапах конфлікту: його зародження, супроводу і в постконфліктний період [1].

Феномен «гібридної війни» сьогодні є предметом дослідження зарубіжної та вітчизняної наукової спільноти, зокрема Френка Хоффмана, Деніела Ласіка, Джорджа Девіса, Девіса Кілкаллена і Френка ван Каппена. Серед українських вчених варто згадати Володимира Горбуліна, Миколу Сунгуровського, Євгена Магду.

Так у своєму дослідженні «Конфлікт у XXI столітті. Повстання гібридних воєн» Ф. Хоффман розуміє її як комплексне використання противником дозволеної зброї, партизанської війни, тероризму, сепаратизму, злочинної поведінки та пропаганди для досягнення власних політичних цілей [5].

Одним із елементів розв'язаної «гібридної війни» стали дії, спрямовані на розпалювання проросійського сепаратизму з метою дезінтеграції української державності. Штучний розкол серед населення шляхом стимулювання внутрішніх суперечностей політичного, міжнаціонального, міжконфесійного характеру, провокування соціально – економічних проблем, нав'язування населенню певних цивілізаційних ідей та цінностей в момент внутрішньодержавної кризи привело до

активізації сепаратистських настроїв, нечислені носії яких були на маргінесі політичного поля.

Сепаратизм став довгостроковою етнополітичною технологією підривання української державності. Його конструювання – на початкових етапах безкровне і безконфліктне, тривало з часу проголошення незалежності країни та досягло піку у 2014 році.

У науковій літературі сепаратизм визначається як політичний рух, спрямований на відокремлення від держави частини її території та населення, що виникає внаслідок суперечностей між центральною владою держави та виразниками ідей сепаратизму – політичними партіями, громадськими та релігійними організаціями етнічних меншин, політичними структурами окремих регіонів [4]. Адаптуючись до реалій економічних і соціокультурних процесів у Південно - східних областях України, він набув форм регіонального. Останній найчастіше вдається до пошуку форм дискримінації (культурної, мовної, економічної), які регіон начебто зазнає з боку центральної влади, тому порушує питання про відокремлення території, вбачаючи в цьому єдиний засіб ліквідації цих форм дискримінації [3].

Реалізації штучних проектів «Новоросія», а згодом «ЛНР» та «ДНР» передував тривалий етап підготовки Російською Федерацією підгрунтя для процесу сепаратизації. Експорт «вітчизняного націоналізму», розпалювання ностальгічних настроїв за рядянським минулим, насадження ідеології «русского мира», нагнітання страхів, підпільна, а подекуди й відкрита діяльність агентів впливу іноземної держави, публічний дискурс регіональних еліт у поєднанні з агресивними інформаційними операціями призвело до розіграшу сьогоднішньої сепаратистської карти.

У травні 2014 року колишній народний депутат від «Партії Регіонів» Олег Царьов анонсував створення «Республіки Новоросія», куди мали б ввійти Донецька, Луганська, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Дніпропетровська та Харківська області. Проте безкровний і швидкий сценарій, на зразок окупації Кримського півострову, цього разу не реалізувався, завдячуючи консолідації населення задля збереження територіальної цілісності держави та активним діям регіональних еліт, які змогли ефективно протистояти сепаратистським проявам.

Проект «Новоросія» обмежився частинами двох областей, трансформувавшись у Донецьку та Луганську Народні Республіки. Та російське керівництво не полишає і сьогодні спроб розширення ареалу нестабільності, використовуючи при цьому часто етнонаціональні відмінності України в регіонах з компактним проживанням національних меншин (Закарпаття, Північна Буковина, Південна Україна). Влітку 2015 року голова Служби Безпеки України Василь Грицак заявив про небезпеку поширення сепаратистських настроїв, керованих Москвою, на Одеський регіон, Харків, Запоріжжя, Херсонську та Миколаївську області [2].

Сучасні загрози українській державності включають в себе ряд різноманітних режимів ведення війни, як то традиційне озброєння, нерегулярні тактики і недержавні формування, терористичні акти з залученням криміналітету. Розпалювання сепаратизму в етнічно неоднорідних регіонах стало важливим елементом неоголошеної «гібридної війни» розв'язаної РФ. Без активної участі зовнішнього агресора прояви сепаратизму залишились би на рівні поодиноких заяв, спрямованих на порушення суверенітету, територіальної цілісності держави та інструменту в набранні додаткових голосів перед виборами. Відтак перед Україною постала необхідність у напрацюванні ефективних механізмів боротьби з російською агресією, що перетікає у формі «гібридної війни», та протидії процесу сепаратизації як одного з її інструментів.

Список використаних джерел

1.Горбулін Володимир «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-_.html. 2.Грицак: РФ підживлює сепара-

тизм у низці регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2015/07/5/7073525/. 3.Наконечний В. Сепаратизм: поняття та підходи до тлумачення / В. Наконечний // Весник СевГТУ. – Вип. 84 – Политология: – Севастополь: СевНТУ, 2007. – С.128. 4.Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5. С. 469 – 470. 5.Hoffman F. Further Thoughts on Hybrid Threats / F. Hoffman // Small Wars Journal. – 2009. – P. 1– 4.

Д. М. Рудень

МІСЦЕ СУЧАСНИХ ЛІВИХ СИЛ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЛІВОМУ РУСІ

Політична система України нараховує 297 політичниих партій, більше 30 з яких задекларували свою ідейну приналежність до лівого руху [3]. Вони представлені комуністичними, соціалістичними, соціал-демократичними, екологічними та аграрними ідеологічними напрямками. Оскільки держава Україна після Євромайдану 2013-2014 років заявила про євроінтеграційний курс розвитку актуальним є дослідження місця політичних інституцій лівого руху України в європейський політичний простір.

Комуністична партія України визначає своїми партнерами комуністичні партії тих країн світу, де вони є правлячими. У той же час КПУ декларує готовність співпрацювати з усіма комуністами світу, керуючись інтернаціональним ідеологічним постулатом. Серед європейських партнерів КПУ, як зазначає офіційний сайт партії – Об'єднана ліва фракція в Європарламенті, Комуністична партія Богемії і Моравії (Чеська Республіка), Угорська робітнича партія, партія «Ліві» (Німеччина), Комуністична Партія Греції, Прогресивна партія трудящих Кіпру, Комуністична партія Португалії [6].

КПУ є членом Союз комуністичних партій – Комуністична партія Радянського Союзу (СКП-КПРС). До складу СКП-КПРС входять 18 комуністичних партій колишнього СРСР. Співпраця КПУ з лівими партіями і організаціями Євросоюзу обмежується особистими контактами керівників КПУ з представниками цих організацій і не носить системного характеру.

Партія «Справедливість» серед своїх партнерів визначала Партію європейських соціалістів, партію «Справедлива Росія» (Російська Федерація) та намагалася вступити до Соціалістичного інтернаціоналу. Проте, зважаючи на досвід Соціалістичної партії України (СПУ) і відсутність інтересу з боку європейських соціалістів, Політвиконкомом партії «Справедливість» було прийняте рішення про подання заявки на вступ до Партії європейських лівих. Проте виконавчий комітет європейських лівих залишив це клопотання без розгляду.

При об'єднанні п'яти українських партій «Справедливість», «Народна влада», «Всеукраїнський патріотичний союз», Відродження села та Української селянської демократичної партії у грудні 2011 року базовим ідеологічним документом об'єднаної партії, яка отримала назву «Об'єднані ліві і селяни», було задекларовано Принципи Соціалістичного інтернаціоналу – Стокгольмська декларація 1989 року[2]. Після завершення об'єднавчого процесу партія «Об'єднані ліві і селяни» подала заявку на вступ до Соцінтерну, проте її так і не було розглянуто [4].

Статус консультативного члена Соцінтерну має Соціал-демократична партія України (СДПУ). Відповідно до Статуту Соціалістичного інтернаціоналу консультативні члени мають право виступу, сплачують членські внески, але позбавлені права голосу. Члени СДПУ беруть участь в засіданнях Ради і Конгресу Соцінтерну.

За підтримки Соцінтерну, а також профспілкових організацій України СДПУ реалізує проект «Трудова школа», який серед іншого має на меті сформувати соціальну базу сучасного соціал-демократичного руху в Україні.

З 2003 року статус консультативного члена Соцінтерну мала і СПУ. Проте на

засіданні Ради Соціалістичного інтернаціоналу в Афінах 1-2 липня 2011 року було прийнято рішення про позбавлення статусу асоційованого члена СПУ. Причиною такого кроку стала несплата СПУ членських внесків [1].

Окрім того СПУ мала контакти з представниками Партії європейських соціалістів і тривалий час співпрацювала з цією політичною структурою Європейського союзу. Однак ця співпраця також була однобічною і потрібною лише українським соціалістам, про що свідчить відсутність в європейському інформаційному просторі повідомлень про наявність діалогу. Співпраця набула ще більш формальних рис після поразки СПУ на виборах до Верховної Ради України у 2007 році. Європейські партнери були готові до діалогу та співпраці, але з більш впливовими політичними структурами в Україні.

У 2010 році Партія європейських соціалістів уклала Меморандум про співпрацю з правлячою на той час Партією регіонів [5], яка не належала до лівого руху України, а навпаки представляла олігархів, великий капітал і бізнес.

22 травня 2013 року в м.Лейпціг була утворена нова міжнародна організація «Прогресивний альянс» . До її складу увійшли 140 політичних партій і рухів соціал-демократичного і соціал-ліберального спрямування. Більшість організацій є членами Соцінтерну, але до складу «Прогресивного альянсу» крім соціалістичних, соціал-демократичних і посткомуністичних партій увійшли також демократичні, соціал-ліберальні, націоналістичні і ісламістські партії, без марксистського минулого і ідеології інтернаціоналізму, які не могли бути членами Соцінтерну. Членом «Прогресивного альянсу» є Демократична партія США, власне цим і пояснюється утворення схожої на Соцінтерн структури. Жодна з українських лівих партій про можливість входження або співпраці з «Прогресивним альянсом» не заявляла.

8 лютого 2010 року в Москві за ініціативи партії «Справедлива Росія» відбувся Форум соціалістичних і соціал-демократичних партій СНД. Від України в ньому брали участь представники СПУ та партії «Справедливість» . Через внутрішньополітичні процеси в Україні, участь СПУ та партії «Справедливість» до об’єднавчого процесу, а також втрату зацікавленості до функціонування Форуму з боку ініціаторів його створення, Форум припинив існування.

Окремої уваги заслуговує діяльність міжнародних організацій, які підтримують ліві партії України. Серед них найбільш помітними є представництва Фонду ім.Фрідріха Еберта та Фонду ім. Рози Люксембург.

Завдяки їхній діяльності, зокрема оголошення грантових програм, проводяться освітні заходи для представників політичних партій лівого руху України. Фонди також тривалий час співпрацюють з молодіжними громадськими організаціями, афілійованими з лівими партіями – «Спілка молодих соціалістів», «Демократична спілка студентів «Студентська платформа», «Українська соціал-демократична молодь», «Соціалістичний конгрес молоді» тощо.

За організаційної підтримки Інституту демократії та соціального прогресу, а також за сприяння європейських соціал-демократичних партій та неурядових організацій з 2012 року функціонує громадська організація «Нова соціал-демократична платформа» . До цього часу керівництво організації не робило заяв щодо підтримки будь-якої політичної партії України або ж про її формування на базі організації.

Отже, українські ліві партії не мають відповідних угод або ж інших документів про взаємодію з глобальними ідеологічними і організаційними центрами світового лівого руху. Співпраця обмежується лише особистісними контактами лідерів або членів партій, участю представників молодіжних припартійних організацій в навчальних і обмінних програмах міжнародних організацій. Винятком є лише СДПУ, яка, проте, через недостатню фінансову і організаційну внутрішньопартійну ситуацію лише частково імплементує політику європейського соціалістичного руху і в той же час не має достатніх важелів для представлення інтересів України в Соцін-

терні. Міжнародні організації, фонди, зокрема європейські, які поділяють ліву ідеологію, прагнуть співпрацювати переважно з молодіжними і громадськими організаціями в Україні шляхом проведення на їх базі освітні та просвітницькі заходи для представників лівих політичних партій, профспілок та неурядових організацій. Євроінтеграційний курс України, питання анексії Криму Російською Федерацією, військових дій на сході України не стали предметом дискусії і не поглибили співпрацю інститутів лівого руху України з європейськими лівими міжнародними організаціями.

Список використаних джерел

1.Minutes of the meeting of the council of the socialist international [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.socialistinternational.org/images/dynamicImages/files/Minutes%20Athens%20Council%202011.pdf. 2.Базові підходи для проведення консолідації соціал-демократів та соціалістів України [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2010/12/bazovi-pidhody-konsolidacii/. 3.Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 09 жовтня 2015 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni partiyi/. 4. Об'єднані ліві затвердили символіку партії та взяли курс на вступ до Соцінтерну [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/01/ols-vstupaet-v-socintern/. 5.Партия регионов договорилась о сотрудничестве с европейскими социалистами, которые имеют представительство в Европарламенте [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://ru.tsn.ua/ukrayina/partiya-regionov-nashla-soyuznikov-v-evrope.html. 6.Соратники [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://kpu.ua/ru/page/companions.

В. О. Олексенко

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ У КОНТЕКСТІ СТАБІЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Станом на сьогодні, вибір типу виборчої системи, фактично, є ключовим чинником державотворення та розбудови демократії. Тип виборчої системи безпосереднім чином впливає на формування і взаємодію законодавчої та виконавчої влади, розвиток політичної системи суспільства та державний устрій. Виступаючи одним з головних чинників функціонування політичної системи, виборча система заслуговує окремої, більш детальної уваги у розробці питання стабілізації політичної системи України.

Не зважаючи на те, що Україна за всі роки незалежності мала конкретну практику застосування усіх трьох типів виборчих систем, більшість дослідників розглядає кожен з них лише у «чистому» вигляді, суто в теоретичному вимірі, без урахування найважливіших умов їх застосування – електоральної специфіки України та політичного лобі.

Так, у теорії змішана виборча система може виглядати оптимальною за критерієм доцільності, у той час як з практичної точки зору прямо чи опосередковано призводити до повторюваних політичних криз. Сценарій кризи 2007 року, що закінчилась достроковим припиненням повноважень Верховної Ради, частково відтворюється у поточному році: хитка, непостійна коаліція та неспроможність сформувати навіть просту парламентську більшість. Повторюваність даної ситуації вказує ні на що інше, як на гранично низьку ефективність роботи частини складу депутатів Верховної Ради, обраної за мажоритарною системою. Як правило, частина з них набуває статусу так званих «тушок» – депутатів, що вільно мігрують між фракціями, інша частина – позапартійні – фактично, не об'єднана спільною ідеєю та не контрольована загальним партійним курсом, як правило, лише гальмує процес прийняття рішень.

Розпочати варто з того, що обидві класичні виборчі системи демонструють певні недоліки. З одного боку, мажоритарна система є досить простою у застосу-

ванні, але через дію принципу «50% + 1 голос» призводить до втрати гранично великої кількості голосів, і як наслідок, послаблення представництва в парламенті чи іншому виборному органі.

Недоліки пропорційної системи є досить відносними:

1) Можливість неперсоніфікованих виборів – у разі голосування за закритими виборчими списками;

2) необхідість сталої багатопартійності та поляризації політичних сил для формування стабільної парламентської більшості [3, с. 127].

Що стосується мажоритарної системи, ситуація набагато складніша. На нашу думку, головними чинниками, що не дають даній виборчій системі бути прийнятною для політичної системи України сьогодні, навіть у вигляді комбінованої з пропорційною, є наступні:

1) зазначена вище формула голосування «50% + 1 голос» для переможця – за найбільш несприятливих обставин половина голосів виборців просто втрачається, що веде до викривлення політичного представництва та розвитку політичного авторитаризму;

2) наявно продемонстрована неспроможність створити сталу парламентську більшість через партійні міграції та розрізненість позапартійних депутатів;

3) можливість дискримінації малих партій через проблеми електоральної політики України: для виборця є природним орієнтуватися на представників найбільших та найвпливовіших партій, вважаючи, що представники малих партій потенційно не зможуть отримати достатньо місць у парламенті, і відповідно, не зможуть ефективно працювати в умовах меншості [2];

4) широке поле для політичного тиску на позапартійних депутатів;

5) можливість державної влади безпосередньо впливати на результати виборів за допомогою таких прийомів, як маніпуляції з адміністративним поділом виборчих округів.

З точки зору Ю. Ключковського, викладеної у його статті, присвяченій еволюції виборчої системи України, змішана система, застосована на парламентських виборах 1998 та 2002 років, уявляючи собою суто механічне поєднання двох виборчих механізмів, виявила багато суттєвих суперечностей та головної мети, якою було політичне структурування парламенту, так і не досягла. За мажоритарною складовою переважну кількість місць отримали провладні кандидати. В результаті, підсумки голосування за мажоритарною складовою сильно деформували співвідношення результатів партій і блоків за пропорційною складовою [1].

З огляду на всі вищевказані аргументи «за» і «проти» на користь пропорційної виборчої системи, залишається одне резонансне питання, що впирається в глухий кут ще з 1998 року, змушуючи модель виборчої системи України блукати по колу: голосування за відкритими списками. Імплементація пропорційної виборчої системи із закритими списками проблему дестабілізації політичної системи не вирішує – занадто великою залишається роль політичного лобіювання приватних інтересів шляхом включення у списки осіб, що відіграють будь-які ролі для керівництва партій, окрім безпосередньо політичних. До того ж, подібна модель змушує виборця голосувати в сліпу, що не найкращим чином відобразиться як на формуванні вищих органів влади, так і на політичній свідомості громадян.

За наявності відкритих списків, найбільші та найвпливовіші партії ризикують залишитись без левової частки зовнішнього фінансування. Як результат – імплементація найбільш оптимальної для України виборчої системи – пропорційної за відкритими списками – штучно гальмується впродовж 18 років.

Отже, питання зміни виборчої системи у рамках проблеми стабілізації політичної системи України лежить суто у політичній площині і повністю поза нормативно-правовою. Спираючись на вже набутий досвід та показники ефективності різних виборчих систем і маючи у розпорядженні концепт найбільш опти-

мальної, наразі варто зосередитись на вирішенні головної перешкоди на шляху до її реалізації – політичного лобі.

Список використаних джерел

1.Ключковський Ю.Б., Богашева Н.В. Еволюція виборчої системи в Україні // Вісник Центральної виборчої комісії [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/index.php?mID=12. 2.Кобржицький В.В. Мажоритарна і пропорційна виборчі системи: переваги та недоліки // Український науковий журнал «Освіта регіону» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://social-science.com.ua/article/73. 3.Кравченко В. В. Конституційне право України: навчальний посібник / В.В. Кравченко – Вид. 3-те, виправл. та доповн. – К.: Атіка, 2004 – 512 с.

Т. О. Северинюк

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

В останні два роки у зв'язку з подіями, що відбуваються на сході та на півдні країни, Україна зіткнулася з таким соціальним явищем як внутрішня міграція значної кількості населення. На думку аналітиків це найбільше внутрішнє переміщенням у Європі з часів Другої світової війни. За інформацією Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) загальна кількість внутрішньо переміщених в Україні складає 1млн 760 тис. осіб [2]. Статус таких осіб визначається у першій статті Закону України «Про забезпечення прав і свободи внутрішньо переміщеної особи» . Згідно означеного закону - внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Найбільш уразливою групою серед переселенців є особи з інвалідністю та члени їх родин, це пов'язано з тим, що внутрішньо переміщені особи з інвалідністю, як специфічна соціальна група, знаходяться в зоні подвоєного ризику в якості особи переселенця та в якості особи, що має функціональні обмеження, тобто має свої специфічні потреби, які самостійно задовольнити не в змозі. Схематично подвоєний ризик виходячи з подвоєного статусу внутрішньо переміщеної особи з інвалідністю представлено на малюнку.

Рис.: Схема формування подвоєного ризику внутрішньо переміщеної особи з інвалідністю

Хоча в даний час питання дотримання прав і допомоги вимушеним переселенцям піднімаються досить часто, така вразлива група, як інваліди, зазвичай окремо не виділяється. Тому, враховуючи низку нагальних потреб інвалідів з числа вимушених переселенців (отримання технічних і інших засобів реабілітації, тимчасове

розміщення, матеріальна допомога, медична допомога та ліки, допомога з боку помічників або соціальних робітників, працевлаштування та одержання професійної освіти та інше) та необхідність розробки комплексної програми щодо задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з інвалідністю, виникає необхідність розглядати осіб з інвалідністю з числа переселенців як самостійну соціальну групу в якості об'єкту соціологічного аналізу. Слід враховувати, що інваліди з числа ВПО як соціальна група не є однорідною. Розподіл можливо здійснювати за групами інвалідності, за видами хвороб, за територіальним розміщення та інше.

Соціологічний аналіз дослідження проблем інвалідів з числа переселенців дозволяє: 1) визначити соціальний статус та соціально-демографічні характеристики об'єкту дослідження; 2) виявити основні причини, що призвели до необхідності конкретну людину з обмеженими можливостями чи сім'ю інваліда залишити домівку; 3) визначити основні види допомоги, що вони потребують; 4) виявити ступінь задоволеності основними послугами, що надаються особам з інвалідністю з числа внутрішньо переміщених; 5) з'ясувати ставлення різних груп населення і соціальних інститутів до проблеми переселенців з інвалідністю та їх готовність до здійснення допомоги у тому числі на волонтерських засадах; 6) визначити специфіку надання допомоги людям з інвалідністю з числа ВПО різними регіонами України.

Такий аналіз, на наш погляд, може послужити теоретичною базою при розробці комплексної програми соціальної допомоги вимушеним переселенцям з інвалідністю. Подібна комплексна програма повинна існувати в формі соціальних технологій ***реабілітації***, ***соціального забезпечення, соціального обслуговування***, враховуючи індивідуальні потреби кожного інваліда-переселенця, на засадах адресності.

Список використаних джерел

1.Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015. – N 1.- ст.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// zakon. rada. gov. ua/ go/1706-18. 2.Управління Верховного комісара ООН у справах біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/

Л. Я. Угрин

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність вивчення процесів формування спільної політичної ідентичності українського суспільства – ідентичності спільноти на макрорівні – зумовлена її кризою та вагомим впливом на процеси суспільно-політичних трансформацій і зміцнення державності. Незавершеність формування (конструювання) ідентичності сучасного українського суспільства та держави – один з вагомих чинників, що унеможливлює його консолідацію та інноваційний розвиток, створює додаткові труднощі по звільненню та реінтеграції у майбутньому окупованих територій. Відповідно ідентичність може бути визначена «призмою, через яку розглядаються, оцінюються та вивчаються численні важливі риси сучасного життя» [1,с.176] – передовсім політичні, в межах яких продукуються системотворчі чинники функціонування суспільства. Використання в політологічному дискурсі поняття ідентичність розширює пізнавальні можливості аналізу глибинних аспектів сучасних політичних процесів в Україні через нові способи інтерпретації політичної реальності, в основі яких не інтереси та інститути, а ідентичності та солідарності. А.Мелуччі підкреслив значення концепту ідентичності і, зокрема колективної ідентичності, у з'ясуванні ролі у соціальній теорії культурного аналізу, адже сучасне суспільство все більше формується інформацією і культурними вимірами, а культурні відмінності стають «критичними соціальними і політичними питання-

ми» [4,p.161]. Саме вони опосередковують усвідомлення та артикуляцію інтересів, які в позитивістській науці сприймались як «об'єктивні», зумовлені «матеріальними» чинниками. Проте на сучасному етапі розвитку інформаційної цивілізації вагомішою є суб'єктивна реальність, яка, згідно засад соціального конструктивізму, вибудовується в процесі повсякденної взаємодії між людьми (групами людей), що володіють знаннями або як суб'єктивними значеннями, або як колективними уявленнями. П.Бергер і Т.Лукман «ключовим елементом» суб'єктивної реальності визначили ідентичність, яка перебуває у «діалектичному взаємозв'язку з суспільством» [2,с.279]. В цьому сенсі сутністю ідентичності є відносини та комунікація (інтеракції), тому вона завжди контекстуальна, тобто детермінована ситуацією (контекстом); змінюється контекст – змінюється ідентичність.

Руйнування (чи трансформація) суспільно-політичної системи її ціннісно-символічної системи, нівелювання історичного досвіду має наслідком кризу ідентичності і нагальну потребу для суспільства її трансформації або ж конструювання. Адже нові політичні інститути не лише формально повинні відповідати декларованим цілям та стратегіям, а й бути укоріненими у колективних уявленнях, смислових, символічних та дискурсивних системах, які визначають політичну поведінку суб'єктів політики, легітимізують нові політичні інститути і правила. Як функція соціально-ролевого і символічного простору ідентичність забезпечує орієнтацію дій і окремного індивіда, і суспільства, визначає поле їхніх можливостей. Отже, колективна ідентичність, що висловлює спільне «Ми», визначає основи діяльності політичної системи держави, легітимізує її й формує суб'єктність у міжнародних відносинах через репрезентацію унікальності серед багатьох інших суспільств. Ідентичність є «атрибутом соціальної системи, визначає її історичну місію, а також взаємодію з середовищем» [3, с.262].

Сучасні суспільства складаються з багатьох груп та індивідів, що характеризуються особливими характеристиками і проводять власну політику відмінностей та їхнього визнання. Українське суспільство, суспільно-політичний розвиток якого позначений ще й суттєвими регіональними відмінностями, не є винятком. Відповідно одним з аспектів функціонування суспільства є взаємодія, а нерідко й зіткнення багатьох партикулярних ідентичностей, що може виявлятися в соціальних, етнічних, релігійних і, навіть, військових, конфліктах. Колективна ідентичність виступає своєрідним полем комунікації між партикулярними ідентичностями. Формуючи певний образ суспільства, уявлення про його цінності, з якими себе можуть ідентифікувати громадяни, вона забезпечує нормативно-процесуальний характер вироблення солідарності та колективного саморозуміння. Так макрорівнева ідентичність забезпечує необхідне підґрунтя будь-якого соціального порядку – довіру та солідарність між суб'єктами політики (у ширшому значенні – між громадянами) і як наслідок – можливість колективних дій по реалізації спільних стратегій. Відсутність сформованої політичної ідентичності на макрорівні не дає змогу однозначно й релевантно контексту і можливостям сформулювати цілі розвитку суспільства і держави та відповідну стратегію їх втілення. Політика «багатовекторності», вигадана політичним класом України, символізувала його нездатність (і небажання) запропонувати таку стратегію і виробити спільні смисли й дискурси розвитку суспільства в умовах демократизації, які б задали алгоритми самоусвідомлення й самопояснення свого минулого та майбутнього. Агресія РФ радикально змінила цю ситуацію, ставши історичним викликом для суспільства і політичної еліти.

Отже, творення макрополітичної ідентичності суспільства визначає рівень його цілісності, інтегрованості як державно організованої спільності у всій багатоманітності й суперечності внутрішніх локальних та індивідуальних ідентичностей, здатність відповісти не лише на питання «хто ми», а й ким ми може стати в майбутньому у глобалізованому взаємозалежному світі.

Список використаних джерел

1.Бауман Зигмунт. Индивидуализированное общество / Зигмунт Бауман ; пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с. 2.Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с. 3.Романенко Ю. В. Смислопродукування в соціальних системах / Ю. В. Романенко – К.: Е та Е, 2005. – 374 с. 4.Melucci A. Challenging Codes: Collective Action in the Information Age / A. Melucci. – Cambridge: Cambridge University Press. – 1996. – 441 p.

М. В. Співак

КУРС НА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

В сучасних умовах зростає значення здоров'я як пріоритетної соціальної цінності. З точки зору сучасних гуманістичних ідеалів, здоров'я розглядається не тільки як важливий суспільний та індивідуальний ресурс, а й як провідний показник життєздатності, рівня соціального благополуччя, гармонійності розвитку людини та суспільства. На цих засадах в Україні має бути створена власна україно-центристська модель орієнтації у світовому просторі. Розробка такої моделі є необхідною передумовою включення України у світову цивілізацію на рівноправних засадах і основою проведення самостійної політики. Відсутність такої позиції створює зневажливе ставлення до України. На жаль, у сучасному світі на Україну дивляться скоріше як на частину СНД. Цей стереотип необхідно якнайшвидше зламати і створювати уявлення в очах світу про Україну як самостійну європейську країну зі своїм власним підходом до охорони здоров'я. Сьогодні статус української системи охорони здоров'я має такі характеристики:

1. Україна суттєво відстає від своїх європейських сусідів за такими показниками, як тривалість життя та смертність. Основними передумовами високого рівня смертності є такі фактори ризику як паління, зайва вага, брак фізичного навантаження та надмірне вживання алкоголю, поряд із невирішеними проблемами стосовно поширення інфекційних захворювань і високого рівня травматизму.

2.Україна витрачає значну частину ВВП на послуги охорони здоров'я, проте рівень ВВП на душу населення в Україні є нижчим, ніж у більшості європейських країн. Водночас, багатьом країнам вдається досягати досить хороших показників тривалості життя та смертності, маючи співставні витрати на охорону здоров'я.

3.Система охорони здоров'я в Україні є громіздкою та застарілою і базується на моделі Семашка з жорсткими процедурами управління та фінансування.

Таку ситуацію обумовлюють глибинні недоліки, накопичені у національній системі охорони здоров'я через відсутність модернізації, ігнорування потреб населення, невикористання сучасних світових тенденцій, неефективної роботи системи та високого рівня корупції [3].

У сфері охорони здоров'я, повинно відбутися перезавантаження зокрема, у частині запровадження політики здоров'язбереження. Політика держави в цьому напрямку повинна передбачати формування фізично здорової, освіченої, всебічно розвиненої, соціально активної особистості. В основу політики «здоров'язбереження» повинен бути покладений принцип «збереження здоров'я здорової людини» а не «охорони здоров'я хворої людини» . Тобто, на відміну від медицини, суб'єктом здоров'язбереження є практично здорова людина. Такий підхід може бути покладений в основу сучасної концепції здоров'язереження. Метою такого підходу є збереження та зміцнення здоров'я населення шляхом профілактики неінфекційних захворювань, мінімізація факторів (чинників) ризику захворювань та створення сприятливого для здоров'я середовища, формування культури здоров'я, мотивація населення до здорового способу життя, створення системи охорони здоров'я, яка відповідає реальним потребам населення з організацією виконання спеціальних заходів щодо медичного забезпечення хворих за окремими найбільш значущими в соціально-економічному та медико-демографічному плані

окремими класами хвороб та нозологічними формами.

Серед останніх змін в чинному законодавстві по даному напрямку можна відмітити те, що зокрема на Міністерство молоді та спорту, Міністерство освіти і науки, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони відповідно до постанови КМУ № 1045 «Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України» від 9 грудня 2015 р. починаючи з 2017 року покладається обов'язок забезпечити проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України. Сприйняття суспільством такого заходу не є однозначним і його проведення, як убачається, не буде простим. Метою щорічного оцінювання є визначення та підвищення рівня фізичної підготовленості населення України, створення належних умов для фізичного розвитку різних груп населення, покращення його здоров'я, забезпечення здатності до високопродуктивної праці, захисту суверенітету і територіальної цілісності України, а також сприяння у вихованні патріотизму та громадянської позиції. Основними завданнями щорічного оцінювання є: визначення рівня фізичної підготовленості населення України; сприяння розвитку фізичної культури серед населення України; формування у населення України потреби в руховій активності; спрямування діяльності навчальних закладів, зокрема, на фізичний розвиток учнівської та студентської молоді, фізкультурно-спортивних організацій на забезпечення належного рівня фізичної підготовленості населення України; надання можливості населенню України самостійно оцінювати рівень фізичної підготовленості; сприяння формуванню здорового способу життя, патріотизму та національної свідомості населення України, підвищення рівня заінтересованості до служби у Збройних Силах, готовності до захисту Вітчизни; сприяння створенню належних умов для підготовки та проведення щорічного оцінювання різних вікових груп.

Щорічне оцінювання є підставою для порівняння показників фізичної підготовленості різних груп населення України з показниками фізичної підготовленості населення інших держав, зокрема країн євроатлантичного простору [2].

Також, відповідно до Розпорядження КМУ від 26.11.2014 № 1141-р «Про схвалення розроблених Міністерством охорони здоров'я планів імплементації деяких актів законодавства ЄС» Україна взяла на себе обов'язок виконання міжнародних правових норм а саме: План імплементації Рішення № 2119/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради про створення мережі епідеміологічного нагляду та контролю за поширенням інфекційних захворювань у Співтоваристві; План імплементації Директиви 2001/37/ЄС Європейського Парламенту та Ради про наближення законодавчих, нормативних та адміністративних актів держав-членів щодо виробництва, презентації та продажу тютюнових виробів; План імплементації Рішення Комісії № 2000/96/ЄС про інфекційні захворювання, які мають поступово охоплюватися мережею Співтовариства відповідно до Рішення № 2119/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради; План імплементації Директиви Ради 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною; План імплементації Рішення Комісії № 2002/253/ЄС, яким встановлюється визначення випадків інфекційних захворювань для подання звітів до мережі Співтовариства згідно з Рішенням № 2119/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради; План імплементації Директиви 2004/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, заготівлі, перевірки, обробки, консервації, зберігання та розподілу людських тканин і клітин, Директиви Комісії; План імплементації Директиви 2002/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради, якою встановлюються стандарти якості та безпеки збирання, тестування, оброблення, зберігання та розповсюдження людської крові, та Директив Комісії 2004/33/ЄС, 2005/61/ЄС; План імплементації Регламенту (ЄС) 851/2004 Європейського Парламенту та Ради про утворення Європейського центру з профілактики та контролю за захворюваннями [1] та ін.

Феномен здоров'я у сучасному соціально-культурному дискурсі на рівні політичної організації суспільства відіграє визначну роль: зрозуміло, що здоров'ям держава із кожним днем переймається дедалі більше, накладаючи при цьому дедалі більше законодавчо затверджених обов'язків на безпосередніх носіїв того чи іншого стану здоров'я. Така ситуація є зайвим підтвердженням загальноцивілізаційної тенденції до підвищення цінності здоров'я в її фундаментально-термінальному вимірі як наслідку підвищення цінності людського життя, що знаходить своє відображення і в рамках політичної ідеологізації практики здорового способу життя.

Говорячи про здоров'я нації, ми вважаємо здоровий спосіб життя одним із напрямів державної політики. Здоровий спосіб життя можна визначити як цінність здоров'я, втілену в ідеології; це та логіка, ідеологічна база, що зумовлює й уможливлює конкретнобіографічне втілення цінності здоров'я у формі стилю життя. Як ідеологія вона знаходить своє відображення у політичних ініціативах, освітніх програмах і ринкових стратегіях сучасного суспільства, будучи умовою функціонування та принципом структурування практичної індивідуальної поведінки.

Список використаних джерел

1.Імплементація актів законодавства ЄС. Міністерство охорони здоров'я України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/mtei_implementation/. 2.Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України. Кабінет Міністрів України; Постанова, Порядок від 09.12.2015 № 1045. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-2015-%D0%BF. 3.Фінальна редакція Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apteka.ua/article/327094.

Є. Є. Устименко

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ З МЕТОЮ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Відсутність сприятливого середовища для задоволення особливих потреб нетипових дітей, обмеження їх соціокультурної мобільності, життєвих шансів актуалізує питання розвитку, освіти, соціальної інтеграції та адаптації дітей з особливими потребами. Це підкреслює необхідність визначення нових пріоритетів державної соціальної політики в Україні на основі принципів рівності, нормалізації життєдіяльності й включення осіб з обмеженими можливостями в суспільство. Термін ***«діти з особливими потребами»*** стосується дітей до 18 років, які потребують додаткової навчальної, медичної й соціальної підтримки з метою покращання здоров'я, розвитку, навчання, якості життя, участі в громаді. В Україні такий термін поширюється переважно на дітей, у яких визначаються особливості або порушення психофізичного розвитку. «***Інклюзивне навчання*** - це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [1].

Колектив школи, в якому приймають рішення про запровадження інклюзивного навчання, повинен чітко усвідомлювати, що кожна людина, не залежно від стану її здоров'я, наявності фізичної чи інтелектуальної вади, має право на освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти здорових дітей.

З метою отримання найбільш точної оцінки стану впровадження інклюзивного навчання в школу доцільно використати метод «соціальної оцінки», який передбачає залучення в дослідження всіх ключових учасників процесу .

Методами дослідження можуть бути: анкетування вчителів школи; фокус-групові дискусії – з батьками, анкетування учнів на тему «Ставлення до дітей з

особливими потребами» ; написання творів за поданим початком: «Душі осердя – милосердя» .

Дослідження повинно виявити рівень готовності батьків, учнів та педагогів до впровадження інклюзивної освіти.

Успішний початок роботи по створенню інклюзивного навчального середовища в школі, втілення його в практику пов'язане з чотирма напрямками, а саме: 1) розв'язання організаційних питань, створення колективу, який поділяє ідеї співробітництва; 2) включення кожної дитини у навчально-виховний процес та всіх членів колективу в роботу; 3) запровадження інклюзивної практики, вироблення моделі командної роботи, пошук ефективних засобів, методів та прийомів; 4) робота з батьками.

Кінцевий результат значною мірою залежить від того, які умови для цього створені. Запорукою успішної реалізації моделі інклюзивної освіти є ефективна співпраця *команди однодумців* для досягнення головної мети – реалізації дитиною її потенційних можливостей [2].

Наступними важливими складовими інклюзивної моделі школи є: 1) включення кожної дитини в навчально-виховний процес та всіх членів колективу в роботу; 2) розробка індивідуальних навчальних планів та реалізації завдань, визначених в них; 3) проведення необхідних адаптацій та модифікацій.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України №872 від 15.08.2011 року, до школи направляються діти для зарахування до класу з інклюзивним навчанням, відповідно до висновку психолого-медико-педагогічної консультації. З огляду на це можна встановити такий подальший ***алгоритм дій в закладі*:**

1.Видати наказ по школі про організацію інклюзивного навчання.

2.Видати наказ «Про створення консультативно-педагогічної групи з питань організації навчально-виховного процесу в інклюзивному класі» .

3. Укласти Угоди про співпрацю з багатопрофільними навчально-реабілітаційними центрами (за висновком ПМПК).

4.Для навчання дитини з особливими потребами скласти ***Індивідуальний навчальний план,*** який визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх викладання, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета та тижневе навантаження. Особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість [3].

5.Наступним кроком є складання **Розкладу занять** для учнів з інклюзивним навчанням. Розклад уроків в таких класах складається відповідно до робочого навчального плану школи з урахуванням індивідуального навчального плану.

6.***Індивідуальна програма розвитку*** визначає зміст, систему знань, навичок і вмінь, які має опанувати учень в навчальному процесі з кожного предмета. Формулюючи довгострокову мету, треба окреслити, що має досягти учень за визначений термін навчання. Найчастіше він обмежується одним роком або шістьма місяцями (за потреби частіше) і може переглядатися з метою коригування. ІПР розробляється на засіданні педагогічно-консультативної групи, затверджується керівником навчального закладу та обов'язково підписується батьками.

7.Особистісно зорієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент вчителя.

8.За підсумком навчання в інклюзивному класі видається наказ директора школи в кінці навчального року**.**

Для того, щоб ідея інклюзії дійсно «запрацювала», необхідно, щоб вчитель був переконаний у важливості своєї ролі, усвідомлював ефективність своєї роботи. Щоб у школі існувала система спільних переконань педколективу стосовно інклюзії та відбувався пошук ресурсів для її забезпечення.

Робота з батьками - одна з найголовніших в інклюзивному класі. Чому батьки докладають всіляких зусиль для того, щоб дитина відвідувала масовий (загальний

навчальний заклад), а не спеціальний? Їм зручне місце розташування закладу – поблизу домівки, дитина не відривається від сім`ї, друзів, оточення люблячих батьків та родичів. А ще у такій школі дитина перебуває в середовищі однолітків з правильно розвиненим мовленням, гарним рівнем інтелекту. Тому розвиток таких дітей не гальмується, а навпаки, прогресує [4].

Інклюзивна освіта – це прагнення, перш за все, соціалізувати дітей з обмеженими можливостями, інтегрувати їх у суспільстві через освітнє середовище школи, встановлення суспільних зв'язків і відносин хворих дітей із здоровими, засвоєння ними певного соціального досвіду. Адже для існування толерантного, а краще сказати, морального суспільства, інклюзія вкрай необхідна - це вже доведений факт. Це як вулиця з двостороннім рухом. Діти з особливими потребами вимагають рівних можливостей і адекватної цьому соціалізації, що й надає їм інклюзія. А діти здорові призвичаюються сприймати фізичні вади цілком нормально, відчувати іншого як рівного, допомагати, стають чуйними та людянішими. Що може бути найважливішим?

Список використаних джерел

1.Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН України № 912 від 01.10.2012 р. 2.Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко, І. О. Білозерська та ін.; за заг. ред.А.А. Колупаєвої. – К.: А. С. К., 2012. – 308 с. 3.Реалізація оновленого змісту освіти дітей з особливими потребами: початкова ланка: навч.-метод. посіб./кол. Авторів: Н.Б.Адамюк, О.О.Базилевська Г.О.Блеч та ін..за заг. ред. В.В.Засенко, А.А.Колупаєвой. 4.Софій Н.З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. / кол. авторів: А.А. Колупаєва, Ю.М. Найда, Н.З. Софій та ін.; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.

Н. М. Черновол, І. М. Червінка,

ОНЛАЙН-РАДИКАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОШИРЕННЯ ЕКСТРЕМІЗМУ

Сьогодні явище онлайн-радикалізації стає дедалі більш поширеним та небезпечним. Перш за все, це пов'язано зі зростанням загального рівня радикальних настроїв в суспільстві, як українському, так і європейських країн, що зумовлено наростаючими проблемами в різних сферах життя. На тлі кризових явищ в політичній та соціально-економічній сферах, що можуть спричинити в особи розчарування, апатію та інші потенційно небезпечні психологічні стани, а також з огляду на доступність онлайн ресурсів та дедалі зростаючу кількість їхніх користувачів процес онлайн-радикалізації поширюється швидкими темпами.

Саме поняття «радикалізації» є доволі невизначеним та суперечливим, тому існує чимало його дефініцій, однак єдиного загальноприйнятого визначення немає. До прикладу, А.П. Шмід[5], відомий голландський дослідник тероризму, наводить шість визначень радикалізації, які дає у своїй праці італійська дослідниця Д. Делла Порта[3, p. 4]. Згідно них, визначальними ознаками процесу радикалізації є «застосування насильства», «насильницьких методів і стратегій в політичних конфліктах», «процес ескалації, що призводить до насильства», «артикуляція певними групами «радикальних» цілей і завдань» тощо. Крім цього, згідно наведених визначень, радикалізація «означає зміну в переконаннях, почуттях і поведінці в напрямку все більшого виправдання міжгрупового насильства і вимушеної жертви з метою захисту групи» . Р. Бріггс, теж зазначаючи, що термін «радикалізація» є суперечливим, визначає його як «процес, за допомогою якого індивід змінюється від пасивності чи активності до більшої революційності, войовничості і екстремізму, особливо, якщо існує прагнення або підтримка насильства» [2, p. 1].

Тобто для явища радикалізації, загалом, притаманні поняття «насильства», «екстремізму», «конфлікту», часом і «жертви» . Це лише підтверджує той факт, що поширення такого роду явищ є небезпечним для суспільства та його окремих

членів. Як зазначено в доповіді Групи експертів, створеної Європейською комісією з метою вивчення процесу радикалізації, у його розвитку «глобальні соціологічні і політичні чинники мають таке ж значення, як ідеологічні та психологічні» [1, p. 7]. Саме психологічні та ідеологічні мотиви зумовлюють складність керування та врегулювання явищ, пов'язаних з радикалізацією.

Що стосується явища «онлайн-радикалізації», то основними проблемами в його подоланні є те, що «неможливо визначити кількість таких випадків, а той факт, що цей процес відбувається онлайн, ускладнює здатність правоохоронних органів бути в курсі потенційних випадків радикалізації осіб до рівня вчинення насильства» [4]. З цього випливає небезпечність даного явища та потреба його вивчення з метою пошуку ефективних способів протидіяти та запобігати його поширенню.

Звичайно, радикалізація суспільства чи окремих осіб є небезпечним процесом, однак вона не обов'язково спричинює вчинення ними насильства. Хоча саме це є метою застосування онлайн засобів екстремістськими організаціями – радикалізація за допомогою використання інтернет-медіа, в тому числі соціальних мереж, до рівня насильства шляхом ознайомлення осіб з ідеологічними месседжами, які заохочують перехід від поміркованих до крайніх поглядів. Екстремістські організації, використовуючи «радикальні інтерпретації основних релігійних або політичних доктрин» [4], намагаються таким чином виправдати вчинення насильства та підбурити особу до його застосування задля досягнення певних цілей, переважно політичного або релігійного характеру. До прикладу, онлайн ресурси широко застосовуються організацією Ісламська держава з метою рекрутування нових прибічників та радикалізації їх до рівня вчинення насильства, зокрема, здійснення терористичних актів.

На сучасному етапі складаються сприятливі умови для подальшого онлайн поширення процесів радикалізації: в країнах Європи цьому сприяють міграційна криза та посилення націоналістичних настроїв; в українському ж суспільстві це зумовлено наростаючим серед населення розчаруванням та невдоволенням, спричиненими нереалізованими вимогами системних змін в поєднанні з іншими чинниками, зокрема, військовою агресією проти України. Тому подальше вивчення процесів онлайн-радикалізації та розробки методів де-радикалізації, в тому числі через онлайн медіа-ресурси, є дедалі більш актуальним та важливим задля уникнення негативних наслідків та запобігання вчинення екстремістських дій радикалізованими членами суспільства.

Список використаних джерел

1.Radicalisation Processes Leading to Acts of Terrorism: A Concise Report prepared by the European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation, Submitted to the European Commission on 15 May 2008. – 20 p. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.gsdrc.org/document-library/radicalisation-processes-leading-to-acts-of-terrorism. 2.Briggs R. The Role of Civil Society in Counter-radicalisation and De-radicalisation / R. Briggs, A. Strugnell // Institute for Strategic Dialogue. – 2010. – 26 p. 3.Della Porta D. Processes of Radicalisation and De-Radicalisation, Guest Editorial / D. Della Porta, G. LaFree // International Journal of Conflict and Violence. – Vol. 6 (1). – 2012. – P. 4-10. 4.Online Radicalization to Violent Extremism [Electronic resource] // International Association of Chiefs of Police. – Washington, DC: Office of Community Oriented Policing Services, 2014. – Access mode: http://www.google.com.ua/url?url=http://www.theiacp.org/portals/0/pdfs/RadicalizationtoViolentExtremismAwarenessBrief.pdf&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwiVk5e3wt7LAhUH_XIKHQk8DYQQFggTMAA&usg=AFQjCNEjwNINShN2eph3FInXpX3Yg-Pj3w. 5. Schmid A. Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review [Electronic resource] / A. P. Schmid // The Hague: ICCT Research Paper, 2013. – Access mode: http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013_2.pdf.

Л. І. Шмалій

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Засоби масової інформації посідають почесне місце після законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Законодавча створює закони, виконавча - виконує їх, а судова вирішує суперечки і карає порушників. ЗМІ знаходять і висвітлюють різні проблеми, що виникають і тут, і там, доносять інформацію до громадян і до трьох гілок влади. При цьому всі ці гілки влади взаємодіють одна з одною й зі ЗМІ, взаємокоригують свою діяльність, і якщо мас-медіа розкривають якусь проблему, то в її розв'язання включаються виконавча, судова і навіть законодавча влада. У цьому випадку ЗМІ опосередковано, через три офіційні влади, здійснюють свої «владні» повноваження. Звичайно, ЗМІ ніколи не були і не є владою в класичному її визначенні. ЗМІ, швидше за все, можна назвати потужним інструментом, що використовується як на благо людям, так і на шкоду.

Щодо впливу ЗМІ на становлення громадянського суспільства, можна сміливо стверджувати, що вони відіграють дуже важливу роль у цьому процесі, а саме: виступають інструментом взаємодії між соціальноактивними громадянами і суспільством загалом. Хотілося б зазначити, що сьогодні існує багато підходів до визначення громадянського суспільства. Один з них: громадянське суспільство - це сукупність і система взаємодії активних, самостійних та громадянських компетентних груп просування та відстоювання власних інтересів [4, с. 162].

Активність, компетентність є наслідком об'єктивного інформування громадян, перед усім, засобами масової комунікації. Важливо зазначити також наявність двостороннього зв'язку між рівнем розвитку громадянського суспільства та станом, у якому знаходяться ЗМІ. З одного боку, преса радіо, телебачення є необхідним інструментом, за допомогою якого встановлюється оптимальна рівновага між державою та групами активних громадян. З іншої - тільки в громадянському суспільстві можлива справжня свобода слова та незалежність ЗМІ.

Звідси походить одне з основних завдань ЗМІ -виховання громадянської компетенції, показ етичних цінностей громадянського суспільства шляхом інформаційного просування інтересів будь-яких соціально значущих груп населення.

У ЗМІ мається достатня кількість матеріалів, що відображають проблеми місцевого соціуму: безробіття, алкоголізм, наркоманія, соціальна незахищеність дітей-сиріт, інвалідів і т.д. Разом з тим, ці публікації обмежуються лише постановкою проблеми, тобто описом зовнішньої ситуації, у якій живе людина.

У зв'язку з тим, що ця інформація не підкріплюється викладом можливих шляхів зміни ситуації, у людей, як правило, виникає лише обурення, яке не набуває вірного спрямування та сили. У кращому випадку збуджується ледве усвідомлене бажання щось змінити на краще. Але, лишаючись у сфері слабко усвідомлених уявлень, це бажання не втілюється в реальні справи, лишається пустим, недієвим.

Зміна ситуації залежить не тільки від людини, але й від реальних умов реалізації намірів, можливостей самої діяльності, закономірного зв'язку явищ, котрі зумовлюють межі можливого й неминучі наслідки. Коли усе це лишається невідомим, відсутня гарантія реалізації найдоброчиннішого наміру. Іншими словами: бажання, наміри наповнюються моральним змістом у тому випадку, коли вони втілюються в результат. Для забезпечення відповідності наміру і результату необхідне знання й розуміння [4, с. 122].

Громадянсько-некомпетентні люди задовольняють свої природні пізнавальні потреби в публікаціях, зорієнтованих на сенсацію, кримінал, приватне життя зірок естради і тільки. Процеси, що відбуваються у громадському секторі лишаються поза полем їх зору. І навпаки, коли потреба в інформації продиктована не просто

допитливістю, а потребою змін, перетворень, людина прагне до осмислення позитивного досвіду, прикладу, котрий задовольняє внутрішні прагнення, бажання.

На сьогоднішній день в Україні більшість провідних засобів масової інформації належать державі, або перебувають під впливом фінансово-промислових груп, які є залежними від влади. Більшість ЗМІ заангажовані, тобто не дають точної та повної інформації про політичні події і самих політиків, не забезпечують встановлення зв'язку між владою і суспільством і є просто інструментом управління масами в руках окремих політиків. ЗМІ спотворені на користь функціям обслуговування, реклами та розважання. [1, с.77]

Говорячи про ЗМІ у громадянському суспільстві усі чомусь ведуть мову лише про необхідність створення громадського мовлення. Але роль мас-медіа у становленні громадянського суспільства не вичерпується лише цим. Вона передбачає дуже широкий спектр дій, починаючи від підняття правової та політичної культури населення, завершуючи усвідомленням самими журналістами цієї ролі.

Незалежний розвиток ЗМІ є не лише передумовою, а й показником розвиненості громадянського суспільства.[2, с.55]

Нині в Україні гостро постала проблема створення суспільного телебачення, яке б відображало проблеми всіх соціальних груп і вело діалог із державою від імені суспільства. Паралельно з цим однією з основних цілей України в плані її розвитку та руху до європейських структур має стати побудова громадянського суспільства. І саме розвиток суспільного мовлення, яке б представляло й захищало інтереси громадян перед владою, є запорукою успішного формування в Україні громадянського суспільства.

Громадське (суспільне) телебачення на сьогодні існує у 49 країнах. Набутий ними досвід у цій сфері може бути використаний і в Україні. Так, вважається загальновизнаним той факт, що суспільне мовлення в Україні має формуватися на засадах збалансованого інформування, високого рівня аналітики та публіцистики, представлення інтересів усіх суспільних груп та чіткого дотримання програмної політики.[3, с. 48]

Основними принципами роботи суспільного телебачення мають бути незалежність від парламенту, уряду та будь-яких інших політичних сил; орієнтація програмної складової на розвиток суспільства та захист інтересів усіх вікових, етнічних та соціальних груп; точність, об'єктивність та неупередженість інформаційної складової; високий рівень аналітичних матеріалів.

В українському суспільстві історично закладено високий рівень цінностей, притаманних громадянському суспільству. Однак структура, поширеність та ефективність діяльності організацій громадянського суспільства (ОГС) залишаються здебільшого незадовільними. Основною причиною цього є недостатня інформованість громадян, які мало знають про те, яким чином ці організації можуть захистити їхні права.

Важливе значення для становлення громадянського суспільства в Україні має також створення громадських рухів і організацій, на зразок британських журналістських профспілок, які стали б запорукою ефективної діяльності громадських ЗМІ.

Для ефективного висвітлення усіх сторін життя суспільства необхідно професійно представляти його інтереси в ЗМІ. Тому прес-служби ОГС мають чітко усвідомлювати, що є інформаційним приводом для того чи іншого журналістського матеріалу. На сьогодні ОГС привертають до себе увагу здебільшого проведенням PR-акцій, але найголовніше — проблеми, які вони вирішують, та результати їхньої діяльності залишаються «за кадром» . Водночас саме широкий розголос позитивного вирішення проблеми бодай однієї людини міг би викликати неабиякий суспільний резонанс і значно посилити позиції та імідж ОГС.

З іншого боку, для того щоб помітити й донести до суспільства не просто ціка-

ву історію, а її причини та наслідки, необхідно мати відповідну журналістську школу. На наш погляд, унаслідок швидкої комерціалізації телебачення та засилля іноземних (насамперед російських) телеканалів таку категорію журналістів ще треба виховати.

Список використаних джерел

1.Бондар Ю.В. Інформаційний простір національних держав у контексті проблем сучасної глобалізації// Освіта і управління. – 2010. - Т.7.- №3-4.- С.75-81. 2.Гайванович Н.С. Стан та перспективи розвитку телекомунікаційної галузі України// Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. - №6 – С.50-56. 3.Козлакова Г.І. Інформатизація навчального процесу – передумова інтеграції до європейського освітнього процесу// Освіта. – 2011. - №33. - С.45-50. 4.Інформаційне суспільство. Дефініції: людина, її права, інформація, інформатизація/ За ред. докт. юр. наук проф. Р.А. Калюжного, докт. екон. наук проф. М.Я. Швеця – К: Інтеграл. 2013.- 220 с.

Ю. М. Шокало

НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ ЯК РЕАЛЬНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Проблема нелегальної міграції і тероризму, як споріднених соціально-небезпечних явищ, стала актуальною для України практично водночас після її утворення як самостійної держави та є реальною загрозою національній безпеці України.

Останніми десятиліттями географічне положення України почали активно використовувати з метою нелегальної міграції, транспортування мігрантів та торгівлі людьми. Завдяки своєму вигідному територіальному положенню вона стала транзитною державою для потоку мігрантів у країни ЄС. Україна знаходиться на перехресті шляхів нелегальної міграції до Західної Європи з держав Південно-Східної Азії, Близького та Середнього Сходу, в тому числі з країн, де терор зведено у ранг міжнародної політики, і регіонів, охоплених військовими конфліктами [23, с. 16].

Водночас Україна відіграє важливу роль у стримуванні потоків нелегальної міграції зі Сходу до держав Центральної та Західної Європи. Суб’єктами нелегальної міграції через територію України є населення країн СНД та Азії. Механізми ефективної протидії нелегальній міграції та запобігання її негативних впливів остаточно не визначено [39].

Звичайно, це серйозне випробування для держави, оскільки Україна поки що неспроможна утримувати велику кількість мігрантів [40, с. 57].

За даними Департаменту інформаційних технологій МВС України, щороку на території України затримують близько 15 – 20 тис. нелегалів. Понад 84 % затриманих нелегальних мігрантів є вихідцями з Росії, Азербайджану, Молдови, Вірменії, Грузії, Китаю та Індії. За межі держави впродовж 2002 – 2009 рр. видворено більш як 100 тис. нелегалів [35].

Протягом перших шести місяців 2015 р. їх частка склала 65 % від кількості мігрантів, затриманих за незаконне перетинання кордону та інші правопорушення. Переважно це громадяни Молдови (217 осіб), Грузії (111), Росії (56 – вихідці з Чечні), Вірменії (32), Азербайджану (16), Узбекистану (14), Таджикистану (11) і Киргизстану (6) [39].

Крім того, збільшилася кількість випадків використання процедури легального в'їзду, студентського каналу і використання процедури отримання статусу біженця для тимчасової легалізації іноземців в Україні, зокрема, громадян Сомалі, Афганістану та В'єтнаму. Крім того, збільшується потік громадян Сирії через нестабільну ситуацію в країні [39].

Нелегальна міграція в Україні має стійку тенденцію до зростання, що викликає занепокоєння внаслідок прямого зв'язку між нею і погіршенням криміногенної ситуації у країні. Це стосується діяльності злочинних угруповань з нелегального пе-

ревезення іноземців через територію України, поширення наркоманії, контрабанди зброєю, підробки документів для в'їзду, виїзду з України та перебування у ній, торгівлі людьми тощо [23, с. 14].

Нині нелегальна міграція поступово структурується, перебуваючи під жорстким контролем міжнародних злочинних угруповань, і перетворюється на високоприбутковий бізнес. Аналіз маршрутів нелегальних мігрантів засвідчує, що найпривабливішою для незаконного проникнення на Захід є українсько-словацька та українсько-угорська ділянки державного кордону, де затримується понад 70 % їхньої загальної кількості [43, с. 180].

При цьому наша держава зіткнулася з крайніми формами міграції – втеча з «гарячих точок», вимушене переселення, виїзд з країн постійного проживання у пошуках кращих умов життя. Ситуація загострюється ще й тим, що значний потік нелегальної міграції йде з регіонів, охоплених військовими конфліктами, у яких тероризм та кошти наркобізнесу – основний шлях досягнення політичної влади (Афганістан, Шрі-Ланка, Бангладеш, північні штати Індії, Пакистан, держави Закавказзя). Затримані іноземці нерідко мають досвід бойових дій. Серйозну небезпеку становить міграція представників різних терористичних і релігійно-екстремістських організацій Близького та Середнього Сходу, зокрема «Хамас», «Брати-мусульмани», «Хезбалах» та інших. Такі мігранти несуть в Україну зброю, бандитський спосіб існування, небезпечні інфекційні захворювання. Вони вже створили у країнах Заходу «колонії» із суворою дисципліною. Подібні «колонії-поселення» створюються й в Україні [23, с. 14 – 15].

Певна прозорість кордонів України дозволяє представникам терористичних організацій або міжнародних організованих злочинних угруповань вільно проникати у нашу країну або виїжджати за її межі для здійснення протиправних акцій чи операцій. Канали нелегальної міграції використовуються терористами для транзитного проїзду через територію України у країни Західної Європи [16].

Основна кількість нелегальних транзитних мігрантів прибуває з Росії в Україну залізницею та повітряним шляхом. Щодня у поїздах тільки на українсько-російському кордоні затримується від 30 до 60 чоловік з фальшивими паспортами, більшість з яких за кінцеву мету мають намір перетнути західний український кордон [26, с. 83].

На сьогодні в Україні практично не існує системної законодавчої бази у сфері міграції. Зокрема, міграційні відносини регулюються такими Законами України, як: «Про громадянство України», «Про національні меншини в Україні», «Про біженців», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб» та ін. [8].

Вказані нормативні документи регламентують здебільшого відносини у сфері легальних міграційних процесів, а от питанням нелегальної міграції, на жаль, присвячено занадто мало уваги. Усуненню законодавчих прогалин сприяло б визначення чіткої вітчизняної міграційної політики. Викликає занепокоєння відсутність комплексних програм з профілактики нелегальної міграції в Україні.

Суттєвою перешкодою є також відсутність єдиного централізованого банку даних щодо іноземців, які перетинають державний кордон України у встановленому законом порядку. Це ускладнює контроль за процесом їхньої реєстрації в органах внутрішніх справ [41, с. 50].

Недооцінка масштабів та наслідків нелегальної міграції, відсутність ефективних механізмів протидії нелегальній міграції, зволікання з реформуванням структури державного управління міграційними процесами завдає шкоду міжнародному іміджу країни, призводить до прямих економічних втрат та буде мати для України незворотні демографічні та соціальні наслідки у майбутньому.

Отже, нелегальна міграція в Україні є гострою проблемою, що впливає на стан

правопорядку, економічну ситуацію, і на міжнародний імідж не тільки нашої держави, а й багатьох інших. Вона пов'язана з незаконними операціями та різними видами злочинності, поширенням небезпечних захворювань, розвитком підпільного ринку праці і т.д. Невирішеність проблеми та наявність діючих каналів нелегальної міграції в Україні збільшують гостроту проблеми боротьби з тероризмом, що у сукупності складає одну з найнебезпечніших загроз національній безпеці України.

Список використаних джерел

1.Заходи профілактики нелегальної міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/ 1414011349673/ pravo/zahodi_ profilaktiki_nelegalnoyi_migratsiyi#759. 2.Лєдок С.П. Нелегальна міграція та тероризм / С.П. Лєдок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// www. inter.criminology.org.ua. 3.Надьон О. Нелегальна міграція: міжнародні та національні правові проблеми / О. Надьон // Право України: юридичний журнал. – К., 2004. – № 6. – С.13–17. 4.Олефір В. Протидія нелегальній міграції як форма забезпечення громадського порядку / В. Олефір // Право України: юридичний журнал. – К., 2005. – № 1. – С.82–85. 5.Профілактика нелегальної міграції. Поняття та характеристика нелегальної міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/ 1709042449671/pravo/profilaktika_nelegalnoyi_migratsiyi. 6.Сисюк Л.П. Проблема нелегальної міграції в Україні та в світі / Л.П. Сисюк, Л.О. Гилюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// ukr. vipreshebnik.ru/mign-economika / 4516-problema-nelegalnoji migratsiji-v-ukrajini-ta-v-sviti.html. 7.Сухов Юрій. Стан і шляхи протидії нелегальній міграції в Україні / Ю. Сухов // Євроатлантикінформ. – К., 2006. – № 1. – С. 57–58. 8.Толочко Г.В. Протидія нелегальній міграції в Україні: правовий аспект / Г.В. Толочко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України: науково-теоретичний журнал. – К., 2004. – № 6. – С.48–56. 9.Шевченко М.М. Незаконна міграція з країн Сходу в Європу через територію України як загроза міжнародній та національній безпеці / М.М. Шевченко, Н.С. Смирнова // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. – 2012. – Вип. 1. – С.180–188.

В. М. Шостак

СОЦІО-ПОЛІТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасних умовах дослідники визначають стан українського суспільства як перехідний або транзитивний. Можна говорити про мозаїчну структуру, елементи якої в різних конфігураціях поєднують риси колишнього і майбутнього політичних режимів.

В стратегічному вимірі тоталітарний режим є безперспективним. Він не має глибоких основ свого розвитку в минулому і тому не може стати основою для позитивних довготермінових змін. Однак елементи тоталітарного управління використовувались в багатьох країнах світу. Вирішальним було те які цінності визначали мету такої форми правління. Відповідними задумам ставали терміни і методи переходу до іншого політичного режиму.

Пам’ятаючи цю закономірність можна окреслити потенційно позитивні риси тоталітарного використання політичної влади : 1) можливість швидкої мобілізації населення на вирішення конкретних завдань ; 2) обожнювання вождя, якого сприймають як батька, що все знає і про всіх піклується ;3) люди єдині у підтримці влади і впевнені у своєму майбутньому [2,с.99].

Зовні все виглядає досить переконливо. Але ця безмежна відданість і згуртованість в своїй основі досить слизька. При більш уважному погляді виявляється, що всезагальна підтримка і любов до вождя дбайливо виро-щується щляхом створення псевдореальності. Використовується тотальний контроль над засобами масової інформації. Вони перетворюються на агре-сивну, вміло змонтовану пропаганду. Іншої точки зору крім офіційної не допускається . Поступово простір людської свободи все більше звужується .Обставини вибудовуються так, що пересічний громадянин не помічає мо -менту, коли він позбавляється свого власного

ставлення до світу. Для ба-гатьох цей процесс стає бажаним. Для інших – непомітним.

Результат один для всіх і кожного. Людина перестає бути особистістю і втрачає власну свободу. Компенсувати цю втрату найкраще в натовпі, який дає відчуття єдності, взаємопідтримки і значимості. Віддану свободу непомітно привласнюють псевдолідери і наповнюють її своїм змістом. Наміри цих людей часто досить корисливі і аморальні, духовний світ обмежений та убогий. Але про це знає обмежене коло людей. Для широкого загалу подається та інформація і картинка, які допомагають людям упевнитись в тому, що їх свободу використовують для величних цілей.

Подібні елементи політичного правління майже повністю втілені в останні роки президентства В.Путіна, який у свідомості значної частини мешканців Криму і окупованого Донбасу асоціюється з великим лідером, що про всіх попіклується і кожному подарує особисте щастя. Наслідки для всіх очевидні. Час проходить, відчуття щастя зникає, православних цінностей нема, слов'янська ідея повністю дискредитована. Росія перестала сприйматись як велика, передбачувана, цивілізована держава. Заради справедливості варто зазначити, що подібні елементи м’якої тоталітарної пропаганди використовує сучасний політичний клас України, що часто переслідує зовсім не європейські і далеко не демократичні цінності.Банальне прагнення до абсолютного збагачення прикривається високими гаслами і псевдореформами.

Ще одна особливість соціо-політичного розвитку новітньої України – відчуженість влади і народу, відсутність гарантованої демократії та приховане

насильство. Ці риси авторитарного режиму найбільш яскраво проявились під час правління В.Януковича, що призвело до спалаху громадянської непокори і розвитку безпосередньої демократії. Застосування публічного насильства не було сприйняте широкими верствами суспільства. Метастази минулого наявні в сучасному українському суспільстві. Час покаже чи зможуть українці побороти ці вади і втілити ідеал свободи у впорядкованих формах повсякденного планомірного державотворення.

Зараз ми лише на шляху до повноцінної демократії. Багато дослідників вбачають у сучасному розвитку України риси ліберального правління. Свобода в цих координатах надається зверху, дозовано і в певних секторах. Зберігається відчуження влади і народу. Наявний певний рівень прав і свобод, діють інститути громадянського суспільства, але більшість населення не хоче користатися своїми правами в межах чинного законодавства.

Часто правові норми недосконалі і не сприяють розвитку особистої свободи. Такий стан отримав назву керованої демократії.

Великим недоліком політичного режиму України є вибірковість застосування закону. Існують подвійні стандарти, при яких зовні дотримується законність, але реально часто спостерігається свавілля влади і беззахисність громадян. При цьому правоохоронні органи використовуються в політичній боротьбі.

Безумовним елементом політичного життя України є демократія. Українці довели свою прихильність ідеям гідності та свободи. Демократичні цінності поступово, іноді з великими протиріччями і труднощами, стають реальним чинником розвитку українського суспільства.

Ще одним вагомим фактором соціальних процесів в Україні є нелегітимні, нелегальні компоненти влади. В народній уяві ці структури сприймаються як кримінально-мафіозні угрупування, які майже не фігурують в публічному просторі. Це невелика частка заможних людей, які часто діють на користь власних матеріальних інтересів. Різні поверхи влади контролюються відповідними представниками цих угрупувань. На найвищому рівні це олігархічно-промислові групи, вниз по вертикалі - різного роду місцеві еліти, які мають різний рівень духовно-

інтелектуального розвитку.

В сучасному українському суспільстві легітимні публічні органи влади не завжди є реальними центрами прийняття рішень. Прикладом цьому є останні події щодо формування нового уряду В.Гройсмана.Процес переговорів, їх критерії, мета залишились в площині конфідеційності. Громадянське суспільство мало мінімальний вплив і можливість стати учасником дискусії щодо майбутніх перспектив України. Всім очевидно, що остаточні рішення приймались не в стінах Верховної Ради. Хоча згідно конституції це мало бути саме там.

Історія свідчить, що порушення етичних норм в політиці може дати виграш на короткий період. Але в цілому це безперспективний шлях, який може призвести до соціальних потрясінь. Час революцій повинен трансформуватись у період ефективних реформ. Надійним підгрунтям цьому може стати тривале і щире співробітництво між громадянським суспільством та владними структурами. Усвідомлюють вони це чи ні, мета і цілі у них єдині. Різноманітні елементи політичного життя України повинні структуруватись на шляху особистої свободи і суспільної доцільності.

Список використаних джерел

1.Печчеи А. Человеческие качества .- М., 1980; 2.Катаєв С.Л . Сучасне українське суспільство.- К., 2006; 3. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств .- К., 2013.

Є. Ф. Яворська

МОДИФІКАЦІЇ ІНДУСТРІАЛІЗМУ В УМОВАХ КУЛЬТУРНОЇ ДИСПЕРСІЇ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВ

Вивчення багатогранності та мозаїчності сучасних суспільств як держав-націй в контексті тенденцій економічної, політичної та культурної глобалізації доводить непридатність уявлення про них як «ідеальний тип» суспільства індустріального капіталізму. Тим більше неактуальним є формаційний підхід, який обстоює розуміння індустріалізму як завершеної фази цивілізаційного розвитку, за якої долаються головні проблеми та антагонізми економічних, політичних та соціокультурних відносин. Натомість, сьогодні ми маємо справу з численними модифікаціями індустріальних систем, які носять в собі характеристики як аграрних, так і інформаційних соціумів. Світ-системний аналіз І.Валерстайна [2] доводить значущість тих переваг, які отримують технічно та політично високоорганізовані країни («центр» та «напівпериферія») над суто сировинними «донорами» – економічно відсталими країнами («периферія»), які за наявності певних ресурсів не здатні конкурувати в умовах панування інновацій та принципу ефективності.

Р.Мюнх, зокрема, констатує [3, 4], що динаміка розвитку будь-якого сучасного суспільства залежить від «гонки» інновацій, базис яких – активне впровадження досягнень науки, техніки та індустрії, що передбачає постійний ризик та конкуренцію, тим самим задаючи жорсткий темп функціонування та постановку нових інституціональних запитів [4, с.23]. Індустріальна система стирає контрастність класової дихотомії, соціальна нерівність починає транслюватися різними стилями життя, доступу до інформації, громадянства та ін. Власне специфічна фрагментарність та динамічність соціальної реальності, підмічена Ю. Габермасом, А. Молем, Н.Луманом, П Штомпкою та іншими дослідниками, робить неможливим виокремлення сфери соціальної структури, політики та культури як це пропонував Даніел. Белл [1,с.205]. Зокрема, Д.Белл стверджував майбутню гегемонію сфери послуг та інформації в постіндустріальному суспільстві, що відведуть на другий план промислове виробництво. Зазначимо, що дослідницька стратегія Белла отримала подальший розвиток у працях Олвіна Тоффлера, який також доводив, що індустріальне суспільство має певні історичні межі свого розвитку, незважаючи на те, що воно характеризується високою продуктивністю праці, використовуючи фінансову

систему заохочення робітника, ненасильницькі методи впливу, можливість кар'єрного зростання, володіння часткою капіталу підприємства тощо[5, с. 68]. В соціумах постіндустріального типу («третьої хвилі»), на думку Тоффлера, суттєво знизиться роль соціально-економічних стимулів екстенсивного розвитку, а тому буде відбуватися інтенсивне скорочення числа людей, залучених у товарне виробництво. Натомість інтелектуальна і символічна сфери нададуть не менших переваг для економічного розвитку. Лаг між необхідною інформатизацією суспільства та технічною підтримкою, який утворився через панування в економіці великих промислових компаній, спричинив коливання рівня безробіття, коли на зміну працівника, якого легко замінити, виросла потреба у робітникові з високою різносторонньою кваліфікацією [5, с.101]. Суперсимволічна економіка, за Тоффлером, вносить нове розуміння багатства, праці, безробіття, де володіння та управління інформацією фактично відсторонює робітничий клас від активної участі у трудових відносинах інформаційного суспільства. Сучасність оперує великою кількістю інформації, яку потрібно структурувати, при цьому інформація та знання виступають невичерпним джерелом доходів. Трудові відносини на сьогодні потребують залучення не тільки матеріального, але і особистісного креативного потенціалу робітників, які могли б синтезувати новий ефективний продукт. Індустріалізація передбачила можливість швидко замінити одного працівника іншим, при інформаційному суспільстві перевага надається збереженню кола висококваліфікованих професіоналів, зосереджених на кооперації для досягнення цілей свого підприємства. Промислова економіка тримається на суворій ієрархізації владних трудових відносин, відтак Тоффлер вбачає переваги інформаційної моделі суспільства у інноваційності та прискореності знань, які унеможливлюють стале промислове виробництво одного і того ж товару [5, с.264].

Загалом фундатори теорії постіндустріального суспільства вбачали в нових соціальних змінах кардинальний злам засад індустріалізму. Так якщо промислове виробництво передбачало стандартизацію, то виробництво знань і послуг шукає ті відмінності, які б в швидкому темпі життя і зростаючих потреб, знайшли своє застосування в широкому спектрі індивідуальних стилів життя. Однак натомість глобальний простір ще й досі функціонує за принципами конкурентності, ефективності та масовості виробництва. У даному зв'язу, важливо враховувати так обставину, що базовим принципом теорії постіндустріального суспільства є принцип технологічного детермінізму, зміст якого визначає пріоритетну роль технологій в організації соціальних форм життя людей. Однак, провідні тенденції сучасного суспільного розвитку вказують на посилення процесів функціональної автономності культури, яка зараз стає визначальним стимулом новітніх технологічних змін та розвитку консенсусних, кооперативних та конкурентних практик з високим потенціалом соціальної синергії.

Список використаних джерел

1.Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства / Д. Белл // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. Посібник / Упоряд. В. Лях. – К.: Либідь, 1996.– С.194-250. 2.Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн. Пер. с англ. П. М. Кудюкина. Под общей ред. канд. полит, наук Б.Ю. Кагарлицкий — СПб.: Изд. «Университетская книга», 2001. -416 с. 3.Мюнх Р. Диалектика и динамика развития глобального информационного общества // Социология на пороге XXI века. М.: Интеллект, 1998. - С. 16-40. 4.Мюнх Р. Неофункционалистский подход: политика как общественный процесс / Р. Мюнх // Социологическое обозрение. - Т.9. -№1. -2010. – С.6-26. 5.Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. - М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. — 669 с.

СЕКЦІЯ ІІ.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

О. В. Бобіна

НОВІ ІДЕОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЦІО-ГУМАНІТАРНОЇ ДИДАКТИКИ І «ПУТІНСЬКА ВІЙНА» ПРОТИ УКРАЇНИ

Українська соціо-гуманітарна дидактика за неповну четверть століття (одне покоління) вимушена знову змінювати-коригувати свої принципи реагуючи на зміни реального життя. Для професіоналів-фахівців які представляють соціо-гуманітарне знання ситуація не нова і досить знайома. Знайома з історії підросійської України, з реального життя СРСР, і з життя незалежної України кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Вперше зміна методологічної парадигми щодо сприйняття історії, мови, культури України відбувається з другої половини ХІХ ст. Віхами на шляху такого переосмислення стали роботи М. Костомарова «Дві руські народності» (1861) і М. Грушевського «Звичайна схема «русской истории» і справа раціонального укладу історії східного слов'янства» (1904). Частина московських істориків і всі українські історики зрозуміли «різність» московського (руського) і українського народу, різницю історії, мови, культури цих народів. Підтвердження іншості українців проявилось в революції 1905–1907 рр., в Першій світовій війні 1914–1919 рр., революції і громадянській війні 1917–1921 рр. Цей час і ці події поставили перед московською (руською) т. зв. елітою «українське питання» яке вона не може вирішити і до сьогодні.

В СРСР, на відміну від імперської Росії, «коливання гуманітаріїв» були ще виразнішими. Гуманітарії, а частково і технарі, «коливались» в залежності від «коливань ідей генерального секретаря ЦК КПРС і відповідно до лінії партії» . Так в 20-ті рр. «українізація – це добре», в 30-ті рр. «українізація – погано» . В кінці 20-х рр. «Гітлер – поганий», в кінці 30-х рр. «Гітлер – гарний» . В середині 40-х рр. «американці – союзники, Й. Б. Тіто – комуніст і друг СРСР», в кінці 40-х рр. «американці – вороги, Й. Б. Тіто – фашист і ворог СРСР» . Така ситуація зберігалась до кінця СРСР і КПРС. Тому змінюватись, принаймні ззовні, і суспільство і фахівці навчились. Ось чому різка зміна курсу від проєвропейської (Євро – 2012, круглі столи «Про шлях в Європу») до «Ні – Європі» в 2013 р. покоління сорокарічними було зустрінуто з «розумінням» . Але молодь, яка ідеологічно не пресингувалась як в СРСР, і свідомість якої не маніпулюється так як в Росії, не зрозуміла цієї ситуації. З точки зору конфліктології відбулось зіткнення цінностей. Таке зіткнення цінностей є найбільш принциповим і важко вирішуваним видом конфлікту. Саме тому, гуманітарії і мають остаточно виявити свої принципи.

В Російській імперії зафіксувалась схема історії, яка з невеликими корекціями панує і зараз в офіційній історії Росії. Московсько-російська імперія є продовженням Київської Русі. Існує єдиний руський народ. Але монголо-татари, литовці і поляки поневолили окремі частини цього народу. Московські царі почали звільнення братів і об’єднувати їх. Тому не існує українців, а є «малороссы, южная ветвь русского народа, есть Западная и Юго-западная Россия, есть Малороссия и Новороссия» . Хто виступає проти цих постулатів той сепаратист, австрійський шпигун і ворог Великої Росії. Після утворення СРСР (1922) перед комуністами знову постало питання схеми єдиної історії яка могла лягти в підручники шкільної історії. Щодо історії України то, остаточно, елементи цієї схеми були сформульовані в 1954 р. КПРС наказала вважати що: 1) Київська Русь – витвіх єдиної руської

народності; 2) Київська Русь – колиска трьох братніх народів: білорусів, руських, українців; 3) Руський народ – старший брат, він всім допомагає і захищає; 4) Б. Хмельницький, гарний політик він возз'єднав український і руський народ; 5) українці самі попросились до Московщини і хоча московський цар – це погано, та в даному випадку це добре, бо возз'єднав Україну і Росію. Але історія України, побудована навіть на таких міфах і стереотипах не вивчалась у 8-мі класі середніх шкіл УРСР. На неї не вистачало часу. В кращому випадку вчителі давали її на самостійне опрацювання. Натомість в свідомості фіксувались стереотипи про єдність і братерство.

Крім того, за післявоєнний час, в другій половині XX ст. в СРСР утвердилась ряд міфів і стереотипів щодо всієї історії слов'ян. По-перше, стереотип про єдність всіх слов'ян і східних слов'ян зокрема, про єдину слов'янську долю, про братство всіх слов'ян. Міф-стереотип, про те що СРСР-Росія – всім допоможе поширювався на всіх слов'ян і на весь світ. Міф про те, що сила Росії – в її «святості і непереможності духу» . Міф про особливу роль СРСР-Росії в спасінні світу. При цьому, в Україні на офіційно-державному рівні не акцентувалась увага на складних, неоднозначних, контраверсійних моментах історії і сучасних відносин між Україною та Росією. Таким чином на даних міфах-стереотипах будувались ментальні структури масової свідомості в українському суспільстві. А якщо ми врахуємо вільний і переважний вплив російських ЗМІ, активну діяльність структур «Русского мира» та «Истинного патриота» то можна зрозуміти химери масової свідомості. Одна з таких химер в м. Миколаєві Руський художній драматичний театр, Педагогічна бібліотека і міська бібліотека ім. М. Кропивницького. В цих закладах на гроші українців утримуються центр «Руський мір», та «Центр вивчення руської мови» . Те, що зараз путінська Росія, намагається встановити в Україні за допомогою зброї.

Початок важкого процесу звільнення масової свідомості від міфів і стереотипів поклала окупація Криму і вторгнення путінських військ на східні землі України. Саме тому і саме тепер українська соціо-гуманітаристика має відправити ці міфі і стереотипи в музей національного безслав'я і національних помилок, а натомість сформулювати нові стереотипи, але не міфі. Потрібно забути, що «білоруси, руські і українці – брати» . В міждержавних відносинах не існує братерства, а є жорсткі інтереси і своєю політикою це доказав «старший брат» . Потрібно забути, що «Росія завжди поможе» . Росія – жорсткий гравець, який розраховує прибуток і не зупиняється перед застосуванням зброї і масових вбивств для досягнення своєї мети. Росія може не дотримуватись домовленостей і порушувати підписані договори. Росія може брехати, говорити неправду, маніпулювати громадською думкою. Росія – не просто має своїх прихильників, а вербує людей для встановлення «русского мира» за допомогою зброї. Як не страшно це визнавати, але більшість росіян підтримує таку політику сучасної російської влади. В зв'язку з цим треба відкинути стереотип, що руський (російський) і український народ (всі етнічні групи) однакові, що вони «браття» . Треба визнати що, це різні народи. Народи з різною ментальністю, різною історією, долею і різним суспільним, культурним, політичним, економічним розвитком. Треба визнати, що на східному кордоні України з'явилась держава-ворог з недружнім населенням. Можливо слід визнати, що Росія, на відміну від України може існувати лише як авторитарна держава і авторитарне суспільство. Демократія в Росії можлива лише у вузькому колі наукових (економічних, політичних, культурних) експертів, які об'єднуються навколо навчально-наукових центрів і відносно незалежних ЗМІ (НУ «ВШЕ», «Медуза», Московский центр Карнеги, Кольта, Слон, Новая газета, РОСБАЛТ та ін.).

Маємо визнати недоречним, в сучасних умовах, постулат деідеологізації суспільства. Кожне суспільство повинне мати свої міфи, ідеї, стереотипи. На їхній базі, з додаванням раціонального знання, формулюються культурно-психологічні особливості масової свідомості. Формується психо-культурна структура «Я –

Українець, Я – з України, Я – відрізняюсь від інших» . За відсутності таких структур править бал «Руський мир» і «Єврромантизм», а в гіршому випадку «Все пропало, ми нікому не потрібні» . Саме тому держава повинна мати свою ідеологію. В якій визнається рівноправ'я національно-етнічної і національно-політичної ідеї як в державі так і в суспільстві. Українська гуманітаристика у викладанні історії України, світової і вітчизняної культури, політичної науки і соціології має змінити традиційні схеми, розробити нову систему світобачення, сформулювати нові аргументі захисту українскості, активно розробляти нові стереотипи.

С. В. Кострюков

ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ХОДІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Духовний розвиток студентської молоді тісно узалежнений з процесом освіти. Сучасна громадська освіта є одним з найбільш дієвих факторів формування демократичних цінностей студенства. Нині, відповідно до Державної національної програми «Освіта України XXI століття» [10], Указу Президента України «Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні» [11], Закону України «Про вищу освіту» [4], іншими нормативно-правовими актами відбувається трансформація освітнього процесу в організаційному, науковому, методологічному і методичному аспектах, у процесі якого головним пріоритетом заявлено реалізацію гуманістичних цінностей людства. Подальше реформування вищої освіти в Україні має сприяти залученню усе більшої кількості молоді в освітній процес, який грунтується не лише на високих стандартах якості знань, але й на відповідності демократичним цінностям високо розвинутих країн світу [7,с.40-41].

Новітні концепції освіти студентської молоді в нашій країні передбачають нові підходи, механізми узгодження освіти і процесу формування демократичних цінностей студентської молоді. Як вважає Ангелов Г.В., головним у процесі їхнього творення є активізація особистості, гуманізація і демократизація освіти. У зв'язку з цим трансформація гуманітарної освіти виявляється обов'язковою умовою реформування системи освіти. В цьому контексті головними завданнями гуманітарної освіти є такі:

1) формування у представників молодого покоління наукового світогляду;

2) підготовка молоді до розумних потреб і розвиток талантів у студентів;

3) створення системи викладання і вивчення гуманітарних наук, яка сприяє оволодінню тими, хто навчається, гуманітарними цінностями, вивченню культурної спадщини людства [1, 123-124]. Особлива увага у процесі трансформації вищої освіти має приділятися формуванню демократичних цінностей молоді, оскільки саме вона, зрештою, виявиться найближчим часом найбільш мобільною перетворюючою соціальною силою. Акумулюючі загальнолюдські, серед них і демократичні, цінності, інформацію, знання та навички саме сучасна студентська молодь в недалекому майбутньому візьме на себе відповідальність за економічне, соціальне, політичне, духовне життя України в XXI столітті.

Безперечно, навчальна, наукова і дослідницька діяльність у вищому навчальному закладі (далі у тексті – ВНЗ) та соціально-політична діяльність поза його межами є, з погляду суспільства, найбільш важливими видами життєдіяльності студентів. Але вони в житті досить часто суперечать іншим видам життєдіяльності, відчувають на собі вплив безпосереднього оточення студента, насамперед тих людей, з яким він спілкується. Те, яким спеціалістом стане сьогоднішній студент, залежить не лише від того, наскільки добре він вчиться, але й від усієї одноцілості його буття, рівня громадянської сформованості особистості, ціннісних орієнтацій тощо. Тому формування демократичних цінностей студентської моло-

ді в межах навчального процесу є необхідною умовою розв'язання завдання комплексного виховання студенства [6, 107-108].

Для зручності аналізу, діяльність студента умовно можна поділити на працю в межах навчального процесу, виокремивши навчальну, науково-дослідницьку і виробничу практику, та працю в позанавчальний час. Усі ці види трудової діяльності виявляються своєрідною структурою трудового життя сучасного студента. Заразом кожен з елементів такої структури, як і вона загалом, виявляються досить рухомими. Види трудової діяльності студенства в цілому визначаються наявними умовами і тенденціями науково-технічного і соціального розвитку сучасного суспільства.

В межах навчального процесу навчальна і науково-дослідницька діяльність є основними видами праці студентської молоді. Як найважливіший і об'єктивно необхідний компонент соціальної активності, навчальна діяльність «виявляється умовою розвитку соціальної практики і усебічного розвитку особистості майбутнього суспільства. На відміну від праці в сфері матеріального виробництва, де відбувається процес «уречевлення сили знань», у навчанні безпосередньо створюється ця сила знань» [9, 83], а водночас з нею і ціннісне ставлення особистості до дійсності. Активна діяльність студента в процесі навчання залежить від того, як вона включена в систему потреб самої особистості, який сенс має для студента, тобто, як вона вмотивована. Тому питання про ціннісне ставлення студентської молоді до знань в умовах розбудови української держави набуває особливо важливого значення. Адже сучасна інтелектуалізація всіх видів діяльності, помножена на динамічну й складну технічну озброєність виробництва, значно загострює розв'язання проблеми широкої й усебічної мотивації діяльності кожного індивіда [2, 17-18; 8, 4-5], а відтак потребує формування у студентської молоді мотиваційної сфери, адекватної здібностям кожного студента і потребам та цілям суспільства.

Прилучення молодого покоління до знань у різних галузях науки й техніки не породжує одночасно й автоматично високий рівень його ціннісних орієнтацій. На відміну від виховання, яке формує ставлення особистості до одержаних знань, до світу, до суспільства, до себе та освіти, яка дає індивіду суму певних знань, навчання прилучає його до умінь, навичок і логіки сучасного мислення. Але навіть така вузька спрямованість процесу навчання дозволяє активно передавати студентам, а останнім – засвоювати соціальний досвід, під впливом якого у них складається й закріплюється система цінностей і належна соціальна поведінка. Передача знань – це лише часткове завдання процесу навчання. «... Сенс усієї роботи з тими, хто навчається, полягає в тому, щоб навчити їх самостійному мисленню, творчому підходу до дійсності, вмінню ставити і розв'язувати дійсні практичні завдання, осмислено підходити до вирішення всіх проблем, що постають у процесі життєдіяльності» [5, 147].

З огляду на це, реалізація теорії навчання нині здійснюється двома основними шляхами. Насамперед, вдосконалюються освітні програми і навчальні плани, які водночас зберігають усталені й виправдані практикою принципи традиційної дидактики. Поряд з цим відбувається кардинальне перетворення дидактичних принципів, які базуються на теоретичному переосмисленні логіки і психології навчання [10]. Усе це покликане не тільки забезпечити функціонування навчання як процесу організації самостійної, творчої діяльності студентів щодо оволодіння знаннями, але й формувати у них належне цінносте ставлення до дійсності. Звичайно, перевага тут залишається на базі гуманітарних наук, які мають у навчальному процесі безпосередньо формувати демократичні цінності студентської молоді. Однак, подальша гуманізація навчання, поглиблення його діалогічного характеру сприятимуть тому, що й природничі та технічні науки також значною мірою формуватимуть у студентів почуття обов'язку, відповідальності, толеран-

тності, справедливості, толерантності тощо [3].

Навчаючись у ВНЗ, студенти створюють той багаж доцільних знань, яким вони будуть послуговуватися в майбутньому при виконанні професійних функцій і який дозволить їм безпосередньо увійти в сферу матеріального і духовного виробництва. Інакше кажучи, навчання у ВНЗ сприяє формуванню основного багатства суспільства – самих громадян. Саме тому процес навчання з боку студента передбачає не тільки засвоєння знань, але й формування ціннісних орієнтацій, серед них і демократичних, розвиток навичок і умінь, необхідних для виконання в майбутньому професійних функцій. Усе це – продукти навчальної діяльності, які не існують окремо від особистості. Їхня цінність полягає в тому, що вони спрямовані насамперед на перетворення свідомості студента, на формування його творчих здібностей, розвиток його як особистості.

Навчання студентів у ВНЗ опосередковане комунікативною діяльністю, яка одночасно реалізує декілька функцій: виховну, інформаційну і орієнтаційну. Незалежно від того, яку функцію виконує комунікативна діяльність (розгортається самостійно чи належить до інших видів діяльності), в ній формуються демократичні риси особистості, її уміння та навички оцінити себе й інших тощо. Включення студентів у комунікативну діяльність прискорює процес формування у них демократичних цінностей.

Список використаних джерел

1.Ангелов Г.В., Шевченко А.А. Молодежь и проблемы образования //Молодь третього тисячоліття: гуманітарні проблеми та шляхи їх розв'язання: Збірник наукових статей в 3-х т. Т. 1. – Одеса, 2000. – 325 с. 2.Демократизация общества и развитие личности. – К., 1992. – 126 с. 3.Дреніка В.І. Орієнтації студентської молоді на цінності музичної культури: Соціально-педагогічний аспект. – Кіровоград, 1997. – 215 с. 4.Закон України «Про вищу освіту» 01.07.2014 р. //Відомості Верховної Ради. – 2014. - № 37,38. - Ст. 2004. 5.Молодежь: проблемы формирования и воспитания. – М., 1978. – 255 с. 6.Молодь в посттоталітарному суспільстві: український варіант. Тези доп. наук.-практ. конференції. Харків, 27-28 квітня 1993 р. – Х., 1993. – 197 с. 7.Молодь третього тисячоліття: гуманітарні проблеми та шляхи їх розв'язання. Збірник наукових статей в 3-х т. Т. 1. – Одеса, 2000. – 487 с. 8.Моложанова С.В. Гуманизм: К новой системе ценностей. – Минск, 1998. – 143 с. 9.Образ жизни современного студента. – Л., 1981. – 206 с. 10.Постанова Кабінету Міністрів України. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). № 896 від 03.11.1993 р. 11.Указ Президента. Про Основні напрями реформуваня вищої освіти в Україні. № 832 від 12.09.1995 р.

А. М. Ячний

УПРАВЛІННЯ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

Явище управління – предмет вивчення багатьох наук, перед усім це: соціологія, психологія, соціальна психологія, політологія, філософія, юриспруденція, культурологія, педагогіка, кібернетика, сінергетика, ергономіка і економіка. Кожна з наук пропонує «свої» можливості щодо вдосконалення управлінської діяльності, але під кутом «своєї» методології, але при цьому наявна проблема відсутності чітких формулювань поняття «управління» в межах самих дисциплін. Так, соціологічній літературі притаманне суттєве різноманіття у визначеннях понять «управління», яке визначається як соціальний інститут, що являє собою цілеспрямований, усвідомлений, організаторський вплив людей на власну суспільну, колективну, групову життєдіяльність як безпосередньо (у формі самоуправління), так і через спеціально створені структури (державу, суспільні об'єднання, партії, фірми, кооперативи, асоціації тощо). При цьому, автори використовуються поняття «соціальне управління» та «управління соціальними процесами» на ґрунті того, що поняття «соціальне управління» визначає весь комплекс цілеспрямованого регулювання соціальної діяльності людей, а поняття «управління соціальними процесами» підкреслює аспект диференціації, виокремлення конкретних процесів, які під-

лягають управлінському впливу [1, с.12-13]. Інші автори визначають управління як: 1)систематичний вплив суб'єкта управління (підсистема, що управляє) на соціальний об'єкт (підсистему, якою управляють). При цьому підкреслюється, що підсистемою, якою управляють, може бути суспільство у цілому, його окремі сфери або будь які його частини (організації, заклади і т.інш.) з метою забезпечення їхньої цілісності, «нормального» функціонування, вдосконалення і розвитку, досягненню поставленої мети; 2)цілеспрямований вплив на умови життя людей, їхні ціннісні орієнтації, поведінку, та має за головні завдання - забезпечення добре скоординованої цілеспрямованої діяльності, як окремих учасників сумісних зусиль (трудових, політичних, спортивних та інш.), так і соціальних організацій (систем) у цілому [2, с.9-10]. Наведене визначення управління – управління (за назвою), але (за змістом) все ж таки йдеться про соціальне управління, про це свідчить визначення в іншому джерелі, де визначається соціальне управління як свідомий, систематичний, організований вплив на суспільство з метою впорядкування, вдосконалення його структури і діяльності, збереження цілісності; як процес, який забезпечує стійкість розвитку суспільної системи, її рівновагу, гарантію, запобігання потрясінням і катаклізмам [3, с.646-648]. Необхідно звернути увагу на те, що наведені нами визначення управління формулюються через поняття «вплив», «діяльність», але існують й інші підходи. Так, певні, автори говорять про управління вже як про процес систематичного, свідомого, цілеспрямованого впливу людей на суспільну систему у цілому або її окремих частин (виробництво, соціальне та духовне життя, галузі економіки і т.ін.) на ґрунті усвідомлення та використання, притаманних суспільству об'єктивних закономірностей і прогресивних тенденцій в інтересах забезпечення його ефективного функціонування та розвитку. Підкреслюється, що у змістовному плані управління розглядається як вид інтелектуальної праці, яка виступає як система послідовних управлінських функцій, циклів, процесів, які забезпечують координацію і регулювання інших видів людської праці [4, с.1144]. Наведене визначення управління ототожнюється з поняттям соціальне управління. Про це свідчить інше соціологічне видання яке визначає соціальне управління як діяльність щодо організації суспільних процесів, яка ґрунтується на усвідомленому використанні притаманним ним закономірностям [5, с.356-358]. Авторитетне соціологічне видання пропонує визначення управління як елемента, функції організмів, систем різноманітної природи (біологічних, соціальних, технічних), що забезпечує збереження певної структури, підтримання режиму діяльності, реалізації програми, мети діяльності. Соціальне управління ж, визначається як один з основних видів управління, функція якого полягає у забезпеченні реалізації потреб розвитку суспільства та його підсистем [6, с.380].

Стосовно стану визначення змісту понять «управління» в рамках методології інших наук, проблеми схожі. Так, в теорії менеджменту управління визначається як процес планування, організації, мотивації і контролю, який необхідний для того, щоб сформувати і досягти мету організації [7, с.37]. Менеджмент, розглядаючи організацію діяльності суб'єкта управління (менеджера), пропонує своє визначення управління як низки окремих процесів, що представляють собою дії, які сприяють досягненню мети [8, с.15]. Наявне ототожнення понять «процес» і «дія», «керування» та «управління» нажаль тільки дезорієнтує читача. Представники політології визначають управління як: 1)сукупність способів, засобів і механізмів для здійснення організованого забезпечення впорядкованості, стабільності політичного життя суспільства і держави; 2)форма регулювання суспільних відносин в класовому суспільстві через владу [9, с.525-526]. При цьому в рамках політології існує й інше визначення, де управління – це специфічна функція організованих систем природи, суспільства, виробничо-технічної сфери, яка забезпечує їх життєдіяльність, цілеспрямовану динаміку їх розвитку, реалізацію конкретних програм і практичних задач. В свою чергу, соціальне управління визначається як свідома ді-

яльність суспільних інститутів та окремих індивідів, що спрямована на регулювання стихійних та усвідомлених, об'єктивних і суб'єктивних начал, доцільне впорядкування суспільних відносин [10, с.379-380]. На фоні наявних визначень спостерігається певне легковажне ставлення до поняття управління. Так, зустрічаються автори для яких поняття «управління» на стільки зрозуміле та «елементарне», що не потребує окремого фіксування. Вочевидь, на цій підставі, зустрічаються видання, що висвітлюють явище управління, але у тексті не можна знайти жодного визначення управління [11]. На нашу думку, будь яке явище, при його вивчені, повинно мати визначення для його фіксації під певним кутом розгляду. У разі відсутності визначення явища – кожний бачить його «по-своєму» й думає «про своє» .

Таким чином, проведений огляд наявних визначень управління демонструє «парад» змісту та сенсів, підходів щодо розгляду цього явища, що обумовлює проблемний характер теоретичного висвітлення змісту управління. Будь яка наукова теорія, перед усім покликана надавати світоглядні орієнтири, що зручні до сприйняття та у використанні на практиці. Чітке соціологічне висвітлення змісту управління дозволить створити такі орієнтири в практичній діяльності суб'єктів управління.

Список використаних джерел

1.Бурега, В.В. Соціологія управління [Текст]: навч.посіб. /В.В.Бурега, О.В.Мазурик, Н.Ф.Селютіна. –Донецьк: Східний видавничий дім, 2010. -140 с. 2.Бабосов, Е.М. Социология управления [Текст]: учеб.пособ. /Е.М.Бабосов. – Мн.: ТетраСистемс, 2000. -288 с. 3.Соціологія [Текст]: короткий енциклопедичний словник /під заг.ред. В.І.Воловича. –К.:Центр духовн. культури, 1998. -736 с. 4.Социология [Текст]: энциклопедия /сост. Грицанов [и др.]. –Мн.: Книжный Дом, 2003. - 1312 с. 5.Социологический справочник [Текст] /под общ. ред. В.И.Воловича. – К.:Политиздат Украины, 1990. -382 с. 6.Социологический энциклопедический словарь [Текст] /ред.-коорд. Г.В.Осипов. –М.: ИНФРА М-НОРМА, 1998. -488с. 7.Кабушкин, Н.И. Основы менеджмента [Текст]: учеб. пособ. /Н.И.Кабушкин. -2-е изд. испр. и доп. –М.: Остожье, 1999. -336 с. 8.Амстронг М. Основы менеджмента. Как стать лучшим руководителем [Текст] /М.Амстронг. –Ростов н/Д.: Феникс, 1998. -512 с. 9.Человек и общество [Текст]: краткий энциклопедический словарь-справочник (политология) /отв ред Ю.С.Борцов, науч.ред. И.Д.Коротец. –Ростов н/Д.: Феникс, 1997. -608 с. 10.Политология [Текст]: энциклопедический словарь / общ. ред. и сост. Ю.И.Аверьянов. –М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. -431 с. 11.Удальцова, М.В. Социология управления [Текст]: учеб. пособие /М.В.Удальцова. –М.:ИНФРА-М, Новосибирск: НГАЭиУ, 1999. – 144 с.

С. В. Роман

ЕКОЛОГО-ГУМАНІСТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ХІМІЧНОЇ ОСВІТИ

У реальних умовах екологічних ризиків, які мають переважно хімічний характер, основним чинником виживання людства стає освоєння хімічної культури, а невідкладним завданням хімічної освіти – формування екологічної культури, компетентної ціннісно-орієнтованої особистості в загальноосвітній школі протягом усього періоду навчання предмету. Сучасна шкільна хімічна освіта вимагає розробки нового змісту й технологій вільного та всебічного розвитку школярів, формування їхніх еколого-гуманістичних ціннісних орієнтацій, оскільки саме від підростаючого покоління залежить можливість змінити життя на краще завдяки екохімічним знанням.

Комплексний аналіз різноманітних підходів до визначення змісту загальної середньої освіти дозволяє констатувати, що найбільш обґрунтованою, найпоширенішою й практичною є *чотирикомпонента структура навчального змісту* (В.Краєвський, В.Лєдньов, І.Лернер, М.Скаткін та ін.): 1) знання про природу, суспільство, техніку, мислення й способи діяльності; 2) досвід реалізації відомих способів діяльності, що втілюються разом із знаннями в інтелектуальних і практи-

чних уміннях і навичках особистості; 3) досвід творчої, пошукової діяльності – у формі вмінь приймати нестандартні рішення в проблемних ситуаціях; 4) досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, людей, себе, норм моралі, світоглядних ідей, який виявляється у формі особистісних орієнтацій і становить систему цінностей особистості [5, с. 36].

Ця концепція змісту освіти розвивається українськими дидактами А.Алексюком, О.Вишневським, С.Гончаренком, Ю.Мальованим, О.Савченко та іншими й трансформується у вигляді таких основних компонентів – *інформаційно-діяльнісного* (є комплексним і містить пізнавальний, ціннісний, нормативно-правовий, технологічний, розвивальний складники), *комунікативного* і *рефлексивного*. Перелік таких компонентів обґрунтовується тим, що для соціалізації школяра зміст освіти має містити все, що необхідно людині для повноцінного життя в суспільстві. Для цього школяреві необхідно ввійти у світ знань (сфера пізнання), загальнолюдських цінностей (сфера цінностей), правових і моральних норм і відносин стосовно різних явищ життя (нормативна, або деонтологічна, сфера), оволодіти різними способами діяльності (технологічна сфера), методами наукового пізнання й творчого мислення (розвивальна сфера), навчитися стосункам із навколишнім соціоприродним світом (сфера спілкування), відкрити світ власного «*Я*» і навчитися керувати ним (сфера самосвідомості) [1,с.13–14;2;3, с.46–47; 6, с.111–115].

У такому контексті компоненти змісту загальної середньої освіти мають безпосередньо відбиватися й деталізуватися в компонентах змісту шкільної хімічної освіти, де вони набувають такого конкретного інноваційного (еколого-гуманістичного) наповнення:

– *пізнавальний складник* інформаційно-діяльнісного компонента змісту освіти забезпечує опанування учнем світоглядних знань у процесі формування природничонаукової (зокрема хімічної) картини світу на основі системи знань про речовини та їхні перетворення, основні хімічні закони й теорії, методи наукового пізнання в хімії, а також розкриває комплексність і взаємозв'язок у системі «природа – людина – суспільство» ;

– *ціннісний складник* інформаційно-діяльнісного компонента змісту освіти забезпечує екологізоване сприйняття навколишнього середовища через знання про незаперечну цінність природи, місце й значення людини в довкіллі та характер і ступінь антропогенного впливу на нього, а також ефективне формування моральної компоненти свідомості особистості та екоетичної особистісної відповідальності за прийняті й втілені у життя рішення та відповідні їм дії;

– *нормативно-правовий* (деонтологічний) *складник* інформаційно-діяльнісного компонента змісту освіти забезпечує знання про правові основи взаємостосунків як окремої людини, так і суспільства загалом із навколишнім середовищем, а також правила і норми поведінки в довкіллі;

– *технологічний* (діяльнісний, практичний) *складник* інформаційно-діяльнісного компонента змісту освіти забезпечує знання про можливі напрями та етапи екоетичної хімічно безпечної діяльності (розв'язання наукових, соціальних, екологічних проблем і вирішення навчальних завдань, здійснення спостережень і досліджень з використанням хіміко-аналітичних методів щодо стану окремих природних об'єктів чи природи загалом), потребу в конкретних природоохоронних діях та становлення активної життєвої позиції;

– *розвивальний складник* інформаційно-діяльнісного компонента змісту освіти сприяє розвитку пізнавального інтересу школяра через ознайомлення та оволодіння принципами наукового пізнання живої природи із застосуванням досягнень хімічної науки, забезпечує формування екологічного мислення на основі принципів біоетики й екологічного імперативу, сприяє розвитку активності та самостійності учнів через залучення до практично-дослідної діяльності;

– *комунікативний компонент* змісту освіти сприяє формуванню науково обґрунтованого уявлення учнів щодо дотримання норм екоетичної хімічно безпечної поведінки, міжособистісного спілкування й спілкування в колективі з метою спільного вирішення навчально-практичних завдань з вивчення та охорони довкілля, подолання непорозумінь, конфліктних ситуацій, вироблення й дотримання власної й колективної думки, позиції, рішення;

– *рефлексивний компонент* змісту освіти забезпечує розуміння школярами біосоціальної сутності людини, спрямовує на усвідомлення себе складником біосфери через формування екопсихологічної свідомості, необхідності дотримання здорового способу життя та його ролі для саморозвитку й самореалізації [2, с.10 – 11; 4, с.11].

Для забезпечення більш ефективної спрямованості змісту хімічної освіти на формування еколого-гуманістичних ціннісних орієнтацій школярів пропонуємо при відборі навчального змісту користуватися розробленими нами принципами:

– *принцип трансляційності* – виражається в підтримці навчальним змістом неперервності, наступності культурної системи, формуючи таким чином необхідний запас еколого-гуманітарних знань, соціального досвіду, передаючи з минулого в теперішнє та надалі в майбутнє усталені типи екогуманної поведінки, що пройшли тривалу апробацію часом, набули ціннісного забарвлення й об’єктивно відповідають сучасним цивілізаційним викликам;

– *принцип онтологічності* – забезпечує формування у школярів через навчальний зміст цілісної картини навколишнього світу, висвітлення законів, принципів устрою світового, людського буття (зокрема моралі), спонукає до актуалізації питань філософського рівня про місце й сутність людини та природи як особливих структур буття;

– *принцип аксіологічності* – полягає в покликані навчального змісту вводити школяра у світ загальнолюдських цінностей, моральних ідеалів, сприяти розумінню, пошуку особистісного сенсу, налаштовувати на позитивно-критичне мислення, розширення ціннісного досвіду й узгодження смисложиттєвих орієнтацій, тобто у створенні умов для вироблення екоцентричного світогляду на основі усвідомлених, прийнятих учнем еколого-гуманістичних ідеалів, емоційно-ціннісних орієнтацій особистості.

Таким чином, під *змістом шкільної хімічної освіти* у контексті її еколого-гуманістичного спрямування пропонуємо розуміти зміст процесу становлення особистості, який визначається сукупністю навчальної інформації, інтелектуальних та практичних умінь і навичок, етичних правил, норм, ціннісних настанов, відібраних з метою забезпечення необхідного рівня соціалізації – функціональної адаптації учня в умовах життя сучасного техногенного суспільства відповідно до його індивідуальних особливостей та еколого-гуманістичних ціннісних орієнтацій. Реалізація цієї мети має здійснюватися насамперед через зміст, при відборі та структуруванні якого застосовуватимуться міжпредметні зв’язки, орієнтовані на формування ціннісної свідомості учнів, та забезпечуватиметься відповідний рівень опанування учнями хіміко-екологічних знань, умінь і ставлень.

Список використаних джерел

1.*Бондар С. Методи навчання: традиції та інновації / Світлана Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2000. – № 5. – С. 13 – 16.* ***2.****Корсакова О. До проблеми змісту сучасної шкільної освіти / О. Корсакова, С. Трубачева // Біологія і хімія в школі. – 2002. – № 6. – С. 8 – 11.* ***3.****Кудрявцева О. Про систему неперервної екологічної освіти / О. Кудрявцева // Біологія і хімія в школі. – 2007. – № 4. – С. 46 – 48.* ***4.****Пустовіт Г. Один з підходів до конструювання змісту навчальних програм екологічного спрямування / Григорій Пустовіт // Рідна школа. – 2012. – № 3. – С. 7 – 12.* ***5.****Скаткин М. М. Проблемы современной дидактики / М. М. Скаткин. – М. : Педагогика, 1980. – 96 с.* ***6.****Чернишева Р. Гуманізація змістового компонента процесу навчання / Р. Чернишева, В. Андрюханова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 6. – С. 110 – 115.*

О. С. Бабічева, А. І. Синельна

ЕКОЛОГІЯ - ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СВІТУ

Історичний поступ підвів людство до якісно нового і дуже відповідального рубежу. Науково-технічний прогрес, зростаюча акумуляція знань, що дає можливість людині впливати на природу, близькість вичерпання не відновлюваних природних ресурсів, поглиблення диспропорції між видобуванням, виробництвом і споживанням останніх, зміна кліматичного балансу Землі, забруднення навколишнього середовища, зміна демографічної ситуації, голод та епідемії, війни – все це збільшує відповідальність людини за наслідки своїх дій. Наприкінці XX – початку XXI ст. в світі значно зріс науковий інтерес щодо вирішення глобальних питань. Сьогодні глобалізаційна проблематика стала досить актуальною, вона підіймається на багатьох міжнародних саммітах, конгресах та конференціях. Дійсно, глобальні проблеми торкаються всього світового суспільства. Вчені різних країн шукають відповіді на ті чи інші хвилюючі людство питання.

В наданій роботі ми спробували проаналізувати одну з важливіших проблем сучасного світу – екологічну, адже традиційне спрямування економіко-технологічного розвитку цивілізації призвело до глобальної екологічної кризи.

Нагадаємо, що основною причиною виникнення глобальних екологічних проблем є нераціональне природокористування. Проблема збіднення природних ресурсів посилюється й тим, що слаборозвинені країни намагаються подолати свою економічну відсталість за рахунок посиленої експлуатації природних ресурсів, що призводить до погіршення стану довкілля.

У другій половині XX ст. загострилися проблеми забруднення навколишнього середовища, які можна розглядати у наступних аспектах:

1) як джерела викидів виділяють промисловість (відходи гірничо видобувної промисловості), сільське господарство (хімічне забруднення ґрунтів); транспорт (насамперед, шкідливі викиди автомобілів) та побут (велика кількість побутового сміття);

2) серед забруднювачів можна виділити механічні (пил, тверді промислові і побутові відходи); хімічні (різноманітні гази, рідини та аерозолі, які здатні негативно впливати на життєдіяльність організмів); радіоактивні (випромінювання і пил); бактеріальні. Існують і такі специфічні види забруднень, як шумове та забруднення електромагнітними хвилями;

3) забруднення навколишнього середовища прийнято розглядати за геосферами: атмосферою, гідросферою та літосферою.

Треба сказати, що кожна держава по-своєму сприймає та переживає екологічні проблеми, оскільки вони є наслідком попередніх стратегій природокористування, загальносуспільних відносин, підходів до прийняття та впровадження рішень. Глобальна екологічна політика передбачає проведення міжнародних, політичних і зовнішньоекономічних акцій з розрахунком екологічних обмежень у соціально-економічному розвитку, запасів наявних у світі природних ресурсів та їх розподіл між країнами.

На наш погляд, доцільно розглянути політику стійкого екологічного розвитку. Тому що саме стійкий розвиток забезпечує потреби нинішнього покоління без втрат для майбутнього покоління щодо забезпечення своїх власних потреб. Парадигма суспільства стійкого розвитку істотно відрізняється від парадигми індустріального суспільства, яке ґрунтується на пріоритеті економічного зростання. В індустріальному суспільстві відбувається концентрація виробництва і населення, урбанізація, формування системи цінностей, орієнтованих на ефективність, раціональність безвідносно до можливостей природного середовища. Концепцією стійкого розвитку закладається нова поведінкова домінанта людини в природі.

Людство вступило в такий період, коли саме природні ресурси стають голов-

ним лімітуючим чинником економічного розвитку, і це робить неможливим подальше ігнорування їхньої ролі. Створені на сьогодні економічні системи не дають жодних гарантій щодо врахування ресурсних, асимілюючих, естетичних та інших функцій природного довкілля. Саме тому концепція стійкого екологічного розвитку повинна забезпечити співіснування економічної й екологічної систем у певній рівновазі.

Зважаючи на загальновідомі негативні наслідки розвитку в умовах індустріального суспільства, розвинені країни створили матеріальну базу, щоб реалізувати необхідні умови для переходу до стійкого розвитку. Передусім ці умови полягають у розвитку особистості, її самовдосконаленні, продукуванні нових знань, інформації, здатних поліпшати не тільки навколишнє середовище, а й, що дуже важливо, кожну окрему людину і суспільство в цілому.

Вже у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро на «Загальнопланетарному семіті» (Конференції ООН) з природного середовища і розвитку (Ріо-92) було задекларовано принципи стійкого екологічно безпечного розвитку та прийнято п'ять історично важливих документів, а саме: «Декларацію у справі природного середовища і розвитку», «Порядок денний на XXI ст.», «Заяву про принципи ставлення до лісів», «Конвенцію про біологічне розмаїття» і «Конвенцію ООН про зміни клімату» . В вищенаведених документах були визначені пріоритетні дії людства у найближчі роки і на віддалену перспективу для досягнення сталого розвитку. Так у «Порядку денному на XXI ст.» розглянуті проблеми збереження різних геосфер; завдання окремих країн і міжнародних організацій у забезпеченні збалансованого еколого-економічного розвитку, особливо у країнах, що розвиваються; науково-технічні, інформаційні, правові та фінансові ресурси для вирішення екологічних проблем.

1997 р. відбулась конференція в Кіото, відома як «Кіотський протокол», - єдина глобальна система вирішення проблем зміни клімату. Третя конференція ООН (із проблем клімату Землі) проходила в Бонні у 2001 р. Ця конференція цікава тим, що держави-учасники вперше дійшли згоди щодо спільних зобов'язань у попередженні кліматичних змін. Таким чином глобалізація набула екологічного виміру. Четверта конференція ООН – самміт в Йоганнесбурзі 2002 р. заклав фундамент для дій. На цьому заході були визнані безперервне й безупинне погіршення стану навколишнього середовища, а також неможливість забезпечити стійкій розвиток в одній окремо взятій країні, необхідність рішучих практичних заходів, скоординовані дії всіх держав у подоланні негативного впливу техногенних факторів на природне довкілля.

Основні положення стійкого розвитку полягають: по-перше, у забезпеченні природно-екологічної сталості на основі біотичної регуляції навколишнього середовища; по-друге, у забезпеченні економічного розвитку на основі радикально модифікованої ринкової системи; по-третє, у забезпеченні стійкого соціального розвитку на основі принципу справедливості; по-четверте, у забезпеченні тісного міжнародного співробітництва та кооперації для досягнення цілей стійкого розвитку.

За висловом доктора Поділь Єнссон, світове занепокоєння станом довкілля, міжнародні конференції та прийняті міжнародні документи «є свідченням не раптового бажання людства змінитися, а скоріше його нездатності до змін, усвідомлення обмеженості земних ресурсів і нагальної потреби досягти нової глобальної згоди» .

У вирішенні глобальної екологічної проблеми особливі надії покладаються на освіту. Світова стратегія стійкого розвитку в галузі освіти формується наступним чином: 1) освіта для забезпечення стійкого розвитку здійснюється протягом усього життя людини і є невід'ємною частиною процесу загальної освіти; 2) вона не повинна обмежуватися системою формальної освіти; 3) у межах формальної освіти на всіх рівнях бажано поступово досягти міждисциплінарності; 4) виховувати свідомих членів суспільства на розумінні взаємозв'язку та взаємозалежності лю-

дини та природи, усвідомленні ними необхідності збереження глобальної рівноваги та причетності кожного до проблем навколишнього середовища; 5) забезпечити розповсюдження знань, умінь, навичок для прийняття рішень.

Необхідно підкреслити, що Україна задекларувала свою орієнтацію на стратегію стійкого розвитку. Державні установи та організації сподіваються, що саме навчальні заклади здатні зробити вагомий внесок у її реалізацію. Визнається, що у світі, який швидко змінюється, в першу чергу, діти та молодь ставитимуть собі найважливіші питання і батьки та педагоги мають бути готові допомогти в їх вирішенні. Як бачимо, розвиток освіти для стійкого розвитку викликає потребу в нових педагогічних моделях, новій культурі, новому педагогічному змісті. Тож не викликає сумнівів, що важливим фактором досягнення успіху в цьому напрямку є міжнародне співробітництво.

На закінчення можна дійти висновку, що незважаючи на певні суперечки між країнами, на невирішеність багатьох регіональних екологічних проблем, людство поступово переходить до нової ідеології еколого-економічного розвитку, пов'язуючи свій добробут не лише із зростаючою кількістю матеріальних благ, а, насамперед, із здоровим навколишнім середовищем.

Л. В. Новаківська

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Розширення функцій учителя у нинішньому суспільстві, ускладнення завдань та змісту виховання молоді зумовлюють підвищення вимог до його підготовки, як громадянина вільної, демократичної України і водночас «громадянина світу», зміни орієнтирів у його педагогічній діяльності – від просвітництва до життєтворчої та культуро-творчої місії. Результат педагогічної діяльності великою мірою визначається рівнем професіоналізму педагогів і якістю їхньої підготовки. У реалізації цих завдань важлива роль належить учителеві-словеснику, який є головним носієм національної мови, культури й духовності. У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» визначаються важливі стратегічні напрями, завдяки яким змінюється підхід до фахової підготовки вчителів-словесників – учителів української мови і літератури.

Одним із найважливіших напрямів такої роботи є створення необхідних умов для формування їхньої творчої особистості, реалізації природних нахилів, індивідуальних здібностей та якостей. Тому орієнтиром вищої освіти стають такі завдання, як формування у майбутнього словесника творчого самовиявлення, потенціалу саморозвитку й самовдосконалення, розвиток комплексу професійно значущих якостей, професійного мислення, самосвідомості, соціальної й професійної відповідальності.

Оновлення змісту освіти, орієнтація на новий тип педагогічного світогляду, що відповідає соціокультурним викликам епохи, пріоритетність формування в учнівської молоді ключових компетенцій в інтелектуальній, громадянсько-правовій, комунікаційній, інформаційній сферах – ці та інші риси кінця XX – початку XXI століття, безумовно, мають позначатися на професійних і особистісних якостях вчителя української мови і літератури. Загальноосвітні навчальні заклади третього тисячоліття чекають на словесника, котрий володіє цілісними, системними знаннями мови, літератури, є людиною культури, провідником ідей державотворення і демократичних змін, здатний сформувати культуромовні особистості молодих громадян Української держави [2, с. 14].

Учителя мови і літератури часто називають словесником. Утворене від праслов'янського слова «словеса» спочатку це слово означало «майстер говорити», а у XYIII столітті – «велеречива людина» . Усе це повною мірою підтверджує місію

вчителя як ритора, котрий засобами переконливого, дійового слова підносить роль рідної мови, власним прикладом примушує турбуватися про її авторитет у демократичному суспільстві [2, с. 9].

Треба також відзначити настільки складним і багатогранним є саме поняття «словесність», який у сучасній філологічній літературі тільки починає отримувати чітке наукове тлумачення. Він відроджується як уособлення необхідності наблизити викладання мови і літератури, повернути філологічний підхід, у відповідності з яким «мова розглядається як матеріал, завдяки якому з'являються словесні твори, а ці твори – це тексти, що, в свою чергу, розглядаються, як мовотворчість» [1,с.310].

Словесність як наука і навчальна дисципліна сприймаються в широкому і вузькому значеннях. В широкому – це філологічні науки в їх сучасному складі, об'ємі, співвідношенні (лінгвістика, стилістика, літературознавство та ін.). У вузькому розумінні словесність можна співвіднести з філологією в такому вигляді, в якому вона перебувала до розмежування, і навіть до протиставлення мовознавства і літературознавства. Означене вище підкреслює, настільки складним і багатогранним є саме поняття «словесність» .

Суспільство двадцять першого століття чекає на вчителя-словесника, котрий має філологічні та психолого-педагогічні знання, розвинене мовне чуття, володіє фольклорно-літературно-мистецьким потенціалом, творчим стилем мислення, гнучким розумом, навичками ораторського і ділового стилю спілкування, розуміється в питаннях історичного розвитку рідного народу, знає, шанує і пропагує його духовну культуру, дотримується принципів народної етики й моралі в повсякденному житті, розвиває гармонійне мислення, що ґрунтується на поєднанні внутрішньої свободи особистості і її соціальної відповідальності, знайомий з новими досягненнями і науковими та педагогічними дискусіями на національному і світовому рівнях, прагне до постійного саморозвитку й духовного самовдосконалення. Головними рисами педагога-філолога мають стати глибокий професіоналізм, широка ерудиція, висока культура і моральність, національна свідомість, відданість Україні та її народові [2, с. 16].

Таким чином, сьогодні потребує розв'язання нагальних суспільних проблем та подолання соціально-педагогічних суперечностей між потребами суспільства в учителях-словесниках нової генерації і неповною визначеністю методологічних та методичних засад їх підготовки, варіативних концепцій, моделей, новітніх освітньо-професійних програм цілісної багаторівневої філологічної підготовки; між прагненням учителя до вдосконалення культурно-духовної сфери, поглиблення професійної компетентності й відсутністю реальних механізмів освоєння апробованих історією ефективних педагогічних систем, інноваційних методик та технологій підготовки учителя-словесника.

Список використаних джерел

1. Матвеева Т. В. Словесность / Т. В. Матвеева // Учебный словарь: культура речи, стилистика, риторика. М. : Флинта, 2003. – С.310–311. 2.Семеног О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія / О. М. Семеног. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 404 с.

Д. С. Черняк

ОЦІНКА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТАМИ

Сучасна вітчизняна система освіти зазнає реформування, змінюються пріоритети, з'являються новітні методи навчання, джерела отримання інформації, форми роботи зі студентами, активно впроваджуються інформаційно-комунікативні технології, дистанційна форма навчання.

Зрозуміло, що система освіти має реагувати на виклики сьогодення, адаптува-

тися до умов сучасного інформаційного суспільства.

Сьогодні студенти більш мобільні у здобутті знань, мають можливість навчатися дистанційно, спілкуючись на відстані з представниками наукової спільноти, викладачами, в час та умовах, що є комфортними та бажаними для самого студента.

Серед освітян, науковців ведуться дискусії щодо переваг та недоліків дистанційної форми навчання. Варто зрозуміти чого очікують студенти від дистанційного навчання та як дана форма ними оцінюється. З метою дізнатися думку студентів щодо переваг, недоліків, можливостей дистанційного навчання, студенти першого курсу одного зі столичних вузів були залучені до опитування. Студенти навчаються на денній формі, проте можуть працювати з викладачем дистанційно: ставити свої запитання, спілкуватися в форумі, отримують індивідуальні завдання та завдання для самостійної роботи й надсилають їх для перевірки викладачу, проходять тестовий контроль, можуть користуватися всіма матеріалами, що завантажені викладачем.

В результаті аналізу відповідей на поставлене питання «Які ж переваги та недоліки дистанційного навчання?», можна зробити наступні висновки. Студенти схильні ототожнювати дистанційне навчання з самоосвітою та наголошують на необхідності мати високий рівень мотивації, самодисципліни та самосвідомості для здобуття знань в такий спосіб.

Значна кількість студентів (двадцять шість з шістдесяти опитаних) негативно оцінюють дистанційне навчання, їм бракує живого спілкування з викладачем, студентами, дискусій, обговорень, що розгортаються під час аудиторних занять. Молоді люди наголошують, що викладені в освітньому середовищі матеріали, якими б змістовними вони не були, методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання питань, виконання завдань - не можуть порівнятися з поясненнями навчального матеріалу викладачем, жаліються, що дуже важко сприймати нову інформацію, навчальний матеріал, при самостійному опрацюванні він виявляється незрозумілим. Сьогодні ми можемо спостерігати зниження рівня підготовки абітурієнтів, невміння вчитися. Подальше навчання у вищій школі при скороченні аудиторних годин та збільшенні годин для самостійної роботи породжує ряд суттєвих проблем: студенти не навчені працювати самостійно, потребують систематичного контролю та стимулювання. Як зазначають самі студенти, відвідування аудиторних занять - це стимул навчатися. Можливість працювати в зручний час при дистанційному навчанні - розхолоджує, оскільки знаходяться інші справи, час забирають так звані «пожирачі часу» - спілкування з друзями в соціальних мережах, комп'ютерні ігри, Інтернет як розвага тощо. Студенти зазначають, що в порівняні з стаціонарним навчанням дистанційне програє в якості засвоєної інформації. Під час аудиторних занять викладач відразу може виправити помилку студента, підказати, на що звернути увагу, які прогалини в знаннях слід ліквідувати, формуються комунікативні навички, ораторські здібності. Крім того, студенти наголошують, що під час аудиторних занять студент виконує завдання самостійно, при дистанційній формі є ймовірність того, що студент використовує допомогу сторонніх людей.

Виникає відчуття, що студенти при підготовці орієнтуються на рекомендовані завантажені навчальні матеріали як на єдине джерело отримання інформації, зовсім не звертають увагу на рекомендації працювати з науковою, навчальною літературою, періодикою, використовують лише Інтернет (як правило перше ліпше, що знайдуть) в якості основного ресурсу при підготовці самостійних завдань. При перевірці таких завдань розумієш, що переважна кількість студентів просто тиражують відомості з Інтернету, не виявляють творчості, самостійності мислення, а іноді не вдаються навіть до прибирання гіперпосилань.

Зрозуміло, що студенти вказують і на переваги дистанційної освіти, зокрема: наявність вільного часу, можливість працевлаштуватися при одночасному отри-

манні освіти, економія коштів на дорогу кожного дня до навчального закладу та на проживання для іногородніх, можливість отримувати знання для тих, хто має обмежені можливості, хворіє, має проблеми зі спілкуванням з оточуючими, можливість працювати в зручний час, умовах, формується самодисципліна, звичка працювати самостійно, організовувати свій час та роботу, можливість мати постійний зв'язок з викладачем.

Слід наголосити, що необхідною передумовою для впровадження дистанційного навчання є впевненість в тому, що всі учасники освітнього процесу мають технічні можливості та відповідні навички роботи.

Виключна роль в освітньому процесі покладається студентами на викладача. Сьогодні ми можемо спостерігати знецінення ролі викладача, оскільки за умови якісної підготовки навчальних матеріалів, доступності їх сприйняття, функції викладача може виконувати технічний персонал. Але ж ми забуваємо, завдання системи освіти не тільки сформувати спеціалістів, але й відповідальних громадян, тому варто вести мову про естетичне, моральне, політико-правове виховання тощо. Викладач виступає в якості одного з агентів соціалізації. Під час живої бесіди можна краще пізнати мотиви, потреби студента, рівень його підготовки, сприяти розкриттю його потенціалу, творчих здібностей, впливати на процес самореалізації студента, формування відчуття успішності. Не випадково класик говорив: «Нам не дано предугадать, как слово наше отзовется … «.

Отже, при впровадженні дистанційного навчання необхідно орієнтуватися на ті переваги, які пропонує дана форма та зважати на потреби й можливості, які мають студенти.

О. В. Луценко

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Процес підготовки майбутнього офіцера Національної гвардії України необхідно розглядати у парадигмі неперервної освіти.

Відносно даної державної інституції слід зазначити, що згідно із статтею 10 Закону України «Про Національну гвардію України» передбачена підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів.

Рядовий, сержантський і старшинський склад НГУ здобуває професійну освіту у відповідних навчальних військових частинах (центрах) Національної гвардії України. В окремих випадках на умовах договорів навчання може здійснюватися в призначених для цього підрозділах, зокрема в частинах Збройних Сил України, на базі правоохоронних органів спеціального призначення або у галузевих навчальних закладах МВС.

Додання до функцій Національної гвардії України охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання одразу ж викликало питання щодо спеціальної підготовки фахівців. У зв’язку з цим до кола навчальних закладів, які здійснюють підготовку військовослужбовців НГУ, додалися навчальні заклади (центри) підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців фізичного захисту, обліку та контролю ядерних матеріалів.

Відповідно до ст.10 Закону України «Про Національну гвардію України» підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації офіцерського складу для НГУ проводиться не тільки у вищих військових навчальних закладах Національної гвардії, а й в інших навчальних закладах, в тому числі за кордоном.

За нашими спостереженнями, до вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку офіцерського складу, може потрапляти три категорії здобувачів вищої освіти: 1) випускники загальноосвітніх середніх шкіл, які поступають до ВНЗ од-

разу після закінчення школи і проходження ЗНО; 2) особи, які після закінчення школи проходили службу в армії у військах, що не віднесені до НГУ; 3) особи рядового і сержантського складу підрозділів Національної гвардії, які мають повну загальну середню освіту. Наведена нами диференціація абітурієнтів дає можливість сформулювати одну з робочих гіпотез щодо того, що стартові позиції в контексті свідомого ставлення до навчання будуть більш ґрунтовними у тих осіб, які до вступу до ВНЗ вже мали досвід галузевої діяльності.

Функціонування Національної гвардії України у парадигмі неперервної освіти з-поміж іншого ставить перед вищими навчальними закладами, що здійснюють підготовку кадрів НГУ, завдання з прищеплення у здобувачів вищої освіти потреби у постійному підвищенні свого професійного рівня, у самоосвіті.

Підводячи проміжні підсумки, слід зазначити, що група зовнішньо системних детермінант створює те середовище, в якому функціонують вищі навчальні заклади із специфічними умовами навчання, в яких здійснюється підготовка майбутніх офіцерів НГУ. Тож при проектуванні дидактичної моделі педагогічних умов формування свідомого ставлення до навчання в означеної категорії фахівців ми будемо спиратися на описані системні компоненти.

Другий рівень системи детермінант згідно з нашою концепцією представлений через **внутрішньо системні чинники**. На цьому рівні ми виділяємо управлінські компоненти, зокрема: управління освітою керівництвом Національної гвардії і управління освітою командним і науково-педагогічним складом ВНЗ із специфічними умовами навчання.

Проведений нами аналіз управління процесами підготовки майбутніх офіцерів НГУ дозволив виявити особливість, яка відсутня у цивільних навчальних закладах. Зокрема, йдеться про те, що Національна гвардія водночас виступає і як замовник (іншими словами, роботодавець) з підготовки фахівців, і як освітянин, що здійснює таку підготовку. Переважна більшість науково-педагогічних працівників, які викладають у майбутніх офіцерів НГУ, має військові або спеціальні звання. Через це виникають додаткові субординаційні відносини між окремими суб’єктами освітнього процесу.

Широкий діапазон функцій Національної гвардії, розгалуженість її структури зумовлюють необхідність у значному спектрі спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців для НГУ. Достатньо зазначити, що у структурі Національної гвардії України є такі підрозділи, як служба розвідки та протидії тероризму, управління авіації, служба пожежної безпеки, служба радіаційного, хімічного і біологічного захисту, служба пожежної безпеки, кінологічна служба, управління розквартирування і капітального будівництва, військово-медичне управління, фінансово-економічне, юридичне управління та ін. Тож відомча освіта бере на себе підготовку фахівців з найбільш розповсюджених у Національній гвардії спеціальностей.

Зокрема, у Національній академії Національної гвардії України (м.Харків) навчають управлінців (командно-штабний факультет із спеціалізаціями «Управління діями підрозділів Національної гвардії України», «Управління діями підрозділів із засобами військового зв’язку», «Управління діями підрозділів спеціального призначення Національної гвардії України»), інженерів (інженерно-технічний факультет за спеціальностями «Автомобілі і автомобільне господарство», «Озброєння і військова техніка»), економістів і менеджерів (факультет економіки та менеджменту за спеціальністю «Менеджмент організацій та адміністрування», спеціалізації «Продовольче та речове забезпечення підрозділів Національної гвардії України», «Організація тилового забезпечення військ»), перекладачів, військових психологів і педагогів (гуманітарний факультет за спеціальностями «Переклад», «Військово-соціальне управління»).

В Києві на базі Національної академії внутрішніх справ функціонує факультет

підготовки фахівців для Національної гвардії України, який надає можливість здобувати ступінь бакалавра за спеціальностями «Право» і «Психологія» .

Спираючись на зазначене вище, можна констатувати, що на теперішній час підготовка майбутніх офіцерів Національної гвардії сконцентрована на базі двох вищих навчальних закладів системи МВС: Національної академії Національної гвардії (м.Харків) і Національної академії внутрішніх справ (м.Київ). При цьому є суттєві відмінності щодо специфіки підготовки курсантів. Якщо в Харкові ВНЗ повністю спрямований на підготовку кадрів лише для НГУ, то в Києві паралельно здійснюється підготовка поліцейських і гвардійців.

Ще однією особливістю управління підготовкою кадрів для Національної гвардії є зацікавленість керівників НГУ, керівників органів військового управління оперативно-територіальних об'єднань НГУ в якості підготовки фахівців. На офіційному сайті Національної гвардії України серед новин досить часто можна побачити повідомлення про зустрічі командувача із тими, хто навчається у відомчих ВНЗ. В цьому сенсі НГУ може слугувати взірцем для інших органів виконавчої влади, у підпорядкуванні яких є вищі навчальні заклади.

Існує щільна координація ВНЗ і структурних підрозділів Національної гвардії в питаннях щодо підбору, відбору кандидатів на навчання, їх супроводження в період здобуття вищої освіти, в організації практик і стажувань, у державній атестації випускників. Нерідко практики запрошуються до проведення бінарних аудиторних занять, а курсанти беруть участь в тактичних учіннях разом із діючими військовослужбовцями НГУ. Усе перелічене, безумовно, сприяє впливу на свідомість того, хто навчається, і має враховуватися при дослідженні даної теми.

Список використаних джерел

1.Закон України «Про Національну гвардію України» від 4 листопада 1991 р. № 1775—XII (втратив чинність). 2.Закон України «Про Національну гвардію України» від 12 березня 2014 року. 3.Закон України «Про розформування Національної гвардії України» від 11 січня 2000 року № 1363-XIV (втратив чинність).

О. Р. Алексєєва

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В РЕГІОНАЛЬНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

На сучасному етапі головним завданням освітньої системи в Україні є виховання формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості, якій притаманне почуття національної гідності, повага до прав і свобод людини, свідоме ставлення до обов'язків громадянина, який має займати активну життєву позицію в розбудові сучасної демократичної європейської держави. У формуванні означених важливих якостей, розвитку соціальної компетентності важливе місце належить середовищу – усьому тому, що оточує дитину від народження до кінця життя, починаючи з сім'ї, шкільного колективу й завершуючи середовищем соціальним, у якому вона народжується і яке створює умови для її розвитку й виховання.

Однак нині особистість уже є членом не тільки власної родини або певного мікросередовища. Вона має ідентифікувати себе як громадянина держави, представника певного етносу, регіону країни, континентального простору та людства загалом, який відповідає за те, що відбувається в соціальному всесвіті. До того ж кількість соціальних груп, до яких може входити особистість, досить значна: від сімей, груп однолітків, виробничих колективів, формальних і неформальних об'єднань до спільнот, згуртування яких відбувається завдяки дозвіллєвим уподобанням, та тих, що утворюються в новітніх інформаційних умовах (інтернет-спільноти). Водночас людина є представником певного соціокультурного регіону, який має величезне значення для етнічної, соціальної ідентифікації, свідомого її розвитку як члена культурної спільноти й реалізації себе як громадянина – активного суб'єкта

соціальних відносин. Тому полікультурне середовище є безпосереднім і впливовим чинником формування вищезазначених актуальних на сьогодні якостей особистості.

Шлях соціальної адаптації особистості в полікультурному середовищі – у діалозі культур – не лише зовнішнє загальнокультурне явище, а і внутрішній діалог, що переживає особистість [2]. Однак у нашій країні регіональне соціально-культурне середовище тільки усвідомлюється як міцний фактор соціалізації, завдяки плідному існуванню в якому особистість має адаптуватися, інтегруватися та стати на шлях індивідуалізації в соціальному просторі.

«Особистість» - категорія соціальна, це онтогенетичне набуття людиною соціального досвіду, результат складного процесу її соціального розвитку. Основними психічними рисами особистості є: ступінь сформованості психічних властивостей та якостей; свідомість, самосвідомість та індивідуальність; активність, що проявляється в певній діяльності, саморегулювання; введення в систему суспільних відносин [2, с. 24].

У сучасних дослідженнях проблема соціалізації особистості розглядається в різних аспектах: філософському (О.Асмолов, С.Батенін, С.Дмитрієва, М.Каган, М.Лукашевич, В.Москаленко), психологічному (В.Куєвда, Р.Немов, М.Смирнов, В.Шубинський) та педагогічному (В.Андреєнкова, Л.Гордін, Н.Заверико, І.Звєрєва, А.Капська, М.Касьяненко, Л.Коваль, І.Кон, Л.Міщик, А.Мудрик, Р.Пріма, С.Хлєбік, С.Савченко, С.Харченко).

Соціалізація розуміється як процес соціальної адаптації, пристосування особистості до середовища шляхом засвоєння заданих суспільством норм, правил, але це процес двобічний. З одного боку, людина набуває соціального досвіду, цінностей, норм, настанов, правил поведінки, властивих певним соціальним групам і суспільству, до яких належить, тобто вступає в систему соціальних взаємин. А з іншого – це процес активного відтворення нею системи соціальних зв'язків за рахунок її активної діяльності, активного входження в соціальне середовище [1,с.267]. Соціалізація індивіда відбувається під впливом об'єктивних і суб'єктивних детермінант. Діяльність, спілкування і самосвідомість, взяті разом, розкривають сутність соціалізації.

Особистість не може існувати поза соціальною діяльністю. Тільки включаючись у процес історичної практики, індивід проявляє соціальну суть, формує свої соціальні якості, виробляє ціннісні орієнтації. Активне залучення людини до надбань національної культури, прищеплення загальнолюдських цінностей, розвиток моральності, толерантності, гуманізму сприяє не лише пробудженню національної самосвідомості, а й її духовному зростанню.

Полікультурне середовище впливає на особистість та формує її. Інтеграційні, політичні та економічні процеси, що відбуваються в сучасному світі, актуалізують полікультурне виховання.

Ідея полікультурності стала предметом наукового дослідження на початку XX ст. Л.Гурлитт, Ф.Гансберг, Р.Шанпельман у це поняття включали етнічну та світову культури, що сприяють розвитку загальнолюдської свідомості і стверджують ідею про єдиний світі, що не допускає уніфікації культур. Полікультурність, на їх переконання, пов'язана зі свободою духовного розвитку особистості народу : людина не може глибоко і свідомо оволодіти культурою, якщо йому нав'язують чужі ідеї і погляди, якщо не забезпечується розвиток його природних сил і здібностей [5,с.39].

Проблеми полікультурної освіти і виховання досліджували російські вчені Б. Вульфсон, О.Гаганова, А.Джуринський, Н.Зінгер, З.Малькова, Ю.Манжосова. В українській педагогіці певні аспекти цієї проблеми проаналізовано у працях Я.Гулецької, В.Жуковського, О. Заболотної, М. Красовицького, О. Литвинова, О. Гуренко. Проблемам міжкультурної взаємодії присвячео роботи І. Беха, О. Бондаревської, В. Біблера, А.Валицької, П.Щедровицького тощо.

Під терміном «полікультурне виховання» громадян, розуміють усвідомлення окремими особистостями багатогранної світової культури, що складається з різноманітних унікальних і неповторних цінностей з одночасним збереженням своєї національної ідентичності [4,с.10].

Донбас як модель полікультурного середовища являє собою аналог реальних рішень морально-правових та розумово-діяльних відносин, які виникають в сумісній життєдіяльності, освіті, спілкуванні, праці, осіб, різних за культурою, віросповіданням, національністю тощо. Системоформуючим компонентом моделі постає єдина морально-правова основа самореалізації особистості в полікультурному середовищі.

Функції полікультурного середовища Донбасу: 1) підготувати молоде покоління до життя в умовах багатонаціонального суспільства; 2) сформувати навички спілкування та співробітництва із людьми різних національностей; 3) забезпечити реалізацію прав і свобод громадян у процесі їх особистісного розвитку; 4) створити простір правової культури на Донбасі; 5) стимулювати розвиток морально-правової самосвідомості кожної людини.

Змістовними компонентами, що забезпечують соціалізацію учнів на Донбасі, виступають різні види сумісної морально-правової діяльності: 1) інформаційно-пізнавальна діяльність, що забезпечує оволодіння цінностями прав і свобод особистості, світової та національної культури; 2) патріотична діяльність (участь у громадських акціях, актах милосердя), накопичення досвіду гуманних відносин між людьми, участь у самоуправлінні, розробці та здійсненні соціальних проектів у районі; 3) духовно-творча діяльність (розвиток інтересів, здібностей, творчого потенціалу особистості); 4) соціально-трудова діяльність, яка забезпечує процеси соціалізації та професійного самовизначення, утворюючи можливості для прояву особистості, її прав і свобод, культивуючи здоровий спосіб життя, попереджуючи прояви асоціальної поведінки.

Усе це спрямовано на формування толерантної особистості, законослухняної, працелюбної, гуманної, яка зможе у будь-якій ситуації запобігти конфліктам, зробити моральний вибір у складній життєвій ситуації.

Список використаних джерел

1.Андреева Г.М. Социальная психология : учеб. для высш. учеб. заведений / Г.М.Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 364 с. 2.Божович Л. И. Психологические закономерности формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович // Вопросы психологии. – 1976. – № 6. – С. 22 – 26. 3.Гуренко О. І. Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві : навч. посіб. для студ. ВНЗ / [О. І. Гуренко]; за ред. К. О. Баханова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://issuu.com/tempusua/docs/gurenko_soc-ped. 4.Нові підходи до історичної освіти в умовах багатокультурного суспільства : навч. посіб. для студ. ВНЗ / [К. О. Баханов, С.С.Баханова, Є. В. Більченко та ін.] ; за заг. ред. К.О.Баханова. – Л. : ЗУКЦ, 2012. – 164 с. 5.Саух П.Ю. Модель полікультурної освіти як соціальної інновації в контексті реальних процесів міжкультурної взаємодії / П. Ю. Саух. // Креативна педагогіка. – 2011. – № 4. – С.39–40.

О. М. Коптєва

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У мінливих умовах сьогодення ефективна професійна діяльність можлива за умови наявності фахівця-професіонала, який активно і творчо буде працювати з оптимальними психологічними витратами, володітиме засобами самовираження і саморозвитку в професійній діяльності. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, її орієнтацію на розвиток особистісно-професійних якостей, адекватних вимогам сучасності.

Цей процес передбачає активізацію пошуків оптимальних форм навчання в професійно-технічних навчальних закладах. Концептуальні положення щодо

змісту, форм й методів організації навчально-виховного процесу у професійно-технічному навчальному закладі (ПТНЗ) ґрунтуються на засадах Конституції України, «Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті» (2001 р.), Закону України «Про професійно-технічну освіту», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012—2021 рр.

Проблема розвитку особистості фахівця вже була предметом уваги дослідників. Зокрема, досліджувалася проблема професійного становлення особистості професіонала (К.Абульханова-Славська, Б.Ананьєв, Г.Балл, Є.Клімов, О.Леонтьєв, Л.Мітіна та ін.). Різні аспекти проблеми навчання та виховання учнів професійно-технічного навчального закладу висвітлено в працях С. Алєксєєвої, Ю.Бєлова, Н.Вінника, Ю.Грязнова, Д.Закатнова, І.Лікарчука, В.Орлова, О.Соколова й ін.

Варто зазначити, що основною відмінністю навчально-виховного процесу професійно-технічних закладів від загальноосвітніх шкіл є поділ на загальноосвітню, загально-професійну, професійно-теоретичну і професійно-практичну підготовку. Тому учні ПТНЗ відрізняються прагненням до самостійності, визначеністю із майбутньою професією. В той же час їм властива неповнота розуміння відповідальності дорослого життя. Практична підготовка передбачає включення учня в робочий колектив, а тому вимагає високого рівня знань, професійних вмінь та навичок, а також професійної культури та знання етичних норм для комфортної роботи на підприємстві. У цьому процесі учні ПТНЗ зустрічаються із реальними професійними ситуаціями, які часто вимагають таких знань, які б допомогли розв’язати навчально-виробничі питання.

Виховна робота у ПТНЗ вимагає чіткого підбору форм та методів, що зумовлено особливостями учнівського контингенту. Особливістю навчально-виховного процесу в ПТНЗ є те, що навчально-виховною роботою в групі займаються двоє педагогів: класний керівник та майстер виробничого навчання. Звичайно, успіх може бути досягнутий лише за умови взаємодії, збалансованого педагогічного впливу та співробітництва між учнями та педагогами.

Навчально-виховний процес є нерозривним, і щоденна, чітка, правильно спланована організація цього процесу дає успішні результати. Так, у ПТНЗ проводиться загальна лінійка (де учнів знайомлять із виховними заходами, запланованими на тиждень, правилами конкурсів, планами роботи предметних тижнів та результатами виховних заходів минулого тижня); громадянське інформування (майстер в/н та класний керівник доводять до відома учнів важливу інформацію про події, які відбулися за останній тиждень); виховні години; санітарний день [6].

Отже умови, створені у такому навчальному закладі, спрямовані на формування особистісно-професійних якостей майбутніх фахівців. В той же час професійно-важливі якості не є постійними, вони розвиваються у процесі особистісного розвитку, розвитку особистісних властивостей і якостей, у професійній діяльності, або, в нашому випадку, у процесі підготовки до діяльності. Взаємозумовленість розвитку особистісних властивостей і здібностей та професійних якостей забезпечує успішність оволодіння професійним знаннями, вміннями та навичками. Тому особистісно-професійні якості можна розглядати в контексті інтеграції особистісних та професійно важливих якостей, що сприяють професійній підготовленості, самовизначенню, готовності до самостійної діяльності та визначають продуктивність діяльності фахівця [1].

На думку Л. Мітіної [4], образ професії як когнітивне і емоційне утворення певною мірою змінює систему загальних орієнтирів у індивідуальній свідомості людини. При цьому відбувається зміщення орієнтирів на вибір бажаного образу життя за допомогою професії як засобу досягнення цього образу життя.

Можна сказати, що особистісний розвиток є чинником, що ініціює професійне становлення майбутнього фахівця. При цьому на різних стадіях становлення про-

фесійний розвиток детермінується різними протиріччями. На початкових стадіях професійного становлення його рушійними силами є протиріччя між зовнішніми (соціально-економічні умови, зміст і технології виконання діяльності, система стимулювання розвитку) та внутрішніми факторами, на наступних стадіях – внутрішні протиріччя особистості фахівця, професіонала.

К. Гуревич [2], Є. Клімов [3] вказують на важливість відповідності особистості фахівця вимогам професійної діяльності, зокрема, на його професійну придатність. Вчені вважають, що в цілому успішність професійної діяльності забезпечується лише тоді, коли здібності й якості спеціаліста відповідають вимогам, що пред'являються різними видами діяльності. Ступінь злагодженості між потрібною та наявною здатністю до діяльності виражає ступінь придатності до її конкретного виду (людина може бути непридатною до одного виду діяльності, а до іншого – виявляти середні здібності).

Отже, професійна придатність становить собою сукупність якостей людини, необхідних для виконання певного виду професійної діяльності. Щодо формування таких якостей всі професії розподіляють на два типи. До професій першого типу належать ті, для яких професійні якості може здобути людина з особливими індивідуальними рисами, а до професій другого типу – ті, з професійними вимогами яких може впоратися кожна людина [2].

Тому для вирішення проблеми професійної надійності спеціаліста потрібно залучати інформацію про ступінь вираження важливих для даних професій особливостей особистості.

Провідною підструктурою особистості фахівця є професійно-смислова спрямованість, що характеризує домінуючі потреби, мотиви, інтереси, цінності й установки тощо. Важливими, не пов'язаними з конкретною професією є такі характеристики особистості, як потреба в праці, професійних досягненнях і успіху, корпоративність, готовність до інновацій та здатність до спілкування.

Другою важливою підструктурою особистості є власне професійна компетентність – сукупність професійних знань, умінь і навичок, а також досвід виконання професійних дій. До цієї підструктури варто долучити загальнопрофесійні та політехнічні знання й уміння з матеріалознавства, організації і планування технологічних процесів, читання техніко-технологічної документації, узагальнені способи й алгоритми вирішення проблем, знання й уміння в області інформаційних, комунікаційних технологій та ін.

Центральною підструктурою особистості фахівця, що визначає продуктивність його діяльності, є комплексні професійно значимі якості. Кожна професія має свій перелік цих якостей. До них варто зарахувати інтелект та когнітивні здібності (уважність, спостережливість, дивергентне мислення, креативність), характер (зокрема морально-етичні якості) і самосвідомість (самопізнання, самооцінка, самореалізація), а також такі якості особистості, як самостійність, відповідальність та надійність.

Четвертою професійно орієнтованою підструктурою особистості є професійно значущі психофізіологічні властивості – загальнопрофесійні сенсомоторні здатності: координація дій, швидкість реакції, точність рухів, окомір, здатність до визначення кольорів та ін. [1, 10-12].

Отже, дійсний професійний розвиток можливий лише за умови розвитку особистості, яка здатна розпізнати наявний стан розвитку своїх властивостей, усвідомлювати необхідність змін і перетворень свого внутрішнього світу, здатна на пошук нових можливостей самоздійснення в трудовій діяльності. Зміни у сфері виробничих технологій обумовлюють необхідність формування у фахівця особливих надпрофесійних (екстрафункціональних) знань, умінь та навичок, властивостей, якостей і здібностей, що забезпечують його професійну мобільність, конкурентоспроможність і соціальну захищеність.

Список використаних джерел

1.Вінник Н. Д. Розвиток особистісно-професійних якостей учнів ПТНЗ: компетентнісний аспект : Посібник / Н. Д. Вінник. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 96 с. 2.Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы / К. М. Гуревич. – М.: Наука, 1970. 3.Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: Учеб. пособ. / Е. А. Климов. – М.: РАО, 1996. – 471 с. 4.Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека / Л. М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С.28–39. 5.Професійне виховання майбутніх кваліфікованих працівників: методичний посібник / за заг. ред. Д.О.Закатнова. – К., 2012. – 581 с.

О. О. Бондарева, І. В. Тищенко

МОЖЛИВОСТІ МЕТОДУ АНКЕТУВАННЯ В ОЦІНЮВАННІ ЗМІН ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ВИШУ

До особистості людини, що обрала професію лікаря, ставляться неабиякі вимоги. Справжній лікар - це професіонал, який удосконалює свої знання протягом усієї кар'єри. Водночас в цій професії надзвичайно цінуються доброта, чуйність, уважність до людей.

Викладач вишу в особі студента отримує не «tabula rasa» . Студент – це молода, проте вже досить доросла, сформована людина. Навчаючи студентів спеціальності, викладач мимоволі втручається у внутрішній світ студента, змінює його, а це може як допомогти знайти себе, так і внести розлад у внутрішні орієнтири молодої особи.

Зазвичай у викладача небагато часу для роздумів про внутрішній світ студента: за умов значного інформаційного навантаження під час занять викладач може отримати мінімальні особисті дані, наприклад, про сімейний стан студента, професійну зайнятість у вільний час, тощо. Роздуми молодих людей про майбутнє, погляди на професію, своє місце в ній та в житті не входять до програми навчання. Проте спілкування під час занять, засідань наукового гуртка, протягом виконання наукової роботи, вільні опитування, цілеспрямовані анкетування, не займаючи багато часу, не відволікаючи групу студентів від основного навчального процесу, дають викладачу, з одного боку, можливість краще зрозуміти сучасну молодь, яка зараз здобуває вищу освіту, з другого – певним чином коригувати навчальний процес [3, 4].

Метою нашої роботи було дослідити можливі зміни з часом уявлень студентів-медиків про майбутню професію та особливостей вибору ними фахового шляху.

Матеріали та методи. Аналіз проведених авторами у 2002-2003 рр. та у 2014-2016 рр. опитувань студентів 4 курсу медичних факультетів. В різні роки анкетування проводилось з різною метою. Для кожного опитування нами були розроблені спеціальні анкети. Серед питань були як демографічні дані, так і дані стосовно особливостей професійного вибору, складнощів, які зустрічають студентів під час навчання у медичному виші, зацікавленість їх у поглибленому вивченні предмету навчання, мотиви обрання подальшої лікарської спеціалізації, питання морально-етичного напрямку. Частково результати цих досліджень були опубліковані раніше [1, 2, 3, 4, 5].

Результати. Склалось так, що опитування проводилось протягом тривалого часу з інтервалом більше, ніж десятиріччя. Це надало нам можливість порівняти деякі особливості студентської молоді, її «еволюцію» під впливом певних соціально-економічних та політичних змін українського суспільства. Зазвичай опитування проводилось після закінчення циклу навчання, анонімно, добровільно, що давало змогу виключити побоювання студентів про вплив відповідей на підсумкову оцінку з предмету. Слід зазначити, що тільки поодинокі студенті відмовлялись відповідати на всі чи деякі з поставлених запитань.

Когорта опитаних студентів була однакова – четвертокурсники. Середній вік опитаних – 21 рік.

Серед 144 анкетованих студентів на «першому етапі» - на початку 2000-х років - незначна частка мала власну сім'ю (близько 7%). Середню медичну освіту мали 25,6% студентів Поєднували навчання та роботу більше третини - 36,3% студентів. На час опитування планували працювати в медицині 81,8%, водночас 18,2% респондентів не мали бажання працювати лікарями або ще не визначились. Тоді ж перед студентами ставились основоположні питання лікарського фаху, одним з яких було ставлення до лікарської помилки. Цікаво, що переважна більшість студентів мала свою думку щодо цього. 76,5% майбутніх лікарів мали бажання обговорити з колегою помилку і разом її виправити, ще 19,5% намагалися б залагодити справу самі, 3% збирались повідомити про помилку хворого і поодинокі респонденти (близько 1%) збиралися взагалі ігнорувати прикрий факт. З'ясувалося також, що хоча б елементарні уявлення про юридичні відносини між лікарем і хворим мали лише 32,3%, а відповідати за законом готові були 65,5% опитаних [4].

Серед 93 студентів, що були опитані на «другому етапі», у 2014-2016 рр., одружених було вже 12,9% [1, 2]. Середню медичну освіту мали 23,9% студентів, а ще 3,2% мали немедичний фах (бухгалтер, ветеринар, реабілітолог). Поєднували навчання та роботу вже більше студентів - 41,9%. Значно більша частина, 93,5%, респондентів планувала працювати лікарем і лише 6,5% не впевнені в цьому й досі. Дивним виявився той факт, що запитання про лікарську помилку не знайшло жвавого відгуку серед студентів. Тільки третина анкетованих мала намір обговорювати таку подію у середовищі колег, близько чверті, 23,7%, вважали, що це взагалі не може статися, а інші просто не розмірковували над фактом можливої професійної помилки.

Важливим є питання оплати праці лікарів. У першому періоді опитування тільки 32% вважали, що все ж таки зможуть прожити на зарплатню лікаря, 65% планували підробляти у сфері медичних послуг, 3% поки що не визначилися. 88% повністю підтримали платну медицину, решта проти або припускала диференційований підхід в залежності від можливостей пацієнта.

Через десятиріччя тільки чверть студентів допускала можливість жити на зарплатню і ще більша, ніж раніше, частина студентів, 75,2%, вважала, що заробітна плата забезпечить тільки мінімальний рівень життя, а для відпочинку, фахового розвитку потрібні інші види доходів. В той же час набагато менше студентів, 59,8%, підтримують платні послуги в медицині. Тобто студенти не повною мірою поєднують реалії життя з початковими планами, «бажання» та «можливості» .

Стосовно думки анкетованих студентів про такі важливі для майбутньої професії риси, як рівень знань, відповідальність, повага до хворого, доброта. На початку 2000-х більше третини опитаних насамперед звертали увагу на здатність до взаємодопомоги, матеріальної та моральної підтримки колег та чуйне ставлення до пацієнта. В 2014-2016 рр. чомусь тільки 12,9% респондентів наголошували, що головними рисами особистості лікаря мають бути надійність, професіоналізм, шляхетність, гуманізм. Здатними до взаємодопомоги на час опитування вважали себе чверть студентів, 26,9%.

На початку 2000-х років, на жаль, ми не включали до анкети питання про особливості вибору професії. Сучасні студенти важливу роль у професійному виборі віддали пораді родичів (26,9%), фахівцям-медикам (19,3%), лише 5,3% студентів спиралися на профорієнтаційну роботу в школі [2].

Висновки. Опитування подібних груп (студентів одного вишу, одного напрямку навчання), близькі за кінцевою метою, хоча й відмінні за кількістю та вмістом питань, проведені в різні часи, надають можливість проаналізувати динаміку змін певних категорій, закладених у питання анкети. Аналіз відповідей на запитання наших анкет продемонстрував певну еволюцію уявлень студентів про лікарську професію. Це вимагає від викладача особливої уваги щодо виховного компоненту в щоденній педагогічній діяльності.

Список використаних джерел

1.Бондарева О.О. Деякі сучасні аспекти проблеми професійного вибору і мотивації до навчання у медичному виші // Матеріали ювілейної XX міжнародної науково-методичної конференції «Управління якістю підготовки фахівців» . Частина 1. 23-24 квітня, 2015 р. - Одеса, 2015.- С.20-21. 2.Бондарева О.О. Майбутній лікар: питання вибору професії, мотивації та особливостей навчання / О.О.Бондарева, І.В.Тищенко //Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації: Матеріали Всеукраїнської наукової конф. - Дніпропетровськ, 4-5 грудня 2015 р. - С.150-153. 3.Бондарева О.О. Студентський науковий гурток як форма самостійної роботи студентів: власний досвід / О.О.Бондарева, І.В.Тищенко // Збірник наукових праць науково-практичної конференції з міжнародною участю «Вища медична освіта: сучасні виклики та перспективи» 3-4 березня 2016 р., м. Київ. – К.: КІМ, 2016. – С.27–32. 4.Перцева Т.О. Соціально-психологічні дослідження у медичних закладах як складова частина навчально-виховного процесу / Т.О. Перцева, О.Г. Черкасова, Л.І Конопкіна, К.Є Богацька, Т.В. Киреєва, О.О. Бондарева, І.В. Тищенко // Проблеми медичн. та фармацевтичн. освіти і шляхи підвищення якості підготовки лікарів і фармацевтів в Україні: Мат-ли наук.-методичн. конф. - м. Харків, 5-7 листопада 2003 р. – С. 208. 5.Перцева Т.О. Сучасні питання морально-етичного кодексу українського лікаря / Т.О. Перцева, К.Є. Богацька, О.О. Бондарева, І.В. Тищенко // Актуальні проблеми підготовки фахівців у вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладах України: Мат-ли науково-методичної конф. – м. Чернівці, 20-22 листопада 2002 р. – С. 644.

А. В. Баратинська, А. О. Чиркіна

СТАТЕВО-РОЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Питання статі належить до складних психологічних, історико-культурних та соціальних проблем.

У вітчизняній психології на статеву зумовленість розвитку особистості вперше звернули увагу такі вчені як О. Асмолов, О. Бєлкін, І. Кон, Д. Ісаєв, В. Каган. У дослідженнях різних аспектів становлення особистості зазначалося, що органічний розвиток сам по собі ще не робить людину чоловіком або жінкою у соціально-психологічному та особистісному розумінні, він має доповнюватися психологічною статтю, яка проявляється у різних особливостях соціальної поведінки, пов'язаних зі статевим диморфізмом [6].

За Т.П.Авдуловою, психологічна стать визначається як складний процес статевої соціалізації, засвоєння дитиною норм статевої ролі, яка ґрунтується на нормах та звичаях відповідної культури [1].

Статева роль інтегрує в собі специфічні особливості індивіда як представника конкретної статі. Це визначається в хлопчиків у проявах мужності (маскулінності), а у дівчаток – жіночності (фемінності). За визначенням І.С.Кона, маскулінність/фемінність можна представити як сукупність найбільш значущих ознак, властивостей, притаманних чоловіку /жінці, на відміну від жінки/чоловіка. Від своєчасності і повноти процесу опанування статевої ролі через формування психологічних рис маскулінності і фемінності у підлітків залежить впевненість в собі, цільність переживань, визначеність установок і в кінцевому підсумку ефективність спілкування та взаємодії з оточуючими [5].

Все більшу увагу дослідників (С.Бем, І.С.Кон, Є.П.Ільїн О.Я.Анцупов, Н.В.Грішина, Є.В.Єгоров, О.І.Шилов) привертає гендерний аспект прояву конфліктної поведінки [4].

Як відомо, гендерні відмінності поведінки в конфлікті можуть бути зумовлені особливостями гендерних ролей кожної зі статей або деякими іншими причинами (сімейні традиції, стереотипне мислення, особистісні характеристики та ін.)

Ряд досліджень дозволив визначити специфічні гендерні відмінності прояву конфліктів та особливості поведінки під час конфліктних ситуацій у чоловічих та жіночих колективах. Так, згідно з дослідженнями С.Бем, виявлено, що конфлікти у чоловічих колективах за своєю спрямованістю, емоційними проявами, а також

способами конфліктної протидії суттєво відрізняються від конфліктів у жіночих колективах. В чоловічих колективах виникає більше конфліктних ситуацій, які мають виробничу та ділову основу, в той же час серед жінок, більша кількість виникаючих конфліктів має емоційну основу та викликається іноді не прогнозованими коливаннями настрою, різноманітними емоційними реакціями, симпатіями/антипатіями тощо [3].

І.С.Кон дослідив, що чоловіки у конфліктних ситуаціях більш схильні орієнтуватися на розв'язання актуальних завдань, які визиваються життєвими ситуаціями, вони більш схильні до ділових реакцій і конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій. В той же час жінки в більшій мірі орієнтуються на додержання норм, правил, стандартів, ролей,прийнятих у суспільстві [5].

У так званих змішаних або гетерогенних конфліктних ситуаціях жінки найчастіше ведуть себе більш активно, ніж чоловіки; їх поведінка за своєю спрямованістю є більш емоційною та гнучкою. Як відзначають деякі фахівці, відносна пасивність чоловіків може бути пов'язана із стереотипним ставленням до жінок як до більш слабкої статі. Саме з метою психологічного захисту в змішаних конфліктах чоловіки ведуть себе менш агресивно і афективно, ніж жінки, при можливості уникаючи будь-яких ділових ситуацій з жінками [1].

С.Бем відзначає, що чоловіки в більшості конфліктних ситуацій в основному використовують прямі погрози, силові засоби, рідше – маніпуляції. В той же час жінки здебільшого є витонченими маніпуляторами, вони гнучко і точно оперують саме емоційними станами учасників конфлікту і досить легко управляються з розв'язанням конфліктних ситуацій.

Жінки у конфліктах з чоловіками відрізняються значно більш гнучкою поведінкою, ніж у конфліктах з жінками, або в порівнянні з конфліктними ситуаціями між чоловіками, в них краще розвинена інтуїція та емпатія. У процесі спілкування в змішаних конфліктах жінки використовують більш широкий і гнучкий спектр вербальних і невербальних методів впливу на опонентів, спектр засобів регулювання конфліктів у жінок більш широкий і різноманітний [3].

В свою чергу, жінки більш схильні до загострення конфліктної ситуації, тоді як чоловіки намагаються якомога швидше її вирішити. Хоча, як відмічають деякі дослідники (О.Я.Анцупов, Н.В.Грішина, Є.В.Єгоров, О.І.Шилов та інші), взаємостосунки між чоловіками загалом є більш конфліктними, ніж взаємостосунками між жінками [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що проблема впливу гендерних особливостей особистості на поведінку в конфліктних ситуаціях попри значну кількість психологічних досліджень, присвячених аналізу різних аспектів динаміки та структури конфлікту, продовжує залишатися не лише цікавою, але й актуальною як через перманентну конфліктність соціуму, так і через зростаючий науковий інтерес до гендерного аспекту як детермінанти поведінки особистості.

Список використаних джерел

*1.Авдулова Т.П. Гендерная социализация и структура общения в отрочестве [Электронный ресурс] // Психологические исследования: электрон. науч. журн. 2009. N 5(7). URL: http://psystudy.ru. 2.Андреев В.И. Конфликтология (Искусство спора, ведения переговоров, разрешения конфликтов) / В.И. Андреев. – М.: Народное образование, 2005. – 128 с. 3.Бем С. Линзы гендера: трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем. – М.: РОССПЭН, 2004. – 336 с. 4.*Ильин Е.П. *Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. СПб.: Питер, 2007. – 544 с. 5.Кон И.С. Мужские исследования: меняющиеся мужчины в изменяющемся мире // Введение в гендерные исследования. Ч.І: Учебное пособие / Под ред. И.А.Жеребкиной. – Харьков: ХЦГИ, 2001 – 635 с. 6.Лакуста Т.Д. Дослідження проблеми статеворольової соціалізації у вітчизняній та зарубіжній педагогіці / Т. Д. Лакуста // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки – 2012. – № 4. – С. 198-203.*

А. С. Шаповалов

ОЦЕНКА ДИГИТАЛ-КОМПЕТЕНТНОСТИ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Реформирование ВО Украины [1,2] вызвано, в частности, необходимостью развития информационной инфраструктуры ВО, соответствующей международным образовательным стандартам (*PISA in computer skills*, *Microsoft Certified Educator* и т.п.), и связано с осмыслением дигитал-компетентности будущих специалистов. Однако пока не предложена единая концепция к оценке дигитал-компетентности, хотя эта научно-практическая проблема становится все более актуальной в дискурсе профессиональной подготовки на фоне требований рынка труда [3,4,6].

Целью исследования являлся анализ формирования и прогресса дигитал-компетентности во взаимосвязи с квалификационными требованиями уровней ВО Украины и уровнями профессиональной компетентности будущих специалистов. Уточним понятие дигитал-компетентности. В Рекомендациях Парламента и Совета Европы перечислены восемь профессиональных компетентностей, среди которых указана дигитал-компетентность (*digital competence*) [7], а термин «дигитал-контент» обозначает всю совокупность составляющих «цифровой грамотности» и информационных технологий (ИТ) [8]. Наряду с понятием дигитал-компетентности [3], используются семиотические понятия: «компьютерная компетентность», «технологическая грамотность» [8] и другие, – однако контуры их дефиниций размыты. Применительно к сфере ВО дигитал-компетентность связана со способностью оперировать информационными ресурсами и процессами как составляющими информационной инфраструктуры и применять ИТ-знания, умения и навыки для решения профессиональных задач и осуществления учебного процесса.

Проанализируем дигитал-компетентность во взаимосвязи с уровнями ВО Украины и уровнями профессиональной компетентности будущих специалистов в такой последовательности: 1) рассмотрение дескрипторов компетентностей по уровням Национальной рамкой квалификации Украины (НРК) и актуализация признаков дигитал-компетентности в них; 2) анализ характеристик каждого уровня (и степени) ВО с точки зрения формирования базиса и прогресса дигитал-компетентности в них; 3) сравнение базиса и прогресса дигитал-компетентности по каждому дескриптору НРК и уровню ВО; 4) динамика прогресса дигитал-компетентности по дескрипторам в зависимости от уровня ВО и возраста.

В соответствие с законом Украины «О высшем образовании» [1] и положениями НРК [5], к компетентностям, формирование которых связано с миссией ВО, относятся квалификационные компетентности 5–9 уровней (табл.1).

Таблица 1. Уровни и степени ВО Украины, стандарт Международной системы классификации образования (МСКО) и уровни НРК

Уровни (степени) ВО	Длительность подготовки	Ожидаемый возраст при достижении уровня ВО	Уровень НРК
МСКО 5В, начальный уровень ВО; (младший бакалавр)	1-1,5 года	20-21 года	5
МСКО 5В, первый уровень ВО (бакалавр)	2-3 года	22-24 года	6
МСКО 5А, второй уровень ВО (магистр)	1-1,5 года	23-26 лет	7
МСКО 6, образовательно-научный уровень ВО (доктор философии)	4 года	27-30 лет	8
МСКО 6, научный уровень ВО (доктор наук)	5+ лет после получения степени доктора философии	32+	9

Таким образом, НРК выступает своеобразным инструментом, устанавливающим соответствие между уровнем образованности и профессиональными качествами. Нами актуализированы признаки каждого из четырех дескрипторов («знание», «умение», «коммуникация», «автономность и ответственность») дигитал-компетентности с учетом квалификационных требований уровней (степеней ВО) и возрастания уровневых требований НРК (*курсивом* выделены наиболее существенное в понимании содержания уровней НРК и их различий по [5]; там же даны определения каждого дескриптора). Например, по дескриптору «знание» признаки такие: *специализированные* знания (5-й уровень НРК)→*концептуальные* знания (6)→*специализированные концептуальные* знания, являющиеся основой для *инновационной деятельности* (7)→*концептуальные и методологические* знания (8)→*концептуальные и методологические знания* научно-исследовательской и/или профессиональной деятельности, приобретенные *на основе личного комплексного исследования* и являющиеся *основой для новых направлений исследований* (9). Сопоставление между собой характеристик 5–9 уровней НРК с МСКО, а также с уровнями и степенями ВО (табл. 1) прослеживает прогресс в них дигитал-компетентности. Нами составлены дескрипторные диаграммы (пример приведен на рис.), визуализирующие формирование базиса и прогресс признаков дигитал-компетентности с возрастом и уровнями образования. Диаграммы констатируют различную динамику прогресса дигитал-компетентности дескрипторов. Так, прогресс по дескриптору «знание» начинается с МСКО 5А (второй уровень ВО, 7-й уровень НРК), а по дескриптору «коммуникация» – на начальном уровне ВО (МСКО 5В, табл.1), т.е. с 5 уровня НРК.

По нашему мнению, дигитал-компетентность как составляющая общей компетентности будущего специалиста, может быть охарактеризована индексом прогресса дигитал-компетентности *I*. Пусть рассматривается дигитал-компетентность на уровне *n* НРК, с которого начинается прогресс. Тогда завершение формирования базиса соответствует уровню *n*-1. На уровне *n* и последующих уровнях НРК уже прослеживается прогресс компетентности; следовательно, на этих уровнях дигитал-компетентность будет возрастать. Если ее приращение определить, как величину, зависящую от количества лет пребывания на этом уровне, и просуммировать ее с *n*-1, то получим величину (индекс), отражающую дигитал-компетентность уровня *n*. В общем случае индекс *I* на уровне *n* определится как: $I = n - 1 + \sum_{n \geq 5} 1/k_n$, где *n* – целочисленный уровень НРК, соответствующий началу прогресса дигитал-компетентности (для ВО $n \geq 5$ в зависимости от соответствующего дескриптора); k_n – целое число лет, соответствующее пребыванию на каждом уровне прогресса (для ВО принимает значения от 2 и более, в зависимости от соответствующего дескриптора).

Рис. Базис и прогресс дигитал-компетентности в зависимости от уровней НРК, ВО и возраста по дескриптору «знание».

Нами рассчитаны *I* (табл. 2) по каждому дескриптору. Покажем пример расчета индекса *I* для 8-го уровня НРК по дескриптору «знание» . Прогресс дескриптора «знание» начинается с 7-го уровня НРК (см. рис.). Индекс 8-го уровня НРК будет включать сумму 6 (n–1 = 7 - 1 = 6) и приращений для уровней 7 (два года k = 2, 1/2) и 8 (четыре года k = 4, 1/4). Следовательно, для 8-го уровня $I_{знание,\ 8}$ = 7–1 + 1/2+ 1/4 = 6,75 (см. табл. 2). Данные табл. 2 позволяют также проследить динамику изменения *I* в зависимости от уровней ВО Украины и возраста.

Таблица 2. Дескрипторные индексы (*I*) прогресса дигитал-компетентности

Возраст	Уровень НРК, уровень ВО	*I*, дескрипторы			
		знание	умение	комму-никация	автономность и ответственность
21	5, МСКО 5В	5	5	4,50	5
24	6, МСКО 5В	6	5,33	4,83	6
26	7, МСКО 5А	6,5	5,83	5,33	7
30	8, МСКО 6	6,75	6,08	5,58	7,25
36+	9, МСКО 6	6,92	6,25	5,75	7,42

Отметим такую практическую ценность индекса *I*: 1) позволяет сопоставлять уровни НРК с уровнями МСКО, национальными уровнями и степенями ВО; 2) количественно формализует и унифицирует описание персонального уровня компетентности и динамику ее возрастного изменения; 3) является показателем образовательного (карьерного) роста каждого специалиста на рынке труда. Рассмотренный подход имеет методологическое значение, поскольку индексы *I* могут служить инструментарием в проведении самостоятельных социологических исследований.

Список использованных источников

1. Закон України «Про вищу освіту» : [Ел. ресурс] // Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18. ***2.*** *Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років : [Ел. ресурс]. – Режим доступу : http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033.* ***3.*** *Корытникова Н. Информатизация высшей школы как способ повышения конкурентоспособности выпускников на рынке труда / Н. Корытникова // Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2011. – № 941. – С. 260 – 265.* ***4.*** *Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України / [В. Биков, О. Білоус, Ю. Богачков та ін.]. – К. : Атіка, 2010. – 88 с.* ***5.*** *Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : [Постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 р.]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%.* ***6.*** *Шапошникова І. Характеристика освіти як соціального інституту / І. Шапошникова // Грані. – 2012. – № 9. – С. 73 – 77.* ***7.*** *Descriptors of key competences in the national qualification framework : [El. resource]. – Available at : http://cpd.yolasite.com/key-competences.php.* ***8.*** *Information systems theory / [Ed. Y. K. Dwivedi et al.]. – New York : Springer, 2012. – 502 p.*

Л. І. Хмельникова, В. С. Більчук, Є. О. Клебанський

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКДАДАННІ ХІМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН МАЙБУТНІМ ПРОВІЗОРАМ

Однією зі складовою підвищення якості навчання студентів є інтенсифікація процесу навчання, що забезпечує застосування активних методів і засобів, а також педагогічну творчість в спілкуванні зі студентами [1, с.71] . Інтенсифікацію навчального процесу при викладанні хімічних дисциплін при підготовці провізорів на кафедрі загальної та клінічної фармації здійснюємо, проводячи наступні етапи: стимуляцію у студентів бажання досягти проміжні цілі для здійснення загальної кінцевої мети з кожної хімічної дисципліни; використання різних мотивувань інтенсивної діяльності студентів; забезпечення оптимальності інтенсифікації навчання (при збільшенні навантаження, в залежності від рівня підготовки, складу аудиторії, не створюємо непотрібної напружності у навчальному процесі); засто-

сування активних методів навчання (проблемні бесіди, лекції, бесіди про організацію дослідницької роботи, активної самостійної роботи та ін.); впровадження комп'ютерної та інформаційної технологій, що дозволяють активізувати навчальний процес, розвивати навчально-пізнавальну діяльність студентів; стимулювання самоосвіти, з метою виявлення та усунення прогалин у навчанні.

Для створення оптимального навчального процесу запроваджуємо системний підхід, що вимагає дотримання умов цілісності при розгляданні об'єкта дослідження з урахуванням зв'язків окремих компонентів, при цьому враховуємо, що не можна створити універсальний еталонний варіант навчального процесу для всіх випадків. При оптимізації навчання звертаємо увагу на найважливіші психологічні чинники студентів (динамічність особистості, інтелект, гнучкість, оригінальність мислення та інші психомоторні показники). Важливою умовою вибору оптимального варіанту навчання вважаємо наявність проблемно-пошукового стилю мислення студентів. Критерієм оптимального навчання є успішність студента у відповідності до реальних можливостей його розвитку та нормами часу на навчання. Оптимізацію навчального процесу прагнемо досягати з використанням системи методів, таких як вибір мети навчання, виділення головних і другорядних завдань, аналіз результатів діяльності студентів і викладачів. Важливою складовою при цьому вважаємо педагогічну творчість, процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності. Діяльність викладача, на нашу думку, вимагає щоденного вміння спостерігати, аналізувати, досліджувати, розкривати протиріччя в навчальному процесі і знаходити вихід з них, тобто вирішувати непрості педагогічні проблеми і завдання [2, с.36].

Одним із шляхів вдосконалення навчання, пов'язаних з якісно новим рівнем підготовки провізорів без збільшення тривалості і наростання напружності навчальної діяльності є дидактичні прийоми навчання. Вони націлюють на досягнення необхідного рівня засвоєння знань, формуючи конкретні навички, дозволяючи обґрунтовано вибудовувати структуру і методику заняття. Вимоги «знати і вміти» носять порівняно загальний характер, оскільки матеріал можна знати так, щоб знайти його легко серед інших довідкових матеріалів в керівництві користувача. Можна засвоїти в деталях і застосовувати матеріал, не звертаючись до довідкових посібників, доповнюючи його з урахуванням конкретних умов (продуктивний рівень відтворення вивченого). Можна запам'ятати матеріал, який викладений у навчальній та методичній літературі (репродуктивний рівень). Очевидно, що для кожного з трьох рівнів знання потрібна особлива методика навчання. Одним з найважливіших дидактичних прийомів є ретельний відбір навчального матеріалу і переведення його на рівень концентрованих, згорнутих категорій. Цей прийом враховує генерализацію навчального матеріалу (риса перспективного навчання). Специфічним прийомом є використання комплексів навчального матеріалу, коли вивчення нових відомостей супроводжується освоєнням змісту і закріпленням особливостей нового матеріалу. Не можна забувати і про традиційні методи навчання, що характеризуються комплексністю занять, поєднуючи лекційне викладання матеріалу, з елементами семінарського та практичного заняття, припускаючи поетапний контроль навчання на кожному занятті для своєчасної корекції навчального процесу. Активізація діяльності студентів досягається шляхом введення проблемних та ігрових ситуацій, створення умов для індивідуалізації навчання, проведення спеціальних занять по виробленню навичок і формування автоматизму. Методики, що відображають особливості діяльності за умов інтенсифікації, включають відмову від конспектування і забезпечення студентів довідковим матеріалом, при цьому в них з'являється можливість обміркувати повідомлене викладачем, зробити замітки на розданому матеріалі. Умови для інтенсифікації навчання створюються, коли заняття по хімічним дисциплінам проводяться протягом декількох годин (у нашому випадку від 4-5 годин).

Засвоєння знань - найважливіше питання. Навчальна інформація, яку повинен засвоїти студент, включає факти, явища, процеси, закономірності, методи дій. По кожному з цих компонентів інформації можуть бути сформульовані найрізноманітніші цілі засвоєння.

Для подальшого вдосконалення навчального процесу вважаємо враховувати зв'язки проблемного та інтегрованого навчання, що є підсистемою загального навчання, в якому навчальний процес складається з групи взаємозалежних, цілеспрямованих комплексів, різних видів навчання. Сенс інтегрованого навчання полягає в досягненні максимальної оптимізації при підготовці провізорів з урахуванням прогнозованого розвитку науки і практики у фармацевтичній діяльності. Науково-дослідницька робота є видом проблемного навчання. У процесі наукової роботи виявляються схильності студентів до цілеспрямованої діяльності, формується система навичок для творчого пошуку. Важливим компонентом у використанні інтенсивного методу навчання є гнучкість і можлива перебудова викладання навчального матеріалу. Методичним завданням є пошук правильних шляхів застосування тих чи інших інтенсивних засобів і форм навчання. Одним з показників раціональності застосовуваних інтенсивних методів навчання є інтерес до предмету вивчення, особливо до самостійної діяльності в області цього предмета.

Таким чином, інтенсифікація навчального процесу в сукупності з використанням інноваційних підходів та педагогічними прийомами дозволяють розвивати креативний потенціал студентів, формувати позитивну мотивацію при вивченні хімічних дисциплін при підготовці майбутніх провізорів.

Список використаних джерел

1.Литвинова Т.Н. Интегративно-модульное обучение общей химии студентов медицинского вуза/Т. Н. Литвинова//Успехи современного естествознания.–2004.–№ 3.–С.71–73. 2.Основы дидактики в профессиональной деятельности преподавателя медицинского вуза / Под ред.М.Г.Романцова. - СПб. - 2010. - 72с.

А. Г. Четверик-Бурчак

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ЖИТТЄВОГО УСПІХУ ЛЮДИНИ

Постмодерністські процеси, які, як правомірно підкреслюють провідні сучасні дослідники методології психології (М.С.Гусельцева, А.Л.Журавльов, Т.В.Зеленкова, С.Д.Максименко, Т.Д.Марцинковська, М.В.Савчин, А.В.Фурман, А.В.Юревич), останнім десятиліттям активно інтегрувались у сучасну науку, культуру й суспільство, викликали потужний потік методологічної рефлексії у психології, сприяли обґрунтуванню її поліпарадигмальності, визначили множинність проблемних питань у сфері психологічного знання, відсутність уваги до яких перешкоджала цілісному усвідомленню специфічного предмету психологічних досліджень.

Поява нових теорій особистості і підходів до її оцінювання, зокрема, виокремлення так званих нових динамічних контекстуалізованих рис особистості й інтегральних ознак особистісної ідентичності, що формуються на перетині: особистості і здібностей (таких як емоційний інтелект); особистості та цінностей (як система позитивних чеснот і так званих «сил» характеру); особистості та її переконань (як впевненість у суб’єктивній ефективності) та інших (G.J. Boyle, G. Matthews, D.H. Saklofske), сприяли суттєвому розширенню уявлень про особистісні чинники, що можуть потенційно впливати на успішність життєдіяльності людини [7].

Потенційним фактором-предиктором життєвого успіху виступає феномен емоційного інтелекту. З моменту ідентифікації феномену емоційного інтелекту постмодерністські тенденції глибоко проникли у визначення сутності теорії та методології вивчення феномену, обраного предметом даного дослідження. Диференціація структури емоційного інтелекту, поява моделі здібностей (Дж. Мейер, П.

Саловей), поглядів на емоційний інтелект як систему особистісних компетентностей (Д. Гоулман), змішаних моделей (Р. Бар-Он, Д.В. Люсін), диспозиційної концепції емоційного інтелекту (Е.Л. Носенко, К.В. Петрідес, Е. Фернхем,), суттєво поглибили орієнтацію у проблемному полі конструкту та зумовили пошук його місця серед інших психічних структур особистості [8]. Обмеженість підходу до концептуалізації емоційного інтелекту як форми власне інтелекту, наявність лише помірних кореляційних зв'язків між емоційним та когнітивним аспектами інтелекту, відсутність об'єктивних критеріїв його виміру, суб'єктивність та культурна забарвленість існуючих інструментальних підходів до виміру емоційного інтелекту методом максимальних оцінок, зумовили актуальність обґрунтування доцільності розгляду емоційного інтелекту як інтегральної динамічної властивості особистісної ідентичності, що впливає на успішність життєдіяльності людини [5].

Досягнутий на сьогодні рівень досліджень у галузі емоційного інтелекту свідчить про те, що феномен став однією з найбільш широко обговорюваних проблем у психології особистості. Він проливає світло на такі аспекти оптимальності функціонування людини, як прояви компетентності у міжособистісному спілкуванні, емоційної зрілості, емоційної культури, емоційної креативності (В.К.Вілюнас, К.Ізард, Т.С.Кириленко, О.А.Льошенко, І.Г.Павлова, О.П.Саннікова, О.Я.Чебикін та інші).

Важливим проривом у дослідженні емоційного інтелекту стало трактування його як феномену, який доступний цілеспрямованому розвитку впродовж життя, на відміну від когнітивного інтелекту з його генетичним корінням. У світлі вищезазначеного цілком виправданим є завдання, що полягає у визначенні глибинних механізмів впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності людини, що потребує зміщення фокусу наукового пошуку в напрямку від психічних структур до процесів, що приховуються за ними. Як наголошував у свій час Л.С. Виготський, сутнісною психологічною характеристикою особистості є оволодіння нею власною поведінкою через її опосередкованість [2]. У світлі цієї тези можна припустити, що емоційний інтелект виступає в якості ймовірного механізму, що опосередковує вплив на свідомість та поведінку різноманітних сприятливих або стресогенних умов життєдіяльності.

Для пояснення механізму впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності доцільно застосувати принцип єдності зовнішнього та внутрішнього у детермінації психічного. Основні постулати цього підходу:

1. Системна успішність життєдіяльності (її відповідність внутрішнім та зовнішнім аспектам життєвого успіху) є характерною для високого рівня сформованості емоційного інтелекту. Діяльність людини з розвиненим рівнем емоційного інтелекту носить надситуативний характер, її активність набуває ознак чесноти, та характеризується внутрішньою зумовленістю емоційного реагування.

2. Помірний рівень емоційного інтелекту сприяє підтримуванню благополуччя людини з огляду на нормативні показники, однак супроводжується надмірним рівнем емоційної напруги. Підвищена чутливість до власних емоційних станів та емоцій оточуючих, збереження ситуативної зумовленості афекту детермінує зниження суб'єктивного задоволення власним життям.

3. Низький рівень розвитку емоційного інтелекту потенційно зумовлює зниження ефективності виконання провідних життєвих завдань через відсутність у людини емоційно-вольових ресурсів для досягнення суб'єктивних ознак благополуччя, високий рівень конфліктності у міжособистісному спілкуванні, низький рівень активності, спрямованої на досягнення об'єктивних показників добробуту. Можливі прояви механізмів психологічного захисту спрямовані на уникнення та витіснення негативних емоційних станів, що сприяє досягненню стану так званого «псевдо» суб'єктивного благополуччя.

Отже, механізми впливу емоційного інтелекту на провідні життєві завдання полягають у наступному:

1. Роль емоційного інтелекту у забезпеченні благополуччя людини полягає у спроможності осіб з високим рівнем емоційного інтелекту виявляти емоційно-вольові здібності, налаштуватись на активну діяльність. Емоційний інтелект забезпечує оптимальний для ефективного функціонування людини баланс позитивних та негативних емоцій, вибір адаптивних копінг-стратегій (орієнтація на активне подолання життєвих ускладнень, соціальна підтримка, опрацювання особистих травм минулого).

2. Рівень емоційного інтелекту потенційно впливає на здатність суб'єкта життєдіяльності будувати та підтримувати доброзичливі стосунки з оточуючими завдяки саморегуляції, контролю емоційної експресії, здатності ідентифікувати та керувати емоціями оточуючих, розвиненої емпатії. Він забезпечує зниження кількості конфліктних ситуацій, позитивно впливає на вміння ефективно працювати у робочому колективі, сприяє зростанню відчуття приналежності до групи, задоволеності міжособистісним спілкуванням. Здатність розпізнавати емоції забезпечує точність інтерпретації вербальних та невербальних повідомлень оточуючих людей, сприяє побудові міцних міжособистісних стосунків.

3. Механізм впливу емоційного інтелекту на успішність самореалізації забезпечується його мотиваційною складовою, що зумовлює налаштованість людини на активність задля досягнення поставленої мети, покращує продуктивність праці, сприяє задоволеності собою як суб'єктом життєдіяльності та спрямуванню суб'єктної активності особистості на самовдосконалення.

Список використаних джерел

1.Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / Ирина Николаевна Андреева. – Новополоцк: ПГУ, 2011. – 388 с. 2.Леонтьев Д. А. Личностный потенциал как потенциал саморегуляции / Дмитрий Алексеевич Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М. В. Ломоносова ; под. ред. Б. С. Братуся, Е. Е. Соколовой. – М.: Смысл, 2006. – С.85–105. 3.Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як форма прояву важливої складової особистісного потенціалу – рефлексивної свідомості / Елеонора Львівна Носенко // Вісник ДНУ. Педагогіка і і психологія. – 2012. – Т. 20, №9/1. – С. 116– 123. 4.Носенко Е. Л. Особистісні фактори успішності вирішення людиною основних життєвих задач (у світлі сучасних теорій особистості) / Елеонора Львівна Носенко // Матеріали II Всеукр. психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г. С. Костюка (19-20 квіт. 2010 р.). – Т. 1. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010. – С.273-278. 5.Носенко Е. Л. Сучасні напрями зарубіжної психології: психологія особистості / Е. Л. Носенко, І. Ф. Аршава. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – 261 с. 6.Реан А. А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / Реан А. А., Кудашев А. Р., Баранов А. А. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2006. – 479 с. 7.Austin E. J. Emotional intelligence / Austin E. J., Parker J. D. A., Petrides K. V., Saklofske D. H. ; in G. J. Boyle, G. Matthews, D. H. Saklofske (Eds.) ; The SAGE handbook of personality theory and assessment. – Vol 1: Personality theories and models. – CA: Sage Publication. – 2008. – P. 576–596. 8.Zeidner M. What we know about emotional intelligence: how it affects learning, work, relationships, and our mental health / Zeidner M., Matthews G., Roberts R. D. – London: A Bradford book, 2009. – 464 p.

О. П. Безлуцька

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «МЕНЕДЖМЕНТ МОРСЬКИХ РЕСУРСІВ» В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Упродовж всієї історії мореплавства питання безпеки були і залишаються одними із найактуальніших. Численні аварії на морях є причиною значних людських втрат та величезних матеріальних збитків. Крім цього морські аварії завдають непоправної шкоди навколишньому середовищу. Саме тому одним з головних завдань сучасного міжнародного морського судноплавства є підвищення рівня його надійності та безпеки, зменшення кількості аварій на суднах різного типу, попередження небезпечних ситуацій, нещасних випадків, що призводять до загибелі членів суднового екіпажу та самого судна. На реалізацію цієї мети спрямований зміст

резолюцій, що були прийняті на Дипломатичній Конференції Сторін Міжнародної Конвенції ПДНВ у Манілі 2010 року [2].

Так, у відповідності до вимог оновленого змісту Конвенції ПДНВ, особливої актуальності у практиці морського судноплавства набувають проблеми, що пов'язані з інформованістю моряків про об’єктивні закономірності професійної комунікації представників плавскладу, а також психологічні механізми прийняття ними безпомилкових рішень, і саме ці аспекти розглядаються в якості ресурсних. На вирішення цього завдання спрямований навчальний курс «Менеджмент морських ресурсів» [3]. Його зміст чітко спрямовується на зниження кількості аварій на морі з причин саме людського фактору, він пропонується усім морським навчальним закладам як обов’язковий.

Аналізуючи нормативну базу освітніх стандартів морських спеціальностей, треба зазначити, що, з однієї сторони, діяльність морських навчальних закладів підпорядковується постановам Міжнародної морської організації (IMO) і комісії Євросоюзу, а з іншої регулюється національними законами в галузі освіти.

Однією з інновацій нового Закону України «Про вищу освіту» є запровадження нової парадигми навчання – студентоцентрованого навчання. Основними категоріями якого є компетентності та результати навчання. Саме тому в основу побудови та реалізації навчальної програми з дисципліни «Менеджмент морських ресурсів» викладачами Херсонської державної морської академії покладено компетентнісний підхід.

Компетентністю фахівця морського профілю є характеристика, що представлена комплексом його знань, умінь, навичок та комунікацій, який дозволяє успішно вирішувати професійні завдання в морі та на суші. Важливим є не тільки об’єм знань, а й уміння ними оперувати, бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб сучасного ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя.

Основна тематика курсу «Менеджмент морських ресурсів» чітко спрямована на удосконалення комунікативних умінь майбутнього офіцера морського транспорту, його лідерських якостей, толерантності, гнучкості, психологічної незалежності, оптимізму тощо. З моменту впровадження в навчальний процес Херсонської державної морської академії даної дисципліни майбутні моряки отримали можливість набувати знання про сутність явища «людський фактор» та шляхи його попередження. Змістовні модулі курсу спрямовуються на формування в майбутніх фахівців світогляду в культурних, релігійних, соціологічних та психологічних напрямках сучасного життя [4].

У системі компетентнісного підходу до навчання нових акцентів набули вимоги до засобів навчання. Так, наприклад, формування інформаційної компетентності передбачає обов'язкове використання в навчальному процесі комп'ютерної техніки й медіа-засобів та забезпечення оволодіння курсантами та студентами прийомами опрацювання інформації. З огляду на це викладачами під час кожного заняття з дисципліни «Менеджмент морських ресурсів» використовуються електронні презентації, відеоролики, навчальні фільми та інше.

Як засіб формування комунікативної компетентності використовуються кейс-технології (метод ситуаційного аналізу, метод інциденту, метод розбору ділової кореспонденції, ігрове проектування, метод ситуаційно-рольових ігор, метод дискусії), обговорення переглянутих відеороликів, робота проблемних груп, круглі столи. Основна цінність цієї методики полягає в тому, що кожен з учасників курсу під час засвоєння нового матеріалу на основі вже набутих знань та вмінь під час заняття може виражати власні думки та обмінюватися ними з присутніми.

Діяльність головних суб'єктів педагогічного процесу в контексті реалізації компетентнісного підходу до навчання також набуває певних змін. Нові акценти в діяльності викладача пов'язані з перерозподілом пріоритетів його функцій — від

інформаційної до організаторської, консультативної, управлінської. Саме тому викладач дисципліни «Менеджмент морських ресурсів» є не транслятором інформації, а організатором спрямованої на розв'язання навчальних завдань діяльності курсантів та студентів.

Крім того, особа, що викладає вказану дисципліну, розглядається не як викладач або лектор, а як фасилітатор, тобто особа, метою якої є створення умов, які б спонукали присутніх до дискусії, вираження власних думок і обміну ними [1]. Таким чином, згідно з IMO Модель курсом 1.39 викладач дисципліни «Менеджмент морських ресурсів» повинен мати досвід з інтерактивного навчання навичкам лідерства та роботи в команді, а також знати які ситуації можуть виникати на борту судна особливо при роботі в багатонаціональному екіпажі. Ще однією вимогою до особи, що викладає даний курс, згідно з IMO Модель курсом 1.39 є те, що вона має добре знати які складнощі можуть виникати в процесі комунікації саме англійською мовою як на борту судна, так і в процесі взаємодії з представниками берегових служб [1].

Реалізувати компетентнісний підхід до навчання менеджменту морських ресурсів дозволяє технологія діяльнісного та особистісно-орієнтованого навчання, що передбачає велику самостійність курсантів та студентів. Так, наприклад, готуючись до практичних занять з дисципліни останні повинні знайомитися та аналізувати фахові нормативні документи, знайомитися з морськими інцидентами та давати їм оцінку, готувати проекти та презентації та ін. Такий підхід до навчального процесу передбачає наявність активної позиції курсанта, який сам зацікавлений у придбанні нових знань та професійних навичок. На відміну від традиційного підходу, де курсант вирішує лише ті завдання, які передбачені навчальною програмою аби успішно скласти залік або іспит, компетентнісний підхід покликаний сформувати особисту зацікавленість курсанта у навчанні, здобути практичні навички, створити портфоліо своїх робіт, яке він може використовувати під час співбесід для прийому на роботу.

Слід зазначити, що викладачі дисципліни працюють над розробкою нових форм і методів оцінювання. Якщо при традиційному підході контроль за навчальними досягненнями курсанта здійснювався у два етапи – поточний контроль та контроль під час заліково-екзаменаційних сесій, то при запровадженні компетентнісного підходу відбувається поступовий перехід до чотирьох етапів контролю, а саме: вхідний контроль знань, умінь, навичок і комунікацій курсантів, що приступають до вивчення дисципліни; поточний контроль, що здійснюється викладачем за результатами засвоєння курсантами змістових модулів навчальних дисциплін (тематичне оцінювання); оцінювання формуючих модулів (навчальних дисциплін) під час заліково-екзаменаційних сесій; завершальне інтегральне оцінювання рівня оволодіння певними компетентностями курсантом у залежності від етапу навчання.

Таким чином, формування фахових і загальних компетентностей конкурентоздатного фахівця морської галузі у процесі вивчення дисципліни «Менеджмент морських ресурсів» зумовлена міжнародними та національними вимогами, а також вимогами роботодавців до підготовки фахівців. Саме розвиток у особистості комплексу компетентностей може дати майбутньому спеціалісту можливості орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвиткові ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Список використаних джерел

1.Model Course 1.39 Leadership and Teamwork. Electronic edition // London: International Maritime Organization, 2014. –68 p. 2.Міжнародна Конвенція про підготовку та дипломування моряків та несення вахти 1978 р.(Конвенція ПДНВ-78/95) з поправками 2010 р.]. 3.Менеджмент морських ресурсів : [навчальний посібник] / уклад. : О. П. Безлуцька, А. П. Бень, М. О. Колегаєв та ін. − Херсон : Херсонська державна морська академія, 2012. – 92 с. 4.Зайцева Т. Г., Ходаковський В. Ф. Теорія і практика самоменеджменту психофізичних станів моряка з активізації людського ресурсу та подолання проблеми аварійності на флоті : монографія / Т. Г. Зайцева, В. Ф. Ходаковський; за ред. Т.Г.Зайцевої. – Херсон : ХДМА, 2012. − 136 с.

Н. Ю. Швагер, М. В. Домнічев, О. В. Нестеренко, Т. А. Комісаренко

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

Постановка проблеми. За станом охорони праці (на далі ОП) Україна посідає 90 – 92 місце у світі. Щорічно в результаті нещасних випадків на виробництві економіка країни втрачає близько 4 млрд. грн.. Одна травма коштує державі в середньому 2 тис. грн., смертельний наслідок – близько 30 тис. грн. Основна причина – «людський фактор», на сьогодні 75-80% усіх нещасних випадків на виробництві, тому, першочерговим завданням є впровадження нових технологій навчання та підвищення кваліфікації в галузі ОП. [1]

Актуальність проблеми полягає у створенні нової системи підготовки студентів, що дозволить покращити як рівень викладання дисципліни так і рівень засвоюваності інформації студентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування культури ПБ присвячуються роботи В.В. Богуна, М.А. Котика, А.В. Магона, тощо. На жаль в практиці інженерної освіти проблемам підготовки студентів у галузі ОП приділяється недостатня увага.

Аналіз літературних джерел свідчить про необхідність впровадження в навчальний процес нових підходів та нових технологій та прийомів викладання.

На сьогодні, в своїй повсякденній діяльності, інженер з ОП, широко використовує окремі елементи візуалізації (плакати, знаки безпеки, попереджувальні позначки тощо). Частково все це використовується і в навчальному процесі, як для підготовки інженера з ОП так і для викладання матеріалу студентам інших спеціальностей.

Постановка завдання. Метою даної статті є окреслення основних шляхів підготовки студентів з питань ОП та промислової безпеки. Як для майбутніх фахівців з ОП так і для студентів інших спеціальностей.

Для цього необхідно:

1. Виявити взаємозв'язок між цілями, змістом дисципліни ОП та організаційними методами навчання.

2.Окреслити рекомендації з підготовки фахівців у сфері виробничої безпеки та ОП з урахуванням акмеологічного підходу та інструментів візуалізації навчання.

Педагог К.Д.Ушинський вважав, що навчання - це посильна діяльність студентів під керівництвом вчителя. Навчання має свою структуру: 1-й ступінь - пізнання на стадії чуттєвого сприйняття (відчуття, уявлення). 2-й - пізнання на стадії розумового процесу (поняття і судження). 3-й ступінь ідейного (розумного) пізнання, це щабель формування самосвідомості, світогляду. Вчитель через знання сприяє формуванню світогляду. І освоєння набутих знань - закріплення.[2]

Викладення основного матеріалу. *Акмеологічний підхід* до розвитку освіти – це *створення* необхідних умов для становлення й розвитку в усіх суб'єктів освіти *уявлення про успіх*, високі досягнення, необхідні для розвитку особистості й соціуму.

Перспективність акмеологічного підходу до формування знань полягає в тому, що він орієнтує особистість на постійний саморозвиток. При акмеологічному підході домінує проблематика розвитку творчих здібностей, особистісних якостей, що сприяють реалізації індивідуальних якостей. Без сумніву, акмеологія значуща для підвищення якості освіти.

Педагог-акмеолог прагне до максимального врахування й задоволення схильностей студентів, врахування їхніх інтересів, приділяючи при цьому особливу увагу рішенню питань створення комфортних умов навчання.

Реалізація даної програми розвитку припускає створення в освітній установі умов для успішності всіх суб'єктів освітнього процесу. Успіх розглядається як форма самореалізації особистості. Досягнення успіху залежить від уявлень про само-

реалізацію, соціальної зрілості особистості й усвідомлення соціальної відповідальності [3].

Програма розвитку розроблена з метою створення оптимальних умов для самореалізації, відповідно до пріоритетних напрямів розвитку.

Пріоритетними напрямами освітньої політики ВНЗ є [4]: 1) передумови оволодіння студентами культурними цінностями; 2) розширення сфери соціально-економічних інтересів студентів; 3) формування та розвиток інформаційно-правового простору.

Робота ВНЗ за зазначеними напрямами сприяє вирішенню таких задач: 1) відбір змісту освіти та педагогічних технологій; 2) розширення спектра освітніх послуг; 3) збереження фізичного та психічного здоров'я студентів; 4) розвиток соціального партнерства; 5) моніторинг якості навчально-виховного процесу; 6) виховання конкурентоспроможної особистості студента.

Моделювання працеохоронної діяльності [5,6] в навчальному процесі дозволяє сформувати систему, засновану на міжпредметних зв'язках, які дозволяють систематизувати інформацію спеціальних і працеохоронних дисциплін, що вивчаються у вищій школі.

В умовах технократичного мислення, навчання промисловій безпеці покликане прищепити розуміння цінності людини, її життя і здоров'я. Гуманістична спрямованість дисциплін в поєднанні з технічним її змістом дозволяє усунути однобічність інженерної освіти.

У структурі навчання використовуються такі організаційні форми [7]: 1) індивідуальна форма – поза аудиторна роботу студентів; 2) фронтальна – теоретична підготовку студентів; 3) групова - практична підготовка студентів; 4) колективна форма – самостійні роботи та ділові ігри; 5) форми контролю знань і умінь студентів.

Акмеологічні технології вміщують проектування і реалізацію програми професійно-педагогічної підготовки, управління організаційно-педагогічними процесами, успішного навчання кожного студента. До методів, що сприяють ефективному опануванню знань, умінь, навичок працеохоронної діяльності фахівця, можна на повній підставі віднести методи активного навчання [8]. Методи навчання поділяються на прямі та імітаційні в залежності від типу управління пізнавальною діяльністю. Для первинного формування професійних знань, умінь і навичок досить використовувати в навчальному процесі прямі методи активного навчання, а для їх закріплення ефективно застосовувати імітаційні методи [9].

До акмеологічних технологій [10] також відносять: моделюючі технології, технологію кооперованого навчання, технологію самовиховання і життєвого успіху, технологію морального саморозвитку особистості. Кінцевим результатом використання акмеотехнологій є – стійка спроможність до самостійного вибору правильних рішень.

Одним з компонентів цього процесу є комплексна розробка навчально-програмної документації з охорони праці, що включає наступні етапи:

визначення мети навчання; позначення об'єкта і предмета вивчення; складання тематичного плану курсу; розробка загальної структурної схеми курсу; виявлення зв'язків з раніше вивченими дисциплінами; формування змісту занять та визначення значущості теми курсу; визначення бюджету часу на проведення лекційних, практичних занять; формування змісту позааудиторної роботи студентів; визначення видів і періодичності проведення контролю знань і вмінь студентів.

Сумарним результатом знань і умінь є придбання навичок, тобто дій, які стають автоматичними, внаслідок багаторазових повторень, виконуються без контролю з боку свідомості [11].

Для полегшення вивчення будь-якої нової інформації, доцільно звернутися до інструментів візуалізації навчального процесу. Оскільки людина засвоює інфор-

мацію нерівномірно і з різною ефективністю[12], необхідно визначити такі методи навчання (або комбінацію цих методів), що дозволять ефективно опанувати матеріал протягом короткого часу.

Оскільки читання тексту і прослуховування лекцій дають низьку ефективність засвоєння інформації (10% і 5% відповідно), доцільно поєднувати їх з іншими формами навчання. Так найбільш доцільним буде поєднання з виконанням практичних завдань за темою заняття – 75% або із негайним застосуванням отриманої інформації на практиці (чи навчання інших) – 90% ефективності засвоєння матеріалу. Проблема цих методів, полягає в тому, що не завжди набуті знання можна одразу використати на практиці а навчання інших потребує значних витрат часу.

Через брак часу, доцільно дещо обмежити групове обговорення отриманої інформації (50% ефективності) або винести його на поза аудиторну роботу студентів.

В той же час, такі види навчання як показ фільмів і демонстрації певних процесів, не дивлячись на порівняно невисокий рівень ефективності (20% і 30% відповідно), заслуговують на певне місце в навчальному процесі. Так ми можемо рекомендувати використовувати навчальні відеофільми і демонстрації за допомогою моделей чи презентацій під час проведення лекційних занять, що значно підвищить ефективність останніх, і допоможе зосередити увагу студентів на матеріалі, що викладається.

Підбиваючи певні підсумки, можна стверджувати, що оптимальним варіантом надання знань, буде комбінований метод : подача відеоінформації поєднана з демонстрацією презентацій побудованих за рекомендаціями [13] щодо візуалізації навчання, з необхідними поясненнями та виконання конкретних практичних завдань, за темою заняття.

Висновки і перспективи подальших досліджень:

Незадовільний стан ОП призводить до значних втрат. Однією з основних причин є «людський фактор», що зумовлений низьким рівнем професійної підготовки працюючих.

1. Промислова безпека повинна стати невід'ємним елементом професійної компетенції кожного інженера.

2. Формування знань, умінь і навичок з промислової безпеки відповідає вимогам загальної сучасної інженерної освіти, що ґрунтується на акмеологічній теорії навчання студентів.

3. Успішному засвоєнню студентами навчального матеріалу сприяє моделювання в навчальному процесі реальних ситуацій, з якими стикаються фахівці.

4. Для покращення рівня засвоюваності знань студентами, та зменшення необхідного для цього часу, доцільно використовувати рекомендації для «візуалізації» процесу навчання.

Список використаних джерел

1.Шваґер Н. Ю., Комісаренко Т. А., Домнічев М. В., Нестеренко О. В. Сучасна підготовка фахівців з виробничої безпеки // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Дніпропетровськ: ДНУ імені Олеся Гончара, 2016. – С.59-62. 2.Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения/Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии (1861). - М.: Изд-во Академии наук РСФСР, 1945. 3.Бердяев Н. А. Творчество и объективация. Минск, 2000. 4.Модернізація вищої освіти України і Болонський процес. Уклад. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, К.М. Лемківський, Ю.В. Сухарніков; відп. ред. М.Ф. Степко. – К., 2004. – С.6. 5.Акмеология. Учебник под общ. ред. Деркача А.А. — Москва: РАГС, 2002. 6.Бранский В.П., Пожарский С.Д. Социальная синергетика и акмеология. Теория самоорганизации индивидуума и социума. - СПб, 2001. 7.Кузьмина Н.В., Пожарский С.Д., Паутова Л.Е. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста.. — СПб., Коломна, Рязань, 2008. 8.Айзенк Г., Айзенк М. Исследование человеческой психики. – М.: Эксмо-Пресс, 2001. – 480 с. 9.Акмеология профессионального образования. Материалы II регион. науч.-практ. конф., 14-16 марта 2005г., Екатеринбург. – Екатеринбург: РГППУ, 2005. – 275 с. 10.Карпов А.В. Психология принятия управленческих решений. – М.: Юристъ, 1998. – 435 с. 11.Москаленко О.В. Рабочая тетрадь по изучению курса «Акмеология профессио-

нальной карьеры личности» . Учебное пособие - М.: РАГС, 2007. – 202 с. 12.Озерян О.Л. Різні види візуалізації навчальних матеріалів. Навчальний посібник – К.: Національна академія педагогічних наук України. Університет менеджменту освіти, 2014. – 39 с. 13.Каптерев Алексей Мастерство презентации. Как создавать презентации, которые могут изменить мир /; пер. с англ. С. Кировой. — М. : Манн, Иванов и Фербер, Эксмо, 2012. — 336 с.

Г. В. Михалєвич, Ю. О. Шабанова

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ КОНСЕРВАТОРІЇ

В сучасних умовах ВНЗ України, зокрема в Дніпропетровській консерваторії ім. М. Глінки, в процесі реалізації положень Болонської декларації в європейському освітньому просторі, значення особистісно-орієнтованого підходу в професійній підготовці майбутніх викладачів є важливим і актуальним питанням, яке потребує глибокого вивчення та створення інноваційного науково-методологічного забезпечення професійного навчання.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що питанням особистісно-орієнтованого підходу в освіті присвячували свої дослідження такі науковці, як: І. Бех, Л. Виготський, І. Волков, А. Данилюк, О. Соболєва, О. Тихомирова, В. Васильєва,О. Леонтьєв, А. Петровський, С. Якиманська. Спираючись на методологію вищеозначених дослідників, використання даного підходу все частіше висувається як ключовий психолого-педагогічний принцип організації навчально-виховного процесу [3].

Особистісно-орієнтоване навчання – це навчання, центром якого є особистість людини, її самобутність, самоцінність. Це визнання слухача головною фігурою всього освітнього процесу. Визначаючи мету і завдання особистісно-орієнтованого навчання, зазначимо, що це процес психолого-педагогічної допомоги людині в становленні її суб’єктивності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні [2]. Вищевказаний підхід до навчання має бути спрямований на особистий потенціал майбутнього фахівця, його професійну самореалізацію, креативність і ініціативність, розвиток у нього здатності адаптуватися в складних соціальних і професійних обставинах.

Найвищим рівнем продуктивності педагогічної діяльності за класифікацією Н. В. Кузьміної є системно-моделюючий діяльність та поведінку студентів, при якому педагог вміє перетворити свою дисципліну в засіб формування особистості студента, його потреб у самовихованні, самоосвіті та саморозвитку [1]. А це стає неможливим без використання особистісно-орієнтованого підходу в педагогічній діяльності викладача.

За даними емпіричного дослідження, а саме анкетування студентів Дніпропетровської консерваторії ім. М. Глінки, виявлено специфічність взаємодії з викладачами фахових дисциплін за індивідуальною формою навчання (установка на об’єктивність, доброзичливість, взаємоповагу). Близько сорока відсотків респондентів потребують більшого спілкування з викладачами на поза навчальні та загальнокультурні теми, на теми особистих питань та проблем в колективі. Виявлена потреба в висловлюванні й аргументації власних думок з приводу проблем і питань учбових курсів. Педагогічне товариство вищих навчальних закладів має усвідомити значення таких цінностей як свобода й незалежність, авторитет та лідерство, креативність мислення та практично застосовувати їх в педагогічному спілкуванні. Згідно опитанню, 80% студентів вважають, що навчання в консерваторії впливає на формування не тільки професіональних якостей, а й ціннісних життєвих орієнтацій. Студенти відчувають брак особистісного спілкування та потребують розвитку особистісних якостей.

Виходячи з вищеозначеного було сформовано принципи особистісно-орієнтованого навчання студентів консерваторії, які мають бути покладені в осно-

ву педагогічного спілкування: 1) пріоритет індивідуальності, самоцінності студента, який є суб'єктом навчального процесу; 2) врахування індивідуального досвіду студента, його потреби в самореалізації, самовизначенні, саморозвитку; 3) використання дидактичного матеріалу, та методичних рекомендацій до його використання з урахування специфіки творчої діяльності; 4) залучення функціональних типів навчального діалогу. Діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями (думками), діалог-дискусія; 5) формування життєвих орієнтирів, вміння вибудовувати свою індивідуальну життєву та професійну траєкторію; 6) використання методів діагностики за особистісним розвитком студентів в ході навчально-пізнавальної діяльності. Прагнення до гармонійного розвитку особистості.

Пропонуємо наступні методи впровадження принципів особистісно-орієнтованого навчання студентів консерваторії:

1) проведення опитувань, анкетувань з ціллю виявлення рівня особистісного зросту, або діагностування наявності сфер які потребують особливої уваги;

2) налагоджена співпраця куратора з викладачами фахових дисциплін з метою спрямування зусиль на позитивні результати у виховання та навчанні студентів;

3) застосування колаборативного (спільного) навчання, де учасники процесу отримують знання через активний спільний пошук інформації, засобів для реалізації задуму, або вирішення проблемних завдань, з можливістю приймати рівнозначну участь у навчанні, висувати власні ідеї, висловлювати думки;

4) організація дискусійних зустрічей після відвідування студентами концертів та майстер-класів досвідних музикантів, як елемент розвитку професійних вмінь та навичок, покращення рівня власної виконавської майстерності;

5) проведення спеціальних тренінгів з метою формування вмінь вибудовувати свою індивідуальну життєву та професійну траєкторію.

Отже, при організації навчально-виховного процесу та формування інноваційного науково-методологічного забезпечення навчання слід враховувати принципи особистісно-орієнтованого підходу не тільки для досягнення гідного рівня фахової підготовки, а й для саморозвитку, самовизначення та самореалізації особистості майбутнього професіонала.

Список використаних джерел

1.Кузьміна Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. - М., 1990. 2.Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пєхота, А. 3. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пєхоти. — К.: А.С.К., 2001. — 256 с. 3.Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник. / Сисоєва С.О. - К.: Міленіум, 2006. - 346 с. 4*.Якиманська І.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / І.С.Якиманська. –М.: Наука,1996. –95с., 19.*

I. V. Strashko

iTUNES U IN UKRAINIAN REALITIES: EDUCATIONAL ASSUMPTIONS

Nowadays, the innovative components of the educational process are acquiring particular significance.

iTunes U is a gratis application that can be downloaded from the iTunes Store [1]. iTunes U enables the individual to be a part of the global educational process, actively integrate it and use its achievements, as nowadays, there is an opportunity to make use of learning resources «from the world's leading education institutions» [2, p.1]. It can be suggested that iTunes U (iTunes University) functions as a sort of «digital extension» of the modern universities and in the future might become an integral component of universities as a whole. A particular aspect of its functioning is the variety of methods, forms, and ways of getting information and delivering it to students since the task of modern education is not only the transfer of knowledge and mastery the different ways of obtain-

ing information but its perception and creative use. With that it should be emphasized that iTunes U as an intermediary between the participants of the educational process does not change the essence of education, as it changes its form, but not the content; it performs supplementary, technical functions.

iTunes U may be seen as a cumulative platform for distance learning, e-learning, mobile-learning [4], lifelong learning [1; 2], which includes timing, spatial, and organizational components. It creates possibilities for gaining information and enhancing knowledge level in various fields of education and training; offers varied educational paths, and opportunities for setting personal and professional trajectory.

Moreover, in the present conditions of social development, when a foreign language is an important tool in the professional activity of any specialist, learning resources on iTunes U might serve as a source of replenishment special scientific vocabulary and terminology in the target language, a supplementary source of professionally-oriented information and may help Ukrainian students enhance foreign language knowledge of their specialty. It is well exemplified by lecture series on philosophy represented by Oxford University (Nietzsche on Mind and Nature [8], Kant's Critique of Pure Reason [6], General Philosophy [3], etc.), or literature courses published by Yale University [4], La Trobe University [5]. It should be pointed out that language courses and collections (English, Spanish, French, Chinese and so on) are also available on iTunes U. Thus, foreign language proficiency is the main condition of efficient and sound use of educational resources on iTunes U.

It should also be emphasized that the available educational content on iTunes U will not only open new learning opportunities but also will pose specific challenges to all participants of the educational process. Among them, first, it can be named the task of differentiation and recognizing the value-relevant information. iTunes U is an open educational space but, as a result of this, there are various learning directions and trajectories, and consequently plenty of choice issues. Also, since courses and collections are constantly updated and renewed, it may turn up that learners are in the situation of permanent choice. Accordingly, the lack of students' readiness to use iTunes U in the learning process can be one of the obstacles to its successful application.

However, this resource potential can be successfully implemented in our system of higher education under certain conditions. The first most significant implementation issue can be identified as technical. It mainly results from the level of technical equipment faced both by education institutions and by students but is exacerbated by economic factors. Nevertheless, it should be underlined that browsing, listening to, and downloading available courses from the catalog on iTunes U are possible on a personal computer. Second, the application of iTunes U in the national realities requires a new development strategy, participatory mechanisms, programs, staff training activities, resources. The efficient, practical adoption of resources in foreign languages should include the selection of educational material by the curriculum; its adaptation to specific goals and objectives of teaching and learning, and to the level of students' foreign language proficiency. Finally, there arises the question not only about the reproduction of available content on iTunes U but also the necessity of creating national educational resources to promote Ukrainian Education and Science.

To conclude, it could be said that learning resources available on iTunes U may serve as a supplementary source for education, self-education; provide additional options to master the target language; promote individual value attitude to foreign language education. The conceptual model of iTunes U is in the process of developing and setting its priorities for prospective solutions to current issues of the educational process and its possible future. The further theoretical foundation has the perspective to enable Ukrainian educators to adopt practically iTunes U to present and promote national educational achievements to the world, and to ensure its application and pragmatic value in Ukrainian education system in reasonable and significant ways.

References

1.iTunes U Course Guidelines [Electronic resource] – Access mode: https://www.apple.com/education/ipad/itunes-u/pdfs/iTunesU_CourseCreation.pdf. – Last access: 04.08.2015. – Title from the screen. 2. iTunes U Guidelines. Creating your course [Electronic resource] – Access mode:https://www.apple.com/support/itunes-u/docs/iTunesU_Course_Guidelines_011912.pdf. – Last access: 03.08.2015. – Title from the screen. 3. General Philosophy [Electronic resource] – Access mode: https://itunes.apple.com/us/itunes-u/general-philosophy/id381701367?mt=10 . – Last access: 02.04.2016. – Title from the screen. 4.Hemingway, Fitzgerald, Faulkner [Electronic resource] – Access mode: https://itunes.apple.com/us/course/hemingway-fitzgerald-faulkner/id521201699 . – Last access: 02.04.2016. – Title from the screen. 5.History of Children's Literature [Electronic resource] – Access mode: https://itunes.apple.com/us/course/history-childrens-literature/id497316332. – Last access: 02.04.2016. – Title from the screen. 6.Kant's Critique of Pure Reason [Electronic resource] – Access mode: https://itunes.apple.com/us/itunes-u/kants-critique-of-pure-reason/id426724549?mt=10. – Last access: 02.04.2016. – Title from the screen. 7.McKinney D., Dyck J. L., Luber E. S. iTunes University and the classroom: Can podcasts replace Professors? [Electronic resource] / D. McKinney, J. L. Dyck, E. S. Luber // Computers & education. – 2009. – Vol. 52. – №. 3. – P. 617-623. – Access mode: http://www.brown.uk.com/teaching/qualitativepostgrad/mckinney.pdf. – Last access: 27.09.2015. – Title from the screen. 8.Nietzsche on Mind and Nature [Electronic resource] – Access mode: https://itunes.apple.com/us/itunes-u/nietzsche-on-mind-and-nature/id381701267?mt=10. – Last access: 02.04.2016. – Title from the screen.

Л. В. Мікулець

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ «ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ» У СТУДЕНТІВ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Вступ. Входження України в європейський простір вимагає від освітньої галузі замислитись над питанням якості освіти і пошуку нових концепцій освіти, які би відображали сучасні зміни у суспільстві і були орієнтовані на становлення особистості XXI століття.

Однією з пріоритетних тенденцій удосконалення професійної освіти є компетентнісний підхід. Питання компетентнісного підходу в системі вищої та загальної середньої освіті розглянуто в дослідженнях вітчизняних науковців - І. Драча, І. Бабин, П.Бачинського, Н. Бібік, Г. Гаврищак, І. Гудзик, Н. Дворнікової, Я. Кодлюк, О. Локшиної, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун, І. Родигіна, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, С. Сисоєвої, О. Ситник, Т. Смагіної, Г. Терещук, С. Трубачевої, Н. Фоменко та ін..

Аналіз літературних джерел показав, що немає узгодженої точки зору щодо переліку професійних компетентностей, які мають бути сформовані у студента-медика при закінченні вищого учбового закладу.

Основна частина. «Компетентнісна освіта», як поняття, виникла наприкінці 80-х на початку 90-х років XX століття у США. Основою для цього стали вимоги бізнесу і підприємництва до випускників вищих навчальних закладів, у яких через брак досвіду та невпевненість виникали труднощі при застосуванні знань та прийнятті рішень у конкретних ситуаціях [4].

З 1986 року у Великобританії компетентнісно-орієнтована концепція була взята за основу національної системи кваліфікаційних стандартів і отримала офіційну підтримку керівництва. У 1997 році в рамках Федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США й Канади було започатковано програму «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади» (DeSeCo) [3].

Перспективність компетентнісного підходу у навчанні полягає у належній готовності випускника до майбутньої професійної діяльності. Цей підхід орієнтований на практичні результати, досвід особистості, її діяльність, що зумовлює принципові зміни в організації навчання. Удосконалення навчального процесу із

врахуванням компетентнісного підходу полягає в тому, щоб навчити студентів ефективно застосовувати набуті знання й уміння у конкретних ситуаціях [1].

При підготовці практичних занять на основі компетентнісного підходу необхідно, перш за все, визначитись з переліком компетентностей, педагогічних методик навчання, формулювання видів робіт студента і критеріїв оцінки результатів навчання, а також визначення рівня їх компетентності [6].

Умовами для забезпечення інтегрованого підходу є поєднання традиційних та сучасних форм, методів та технологій навчання студентів, мотивація активності студентів та їх інтеракцію, обговорення, дискусії, застосування стандартизованих пацієнтів, клінічних обходів та ін.

У вищій медичній освіті на сьогоднішній день виділяють педагогічні методи, що забезпечують інтеракцію студентів. Застосування таких методів викладачами сприяє формуванню професійних компетентностей [2].

Одним із найбільш ефективних методів, особливо під час вступної частини, є «мозковий штурм» [5]. Метод мозкового штурму (англ. brainstorming) придуманий Алексом Осборном (США) у 40-ві роки 20-го століття. Алекс Осборн звернув увагу на те, що в певній обстановці одні люди починають генерувати величезну кількість ідей, а інші, згідно з особливостями свого мислення, більш схильні до аналізу та критичної оцінки чужих ідей та їхньої розробки. Мозковий штурм - методика стимуляції творчої активності та продуктивності для розв'язання проблеми. Мозковий штурм - це метод розв'язування невідкладних завдань за дуже обмежений час. Суть методу полягає в тому, що необхідно висловити найбільшу кількість ідей за невелику кількість часу, обговорити та здійснити їхній відбір. Цей метод використовується для розвитку творчих здібностей або для розв'язання складних проблем. Метод мозкового штурму можна використовувати в різних формах діяльності: у роботах з малими групами, командами, великими групами (гра з глядачами). Найоптимальнішими вважають групи від 3 до 12 осіб (кількість учасників повинно ділитися на 3).

Метод мозкового штурму, а саме мозковий штурм у загальному колі, широко використовується на кафедрі пропедевтики внутрішніх хвороб під час проведення практичних занять. Викладач починає його із постановки перед студентами чітко сформульованого проблемного питання, яке дає змогу висувати багато версій для відповіді, і запрошує студентів висловлювати ідеї та коментарі. Під час «висунення ідей» не можна ігнорувати жодною. Необхідно залучати всіх до висунення якомога більшої кількості ідей. Якщо під час мозкового штурму не вдається отримати багато варіантів, це говорить про те що студенти бояться висловлюватись. Об'єднання або заміна раніше висунутих ідей часто веде до появи нових, які перевершують висловлені раніше.

Висновки. При підготовці студента-медика необхідно враховувати основні положення компетентнсного піходу, який сприяє підвищенню якості навчання та використанню ефективних педагогічних технологій. Створення умов для формування необхідних компетентностей сприяє продуктивності та конкурентності фахівця на ринку праці.

Список використаних джерел

1.Кривенко І.П. Формування у майбутніх лікарів компетентності з опрацювання медико-біологічних даних у процесі навчання медичної інформатики: дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук: спец. 13.00.02 /І.П. Кривенко. – К., 2015. – 208 с. 2.Максименко С.Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: підручник /С.Д. Максименко, М.М. Філоненко. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – С. 109-116. 3.Овчарук О.В. Компетентнісний підхід до формування змісту середньої освіти: досвід зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) /За заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С.5-15. 4.Ситуаційна методика навчання: теорія і практика. - К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. - С. 8-10. 5.Січкарук О.І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посібник /О.І. Січкарук. - К.: Таксон, 2006. - 88 с.

6.Філоненко М.М. Специфіка викладання навчальних дисциплін на основі компетентнісного підходу [Текст] /М.М. Філоненко //Науково-практична конференція з міжнародною участю «Вища медична освіта: сучасні виклики та перспективи», (3-4 березня 2016 р., Київ): зб. наук. праць – К.: «КіМ», 2016. - С.246-250.

О. І. Васильченко

ІЗ ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ЗАНЯТТЯ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

На кожному етапі історичного розвитку суспільства перед системою вищої школи постає питання щодо пошуку ефективних технологій, які здатні підвищити якість освіти. Поширення глобальної мережі Інтернет серед молоді з метою отримання різноманітної інформації, опанування студентською молоддю інформаційними технологіями диктує сучасній вищій школі необхідність поєднання традиційних і новітніх технологій, запровадження мультимедійних засобів навчання з метою підвищення якості освіти. Разом з тим, одним з завдань сучасної вищої школи постає питання щодо формування конкуренто спроможного фахівця завдяки опануванню майбутніми спеціалістами іноземної мови професійної спрямованості.

Отже, перед викладачами іноземної мови, які працюють на немовних факультетах в університеті, постає питання: як найбільш ефективно, з використанням сучасних досягнень системи освіти, сформувати іншомовну компетентність студентів в тих видах мовленнєвої діяльності, яка необхідна для здійснення ними спілкування за фахом, і тим самим отримати переваги в процесі подальшого працевлаштування майбутнього спеціаліста.

Проблемі формування іншомовної компетентності у студентів та використанні інноваційних методів в викладанні іноземної мови присвячені праці А.Конишевої, А.Немченко, Т.Рудницької, І.Секрет, Н.Сура.

Метою нашої статті є опис практики використання мультимедійних технологій для студентів на заняттях з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням (англійська)».

Спостереження за студентами під час практичного заняття з іноземної мови, дозволило нам зробити висновок, що студенти, які навчаються на природничих факультетах (фізичний, математичний і т.п.) мають особливу схильність до використання різнорідних цифрових носіїв на заняттях замість паперових підручників, проявляють цікавість до технічних засобів навчання більшою мірою, ніж студенти гуманітарного напряму. Зважаючи на цю рису, нами було акцентовано увагу на використанні мультимедійних технологій з метою інтенсифікації процесу викладання іноземної мови завдяки створенню умов, які б надали студентам можливість проявити власні уміння у створенні презентацій, відео фрагментів, анімації на запропоновану тему за фахом.

Згідно Навчальної програми дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням (англійська)» студенти повинні мати наступні навички і вміння: 1) виступати з презентаціями чи доповідями з питань, пов'язаних з навчанням; 2) враховувати аудиторію і мету висловлювання; 3) користуватись відповідними правилами презентації; 4) коментувати таблиці, графіки і схеми.

Так, одне з практичних занять було присвячено темі «Опис графіків, схем, рисунків». Практичне заняття було проведене у комп’ютерному класі устаткованому мультимедійною дошкою. Серед практичних цілей нами було визначено: 1) формування комунікативної англомовної компетенції у професійному спілкуванні; 2) формування мовлення (монологічного/діалогічного) в сфері професійного спілкування; 3) актуалізація лексичних одиниць та граматичних явищ в англійській мові; 4) формування умінь пояснення графіків, діаграм, рисунків за спеціальністю; 5) розвиток навичок аудіювання; 6) формування умінь роботи з мультимедійними засобами навчання.

Серед загальноосвітніх цілей: 1) формування вміння виокремлювати головне; 2) стимулювати розвиток здібностей та потреб в особистісній творчій діяльності.

На начальному етапі заняття студентам було запропоновано переглянути англомовне відео, на якому представлений графік з із мережі YouTube з метою розвитку навичок аудіювання та здогадки. Наступним етапом стало визначення, за допомогою викладача, нових лексичних одиниць (ключові слова), які зустрічалися під час опису графіка: пряма, крива, найвища (найнижча) точка тощо, які склали активний лексичний словник студентів за темою професійної спрямованості та який був складаний студентами у робочих зошитах (планшетах).

З метою засвоєння основних правил опису графіків, рисунків, діаграм та ін. було проаналізовано та визначено порядок згідно якому студенти повинні будуть виконувати індивідуальне завдання у подальшому: представити свій власний опис графіка, рисунка (вступ, основна частина, висновок з узагальненням).

Наступним етапом стало повторне відтворення відео з використанням пауз, з метою перевірки рівня засвоєння нових лексичних одиниць та головних правил опису. Кожний із студентів мав можливість описати один з фрагментів відео і таким чином, перевірити свої уміння іншомовного мовлення. Крім того, студенти змогли доповнити та перевірити свій словник, який був записаний раніше в зошитах.

З метою актуалізації навчального матеріалу, формуванні навичок монологічного (діалогічного) іншомовного мовлення, студенти отримали завдання: 1) підготувати свої власні презентації, в яких розкривається будь-яке явище професійної спрямованості (графік, рисунок, схема тощо); 2) визначити ключові слова за темою презентації; 3) пояснити одногрупникам виконане завдання дотримуючись головних правил опису; 4) відповісти на запитання студентів за представленою презентацією. Контрольний етап завдання студентів відбувся у формі рольової гри «На конференції» .

Разом з тим, важливим, на нашу думку, під час заняття з практики іноземної мови за професійним спрямуванням - не перебільшувати роль будь-яких цифрових пристроїв, адже мета викладання навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» полягає у формуванні у студентів загальних та професійно орієнтованих комунікативних мовленнєвих навичок і вмінь для забезпечення їхнього ефективного спілкування в академічному та професійному середовищі, тобто формуванні професійно спрямованої іншомовної комунікативної компетентності на рівні В – незалежного користувача (рівні В1+ ускладненому «рубіжному») згідно з рівнями, визначеними у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти [1].

Таким чином, інтенсифікації процесу навчання сприяло, на нашу думку, не тільки застосування мультимедія, представлене відео, але й творча атмосфера, яка склалася в групі студентів при їх перегляді, обговоренні, що в свою чергу також сприяло більшому зануренню в майбутню професійну діяльність та формуванню комунікативної іншомовної компетентності за фахом.

Список використаних джерел

1.Програма з англійської мови для професійного спілкування / [Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін.] – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.

М. Л. Ваховський

ВСЕСВІТНЯ РАДА СПІВТОВАРИСТВ З ПОРІВНЯЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

Однією з найбільш помітних тенденцій розвитку теорії й практики сучасної освіти є підсилення ролі міжнародних організацій в освітній діяльності. Це зумовлюється, перш за все, процесами глобалізації та формуванням єдиного освітнього простору, кардинальними змінами в освітній політиці держав. Останнім часом

особливого значення набуває діяльність Всесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти – WCCES (World Council of Comparative Education Societies), яка об'єднує педагогів-компаративістів багатьох країн світу і забезпечує ефективне спілкування й співробітництво в галузі порівняльної й міжнародної освіти.

Провідні вітчизняні педагоги-компаративісти (Н. Лавриченко, О. Локшина, Л. Пуховська, А. Сбруєва, О. Сухомлинська) у своїх роботах спеціально не досліджували діяльність міжнародних організацій у галузі освіти й, зокрема, Всесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти. Узагальнена інформація стосовно цієї міжнародної організації міститься в публікаціях Є. Бражник, Б. Вульфсона, А. Джуринського, Є. Заір-Бек. У статті Л. Ваховського та В. Курила аналізуються матеріали XIV Всесвітнього конгресу з порівняльної освіти, який був організований Всесвітньою радою [4].

Всесвітня рада співтовариств з порівняльної освіти була заснована в 1970 році в м. Оттава (Канада) на базі Міжнародного Комітету співтовариств з порівняльного Освіти, який був скликаний Джозефом Катцом в Університеті Британської Колумбії в Канаді двома роками раніше. Рада була утворена п'ятьма товариствами: Товариством порівняльної і міжнародного освіти США (1956); Товариством порівняльної педагогіки в Європі (1961); Японським товариством порівняльної освіти (1965); Товариством порівняльної й міжнародної освіти Канади (1967); Корейським товариством порівняльної педагогіки (1968) [ ]. Сьогодні до складу Всесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти входять асоціації з порівняльної й міжнародної освіти 39 держав, зокрема США, Великобританії, Франції, Аргентини, Японії, Німеччини, ПАР, Туреччини, Чехії, Росії, Казахстану та ін. Україну представляє регіональна Асоціація з проблем компаративної педагогіки, створена на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка [3, с. 5].

Засновники Всесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти визначили два глобальних завдання, які ця організація покликана реалізовувати: підтримувати дослідження в області порівняльної й міжнародної освіти в світі і посилювати академічний статус порівняльної педагогіки як навчальної дисципліни; розширювати сферу використання результатів порівняльних досліджень для вирішення нагальних проблем в галузі освіти через посилення співпраці фахівців із різних частин світу.

Найбільш значним видом діяльності WCCES, спрямованим на досягнення поставлених завдань, є організація Всесвітніх конгресів з порівняльної освіти й пропаганда порівняльної педагогіки через підтримку створення нових асоціацій дослідників в галузі порівняльної освіти.

Усесвітні конгреси з порівняльної освіти проводяться приблизно один раз на три роки, починаючи з 1970 року. Зазначимо, що перші конгреси проводились переважно в північноамериканських чи європейських країнах. Так, І всесвітній конгрес відбувся в Канаді й обговорював проблему «Освіта і формування вчительської професії. Освітня допомога країнам, що розвиваються» (1970). Місце проведення ІІ Всесвітнього конгресу – Женева (Швейцарія), а його тема – «Ефективна середня школа» (1974), ІІІ Всесвітній конгрес проходив у Лондоні в 1977 році з проблеми «Єдність і різноманіття в освіті» .

Пізніше організатори намагались проводити цей світовий форум нарізних континентах – в Південній Америці (Ріо-де-Жанейро, 1987), Австралії (Сидней, 1996), Південній Африці (Кейптаун, 1998), у Східній Азії (Чунбук, 2001), Південно-західній Азії (Стамбул, 2010).

Змінилась і проблематика Всесвітніх конгресів: якщо раніше вона стосувалась розвитку освіти в розвинених країнах, то в останнє десятиріччя розглядались освітні проблеми, що існують у країнах, що розвиваються та в бідних країнах. Особливо показовими в цьому відношенні були два останніх заходи - XIV Всесвітній конгрес (Стамбул, 2010) і XV Всесвітній конгрес (Буенос-Айрес, 2013).

Учасники форуму, який відбувся в 2010 році в Туреччині, опрацьовували тему «Встановлення меж, розмежування й нові можливості в освіті та суспільстві» («Bordering, Re-Borderingand New Possibilities for Change in Education and Society») й намагались знайти шляхи підвищення ефективності освітньої діяльності в умовах глобального світу [1]. Тема XV Всесвітнього конгресу, який відбувся в столиці Аргентини в 2013 році, було сформульовано так: «Нові часи, нові голоси» (New Times, New Voices) [2]. Цією назвою було подано сигнал про розширення географії компаративних досліджень, про підсилення уваги до педагогічних ідей і освітніх практик країн Латинської Америки (докладніше про це див.: 5).

Матеріали всесвітніх конгресів із порівняльної освіти публікувались в авторитетних журналах. Наприклад, журнал «Міжнародний огляд в галузі освіти», який видається Інститутом освіти ЮНЕСКО в Гамбурзі (Німеччина), зробив декілька спеціальних випусків, в яких було представлено основні доповіді учасників конгресів, у вигляді окремих книг.

Як бачимо, Всесвітня рада співтовариств з порівняльної освіти, не зважаючи на обмеженість у фінансуванні й інші труднощі, намагається функціонувати як глобальна організація, яка намагається підвищити ефективність освітньої діяльності в сучасному світі, обґрунтувати тенденції розвитку освіти в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Bordering, Re-Bordering and New Possibilities for Change in Education and Society. The14th World Congress of Comparative Education Societies, Istanbul, 2010, 14 – 18 June. Istanbul, 2010 . 2. Buenos Aires 2013, XV Comparative Education World Congress, New Times, New Voices, General Program. – WCCES, 2013. 3.Masemann V.,Bray M., Manzon M. Histories of the World Council of Comparative Education Societies and its Members. HongKong, 2007. 4. Курило В.С., Ваховський Л.Ц. Проблеми освіти в контексті сучасних компаративних досліджень (за матеріалами XIV Всесвітнього конгресу з компаративної освіти) / В. С. Курило, Л. Ц. Ваховський // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – № 5-6. – С. 5 – 10. 5.Ваховський М.Л. Діяльність Усесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти як чинник розвитку порівняльно-педагогічних досліджень // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2015. - № 7 (2). - С.271-282.

О. О. Нагнибіда

ПИТАННЯ ІРЛАНДСЬКОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ В ПРОЦЕСІ РАТИФІКАЦІЇ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО АКТУ

Історія Ірландської Республіки в другій половині XX століття відрізняється надзвичайним динамізмом. Саме в цей період країна пережила радикальні політичні перетворення, а економічне піднесення кінця 1980-х- 1990-х років кардинально змінило обличчя держави. Долучившись до Європейського Економічного Співтовариства, Ірландія стала невід'ємною частиною інтеграційного процесу, який постійно еволюціонує. Розширення та поглиблення європейської інтеграції спонукало до трансформації інституційної системи самої Ірландії.

З огляду на актуальність питання автор ставить за мету дослідження проблеми ірландського нейтралітету в процесі ратифікації Єдиного Європейського Акту.

Дане питання досить глибоко висвітлено в ірландській історіографії. Особливої уваги заслуговує праця історика П. Невілла «Ірландія: історія країни» [2], та Джон Маккормака «Історія Ірландії» [1].

Відносини та безпосередньо інтеграція між Ірландією та ЄС були відносно взаємними та без інцидентів протягом перших десятиліть членства Ірландії в Співтоваристві. Однак все змінилося в кінці 1980-х років, з прийняттям Єдиного Європейського Акту (ЄЄА), який планувалося ратифікувати в 1986 році. Акт був покликаний змінити правила, що регулюють діяльність європейських інституцій та розширити повноваження Спільноти, зокрема в галузі наукових досліджень і

розробок, охорони навколишнього середовища та загальної зовнішньої політики. Він був підписаний всіма країнами-членами, крім Ірландії.

У процесі підготовки до ратифікації Єдиного Європейського Акту громадянин Ірландії Раймонд Кротті домігся попередньої судової заборони на ратифікацію ЄЄА. В своєму рішенні Верховний суд Ірландії постановив, що при ратифікації будь-якого європейського договору, що несе за собою поправку до Конституції, уряд повинен провести всенародний референдум [3, с.1209]. Це означало, що ратифікація договору відкладалася до 1 липня 1987 року, доки не будуть отримані результати ірландського референдуму щодо цього питання. Тим не менше, мала місце певна еволюція ірландської громадської думки в питаннях про нейтралітет, що виражалась в зростаючому бажанні поглиблення політичного, економічного і валютного союзу в рамках Співтовариства. Про це свідчили опитування в грудні 1988 року, які показали, що переважна більшість населення Ірландії підтримувала створення спільної організації оборони між дванадцятьма країнами Європейського Співтовариства до 1992 року [4, с. 16]. Однак, наслідки рішення Верховного суду щодо справи громадянина Кротті виходять далеко за межі контексту Єдиного Європейського Акту. Так чи інакше, наступні уряди Ірландії, і самі ірландці відтепер розуміли, що питання ратифікації кожного наступного європейського договору має бути винесено на референдум, незалежно від того, чи є необхідною фактична поправка до Конституції чи ні.

Отже, важливе місце в ЄЄА відводилося Європейському політичному співробітництву у сфері зовнішньої політики та безпеки. Якщо раніше воно відбувалося в рамках Європейської Ради неофіційно, то після 1986 року співпраця вперше одержала законодавчу основу. Відтепер, країни ЄЕС повинні були не тільки інформувати один одного про передбачені зовнішньополітичні акції, але й спільно виробляти принципи і цілі зовнішньої політики, керуючись ними в проведенні своєї національної безпеки.

Список використаних джерел

1.Маккормак Дж. Історія Ірландії. Люди й події, які сформували країну / Дж. Маккормак. – К.: Юніверс. 2006. – 296 с. 2.Невилл П. Ирландия: История страны / П. Невилл. – М.: Эксмо. 2009. – 352 с. 3.Cahill M. Ireland"s Constitutional Amendability and Europe"s Constitutional Ambition: The Lisbon Referendum in Context / Cahill. // Gemran Law Journal. – 2010. – №9. – С. 1209. 4.Fitzgerald G. The Origins, Development and Present Status of Irish «Neutrality» / Fitzgerald. // Irish Studies in International Affairs. – 1998. – №9. – С. 16.

Т. В. Куревина

ТЕОРИЯ ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА СОЦИАЛЬНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ В УКРАИНЕ

Осмысление общецивилизационных процессов, оказывающих все большее влияние на социальную и хозяйственную жизнь, позволяет выделить процесс становления в наиболее развитых западных государствах постиндустриального общества. С начала 50-х годов этот процесс глубокого преобразования производительных сил индустриальных обществ, который носил название научно-технической и научно-технологической революции радикальным образом изменил систему общественного производства в странах Западной Европы, Северной Америки, Японии. Основное содержание НТР состоит в переходе от индустриальных производительных сил (земля, труд, капитал) к постиндустриальным (наука, информация, культура).

Социальные изменения, происходящие в последние десятилетия в развитых странах, не могут не представлять интерес для нашей страны, когда Украина стремится приобщиться к европейским ценностям, построить развитое современное

общество. Содержание и направленность реформ, проводимых в Украине, не могут формироваться вне контекста происходящих в современном мире процессов.

Как уже было отмечено выше, западные общества претерпели существенные изменения, которые вывели их социумы за пределы индустриального общества. Классик постиндустриальной теории Д. Белл подробно рассмотрел три стадии развития цивилизации – аграрную, индустриальную и постиндустриальную. Сравнение обществ проводилось им по целому ряду направлений: типу взаимоотношений человека и природы, характеру труда и механизмов мотивации человеческой деятельности, техническому уровню производства и источникам энергии, на основе которых осуществляется производственный процесс. По мнению Д. Белла «постиндустриальное общество не может заместить индустриальное или даже аграрное… оно только добавляет к ним новое измерение», оно есть «совокупность новых принципов социально-экономической организации и новый тип жизни, приходящий взамен индустриальной системы так же, как она пришла на смену аграрной… Это не должно означать прекращения производства материальных благ. Постиндустриальные тенденции не замещают предшествующие общественные формы как «стадии» социальной эволюции. Они часто сосуществуют, углубляя комплексность общества и природу социальной структуры» . [1, с. 3]

Параллельно с развитием теории постиндустриализма формировалась концепция информационного общества, делавшая главный акцент на технические и информационные стороны организации современного общества. На смену разделения экономики на материальное производство и непроизводственную сферу в западной социологии начинают выделять три сектора общественного производства: первичного, охватывающего сельское хозяйство и добывающие отрасли, вторичного, к которому относится обрабатывающая промышленность, и третичного, представленного сферой услуг.

Так, например, Д. Белл полагал, что производство информации становится одной из основных сфер деятельности в постиндустриальном обществе. Если в аграрном обществе экономическая деятельность была связана с производством достаточного количества продуктов питания, а ограничивающим фактором было наличие хорошей земли, в индустриальном обществе – производство товаров, а ограничивающим фактором становился капитал, то в постиндустриальном обществе экономическая деятельность, в первую очередь, связана с производством и применением информации с целью повышения эффективности всех сфер производства для создания еще большего материального богатства. Информация и знания становятся непосредственной производительной силой, важнейшим фактором современной хозяйственной жизни.

Акцент на проблемах организации технологий и теоретического знания, с точки зрения Д. Белла не исчерпывает сути постиндустриального общества. Рассматривается множество необходимых социальных и экономических сдвигов: переход от товаропроизводящего хозяйства к сервисной экономике, повышения роли образования, изменение структуры занятости, повышение разнообразных форм мотивации человеческой деятельности, развитие принципов демократии, формирование новой политической системы общества. Важное место занимает концепция изменения характера человеческой деятельности, когда в социуме индивиды получают возможность выбирать занятия с учетом своих талантов и способностей, стремясь к самосовершенствованию и самореализации. На смену общества, основанного на труде приходит общество, базирующееся на творческой деятельности. По этому поводу Д. Белл писал: «Существенным фактором выступает то, что тема труда как такового не является более центральной, она не имеет уже социологического и культурного значения, поляризующего и определяющего все другие темы. Тема труда остается в экономике, но не в социологии и культуре. В этом плане изменения, которые фиксируются термином постиндустриальное общество, могут

означать историческую метаморфозу западного общества» . [2, с. 105] Сторонники теории постиндустриального общества, таким образом, развивают концепцию совершенствования форм человеческой деятельности.

Столь бурное развитие информационной индустрии в постиндустриальном обществе и ее воздействие на социальную структуру, занятость, ценности, культуру, образование в современном обществе приводит к необходимости обозначить ряд социальных проблем, возникающих в процессе стремительных технологических изменений. Эти проблемы связаны с условиями, в которых происходит адаптация государственных органов, институтов гражданского общества, различных социальных групп и личности к новым условиям. Технократический подход, сводящий становление информационного общества к внедрению информационных и телекоммуникационных технологий не позволяет увидеть главную цель общественного развития – расширение прав, свобод и творческого потенциала личности.

Одна из важных социальных проблем связана с природой самой информации. С одной стороны, общество переживает информационный взрыв: выбор информационных продуктов и услуг чрезвычайно широк. Каждый человек может потреблять информацию в соответствии со своими запросами и вкусом. С другой стороны, происходит заметная унификация массового сознания, поскольку люди потребляют практически одни и те же новости, развлекательные передачи, фильмы, активно пропагандирующие образ жизни, присущий западной цивилизации. Это явление получило название «глобализации массового сознания» .

Развитие информационных технологий ощутимо влияет на процессы обучения и образования. Появилась возможность дистанционного компьютерного образования, благодаря которому студент, находясь дома, получает доступ к лучшим библиотекам, может взаимодействовать с преподавателями и другими студентами. Такая форма образования доступна инвалидам. Однако такие возможности открыты далеко не для всех. К существующим видам неравенства добавляется еще один: разделение людей на имеющих и не имеющих доступ к качественной информации, умеющих и не умеющих работать с компьютером.

Информационные технологии предоставляют новые возможности для развития демократии, учета общественного мнения, контроля над государственным аппаратом. Новые технологии изменяют характер взаимодействия общества и государства, расширяют права граждан, увеличивают их возможность участия в принятии управленческих решений, контроля за действием правительства. Однако, эти же возможности могут привести и к обратным эффектам: еще большей манипуляции массовым и индивидуальным сознанием, усилением контроля над личностью.

Под воздействием информационных технологий создается новая управленческая культура, которая позволит по новому организовывать деловой процесс. Формирование корпоративных информационных сетей изменяет взаимоотношения между работниками и подразделениями, а также между различными уровнями управления.

Постиндустриальное общество – это следующая ступень развития, которая может базироваться только на предыдущей, традиционно именуемой индустриальной. Перед нашим государством стоит задача индустриализации, модернизации производства, продуманной государственной политики, ведущей к коренным преобразованиям в социальной, экономической и политической жизни общества. Информационные технологии - один из основных инструментов создания современного развитого общества.

Список использованных источников

1.Иноземцев В. Л. К теории постэкономической общественной информации. М. 1995.
2.Полякова Н. Л. От трудового общества к информационному: западная социология об изменении социальной роли труда. – М.: Наука, 2000.

О. В. Швець

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Процеси інтеграції в загальноєвропейський освітній простір зумовлюють нові вимоги до якості підготовки педагогічних кадрів в галузі дошкільної освіти. Вимоги сьогодення (Державна національна програма «Діти України», Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти та Закон України «Про дошкільну освіту» (2016 р.), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.) та практична реалізація Базового компонента дошкільної освіти (2012 р.) зобов'язують до пошуків сучасних підходів у підготовці фахівців означеної галузі у вищих навчальних закладах. Задля ефективної підготовки майбутнього вихователя дітей дошкільного віку до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності, слід ознайомити їх із категоріальним аналізом поняття «поетичний твір», що слугує фундаментом для побудови власної роботи в зазначеному напрямку у сучасному дошкільному навчальному закладі.

У дослідженні здійснено системний аналіз праць (К.Ушинського, С.Русової, Є.Фльориної, Н.Карпинської М.Водолаги, Н.Кирсти, Н.Маліновської, Л.Березовської, Н.Луцан, Ю.Руденко, О.Трифонової, Л.Фесенко, І.Попової та ін.), які присвячені окремим аспектам роботи з поетичними творами у дошкільному навчальному закладі [1; 2; 3]. Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що проблема професійної підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності з дітьми дошкільного віку є актуальною. Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць з означеної проблеми, в яких розглядаються різні напрями роботи з поетичними творами із дошкільниками, низка питань, пов'язаних з тлумаченням категорії «поетичний твір», залишається недостатньо вивченою. Отже, актуальність проблеми, її наукове та практичне значення, наявні невизначені питання й зумовили мету статті: окреслити певний комплекс категорій та понять, що зумовлюють теоретичне обґрунтування поняття «поетичний твір» та необхідність його впровадження в практичну діяльність вищого навчального закладу на основі застосування методу контент-аналізу. У взаємозв'язку із метою статті, нами було виділено наступні завдання дослідження: застосувати метод контент аналізу щодо поняття «поетичний твір»; здійснити теоретичне обґрунтування результатів, отриманих за допомогою використання методу контент-аналізу; сформулювати визначення поняття «поетичний твір» за допомогою категорійного аналізу.

Слід відзначити, що згідно із вимогами до названого методу, була виділена цілісна системоутворююча одиниця аналізу, за яку приймалися певні частини тексту, що містили судження авторів про поняття «поетичний твір» як предмет дослідження. Нашому аналізу підлягало судження з вираженими предикативними групами, які несуть конкретне змістове навантаження. При цьому в деяких випадках у самій змістовій одиниці виділялись окремі слова (наприклад: невеликий твір, мовна одиниця, образ, мова тощо), які мали певне значення й займали суттєве місце на даному етапі дослідження. Відзначені нами найпростіші одиниці класифікувались, а далі підраховувалась частота їх виявлення. Відмітимо, що за допомогою методу контент-аналізу ми проаналізували вживання та розгляд поняття «поетичний твір» в 111-ти наукових джерелах (автореферати, дисертації, монографії, статті вітчизняних та зарубіжних фахових видань, найповніші тлумачні словники української мови, зарубіжні словники). Особлива увага приділялась науковим роботам різного роду за останні роки (2014-2016 рр.) Усього було виділено 54 найпростіших змістових елементи. Подальший розгляд вихідних джерел дав можливість виокремити 4 групи стійких ознак обраної категорії (див. Таблицю 1. «Кла-

сифікатор дослідження поняття «поетичний твір»).

Таблиця 1.

Класифікатор дослідження поняття «поетичний твір»

Робочі визначення поетичного твору	Категорійні ознаки поетичних творів	Кількість авторів	Відсотковий показник (%)	Примітки
Поетичний твір – це …	**Що?**			
	Невеликий твір	7	6,3%	
	Мовна одиниця	4	3,6%	
	Образ	1	0,9%	
	Мова	6	5,4%	
	Поезія	12	10,81%	
	Слово	2	1,8%	
	Сукупність виражальних засобів	3	2,7%	
	Який?			
Поетичний – це твір…	Літературно-художній	2	1,8%	
	Пройнятий, просякнутий поезією	5	4,5%	Зустрічаються вказані ознаки і у словниках
	Має підвищену емоційність, тонкий, вразливий	8	7,2%	
	Невеликий твір	4	3,6%	
	Прикметний до поет	7	6,3%	Зустрічається вказана ознака і у словниках
	Стосується до поезії	12	10,81%	
	Створений із слів і посередництвом слів	1	0,9%	
	Задля чого?			
Поетичний − твір створений для…	Вираження сутності автора, його думок	2	1,8%	
	Перенесення в інші часові рамки, іншу епоху	3	2,7%	
	Вираження переживань автора	6	5,4%	
	Співвіднесення реального світу з духовним	4	3,6%	
	Яка?			
Поетичний твір – мова…	Віршована	5	4,5%	Зустрічається вказана ознака і у словниках
	Ритмізована	7	6,3%	Зустрічається вказана ознака і у словниках
	Наділена особливою поетичною експресією	10	9%	

Проаналізовано та з’ясовано, що ряд науковців трактують поняття «поетичний твір» як «твір», наділений значною кількістю характерних ознак (невеликий, емоційний, просякнутий поезією тощо) (35,11%): Белінський В., Ушинський К., Фльорина Є., Ушакова О., Якобсон П., Бухвостова С., Благонадежина Л., Жабицька Я., Рєпіна Л., Гавриш Н., Жупанин С., Жукоська Р., Кирста Н, Лейбсон В., Крегжде Г., Полозова А., Панкратова Н., Попова І. Вчені Богуш А. та Попова І. звертають увагу на те, що найважливішою умовою емоційного сприймання дошкільниками змісту поетичних творів є спостереження довкілля, попереднє ознайомлення дітей із явищами життя та природи, потрібно активізовувати уяву дітей, фо-

рмувати вміння сприймати найтонші зміни барв і звуків у найближчому довкіллі, саме це дасть змогу майбутньому вихователеві дітей дошкільного віку сформувати позитивний емоційний досвід у дітей. Умовами, що впливають нас приймання дітьми поетичних творів: індивідуальні особливості дітей, зокрема, ступінь розвитку їхнього поетичного слуху; систематичне читання віршів, сам зміст твору і його форма; якість художнього виконання поезії дорослим [2, с. 40].

Поетичний твір: невеликий твір, мовна одиниця, образ, мова, поезія, слово (32,41%): Ушинський К., Фльорина Є., Блонський П., Теплов К., Карпинська Н., Славіна Л., Дементьєва І., Коніна М., Старовойтенко Н., Маліновська Н., Березовська Л., Луцан Н., Руденко Ю., Трифонова О., Фесенко Л., Балацька Н., Хоменко К., Богуш А., Котик Т. Частка науковців (33,3%) розбіглись у поглядах на означену проблему на дві точки зору: з погляду на те, для чого створений поетичний твір (13,5%) та якою мовою (19,8%): Виноградов В., Рудяков М., Винокур Г., Григор'єв В., Галич О., Алякринский О., Короткова Є., Назарець В., Васильєв Є.). Отож, результати застосованого методу контент-аналізу дають змогу сформулювати наступне визначення: *поетичний твір у дошкільному навчальному закладі* – це художній твір, написаний римованою віршованою мовою, елементарний художній аналіз якого характеризується вдалим поєднанням емоційного забарвлення висловлювань із авторськими засобами виразності, що дають змогу дошкільникам відтворювати зміст знайомих творів, впізнавати той чи інший твір за уривком чи ілюстрацією, аналізувати поведінку героїв твору та відтворювати його художні образи у власній діяльності засобами театрального мистецтва. На нашу думку, таке визначення поняття «поетичний твір» найбільш точно характеризує основні його ознаки. Означена нами категорія слугуватиме опорою для проведення подальших структурних кроків нашого дослідження, зокрема, особливостей підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності.

Список використаних джерел

1.Богуш А. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору: навчальний посібник / А. Богуш, І. Попова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. – 200 с. 2.Галич Олександр, Назарець Віталій, Васильєв Євген. Теорія літератури: Підручник / За наук. ред. Олександра Галича. – 4-те вид., стереотип. − К.: Либідь, 2008. – 488 с. 3.Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології / Н. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2011. – № 2. – С. 4−9.

І. С. Мініна

ЛЬВІВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ С. М. ЯМПОЛЬСЬКОГО (1944-1956 рр.)

Стефан Михайлович Ямпольський (1906-1998 рр.) – видатний український вчений, доктор економічних наук, професор, академік Національної академії наук України, заслужений діяч науки України, багатогранний фахівець та освітній діяч.

Свій науковий шлях Стефан Михайлович розпочав ще у Харківському інженерно-економічному інституті. У якому майбутній науковець отримав вищу освіту, закінчив аспірантуру та захистив дисертацію. З 1938 р. був обраний директором Харківського інженерно-економічного інституту, де пропрацював до 1941 р. [1,с.5].

На початок другої світової війни інститут тимчасово законсервували, а професорсько-викладацький склад був направлений для роботи в оборонних галузях промисловості. Ямпольського у 1942 р. направляють на один з заводів Наркомату озброєння в якості керівника планово-виробничого відділу. В лютому 1943 р. його було призначено заступником завідувача лабораторії №2, яку очолював професор І. В. Курчатов [2].

Лише під кінець війни Стефан Михайлович повертається до системи вищої осві-

ти – з 1квітня 1944 р. його було призначено ректором Львівського політехнічного інституту, який поновив свою роботу 28 серпня 1944 р. [3,с.41]. С.М.Ямпольському майже з нуля довелося розпочати організацію учбового закладу – відновлювати зруйноване, створювати матеріальну, навчальну та наукову бази, організовувати навчальний процес, налагоджувати наукові дослідження, підбирати кадри.

Найбільша проблема полягала у відсутності висококваліфікованих кадрів, саме на цьому новий ректор зосередив свою увагу. Стефан Михайлович звернувся за допомогою у вирішенні цього питання до президента АН СРСР академіка В. Л. Комарова – просив відрядити на постійну роботу запрошених Ямпольським вчених Академії наук до інституту. Завдяки цьому на роботу до Львівського політехнічного інституту були відрядженні академіки О. Харкевич, Г. Савін, професори Г. Погодін-Алексєєв, Г. Кияниця та ін. До серпня 1945 р. завдяки зусиллям ректора інститут поповнився понад сотнею викладачів [3, с. 42].

У 1945 р. для участі у науковій сесії, яка була присвячена 100-річному ювілею інституту, прибули представницькі делегації вчених, що очолював академіком І.І.Артоболевським [4,с.8]. Проведення наукової конференції в значній мірі сприяло налагодженню творчих зв'язків у проведені науково-дослідницьких робіт.

С. М. Ямпольський, враховуючи перспективу всебічного розвитку економіки західних областей України, обґрунтовує та висуває перед відповідними організаціями пропозицію про необхідність створення сільськогосподарського й лісотехнічного інститутів на базі однойменних факультетів політехнічного інституту, активно сприяє організації наукових досліджень та налагоджені навчально-виховного процесу у відновленому вищому закладі.

За керівництва Стефана Михайловича у Львівському політехнічному інституті були створені нові факультети та спеціальності, зокрема нафтовий факультет з повним набором інженерних спеціальностей для нафтової промисловості. На базі цього факультету пізніше в Івано-Франківську був створений Інститут нафтової та газової промисловості, факультети радіоелектроніки, приладобудування та ін. [4, с.9] Також були побудовані й надання для використання необхідні для студентів гуртожитки, спортивний комплекс, оздоровчий студентський табір у Криму, поліклініка та профілакторій.

З ініціативи Ямпольського у Львівському політехнічному інституті була організована підготовка інженерів-економістів для машинобудівної та нафтової промисловості. Як ректор інституту та керівник кафедри економіки промисловості та організації виробництва машинобудівної промисловості Стефан Михайлович багато зробив для розвитку інженерно-економічної освіти в Західних областях України.

Успіхи у керівництві інституту дали змогу ректору бути обраним депутатом міської Ради депутатів робітників [4,с.8].

Не зважаючи на важкі умови перших повоєнних років, С. М. Ямпольський продовжує наукові дослідження, поєднуючи наукову роботу з виконанням обов'язків ректора. Ще у 1944 р. він підготовив до друку свою першу монографію «Вопросы скоростного проектирования и освоение новых конструкций в машиностроении» [5]. На той час це була новаторська робота, у якій робилася спроба комплексного дослідження основних організаційно-економічних питань створення нової техніки та її впровадження у серійне виробництво.

Через чотири роки після цього у 1948 р. побачила світ друга монографія Стефана Михайловича «Скоростное освоение новых производств» [6]. У ній на основі глибокого та всебічного аналізу передових підприємств СРСР сформульовані теоретичні положення про дію закону економії часу стосовно технічної підготовки виробництва та практичні рекомендації з прискорення науково-технічного прогресу шляхом всемірного скорочення строків конструкторської розробки технологічного проектування, освоєння виробництвом нової техніки та найбільш економічних методів організації виробничих процесів.

Львівський період життя та діяльності Стефана Михайловича тісно пов'язаний з його діяльністю на посаді ректора Львівського політехнічного інституту. Важкість перших повоєнних років не змогла стримати науковий та освітній запал у серці науковця, який віддав найкращі роки свого життя українській освіті та науці, зробивши неоцінений вклад у їх розвиток.

Список використаних джерел

1.Архів ОНПУ. – Ф. Р-126. – Оп. 12. – Спр. 412 (Особова справа С. М. Ямпольського). – 20 арк. 2.Колишній Голова Ради, академік НАН України С. М. Ямпольський // Рада по вивченню продуктивних сил України. Національна Академія наук України / Режим доступу: http://www.rvps.kiev.ua/KERIV/Jampol.html. 3.Національний університет «Львівська політехніка» / Ред. Колегія: Ю. Я. Бобало, А. Г. Завгородній, В. А. Павлиш [та ін.]. – К, 2008. – 57 с. 4.Ямпольский Стефан Михайлович / Вступ. ст. Н. Г. Чумаченко, Ю. Н. Пахомов, Н. С. Герасимчук, С. В. Козаченко / Библиограф. указатель, сост. И. Н. Мирянова / Редколлегия: Сытник К. М., Тронько П. Т., Бабичев Ф. С. [и др.]. – К.: Наук. думка, 1986. – 76 с. 5.Ямпольский С. М. Вопросы скоростного проектирования и освоения новых конструкций в машиностроении. – М.: Изд-во АН СССР. 1994. – 108 с. 6.Ямпольский С. М. Скоростное освоение новых производств. – М.: Машгиз, 1948. – 155 с.

А. А. Фабрика

СОЦІОЛОГІЯ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА В ОСВІТНЬОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ ЗА УМОВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Вже майже сім років, як з широкого освітнього, а від так, й культурного поля країни фактично вилучено знання про суспільство, про життя людини «в середовищі подібних до себе». З 2009 року наказом МОН України навчальна дисципліна «соціологія» втратила нормативні позиції в структурі підготовки бакалаврів у вишах і переведена до розряду вибіркових. За сучасних умов, через різноманітні об’єктивні та суб’єктивні фактори, її шанси бути обраною виявляються мізерними. Значний арсенал знань, накопичений світовою соціологічною наукою за більше ніж півтора століття її існування, та характер проблем, що їх можна було б принаймні мінімізувати шляхом залучення до цих знань широких кіл української молоді (громадськості), змушують повертатися до цього питання знову і знову.

Майже кожний підручник або навчальний посібник з соціології містять вступ, у якому, позначаючи свій теоретичний та моральний «нерв», авторами, достатньо талановито, з точки зору звернення до розуму і серця студентської аудиторії, представлено те, «що нам обіцяє соціологія» [3, с.12; 2, с.11]. Історично, на потребу часу, вивчення соціології може ставити перед собою і розв’язувати різноманітні завдання. Сьогодні виявляється *масово необхідним* усвідомлення характеру взаємодії людини та суспільства, природи останнього як такого та на сучасному етапі розвитку, важелів його впливу на людину, з одного боку, та здатності людини до перетворення соціального середовища – з іншого. Розуміння наявності складного зв’язку між тим, як складається життя окремої людини та історичним процесом, між людиною та суспільством є характерною рисою класичної суспільної думки, що притаманна й усім найкращим сучасним досягненням у цій галузі. А фундамент соціального знання у наш час складає соціологічна наука.

Домінування безроздільного соціального диктату з початку є неминучим, проте потім має виникати і розвивається тенденція до емансипації індивідуальності від соціального контролю, яка, з рештою, повинна визріти до їхнього синтезу. Невизрівша, вона механічно відтворює соціальний досвід і не здатна до перетворень [1, с. 47]. Умови існування людей в сучасному суспільстві максимально розраховані на придушення зазначеної тенденції. Соціальний диктат набув надзвичайно різноманітних форм, орієнтованих на прямий та часто непрямий, добре технічно та технологічно оснащений вплив в усіх сферах людської життєдіяльності. Його результатом є, у тому числі, створення в умах людей науковонеобґрунтованої кар-

тини соціального світу, що сприяє розвитку інфантильності, конформізму, нонконформізму, створює та постійно підживлює ґрунт для можливих найрізноманітніших маніпуляцій, як то мода, престижність, гендерний образ, політичні вподобання та ін.: «люди часто не мають ніякої можливості набути успіху, ігноруючи досягнення цінностей, що рекламуються» [2, с. 220]. Таким чином, вони втрачають розуміння фундаментальних, базових координат свого існування як в суспільстві так і взагалі в цілому.

Основна маса людей не володіють властивістю мислення, котра б дозволила їм грамотно користуватися інформацією і ясно розуміти, що відбувається як у суспільстві, в світі так і з ними самими, що вони можуть і повинні зробити. На тлі гострих кризових світових процесів, та тих, що охопили українське суспільство, масової дезорієнтації людей, їхніх страхів за майбутнє, формування такої властивості набуває особливої ваги. Ч. Р. Мілс вважав, що головну роль у розв'язанні даного питання має відігравати розвиток соціологічної уяви – особливої якості «мислення та інтелекту, котра, ймовірно, забезпечує найбільш наочне уявлення про найсокровенніші області нашого буття у їхньому зв'язку із більш широкою соціальною дійсністю» [2, с. 24]. Культура мислення у її соціологічному аспекті надає можливості людському розуму відігравати більш важливу роль в житті людей. Як і будь-яка культура, вона сприяє подоланню омасовлення людини, збереженню її суб'єктності. Серед факторів, що обумовлюють такий результат, можна назвати хоча б наступні: соціологічна уява забезпечує можливість «переходити від однієї перспективи до іншої, від політичної до психологічної, від розгляду окремої сім'ї до порівняльного дослідження державних бюджетів різних країн <…> і в процесі цього будувати адекватне уявлення про суспільство в цілому та його компоненти» [2, с. 15-16, 240]; як наука, соціологія визначає, що є факт у соціальному світі, що в наш час має політичне та моральне значення, та ін.

Жоден інший соціальний інститут, крім освіти, не володіє тими засобами, що могли б скільки-небудь ефективно сприяти розв'язанню означеної проблеми. Не задіяти такий ресурс, на нашу думку, є стратегічною помилкою, яку потрібно виправити. Найбільш правильне рішення вбачається у поверненні до *нормативного принципу* організації викладання дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу у вишах, де своє місце має займати соціологія. Проблеми, що начебто із цим пов'язані і розглядаються як надзвичайно обтяжливі фінансово та організаційно, – з точки зору навантаження на структуру професійної підготовки, – з часом виявляються набагато меншими, ніж ті, до яких призводить вибірковий принцип, недоречно задіяний у цьому сегменті. Такий підхід в освіті, на нашу думку, максимально представляє і відстоює інтереси сучасної політичної та економічної еліти, взаємовідносини якої із іншим населенням «головним чином обмежуються тим, наскільки вони знаходять нас корисними у якості технічних спеціалістів, що захищають їхні позиції і розв'язують їхні проблеми, або у якості ідеологів, що закріплюють їхній престиж та авторитет» [2, с. 220]. Тоді як система принаймні державної освіти має відповідати потребам та інтересам як окремого індивіда, так і суспільства в цілому.

Існує думка, що вивчення ряду дисциплін може бути перенесено у старші класи загальноосвітньої школи. Напевне, можна розглядати і такий варіант, хоча досвід викладацької роботи показує, що соціологія – це більш «доросла» дисципліна, надзвичайно чутливими до неї виявляються студенти заочної форми навчання – більшість із них є фінансово незалежними, мають роботу, створили сім'ю. У будь-якому разі, час є таким, що соціологічні знання мають бути представлені в освіті для широких кіл населення.

Список використаних джерел

1.Левяш И. Я. Культурология: Курс лекций / И. Я. Левяш. – Мн.: НТООО «ТетраСистем», 1998. – 544 с. 2.Миллс Ч. Р. Социологическое воображение / Ч. Р. Миллс // [Пер. с англ.

О. А. Оберемко. Под общей редакцией и с предисловием Г. С. Батыгина]. – М.: Издательский Дом NOTA BENE, 2001. – 264 с. 3.Общая социология: Учебное пособие / [Под общей редакцией профессора А.Г.Эфендиева]. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 654 с.

А. Х. Кастро Родригес

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ НОРМ ЯЗЫКА В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ИСПАНСКОМУ ЯЗЫКУ

Глобализация, которая продвигается ускоренными темпами в обществе, не оставила на стороне высшее образование. Однако, образовательная общественность еще не разработала окончательные позиции относительно вступления в современную глобальную систему подготовки специалистов, ссылаясь на необходимость учитывать методические традиции страны. Эти традиции, сформировавшиеся в прошлом веке, на наш взгляд, являются своеобразным тормозом в процессе подготовки специалистов по языку, т.к. они только формально учитывают компетентный подход относительно определения цели и результатов подготовки студентов и не учитывают того факта, что ориентация лишь на одну языковую норму, принятую в Испании, ставит будущего специалиста в невыгодные условия на рынке труда.

Испанский язык Латинской Америки можно условно делить на пять языковых районов, а именно: 1. Мексика и юг США. 2. Центральная Америка. 3. Карибский бассейн (Куба, Доминиканская Республика, Пуэрто-Рико, побережье Колумбии и Венесуэла), 4. Андская Америка (Эквадор, Перу, Боливия и внутренние районы Колумбии). 5. Страны «южного конуса» : Чили, Аргентина, Уругвай и Парагвай. Игнорирование существования такого языкового массива и ориентация только на одну норму испанского языка, дает фрагментарное представление о языке будущему специалисту. Ситуация усугубляется с ростом количества пользователей сети Интернет. Такие страны как Мексика, Колумбия, Аргентина - наибольшие испаноязычные страны в Латинской Америке - занимают ведущие места в мире за количеством пользователей сети Интернет [1].

Уровень распространения Интернет в Чили и Аргентине приближается к среднему показателю в странах - членах ЕС. Половина веб-страниц, написанных на испанском языке, создана в Аргентине, Мексике, Чили и Колумбии. Огромное количество веб-страниц на испанском языке создано в США, а они ориентируются на норму большинства носителей языка.

Еще в 2014 г. аналитическая компания «Комон Сенс Эдвайзери» (Common Sence Advisory) опубликовала результаты исследования по вопросу влияния локализации веб-сайтов на рост продажей. Результат был ожидаемым: «не могу прочитать - не куплю» (англ. Can’t read, won’t buy) [2]. В этой связи канцлер Западной Германии в 1969-74 гг. высказал интересную мысль: «Если я что-то продаю, я буду говорить на вашем языке. Если же я покупаю, dann müssen Sie Deutsch sprechen» [3] (то Вы должны говорить по-немецки). Какими бы успешными были ваши продажи «у себя дома», придет момент, когда придется искать выход на международные рынки, но для этого необходимы хороший перевод и локализация текста. «Языковая локализация - это перевод и культурная адаптация продукта (текста) к особенностям определенной страны, региона или группы населения» [4]. Локализованный текст требует выполнения профессионального перевода носителем языка или хорошо подготовленным специалистом, который должен адаптировать содержание перевода под культурные особенности целевых рынков и менталитета конечного пользователя текста. Как же добиться такого успеха в процессе изучения иностранного языка и в процессе локализации переводов? В условиях, когда многие фирмы не могут или не желают оплатить работу иностранного

специалиста в отрасли перевода, решение можно найти, изменяя стратегию подготовки специалистов – переводчиков. Однако, ВУЗы, по-прежнему, ориентируются на преподавание «классической» нормы языка. Большинство ВУЗов просто выпускает специалистов по языку и переводу с низкой конкурентной способностью, не владеющих другой языковой нормой, кроме нормы, на которой говорит меньшинство носителей испанского языка. В условиях глобализации экономики и ее ориентирования на внешние рынки, такой подход вовсе не оправдан. Латинская Америка является одним из регионов мира, который начинает занимать достаточно высокие позиции в мировой торговле, экспорте продукции, туризме и общественно-политической жизни. В этом плане, профессиональное изучение испанского языка стран Латинской Америки, приобретает особенную актуальность при подготовке специалистов по испанскому языку. До сих пор многие коллеги «традиционалисты» признают основным источником информации для студента за «бумажным» учебником. На наш взгляд, это тупиковая точка зрения. Нет никакого сомнения в том, что Интернет - эффективный инструмент, позволяющий презентовать материал актуально и увлекательно. Но, отсталое техническое оснащение многих украинских ВУЗов является значительным тормозом на пути усовершенствования методики преподавания иностранных языков. В современных условиях это отставание экономически не оправдано.

Наличие некоторых фонетических особенностей «европейского» варианта испанского языка не препятствует общению. Но, наличие ряда лексических, грамматических и терминологических отличий могут стать тормозом для общения с латиноамериканским районом. Лексические отличия в Латинской Америке проявляются в другом словотолковании, в использовании слов, которые вышли из употребления на территории Испании или имеют другое значение. Рассмотрим некоторые примеры:

№№	Латинская Америка	Испания	Перевод
1.	chamba (Mex.)	trabajo	работа
2.	arveja, chícharo, petit pois (Cub.)	guisante verde	зеленый горошек
3.	rositas de maíz (Cub.), pochocho (Arg.), pipoca (Bol.), cabritas, crispetas (Ch.), crispetas, rosetas de maíz (Sal.), poporopo (Guat.)	palomitas de maíz	поп корн
4.	camarón	gamba	Креветка
5.	fresa, frutilla	fresa, fresón	клубника
6.	frijol	judía	фасоль
7.	habichuela	judía verde	стручковая фасоль
8.	lentes de sol	gafas de sol	солнцезащитные очки
9.	goma (Cub.)	neumático	шина
10.	guagua (Cub.)	autobús	автобус
11.	un colectivo (Arg.)	autobús	автобус
12.	picoteo (Ch.)	tapa	закуска
13.	autopartista (Arg.)	vendedor de partes de automóviles	продавец авточастей
14.	duchero (Urug.)	compartimento donde está la ducha	место в ванной комнате, где находится душ

В синтаксическом плане в испанском языке Латинской Америки получили распространение такие явления как «использования завершенного прошедшего времени (pretérito perfecto simple) вместо незавершенного (pretérito perfecto

compuesto): «lo vi» вместо «lo he visto» (я его видел) [5]. В некоторых странах Центральной Америки наблюдается замена «будущего времени» выражением «va a + presente de indicativo»: no se alegre, porque va y no viene (не радуйтесь, потому что он не приедет» [5].

«Использование гипербатона на Антильских островах в вопросительных предложениях: «¿Qué tú quieres?» (вместо ¿Qué quieres? - Что ты хочешь?)» [5], «¿Cómo tú te llamas?» (вместо «¿Cómo te llamas» – Как тебя зовут?). Данное употребление является нормой в этом районе.

Наличие этих и других особенностей испанского языка в Америке, а также ряда других лингвистических и лингвострановедческих особенностей региона, ставят новые задания при подготовке специалистов по испанскому языку. Их учёт в образовательном процессе является методической и экономической необходимостью современного развитого общества. Без учета этих особенностей в учебном процессе, ВУЗы будут, по-прежнему, выпускать неконкурентоспособных специалистов в области испанского языка.

Список использованных источников

1.Электронный ресурс – Режим доступа: http://es.wikipedia.org/wiki/Anexo:Países_por_número_de_usuarios_de_Internet. 2.Электронный ресурс – Режим доступа: http://www.tlink.ru/about/extra/articles/1873/. 3.Электронный ресурс – Режим доступа: http://www.t-link.ru/services/localization/ 4.Электронный ресурс – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Языковая_локализация. 5.Носкова А.И., Плеухова Е.А.. Эволюция испанского языка в странах Латинской Америки. Филология и культура.- Казань, 2013.- № 1 (31) – с. 84-90. Электронный ресурс – Режим доступа: http://www.philology.ru/linguistics3/noskova-pleukhova-13.htm.

О. А. Подплетня, Л. І. Хмельникова

ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЧЕРЕЗ СТИМУЛЯЦІЮ САМОСТІЙНОЇ ТВОРЧОЇ ТА НАУКОВОЇ РОБОТИ ПРОВІЗОРІВ

В системі фармацевтичної освіти певна роль відводиться її підсистемі - хімічній освіті. Якість хімічної підготовки майбутніх провізорів залежить не тільки від того, наскільки глибоко і доцільно встановлені спадкоємні та міждисциплінарні зв'язки на всіх етапах і ланках безперервного ланцюга хімічної освіти, але і в перебудові свідомості студентів і викладачів в бік підвищення самостійності і свідомості в навчанні. Це може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивні моменти підвищення ступеня свідомості в процесі освоєння знань полягають у тому, що студент починає працювати самостійно, усвідомлює мету свого навчання в вузі, що його недостатній рейтинг у навчанні може відбитися на його майбутній професійній діяльності. На нашу думку, це слугує потужним поштовхом у розвитку творчих здібностей студентів, розкритті їх індивідуальності. У зв'язку з цим, однією з форм творчої роботи студентів є наукова робота. Перехід на кредитно-модульну систему має деякі недоліки організаційного характеру. Наприклад, замість самостійної роботи, студенти, які не можуть навчатися без постійного контролю і підганяння, напевно різко знизять години, що відводяться на навчання. Крім того, недостатня кількість літератури і методичних розробок має бути серйозною перешкодою при переході на кредитно-модульну систему. В процесі викладання робимо наголос на засвоєння необхідної кількості знань. Студентам налічується матеріал, який вони повинні мало не слово в слово вивчити. Це, безумовно, важлива частина навчання, і вона завжди буде мати місце в освіті. Однак цей метод не дає можливості розкрити творчі здібності кожного студента, не стимулює його до саморозвитку і самовдосконалення. Іншими словами, цей підхід не змушує студента самостійно йти в бібліотеку, щось там шукати, читати, аналізувати,

думати, робити висновки. А значить, не розвивається його творчий початок, не розвивається він сам як особистість і як фахівець. Тому більш правильним доповнюємо просте «начитування» матеріалу постановками різних проблем, що вимагають свого вирішення, тобто надаємо матеріал на проблемному рівні. Звичайно, не завжди можна знайти проблему в очевидних істинах, але, це можливо. В цьому випадку активізуються творчі здібності студентів, їх бажання до самовдосконалення і саморозвитку. Крім того поступово розширюємо кількість (за 3 роки-майже 5 навчальних посібників) і поліпшуємо якість навчальних і методичних посібників, які дуже необхідні для самостійної роботи студентів. Навчальні посібники побудовані таким чином, щоб розкривати творчі здібності студентів. Для цього вони містять не тільки необхідний програмний матеріал, а й оснащені прикладами з життя, щоб кожен зі студентів зміг знайти там щось корисне для себе. Іншою особливістю навчальних посібників має бути їх широке оснащення ілюстративним і схематичним матеріалом. Відомо [1, с.35], що в якості навчального тексту краще сприймається той, який містить ілюстрації, схеми тощо. За цим принципом побудовані багато підручників на Заході, в країнах,які вже давно ввели Болонську систему навчання. В системі освіти багато методів, які стимулюють творчі здібності студентів (і не тільки студентів), вже були розроблені раніше, але широко не застосовувалися. До таких методів відноситься метод проблемного навчання, широке використання науково-популярних фільмів, наочних посібників та ін.

Таким чином, самостійна творча робота студентів – один з головних аспектів освіти майбутніх провізорів. Застосування методик, що активізують свідомість студентів і стимулюють їх до самостійної творчої діяльності має майбутнє.

Список використаних джерел

1.Шадриков В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный поход. В. Д. Шадриков // Высшее образование сегодня. — 2005. — №9. - С.34-42.

К. М. Куцик

ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Здатність до сучасних цивілізаційних трансформацій, до діалогу, комунікації є необхідною умовою адаптації молоді до надшвидких контекстно-смислових змін буття. Одним із способів єднання відокремлених епох, поколінь людей, що живуть в одному вимірі часу, але розбіжні за способом мислення, вихованням, традицією, лексикою, цінностями, досвідом… є долучення до смислового поля культури шляхом пошуку ефективного діалогу з його загальнолюдським змістом. Адже «культура – це і система перенесення цінностей сучасності в буття людини, у смисл її життєдіяльності з урахуванням досвіду минулого і перспектив майбутнього. Це спосіб побудови життя людини коштом досвіду сотень минулих поколінь, коштом реалізованих і – що особливо важливо – ще нереалізованих можливостей історичної дійсності» [1, с. 16].

Такий смисловий синтез у культурі здійснює філософія. Саме філософія постає самосвідомістю культури, мірою людяності, творчого саморозвитку та свободи, набуттям досвіду критично-рефлексивного мислення, культури, як альтернативи варварству і сучасному також.

У зв’язку з примітивним ринком праці, що не потребує системної фундаментальної інтелектуально-наповненої освіти, все більше поширюється мозаїчна кліпова освіта, як невпорядкований процес-пропозиція різнорідних знань і форм культури. Така освіта не може послідовно впливати на виховання та формування цілісності людської особистості, її гідності з орієнтацією на універсальні цивілізаційні цінності: свободу, істину, добро, красу, життя…

Століттями університети приймали у свої стіни найдостойніших, найосвіченіших. Культивувалась атмосфера елітності. В контексті сучасного демократичного

розвитку перед університетською освітою ставиться завдання підготовки критичної кількості молодих фахівців, які завтра стануть носіями практичних рішень, а не будуть лише носіями ідей. Така полярність між елітизмом та егалітаризмом змушує університет пристосовуватись до зовнішніх обставин. Під загрозою опинився духовний вимір університетської культури.

Пришвидшені темпи зростання знання, його диференціація та інтеграція з необхідністю впливають на змістову складову предметів та курсів університетської освіти. Вузька спеціалізація та професіоналізація як загальна тенденція відзначається загалом у системі освіти.

Посилюються особистісно- й професійно спрямовані орієнтації в освітянському колі діяльності, що вимагають від молоді лише загальної обізнаності з предметною галуззю, з певними навичками в роботі, способами комунікації та набуттям незначного практичного досвіду – тобто засвоюється прагматично оптимальний мінімум. Однак лише наполеглива, систематична праця в процесі навчання веде до становлення самостійного, неупередженого, критичного мислення, орієнтованого на пошук та здійснення істини, формує відповідальність, ініціативу та засновану на них відповідну діяльність.

Скорочення навчального матеріалу здійснюється за рахунок дисциплін «другорядних», на перший погляд менш важливих для вузькоспеціалізованої підготовки. До числа таких дисциплін потрапляють зазвичай дисципліни гуманітарні. Ставлення до такого знання у технічних університетах - як до вторинного. У підготовці інженерно-технічних фахівців час для розгляду проблем культури мислення, обґрунтування смисложиттєвих вимірів науки, техніки, технологій, обговорення проблем моральності особистості та в цілому формування ціннісно-гуманістичного світогляду… за залишковим принципом.

Процес навчання та виховання відокремлюються і починають існувати незалежно один від одного. Становлення якісної сучасної університетської освіти, орієнтованої на професійну та особистісну самореалізацію молодої людини, пошук форм міждисциплінарної співпраці та розуміння цінності єдності форм знання – це ще одне із завдань здійснення освіти.

Вища освіта лишається базовою фундаментальною цінністю сучасності. Молодь навчається орієнтуватись у складних інформаційних потоках сучасності, має сформувати самостійне, творче, критичне мислення. А освіта упродовж усього життя дозволятиме не лише професійно адаптуватись до нових реалій складного динамічного часу. Вона постає способом життя, ресурсом, основою самореалізації особистості та її щастя, розвитку суспільства загалом.

Природничі науки досліджують та описують тільки факти – світ без норм, смислів, цінностей. Шарль де Голль, президент Франції, генерал, писав що «сила ума требует разнообразия, которого нельзя найти в исключительных навыках определенной профессии. Истинной школой командования является общая культура… В основе побед Александра Македонского мы всегда в конце концов находим Аристотеля» [2, с.272]. Звернення не лише до емпіричного, але і духом заплідненого та раціонально вивіреного світу пошуку смислів людської буттєвості, що центрується у філософському пізнанні, надає можливості виходити на проблеми ціннісно-смислового універсуму людини.

Вітчизняна гуманітаристика опинилась сьогодні в дуже непростому становищі. Ніхто начебто і не заперечує її статусу у вищій школі за умов автономії, але вже як дисциплін за вільним вибором студентів. Хто б іще пояснив мотивацію студента в такому виборі. «Я згоден з тими, хто каже, що філософія – це щось високе та прекрасне. Але форма, в якій вона звертається до суспільства, змушує бажати кращого. Сократ звертався до своїх слухачів в одній формі. Тома Аквінський – зовсім у іншій. Коли Діоген оселився в діжці, він також знайшов власну форму діалогу з тогочасним афінським суспільством, органічну нішу в ньому…. Ми та-

кож маємо знайти форму... прийнятну для нашого суспільства і вибудувати філософську спільноту, що органічно впишеться в нього. Це метафора форми і статусу, а не змісту філосування». [3, с. 29] І це зауваження Олега Хоми стосується загалом проблем існування гуманітарного, а не лише філософського знання у вищій школі.

Філософська освіта здійснює просвітницьку місію, долучає молодь до начал європейської культури мислення, адже ідеями античних мислителів творилась європейська цивілізація. Розвинуті в дискусіях середньовічних схоластів, стверджені в раціоналістичному новоєвропейському дискурсі, вони повертаються з необхідністю в сучасні філософські практики.

Філософська освіта вчить налаштовувати наші пізнавальні інструменти, щоб мати спромогу ставити питання до буття.

Філософська освіта дає не лише ерудицію та загальну поінформованість, але і культивує у певної частини молоді потребу у читанні оригінальних філософських текстів – вишуканої інтелектуальної літератури. Платон стверджував, що натовп не може бути філософом. І дійсно, не всі здатні зачаровуватись дивом буття. Це талан філософів. Але навіть це незначне аудиторне долучення до запитального статусу філософування слугує гарантом неперервності, єдності, затребуваності філософської освіти, а значить - і неперервності культури загалом.

Список використаних джерел

1.Кримський С.Б. Ранкові роздуми. / С.Б. Кримський. – К.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с. 2.Таранов П.С. Анатомия мудрости. 120 философов: В 2- т./ П.С.Таранов. – Симферополь: Реноме, 1997. – 624с. Т.1. 3.Ясна І. Чи потрібен «ребрендинг» українській філософії? / І. Ясна // Філософська думка. – 2015. - № 6. – С. 23 -38.

В. Ф. Сергеєва

ПИТАННЯ РАННЬОЇ ІГРОВОЇ ОРІЄНТАЦІЇ НА ПЕДАГОГІЧНУ ПРОФЕСІЮ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГОВІКУ

Педагогічна професія - один з класичних видів діяльності людей, яка ще з античних часів мала певні риси елітарності, високо цінувалась у суспільстві. У сучасних умовах розвитку освітньої галузі проблема орієнтації молоді на педагогічну професію набуває все більшої актуальності, що засвідчує Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», цільова програма «Вчитель», інші державні документи.

Питання профорієнтації є важливими і в системі дошкільної освіти. Відповідно до чинних нормативно-правових документів, які регулюють дошкільну галузь на сучасному етапі розвитку нашої держави, повноцінний навчально-виховний процес у дитячому садку передбачає і організацію ранньої орієнтації дітей на вибір професії, зокрема орієнтацію на педагогічну професію.

Поняття «професійна орієнтація» розглядається сучасними вітчизняними та зарубіжними авторами у залежності від сфери діяльності. Над загальною теорією профорієнтації працювали В. Вітіньш, О. Голомшток, М. Захаров, Л. Йовайша, Є.Клімов, М. Пряжников, С.Чистякова, П. Шавір. У дослідженнях цих вчених проблема професійної орієнтації розкривається досить повно та різнобічно. Значно меншого розвитку набули дослідження орієнтації молоді на конкретну галузь діяльності - педагогічну професію. Такі науковці, як Ф. Гоноболін, Н.Захаров, І.Зязюн, Н.Друзіна, Н. Кузьміна, С. Карпенчук, В. Лозова, В.Симоненко, В.Сластьонін, С.Тарасевич та ін. торкались проблеми орієнтації на вчительську професію у досліджуваному ними контексті діяльності вчителів-професіоналів. У 90-х роках з’явилась низка досліджень педагогічної професії, де основну увагу приділяли здібностям академічного, дидактичного, організаторського та комунікативного характеру, що забезпечують готовність до вчителювання. Серед них дослідження В. Абрамяна, Г. Вороніної, М. Дзибової, В. Максимової, М. Солов’я,

С.Тезикової тощо. Всі вони так чи інакше торкались проблеми орієнтації на педагогічну професію у різних аспектах, але питання профорієнтації дітей з наймолодшого віку ними не розглядалось.

В умовах сьогодення у зв'язку з реалізацією безперервної підготовки вчителя загострюється питання щодо раннього вияву нахилів і здібностей до педагогічної професії та засобів їх розвитку для успішної професійної діяльності. Професійна педагогічна орієнтація набуває особливої актуальності як у виховній практиці, так і в науці. Значущими, зокрема, є дослідження раннього вияву ігрових можливостей, проявами яких є спонтанні, інстинктивні ігри «у школу», «у вихователька», де прослідковуються паростки педагогічних уподобань.

Серед здібностей до педагогічної професії є багато таких, що проявляються вже у наймолодшому дошкільному періоді і підтверджують мало не генетичний, але безумовно ранній вияв педагогічно-материнської потреби. Відтак, не можна не погодитись з висновками Л.Йовайші [3] про те, що профорієнтацію можна починати навіть з дитячого садка, коли у дітей виникає інтерес до різних видів діяльності. Первинні елементи професійної орієнтації інколи виникають дуже рано: наївна дитяча ігрова професійна орієнтація виникає в 5-річному віці завдяки комплексу «Я - сам!», який спостерігається саме в цей період; її проявом є гра, що носить рольовий характер.

Як відомо, теорію гри ще у XIX ст. опрацьовувало чимало психологів. Видатні вітчизняні педагоги (П.Каптерєв, П.Лесгафт, К.Ушинський, М.Корф) розглядали гру як синтез людської діяльності. К. Гросс вважав, що гра є неусвідомленою підготовкою зростаючого дитячого організму до життя. Коли трирічна дівчинка, акцентував він, готується до ролі матері, вона діє за великим природним інстинктом.

Дитячі ігри є добровільними; примусити дітей грати неможливо. Саме тут, на нашу думку, закладаються можливі елементи майбутнього дорослого усвідомлення своєї ролі, які згодом упорядкуються в самоусвідомлення, що стане реальною професійною орієнтацією, виробленням життєвої перспективи.

Гра є формою активного відображення дитиною навколишньої дійсності. Вивчення її природи показує, що гра виникає на основі наслідування і маніпулятивних дій з предметами. Протягом другого-третього року життя (Ф.Фрадкіна, М.Кістяківська) дитина, особливо дівчинка, спочатку колише ляльку, годує її з ложечки, витирає посуд, ставить градусник. Інстинктивність, спонтанність гри дівчаток у «доньки-матері» з ляльками у 3-4-річному віці поволі зменшується і поступово ускладнюється, стає сюжетною. У міру сенситивності сприймання, пам'яті, уяви гра переходить у імітацію навчання й виховання. Починається гра «у дитячий садок», «у школу», «у лікарню» - рольовий сюжет, запозичений у дорослих, містить відтворення сценок їх життєдіяльності. Це ще не є профорієнтацією навіть у примітивному розумінні слова, але вже свідчить про те, що дитина знайома з певними діями дорослих у тій чи іншій сфері й вони їй подобаються. Спостереження за грою в 4-5-річному періоді дошкільного дитинства показують, що спосіб, який діти використовують у своїй мікроколективній діяльності, є комплексним, цілісним, а не окремими рухами, як це буває в час навчання письма, малювання. П'ятирічні діти називають спосіб гри, розуміють її задум та сюжет, розподіляють ролі, висловлюють оцінку своїх запланованих дій.

Гра, як і будь-яка діяльність людей, має суспільний характер; є своєрідною «копією» дорослого життя. Т.Поніманська зазначає: «Зміст дитячих ігор вбирає в себе різноманітні ознаки суспільного життя...» [4, с.299]. Так «шкільні» ігри дівчаток свідчать не лише про природні диморфічно-статеві відмінності, а й про певне спрямування особистості і уявлення себе в діяльності. Як правило, гра «в школу», «дитячий садок» захоплює багато дівчаток, в процесі якої вони імітують дії вчительки або вихователька. Причому, імітують вони найбільш виразні маніпулятивні дії дорослого: покарання неслухняних, особистісні звички, особливості мовлення тощо.

Соціальні властивості дошкільної гри, її зв'язки з педагогічною профорієнтацією, хоча майже і не усвідомлені дитиною, проте вже відображені у її уяві як концептуальний образ даної професії.

Звичайно, в дошкільному періоді ще надто рано говорити навіть про схильність до педагогічної професії. Ф. Гоноболін зазначає, що в шкільні роки розвиток схильності до педагогічної праці випереджає розвиток здібностей до неї [2, с. 140]. Тим більше це рано робити навіть в передшкільний період (в 6 років). Проте схильність виступає вже як сигнал того, що в дитині є поки що латентні (приховані) педагогічні здібності.

На даному етапі дошкільного дитинства соціально-педагогічним та психологічним фактором, що поступово глобалізується, виступає інтерес до професії. У залежності від педагогічних умов, як засвідчує А. Бритвихін, «вже у 6 років діти психологічно готові до розмови про дві педагогічні професії - вихователя дитячого садка та вчителя початкової школи. Заняття з читання дають змогу вихователеві розповідати дітям про роль учителя та вихователя в житті людини, про місце цих професій серед інших, про ставлення до людей цих професій» [1, 47]. На думку того ж автора, належна організація навчально-виховного процесу, різнопланової діяльності дітей має особливий вплив на становлення особистості дитини і спроможна забезпечити, паралельно з загальними виховними, навчальними та розвиваючими завданнями, вирішення профорієнтаційних завдань, зокрема педагогічно профорієнтаційних, а саме: допомогти розкрити сутність педагогічної праці, показати її значущість; ознайомити з суспільними вимогами, що висуваються до педагогічної професії; сприяти формуванню сталого та глибокого інтересу до педагогічної професійної діяльності; надати можливість більш повно і яскраво виявити здібності до педагогічної праці; дозволити зробити висновки щодо ймовірності педагогічного майбутнього дитини вже в дошкільному віці тощо [1]. Можемо зазначити, що створення належних умов щодо орієнтації на педагогічну професію дошкільників залежить від систематичного профорієнтаційного впливу, який спочатку охоплює всіх дітей, а згодом, по мірі їх зростання та вияву індивідуальних педагогічних здібностей, звужується, обмежуючись тими дівчатками і хлопчиками, які здатні до лідерства у дитячому гурті, а також тими, хто добре навчається і прагне допомагати педагогам.

Отже, цілеспрямована орієнтація на педагогічну професію як «лінію життя» дитини, лінію її всебічного розвитку, організована у період дошкільного дитинства в ігровій формі, спроможна допомогти сформувати у майбутньому творчого педагога-інтелектуала XXI століття.

Список використаних джерел

1.Бритвихин А.Н. Профессиональная ориентация школьников на педагогическую профессию: Учебное пособие к спецкурсу / А.Н. Бритвихин. – Л.: ЛГПИ имени Герцена, 1985. – 84 с. 2.Гоноболин Ф.Н. Книга об учителе / Ф.Н. Гоноболин. – М. : Педагогика, 1965. – 259 с. 3.Йовайша Л.А. Проблемы профессиональной ориентации школьников : Пер. с лит. / Л.А. Йовайша. – М.: Педагогика, 1983. – 129 с. 4.Поніманська Т. Дошкільн педагогіка : підручник / Т. Поніманська. – 3-тє вид., випр. – К. : «Академвидав», 2015. – 448 с. – (Серія «Альма-матер»).

О. В. Віцько

ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Освіта дорослих та освіта впродовж життя, неперервна та продовжена освіта, самокероване та самоорганізоване навчання – це сучасні тренди для окреслення європейських тенденцій розвитку освіти в Україні. Саме на європейському виборі України наголосила Голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти Гриневич Л.М. (сьогодні Міністр освіти і науки) на XVII Всеукраїнській конференції асоційованих шкіл ЮНЕСКО в Україні в березні цього року [2, с.6].

Зрозуміло, що попереду напружена робота з приведення українського законодавства до законодавства Європейського Союзу. Про розвиток освіти дорослих у світі, принаймні, свідчать шість міжнародних конференцій ЮНЕСКО (у Данії (1949), Канаді (1960), Японії (1972), Франції (1985), Німеччині (1997) та Бразилії (2009). Асамблея Ради Європи розробила рекомендації «Про неформальну освіту» (2000). Й висновки Лісабонського саміту (2000) підтверджують необхідність безперервної освіти - навчання довжиною в життя. Меморандум безперервної освіти Європейського Союзу наголошує на освіті шириною в життя, яка акцентує увагу саме на різноманітність форм навчання. У Глобальному звіті з освіти і підготовки дорослих, що представлений ЮНЕСКО у 2010 р., вказується на необхідність поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих у єдину систему.

Переважна більшість європейських країн мають нормативні акти щодо законодавчого регулювання освіти дорослих. Натомість в Україні освіта дорослих (представлена переважно системою післядипломної освіти) як складова освіти впродовж життя не посідає належного місця й не набула відповідного визнання. Найбільш суттєвим є відсутність законодавчої і нормативно-правової бази [4, с.7-8, 12]. Лише ст.49 Закону України «Про освіту» визначає, що для самоосвіти громадян державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами створюються відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіонавчальні програми тощо [3].

Проте, на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України оприлюднено проект Закону України «Про освіту», яким у законодавче поле вводиться інформальна освіта (самоосвіта) як самоорганізована освіта, що відбувається під час позанавчальної щоденної діяльності, пов’язаної з роботою, родиною тощо та не передбачає інституціоналізованих форм.

Європейським центром розвитку професійної освіти (Cedefop) для країн Євросоюзу визнано інформальне (спонтанне) навчання, що є результатом повсякденної діяльності, пов’язаної з роботою, сім’єю або дозвіллям. Воно не структуроване і не організоване, це навчання на досвіді (виходячи з досвіду і навчання через досвід).

Визнаними ЮНЕСКО характеристиками інформальної освіти дорослих є неофіційність і самоорганізованість; наявність індивідуальної пізнавальної діяльності і неорганізованого опанування інформацією, що зазвичай не має цілеспрямованості. Здійснюється зокрема через самоосвіту, відвідування бібліотек, театрів, музеїв, під час подорожей, у ході спілкування з друзями. Як соціально-побутова, неструктурована освіта може відбуватися у сім’ї, суспільстві, у процесі виконання роботи [8, с.13-14].

Сьогодні, коли в Україні відбуваються історичні процеси стратегічної зміни вектору розвитку, варто пам’ятати, що саме інформальна освіта може ефективно вирішувати завдання щодо формування життєвих установок людини (особливо в умовах глобальних культурно-історичних перетворень), заповнення дефіциту професійної компетентності (в тому числі пов’язану із стримким розвитком науки і техніки), стати «трендовим» атрибутом життя дорослої людини, яка має амбітні погляди на своє майбутнє та майбутнє держави через максимальну реалізацію свого потенціалу.

Інформальна освіта може відбуватися лише за умови наявності стійкої або тимчасової професійної зацікавленості; за умови виникнення ситуації, яка потребує пошуку відповідей, а отже прагнення до навчання. Така освіта – це стиль життя майбутнього свідомого громадянина України.

Взагалі то освітня діяльність людини відбувається як частина щоденного досвіду, тому різні форми освіти поєднуються, інтегруються, асимілюються, в результаті чого розширюється індивідуальний освітній простір індивіда. Тому можна вважати, що основною освітою людини є інформальна освіта, яка, по суті, ототожнюється з суспільним розвитком взагалі. Інформальна освіта інтегрує тра-

диційні форми освіти (формальну й неформальну) і культурну діяльність людини [10, с.287-291].

Інформальна освіта – це аматорська освіта з метою задоволення потреб особистості через засоби масової комунікації, інтернет, спілкування, обмін інформацією, шляхом відвідування установ культури, різноманітних спеціалізованих заходів тощо. Інформальна освіта характеризується більшою мірою автономності, незалежності тих, хто навчається, від зовнішніх дій (як несприятливих, так і сприятливих), а також гнучкістю навчання (за часом, місцем, формами та методами, змістом навчання). Разом це становить одну з найважливіших особливостей нової концепції освіти дорослих [9, с.38-42].

До речі, у напрямку реалізації цього курсу відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 № 691 «Про затвердження структури Інституту модернізації змісту освіти» вже створені і функціонують відділи неформальної та інформальної освіти дітей та дорослих. Продовжується напрацювання теоретичної бази з окреслених питань. Так, 7 квітня цього року відбулася IV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми міжнародної післядипломної освіти: стан та перспективи розвитку», під час якої обговорено сучасні проблеми неформальної та інформальної освіти дорослих.

З прийняттям нового освітянського закону інформальна освіта повинна виокремитися серед завдань вищої освіти як обов'язкова умова особистісно-професійного розвитку та складова спеціальної професійної компетентності. Вже сьогодні розвитку інформального навчання сприяє масове використання в освітній сфері новітніх форм комунікацій, інтернет-ресурсів, дистанційного навчання, виникнення віртуальних професійних спільнот, поширення он-лайн навчання тощо. Логічним є висновок про необхідність інституалізації, упорядкування цієї діяльності, створення спеціальних соціальних (освітніх) технологій (в першу чергу вищими навальними закладами як осередками фундаментальної наукової, професійної та практичної підготовки фахівців). Наприклад, створення відповідно до ст.32 законопроекту кваліфікаційних центрів (уповноважених організацій для оцінювання професійної кваліфікації осіб, офіційного засвідчення/визнання/підтвердження набутої особами кваліфікації (у тому числі, отриманої шляхом інформальної освіти).

Очікувати на новий нормативний акт, сподіваємося, довго не доведеться, адже 15 квітня 2016 року Міністр освіти і науки Лілія Гриневич зауважила, що важливим питанням є імплементація проекту закону «Про освіту», одним з авторів якого є і вона.

Список використаних джерел

1.Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС / Альона Гончарук // Педагогічні науки. – 2012. – № 54. – С.31-36. 2.Гуманітарна гімназія «Гармонія» . Збірник наукових статей, матеріалів регіональних практик та творчих поглядів учнів – 2016. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2016. – 224 с. 3.Закон України «Про освіту» / Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 34, ст. 451. 4.Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л.Б. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – 24 с. 5.Луговий В. І. Становлення безперервної освіти в країнах організації економічного співробітництва і розвитку (досвід для України) / В.І.Луговий // Вища освіта України: теоретичний та науково-методологічний часопис. – Івано-Франківськ, 2008. – №4, додаток 1: Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи. – С.7–9. 6.Маслова В. В. Основы андрагогики. Терминологический словарь-справочник [для студ. соц.-гуманитарн. спец.] / Сост. В. В. Маслова. – Мариуполь, 2004. – 19 с. 7.Овчаренко С. Г. Неформальна освіта – необхідний елемент сучасної освітньої системи / Овчаренко С. Г. // Матеріали науково- практичної конференції «Соціально-психологічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства» . – 2009, 19–20 листопада. 8.Освіта дорослих: короткий термінологічний словник / Авт.-упор. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. – К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 108 с. 9.Сігаєва Л. Є. Характеристика структури освіти дорослих в сучасній Україні. / Л.Є. Сігаєва // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : наук. журн. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – Випуск 59. – С.38-42. 10.Ткач Т.В. Розвиток особистості засобами неформальної освіти / Т.В.Ткач // Актуальні проблеми психології, 2008. – Т.7. – вип.15. – С.287-291.

Т. О. Савченко

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Спілкування має важливе значення в сфері діяльності «людина-людина», до якої відноситься професія соціальний педагог, оскільки відповідне професійно орієнтоване спілкування є необхідною умовою ефективності професійної діяльності.

Питанням професійного спілкування фахівців займалися Н.Берестецька, О.Канюк, Г.Локарєва, О.Пасічник, І.Радомський, Л.Савенкова та ін.

Професійне спілкування, як елемент діяльності соціального педагога, багатоаспектне явище. Характер протікання процесу спілкування, а також результативність вирішення професійних завдань, визначається певними аспектами: інформаційним, морально-етичним, соціальним, психологічним та безпосереднім і опосередкованим спілкуванням. Кожен із даних аспектів включає як загальні елементи, характерні для спілкування в інших галузях життєдіяльності людини, так і специфічні. Спілкування для соціального педагога є професійним інструментом, без якого не здійснюється жоден вид діяльності, не реалізується жоден напрямок роботи фахівця в соціумі. Спираючись на знання загальних і специфічних характеристик (інформаційних, морально-етичних, соціальних, психологічних аспектів), соціальний педагог кваліфіковано управляє процесом спілкування в усіх його системах і грамотно вирішує професійні завдання, щодо будь-якої сфери своєї діяльності: освіти, охорони здоров'я, правозахисту, соціального забезпечення та ін. [2, с.278].

На думку Г.Локарєвої, «Професійне спілкування соціального педагога – це складний багатоплановий процес сприйняття клієнта як об'єкта своєї професійної діяльності, встановлення контакту і взаємодії з ним із метою визначення його соціально-психологічних потреб, запитів і надання соціально-педагогічної допомоги та послуг [2, с. 187-188].

О.Пасічник стверджує, що професійне спілкування соціальних педагогів охоплює різноманітні аспекти соціальної сфери, проявляється у безлічі ситуацій соціально-педагогічної роботи. У процесі безпосереднього спілкування з клієнтами та колегами по роботі вони вирішують значну кількість комунікативних завдань, пов’язаних із соціальними та виховними аспектами. Охоплюючи всі сфери діяльності фахівців соціально-педагогічної діяльності, процес комунікації вимагає постійного корегування з їхнього боку [3, с. 43].

О.Пасічник на основі аналізу наукових джерел виокремлює специфіку комунікації соціального педагога. По-перше, комунікація передбачає наявність єдиного комунікативного простору, в якому учасники є активними. За умови наявності взаєморозуміння між учасниками комунікативної взаємодії досягається зворотній зв’язок. Специфічним для процесу комунікації є й те, що інформація, яка пройшла з одного кінця і повернулась назад, об’єднує партнерів у єдине інформаційне поле. Наш практичний досвід дає підстави стверджувати, що обмін інформацією під час професійної соціально-педагогічної діяльності стає не просто двостороннім потоком, а складним багаторівневим процесом, де безпосередньо задіяно чимало людей (соціальні педагоги – клієнти – державні структури – центри соціальних служб для сім’ї дітей та молоді – громадські організації – навчально-виховні структури тощо). Загальний зміст виробляється за умов чіткого визначення предмета та змісту комунікації, розуміння та усвідомлення того, про що розмовляють комуніканти під час комунікативного акту.

По-друге, характер обміну інформацією визначається наявністю взаємовпливу між комунікантами за допомогою системи знаків, а його ефективність можна виміряти якістю цього впливу. У цьому випадку комунікативний вплив можливий, коли комунікатор та реципієнт, володіють ідентичною системою кодування й декодування (говорять однією мовою та використовують одну знакову систему).

По-третє, у комунікантів має бути ідентичне розуміння ситуації спілкування, тому що у процесі обміну інформацією можуть виникнути бар'єри спілкування. Зазначимо, що навчально-виховний процес – це, перш за все, комунікативна взаємодія викладача та студента. Під час вивчення навчальних дисциплін відбувається обмін інформацією та досвідом, поширюються моральні засади суспільства, формується певна система знань, умінь та навичок, що власне і є процесом комунікації. Комуніканти навчально-виховного процесу активно взаємодіють та впливають один на одного за допомогою ідентичної системи знаків, налагоджують спільну діяльність, вирішують різнопланові педагогічні завдання. Комунікативна взаємодія викладача та студента має суспільний, практичний, духовний, виховний та інформаційний характер, кожен із учасників міжособистісної комунікативної діяльності є рівноправним партнером [3, с. 44].

Важливою особливістю професійного спілкування є його ситуативний характер: чітко визначені часові, просторові та інші умови спілкування.

Всі ситуації професійного спілкування можна поділити на ситуації безпосереднього і опосередкованого спілкування. В залежності від кількості учасників в рамках безпосереднього спілкування можна виокремити: спілкування двох спеціалістів, спілкування групи спеціалістів даної галузі і спілкування спеціаліста з людьми, які не є спеціалістами в даній галузі, але потребують фахової допомоги (юридичної, психологічної, соціальної).

Професійне спілкування може відбуватись по горизонталі (якщо комуніканти мають однаковий статус), і по вертикалі (якщо комуніканти перебувають у відносинах субординації).

Що стосується опосередкованого спілкування, то мається на увазі оформлення необхідної для професійної діяльності документації [1, с. 24].

Професійне спілкування виступає як умова персоналізації і презентації особистості, є однією з важливих психологічних характеристики і важливим компонентом професійної діяльності [1, с. 24].

У структурі професійного спілкування соціального працівника можна виділити дві взаємопов`язані складові:

а) загальні принципи (основи) спілкування, зумовлені самим характером існування ладу, успадкованими загальнолюдськими цінностями;

б) індивідуальні принципи (основи) спілкування, стиль, сукупність, характер конкретних прийомів і засобів, які фахівець соціальної роботи своєрідно, в залежності від конкретних умов і можливостей, реалізує у своїй діяльності на основі наявних у нього знань, професійного досвіду, здібностей, умінь і навичок [1, с. 25].

О.Канюк зазначає, що спілкування у соціальній роботі може бути опосередкованим (за допомогою використання законів і правових норм з соціально-правового захисту населення) і безпосереднім (щоденні контакти з клієнтами соціальних служб).

Отже, особливостями професійно орієнтованого спілкування майбутніх соціальних педагогів є: спілкування охоплює різноманітні аспекти соціальної сфери, проявляється у безлічі ситуацій соціально-педагогічної роботи в залежності від типу клієнтів; спілкування передбачає наявність єдиного комунікативного простору, в якому учасники є активними; характер обміну інформацією визначається наявністю взаємовпливу між комунікантами за допомогою системи знаків, а його ефективність можна виміряти якістю цього впливу; у комунікантів має бути ідентичне розуміння ситуації спілкування, тому що у процесі обміну інформацією можуть виникнути бар'єри спілкування; спілкування має специфічний та ситуативний характер відповідно до соціально-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Канюк О. Л. Формування вмінь іншомовного ділового спілкування майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олексан-

дра Любомирівна Канюк. –Ужгород, 2009. – 227 с. 2.Локарєва Г.В. Теоретичні та методичні засади застосування художньо-естетичної інформації у підготовці соціального педагога до професійного спілкування : дис. ... док. пед. наук: 13.00.04 / Галина Василівна Локарєва. – Запоріжжя, 2004. – 596 с. 3.Пасічник О. О. Формування професійних комунікативних умінь майбутніх соціальних педагогів засобами навчальних тренінгів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олена Олексіївна Пасічник. – Тернопіль, 2013. – 277 с.

С. В. Ткаченко

ПРОФЕСІЙНО-ГУМАНІСТИЧНІ ЯКОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Успішне вирішення завдань національного виховання безпосередньо пов'язане з удосконаленням підготовки педагогів, їх професійної майстерності. П.П.Шляхтун підкреслює, що «у досягненні цієї мети, забезпеченні всебічного розвитку особи, визначну роль відіграють саме суспільно-гуманітарні дисципліни. Намагання зменшити їх значення у навчально-виховному процесі…позбавляє сенсу вищу освіту, обмежуючи її лише фаховою підготовкою» [2, с. 18]. Як зазначає А.Ю.Шатковська, «дисципліни суспільно-гуманітарного циклу – це комплекс навчальних дисциплін: філософія, етика, соціологія, історія України, релігієзнавство та ін. Саме вони, проповідуючи патріотизм, гуманізм, працелюбність, добро, порядність, інші загальнолюдські цінності і норми, вчать пов'язувати гуманістичні аксіоми з високораціональними формами людської життєдіяльності, зі світом підсвідомих структур, з неусвідомленими культурними кодами і, тим самим, визначають спосіб існування індивідів» [1, с. 283].

Важливого значення у процесі становлення особистості вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності набуває формування таких професійно-гуманістичних якостей, які репрезентують альтруїзм, любов до дітей, справедливість, совість, толерантність, емпатійність, відповідальність та самоконтроль тощо.

У зв'язку з важливістю цієї проблеми було проведено діагностування майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін – 21 студента 2 - го курсу Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського», які навчаються за спеціальністю «Історія» .

Для діагностування професійно-гуманістичних якостей майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін використовували відповідну методику «Професійно-гуманістичні якості» [3, с. 9]. Згідно з цією методикою, студентам було запропоновано проаналізувати анкету, користуючись такою шкалою:

– бал «+2» – якість виражена яскраво;
– бал «+1» – якість виявляється часто;
– бал «0» – якість виявляється рідко;
– бал «-1» – протилежна якість виражена більш помітно;
– бал «-2» – протилежна якість виражена яскраво.

З кожної пари якостей студенти мали обрати одну, що вважали більш прийнятною для себе. Далі робили висновок про розвиток та виразність тих чи тих професійно-гуманістичних якостей майбутніх учителів (гуманність; колективізм; справедливість; доброзичливість; чесність, щирість; вимогливість; любов та повага до дітей; принциповість; об'єктивність; інтелігентність; самоконтроль, самодисципліна; самокритичність; самообмеження, самопожертва; оптимізм, почуття гумору, гарний настрій; педагогічний такт, витримка, терпіння; потреба у професійно-педагогічному самовдосконаленні; культура поведінки; дотримання норм етикету). Методика дозволяла також проаналізувати суперечливість (несуперечливість) прояву певної якості в системі інших професійно-гуманістичних якостей майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін.

Методика «Професійно-гуманістичні якості» дозволила виявити професійно-гуманістичні якості майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін. Було з'ясовано, що якість «любов та повага до дітей» виражена яскраво у 76,2% студентів; друге місце посідає «доброзичливість», «оптимізм, почуття гумору, гарний настрій», «потреба у професійно-педагогічному самовдосконаленні» (61, 9%); далі «гуманність» та «справедливість» (52,38%); «культура поведінки» (47,62%); «самокритичність» (42,86%); «вимогливість», «самоконтроль, самодисципліна», «дотримання норм етикету» (38,10%); «чесність, щирість», «об'єктивність», «педагогічний такт, витримка, терпіння» (33,33%); «інтелігентність» (23,81%), «самообмеження, самопожертва» (9,52%).

Отримані результати діагностування свідчать про необхідність розвитку професійно-гуманістичних якостей майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Шатковська А. Ю. Інноваційні підходи до викладання предметів соціально-гуманітарного циклу / А.Ю. Шатковська // Гуманітарний вісник. – 2011 – № 23. – С. 282 – 285. 2. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін: Навчальний посібник / Петро Панасович Шляхтун. – К.: Видавничий центр «Академія», 2011. – 222 с. 3. Яцій О. М. Гуманізація та технологізація виховання: методичні рекомендації / О. М. Яцій. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2007. – 56 с.

О. М. Лук'яненко, О. О. Байєр

ФЕНОМЕН НАТХНЕННЯ В ОСВІТНІЙ ТА НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Не можна перебільшити значення феномену натхнення особистості у перебігу освітньої або наукової діяльності. Завдяки творчому підходу до своєї активності у визначених професійних галузях освітяни на науковці знаходять власний смисл у інколи важких, рутинних діях, переживають особливий стан потоку [14], а через нього — задоволення і навіть щастя у процесі роботи, бережуться від професійного вигорання. Натхнення — важлива складова ефективності та, поряд з тим, позитивного емоційного забарвлення виконуваної діяльності, і саме воно є предметом аналізу даної роботи.

Визначення поняття творчості дуже широке та неоднорідне. Одні вчені вважають, що творчість пов'язана лише із соціально значущими відкриттями, інші наголошують на такому ж єдиному творчому характері серед відкриттів, які людина робить для себе, треті характеризують творчість як акт мислення. Парадигма цього поняття розвивається, бо дослідження в рамках психології творчості продовжується.

С. Л. Рубінштейн вважав, що не можна заперечувати раптовість відкриттів, але їх джерело – не осяяння, не інтуїція, що виникає без усякої праці. Але це твердження не виключає того, що сам процес створення є часто актом короткочасної напруги та підйому усіх духовних та фізичних сил. На думку С. Л. Рубінштейна, саме ці моменти зібраності та зосередженості переживаються нами як натхнення, якому передує свідома праця [11]. Одна з перших спроб описати стадії творчого процесу належить П. К. Енґельмаєру. В своїх працях він зближує психологічну структуру творчості наукової, художньої та технічної, в якій на його думку є найповніше вираження цієї структури. Енґельмаєр виділяє такі ступені творчого процесу: зародження задуму (акт, в якому головним є інтуїтивне мислення, пов'язане з певним бажанням, стимулом); дискурсивне мислення (логіка, міркування, що дозволяє виокремити із задуму те, що людина може); реальне виконання плану.

Значний вклад у розвиток питання про стадії творчості зробив радянський психолог І. С. Сумбаєв, який вважав, що творчий процес у науці та мистецтві має однакові механізми. Він виділив три стадії творчого процесу: натхнення, виникнення ідеї, дія уяви (стадія, під час якої працює інтуїція, а майбутній результат

можна уявити наочно); логічна обробка ідеї за допомогою відокремлення і узагальнення; фактичне виконання творчого задуму [13].

Щодо стадій процесу творчості, існує безліч концепцій, які характеризуються різною кількістю етапів, ступенів, виділенням різних механізмів та критеріїв творчості, але жодна з теорій не оминає феномен натхнення, який є об'єктом дослідження нашої роботи. Його визначають як інспірацію, осяєння, відпочинок свідомого чи етап несвідомої роботи, що характеризується працею інтуїції, активністю уяви та «потоком ідей» . Тож, натхнення є невід'ємною складовою творчості і, як і усі психічні процеси, має фізіологічну основу. Б.Г.Ананьєв у своїх працях висуває гіпотезу, згідно з якою для обдарованості необхідна наявність біологічних, себто психофізіологічних, нейродинамічних передумов [5], тож розглянемо їх детальніше.

Серед психофізіологічних детермінант розвитку творчого потенціалу дослідниками визначено міжкулеву асиметрію з розвитком лівої півкулі, що відповідає за образно-просторове мислення [6; 12], хоча іноді виділяють «нетипових» представників ліво- чи правопівкульного мислення, наприклад, Далі та Леонардо Да Вінчі, що поєднували ознаки домінування обох півкуль [3], та художній тип вищої нервової діяльності [10]. Власне моменти натхнення дослідники пов'язують з гіперактивацією дельта-хвиль мозку разом із більш високими частотами мозку [2]. Перелічені психофізіологічні особливості особистості є біологічними передумовами швидкості сприйняття, вивчення дійсності в її сукупності, образності мислення, яскравості уяви і вираженої емоційності.

Передумовою творчих здібностей є висока чутливість нервової системи, яка є характерною для меланхолічного темпераменту. Людина з таким типом темпераменту характеризується різкими змінами настрою, тривожністю, прихованістю відчуттів зовні та глибоким переживанням їх всередині [1; 12].

Серед складових особистості, які є вирішальними для творчого потенціалу, часто виокремлюють спонтанну гнучкість, оригінальність, дивергентне мислення, безпосередність, сприйнятливість та інші.

Спираючись на праці багатьох дослідників, А. М. Матюшкін намагається обґрунтувати наступну синтетичну структуру творчої обдарованості, включаючи в неї домінуючу роль пізнавальної мотивації, досліджуючу творчу активність, можливості досягнення оригінальних рішень, можливості прогнозування та передбачення, здібності до створення ідеальних еталонів, що забезпечують високі естетичні, та моральні й інтелектуальні оцінки [8–9].

П.Симонов вважає, що на первинних етапах творчості (до яких входить і натхнення) проявляється діяльність понад-свідомості, що не контролюється свідомістю. Неусвідомлюваність цих етапів дозволяє заподіяти тиску досвіду, втручанню свідомості. Тільки на наступних етапах свідомість здійснює відбір гіпотез (психічних мутацій), створення яких орієнтовано на задовільнення домінуючої потреби [7].

Окрім як викид накопиченого в підсвідомості життєвого досвіду, процес натхнення характеризують як специфічний стан ясності думки, інтенсивності праці, багатства та швидкості асоціацій. Натхнення пов'язують майже з неослабною постійною напругою, дискомфортом, нервовою збудженістю. Після творчого акту в людини часто виникає відчуття спустошеності, з часом психіка потребує посилення джерел натхнення з минулого, нових сильних вражень [1].

Натхнення є складовою не тільки творчої діяльності, а будь-якої, яка має в основі продуктивне, творче мислення, наприклад в освітній та науковій сфері. Переживання натхнення – складний психічний процес, що має свої особливості як на психофізіологічному рівні, так і на рівні індивідуально-психологічних показників людини, а його поява та перетік – запорука успішної діяльності, нових відкриттів та сумлінної продуктивної праці, що разом із тим приносить задоволення власне людині.

Список використаних джерел

1.Андреева И. Н. Эмоциональные особенности творческой личности / И.Н.Андреева // Псіхалогія. – 2003. – № 1. – С.51–60. 2.Гераимчук И. М. Теория творческого процесса: Структура разума (интеллекта) : монография / И. М. Гераимчук. – К. : Издательское предприятие «Эдельвейс», 2012. – 269 с. 3.Голицын Г. А. Показатели межполушарной асимметрии творческого процесса в изобразительном искусстве / Г. А. Голицын, М. Н. Георгиев, В. М. Петров // Вопросы психологии. – 1989. – № 5 – С.148–154. 4.Грисенко Н. В. Формирование позитивных ценностей и соответствующих «сильных» свойств характера как фактор предупреждения эмоционального выгорания педагога и сохранения здоровья субъектов педагогического процесса [Электронный ресурс] / Н. В. Грисенко, Э. Л. Носенко // Клиническая и специальная психология. — 2012. — № 3. — Загол. с экрана: http://psyjournals.ru/psyclin/2012/ n3/55179_full.shtml. 5.Грузенберг С. О. Гений и творчество: основы теории и психологии творчества / С. О. Грузенберг. – М. : «Красанд». 2010 г. – 264 с. 6.Иванов В. В. Бессознательное, функциональная асимметрия, язык и творчество / В. В. Иванов // Бессознательное. Сборник статей. Т. 1. – Н. – 1994. – 300 с. 7.Кочнев В. И. Психологические особенности сценического обаяния / В. И. Кочнев // Вопросы психологии. – 1993. – № 5. – С. 74–80. 8.Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29–33. 9.Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В. А. Моляко // Вопросы психологии. – 1994. – № 5. – С. 86–95. 10.Психология человека в современном мире. Том 2 / Проблема сознания в трудах С.Л.Рубинштейна, Д.Н.Узнадзе, Л.С.Выготского. Проблема деятельности в отечественной психологии. Исследование мышления и познавательных процессов. Творчество, способности, одаренность (Материалы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С. Л. Рубинштейна, 15–16 октября 2009 г.) / под ред. А.Л.Журавлева, И.А.Джидарьян, В.А.Барабанщикова, В.В.Селиванова, Д.В.Ушакова. – М. : Издво «Институт психологии РАН», 2009. – 404 с. 11.Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с. 12.Тарасов Г. С. О психологии искусства / Г. С. Тарасов. — Вопросы психологии. – 1992. – № 1–2. – С. 105–110. 13.Туриніна О. Л. Психологія творчості: Навч. посіб. / О. Л. Туриніна. – К. : МАУП, 2007. – 156 с. 14.Чиксентмихайи М. Поток. Психология оптимального переживания / Михай Чиксентмихайи. — М. : Альпина нонфикшн, 2016. — 464 с.

А. В. Прохоров

ЗАКОН ФРАКТАЛЬНОГО САМОРАЗВИТИЯ КАК РЕЗУЛЬТАТ ЭСТАФЕТНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ФЕНОМЕНОМ АКАДЕМИКА В.И. АНДРЕЕВА

Ничто нас так не Потревожит,
Ничто нас так не Вдохновит,
Как Образ тот, что Счастье множит
И сердца стук Боготворит!...

Это недавно написанное нами четверостишие взято в качестве эпиграфа потому, что его многофункциональный смысл и предназначение как нельзя лучше характеризует авторское отношение к В.И. Андрееву. «Мы поздно встретились !», – вот ещё одно умозаключение, которое осталось от личного общение с ним в 2013-2015 годах. По меркам одной человеческой жизни оно было кратковременным, но, проходя в бифуркационный для обоих период, оставило мощный внутренний след. Ибо, когда активно самоидентифицируешься, самоопределяешься и позиционируешься, творческое взаимодействие с авторитетным и неожиданно научно и душевно адекватным тебе человеком превращает его феномен в реальный аттрактный стимул сущностного целостного саморазвития. Или, выражаясь метафорически, в метроном, компас, прибор, который помогает настраиваться на присущие именно твоей внутренней природе потребности и желания при комплексном самодвижении по жизни. Что очень важно для эффективной творческой самореализации и эстафетного саморазвития. Однако, данные мысли не имеют никакого отношения к слепому поклонению заслуженному авторитету. Как и В.И. Андреев, мы придерживаемся уважительно-критической линии в исследовании научного опыта. Системный анализ содержания основных крупных публикаций В.И. Ан-

дреева дополнительно актуализирует следующую проблему. Какая закономерность может быть положена в основу целостного, комплексного творческого саморазвития человека (а не только творческого саморазвития личности, как у В.И.Андреева) в процессе его творческой самореализации в координатах (как и у В.И.Андреева) конфликтного, педагогического, этического и мудрого соприкосновения с реальной действительностью для адекватной гуманной помощи субъектной жизнедеятельности, в частности, в сферах семейной педагогики и образования? Эту закономерность (в настоящее время рассматриваемую нами гипотетически уже в виде закона) мы назвали фрактальной. Выход на неё имел ряд периодов. Интуитивное «освобождение» от пресса известной научной традиции узкого взгляда на предмет исследования в частных дисциплинах. Формирование широкоформатных концептных представлений. Апробация инновационных конструктов и разработок. Их прикладное применение в практике самодвижения, области семейных отношений, образовательной деятельности. Обобщение материалов.

Педагогика постепенно выходит на новый этап своего развития, постнеклассический уровень научной мысли (В.В.Краевский [3], В.С.Стёпин [10], В.И.Андреев [1;2] и др.). Поэтому в новых методологических условиях в исследовании антропологической тематики акцентируем внимание на междисциплинарном подходе. Отсюда наш интерес к работам К.А. Абульхановой, В.И. Андреева, Т.Н. Березиной, В.А. Подороги, В.С. Стёпина, П. Тейяр де Шардена, Я.В. Чеснова и др. Создание широкоформатных постнеклассических представлений о человеке и его саморазвитии ведёт и к их практическому применению для оказания успешной помощи целостному саморазвитию обучающихся и их группам в учебном заведении и за его пределами. Прежде всего, в семье, которая также является человекоразмерной системой. Помимо того, что мы упомянули во второй и третьей главах монографии «Концептуально-педагогические основы саморазвития человека» [4], в своей педагогической практике мы используем и новые прикладные разработки [5]. Линейка «помогающих» производных моделей, инсталляций получила метафорическое название «Дамское зеркальце» . Раскрытие женского аксессуара, как взмах маленьких крыльев бабочки Э.Лоренца, может повлечь за собой большие изменения в масштабном жизненном комплексе человека. Модельный ряд прикладного воплощения её составляющих в индивидуальные графические и наглядно-образные разработки обучающихся обрёл наименование «Комплексная склейка» (умозрительно и реально склеиваются изображения внутреннего и внешнего фрагментов жизненного комплекса человека).

Такое теоретическое и прикладное исследование оказалось полезным, гуманным и перспективным направлением дальнейшего познания в области «Проекта Жизни» [1, с.29] с выходом на синергетические представления (хаос, аттракторы, точки бифуркации и др.) и позитивные гештальты. А также на формулировку и выявленной нами фрактальной закономерности: саморазвитие жизненного комплекса человека заключается в поиске, выстраивании и гармонизации фрактального подобия внутреннего и внешнего компонентов этого системного образования. Потенциал детерминированности хаоса человеческой жизни, упорядоченности саморазвития жизненного комплекса человека и соотнесение в целостном саморазвитии человека стратегии природной сущности человека и стратегии его активности обосновываются нами, в частности, идеями И.М. Сеченова, Н.А. Бернштейна, А. Маслоу, К. Роджерса, А.Б. Орлова и др. В 2014 и 2015 годах мы предприняли исследовательскую попытку ещё раз подтвердить или опровергнуть практическую значимость физико-математических концептов человека и саморазвития человека. Её статистические материалы были позитивны. А выводы – оптимистичны. Прикладное применение инновационных антропологических представлений имеет место и в нашей перспективной разработке учебно-методического комплекса «математики любви» в межличностных отношениях и прочих сферах. Опыт использо-

вания его фрагментов в вузовской практике был также опубликован [8].

Результаты практической работы в различных педагогических ситуациях позволяют заключить, что предлагаемые физико-математические конструкты, основанные на учёте фрактальной закономерности саморазвития человека, являются эффективным средством субъектно-ориентированного образования. Выход на представление об этой закономерности был ускорен творческими контактами с В.И.Андреевым и невольными сравнениями его феномена с опытом опосредованного и личного общения с И.П.Павловым [6] и В.А.Сластёниным [7] при поддержке его учеников, соратников и последователей, Л.К.Гребенкиной и Е.И.Артамоновой [9], и др.

Такое выше изложенное теоретическое и прикладное осмысление выявленной фрактальной закономерности (в том числе применительно и к разномасштабным социальным группам) и позволило, во-первых, использовать в теме статейного материала многосмысловой термин самодвижения, а, во-вторых, гипотетически назвать данную закономерность законом. Более глубокому его обоснованию посвятим дальнейшие исследования. Уверены, что понимание, принятие и учёт действия закона фрактального саморазвития в повседневной практике будет способствовать эффективному претворению в жизнь традиционных пожеланий Валентина Ивановича Андреева относительно «творческого саморазвития». А его пример будет длительное время эстафетно и продуктивно активизировать людей, когда-либо контактировавших с ним.

Список использованных источников

1.Андреев, В.И. Концепция, законы и идеология гарантированного качества образования на основе творческого саморазвития человека (акмеоквалитология образования) : монография. – Казань : Центр инновационных технологий, 2013. – 296 с. 2.Андреев, В.И. Педагогическая эвристика для творческого саморазвития многомерного мышления и мудрости : монография. – Казань : Центр инновационных технологий, 2015. – 288 с. 3.Краевский, В.В., Бережнова, Е.В. Методология педагогики : новый этап : уч. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Академия, 2006. – 400 с. 4.Прохоров, А.В. Концептуально-педагогические основы саморазвития человека : монография. – Рязань : Изд-во «Концепция», 2014. – 136 с. 5.Прохоров, А.В. Педагогический концепт саморазвития человека как средство субъектно-ориентированного образования // Школа будущего. – 2015. – № 2. – С. 79-86. 6.Прохоров, А.В. Постнеклассическая ориентация концептуально-педагогического исследования опыта родительской помощи саморазвитию И.П. Павлова // Образование и саморазвитие. – 2014. – № 1. – С. 59-64. 7.Прохоров, А.В. Саморазвитие жизненного комплекса академика В.А. Сластёнина // Педагогическое образование и наука. – 2015. – № 4. – С. 32-38. 8.Прохоров, А.В., Лапшин, А.А., Фомин, С.В. Эвристический метод знакомства обучающихся с опытом «математики любви» // Матер. IV Всероссийской науч.-метод. конф. – Рязань : РГРТУ, 2015. – С. 159-160. 9.СЛАСТЁНИН / В.А. Сластёнин.– М. : Издательский Дом МАГИСТР-ПРЕСС, 2000. – 488 с. 10.Стёпин, В.С. Научные революции // Стёпин В.С. Теоретическое знание : Структура, историческая эволюция. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – С. 533-640.

Г. В. Прокоп'єва

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ І КОРЕКЦІЇ ВІДХИЛЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ В СУЧАСНИХ ДНЗ

У перші роки свого життя дитина оволодіває унікальним скарбом - мовленням, що дає їй змогу називатися людиною, зв'язує воєдино її минуле, сучасне й майбутнє, забезпечує спілкування, порозуміння, взаємодію з іншими людьми загалом і найближчим оточенням зокрема. Отже, роль мови й мовлення у становленні особистості, її успішному функціонуванні в різних умовах життєдіяльності складно переоцінити.

Розвиток мовлення в системі дошкільної освіти завжди посідав важливе місце, що відобразилося в усіх програмах навчання й виховання дітей. Проте сам підхід до його усвідомлення, до організації мовленнєвої роботи в дошкільних закладах змінювався неодноразово відповідно до чинної в різні часи освітньої парадигми.

Сучасна філософія освіти визначила гуманістичні, стратегічні напрями навчання й виховання дітей, що сприяло переорієнтації завдань та змісту мовленнєвої роботи в дошкільних закладах освіти. Так, першочерговим завданням розвитку мовлення дітей на етапі дошкільного дитинства визначено виховання мовної особистості, тобто такої, яку характеризує достатній рівень мовленнєво-комунікативної компетентності, яка вільно і творчо застосовує мову в різних ситуаціях життєдіяльності. Отже, з-поміж ключових понять, якими оперувала й оперує традиційна дошкільна лінгводидактика, зокрема: розвиток мовлення, навчання мови, особливого змісту й значення набуває поняття мовленнєве виховання, яке є ширшим за попередні й орієнтує не лише на розвиток мовних здібностей, формування мовленнєвих умінь і навичок, а передусім на засвоєння нормативного мовлення й виховання високого рівня мовленнєвої культури [2, с.6].

Мовленнєва культура виявляється не лише у наслідуванні норм, а й умінні свідомо обирати найдоцільніші варіанти мовленнєвої поведінки (точні у смисловому відношенні, стилістично доречні, виразні), знаходити адекватну щодо ситуації мовленнєву форму.

Як бачимо, мета цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення дошкільників полягає у формуванні мовленнєвої компетенції як однієї з головних базисних характеристик особистості. Вона спрямована на активне системне застосування взаємопов'язаних педагогічних дій: розвитку мовлення, навчання мови та мовленнєвого виховання .

Триєдина мета мовленнєвого розвитку і навчання мови на етапі дошкільного дитинства у сучасній дошкільній лінгводидактиці запропонована та науково обгрунтована російським ученим Ф. Сохіним.

В Україні її конкретизували, доопрацювали, доповнили дослідники наукової школи під керівництвом академіка А. Богуш. [1,с.77]

Проблема ранньої діагностики та корекції відхилень у мовленнєвому розвитку дітей набуває особливого значення для їх подальшого повноцінного розвитку та навчання. Всебічне уявлення про стан і особливості формування у дитини мовлення, як засобу комунікації можна отримати лише у процесі комплексного медико-психолого-педагогічного обстеження, лінгвістичного аналізу її мовленнєвої діяльності. Розвиток мовлення у процесі онтогенезу відбувається паралельно з фізичним і розумовим розвитком. У дитини з мовленнєвими вадами без своєчасних корекційних заходів може затримуватися темп інтелектуального розвитку. До практичного вирішення проблем медико-педагогічної та соціальної реабілітації дітей з особливими потребами залучаються фахівці: медики, корекційні педагоги, логопеди, соціологи, психологи. Одне з найважливіших завдань їх спільних зусиль – рання та повноцінна допомога дітям у набутті навичок усного та писемного мовлення, інтеграції їх у процес навчання, підвищення рівня незалежності в масовій школі та соціальному житті. [4, с.41]

На сучасному етапі розвитку логопедії розроблено нормативні показники та критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників, які допомагають об’єктивно проаналізувати та діагностувати стан мовлення дитини та виявити внутрішні психологічні причини і механізми його порушення. Умовним еталоном такого оцінювання у лексичній, граматичній та фонетико-фонематичній ланках є психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дитини з нормальним онтогенезом, що дає можливість визначити не тільки рівень мовленнєвого розвитку дитини, але і виявити його відставання від вікової норми (Є.Ф.Соботович) [5, с.32].

До дітей з порушенням мовлення відносять дітей із психофізичними відхиленнями різного ступеня, що викликають ряд розладів комунікативної й пізнавальної функції мови. Від інших категорій дітей з особливими потребами їх відрізняють нормальний біологічний слух, зір і повноцінні передумови інтелектуального розвитку. Виділення цих ознак, що диференціюють, необхідно для їх розрізнення від

мовних порушень у дітей з олігофренією, затримкою психічного розвитку, сліпих і слабозорих, дітей РДА, та інших. Серед причин, що викликають порушення мови, розрізняють біологічні і соціальні фактори ризику.

Біологічні причини розвитку мовних порушень, являють собою патогенні фактори, що впливають головним чином у періоді внутрішньоутробного розвитку й пологів (гіпоксія плода, родова травма, та ін.), а також у перші місяці життя після народження. Мовні порушення, які виникли під впливом якого-небудь патогенного фактору, самі не зникають і без спеціально-організованої корекційно-логопедичної роботи можуть негативно позначитися на всьому подальшому розвитку дитини. В зв'язку з цим варто розрізняти патологічні мовні порушення й можливі мовні відхилення від норми, викликані віковими особливостями формування мови або умовами зовнішнього середовища.

Соціально-психологічні фактори ризику пов'язані головним чином із психічною депривацією дітей. Негативно впливати на мовний розвиток може засвоєння дитиною одночасно двох язикових систем, зайва стимуляція мовного розвитку дитини, неадекватний тип виховання дитини, педагогічна занедбаність, тобто відсутність належної уваги до розвитку мови дитини (вихователя, вчителя, а особливо батьків) та дефекти мови навколишніх. У результаті дії цих причин у дитини можуть спостерігатися порушення розвитку різних сторін мовлення. Діти з порушеннями мови підрозділяються на ряд субкатегорій залежно від етиопатогенезу, клінічної форми мовного дефекту, глибини й системної поширеності мовного розладу, завдань, прийомів, і методів логопедичного впливу. Глибокі порушення різних сторін мови, що обмежують можливості користування спілкуванням, викликають специфічні відхилення з боку інших вищих психічних функцій, які ускладнюють картину мовного порушення дитини. Якісна специфіка й виразність таких відхилень вторинного порядку пов'язана з глибиною мовного розладу, а також зі ступенем зрілості мовної системи і інших вищих форм поводження дитини до моменту дії патологічного фактору. [3, с.178]

Корекція мовленнєвої діяльності здійснюється педагогами логопедичної групи за сімома основними освітніми напрямами, кожен із яких передбачає вирішення низки завдань як на імпресивному, так і на експресивному рівні: 1) вироблення мотиваційно-активізуючої компетентності; 2) формування динамічно-мовленнєвої компетентності; 3) становлення фонетико-фонематичної компетентності; 3) розширення словниково-смислової компетентності; 4) підвищення морфологічно-семантичної компетентності; 5) удосконалення граматично-значеннєвої компетентності; 6) розвиток синтаксично-інформативної компетентності.

Усі зазначені види компетентностей разом складають мовленнєву полікомпетентність дошкільника – цілісне складнофункціональне утворення, що характеризує успішний кінцевий результат логокорекційної роботи – повноцінне оволодіння мовленням [6, с. 61.]

Висновок напрошується сам собою, чим раніше буде виявлена патологія мовлення, тим швидше, якісно та правильно буде надана логопедична допомога. Чим раніше буде розпочата мовленнєва корекційна робота, тим з меншими відхиленнями буде йти руховий, мовний та інтелектуальний розвиток вашої дитини.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика / Запоріжжя: Просвіта, 2008. – с. 230. 2. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят / Навч.-метод. посіб. -Київ: Вид. дім «Шкіл, світ» : Вид. Л.Галіцина, 2006. -119 с. 3. Епифаниева Т.Б. Настольная книга педагога-дефектолога /Узд.2-е- Ростов н/Д: Феникс, 2006.- с.576 4. Манько Н. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей раннього віку / Дефектологія.- 2006. № 1 – с.54. 5. Трофименко Л.І. Програма розвитку дітей Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення / Київ 2012. - 108с. 6. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібцун. – Київ: Освіта України, 2011. – 292 с.

О. Б. Опихайло

СТИЛІ І ФОРМИ ПРОЯВУ ГУМОРУ ЯК ПОКАЗНИКИ ПОЗИТИВНОСТІ МИСЛЕННЯ

Позитивне мислення – це могутня сила, яка відіграє важливу роль у формуванні життя. Сенс такого мислення полягає у психологічному прийомі, при якому в людини формуються думки, слова та образи, що сприяють внутрішньому розвитку й успіху. Термін «позитивне мислення» прийшов до нас із західної прикладної психологічної літератури. Позитивне мислення – це вміння перетворювати мінуси будь-якої життєвої ситуації на плюси.

Про правомірність розглядання стилів і форм прояву гумору як показників позитивності мислення свідчить те, що останнім часом у межах позитивної психології запропоновано розглядати готовність людини до виявлення почуття гумору і позитивне реагування на гумористичні прояви оточуючих як одну з ознак так званих «сильних» (здорових) особистісних властивостей.

Ці «позитивні» (здорові) риси співвідносяться з шістьма чеснотами, що були відібрані як загальнолюдські цінності, якими керується оптимально функціонуюча особистість [1]. Позитивні властивості особистості і дотримування людиною позитивних цінностей вважається позитивними психологами важливою передумовою психологічного, суб'єктивного і соціального благополуччя.

Серед однієї з шести чеснот виокремлено трансцендентність, дотримування якої забезпечує формування в людини таких позитивних властивостей, як цінування краси і видатних досягнень людства, вдячність, надія, гумор і духовність.

Оскільки гумор є однією з форм відбиття емоційного сприйняття оточуючого світу, W. Ruch та інші дослідники після проведення вторинного факторного аналізу почали розглядати гумор (поряд із ентузіазмом, надією, хоробрістю та любов'ю) як емоційно сильну рису особистості [2].

Таким чином, гумор може виступати як форма прояву позитивного функціонування людини й показник позитивності мислення, тому що, як доведено під час проведення емпіричних досліджень, дотримування цінностей робить людину щасливою, благополучною і здоровою.

Нами було проведено дослідження, в ході якого висувалася наступна гіпотеза: якщо вибір стилів і форм прояву гумору детермінований психологічними чинниками, то люди з високими показниками самооцінки, задоволеності життям, позитивної афективності, екстраверсії, позитивних цінностей і психологічного благополуччя надаватимуть перевагу використанню афіліативного та самопідтримувального гумору і характеризуватимуться відсутністю гелотофобії.

Відібраній групі досліджуваних була запропонована серія діагностичних методик, до якої увійшли «Шкала самоповаги Розенберга», «Тест на задоволеність життям» Е. Дінера, «Миттєвий тест на позитивну та негативну афективність (PANAS)» авторів D. Watson, L. A. Clark і A. Tellegen, «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріф, «Особистісний опитувальник Г. Айзенка EPQ», опитувальник «Цінності у дії», розроблений М. Селігманом, К. Петерсоном і Н. Парк, «Шкала використання гумору як ресурсу стресоподолання» Р. Мартіна і «Методика дослідження стилів гумору» Р. Мартіна.

В якості обраної вибірки виступили 125 досліджуваних віком від 18 до 61 року. Переважна більшість із них – студенти.

Для емпіричної перевірки зв'язку стилів і форм прояву гумору з психологічними характеристиками методом кластерного аналізу (алгоритм К-середніх) вибірка була поділена на три групи, що максимально відрізнялися за середніми величинами усіх відібраних для аналізу змінних.

За допомогою критерію t-Ст'юдента було встановлено, що кластер 1, у який

увійшло 44 досліджуваних, статистично значуще відрізняється (на рівні $p<0,01$) від кластеру 2 і кластеру 3, що об'єднали відповідно 57 і 24 досліджуваних, за переважною більшістю показників.

Аналіз результатів дозволив встановити, що досліджувані з високою самооцінкою, високим рівнем позитивної афективності, екстраверсії, задоволеності життям, а також високими показниками усіх позитивних цінностей і психологічного благополуччя використовують афіліативний і самопідтримувальний стилі гумору.

Згідно з нашими даними досліджувані, які мають більш високий рівень сформованості таких чеснот, як мудрість, сміливість, гуманність, справедливість, поміркованість і трансцендентність, а також більш високий рівень психологічного благополуччя, обирають для використання позитивні стилі гумору і характеризуються відсутністю гелотофобії.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні гумору як методу імпліцитної діагностики психологічного здоров'я і благополуччя людини. Ці дослідження плануються як квазіекспериментальні із залученням груп досліджуваних, що відрізняються за рівнем психологічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Peterson C. Character strengths and virtues: A handbook and classification / C. Peterson, M. E. P. Seligman. – New York: Oxford University Press, 2004. 2. Ruch W. Values in Action Inventory of Strengths (VIA-IS): Adaptation and validation of the German version and the development of a peer-rating form / W. Ruch, R. T. Proyer, C. Harzer, N. Park, C. Peterson, M. E. P. Seligman // Journal of Individual Differences. – 2010. – Vol. 31(3). – P. 138-149.

А. П. Артеменко, К. А. Иванова

КРИЗИС СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПРИЧИНЫ И ВАРИАНТЫ РЕШЕНИЯ

В конце XX века главными тенденциями развития международной системы образования стали переход от элитарного образования к высококачественному образованию для всех, а так же углубление межгосударственного сотрудничества в области развития высшей школы. Эти тенденции связаны с процессом глобализации, который предполагает свободу перемещения рабочей силы, капиталов, товаров и услуг [1]. Сегодня мы можем утверждать, что глобализация реализуется через разрастание рынка образовательных услуг, основанного на мобильности клиента, стандартизации требований и унификации предоставляемых услуг. Более того, именно образование создает условие развития мобильности всех «трех китов» глобализации. Это эффективный инструмент развития мировой и региональных экономик.

Мировое образовательное пространство можно представить в виде универсального множества, объединяющего информационно-образовательные пространства всех стран мира [4]. Региональные образовательные системы различаются по качественному состоянию, традициям, подходам, целям и задачам. Однако это составляет неотъемлемую часть концепции глобального рынка, где многообразие поддерживается за счет региональных специфик, которые никогда не будут унифицированы. Представление автономности и самостоятельности вузов в рамках национальных систем образования так же выглядит как реализация рыночной стратегии производства разнообразия.

Но существует и общая тенденция развития систем образования, позволяющая говорить о целостности множества: демократизация образования, стремление к его доступности для населения. И это так же работает как маркетинговая стратегия расширения числа потребителей образовательных услуг. Все шаги в сфере организации образования решают именно эту задачу.

Экономическая составляющая образования сегодня доминирует над всеми

остальными. Индустриальное развитие привело общество к наукоемким, интеллектуальноемким и поэтому образовательноемким технологиям производства. В развитых экономиках стоимость товара создается в сфере интеллектуального труда, а это требует затрат знаний, что в свою очередь делает систему образования частью производственной системы экономики [4].

Сегодня многие страны выстраивают долгосрочные планы своего развития за счет развития образовательной системы и, прежде всего высших учебных заведений. Мы не будем обращаться к традиционным примерам европейских стран и США. Обратим внимания на Турцию, которая начала программу развития университетов в 1990-х. [2,3] В Турции ее часто называют «Большим студенческим проектом» (Büyük Öğrenci Projesi), реализация которого началась в 1992.

Сейчас в Турции работают 168 университетов, 80% которых созданы за последние 20 лет. Результат – Турция занимает 3 место в Европе по количеству международных образовательных программ, после Великобритании и Германии, обогнав традиционного лидера европейского образования Францию [5]. Министерством образования Турции бала разработана программа привлечения иностранных студентов, при этом особое значение уделяется клиентам из неевропейских стран. Многие из специалистов отмечали, что главной задачей такой стратегии Турции было освоить рынок стран третьего мира, который остался без покровительства распавшейся системы образования СССР и ослабевшей Российской системы [3]. Как результат – освоение рынка не только стран Африки, Азии, Латинской Америки, но и постсоветских стран Средней Азии и Закавказья, для которых действуют особые программы. Прямые инвестиции в экономику страны от обучения иностранных студентов с 2012 года превышают 3 млрд. долларов в год, что немногим уступает доходам от туристической отрасли. Как видим это убедительный пример результативной экономической политики в сфере образования. Возможно, в Украине проведение реформ в сфере образования следует ориентироваться на примеры белее динамичных и результативных систем менеджмента.

При этом следует отметить, что отечественная система высшего образования имеет еще сохранившиеся элементы принципов технологий обучения, которые сегодня могут быть использованы как способ преодоления методологического кризиса европейской университетской системы образования, о которой заговорили эксперты с 2008 года [6].

Главный продукт образования - образовательная услуга. В современном индивидуализированном и мобильном мире сфера образования рассматривается как сфера предоставления услуг, а не «идеологическая машина по производству граждан» . В современном обществе человек сам несет полную ответственность за выбор «образовательного маршрута» и уровень своей образованности, профессиональную квалификацию. Акцент смещен в сторону практичности знаний, которые получает студент. При этом диктат практичности заставляет изымать или сокращать в учебных программах вместе с идеологически ориентированными курсами и курсы общетеоретического характера. В этой связи следует рассмотреть проблемы, порожденные стратегией либеральной системы образования.

Либеральная модель образования предполагает разнообразие рыночных отношений в сфере образования, сведение до минимума ответственности государства за качество образования и абсолютизацию свободы выбора образовательного контента получателем образовательных услуг. В конечном итоге мы видим проявление кризиса системы высшего образования, который проявился в виде потери стандарта специальностей, аморфности требований к содержательной части учебных программ, сокращении числа теоретических курсов в угоду специализации подготовки. Однако доступность образования не означает его примитивизацию, сведение системы профессиональных знаний к операционным навыкам. При этом мотивация сокращения объема теоретических курсов основана на отсылке к тре-

бованиям рынка - удешевление рабочей силе высшей квалификации. Такой прагматизм в сфере образования создает почву для развития системы услуг повышения квалификации, но обесценивает базовое образование.

Еще одна проблема либеральной системы образования, связанная с уменьшением количества общетеоретических курсов в учебных программах вузов – сужение горизонта применения знания и общеметодологических навыков. Общетеоретические курсы направлены на формирование целостного представления о сфере специальных наук и общей системе знания (в случае с курсом «Философия»). По своей сути эти курсы закладывают базу и для специализации и для перепрофилирования специалистов, но в либеральной политике они становятся первыми претендентами на сокращение.

Что можно противопоставить этим вызовам современного кризиса? В украинских реалиях нет возможности провести даже краткосрочный прогноз развития системы образования, который базировался бы на анализе потребностей рынка труда и развитии экономики. Мы так же не можем следовать по пути копирования американской или европейской системы, поскольку перенимать систему, которая переживает структурный кризис нецелесообразно. Подписание Болонской хартии вынудило Украину перенять либеральную модель образования, но в самом примитивном ее понимании. Мы увлеклись удешевлением образования, упрощением программ курсов, формализацией учебных и производственных практик. Мы считаем, что дидактически правильным было бы выстраивать дедуктивную схему подачи образовательного материала, где базой являются теоретические курсы, которые разворачиваются в специальные. Тем самым создается основа для модификаций и снимается проблема кризиса системы образования 2010-х, связанная с ответом на требования рынка в подготовке кадров новых специальностей. Гораздо проще корректировать год специализации на стадии подготовки бакалавров и магистратуры, чем при каждом «сезонном» всплеске потребностей рынка труда расшатывать все систему подготовки специалиста.

Список использованных источников

1. Артеменко А.П., Бобловский О.Ю. Від глобалізації до індивідуалізації: топологія міжкультурної взаємодії / А.П. Артеменко, О.Ю. Бобловский - Харків: Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. — 216 с. 2.Газизова А.И. Стратегии развития высшей профессиональной школы Турции (в контексте исследования проблем модернизации образования) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://dibase.ru/article/11102010 gazizovaai/2. 3.Газизова А.И. Реформы высшей школы в России и Турции: сравнительный анализ / А.И.Газизова // Иностранные языки в образовательном пространстве современного вуза: сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. (Набережные Челны, 23 апреля 2010г.). – Набережные Челны: Лаб. операт. полиграфии, 2010. – С.199-204. 4.Зінченко В. Деліберативні моделі трансформації інституціональних процесів в глобальних умовах суспільних, освітніх та політико-економічних трансформацій./ В.Зінченко // Філософія освіти, 2014-№2(15)- С. 108-130. 5.Education, Table 14: Tertiary Indicators, number of students in tertuary education per 100,000 inhabitans1999 - 2010 [Электронный ресурс] /UNESCO, 2011.–Режим доступа: Http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/tableView.aspx? ReportId=167. 6.Панькова Н.М. Миссия университета в современных концепциях высшего образования / Н.М.Панькова // Известия Томского политехнического университета.2008.- Т.317.- №6 – С. 184-189.

А. А. Московченко

СТАНОВЛЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕНЕДЖЕРІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Креативність виступає однією із ключових характеристик менеджерів різного рівня відповідно до сучасних умов їх професійної діяльності. Це пов’язано з тим, що в сучасних соціально-економічних та суспільно-політичних умовах особливого значення набула спроможність керівника та менеджера не лише швидко адаптуватися до умов ринку праці та мінливих стратегій взаємодії з клієнтами, але і прояв-

ляти виражену креативність в організації діяльності установи, зміні стратегії використання ресурсів організації, по-різному планувати та реалізовувати діяльність організації.

Саме наявність вираженої креативності є запорукою прийняття нестандартних, а отже – ефективних та виробничо обґрунтованих і економічно вигідних, рішень менеджером. Адже, сформовані уміння управлінця творчо і нестандартно мислити в умовах пізнавальної та розумової діяльності переносяться на ситуації виробничого характеру, дозволяють їм максимально використати наявний потенціал та генерувати максимальну кількість управлінських рішень.

Зокрема, у дослідженні О.М. Харцій [3] встановлено, що сучасний керівник повинен виявляти якості креативної людини: оригінальність мислення, точність, швидкість, багату уяву, впевненість у собі. Необхідність фахівців, які здатні до ефективних та оригінальних управлінських рішень, легко адаптуються до змін та швидко освоюють нові технології, що базується на їх розвинутій креативності відмічається А.Г. Анацькою [1]. Дослідниця надає особливої ваги інформаційній креативності управлінців.

Натомість, Л.Є. Банюхова [2], підкреслюючи, що діяльність менеджера здійснюється у системі соціальних професійних контактів з іншими працівниками, акцентує увагу на важливій якості менеджера – його соціальній креативності, що виражається в умінні різносторонньо взаємодіяти з колегами під час вирішення різних питань, тощо.

Узагальнюючи результати різних досліджень, можемо підсумувати, що успішність менеджерів у виробничій сфері безпосередньо пов’язана з їх різними професійними уміннями та якостями. При цьому, креативність виступає тим осередком, в якому найкращим чином проявляються усі професійно важливі якості управлінців.

Нами визначено, що креативність хоч і виступає психологічною характеристикою студентів, але при цьому вона формується у процесі професійного навчання і підготовки. Адже, маючи певний креативний потенціал під час вступу до вищого навчального закладу, поступово опановуючи різні професійно важливі знання та розвиваючи необхідні при цьому уміння, студенти розвивають свою креативність.

Нами здійснене комплексне дослідження креативності у контексті професійного становлення студентів-менеджерів. Дослідження проводилося на базі Полтавського університету економіки і торгівлі. У дослідженні брали участь 150 студентів, які навчаються на різних курсах (60 на першому курсі та 90 на п’ятому) за спеціальністю «Менеджмент» у Полтавському інституті економіки і торгівлі.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що протягом навчання у вузі у студентів-менеджерів відбувається підвищення рівня креативності, адже на першому курсі високий рівень даної якості зафіксований у 19% респондентів, а на четвертому і п’ятому – у 44%. Статистична значимість таких відмінностей перевірена нами за критерієм φ*-кутового перетворення Фішера, емпіричне значення якого становить 3,67 ($p \leq 0{,}01$). Тобто, у процесі навчання у досліджуваних розвинулись підвищена чутливість до проблем, до дефіциту або суперечливості знань, прагнення по пошуку їх рішень на основі висування гіпотез, по формулюванню результату рішення. Вони стали більш спроможними до нестандартних та нетипових рішень життєвих і виробничих ситуацій.

За результатами вивчення особливостей динаміки креативності студентів менеджерів за методикою Е.П. Торренса (адаптація А.М. Вороніна), зафіксована стійка тенденція до зростання показників креативності у досліджуваних в процесі професійного навчання. Зокрема, на п’ятому курсі високий рівень продуктивності творчого мислення зафіксований у 54% досліджуваних, а на першому курсі – 31%. Майбутні управлінці стали більш продуктивними у творчій діяльності їх можливості у вирішенні творчих завдань розширилися, що пов’язано з розв’язанням професійних завдань студентами під час опанування професії менеджера.

Істотно збільшився показник гнучкості творчого мислення. Так, вираженість високого рівня даної якості досліджуваних збільшилась на 24% (33% на останньому курсі навчання проти 7% на початковому його етапі). Тобто, за час професійного навчання у ВНЗ студенти навчилися використовувати більш різноманітні категорії під час вирішення творчих завдань, змінювати стратегії їх виконання.

Протягом навчання у студентів-менеджерів підвищився показник оригінальності творчого мислення. Зокрема, значення високого рівня вираженості даної якості збільшилось на 31%, а низького рівня – зменшилось на 44%. Тобто, за результатами професійного навчання студенти-менеджери стали проявляти більш оригінальні стратегії вирішення проблем і творчих завдань; ідеї, які створюють досліджувані старших курсів, більше оригінальні та нові, більшою мірою відрізняються від очевидних, загальновідомих, загальноприйнятих, банальних, порівняно з ідеями першокурсників.

Також, у студентів-менеджерів суттєво зріс показник розробленості творчого мислення. Так, відсотковий показник високого рівня вираженості даної якості досліджуваних збільшився на 34%. За період професійного навчання студенти-менеджери стали більше спроможними до детальної та повної розробки образів уяви, набули більше вираженої схильності до конструкторської діяльності та винахідництва. Вирішуючи велику кількість навчальних та змодельованих професійних ситуацій вони стали схильними достатньо детально продумувати варіанти їх вирішення, моделювати стратегії виконання завдань, передбачати різні можливі ризики та перепони на шляху до реалізації поставленої мети.

Також, визначено, що у студентів-менеджерів збільшуються показники вербальної креативності за період навчання у вузі, що встановлено за методикою «Асоціативний тест» (С. Мєднік, адаптація А.М. Вороніна). Так, значення високого рівня вербальної креативності збільшилось на 20% з першого по п’ятий курс (на початку навчання високий показник даної якості становив 38%, а на п’ятому – 58). При цьому, кількісне значення низького рівня вираженості продуктивності вербальної креативності студентів-менеджерів зменшилось на 22% ($\varphi = 1{,}13$). Тобто, за період навчання досліджувані стали більше спроможними проявляти творчу креативність, словотворчість.

Визначено, що показник високого рівня унікальності вербальної креативності збільшився на 17%, середнього – на 5%, а низького, відповідно, зменшився на 22% ($\varphi = 1{,}24$). Тобто, за період професійного навчання досліджувані стали більше спроможними до створення вербальних конструкцій, які мають дійсно творчий, нестандартний та новаторських характер, істотно відрізняються від нормативних показників.

Встановлено, що оригінальність вербальної креативності студентів-менеджерів підвисилась протягом навчання вузі. Так, високий показник даної якості збільшився на 14%, а значення низького рівня зменшилось на 18% ($\varphi = 1{,}22$). Тобто, студенти-менеджери дійсно стали більш спроможними творчо оперувати вербальним матеріалом, проявляти вербальну дивергентність. Це виражається у їх підвищеній спроможності продукувати оригінальні рішення творчих задач, проблемних ситуацій.

Встановлено, що студенти-менеджери стали більш схильні до креативної та евристичної інтелектуальної діяльності, що визначено за методикою «Креативне поле» (Д.Б. Богоявленська). Нами зафіксовано, що показники евристичного рівня інтелектуальної активності під час вирішення творчих завдань у досліджуваних збільшились на 30% (на першому курсі такий відсоток становив 11%, а на останньому – 41% ($\varphi = 2{,}44$ ($p \leq 0{,}01$)). Тобто, досліджувані стали більше орієнтовані на прояви евристики, пізнання під час вирішення творчих задач. Їх способи виконання завдання стали більш різноманітними. Виробляючи надійний спосіб рішення, ці досліджувані проявляли розвинуті уміння аналізувати склад, структуру своєї дія-

льності, що призводить до відкриття нових, оригінальних способів вирішення.

Отже, за результатами дослідження встановлено, що студенти-менеджери за період навчання у ВНЗ стали більше схильними до проявів креативності, що виражається у переважанні більшості її компонентів. Нами визначене підвищення показників гнучкості, оригінальності та розробленості як компонентів креативності, її вербальних проявів. Також, у досліджуваних збільшилась орієнтація на прояви евристичного рівня інтелектуальної діяльності при вирішенні творчих задач.

Список використаних джерел

1. Анацкая А.Г. Развитие креативности в сфере применения информационных технологий при обучении информатике студентов - будущих менеджеров: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. «Теория и методика обучения и воспитания» / А.Г. Анацкая. – Омск, 2013. – 24 с. 2. Банюхова А.Е. Психологические аспекты развития социальной креативности студентов / А.Е. Банюхова // Вестник ТГПУ. – 2011. – Вып. 6. – С.199–203. 3.Харцій О.М. Розвиток креативного потенціалу у майбутніх менеджерів організацій: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.10. «Організаційна психологія, економічна психологія» / О.М. Харцій. – Київ, 2008. – 22 с.

Ю. В. Вербова

ОСОБЛИВОСТІ СМИСЛОВОЇ СТРУКТУРИ І ПЕРЕВАЖАЮЧИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Актуальність емпіричного дослідження переважаючих смислів і цінностей студентів коледжів технічного профілю зумовлюється тим, що, по-перше, на сьогоднішній день відсутній систематизований виклад особливостей ціннісно-смислових орієнтацій студентів коледжів при значній кількості досліджень даного феномену серед молоді із вищих навчальних закладів; по-друге, у світлі актуальних суспільних та економічних подій молодь характеризується дисоційованістю, порушенням ієрархії та дезорганізованістю системи ціннісних орієнтацій та особистісних смислів, що негативно впливає на ефективне професійне самовизначення студентства.

У сучасних дослідженнях увага приділена специфіці ціннісно-смислової сфери особистості (О.Г.Асмолов, Б.С.Братусь, Г.О.Вайзер, Б.В.Зейгарник, Д.О.Леонтьєв, А.В.Сірий, В.О.Ядов, М.С.Яницький), особливостям професійного становлення студентської молоді (О.Ф.Бондаренко, А.К.Маркова, Г.К.Радчук, І.Є.Штученко); висвітленню переважаючих психологічних рис студентів коледжів (Н.В. Гоголь, Т.П.Демидова, М.В.Канівець, О.О.Модіна) та аналізу ціннісно-смислових настанов студентів коледжів і основних характеристик їх життєво-професійної перспективи (Б.С.Алішев, М.В.Балушок, М.С.Бранецька, О.М.Камінська, Т.М.Картель, В.К.Кононова, Н.Г.Набіуліна, В.Н.Недайвозов, Н.Л.Перевезенцева, М.С.Хохолуш).

У сучасних дослідженнях ціннісно-смислові орієнтації студентів коледжів визначаються як ресурс її професійного становлення. Важливими при цьому виступають моральні ціннісні орієнтації студентів коледжів, оскільки відображають їх орієнтацію на застосування професійних знань у майбутній професійній діяльності, загальну направленість особистості студента коледжу (М.С. Бранецька [1]). При цьому, М.С. Хохолуш [3] визначені основні соціально-професійні ціннісні орієнтації студентів коледжу, що представлені такими групами як: морально-гуманістичні, психоаналітичні, психологічні та психолого-соціальні.

Переважаюча роль ціннісних орієнтацій у професійному становленні студентів коледжів доводиться у О.О. Коваленко [2], яка розглядає їх як провідний чинник становлення самостійності студентів.

Нами було здійснене комплексне вивчення ціннісно-смислових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю. Дослідження проведене на базі Полтавського нафтогазового геологорозвідувального технікуму Полтавського національно-

го технічного університету імені Ю.Кондратюка (участь у дослідженні взяли 120 студентів першого курсу (спеціальності «Буріння свердловин», «Експлуатація нафтових і газових свердловин»).

За результатами проведеного емпіричного дослідження встановлено, що 46% досліджуваних характеризується вираженою осмисленістю життя. Тобто, вчинки та дії, які вони здійснюють, підпорядковуються загальній логіці їх життя, підкоряються властивим їм смислам та смисловим настановам. Окрім цього, 36% досліджуваних характеризується вираженим низьким рівнем осмисленості життя. Вони не мають провідних смислових настанов, які регулюють їх професійне становлення, вчинки і професійні вибори таких юнаків часто мають ситуативний характер та не підкоряються загальній життєвій логіці.

Нами визначено, що студенти коледжів технічного профілю переважно просто інтерпретують події свого життя, у процесі чого використовують кілька смислових категорій (2–3 особистісних смисли). Так, використання 2-х смислових категорій зафіксоване у 44% студентів коледжів, а 3-х – 36%, що фактично охоплює 80% вибірки експериментальної групи. Лише 5% користуються однією смисловою категорією в обґрунтуванні життєвих подій, 9% – чотирма категоріями, 5%– п’ятьма категоріями та 1% – використовує 6 категорій у описі життєвих подій.

Схожа тенденція зафіксована нами і за результатами аналізу кількості вузлових категорій серед досліджуваних вибірки. Зокрема, переважна більшість – 90% експериментальної групи – використовує 2–3 смисли як пов’язуючі ланки у різних аспектах їх життєдіяльності, що дає їм можливість адекватно і повною мірою оцінювати та інтерпретувати події життя. Так, 49% досліджуваних користуються 2 вузловими смислами, а 41% 3 вузловими смислами. Вираженість іншої кількості смислових категорій є не значною. Так, 1 вузловий смисл використовують 3% досліджуваних, 4 смисли – 6% студентів та 5 смислів – 1% респондент.

Також, студентам коледжів технічного профілю властивий достатньо високий показник зв’язаності граничних та вузлових категорій, що становить 0,93 і наближається до 1 при віддаленні від 0. Тобто, смислова сфера студентів коледжів є, хоч і не сильно диференційованою (вони характеризуються переважанням 2–3 смислів), проте достатньо структурованою. Усі їх смисли не існують відокремлено, сходяться до єдиних смислових категорій – особистісних смислів та цінностей, що задають загальну логіку розуміння власного життя та інтерпретації вчинків.

Найбільш вагомими студентів є такі граничні категорії як практичність (виражена у 28% досліджуваних), логічність (27%), авторитет (26%), простота (23%), самостійність (21%) та цілевідповідність (20%). На середньому рівні вираженості досліджуваним властиві прагнення до успіху (15%), самодостатність (14%), свобода та самовираження (12%), цінність близьких (11%). На низькому рівні виражені граничні смисли здоров’я (4%), щастя (3%) та самотності (1%). Тобто, інтерпретація життєвих подій та побудова професійної перспективи досліджуваними відбувається переважно бід впливом смислів авторитету, практичності, ціле відповідності, логічності та простоти. Така сукупність граничних категорій, які ми можемо визначити як особистісні смисли, є ядром смислової регуляції поведінки досліджуваних, дозволяє їм інтерпретувати події оточуючого світу відповідно до властивих їм ціннісно-смислових орієнтацій.

Переважаючими вузловими смислами студентів коледжів технічного профілю є багатство (властиве 27%), наполегливість (25%), осмисленість (24%), послідовність (22%), професіоналізм (21%). Посередньо виражені такі вузлові категорії студентів як спілкування (19%), необхідність оточуючим (17%), задоволення (14%), відпочинок (12%), допомога іншим (10%). Найменш виражені вузлові категорії пізнання вищих сил (3%) та залежності (3%). Дані вузлові категорії відображають найбільш вагомі орієнтації студентів коледжів технічних спеціальностей у осмисленні життя та інтегруванні його різних сфер. Адже, основною особливістю

вузлової смислової категорії є її спроможність пов'язувати життєві смисли різних життєвих сфер.

Нами також проаналізовані особливості вираженості конкретних термінальних та інструментальних цінностей студентів коледжів технічного профілю за порівнянням середніх значень.

Студентам властиве переважання термінальних цінностей свободи (2,321), смислу життя (2,235), самоповаги (3,213), креативності (2,325), самодисципліни (3,153), соціального визнання (3,056), дружби (2,587). Найменш вираженими цінностями студентів коледжів технічних спеціальностей є рівність (0,032), внутрішня гармонія (0,025), духовне життя (0,011), соціальний порядок (0,021), ввічливість (0,019), зріла любов (0,542), єдність з природою (0,052) та краса (0,047). Інші термінальні цінності виражені на середньому рівні.

Найбільш вагомими інструментальними цінностями студентів є самостійність (4,526), цілеспрямованість (3,821), сміливість (4,298), впливовість (3,208), прийняття життя (2,165), вибір власних цілей у житті (3,524), розум (3,546), відповідальність (3,195) та успіх (4,265). Об'єднання таких інструментальних цінностей розцінюється студентами коледжів технічного профілю як вагомий ресурс у реалізації їх термінальних цінностей. Зокрема, студенти експериментальної групи вважають, що властиві їм самостійність, цілеспрямованість, наполегливість, розум, відповідальність та орієнтація на успіх допоможуть їм досягти високого соціального статусу, підвищити матеріальне благополуччя і стати професіоналом. Такі їх якості є безумовно важливими для досліджуваних, адже простежуються у тих чи інших варіаціях як у переліку цінностей, так і системі життєвих смислів.

Отже, студенти коледжів технічного профілю характеризуються достатньо осмисленим ставленням до життя, вираженою смисловою його регуляцією. Їх смислова сфера студентів коледжів є, хоч і не виражено диференційованою, проте достатньо структурованою. При цьому, досліджувані мають достатньо звужену, слабко розгалужену та недиференційовану систему динамічних смислів, що дає їм можливість більш просто, проте точно та однозначно інтерпретувати власний життєвий досвід та будувати життєву і професійну перспективу. Переважаючими ціннісними орієнтаціями студентів коледжів технічного профілю є орієнтація на покращення матеріального благополуччя, досягнення соціального статусу та визнання, досягнення у різних життєвих сферах та прояви самостійності.

Список використаних джерел

1. Бранецька М.С. Оновлення змісту предметів гуманітарного циклу на основі вивчення ціннісних орієнтацій студентів політехнічних коледжів / М.С. Бранецька // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. – Вип. 1 (30). Розвиток педагогічної освіти в контексті цивілізаційних змін. – Миколаїв, 2010. – С.166–172. 2. Коваленко О.О. Роль і місце ціннісних орієнтацій у формуванні самостійності студентів медичних коледжів / О.О. Коваленко // Science and Education a New Dimension. – Pedagogy and Psychology. – 2013. – Issue 10. – P. 85–88. 3. Хохолуш М.С. Развитие соцально-профессиональных ценностных ориентаций студентов колледжа: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08. «Теория и методика профессионального образования» / М.С. Хохолуш. – Екатеринбург, 2005. – 23 с.

З. М. Мацук, В. В. Сафонов

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОДОВЖЕННЯ ТЕРМІНУ БЕЗПЕЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ МАГІСТРАЛЬНИХ ГАЗОПРОВОДІВ

На пізній стадії експлуатації магістральних газопроводів з ряду особливо актуальних науково-технічних та правових проблем особо виділяються проблеми відсутності в Україні Закону України «Про промислову безпеку» [1] та Державного стандарту з питань подовження терміну безпечної експлуатації магістральних газопроводів.

Закон України «Про промислову безпеку» в конче необхідний для того щоб визначити правові, економічні та соціальні основи забезпечення безпечної експлуатації небезпечних виробничих об'єктів, він повинен бути спрямований на попередження аварій і забезпечення готовності суб'єктів господарювання які експлуатують небезпечні виробничі об'єкти до локалізації та ліквідації наслідків зазначених аварій.

Стандарт необхідно розробити та впровадити з метою реалізації вимог, встановлених Законами України «Про охорону праці» [2], «Про об'єкти підвищеної небезпеки» [3], «Про трубопровідний транспорт» [4].

Розробка стандарту продиктована необхідністю встановлення загальних вимог до порядку оцінки технічного стану, довговічності МГ та порядку продовження терміну їх безпечної експлуатації в рамках вивчення питання їх промислової безпеки на основі наявних в Україні та світі нормативних документів, розрахунково-експериментальних і діагностичних досліджень в області надійності і ресурсу трубопроводів.

Цим стандартом повинно бути встановлено порядок продовження терміну безпечної експлуатації магістральних газопроводів.

Дія цього стандарту повинна поширюватись на магістральні газопроводи, які відпрацювали свій амортизаційний термін. Цей стандарт повинен також мати можливість використовуватися при оцінці технічного стану та працездатності діючих магістральних газопроводів в межах амортизаційного терміну, а також у межах терміну встановленого в нормативної, конструкторської та експлуатаційної документації.

Вимоги і положення цього стандарту повинні бути обов'язковими для всіх суб'єктів господарювання, що експлуатують і обслуговують магістральні газопроводи, а також для суб'єктів господарювання, які займаються обстеженням та контролем технічного стану об'єктів МГ.

Вимоги і положення цього стандарту повинні бути простими у користуванні під час прийняття рішень, встановлювати зрозумілі і прийнятні коефіцієнти запасу і не вимагати від оператора поглибленого розуміння критеріїв та механізмів руйнування.

Порядок обстеження і аналізу технічного стану магістрального газопроводу для прийняття рішення щодо продовження терміну його безпечної експлуатації газопроводів повинен передбачати комплекс організаційних і інженерно-технічних заходів за такими основними напрямками: 1) експертна оцінка МГ, вивчення його проектної, конструкторської, експлуатаційної, ремонтної документації, декларації безпеки, паспорта МГ, інструкцій, стандартів, технологічних регламентів, актів випробувань, сертифікатів, розрахунків залишкової міцності, зразків матеріалів та реальних умов його експлуатації; 2) приладове і інструментальне обстеження та діагностика МГ, оцінка його фактичного положення і технічного стану; 3) розрахунково-експериментальна оцінка міцності і надійності газопроводу; 4) вивчення та аналіз результатів діагностичних обстежень; 5) визначення залишкового ресурсу газопроводу з прийняттям рішень про його подальшу безпечну експлуатацію; 6) визначення необхідності та обсягу додаткових робіт для продовження терміну безпечної експлуатації газопроводу.

Процес оцінки залишкового ресурсу МГ як об'єкта підвищеної небезпеки та збільшення строку його безпечної експлуатації повинен включати таку послідовність основних заходів: 1) операції дослідження пошкоджень (дефектів) на ділянках МГ; 2) виявлення та систематизація домінуючих видів пошкоджень (дефектів), що суттєво впливають на ресурс експлуатації окремих ділянок МГ; 3) визначення характеристик конструкційних матеріалів, які в найбільшій мірі впливають на розвиток домінуючих видів пошкоджень; 4) дослідження впливу зовнішніх факторів (зсув ґрунтів, повені, землетруси тощо) на зміну параметрів вузлів та систем

об'єкту які впливають на можливість виникнення і розвитку пошкоджень (дефектів) МГ; 5) відображення результатів досліджень у технічній документації МГ; 6) дослідження ймовірності виникнення аварій і/або відмов від кожного виду пошкоджень; 7) визначення ризику як добутку ймовірності виникнення аварій і/або відмов на їх наслідки; 8) співставлення отриманих значень ризиків з допустимими у відповідності з чинними критеріями; 9) обчислення можливих втрат від наслідків ймовірних аварій і/або відмов від кожного виду пошкоджень; 10) підготовку плану компенсаційно-реабілітаційних заходів, реалізація яких дозволить оператору газотранспортної системи підготувати декларацію безпеки і одержати від контролюючого органу дозвіл на подальшу експлуатацію об'єктів МГ, або продовжити термін експлуатації МГ у випадку, коли встановлений раніше нормативний (амортизаційний, граничний) строк його експлуатації вичерпаний.

Вищезазначена послідовність заходів дозволить оптимізувати витрати держави, або оператора газотранспортної системи на обстеження та відновлення МГ за критеріями економічної доцільності, коли вартість реалізації компенсаційно-реабілітаційних заходів по зменшенню ризику не перевищує вартості нового будівництва та наслідків ймовірної аварії і/або відмови при збільшеному ризику.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про промислову безпеку» : №2201 від 03.2008 р. 2. Закон України «Про охорону праці» : (2694-12). 3Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки«: (2245-III). 4.Закон України «Про трубопровідний транспорт» : (192/96ВР).

Л. М. Корольова

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІВАРІАНТНИХ ВИДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДНА З УМОВ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Останнім часом збільшився інтерес вчителів до використання різних нестандартних форм організації навчального простору і структури уроків. Практики знають, що привернути увагу сучасних дітей до навчального процесу дуже складно: учні швидко втомлюються, гублять інтерес до навчання, в результаті вчителі бачать зниження ефективності уроку, погіршення рівня знань.

На нашу думку, основна відмінність нестандартного уроку від звичайного – позашаблонність й неформальність. У нестандартному уроці немає обмежень до того, як необхідно проводити урок – він більш креативний, вільний, який вимагає від усіх учасників прямого залучення і під час проведення такого уроку вчителем, в учнів виникає позитивне ставлення до предмета вивчення, до учасників уроку, його дійовим особам тощо.

Нерідко нестандартний урок відрізняється тим, що педагог не декларує навчальні цілі уроку. Вчитель розкриває їх поступово і учні з'ясовують мету уроку наприкінці, або після проведення навчального заходу. На такому уроці вчитель може не оцінювати навчальні досягнення учнів тому, що сам процес надихає учнів до позитивного ставлення до власної навчальної діяльності и приносить молодшим школярам задоволення результатом діяльності.

Нестандартні уроки допомагають кожному учневі проявити себе в нетипових ситуаціях і відкрити в себе креативні здібності.

Нестандартні уроки сприяють підвищенню інтересу учнів до навчального предмета. Вони розвивають в молодших школярах креативність, логіку, вчать дітей нестандартно мислити, приймати відповідальні рішення і відповідати за власні вчинки.

Нестандартні уроки допомагають учням вчитися контактувати один з одним, розкривають уміння працювати в команді, є дієвою профілактикою конфліктів між

учнями, формують в учнів навички спілкування й уміння розкривати в себе креативний потенціал.

В кожному учневі існує креативний початок, тому педагоги намагаються вирішувати в останні роки розкриття креативного потенціалу молодших школярів через введення нових нестандартних форм в педагогічний процес, зокрема через введення проектної діяльності.

Виділяючи основні тенденції в сучасній освіті, А. Г. Асмолов зазначає: «Сьогодні все більше визнання отримує положення про те, що в основі успішності навчання лежать загальні навчальні дії, що мають пріоритетне значення над знаннями та навичками з окремого предмету. У системі освіти починають домінувати методи, що забезпечують становлення самостійної креативної навчальної діяльності учня, спрямованої на вирішення реальних життєвих завдань. Визнаним підходом тут виступає особистісно-орієнтовне навчання, спрямоване на вирішення проблем, тобто проектні форми організації навчальної діяльності» [1, с. 56].

Організація нестандартного уроку допомагає підвести учнів до необхідності самостійної та креативної оцінки дослідницьких явищ, безпосередньо сприяє встановленню емоційно позитивного відношення до навчального процесу. Використання в навчанні нетрадиційних форм уроків водночас забезпечує не тільки ефективне досягнення практичних, загальноосвітніх і розвиваючих цілей, а й вміщує в себе великі можливості для реалізації учнів як особистостей та подальшого підтримання мотивації у навчанні.

Нетрадиційні уроки реалізуються, як правило, після вивчення будь-якої теми або кілька тем, виконуючи функції навчального контролю, такі уроки проходять в незвичайній обстановці. Подібна зміна звичної обстановки доцільна, оскільки вона створює атмосферу свята при підведенні підсумків виконаної роботи, знімає психологічний бар’єр, що виникає в традиційних умовах через боязкість припустити помилку.

На нашу думку, доцільність навчального процесу багато в чому залежить від прагнення та уміння педагога ефективно організувати нетрадиційний урок і грамотно вибрати ту чи іншу форму проведення заняття, яка буде сприяти формуванню креативних здібностей молодших школярів.

Але забагато таких уроків у навчальному процесі, ми вважаємо недоцільно, так як нестандартне може швидко стати буденним. Нетрадиційні уроки необхідно поєднувати з іншими формами навчання, головне пам’ятати, що не форма визначає зміст, а структура навчання виявляє форму проведення уроку.

Аналізуючи методичну літературу ми визначили ряд проблем, що ускладнюють перехід школярів на наступний ступінь освіти. На нашу думку, це низький рівень самостійності учнів у навчальному процесі; невміння слідувати визначеній інструкції, а також закінчити роботу відповідно з визначеною метою; розрив між пошукової, дослідницької діяльністю школярів і практичними вправами та завданнями, в ході яких формуються відповідні навчальні навички; відсутність межпредметних відносин (перенесення знань з однієї освітньої галузі в іншу), практичної компетентності (запозичення знань з навчальної ситуації і занурення їх у життєву).

Одним з рішень цих проблем є введення в педагогічний процес нових організаційних форм навчання, таких як метод проектів.

Метод проектів – це комплексний навчальний метод, який дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, дає можливість учню виявити самостійність у плануванні, організації і контролі своєї діяльності, проявити творчість при виконанні навчальних завдань. Проект є цілеспрямована керована зміна, фіксоване в часі. Найважливішою характеристикою проектування є розрізнення того, що виробляється, і того, що є в результаті. Вироблений «продукт», за думкою К. Н. Полівановї, не є самоціллю, його потрібно розглядати в більш широкому контексті. Особливість проекту в тому, що при його реалізації не задається порядок дій, школярі

самі визначають весь набір необхідних засобів, матеріалів і дій, за допомогою яких буде досягнутий результат. Проектна діяльність учнів – це спільна навчально-пізнавальна, креативна діяльність учнів, що має єдину мету, узгоджені методи, способи діяльності, яка спрямована на досягнення загального результату навчальної діяльності [2, с. 37].

Аналіз педагогічної літератури пропонує кілька десятків типів нестандартних уроків. У назвах таких уроків міститься уявлення про цілі, завдання та методику проведення таких занять. Перелічимо найбільш поширені типи нестандартних уроків: це уроки – «занурення», уроки-ділові ігри, уроки – прес-конференції, уроки – змагання, уроки – КВК, театралізовані уроки – вистави, уроки з використанням групових форм роботи, різновікові уроки, уроки – взаємонавчання учнів, уроки – аукціони, уроки – заліки, уроки – сумніви, уроки – творчі звіти, уроки – формули, уроки – конкурси, бінарні уроки, уроки – узагальнення, уроки – фантазії, уроки пошуку істини, «Парадокси», уроки – діалоги, уроки – рольові ігри, уроки – конференції, інтегровані уроки, уроки – семінари, міжпредметні уроки, уроки – екскурсії.

Звичайно педагоги постійно шукають способи проведення уроку, а саме урізноманітнити форми пояснення і контролю навчальної діяльності, тому що молодший школяр має особливі вікові можливості такі як: нестійку увага, наочне мислення, збільшену рухову активність, переважання ігрової діяльності у навчанні, різноманітність пізнавальних інтересів. Для того,не перевантажувати на уроці увагу дітей і мати стійку зацікавленість навчальним процесом молодшими школярами, необхідна організація активної і цікавої учбової діяльності. І головну роль в цьому відіграють нетрадиційні уроки.

Список використаних джерел

1.Асмолов А. Г., Бурменская Г. В., Володарская И. А. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя / под ред. А. Г. Асмолова — М.: Просвещение, 2008. — 151 с. 2.Поливанова К. Н. Проектная деятельность школьников: пособие для учителя. – М., 2008. – 192 с.

Л. М. Макара

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Гуманізація освітньо-виховного процесу в сучасних умовах несталого соціально-культурного простору потребує динамічного реформування суб'єкт - суб'єктної взаємодії на засадах паритетного діалогу. Модернізація педагогічних систем передбачає зокрема перехід від тоталітарної уніфікації, установлених стереотипів, неефективних шаблонів до творчої ініціативи й індивідуальної відповідальності педагогів у проектуванні й організації педагогічного процесу.

Важливим напрямком фахової ідентифікації педагога у закладах освіти є формування професійно важливих рис спеціаліста, і зокрема, психолого-педагогічного світогляду, особистісних цінностей адекватних професійній діяльності і педагогічному такту.

На жаль, як свідчить практика, у педагогічних університетах пріоритетним є напрямок формування системи знань, умінь та навичок професійної діяльності педагога. Питанням професійної етики та особистісного становлення приділяється недостатньо уваги, що спричиняє ускладнення міжособистісної взаємодії вчителя із учнями на різних етапах педагогічного само здійснення.

Одним із найбільш значущих проявів професійної майстерності педагога є педагогічний такт, у якому акумульовано всі складові педагогічної культури вчителя і який є одним із основних показників педагогічної майстерності.

Педагогічний такт традиційно визначається (А.С. Макаренко, А.Б. Орлов, В.Л. Ортинський) як педагогічно грамотне спілкування у складних педагогічних

ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення. Даний феномен виражається у здатності вчителя знайти оптимальний формат психолого-педагогічного впливу на вихованців, не принижуючи гідності дитини і не спричиняючи протистояння. Педагогічний такт потребує від педагога постійного контролю за власною поведінкою, здатності передбачити можливі наслідки педагогічних впливів, напрацювання власного стилю спілкування у різних формах діяльності [1].

Виявлення значимості та структури особистості складової професійної діяльності педагога в уявленні вчителів загальноосвітньої школи у площині професійної само презентації було обрано **метою** даного дослідження.

Аналіз результатів емпіричного дослідження. Задля окреслення семантичного поля деонтологічних уявлень педагогічного колективу Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 88 нами було проведене емпіричне дослідження із використанням модифікованої методики «Незакінчені речення» Ж. Нюттена. Акцент був зроблений на таких висловлюваннях:

− Я думаю, що хороший педагог – це той, хто…
− Я думаю, що неефективний вчитель – це той, хто…
− Найбільш важливим у роботі педагога є…
− Найменш важливим у роботі педагога є…
− Професійно значущим рисами вчителя я вважаю…

Отримані відповіді піддавалися контент-аналізу, що передбачав окреслити семантичного профілю фахової педагогічної діяльності. Інтерпретація отриманого масиву даних дозволила виявити значимість саме особистісних властивостей педагога у професійній діяльності. На цьому наголошують 74,7 % респондентів (називають такі риси як чуйність, гнучкий розум, справедливість тощо), тоді як професійно-рольові ознаки вважають найбільш значимими лише 25,3 % респондентів (називають знання, навички викладання тощо).

Подальший аналіз передбачав визначення особистостей образно-понятійної моделі Я у професійному контексті педагога-практика. Нами були використані методики вільного опису, само оцінювання та експертних оцінок, що дозволило виявити представленість значимих особистісних характеристик в парадигмі «Я хочу» та «Я можу» (ідеальне і реальне Я-утворення).

Узагальнені результати представлені у табл. 1.

Таблиця 1.**Самопрезентація педагога у професійному Я-образі**

Параметри аналізу / **Контент-категорії**	**Я-утворення (середній бал самооцінки)**		**Коефіцієнт реалізації Я-реального в ідеальному**
	Я-реальне	**Я-ідеальне**	
Допитливість, відкритість новому	6.1	6.2	0.98
Інтуїція	6.8	7.8	0.87
Креативність	6.6	8.1	0.81
Уява	6.8	7.0	0.97
Почуття гумору	6.4	7.5	0.88
Творче ставлення до професії	3.9	6.5	0.6
Педагогічний такт	5.8	7.9	1.36

Аналіз отриманих даних дозволяє стверджувати існування значимих розбіжностей в оцінці та інтерпретації образно-понятійної моделі педагогів у контексті реального і бажаного.

Особливо різниця простежується в оцінці категорії «Творче ставлення до професії» та «Педагогічний такт», де визначається необхідність принципового підвищення рівня творчого ставлення до професії і виявлення педагогічного такту, що

неможливо без розвитку професійної складової Я-концепції. Отримані дані свідчать про недостатній рівень фахової ідентифікації педагогів у професійному самовизначенні (образ-Я не співпадає з образом професіонала), що обумовлюється дисонансом між інтересом до практичної діяльності вчителя і незавершеністю ідентифікації з образом педагога-професіонала у більшості респондентів. І особливу увагу необхідно приділяти розвитку педагогічного такту вчителя.

Психолого-педагогічними умовами формування педагогічного такту можна вважати такі: 1) напрацювання навичок самоконтролю і саморегуляції; 2) підкреслений непідробний інтерес вчителя до учня, з яким спілкується; 3) комунікативна культура: уміння бути хорошим, вдячним слухачем, здатність до паритетного діалогу; 4) застосування у педагогічній діяльності методів переконання і навіювання; 5) навички підтримання позитивних емоцій.

Висновки. Формування компетентного конкурентоспроможного педагога вимагає комплексного підходу до професійної підготовки фахівця, що передбачає поєднання когнітивного і деонтологічного формуючих впливів.

У зв'язку з цим, на наш погляд, необхідно цілеспрямовано працювати над формуванням деонтологічного іміджу вчителя у суспільстві та професійно значимих рис педагога при підготовці студентів, сприяти становленню позитивної Я-концепції професіонала. Важливо активізувати внутрішні джерела розвитку Я-концепції особистості: власний позитивний досвід педагогічної діяльності, навички рефлексії, само сприйняття і переживання внутрішніх станів, об'єктивність оцінки результатів своєї діяльності тощо [2].

Дійсність нашого часу, що породжує багато конфліктів, в основі яких лежить неприйняття чужих думок, поглядів, все частіше привертає увагу до тактовності і толерантності як унікальних механізмів співіснування різних, а інколи зовсім несхожих одна на одну реальностей. Толерантність є професійно необхідною особистісною якістю педагога і психолога, що визначається як відкритість особистості до нового, гнучкість мислення, професійну майстерність. Творче використання принципу толерантності в процесі навчання стає запорукою ефективної освіти. Педагогічний такт вчителя забезпечує конструктивність спілкування, паритетність діалогічної системи навчально-виховного процесу.

Змінити свій характер, звільнитися від негативних рис і виховати в собі позитивні – задача складна, але не неможлива. Для цього потрібно твердо і рішуче поставити мету – працювати над собою, критично оцінювати власну поведінку, визначити критерії аналізу змін. Однією із головних умов успішної роботи над собою є не лише рішення змінитися, але й конкретні дії, спрямовані до цієї мети.

Список використаних джерел

1.Синиця І.Е. Педагогічний такт і майстерність вчителя. / І.Е.Синиця – К.: Педагогіка, 1983. – 248 с. 2.Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зазюн. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.

І. А. Ярмак

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД ТЕКСТОМ

Постановка проблеми. У наш час набуває особливої актуальності стимулювання рецептивної й продуктивної мовленнєвої діяльності учнів, спонукання їх до виконання комунікативних завдань, що є важливою умовою й необхідним компонентом процесу праці, пізнання й орієнтації людини у світі. Тому перед школою сьогодні постало основне завдання – сформувати таку мовну особистість, яка поєднувала б в особі мовця комунікативну компетенцію, прагнення до творчого самовираження, вільного, природного здійснення різноробочої мовної діяльності. Відправним пунктом в організації такої роботи є розуміння того, що найбільш на-

дійний шлях перетворити навчання мови у розвивальний процес – це можливість поставити учнів перед потребою розв'язувати комунікативні завдання, тобто завдання спілкування.

Комунікативна компетенція – це загальна здатність особистості, яка характеризується складними вміннями, навичками, що базуються на знаннях, що дають змогу ефективно діяти або виконувати певну комунікативну функцію. Вона являє собою комплексну характеристику мовної особистості, котра включає сукупність знань про спілкування у різноманітних умовах і обставинах з різними комуні кантами, а також знання вербальних і невербальних засад взаємодії, умінь і навичок їх ефективного застосування у конкретних соціально-побутових ситуаціях спілкування в ролі адресанта і адресата. Іншими словами, це функціональне використання мовленнєвих засобів у всіх видах мовленнєвої діяльності.

Успішне формування комунікативної компетенції школярів залежить від сприятливих дидактичних та психологічних умов, які забезпечуються у навчальному процесі. Такими, на нашу думку, можуть бути: урахування вікових особливостей учнів, успішна соціалізація та сприятливі соціальні умови, стимулювання учнів до свідомого й ефективного спілкування, моделювання у навчальному процесі ситуацій реального спілкування, сприятливі умови для реалізації комунікативного задуму та адекватна комунікативна поведінка співрозмовника.

Викладення основного матеріалу. Важливим чинником формування комунікативної компетентності школярів є використання у процесі навчання текстів, що містять необхідну інформацію для комплексного формування комунікативної компетенції, мовленнєвих ситуацій та групових форм роботи, що ставлять перед мовцем комунікативні завдання, вирішення яких потребує швидкого і правильного орієнтування в умовах спілкування, вміння планувати своє мовлення, працювати та взаємодіяти з іншими учнями, тобто вибирати зміст акту спілкування, знаходити адекватні засоби для передання цього змісту, забезпечувати зворотній зв'язок.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1; 2; 3; 4; 5] дозволяє стверджувати, що в роботі із молодшими школярами досягнення успішної комунікативної взаємодії вчителя з учнем прямо залежить від уміння вчителя адекватно діяти в різноманітних комунікативних ситуаціях.

Водночас, цілеспрямоване формування комунікативної компетентності школярів на уроках рідної мови потребує розвитку уміння підпорядковувати свій твір певному задуму, висловлювати в ньому свою думку, свою позицію, свої емоції, ставлення до інших, до їх вчинків; уміння зібрати, накопичувати матеріал, відбирати важливе, головне і другорядне відповідно до теми і задуму; уміння систематизувати матеріал, обдумувати і складати план, працювати над композицією – початком, основною частиною, кінцівкою; уміння щодо мовної підготовки тексту: готувати словник відповідно до теми, вибирати слова, словосполучення, фразеологію, образи; підготовка фрагментів майбутнього тексту; уміння скласти текст, в усному мовленні – імпровізувати, в писемній формі – записувати без помилок, логічно послідовно розташовувати текст і ділити його на абзаци; уміння вдосконалювати написане, редагувати, перевіряти орфографію, пунктуацію.

Особливу увагу учнів, на наш погляд, слід звернути на формування уміння визначити комунікативну мету висловлювання. Для цього вони повинні вміти поставити запитання до тексту: Що хотів автор цим сказати? До чого він нас закликає? Який висновок з цього ми можемо зробити? Після вправлянь із готовими текстами переходимо до складання власних висловлювань, в який учні повинні враховувати визначену вчителем комунікативну мету, спрямовану на досягнення цілей та намірів спілкування (переконати, спонукати, запитати, перепросити, заспокоїти, погодитись/не погодитись, апелювати, критикувати, втішити, уточнити, захистити, піклуватися).

Ефективними можуть бути такі завдання:

– Тобі доручили виступити перед учнями 1-2 класів на засіданні гуртка шанувальників природи. Твоя мета: переконати школярів у необхідно-бережливого ставлення до природи.

– До тебе вернулась молодша сестра із запитанням «Що таке – війна?». Твоя мета: пояснити маленькій сестричці, щоб вона могла зрозуміти, що таке війна, що таке мир.

Однією із складових процесу формування комунікативної компетенції молодших школярів є робота над усвідомленням елементів фактичного змісту тексту (визначення дійових осіб, місця, часу дії, теми та мети висловлювання). Досвідчені вчителі допомагають правильного розуміння учнями тактичного змісту тексту, завдяки формулюванню дітьми відповідей на запитання Хто? Що? Де? Коли? Як? Чому? тощо.

Однак, на наш погляд, для більш ефективного формування комунікативної компетенції молодших школярів необхідно знано розширити перелік таких завдань і запитань. Зокрема необхідно точно визначити кількість дійових осіб у тексті, їх особливості, характер, поведінку, взаємини з іншими персонажами, особливості їх мовлення тощо. Це дасть змогу у подальшій роботі під час продумування власних висловлювань враховувати специфіку адресата, адже важливою умовою, що забезпечує формування комунікативної компетенції школярів, є робота над урахуванням специфіки адресата мовлення. Учні повинні зрозуміти, щоб добір мовних засобів, групування думок і взагалі весь стиль висловлювання великою мірою залежить від того, кому воно адресоване. Головна задача мовця – забезпечити адекватне розуміння висловленого своїм співрозмовником, зробити його доступним для певної групової категорії людей залежно від їх інтелектуальних, вікових та інших можливостей, життєвого досвіду, обізнаності чи необізнаності з проблемою, яка обговорюється. При цьому слід керуватися реакцією співрозмовника на висловлену адресантом думку, при необхідності вносити відповідні корективи і не забувати про власний комунікативний намір.

Оволодіння комунікативними вміннями та навичками має здійснюватися в умовах, що моделюють ситуації реального спілкування. У зв’язку з цим навчальна діяльність учнів має організовуватися таким чином, щоб вони виконували вмотивовані дії з мовленнєвим матеріалом для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів спілкування.

Висновки. Процес навчання є моделлю мовленнєвої комунікації. З позицій комунікативного підходу процес навчання мови повинен будуватися адекватно реальному процесу мовленнєвого спілкування. Йдеться, перш за все, про максимальне наближення процесів навчання і реального спілкування за такими найважливішими параметрами як комунікативно-вмотивована мовленнєва поведінка вчителів та учнів, предметність процесу спілкування, що забезпечується реальним відбором комунікативно-мовленнєвих намірів, тем, ситуацій, які віддзеркалюють інтереси та потреби учнів.

Аналіз результатів навчання дозволив визначити основні закономірності формування комунікативної компетенції молодших школярів: дотримання у процесі роботи над текстом функціонально-комунікативного підходу; акцентувати увагу учнів щодо дотримання ними відповідної комунікативної поведінки у різних навчальних ситуаціях спілкування залежно від мети та умов спілкування; забезпечення мотивації мовленнєвої діяльності школярів завдяки моделюванню у навчальному процесі ситуацій реального спілкування; використання на уроках текстів, що містять необхідну інформацію для комплексного формування комунікативної компетенції молодших школярів.

Список використаних джерел

1.Вашуленко М.С. Комунікативний підхід / М.С. Вашуленко //Початкова школа. – 1991. - № 8. – с.12-14. 2.Жуков В. Коммуникативная компетентность / В. Жуков. – М.: Наука, 1991. – с. 234.

3.Крайнова Ж. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях з рідної мови / Ж. Крайнова // Початкова школа. – 2003. - № 11. – с. 24-28. 4.Пономарьова К. Формування мовленнєвої компетентності в учнів класів на уроках розвитку мовлення / К. Пономарьова // Початкова школа. – 2007, с. 11-15. 5Родигіна І. Компетентністно орієнтований підхід до навчання / І.Родигіна. – Х.: Основа, 2005. – с. 96.

Н. А. Черняк, А.А. Кухаренко

ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Современный этап развития высшего образования в Украине характеризуется, прежде всего, особыми требованиями к личности как преподавателя, так и обучаемого. Объективная сложность современного среднего и высшего образований обусловлена рядом причин. Выделим две, с нашей точки зрения, основные проблемы: во-первых, экономические проблемы нашего общества не дают возможности многим молодым ученым учиться в аспирантуре, техническое обеспечение многих школ и ВУЗов, по-прежнему, остается неудовлетворительным, среди молодежи профессии «учитель» и «преподаватель» до сих пор не являются популярными и престижными; во-вторых, резкое «старение» преподавательского состава, т. к., с одной стороны, начиная с 90-х годов прошлого столетия, страну покинула молодая и перспективная молодежь в возрасте до 30-35 лет, а, с другой стороны, в связи с наступлением пенсионного возраста или по причине массовых сокращений рабочих мест в высших учебных заведениях вузы страны постоянно покидают опытные и профессиональные преподаватели. Так или иначе, но ситуация ведёт к появлению новых проблем, что требует оценки, анализа и даже прогноза дальнейшего инновационного развития высших учебных заведений, в которых в данный момент с точки зрения возрастного подхода «дедушки и бабушки» учат «внуков». И всё это происходит с учётом целого ряда как социальных явлений (например, резкое финансовое расслоение общества, бюрократизм с системе образования, информационное давление на Украину, и наконец военная агрессия против нашей страны), так и таких феноменов как социально-психологическая реализация личности обучаемого как будущего профессионала, система формирования профессионально-ценностных ориентаций, мотивации на пути получения полноценного высшего образования с учётом изменившихся условий конкуренции на рынке труда.

Остановимся на некоторых ключевых условиях, необходимых для получения качественного профессионального образования с учётом всего вышесказанного. С нашей точки зрения, чрезвычайно большое значение приобретают условия мотивации. Присоединимся к мнению тех исследователей (А. Леонтьев, Л. Пинська, О. Тарнопольський, К. Хекхаузен, И. Цимбалюк и др.), которые рассматривают мотивацию как нечто предающее смысл поступку или действию.

Нами было проведено анкетирование 3-х различных, с точки зрения возраста, групп: 1) студентов 1 курса (приблизительный возраст примерно 17-18 лет); 2) студентов 2-3 курса (средний возраст 18-19 лет); 3) студентов 4 курса (возраст около 19-20 лет).

Нас интересовало отношение опрашиваемых к самостоятельной учебной деятельности; была предпринята попытка хотя бы приблизительно определить долю их самостоятельной работы в учебном процессе; в результате полученных данных предлагалось выявить готовность анкетируемых к осознанию значения и необходимости качественных знаний для жизни в современном обществе с его жесткими условиями конкуренции на рынке труда.

Результаты анализа подтвердили следующее: 1) 50% практически вообще не работают самостоятельно, т.к. не имеют навыков работать самостоятельно; 2) 30%

время от времени работают самостоятельно, но при этом у них отличается отсутствие энтузиазма; 3) около 20 % видят смысл в самостоятельной работе.

Большинство опрошенных студентов видят причины своих проблем в следующем: 1) отсутствие опыта работать самостоятельно, т.к. в средней школе этому не уделяли внимание; 2) преподаватель высшего учебного заведения невнятно сформулировал свои требования; 3) не использовалась возможность поощрения за качество выполненной работы; 4) не у всех обучаемых возникали положительные эмоции в результате завершения самостоятельной работы, а значит, отсутствовало ощущение того факта, что полученная информация и определённый опыт могли бы создать хоть и небольшую, но всё же основу будущих успехов.

Таким образом, преподаватель вуза не выбирает, кого ему учить, он ищет индивидуальный подход к каждому своему ученику, а, значит, существует негласный кодекс в высшем учебном заведении, который исключает проблему выбора «подходящего» объекта обучения. На первый план выходит вопрос «Как наиболее эффективно помочь обучаемому приобрести нужные и качественные знания?» Именно на первом этапе решения этого вопроса появляется отправная точка профессиональной активности – мотивация. Между мотивационным этапом и этапом самостоятельной работы появляется необходимость в преподавателе с высоким уровнем творческого потенциала, способного возглавить, повести за собой, обеспечить контроль, провести доброжелательный анализ достигнутых успехов с комментариями, включающими сопоставление индивидуальных достижений на фоне успешности других обучаемых.

Yu. K. Taranenko, M. R. Kabanova

TEACHING ENGLISH TO APPLIED LINGUISTICS STUDENTS AND INTERNATIONALIZATION IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATION

It is a well-known fact that the issue of internationalization and teaching English becomes the issue of an utmost importance, particularly in terms of development and advancement of higher education in Ukraine. At the same time the current period is characterized by a special emphasis on both economic arguments for enhancing international cooperation and exchange in the sphere of higher education. We take into consideration the fact that English has a status of international language, it links many very diverse cultures. At the same time «Applied Linguistics» (Angewandte Linguistik) depends on different national traditions and can be explained as a subject studying the ways of optimization of many branches of a language functional system regarding classification of linguistics knowledge [1]. That is why computer terminology is of primary importance nowadays in teaching English to applied linguistics students of Alfred Nobel University in Dnipropetrovs'k [5].

It goes without saying that the role of the teacher is not only to assist students to attain a good command of General English but also to develop their intercultural competence of computer terms in English.

Two or three decades ago a language teacher spent most of the time teaching grammar, phonetics, getting the students to practice them. The teacher was waiting until the learners mastered language aspects to a high degree.

We are absolutely sure that it is necessary to use innovative methods with particular attention to teaching speaking through role playing and business simulations including cross-cultural exchange. The history of teaching foreign languages knows many methods but, some of the most well-established methods have failed to address this challenge. For example, the well-known Grammar Translation Method is not popular now and is not prioritized at all. The drawback of the Audio-Lingual Method is quite obvious: it pays little attention to the achievement of meaningful communication. As far as the Communicative Method of language teaching is concerned, it is important for understanding the

achievement of meaningful communication as the central feature while the teacher pays special attention to student-to-student interaction [3,4].

It is a pity but there is a weak point: its lax attitude to errors in the Communicative Method while with the Grammar Translation and Audio-Lingual methods the teacher's attitude to students' errors is the opposite – accuracy is the main goal.

It is generally considered that some sort of dynamic oral practice should be included into English lessons right from the beginning. We believe that the most effective methods emphasize the importance of learners' ability to communicate rather than their skill in constructing correct sentences. As for us, communication practice is one of the most important components of the teaching process.

We consider that it is worth including the efforts of English native speakers into the process of teaching English to applied linguistics students. We have a lot of possible topics for communication simulations. But we always remember that the topics must be interesting, a discussion that works is one in which as many students as possible say as much as possible. Debating skills include listening to what someone else has to say without interrupting [2].

The following topics can be discussed at the lessons:

- What do you know about videoconferencing?
- How does computer programming affect business?
- What do people use USB flash drivers for?
- What are the benefits of different kinds of electronic communication?
- Why do people use GPS?
- What are the risks of on-line banking?
- What can people use robots for? [1]

Preparation for these simulations begins with a review of different computer terms in English with the main source of the material from the text-books and dictionaries.

The use of the terminological lexis in the discourse of IT technologies of a multifunctional character plays an important role in forming the specific computer professional context, helps to create the lexical basis for denoting professional notions and gives all necessary information in a compressed wording for real communication [4].

In our work we try not to be afraid of improvising. Our task is to make each student feel that he is a member of the team.

References

1. Evans V. Information Technology / V.Evans, J.Dooley, S. Wright// - Express Publishing. – 2013. – 40 p. 2. Jones K. Simulations: a Handbook for Teachers and Trainers/ K.Jones – Kogan Page Ltd, 1995.-145 p. 3. Kabanova M.R. The Communicative Methods and Simulations in Teaching English to Law Students/ M.R. Kabanova, S.P. Kozhushko, P. Bradbeer //Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія» . Педагогічні науки. - 2012. – 1(3). – С. 52-56. 4. Livingstone C. Role Play in Language Learning/ C. Livingstone. – М. : Высшая школа, 1987. – 127 с. 5. Тараненко Ю.К. Разработка методики учета динамического коэффициента готовности текущего вопроса при компьютерном тестировании знаний. / Ю.К. Тараненко, Н.О. Ризун «Східно-Європейський журнал передових технологій», №7, 2010 р. – с. 4-11.

О. С. Ковпак

ЗАОЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (50-80 ті рр. XX ст.)

Сучасні реформи в системі освіти України, які є наслідком соціально-економічних, політичних і суспільних змін у житті держави, зумовлюють необхідність перегляду підготовки педагогічних кадрів. Проблема ефективності й доступності навчання завжди була актуальною. Певною мірою це питання вирішує наявність заочної форми навчання, оскільки воно орієнтоване на різні категорії студентів, включаючи тих, хто працює.

Дати об’єктивну оцінку процесам, які відбуваються в сучасній заочній педагогічній освіті в Україні, допоможе її розгляд в історико-педагогічному аспекті. О.Адаменко зазначала, що жодна наука не може розвиватися без аналізу свого минулого, без оцінки й систематичного перегляду накопиченої системи знань [1,с.10].

Історію вищої педагогічної освіти в Україні досліджували Л. Вовк, В. Майборода, Н. Дем'яненко, С. Сірополко, М. Ярмаченко. Заочна освіта в Україні, як наукова проблема, та її розвиток знайшли своє відображення в роботах В. Горохова, Л. Коханової, І. Шамсутдінової. Особливості організації навчального процесу в умовах заочної форми навчання висвітлені в роботах М. Громкової, П. Лебедєва, В. Овсяннікова, Г. Саєнко, В. Тихомирова та ін.

Заочна педагогічна освіта характеризується об'єктивними соціальними, економічними, професійними та культурними функціями, оскільки є важливою ланкою системи підготовки педагогічних кадрів та однією з основних складових системи безперервної освіти.

В основі розкриття означеної теми лежить, передусім, визначення двох базових понять – «педагогічна освіта» та «заочна освіта» .

С. Гончаренко в українському педагогічному словнику подає тлумачення цих понять.

Педагогічна освіта – система підготовки педагогічних кадрів (учителів, вихователів тощо) для загальноосвітньої школи та інших навчально-виховних закладів у педагогічних університетах і інститутах, педагогічних училищах, університетах [2, с. 252].

Заочна освіта – середня або вища освіта, яку дістають, як правило, без відриву від виробництва, в основному шляхом самостійних занять за встановленими навчальними планами та програмами [2, с. 132].

Виходячи з цього, заочна педагогічна освіта – це система підготовки педагогічних кадрів для загальноосвітньої школи та інших навчально-виховних закладів у педагогічних університетах і інститутах, педагогічних училищах, університетах без відриву від виробництва, в основному шляхом самостійних занять за встановленими навчальними планами та програмами.

Заочна форма навчання в системі підготовки педагогічних кадрів має свою історію виникнення, становлення та розвитку. Хронологічні межі нашого дослідження охоплюють 50-80 ті рр. XX ст.

Нижня хронологічна межа дослідження зумовлена післявоєнним відродженням освіти, швидким науково-технічним прогресом і пов'язаним із ним розвитком заочної освіти.

Верхня хронологічна межа обумовлена тим, що з 1990 р. на тлі процесів деполітизації, демократизації та децентралізації управління було розпочато процес модернізації та реформування всієї сфери освіти.

У 1950-х рр. почався масовий перехід до обов’язкової семирічної освіти в СРСР, що призвело до різкого зростання потреби у вчителях 5-7 класів [3, с. 33]. Результатом цього стало відкриття нових учительських інститутів і збільшення кількості заочних відділень.

До 1958 р. випуск спеціалістів з вищою освітою, підготовлених без відриву від виробництва, збільшився в 3 рази, порівняно з довоєнним, і досяг 85,5 тис. чол. У 1961 р. на заочних і вечірніх відділеннях було підготовлено 29,4 % загального випуску спеціалістів у ВНЗ країни. Кількість учителів, які отримали освіту без відриву від виробництва, становила 31 % загальної кількості випускників педагогічних ВНЗ [3, с. 35].

У 1956 р. міністерством вищої освіти СРСР було затверджено положення про філії заочних вищих навчальних закладів і про навчально-консультаційні пункти заочних відділень, що значно покращило якість підготовки педагогічних кадрів у системі заочної освіти.

Головною метою розвитку заочної педагогічної освіти в цей період було вдосконалення цієї системи, виявлення більш ефективних форм і методів навчання, поліпшення якості підготовки фахівців з вищою педагогічною освітою. Навчальні плани заочних відділень узгоджувалися з планами стаціонарів. У педагогічні інститути без відриву від виробництва приймалися тільки особи, які працювали в системі народної освіти, профтехосвіти або були пов'язані з вихованням молоді.

Міністерство освіти УРСР, вивчаючи стан укомплектування шкіл республіки вчительськими кадрами, орієнтувало органи народної освіти на максимальне заохочування до заочного навчання всіх учителів, які не мали вищої освіти. У листопаді 1973 р. колегія міністерства освіти УРСР розглянула питання «Про підготовку та виховання учительських кадрів у педагогічних інститутах республіки за заочною формою навчання» . Педагогічні інститути республіки, в тому числі їх заочні відділення, відіграли важливу роль у завершенні переходу до загальної середньої освіти молоді. У 1971-1975 рр. педагогічні ВНЗ України заочно підготували понад 47 тис. учителів [4, с. 16].

Не дивлячись на різноманітність форм і методів роботи зі студентами-заочниками, рівень підготовки педагогічних кадрів залишався значно нижчим, ніж на стаціонарі.

Протягом періоду з середини 1970-х і до середини 1980-х рр. заочна педагогічна освіта розвивалася й удосконалювалася. У цей час у педагогічних ВНЗ України створювалися навчально-методичні ради з заочної освіти, вводилися нові навчальні плани та програми підготовки на заочних відділеннях, а також переглядалася й оновлювалася навчально-методична база для студентів-заочників.

У 80-х рр. активно проводилася робота з покращення підготовки фахівців у системі вищої освіти, про що свідчить Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР від 13 березня 1987 р. № 325 «Про заходи з корінного покращення якості підготовки й використання спеціалістів з вищою освітою в народному господарстві» [5], в якій зокрема йдеться про необхідність покращення змісту та якості заочної освіти й умов для її отримання. В цей період були визначені нові організаційно-педагогічні засади підготовки педагогічних кадрів у системі заочної освіти.

Отже, заочна педагогічна освіта в Україні 50-80-х рр. XX ст. характеризувалася досить глибокими якісними й кількісними змінами і була невід'ємною складовою підготовки педагогічних кадрів. Але разом з позитивними тенденціями, порівняно з денною формою навчання, у ній залишалися й недоліки: занижені вимоги до студентів-заочників, велике навантаження на них під час екзаменаційних сесій, недостатність контролю самостійної роботи в міжсесійний період з боку викладачів педагогічних вузів, недостатній контроль за якістю роботи заочних відділень.

На сучасному етапі розвитку національної освіти, враховуючи досягнення інформаційно-комунікаційних технологій та спираючись на позитивний досвід минулого, відкриваються нові можливості для удосконалення заочної педагогічної освіти, яка може забезпечити людині якісне навчання й підвищення кваліфікації протягом усього життя.

Список використаних джерел

1. *Адаменко О. В. Методологія формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження / О. В. Адаменко // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – С. 10 –14.* ***2.****Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.* ***3.****Лазарев В. Н. Высшее педагогическое образование без отрыва от основной деятельности: история, современное состояние : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Владимир Николаевич Лазарев. – М., 2004. – 365 с.* ***4.*** *Нестеренко В. В. Розвиток заочної форми навчання в системі вітчизняної вищої педагогічної освіти / В.В. Нестеренко // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Педагогіка. – 2011. – № 2 – С. 12 – 18.* ***5.*** *Постановление ЦК КПСС и СМ СССР от 13 марта 1987 г. N 325 «О мерах по коренному улучшению качества подготовки и использования специалистов с высшим образованием в народном хозяйстве» . [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.school.edu.ru/laws.asp?cat_ob_no=5955&ob_no=5015&oll.ob_no_to=.*

С. В. Вятчаніна

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

У 60-х рр. XX-го століття людство зіткнулося із проблемою «глобальної екологічної кризи», що стала результатом відносин між людиною і природою. Сягнувши надзвичайно високого рівня пізнання і розвитку, сучасне суспільство тим самим створило загрозу своєму існуванню. В історії людської цивілізації настав період, коли суспільство вимушене усвідомити і чітко порівняти свою активність з можливостями природи.

У сучасний період в Україні спостерігається екологічна криза. Україна посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання енергії, води, залізної руди та інших корисних копалин на одиницю ВВП, а також за обсягом виробництва відходів на душу населення.

За даними Міністерства екології і природних ресурсів в Україні сьогодні розміщується понад 7,5 тис. об'єктів і територій підвищеного ризику. З них 1035 з високою ймовірністю виникнення надзвичайних ситуацій.

В Україні екологічна безпека громадян постійно знижується, що проявляється у зниженні безпеки життя, підвищенні смертності над народжуваністю, погіршенню генофонду населення, утворенню значних за територією зон екологічного неблагополуччя та лиха, росту соціальної напруги в результаті неблагополуччя екологічного стану довкілля. У 1991 році всю територію України було оголошено зоною екологічного лиха, а 15 територій належить до категорії надзвичайно забруднених регіонів з підвищеним ризиком для здоров'я людей і районів екологічної катастрофи. Погіршення стану більшості екосистем біосфери, істотне зменшення біопродуктивності й біорізномаїття, катастрофічне виснаження ґрунтів і мінеральних ресурсів за небаченої забрудненості поверхні Землі й атмосфери може привести до фізичної та інтелектуальної деградації української нації [1].

Існування нашої цивілізації, її подальша доля залежить від того, наскільки і як швидко стануть «екологічними» наша свідомість, поведінка, культура. Процес гуманітарно-екологічної революції, яка змінила науково-технічну революцію, відбувається зараз в усьому світі. Тому сьогодні в Україні, як і в усьому світі, екологічне виховання стає пріоритетним напрямом вищої освіти.

Історія свідчить, що залежно від рівня розвитку суспільства, від його потреб і проблем із часом періодично змінювалися науки-лідери. Якщо в XVI – XVIII століттях лідерами були математика і механіка, в XIX столітті – фізика, в XX – хімія та космічні дослідження, то у XXI столітті безумовним лідером є екологія.

Екологічна культура має давню історію, вона є органічною складовою людського життя з часу його виникнення. Водночас вона – феномен XX –XXI століття, коли людство дедалі більше усвідомлює необхідність перевлаштування свого життя, щоб воно стало безпечним, щоб екологічна культура стала імперативом людського буття [2].

У 90-ті роки XX-го ст. та на початку XXI ст. в Україні значно збільшилась кількість навчальних закладів та організацій, що надають освітні послуги іноземним студентам. У зв'язку з цим збільшилась і потреба у кваліфікованих фахівцях, спроможних організувати навчальний процес.

Особливе місце у формуванні майбутнього фахівця в любій галузі посідає система знань з екологічної свідомості, мислення та культури. У кожній країні свої особливості та традиції по відношення до охорони навколишнього середовища.

Важливою умовою формування екологічної культури студентів-іноземців, починаючи з підготовчого відділення є вміння викладачів впроваджувати екологізацію знань в навчальний процес.

У вищих навчальних закладах Німеччини при зарахуванні на посаду викладача в усіх предметних галузях запропоновано вводити і оцінювати такі показники як

компетентність і готовність викладача до екологізації навчання. У майбутньому висока екологічна культура викладача різних фахів вищих начальних закладів повинна стати важливим кваліфікаційним критерієм.

Для якої б діяльності не готувався спеціаліст він повинен володіти екологічною свідомістю і культурою. Якщо передача знань, вмінь, навичок – завдання спеціалістів у певній галузі, то формування відношення до природи, цілей та мотивів взаємодії з нею, готовність обрати екологічно спрямовану стратегію діяльності – задача усіх педагогів. Тому екологізація освіти, що передбачає застосування принципу інтегрованості та міждисциплінарності у вирішенні завдань екологічної освіти і виховання, є важливою сучасною тенденцією в освіті і впроваджується в навчальному процесі студентів-іноземців Національного університету фізичного виховання і спорту України (НУФВСУ).

На підготовчому відділенні кафедри української та іноземних мов НУФВСУ навчаються іноземні студенти різних національностей різного віку з різних континентів у мультинаціональних або мононаціональних групах для подальшого вступу за обраним фахом для навчання на 1- 4 курсах та в магістратурі університету. Після засвоєння студентами-іноземцями підготовчого відділення української або російської мови як іноземної навчальним планом передбачено вивчення загальноосвітніх дисциплін, таких як – фізика, хімія, математика, історія, географія і загальна біологія.

Для формування екологічних знань, мислення і культури іноземних студентів вже на підготовчому відділенні у варіативну частину робочого навчального плану дисципліни «Загальна біологія» включено спеціальний розділ «Екологічна культура сучасної людини» .

Провідними елементами екологічної культури є екологічна освіченість, екологічна свідомість, екологічна діяльність.

Вони взаємопов'язані і впливають один на одного. Висока екологічна свідомість стимулює пізнавальну активність особистості, підштовхує до оволодіння новими екологічними знаннями, їх використанню з метою збереження, охорони або покращення оточуючої природи. Підвищення рівня екологічної освіченості не веде автоматично до високої екологічної свідомості, оскільки позитивний настрій від отриманих знань може нівелюватися негативними якостями особистості: пасивністю, байдужістю, безвідповідальністю.

Для визначення рівня екологічної освіченості студента ми розробили анкету «Екологічна освіченість», ключі до обробки результатів тесту та провели анкетування з наступних питань: 1) Як Ви оцінуєте власні екологічні знання? 2) Наскільки для Вас необхідно поглиблення і розширення своїх екологічних знань? 3) Чи вважаєте Ви, що погіршення стану оточуючого середовища негативно впливає на Ваше здоров'я ? 4) Як часто Ви використовуєте екологічні знання й уміння у повсякденному житті? 5) Як часто Ви читаєте статті в наукових виданнях або періодичному друці,присвячених обговоренню екологічних проблем?

У період з 2004 по 2014 рр. проведено опитування 48 студентів 1,2 та 5 курсу різного фаху, різного віку. На основі суми набраних балів визначили три основних рівня розвитку екологічної свідомості особистості (низький, середній і високий).

Встановлено, що екологічна свідомість студентів університету зростає на базі логічної переробки знань і поступово переходять на якісно нову ступінь, коли відбувається перетворення знань у переконання, що обумовлює відповідальне відношення студентів до природи. Значно вищий рівень екологічної культури мають студенти 4 курсу і магістрат ранти в наслідок високої мотивації до одержання професії.

Вважаємо, що екологічна культура забезпечує підвищення якості професійної освіти, тому що є елементом загальноосвітньої культури. Процес формування екологічної культури та її складових – освіченості, свідомості, діяльності має особливе значення в період навчання у вищій школі.

Засвоєння екологічних знань буде сприяти підвищенню загальної екологічної культури людини, формуванню бережливого ставлення до навколишнього середовища, а також вмінню подолати екологічну кризу.

Вимоги екологічної культури мають стати складовою світогляду і мірилом практичних дій кожної людини у світі природокористування, запорукою порятунку довкілля, забезпечення сталого розвитку цивілізації.

Враховуючи це ми створили ефективну систему екологічної освіти та виховання, орієнтовану на взаємозв'язок майбутньої професії з конкретним завданням науково-технічного прогресу.

Список використаних джерел

1. Алексеенко Ч.Р. Последняя цивилизация? Человек. Общество. Природа. / Ч.Р. Алексеенко, Л.В. Кейсович − К.: Наукова думка,1997. – 409 с. 2. Крисаченко В.С. Екологічна культура. Теорія і практика : Навчальний посібник. / В.С. Крисаченко − К.: Заповіт, 1996. – 349 с.

О. И. Плаксина

ФЕНОМЕН ОБРАЗОВАНИЯ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Современный социум отличается такими характерными чертами как антропологический кризис, глобализация, а также - актуализация проблемы устойчивого развития общества. В работах разных авторов (С.Дорогунцов, В.Мантатов, М.Руткевич, Э.Семенюк, А.Урсул и др.), в том числе и в прежних наших публикациях [2; 5], уже изучались различные аспекты устойчивого развития общества. В. Андрущенко и Л. Мельник выделили ряд составляющих устойчивости: адаптивность, стойкость, толерантность, выносливость, сопротивляемость [1]. Ныне они реализуются в условиях перехода от индустриальной к постиндустриальной ступени развития общества, что обусловило возрастание роли знания как постиндустриального ресурса и революционного богатства (по Э. Тоффлеру и др.). Знание производят, осваивают и распространяют наука и образование, и их весомость в общественном производстве тоже возрастает, усиливается влияние и науки, и образования на социум.

Выявленная нами на основе анализа социологических исследований корреляция образования и показателей устойчивости общества как системы указывает на то, что образованность людей реально обусловливает составляющие устойчивости: повышает адаптивность личностей на рынке труда, инициирует и укрепляет их общесоциальную стабильность и стойкость. Образованность (в том числе и в составе социального статуса) сопряжена с межклассовой толерантностью, питает социально- психологические выносливость и сопротивляемость негативным обстоятельствам.

Почему же образование оказывает такое воздействие? Ответ на этот вопрос дает анализ его содержания и функций. По определению XX сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО, образование - это процесс и результат усовершенствования способностей и поведения личности, при котором она достигает социальной зрелости и индивидуального роста. М. Булатов раскрывает образование и просвещение как «распространение и усвоение научных знаний, навыков, культуры вообще» [4,с.528]; С. Азаренко отмечает двоякий смысл слова «образовывать» : 1) «выставлять образец», 2) «формировать уже имеющиеся задатки», а также субъектную включенность индивида в процесс и его нравственную компоненту [3; с. 304]. На основе изложенного (компоненты его сведены нами в нижерасположенную таблицу) выделим основные направления или «грани» реализации содержания образования – обучение, воспитание и развитие людей. Это выделение исходит из доминирующего вида деятельности: обучение – обучает, воспитание - воспитывает, развитие – развивает. Данная дифференциация в некоторой мере услов-

на, но она существенна и должна быть учтена.

Таблица 1

обучение (I)	воспитание (II)	развитие (III)
распространение и усвоение научных знаний, навыков	нравственность как составляющая в образовании; распространение и усвоение культуры	усовершенствование личности, ее социальная зрелость и индивидуальный рост

На каждом направлении-» грани» образование выполняет ряд функций. Так, (I) обучение раскрывают познавательная и критическая функции образования, а также рационализация и систематизация, обобщение информации (до выстраивания объемной формы научного знания - картины мира). Ядро (II) воспитания составляют нравственно- нормативная и ценностно- формирующая функции. (III) Развитие как направление реализации содержания образования проявляется через развертывание и рост индивида, «формирование человека внутри общества» (Б. Саймон) и еще «непрерывный проект самоконструирования личности» на современном этапе (А. Карпов). Образование также осуществляет профессиональное становление людей и укореняет их в мире; оно расширяет удовлетворение их потребностей и содействует повышению социального статуса.

Взяв за основу очерченный комплекс функций образования на основных направлениях, выведем интегративные его функции. Полагаем, что они должны располагаться на «стыке» этих направлений друг с другом и производить «снятие» уже перечисленных содержащихся в них функциональных проявлений образования. Соответственно, попарная стыковка (I), (II) и (III) результируется, как мы считаем, в следующих интегративных функциях образования и их значении, представленных в таблице 2:

Таблица 2

направления	обучение+развитие I + III	воспитание+обучение II + I	развитие+воспитание III + II
интегративная функция	(1) сознательно- волевой способ расширенной репродукции общественного интеллекта	(2) ценностно- приобщающая, культуротворческая (постижение смыслов, полагание ценностей, вовлечение в общение)	(3) социализация индивидов = форма сохранения, трансляции и обновления «социального генофонда»
значение функции	без образованных людей – действительных субъектов познания и созидания – общество теряет свои шансы на развитие	стратегический духовностно-этический ресурс страны; наследование и эволюция нравственности, культуры, способов общения через образование	«формирование человека внутри общества» + воспроизводство и совершенствование личности и общества, самой социальности

Далее представим, что прекратилось действие одной или нескольких интегративных функций образования. Это разрушает жизнедеятельность общества, угрожает его жизнеспособности, поступательной динамике и ее устойчивости. Отметим, что интегративные функции (2) и (3) осуществляются, наряду с образованием, иными сферами, например, (2) – искусством, отчасти религией, (3) – семейно-бытовой сферой и т. д. Особенность же образования – в совместной реализации всех функций (1), (2), (3), «в сцепке», связке их, дающей синергетический эффект. Образование не стихийно и случайно, а прицельно- профессионально сочетает их, соединяет в себе.

Кроме того, именно и только образование выполняет интегративную функцию (1) в социуме, эта функция составляет прерогативу, принципиальную незаменимость и важность данной сферы, что подтверждается рядом обстоятельств. Во-первых, не случайно в состав двадцати двух предельно критических показателей стабильности общества (по В. Локосову) вошла доля студентов на 100 тысяч человек населения. Если она меньше 180, то разрушается научно- технический потенциал страны. Во-вторых, образование является критериальной характеристикой

ряда реалий, вошедших в международный научно-понятийный аппарат: человеческого капитала, индекса человеческого развития, социальной безопасности.

Опираясь на изложенные выше содержание, интегративные функции образования и их значение, определимся с ролями, которые образование играет в развитии общества и придании ему устойчивости. Этими ролями являются: **1**) влияние на создание человеческого капитала и научно- технического потенциала в нынешнем и следующих поколениях; **2**) сбережение духовности (этических и культурных ценностей и норм) и ее совершенствование (гуманизация людей); **3**) выработка и применение инструментария формирования доверия и взаимопонимания между людьми (упрочение толерантности, сглаживание культурных различий как противодействие человеконенавистничеству и агрессии); **4)** распространение инноваций, увеличение возможностей сотрудничества и спектра реализации разнообразных проектов в обществе; **5**) становление и развертывание социальной субъектности (личности, социальных групп вплоть до человечества в целом); **6**) побуждение поступательности истории, выверение ее направления именно к устойчивому развитию общества как сознательно поставленной цели (в том числе посредством улучшения способности общества вести мониторинг эффективности деятельности правительства и др.). Главными среди них, по нашему мнению, выступают первые три роли.

Итак, выявленные интегративные функции образования свидетельствуют о многовекторности его влияния на жизнь социума. Первая из них – «сознательно-волевой способ расширенной репродукции общественного интеллекта» – репрезентирует исключительность данной сферы в общественном производстве и в устойчивости развития общества, в частности.

Список использованных источников

1.Андрущенко В. Організоване суспільство / Інститут вищої освіти АПН України. — К., 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://klevoz.ru/nuda/viktor-andrushenko/stranica-14.html. 2.Плаксина О.И. Проблема устойчивого развития общества в материалах 23-го Всемирного философского конгресса /[Текст]/ О.И. Плаксина // Грані. Науково – теоретичний і громадсько – політичний альманах. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2014. - № (109) травень 2014. - С.12-17. 3.Социальная философия: Словарь / Сост. и ред. В.Е. Кемеров, Т.Х. Керимов. - 2-е изд., испр. и доп. — М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая Книга, 2006.— 624 с. 4.Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. - К., 2002. 5.Plaksina Oksana. Sustainable development of modern society through the prism of the phenomenon of justice // XXIII World Congress of Philosophy. Philosophy as Inquiry and Way of Life. Abstracts. - Athens, 04-10 August 2013. - University of Athens, School of Philosophy. University Campus - Zografos. - P. 568.

А. В. Шевченко

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ СТРУКТУРНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ТИЛУ

Сьогодні потрібно кардинально змінювати професійну підготовку майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Як доказ такої позиції О. Маслій переконаний у тому, що «сучасні Збройні Сили нашої країни потребують формування нової генерації офіцерських кадрів, що у свою чергу вимагає відповідної реорганізації системи військової освіти» [4, с. 1]. Найбільш значущим є задоволення потреби Збройних Сил України (ЗСУ) у підготовці офіцерів тилу, які здатні до саморозвитку, уміють самостійно орієнтуватися в мінливій військовій реальності, адекватно оцінювати її, приймати продумані рішення та володіють сучасними тактиками і стратегіями управління військовими колективами.

Нові умови ведення бойових дій вимагають від офіцерів тилу сформованих умінь швидко реагувати на запити армії, приймати нестандартні рішення та передбачати наслідки своєї професійної діяльності. Однак, як показує практика

навіть нині є значна кількість майбутніх офіцерів, які мають слабкі знання нових технологій військового управління, недостатньо сформовану рефлексивну культуру, у них не прослідковується потреба у підвищенні фахової компетентності. Виходячи з цього, питання вдосконалення ефективності професійної підготовки майбутніх офіцерів тилу має стати пріоритетним для викладацького корпусу ВВНЗ.

У процесі вивчення означеного кола питань, ми прийшли до висновку про те, що суттєво вдосконалити фахову компетентність майбутніх офіцерів тилу можна на основі використання педагогічного моделювання, що передбачає розробку структурної моделі. Педагогічне моделювання допоможе викладачам визначити необхідний перелік теоретичних знань та практичних умінь і навичок, які необхідно формувати у курсантів під час навчання.

У своєму дослідженні ми підтримуємо позицію науковців у тому, що саме на основі педагогічного моделювання можна вийти на новий рівень якості професійної підготовки, яка включає в себе здатність до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, володіння професійними вміннями та навичками, вміння використовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань. Сформувати фахову компетентність курсантів за допомогою традиційних методів передачі знань і умінь неможливо, а тому вкрай потрібні виважені підходи до педагогічного моделювання, які передбачають вибір адекватних засобів, які сприятимуть розробці та практичному впровадженні моделі. Розроблену внаслідок педагогічного моделювання модель можна буде покласти в основу формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Кінцева мета педагогічного моделювання передбачає розробку моделі фахівця, що дозволяє вирішити дві проблеми. По-перше, отримання конкретного опису професійної діяльності фахівця, по-друге, виявлення невідповідності між підготовкою фахівців та їх конкретною діяльністю.

У багатьох навчальних закладах України педагогічне моделювання професійної підготовки фахівця активно використовується для опису функцій та професійних обов’язків, які повинен виконувати майбутній фахівець. Доцільно констатувати той факт, що викладачами ВВНЗ педагогічне моделювання використовується не так часто, тому яскравих прикладів розробки та впровадження моделі для підготовки майбутніх офіцерів можна навести не так багато.

Насамперед відзначимо відсутність єдиного погляду на трактування наукової дефініції «модель» . До прикладу, термін «модель» у великому тлумачному словнику сучасної української мови [1] розглядається як зразок, що повторює (імітує) будову та дію якого-небудь об’єкта і використовується для одержання нових знань про цей об’єкт.

В енциклопедії освіти подано дещо інше визначення, а саме модель (фр. modele – зразок) розглядається як «уявна або матеріально-реалізована система, котра відображає або відтворює об’єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об’єкта» [2, с.516].

У процесі дослідження встановлено, що більшість розробників цієї проблеми розуміють під моделлю деякий описовий аналог, що відображає основні характеристики об’єкта, що вивчається, та базується на узагальненому образі фахівця конкретного профілю. А тому можна зробити висновок про те, що модель вдосконалюється на підставі вимог практики.

Коротко обґрунтуємо чому ми використовуємо термін «структурна» модель. У нашому баченні структурною є така модель, яка складається із сукупності структурних блоків, що включають у своєму складі конкретні елементи між якими встановлено чіткий взаємозв’язок, причому закони та механізми зв’язку усіх блоків створюють цілісну внутрішню структуру. Ми вважали за необхідне в основу структурної моделі покласти визначені підходи та принципи формування фахо-

вої компетентності, а головним детермінантом її дієвості мають виступати визначені педагогічні умови.

В основу практичної діяльності по розробці структурної моделі формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу було покладено поради А. Маркової [3], яка підкреслює, що за змістом модель в розгорнутому вигляді повинна включати конкретні характеристики особистості та види діяльності фахівця, які повинні вдосконалитися в ході експериментального дослідження. Зокрема у своєму дослідженні ми брали до уваги пораду авторки щодо того, що за структурою розроблена модель повинна містити в збалансованому вигляді окремі «блоки», які обумовлюють цілі та засоби та впливають на результат.

У методичному аспекті, під час розробки структурної моделі формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу до уваги було взято дві аспекти:

1) У структурній моделі у графічному вигляді необхідно відобразити здатність майбутніх офіцерів тилу до саморуху в особистісній та професійній сфері.

2) Ефективність структурної моделі визначатиметься дотриманням конкретних вимог: а) відповідністю (близькістю) розробленої моделі тій психолого-педагогічній реальності, у якій відбувається професійна підготовка майбутніх офіцерів в ВВНЗ; б) послідовним впровадженням розробленої моделі в професійну підготовку майбутніх офіцерів тилу під час навчання у ВВНЗ; в) практичністю застосування складових структурної моделі у теорію й практику організації навчально-виховного процесу ВВНЗ, які готують офіцерів тилу.

Таким чином, багатогранність професійної діяльності офіцера тилу вимагає використовувати методи педагогічного моделювання. Ми передбачаємо, що педагогічне моделювання може суттєво вплинути на вдосконалення фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу. У структурній моделі має бути дотриманий блочний підхід та використано практичні та методичні поради.

Список використаних джерел

1.Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с. 2.Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України : [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. 3.Маркова А. К/ Формирование мотивации учения: Книга для учителя / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с. 4.Маслій О. М. Формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу у сфері військово-економічної логістики [Текст]: Автореферат дис. ... канд.. пед. наук : 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти / О.М. Маслій; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2011. – 20 с.

Н. М. Міськова, Л. І. Піпаш

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО УРОКІВ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Реформування сучасної системи освіти ставить перед педагогічними навчальними закладами особливі завдання. Вони визначаються потребою суспільства у педагогах, здатних до розв'язування складних проблем навчання, розвитку і виховання учнів, формування їх особистості. Тільки вчитель високого інтелекту, творчих здібностей здатний формувати учнів на рівні вимог сучасності.

Ідея інтегрованого навчання передбачає досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентноздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягти тієї чи іншої цілі, творчо самоутверджуватися у різних соціальних сферах. Однак інтеграція як дидактичний засіб чи система має при цьому втілитися у навчальні предмети, у формі їх об’єднання і представлення єдиним цілим. Реалізація ідеї створення інтегрованих курсів і уроків виявляється не дуже легкою.

Проблема інтеграції у психолого-педагогічній теорії досліджувалася нау-

ковцями в різні періоди і з різних позицій.

Інтегрований урок спрямований на розкриття математичних законів та закономірностей, положень теоретико-множинної теорії числа, елементів алгебри та геометрії. Ідея педагогічної інтеграції, на думку дослідників, не є новим явищем у вітчизняній педагогіці. Слід згадати створений К.Ушинським синтетичний метод навчання грамоти, уроки мислення в природі В. Сухомлинського, уроки мистецтва Д. Ковалевського, педагогічну теорію співробітництва Ш. Амонашвілі, що побудована на засадах інтеграції. Питанням інтеграції навчання займалися видатні науковці та вчителі-новатори (І. Звєрєв, Л. Занков, Л. Ісаєва, М. Скаткін,

П. Ерднієв, В. Шаталов і С. Лисенкова, О.Я.Савченко, В.О.Сухомлинський та інші).

Метою статті є обґрунтування доцільності проведення інтегрованих уроків математики з метою формування пізнавальної самостійності, творчої активності та ініціативи учнів.

Проблема інтеграції навчання і виховання важлива і сучасна як для теорії, так і для практики. Її актуальність зумовлена змінами у сфері науки і виробництва, новими соціальними запитами.

Інтеграція є однією з найперспективніших інновацій, яка здатна вирішити чисельні проблеми системи сучасної початкової освіти. Звичайно, система інтегрованого навчання ще недостатньо опрацьована, а тому неоднозначно сприймається багатьма педагогами. Її повне теоретичне обґрунтування та запровадження у практику навчання – справа майбутнього. Інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що має вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу. Вона стає для всіх її учасників – і вчителів, і учнів, і батьків – школою співпраці та взаємодії, що допомагає разом просуватися до спільної мети [1, с.44].

Доцільність інтегрованих уроків випливає із завдань інтеграції знань, умінь та навичок учнів з основ наук. Інтегрований урок об’єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Він спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. Цей урок забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу у їх взаємозв’язку та взаємозумовленості і сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування [5, с. 24].

Мета інтегрованих уроків – формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей; формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв’язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання.

Інтегрований урок може будуватися в межах одного навчального предмета (внутрішньо-предметна інтеграція) унаслідок інтегрованого змісту кількох навчальних дисциплін (міжпредметна інтеграція) або на змістовій основі інтегрованого курсу.

Особливість інтегрованих уроків також і в тому, що учні на таких уроках не гублять з поля зору вихідну проблему, а розширюють і поглиблюють коло пов’язаних з нею знань [4, с. 22].

Загальнодидактична схема на засадах інтеграції, яка дозволяє усунути дублювання навчального матеріалу, забезпечує єдиний підхід до здобуття ґрунтовних і цілісних знань при економії навчального часу, така: 1) вибір базового предмета –

теми (математика); 2) інтеграція знань базового предмета - теми за знаннями сумісних фундаментальних наук(математика, природознавство, художня праця); 3) профілювання знань із врахуванням типу закладу, потреб особи і суспільства.

Теми загальноосвітніх дисциплін, обрані для конструювання інтегрованого уроку, вимагали ретельного підбору міжпредметних знань для розв'язання завдань і вони повинні сприяти розумінню сутності математичних понять і закономірностей. У процесі такого навчання розвиваються самостійність, пізнавальна активність й інтереси учнів. Проводили інтегровані уроки у експериментальних класах як один учитель, так і разом зі спеціалістом з музики, образотворчого мистецтва, трудового навчання тощо залежно від специфіки інтегрування [5, с. 20].

Інтеграція змісту математики і екології важлива у пізнанні дітьми цього віку найбільш загальних і фундаментальних законів природи, на основі яких у майбутньому створюється база для формування їхнього світогляду [3, с. 76].

У процесі формувального експерименту ми переконалися, що найбільш поширеним прийомом, який дає змогу підготувати урок математики з інтегрованим змістом, є розв'язування математичних задач з екологічним сюжетом на основі краєзнавчого матеріалу свого довкілля. Розв'язування таких задач поповнюватиме знання учнів цікавими відомостями про навколишній світ. Також розвивається і вдосконалюється їхня математична мова, увага, пам'ять, вміння не тільки вести діалог з однокласниками, а й навчатись вислуховувати думки інших, поважати їх. Розвиваються обчислювальні вміння і навички, логічне мислення, виховуються елементи основ екологічної культури [2, с. 176].

У процесі інтегрування навчальних предметів з математикою ми враховували положення, що кожний предмет, який входить до програми початкового курсу навчання, відіграє важливу роль. Іноземна мова, яку було недавно введено до програми початкової школи, робить свій внесок у формування індивідуальних поглядів і переконань, дає велике практичне значення, складає базу для подальшого вивчення її в основній школі, а також, відкриває можливості для навчання другої, третьої іноземної мови, необхідність володіння якими стає все очевидніше на сучасному етапі розвитку суспільства.

Отже, інтегроване навчання математики - це навчання, яке цілісно забезпечує пізнавальну спрямованість особистості школяра, створюючи умови для самореалізації особистісного потенціалу та саморозвитку.

Проведення інтегрованих уроків математики в початкових класах сприяє громадянському, естетичному, трудовому й моральному вихованню. Застосовуючи різні прийоми для активізації розумової діяльності учнів, розвитку їхньої пізнавальної активності й самостійності, можна перетворювати одноманітне заняття на цікаве нетипове, обов'язково з елементами невідомого. Творчі завдання сприяють інтелектуальному розвиткові дитини, цілісності світобачення, реалізації виховних завдань.

Інтегрована форма навчання є найбільш прийнятною в початковій ланці загальноосвітньої школи, оскільки вона забезпечує створення навчального середовища, що дозволяє розвивати математичні здібності учнів та підвищувати результативність процесу навчання: знання набувають якості системності, уміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів, ефективніше формуються їхні переконання і досягається всебічний розвиток особистості.

Список використаних джерел

***1**. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання/ Н. С. Антонов – К.: Освіта, 1989. – 304 с. **2**. Бантова. М.О. Методика навчання математики в початкових класах : навчальний посібник / Бантова. М.О. – К. : Основа, 1997. – 342 с. **3.** Богданович М. Урок математики в початковій школі / Михайло Богданович, Наталя Будна, Григорій Лишенко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 208 с. **4.** Іванчук М. Г. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання / М. Г. Іванчук // Початкова школа. - 2004. - № 5. - С.10-13. **5.** Чекіна О. Ю. Інтегровані уроки в початковій школі / О. Ю. Чекіна – Харків, – 2007.*

В. А. Гончарук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНОЗНАВСТВА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Сьогодні в Україні ми спостерігаємо системне явище фізичного, матеріального, морального, духовного винищення української нації. Відповідно для боротьби з таким явищем потрібно конструктивне бачення і система противаг. Такою системою противаг ми можемо назвати українознавство, яке є і системою наукових інтегрованих знань про Україну, і ідеологією. Українознавство в освіті – це виховна навчально-інтегративна система, спрямована на вироблення в молоді гуманістичних життєвих принципів, на знання і розуміння початків, етапів і рушійних сил розвитку України, а також на дослідження подальшого поступу української людини, нації, держави як природних та історичних феноменів, світового українства.

Українознавство завжди було органічною формою націє- та державотворення, завжди залежало від історії нашої держави. Так, національне відродження, розбудова української суверенної держави, починаючи з 1991 р., зумовили й відродження науково-освітнього українознавства. Було створено три наукових українознавчих інститути (Інститут українознавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАНУ (м. Львів) та Інститут українознавства Прикарпатського університету ім. В. Стефаника МОН України), у багатьох вищих закладах України засновано кафедри і центри українознавства. У 1998 році Постановою Кабінету Міністрів України і відповідними рішеннями Колегії Міністерства освіти і науки України (грудень 1995 р., грудень 1997 р.) до Державного стандарту освіти було введено навчальний предмет «Українознавство».

Дослідження ряду учених, таких як: П. Ігнатенка, Я. Калакури, П. Кононенка, В. Кузя, В.Мельник, Н. Сивачук, О. Семенюченко, В. Сергійчука, Р. Скульського, О. Таланчука, Л. Токар, Т. Усатенко, Ю. Фігурного та ін. підтверджують, що українознавство є потужним засобом виховання національної свідомості, патріотизму, формування громадянських рис особистості. Вивчення цієї дисципліни сприятиме відродженню культурних цінностей українців, забезпечить консолідацію українського народу та визнання України у світі.

Проте у 2000-х роках, на жаль, навіть на гуманітарних факультетах вищих навчальних закладів України означеному предмету відводилася другорядна роль у навчально-виховному процесі, або ж ця дисципліна взагалі не викладалася. Натомість пропонувалися концепції та ідеологеми, які мали «відвертий якщо не антиукраїнський, то принаймні антиукраїнознавчий характер» . «Національній освіті та вихованню, – за словами вчителя українознавства Валентини Зеленської, – штучно протиставляються космополітичні концепції безликого «громадянського виховання», стверджується примат «вселюдських вартостей» над національними» [2,с.169].

Перспективи на поліпшення такої ситуації невтішні. Реорганізаційні заходи МОН України, зокрема, нові зміни у системі вищої освіти (вилучення етнології з переліку наукових спеціальностей і спеціальностей вищої освіти, а українознавства – з навчальних планів вишів) ведуть за собою зникнення цієї навчальної дисципліни у всіх закладах освіти. Очевидно, що згортання науково-дослідницької роботи з етнології, припинення викладання українознавства означає переривання плідних здобутків, занепад наукових шкіл, руйнування педагогічних моделей підготовки науковців і вчителів [3, с. 36-37].

Сьогодні українознавство як одна з головних гуманітарних дисциплін не має можливостей виконувати покладену на нього роль. Його не введено до сучасних державних стандартів, навчальних планів, а відтак і навчальних програм. Не підтримуються державою і наукові дослідження у цій галузі, не ведеться підготовка необхідних фахівців [3, с. 38–39].

Тому надзвичайно актуально постає завдання захистити національні інтереси

нашої держави шляхом ***підвищення ролі українознавства, українознавчих дисциплін*** у системі середньої та вищої освіти України. Адже саме ці дисципліни розкривають феномен українства, закономірності, досвід і уроки етно-, націєтворення, матеріального й духовного життя.

В Уманському педагогічному університеті імені Павла Тичини накопичено позитивний досвід українознавчої роботи: упродовж 20 років на належному рівні здійснюється підготовка майбутнього вчителя-філолога та українознавця, яка передбачає збагачення студентів знаннями з дисциплін українознавчого циклу та озброєння їх уміннями проводити навчально-виховну роботу українознавчого спрямування в сучасній школі [1, с. 139]. Така підготовка складається з навчальної, науково-дослідної, методичної, експедиційної, виховної діяльності.

Науковці кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання докладають значних зусиль до збереження етнічної і фольклорної пам'яті регіону, про що свідчать такі монографії та навчально-методичні посібники, як «Уманське весілля», «Уманські колядоспіви дівчині», «Лірники Уманщини», «Купальська обрядовість Уманщини», «Українознавство в освітньому просторі сучасної школи», фольклорно-етнографічні довідники сіл історичної Уманщини та інші.

Викладачами накопичено певний досвід впровадження науково-методичних розробок з українознавства у навчально-виховний процес, про що вони заявляють на багатьох конференціях, семінарах різного рівня.

Спільними зусиллями викладачів здійснюється видання науково-педагогічного часопису «Гумань», який став своєрідним центром поширення освітньо-виховного досвіду з регіонального українознавства. Співробітники науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю» (керівник – професор Н. П. Сивачук) з 2014 р. працюють над розробкою держбюджетної теми «Професійна підготовка майбутніх учителів-словесників на засадах українознавства».

У процесі викладання українознавства в університеті викладачі керуються наступними ***принципами***: історизму, об'єктивності, системності, наступності (спадкоємності: наприклад, традицій і звичаїв), світоглядної зорієнтованості, системно-структурним тощо [3, с. 39].

Основу змістового наповнення курсу «Українознавство» становлять вивчення етногенезу нації, відтворення історичної та фольклорної пам'яті, дослідження традиційної народної культури, використання досвіду національного виховання кращих елітарних родин українців.

Важливе місце у процесі підготовки вчителя українознавства посідають фольклорна та етнографічна практики, які здійснюються експедиційним методом. У процесі проведення польових українознавчих досліджень у студентів найкраще формуються навички фольклористів і етнографів-збирачів, які будуть їм необхідні під час здійснення такого ж виду діяльності з учнями.

Отже, українознавча діяльність завдяки зусиллям професорсько-викладацького складу кафедри забезпечує підготовку педагогічних кадрів з українознавства, виховує у них відповідальність за збереження та популяризацію матеріальної та духовної культури українців. Також викладачі дбають про підсилення військово-патріотичного компоненту українознавства, основу якого становить козацько-лицарська сміливість і стрілецька звитяжність, а також усвідомлення кожним студентом необхідності духовного розвою нації.

Та розв'язання проблеми введення українознавства у діяльність вищих навчальних закладів насамперед потребує відповідної законодавчої основи і нормативно-правового забезпечення (запровадження вивчення українознавства як обов'язкової навчальної дисципліни), а також суттєвого посилення дослідницько-інноваційної діяльності вищої школи.

Сьогодні українознавство не включене до переліку спеціальностей, затверджуваного Кабінетом Міністрів України. Не набули загальнодержавного статусу роз-

роблені ще в 90-х роках програми та навчальні плани для вищої і середньої школи. Не формується замовлення на видання підручників і посібників з українознавства. Фактично припинено проходження та підготовку до прийняття на загальнодержавному рівні проекту Державної цільової програми «Українознавство», у якій серед іншого пропонувалося особливу увагу звернути на підготовку педагогічних кадрів з українознавства, створення необхідної інфраструктури, наукової та матеріально-технічної бази, в тому числі й упровадження наукового доробку в навчально-виховний процес. Реалізація зазначеного могла б бути покладена в основу конкретних дій по розбудові в Україні дійсно національної освіти та виховання.

Список використаних джерел

1.Денисенко В. А. Підготовка майбутнього учителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. А. Денисенко / Інститут професійної освіти АПН України. – К., 2003. – 323 с. 2.Зеленська В. Українознавство в небезпеці. Виступ на щорічній Міжнародній науково-практичній конференції «Стан, проблеми, перспективи розвитку українознавства» / В. Зеленська // Українознавство. – № 1 (6). – 2003. – С. 169–170. 3.Семінар про перспективи підготовки кадрів з народознавства та координацію дослідницької діяльності ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, 4 березня 2015 року) // Народна творчість та етнологія. – 2015. – № 2. – С. 32–52.

В. П. Бурмага

ІЗ ДОСВІДУ ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ-ІСТОРИКІВ ДНУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Навчання на історичному факультеті Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара передбачає здобуття студентами різних знань, вмінь і компетенцій, важливе місце серед яких належить методичним, оскільки одне з професійних призначень нашого випускника – вчитель історії та суспільствознавства середнього навчального закладу. Традиційно склалося, що частина дисциплін методичної підготовки викладаються на кафедрі східноєвропейської історії. Крім того, за рішенням методичної ради факультету уже декілька останніх років організацією й проведенням педагогічної практики студентів на факультеті опікуються науково-педагогічні працівники цієї ж кафедри.

З метою закріплення здобутих упродовж попереднього семестру теоретичних знань з методики викладання історії й отримання практичних навичок педагогічної роботи, згідно з навчальним планом у період з 18 січня по 12 лютого студенти IV, а з 1 по 27 лютого 2016 р. студенти V курсів проходили педагогічну практику.

Напередодні було проведено доволі об’ємну підготовчу роботу, яка полягала в укладанні відповідних угод між університетом та навчальними закладами, на базі яких планувалося проведення практики. Підготовчий цикл традиційно закінчився виданням відповідного наказу й проведенням зі студентами установчої конференції, у ході якої вони отримали детальні інструкції щодо порядку своїх дій.

У поточному навчальному році педагогічну практику проходило 52 студенти-бакалаври на базі 17 навчальних закладів різного типу, серед яких навчально-виховні об’єднання, навчально-виховні комбінати та середні загальноосвітні школи. Як правило, вони являються базовими й уже упродовж багатьох років приймають на практику студентів-істориків в різних районах нашого міста. У цьому році право проходити практику за власним вибором місця отримала староста групи ІІ-12-2 Хлистова Марина як відповідальна студентка з одним із найвищих рейтингів навчання. Проведення цієї практичної частини навчання студентів частково співпало з карантинами, що вибірково запроваджувалися в різних школах в залежності від внутрішньої ситуації. Це дещо негативно вплинуло на динаміку практики.

10 студентів, які навчаються за ОКР «Спеціаліст», практичну частину навчання проходили в 6-ти школах м. Дніпропетровська. Двоє з них, Мацко Юлія та Вла-

сенко Клим, вже працюють вчителями в СЗШ № 83 та 24 відповідно, де й проходили практику.

Кожна школа має власні традиції, сформовані упродовж багатьох років, а їхню внутрішню атмосферу спільно формують вчителі та учні, контингент яких нерідко визначається в тому числі й місцем розташування. Усі наші студенти позитивно були сприйняті в школах й поволі включилися в навчально-виховний процес в якості вчителів-практикантів, намагаючись у повному обсязі реалізувати програму педагогічної практики. Серед обов'язкових її пунктів – детальне знайомство з навчальним закладом, відвідування низки уроків з історії та інших предметів з метою спостереження, фіксації й подальшого аналізу методичних прийомів вчителів-наставників, безпосередня участь у навчальному й виховному процесах школи й т. ін. На завершальному етапі педагогічної практики передбачається проведення відкритого уроку в присутності керівника від університету. Нерідко такі заходи відвідують вчителі, завуч та навіть студенти-практиканти інших спеціальностей. Після проведення відкритого уроку передбачається його обговорення й детальний розбір.

Так, з прибуттям на практику, наші студенти одразу включилися в повсякдення СЗШ №20 та НВО №33, взявши безпосередню участь у розчищенні снігу, долаючи наслідки негоди. Однак цим не обмежилися. Під керівництвом вчителів цікаві відкриті уроки провели Вероніка Зуєва, Сімон Ємченко, які продемонстрували власні, доволі відмінні один від одного стилі роботи з учнями. Ретельно продуманий сценарій з використанням багатьох прийомів реалізував у ході відкритого уроку в 11 класі Данило Ляшенко. У цьому ж НВК через хворобу вчителя самостійно, на високому рівні в присутності завуча школи та керівника практики від ВНЗ провела відкритий урок Ольга Кизима. Вона продемонструвала справжнє вміння тримати увагу класу й при наявності активних порушників забезпечила належний рівень дисципліни у ході всього уроку. Наші вчителі-практиканти НВК №33 крім планових виховних заходів організували й провели додаткову екскурсію. Адміністрація школи № 20 доволі високо оцінила відкритий урок, спільно проведений Миколою Буланим та Валентином Михайліченко, який, до речі, зафіксований на відео. У цій же школі наші практиканти Антон Андрієвський та Ілля Герасюта вдалися до сміливого експерименту й за сприяння вчителя О.В.Калюжного провели відкритий урок у стилі рольової гри. На всіх відкритих уроках у цій школі була присутня завуч та інші вчителі. Тут також не обмежилися проведенням запланованих заходів і організували екскурсію учнів до Археологічного музею історичного факультету. Традиційно на високому рівні пройшла практика в НВО №28, де Тетяна Дяченко та Катерина Акоп'ян особисто взяли участь у підготовці експозиції шкільного історичного музею. Із цим навчальним закладом, який є справжнім майданчиком застосування сучасних методів навчання й виховання дітей, історичний факультет співпрацює вже упродовж багатьох років. Незмінними вчителями-наставниками наших студентів є Л. М.Мовчанюк та Н. С. Деревягіна Приємно, що завдяки належній праці й старанності наших студентів представників історичного факультету запросили на відкриття шкільного інноваційного історичного музею.

Програмою практики передбачається виконання обов'язків класного керівника. Нерідко наші студенти мають двох наставників у школі, коли, наприклад, вчитель історії не має класного керівництва. Тут важливо отримати детальну інформацію про особливості класу, його окремих учнів, вивчити порушників та способи впливу на них. Досягти цього можна, як правила, за безпосередньої допомоги вчителя.

Упродовж останніх двох років у ході педагогічної практики проводяться профорієнтаційні заходи в школах, націлені на популяризацію університетської освіти й історичної зокрема.

Завершальним етапом педагогічної практики стала підсумкова конференція, у ході якої зі своєрідними звітними повідомленнями виступили студенти, представивши у такий спосіб усі навчальні заклади, де вона проходила. Переважна біль-

шість виступів мала позитивне змістове й емоційне наповнення, акцентувалася увага на отриманому досвіді під час перебування в школі в статусі вчителя-практиканта. Наші студенти відзначають подекуди помітну соціальну диференціацію дітей у школі, справжньою проблемою називають мобільні телефони та інші електронні засоби, які заважають працювати на уроках, не рідко відсутня зацікавленість учнів в отриманні будь-яких знань та ін. Практично кожного року мають місце випадки, коли діти з нетерпінням чекали і із задоволенням відвідували уроки, які проводили наші студенти.

Однак, мали місце й характерні для педагогічної практики недоліки.

Традиційно у ході проведення уроків, наші студенти упускали проведення окремих його елементів, не могли правильно розподілити час, не встигаючи викласти увесь матеріал або достроково закінчуючи урок, виникали реальні проблеми з адекватним оцінюванням дітей на уроках, траплявся доволі низький рівень володіння матеріалом і т. ін.

Уже в ході підсумкової конференції з'ясувалося, що окремі студенти так і не змогли усвідомити мету проведення цієї частини навчання у ВНЗ, звучали «нарікання» щодо надмірної (на їхню думку) «бюрократизації» й звітності. До речі, навіть поверховий аналіз останньої демонструє доволі низький рівень уміння окремих студентів вести спостереження, аналізувати дії вчителів на уроках й фіксувати їх у робочих записах щоденників. Інколи дивує «документовиконавча неспроможність» окремих, здавалось би доволі успішних студентів. Ще однією проблемою є низький рівень знань про шкільну документацію, з якою стикається вчитель під час своєї роботи. На це слід звернути особливу увагу під час проведення установчої конференції в наступному навчальному році.

Отже, рівень організаційної підготовки й проведення педагогічної практики студентів-істориків відповідає існуючим вимогам. Перебуваючи в школах, студенти мають можливість зануритися в неповторну атмосферу дитячого освітнього закладу, під керівництвом своїх наставників застосувати на практиці набуті теоретичні знання й отримати власний, нерідко перший досвід педагогічної роботи. Кафедрі доцільно продовжувати вдосконалення окремих елементів педагогічної практики та урізноманітнювати її базу.

О. О. Клименко, Ю. О. Шабанова

ПРОБЛЕМА СУБОРДИНАЦІЇ МОЛОДИХ ПЕДАГОГІВ. ТРУДНОЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Труднощі спілкування - це суб'єктивні, гостро пережиті, які не задовольняють людину, контакти з іншими людьми (В.М. Целуйко, 2007). Як правило, труднощі спілкування виникають без попереднього наміру партнерів, протікають зовні безконфліктно, супроводжуються внутрішнім напруженням і незадоволеністю спілкуванням, негативними емоціями, які переживають всі учасники комунікативного процесу. В якості основних труднощів професійно-педагогічного спілкування ми виділяємо смислові та психологічні бар'єри.

Смисловий, або комунікативний, бар'єр ми розглядаємо як перешкоду, що виникає між партнерами в силу різної інтерпретації змісту (тексту, підтексту) однієї і тієї ж інформації. Вони викликаються переважно зовнішніми причинами.

Психологічні бар'єри (умовно їх можна назвати «бар'єрами особистості») - перешкоди, що виникають в процесі спілкування в силу утрудненого сприйняття партнерами індивідуально-психологічних особливостей один одного. Вони викликаються внутрішніми причинами, до яких можна віднести особливості зовнішності співрозмовників, темперамент, негативні риси характеру, а також стійкі негативні емоції, які відчувають комуніканти по відношенню один до одного.

Психологічний фактор у процесі професійного спілкування педагога-

музиканта має подвійну обумовленість.

Зовсім не секрет, що молодий педагог, у своїй педагогічній діяльності, стикається з проблемою спілкування і субординації з колективом і студентами. У всіх нас існує чітко складений стереотип про те, що молодий педагог - не має достатньої педагогічної компетентності, педагог, якому потрібен час для адаптації. Проблема субординації актуальна в першу чергу в вузах, яких існує своя специфіка спілкування - це музичні вищі навчальні заклади. З одного боку, значимість цього чинника об'єктивно диктується специфікою власне педагогічної, викладацької роботи, яка по суті своїй психологічна. Це робота людини з людиною, взаємодія однієї психіки з іншого, це взаємодія особистостей як суб'єктів освітнього процесу. З іншого боку, музика як явище, як навчальний предмет несе в собі унікальне і потужне психологічне зміст, має глибоко специфічний мову. Музику створює, виконує і сприймає завжди конкретна людська психіка, яка вступає у взаємодію з музикою. Музичні академії, консерваторії всі, як правило, готують своїх студентів для подальшої роботи в навчальному закладі. Провчившись протягом 5 років студент, який після залишається працювати в цьому ж навчальному закладі, в адаптації не потребує. Але перед ним виникає глобальна проблема спілкування. Вийшовши на роботу молодий спеціаліст дуже гостро відчуває дискомфорт і невизначеність в спілкуванні з колегами, які були для нього - його педагогами, які власне і виховали в ньому педагога, з студентами - з якими молодий педагог нещодавно вчився сам. Виникає питання як себе вести молодому педагогу? Як спілкуватися, щоб не порушити доброзичливу атмосферу, яка формувалася роками?

З урахуванням вищевикладених проблем спілкування молодих викладачів емпіричну частину дослідження ми обмежили проведенням методики-опитування - процедура у вигляді комбінованої анкети, за допомогою якої ми намагались виявити ставлення до молодих педагогів, труднощі в педагогічному спілкуванні з студентами та колегами.

Проаналізувавши відповіді викладачів та студентів ми прийшли висновку, що стан питання щодо проблем спілкування молодих викладачів зі студентами потребує більш детального вивчення та аналізу. Проблема все ж таки існує, як у викладачів так і у студентів. З боку молодих викладачів ця проблема постає більш гостро, тому що відчувають тиск, напруження та невпевненість. З боку студентів проблема виявляється лише в тому,що не всі володіють культурою спілкування, поведінки. Результати анкетування наочно показують, що ставлення викладачів до студентів поважне. Студентами зазначено, що викладачі легко і з бажанням передають творчий досвід студентам, вміють організувати заняття. Високу оцінку отримали такі якості як товариськість, ініціативність, співпереживання, вміння викладача вести бесіду та цікавитись проблемами студентів. В ході опитування ми виявили які, за думкою студентів, мають переваги та недоліки молоді викладачі. Найпоширеніший недолік це - недостатньо досвідчений, тобто маленький педагогічний досвід (99% опитуваних) та не дотримується субординації зі студентами (1%). Перевагою молодих викладачів студенти вважають активність, ентузіазм, жага до експериментів, сучасність, нові методи роботи (90%); легко знайти спільну мову, звернутись за порадою та молоді викладачі ближчі за віком, а отже можуть зрозуміти студента краще (10%). Та під час підрахунку голосів на питання «Якби Ви мали змогу обирати, кому віддали б перевагу?» стає зрозуміло, що студенту, переважно, байдуже який вік має викладач, 60% опитуваних віддали перевагу молодому викладачу та 40% - досвідченому, головним критерієм для студентів є позитивна морально-етична атмосфера,сприятливий, стимулюючий до творчості психологічний клімат під час занять, доброзичливі відносини під час учбового процесу та за його межами. Оцінивши анкетування молодих викладачів було з'ясовано, що всі молоді викладачі мають проблеми в спілкуванні, та всі остаточно стикаються з проблемою не довіри до себе зі сторони студентів. Моло-

дому викладачу треба заробляти всій авторитет своєю працею, на початку своєї педагогічної роботи ця ситуація психологічно пригнічує молодого викладача і може призвести до невпевненості, боязкості в роботі.

Список використаних джерел

1.Протопопова В. А. Функции музыкального искусства и их реализация в педагогической профилактике агрессивного поведения // Молодой ученый. - 2009. - №2. - С. 291-294. 2.Сырова Н. В. Проблемы формирования культуры взаимоотношений педагогов и студентов в вузе / Н. В. Сырова, О. В. Серова // Молодой ученый. - 2015. - №11. - С. 1486-1490. 3. Целуйко В.М. Психологические основы педагогического общения. – М.: «ВЛАДОС», 2007. – 242 с.

Ю. С. Ганжуров

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ПЕРІОДИКИ В ГАЛУЗІ ПОЛІТОЛОГІЇ: ПРОБЛЕМНІ ЗОНИ КОМУНІКАЦІЇ

Можливості спектрального аналізу показників комунікативної глобалізації фахових видань актуалізували злободенну проблему української фахової періодики взагалі, а з політичних наук зокрема. Йдеться передовсім про перспективи входження часописів до світових наукометричних баз даних, що є основою комунікативної глобалізації науки. Ймовірно, що в останніх міністерських вимогах до фахових видань ця обставина була розцінена як проблема недалекого майбутнього. Проте, як зазначають спеціалісти: «…Національна академія наук неодноразово подавала свої зауваження та пропозиції внести деякі зміни до порядку формування переліку наукових фахових видань України з огляду на те, що у чинному порядку не враховані такі параметри як входження до наукометричних баз даних…» [2, с.17]. Вивчення складових проблеми глобалізації контенту періодичних видань на тлі викладених зауважень розкриває проблему комплексного розв’язання зазначеного питання. На нашу думку, формулювання неконкретизованої вимоги входження до наукометричних баз даних не буде ефективною, оскільки така вимога є по суті комплексною. Вона передбачає виконання ряду однозначних й чітких вимог: наявність веб-сторінки видання, контактної функції для безпосереднього онлайн зв’язку з редакцією, правил подачі авторських оригіналів, змісту випусків, наявність двомовних анотацій та ключових слів, повнотекстових файлів статей, тематичних індексів [4, с. 41].

Таким чином, йдеться про етапність формування готовності наукової періодики до процесу глобалізації в частині наукометричності. Важливим етапом на цьому шляху можна вважати розміщення електронних журналів на веб-порталі НБУ ім. В.Вернадського. Вочевидь, що така практика значною мірою мінімізує розпорошеність джерел наукової комунікації, підвищуючи її доступність.

Для журналів та збірників статей з політичних наук наукометричність так само залишається гострою проблемою. Зокрема, лише менша частина професійних видань входять до периферійної бази даних «Российский индекс научного цитирования», від якої, можливо, нині варто відмовитися взагалі. Комплексний аналіз фахових видань на предмет відповідності необхідним комунікаційним вимогам до періодичних видань розкрив й інші проблеми композиційної стандартизації.

Кількість видань, а саме: 16, що стали предметом дослідження їх комплектності, обумовлена їхньою винятковою спеціалізацією, себто «політичними науками», оскілки нині чинний перелік видань охоплює понад 40 назв тих «суміжників», які об’єднані спорідненими галузями науки (історія, філософія, право, соціальні комунікації, економіка). Отже, для досягнення автентичності належності висновків журнали (збірники статей) з політичних наук виокремлені в самостійну категорію. Таким чином аналіз фахових видань на предмет наявності показників комунікативної комплектності розкрив ряд проблемних зон. Виявилося, що половина видань не подають «зміст» номерів часописів англійською мовою. Характерно, що це від-

бувається водночас із наявним англомовним контентом по інших позиціях, зокрема на рівні підготовки анотації та ключових слів. Залишається актуальною відсутність міжнародного номера періодичного видання ISSN, оскільки така індексація є обов'язковою умовою входження видання до наукометричних баз даних, на чому наголошують фахівці [3, с. 14]. Досить невмотивованою видається позиція окремих редакцій щодо необхідності зазначати технічні вимоги до оформлення авторських оригіналів. Якщо виконання умов реєстрації часопису можуть видаватися таким, що обтяжують роботу редакції, то побажання створювати рукописи за певним стандартом навпаки – полегшує роботу редакторові, проте автору не висувається. На цьому тлі відкритим залишається питання про виконавців присвоєння індексу УДК із огляду на неоднозначність тлумачення його складників.

Проте найвразливішою комунікативною проблемою в системі видання політичних періодичних наукових видань залишається оперативність оприлюднення досліджень. Практично всі збірники наукових праць доволі інертні в інформаційному просторі. Видання таких часописів один раз на два роки чи двічі на рік – термін, який за визначенням корегуватиме тематику видання в бік усталених відсторонених від динамічного політичного життя й злободенної джерельної бази досліджень. Тому видається своєчасним і професійно креативним видання поки що єдиного в галузі політичних наук електронного журналу «Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки» (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т.Шевченка), який зареєстрований МОН України як відповідний носій інформації. Природно, що його створення відповідає фаховим очікуванням наукового товариства, «коли більшість авторів позитивно ставиться до електронних фахових видань – 77,3%, проте мають публікації в таких лише 47%» [1, с.126].

Природно, що у політологів статистика участі в електронній науковій періодиці значно менша від окресленого показника, проте інформаційна потреба наукового потенціалу дуже значна з огляду на об'єктивну стилістику політичної комунікації. Аналітико-синтетична критика статей зазначеного часопису слугує на користь висловленої думки – оперативність розміщення матеріалів, які вигідно використовують новітні дані, залишають доволі умовну альтернативу друкованому слову. Щоправда електронна мобільність поширення текстів повертає нас до необхідності перевірки фактичного матеріалу щодо його достовірності та повноти, а також нагадує про професійну сумлінність літературного редактора й особливо коректора.

Проте саме електронна комплектація інформаційних ресурсів змістовних баз періодики надала можливість для здійснення системного дослідження наукової періодики. Ця обставина видається визначальною при оцінці результативності «Моніторингу джерельної бази наукових публікацій за період 2003–2012 рр. з актуальних проблем політики та політичних наук (на основі реферативних ресурсів НБУВ)» . За висновками виконавців дослідження, змодельовано наступне співвідношення тематичних ресурсів: 45% досліджуваних джерел присвячені теорії політики та теоретичній політології; 14% – зовнішній політиці та міжнародним відносинам, дипломатії; 11,7% – національним відносинам і політиці, національно-визвольному руху; 10,6% – внутрішній політиці; 7,5% – історії політичних вчень; 5,8% – політичним партіям; 5% – суспільно-політичним організаціям, і лише 0,4% – проблемам політики та сучасного політичного становища. При цьому констатовано, що «найбільш активно проблеми політики та політичних наук на своїх шпальтах висвітлюють такі часописи, як «Політичний менеджмент», «Сучасна українська політика», «Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку», «Держава та регіони», «Держава і право», «Наукові записки НАУКМА» (серія Політика) [5]. Наведені дані в принципі можуть бути використані для формування редакційної політики в частині тематичного спрямування періодичних видань з політичних наук. Одначе неусталена передовсім за атрибутивними ознаками класифікація тематичних категорій поділу публікаторського контенту політичних наук об'єктивно ускладнює конкретизацію май-

бутньої композиції досліджень. Ця проблема буде перманентною доти, доки триватиме становлення школи концептів політичної науки. Вочевидь, що наукова періодика в цьому процесові має перспективи.

Важливо, що при цьому на перше місце висуваються завдання, які можуть бути розв'язані в процесі реформування та подальшого розвитку системи вищої школи як інтелектуального ресурсу формування нової генерації дослідників суспільно-політичного житті в Україні та за її межами.

Список використаних джерел

1. Бессараб А.О. Періодичні наукові фахові видання як засіб інституціоналізації науки / А.О.Бессараб // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2013. – № 1. – С. 125-130. 2. Діденко Ю.В. Академічна наукова періодика в системі сучасної комунікації / Ю.В.Діденко // Наука України у світовому інформаційному просторі: [зб. ст.] / Нац. акад. наук України; [редкол. : Я. С. Яцків та ін.]. – К.: Академперіодика, 2014. – Вип. 10. – С. 11-18. 3. Личук М.І., Парубчак Н.А. Інформативні параметри міжнародних наукометричних баз даних / М.І.Личук, Н.А.Парубчак // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 1. – С. 10-16. 4. Мриглод О.І. Українська наукова академічна періодика: ступінь «видимості» / О.І.Мриглод // Наука України у світовому інформаційному просторі. – К.: Академперіодика, 2012. – Вип. 6. – С. 36-44. 5. Сандул О.Г. Моніторинг джерельної бази наукових публікацій за період 2003–2012 рр. з актуальних проблем політики та політичних наук (на основі реферативних ресурсів НБУВ) / О.Г.Сандул // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору: Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 21-23 жовт. 2014 р.) / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директорів наук. б-к та інформ. центрів акад. наук - членів МААН; [редкол.: В.І.Попик та ін.]. – К.: НБУВ, 2014. – С. 428-430.

Л. Ю. Хорсева, Л. А. Чумак

МАТЕМАТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК ФУНДАМЕНТ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Разум, однажды расширивший свои границы,
никогда не вернется в прежние.
А. Эйнштейн

2016 год для Украины знаменует 25-летие Независимости. Пройден трудный путь проб, ошибок, успехов и поражений. Реформы затронули все сферы жизни нашего общества. Не стала исключением и система образования. Главной задачей ее реорганизации является интеграция Украины в европейское и мировое научно-образовательное и экономическое пространство.

Этот процесс неразрывно связан с подготовкой нового поколения профессионалов, готовых к инновационной деятельности и способных к непосредственному общению с зарубежными коллегами и партнерами. Иными словами основным приоритетом современного образования является формирование специалиста, конкурентоспособного как на национальном, так и на международном уровне.

Современная образовательная концепция включает математическую составляющую как неотъемлемую часть общего развития. Это вполне резонно. Математика применима в химии, биологии, архитектуре, экономике, лингвистике, словом, является основой и предпосылкой для изучения практически всех областей науки и техники. Вся современная наука использует математические методы и строится по математическим законам.

Математические способности формируют и развивают дисциплинированное мышление, которое помогает человеку четче мыслить, говорить и писать. Поэтому тем, кто понимает и любит математику, легче освоить любую область знаний, чем тем, кто слабо владеет ее основами.

Учить, разумеется, надо пониманию, а не знаниям. Знания получить легко. Понимание же приходит не сразу. Понимание освобождает от необходимости зуб-

режки и предоставляет инструмент для овладения новыми знаниями.

Математика может служить таким инструментом. Методы доказательств, необходимость и достаточность, логические приемы, техника математических преобразований – все это развивает способности, тренирует ум и улучшает восприятие всего нового.

В связи с этим хотелось бы остановиться на условиях поступления абитуриентов в учебные заведения. В Украине тесты по математике (ЗНО) сдают те, кто поступают на технические, экономические и физико-математические специальности. Совсем иная ситуация в зарубежных вузах. Уже десятки лет существует практика стандартизированных тестов по математике для поступления в учебные заведения. При этом сдача тестов является обязательным условием для поступления на различные специальности, в том числе, достаточно далекие от математики. Такое отношение к математике кажется весьма целесообразным в наш век бурно развивающихся технологий.

Например, более 100 лет существует экзамен SAT (Scholastic Assessment Test) – «Академический оценочный тест» – стандартизированный тест для приема в высшие учебные заведения США, Австралии, а также ведущие европейские вузы. Экзамен оценивает подготовленность абитуриентов, а именно – навыки грамотности и математическую подготовку. Математический раздел SAT – Quantative Section – состоит из трех частей. Вопросы теста не выходят за рамки программы украинской средней школы.

Следует отметить, что те, кто поступают на математические специальности, сдают более сложный – Subject – SAT по математике, включающий разделы высшей математики. Таким образом, общий экзамен SAT состоит в проверке математических навыков и знаний у абитуриентов, поступающих на нематематические специальности.

Экзамен GMAT (Graduate Management and Admission Test) – необходимая часть поступления на программы MBA и в ведущие экономические вузы мира. Тест был разработан в 1953 году усилиями ведущих мировых школ бизнеса с целью усовершенствования отбора квалифицированных абитуриентов для поступления в бизнес-школы. Математическая часть экзамена состоит из двух разделов – Problem Solving и Data Sufficiency. Кандидат должен продемонстрировать умение не только решать задачи, но и анализировать информацию, интерпретировать данные, представленные в виде таблиц, графиков, диаграмм. Специфическим является раздел Data Sufficiency, в котором необходимо не решить задачу, а определить, достаточно ли данных предоставлено для ее решения.

Экзамен GRE (Graduate Record Exam) стартовал в 1949 году. В настоящее время его можно сдать в любом из около 700 центров тестирования, расположенных в более чем 160 странах. Математическая часть GRE содержит следующие типы заданий:

- Problem Solving – решение задач;
- Quantative Comparisons – сравнение величин, для которых задана некоторая информация;
- Data Intepretation – анализ таблиц, графиков, круговых диаграмм и пр. Экзамен необходимо сдавать для поступления в аспирантуру, магистратуру и другие постдипломные курсы.

Таким образом, существует более чем полувековой мировой опыт проверки знаний по математике на различных уровнях: от абитуриента до аспиранта, который, как нам кажется, полезно изучить в Украине. В наше время все больше детей имеет возможность учиться за рубежом. И если мы хотим, чтобы их родители вкладывали деньги в отечественное высшее образование, следует принимать в вузы и международные сертификаты оценки знаний.

Проблема унификации национальной системы образования и сближения уровня учебного процесса с международными стандартами является актуальной для

многих вузов нашей страны. Однако, в условиях постоянного сокращения часов на изучение фундаментальных дисциплин, в том числе и высшей математики, возникает вопрос о возможности формирования умной и образованной личности.

Существует мнение, что современному обществу нужны только хорошие исполнители. Поэтому система образования не должна учить думать, творить и создавать, а лишь снабдить некоторым количеством алгоритмов, позволяющих добросовестно выполнять конкретную работу. Те же, кто действительно талантлив, так или иначе, все равно пробьются. Нам такой подход к образованию кажется катастрофичным.

Мы пытаемся сохранить относительное соответствие программ по высшей математике в Украине и других странах. Кроме этого стараемся развить в наших студентах умение пользоваться своими знаниями, видеть связь с реальными практическими задачами.

Образованное молодое поколение может дать Украине шанс преодолеть затянувшийся кризис, справиться с проблемами в различных сферах и постепенно привести нашу страну к благополучию и процветанию.

О. В. Філоненко

ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПЕРСОНАЛІЙ ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Сучасні вимоги, щодо посилення особистісно орієнтованого принципу у навчанні і науці актуалізували концепт персоналізму, який обґрунтовує ідею сприйняття людини як самодостатнього індивіда у всій повноті конкретних проявів та закликає до реалізації їх творчого потенціалу. Не випадково «персоналістський напрям», що завжди був провідним в історико-педагогічній науці, на сучасному етапі помітно активізувався.

Слід відзначити, що на жаль авторами історико-педагогічних досліджень допоки не вдалося адекватно представити педагогічні персоналії відповідно, що до їх реального внеску у розвиток вітчизняної педагогічної думки. Плеяда потужних постатей української педагогіки Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX ст. фактично «випала» з поля зору дослідників.

Наприкінці XX ст. активізуються дослідження регіону, у тому числі й щодо розвитку освіти на Єлисаветградщині в різні історичні періоди. Зокрема, на особливу увагу сучасних дослідників заслуговують не лише окремі явища тогочасного життя, але й діяльність непересічних особистостей, незаслужено призабутих.

Цікавою постає культурно-освітня діяльність активного громадського діяча другої половини XIX – початку XX ст. М. Ф. Федоровського, який в тогочасних умовах досить послідовно й успішно домагався реалізації своїх демократичних починань задля покращення суспільних умов життя перш за все простого народу. Одним із досліджень педагогічної та просвітницької діяльності М. Ф. Федоровського стала праця О. М. Лютої «М. Ф. Федоровський (1838–1918). Невтомний трудівник на народній ниві» (1999 р.) [3]. У ній проаналізовано внесок українського громадського діяча М. Федоровського у розвиток культурно-освітнього, національно-визвольного руху в Україні. Особливий інтерес мають відомості про засноване ним єлисаветградське ремісничо-грамотне училище й товариство поширення грамотності та ремесел, які були першими установами подібного характеру у провінційній Росії.

Узагальнюючим науковим дослідженням педагогічних поглядів відомого єлисаветградського освітнього діяча М. Р. Завадського стала дисертація І. А. Чернишенко «Педагогічна діяльність та спадщина М. Р. Завадського» (1998 р.) [8], у якій проаналізовані погляди М. Р. Завадського на загальні й окремі питання теорії навчання і виховання, описуються положення концепції педагога

про розвиток початкової та середньої освіти. Показана роль М. Р. Завадського як просвітителя, оригінального мислителя, популяризатора педагогічних ідей і реформатора системи освіти.

Відзначимо, що аналітичні дослідження науковців по суті зосереджені на вивчені двох визначних постатей Єлисаветградщини досліджуваного періоду В. Харцієва і П. Рябкова. Крім присвячених їм історико-педагогічних праць важливі аспекти їх педагогічно-просвітницької діяльності піднімаються у чисельних різнопрофільних роботах.

Зокрема, діяльність В. Харцієва, як керівника Єлисаветградського громадського комерційного училища, фрагментарно розглянуто у дослідженнях О. Гур'янової, В. Постолатія. Творчості педагога присвячені окремі публікації В. Боська, А. Кави, Н. Калініченко, В. Чернецького.

Поряд з окремими публікаціями, що з'ясовували роль і місце В. Харцієва у розвитку вітчизняної педагогічної думки, важливим кроком до всебічного осмислення спадщини вченого стало дисертаційне дослідження А. Кави «Педагогічна діяльність і спадщина В. І. Харцієва (1866–1937 рр.)» (2014 р.) [2]. По суті її дослідження є першим комплексним науково-теоретичним аналізом поглядів і громадсько-просвітницької діяльності Василя Івановича Харцієва.

Сказане стосується й осмислення наукового спадку П. Рябкова, який одержав перше предметне осмислення у дисертаційному дослідженні Т. Печериці «Українознавчі аспекти творчості Павла Рябкова (1848–1926)» (2003 р.) [5]. В роботі досліджено погляди П. Рябкова на актуальні проблеми історії України, його наукові досягнення у галузі археології та українознавчу діяльність.

На загальному тлі студій про творчу спадщину єлисаветградських педагогів, котрі залучилися до розвитку різних аспектів теорії й практики навчання й виховання заслуговують на увагу праці про діячів, що зробили вагомий внесок у розвитку її окремих складових. Одним з таких прикладів слугує дисертаційне дослідження О. Притюпи «Краєзнавчі засади розвитку природничої освіти на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» (2013 р.) [7]. Досліджуючи краєзнавчі засади розвитку природничої освіти на Єлисаветградщині в другій половині XIX – на початку XX століття, автор докладно охарактеризувала педагогічну діяльність єлисаветградських педагогів-природознавців другої половини XIX – початку XX ст. Г. Близніна, В. Ястребова, Р. Пржишиховського.

Теж саме можна сказати про дисертаційне дослідження О. Гур'янової «Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.)» (2007 р.) [1]. Досліджуючи, організацію навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.) О. Гур'янова розкрила зміст навчально-виховного процесу в авторській школі В. Харцієва.

Заслуговує на увагу комплексна монографії за загальною редакцією О. Радул «Нариси з історії педагогічної думки (перша третина XX ст.)» (2015 р.) [4], в якій один із розділів присвячено розвитку педагогічної думки на Єлисаветградщині в означений період. Усебічно проаналізовано педагогічно-просвітницьку діяльністю В. Харцієва, П. Рябкова, Н. Бракер та діяльністю А. Макаренка у Долинській двокласної залізничній школі, що дозволило науково обґрунтувати вагомий внесок єлисаветградських педагогів, громадських діячів у розвиток вітчизняної педагогічної думки.

Сучасні наукові дослідження з вивчення «персоналій» дозволили зробити доступними для більш широкого загалу суспільства педагогічно-просвітницькі ідеї творчої спадщини фахових педагогів краю, розширити і збагатити розуміння нашими сучасниками історичного шляху, який пройшла педагогічна думка Єлисаветградщини.

Список використаних джерел

1.Гур'янова О. В. Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. В. Гур'янова. – Кіровоград, 2007. – 255 с.

2.Кава А. А. Педагогічна діяльність і спадщина В. І. Харцієва (1866–1937 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. А. Кава; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 20 с. 3.Люта О. М. М. Ф. Федоровський (1838–1918). Невтомний трудівник на народній ниві» / О. М. Люта. – Кіровоград, 1999. – 32 с. 4.Нариси з історії педагогічної думки (перша третина XX ст.) : монографія / За ред. О.С.Радул. – Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2015. – 311 с. 5.Печериця Т. В. Українознавчі аспекти творчості Павла Рябкова (1848–1926) : автореф. дис... канд. іст. наук: 09.00.12 / Т. В. Печериця. – Київ : Б.в., 2003 . – 20 с. 6.Постолатій В. В. Педагогічна освіта на Кіровоградщині (1865–1965 рр.) / В. В. Постолатій. – Кіровоград, 2006. – 144 с. 7.Притюпа О. С. Краєзнавчі засади розвитку природничої освіти на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. С. Притюпа. – Кіровоград, 2013. – 235 с. 8.Чернишенко І. А. Педагогічна діяльність та спадщина М.Р.Завадського. : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / І. А. Чернишенко. – Кіровоград, 1998. – 179 с.

М. М. Лехолетова

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ЗАВДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

На сучасному етапі реформування вищої освіти, велика увага приділяється рівню компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, зростає значущість збереження і зміцнення здоров'я як у процесі навчання так і в період їх професійної діяльності. Тенденція на сприяння здоров'я майбутніх фахівців соціальної сфери сформувалася в результаті впливу соціально-педагогічних чинників, а саме: здатність приймати адекватні та відповідні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та успішно досягати поставлених цілей.

Більшість науковців з проблем професійної підготовки соціальних педагогів акцентують свою увагу на формування ключових компетентностей: професійну, комунікативну, особистісно-розвивальну, управлінсько-організаторську, соціально-психологічну, прогностичну, проте поза увагою науковців залишається здоров'язберігальна компетентність [3, с. 252].

У дослідженнях багатьох вчених та практиків, які працюють у системі вищої освіти, розкриваються аспекти здорового способу життя, здоров'язберігання та здоров'язберігальної компетентності фахівців соціально-педагогічної сфери. Так, у працях А. Бойко, Н. Гундарева, В.Крюкова, О. Сахно розглядаються філософські та соціальні аспекти здоров'язберігання, як основної умови збереження здоров'я людини; психолого-педагогічний аспект розкрито у працях З. Бондаренка, О.Дубогай, М. Гончаренка, В. Горащука, М. Гриньової, О. Жабокрицької, С. Кириленка, С. Кондратюка, В. Оржеховської, С. Свириденка.

Визначення здоров'язберігаючої компетентності пропонують Д.Воронін, І. Рибіна, Н. Поліщук, О. Антонова, О. Денисюк, Т. Веретенко та ін.; проблема формування здорового способу життя студентів та відповідального ставлення людини до свого здоров'я висвітлена у дослідженнях В. Ананьєва, В. Каган, В. Смирнова, М. Віленського, Т.Бойченко; В. Петрович, у своїх працях, розкриває особливості професійної підготовки соціальних педагогів/працівників до діяльності зі сприяння здоров'ю дітей та молоді.

У вітчизняній науці поки недостатньо вивчено питання формування здоров'язберігальної компетентності як однієї з ключових компетентностей у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери.

Так, Т. Веретенко та О. Денисюк визначають здоров'язберігальну компетентність як здатність успішно функціонувати у системі міжособистісних відносин сфери «людина – людина», що визначається емоційною стійкістю, високою працездатністю, відсутністю тривожності, переносити психологічні стреси та протистояти розвитку емоційних перенавантажень у роботі з дітьми та клієнтами [2]. Д. Воронін визначає здоров'язберігальну компетентність як динамічну рису особис-

тості, що проявляється в можливості організувати й регулювати здоров'язберігальну діяльність; зберігати та реалізовувати власні здоров'язберігальні позиції у несприятливих умовах, виходячи з особисто усвідомлених та засвоєних моральних норм і принципів, а не за рахунок зовнішніх сил; протистояти тиску, протидіяти впливам, що суперечать внутрішнім установкам, поглядам і переконанням, самостійно приймати моральні рішення [4]. А.Антонова, Н. Поліщук під здоров'язберігальною компетентністю розуміють інтегральну якість особистості, яка проявляється у загальній здатності та готовності до здоров'язберігальної діяльності, що ґрунтується на інтеграції знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень особистості, спрямованих на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення [1]. І.Рибіна вважає, що здоров'язберігальна компетентність – це інтегративна особистісна характеристика, яка є сукупністю ціннісних орієнтацій, здоров'язберігальних знань, умінь і навичок, готовності і здібностей, що обумовлюють формування досвіду ефективно здоров'язберігальної діяльності в ситуаціях реальної дійсності [7].

Отже, на нашу думку, здоров'язберігальна компетентність – це риса особистості, що: 1) проявляється в можливості зберігати та реалізовувати знання, уміння, навички, спрямовані на здоров'язберігальну діяльність; 2) визначається емоційною стійкістю, високою працездатністю, відсутністю тривожності; 3) дає змогу поліпшити стійкість до стресових чинників, виробити навички формального й неформального спілкування, що сприятиме професійному становленню фахівця соціальної сфери.

Робота з формування здоров'язберігальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери передбачає: 1) оволодіння студентами знань щодо ключових понять здоров'язберігання, а саме: здоров'я, здоровий спосіб життя, якість життя; а також механізмами збереження та зміцнення здоров'я; 2) формування валеологічного світогляду – формування системи відповідних переконань особистості і почуття обов'язку і відповідальності за своє здоров'я і спосіб життя, спрямований на оздоровлення організму, розкриття його резервних можливостей; 3) формування умінь та навичок попередження захворювань, функціональних зрушень, шкідливих звичок; профілактики емоційних зривів, стресів та депресивних станів; 4) здійснення активної роботи та організації різних форм та методів навчання студентів здоровому способу життя [6].

Одним із завдань викладача, під час навчально-виховного процесу, сприяти збереженню здоров'я студентів; формувати в них власну здоров'язберігаючу позицію використовуючи різні форми та методи навчання (бесіди, лекції-диспути, семінари, практичні заняття, тренінги тощо).

В. Петрович відзначає, що найбільш ефективними організаційними формами вдосконалення професійного та підвищення здоров'язберігального рівня майбутніх фахівців соціальної сфери є: тренінгові заняття; спільне навчання міждисциплінарних команд фахівців (педагогів, медичних працівників, спеціалістів соціальних служб); майстер-класи та круглі столи з виїздом підготовлених спеціалістів, тренерів у місця, де зібрані педагогічні працівники, які впроваджують певні просвітницько-профілактичні проекти і програми; тренінгові заняття з відпрацюванням навичок документування досвіду роботи з формування відповідального ставлення до здоров'я [5].

Так, професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери передбачає: засвоєння студентами знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, якість життя та механізмами збереження та зміцнення здоров'я; формування умінь та навичок попередження захворювань, функціональних зрушень, шкідливих звичок; профілактики емоційних зривів, стресів та депресивних станів; здійснення активної роботи та організації різних форм навчання студентів здоровому способу життя.

Список використаних джерел

1.Антонова О. Є. Здоров'язберігаюча компетентність особистості як наукова проблема (ана-

ліз поняття) / О. Є. Антонова, Н. М. Поліщук // Вища освіта у медсестринстві: проблеми і перспективи : Зб. статей Всеукраїнської науково-практичної конференції (10-11 листопада 2011, м. Житомир). - Житомир : Полісся, 2011. — С. 27—31. 2.Веретенко Т. Г. Вступ до спеціальності: соціальна педагогіка. Модуль 2 [Текст] : навч. посіб. / Т.Г.Веретенко, О. М. Денисюк. - К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. - 124 с. 3.Веретенко Т. Г. Проблема здоров'язберігання у вищому навчальному закладі при підготовці майбутніх соціальних педагогів / працівників / Т.Г.Веретенко, М. М. Шеремета // Педагогічні науки. - № 11(270), 2013. Частина II. - Луганськ : ЛугНУ імені Тараса Шевченка, 2013. - С. 252-256. 4.Воронін Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання : дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Воронін Дмитро Євгенович. - Херсон, 2006. - 222 с. 5.Грицюк Л. К. Формування здоров'язберігаючої компетентності в майбутніх соціальних педагогів / Л. К. Грицюк, А. В. Лякішева // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. - 2010. - № 13. - С. 143-146. 6.Заверико Н. В. Соціальна педагогіка [Текст] : навчальний посібник / Н.В.Заверико. - К. : Видавничий дім «Слово», 2011. - 240 с. 7.Рыбина И. Р. Педагогические условия формирования здоровьесберегающей компетентности учащихся на уроке : дисс…. канд пед. наук: 13.00.01/ Рыбина Ирина Рудольфовна. - Орел, 2011. - 199 с.

М. М. Баришева

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ПІД ЧАС НАПИСАННЯ ТВОРУ

Основним завданням сучасної освіти є спрямування її на формування творчої особистості, здатної приймати нестандартні рішення, ефективно діяти у будь-яких життєвих ситуаціях. У зв'язку з цим посилюється інтерес до формування і розвитку мовної особистості загальноосвітньої школи, зокрема й особистості молодшого школяра. Тому навчання у початковій школі має бути спрямоване на організацію і вдосконалення мовленнєвої діяльності дітей, на оволодіння засобами творення зв'язних висловлювань в усній і писемній формах. Такий підхід в навчанні мови має забезпечити формування творчої мовної особистості людини, яка вільно й легко висловлюється з будь-яких питань, виявляючи високий рівень мовної культури, дбаючи про якість свого мовлення. Великі потенційні можливості для цього має робота над твором.

Під час організації роботи з формування творчої особистості школяра ми працювали над текстами різних типів – від читання і прослуховування текстів з метою заглиблення учнів у сюжет, зміст і структуру художнього твору до вироблення вмінь самостійно добирати матеріал для побудови тексту, розташовувати його у відповідній послідовності, складати план, користуватися мовними засобами для досягнення комунікативної мети, корегувати і вдосконалювати свої висловлювання [1].

Активізація нових слів у мовленні здійснюється в кілька прийомів: під час відповідей на запитання, у процесі переказування прочитаного, у процесі аналізу текстів: визначенні головної думки твору, рис характеру героїв, з'ясуванні мотивів їх вчинків, опису стану природи та ін. Спостереження на уроках дають підставу зробити висновок, що саме активізація слів у мовленні є найбільш слабкою ланкою словникової роботи. Існують різні форми активізації словника: 1) виділення учнями з речень словосполучень з новими словами; 2) складання словосполучень з новими словами; 3) переказування тексту з використанням нових слів та лексики оригіналу; 4) складання текстів за різними типами мовлення.

Наприклад, працюючи над віршем М.Вороного «Пісенька сніжинок», учитель у процесі бесіди звертає увагу на образність мови тексту.

− Якими словами змалювали себе сніжинки? (легенькі, як пушинки).

− А якими словами змалювали би сніжинки ви? (біленькі, красиві, ніжні, чудові, веселі, схожі на зірочки).

Діти складають словосполучення з поданими словами: *мов зірочки сніжинки, веселі сніжинки, сніжинки кружляють*. Наступною формою активізації словника учнів є введення словосполучень у речення: *легенькі сніжинки кружляють у повіт-*

рі; сніжинки, схожі на біленькі зірочки, м'яко опускались на дерева, кущі, трави.

Одним із основних видів вправ з розвитку усного мовлення учнів є переказування. Для складання плану або переказування слід обирати сюжетні твори, які легко поділити на епізоди, частини [3].

Найбільш поширеним є дослівне переказування, яке легше для дитини, бо не потребує складної аналітичної роботи над текстом. Працюючи над текстами учитель звертає увагу учнів на ряд синонімів, які розривають сутність, зв'язки і залежності описуваного; розвиває вміння користуватися виражальними можливостями слова для точної передачі думки. Цьому сприяють такі вправи:

а) на спостереження за виражальними засобами мови в текстах, найкраще віршованих, наприклад:

- Прочитайте вір Тараса Шевченка «Встала весна» …
- Яке слово повторюється в першому і другому стовпчиках вірша? (Земля)
- Які слова дібрав автор до цього слова? (чорна, сонна). Чому?
- А як ви розумієте вислів «землю, убрану весною» ? (Земля вкрилася травичкою і квітами).
- Знайдіть і прочитайте рядки вірша, які пояснюють цей вислів. (Уквітчала її рястом, барвінком укрила).
- В образі кого змальовує автор весну? (В образі молодої вродливої дівчини).
- Намалюйте її словесний портрет.

б) вправи та завдання, що спонукають уживати різні виражальні засоби (епітети, метафори, порівняння), створювати власні тексти на задану тему.

Цікавим і корисним для учнів цього віку є завдання:

- до поданих слів та словосполучень добери відповідні слова: навесні береза *(струнка, зелена, білокора, ніжна, красива)*. Поясни свій вибір.

У ході підготовки учнів до виконання таких мовленнєвих вправ, як твори слід зосередити увагу учнів на особливостях кожного типу тексту. Так, у **тексті-розповіді** йдеться про послідовні дії, які чітко пов'язані між собою. Такий твір дуже близький до маленького оповідання. Тому в ньому є дійові особи, розповідь про їх дії, вчинки.

Для кращого розуміння учнями структури такого тексту пропонуємо їм запам'ятати таку схему:

Розглядаючи схеми побудови тексту-розповіді, вчитель може проілюструвати початок такого типу зачинами, властивими для казок. Наприклад: *Жив колись в одному селі чоловік, і був у нього син* (вказівка на час, місце та особу).

У **тексті-міркуванні** для доведення чи заперечення чогось використовуються судження, наводяться приклади, робляться зіставлення і висновки, що спонукають до нових міркувань. Найпростіша схема тексту-міркування містить такі елементи:

теза (частина, в якій виражена головна думка); *розвиток тези та її доведення,* тобто частина з аргументами для доказу; *висновок,* в якому міститься оцінка, враження тощо:

Ми звертали увагу учнів на те, що не завжди для з'єднання однієї частини з іншою в міркуванні вживаються вказані слова. Головне, щоб у цьому тексті доводилась, пояснювалась якась думка. З цією метою доцільно пропонувати учням скласти невеликі міркування, узявши за тези такі судження:

1. Кожна людина повинна бути освіченою, тому що…
2. Українці повинні спілкуватися рідною мовою, бо…
3. У кожній родині свято шанують хліб через те, що...

У тексті-міркуванні розкриваються причини явищ і подій, простежується взаємний зв'язок. До цього тексту ставляться запитання «чому?», «навіщо?» .

Текст-опис не має сюжету, у ньому відсутні дійові особи та події. Тут описуються картини природи, предмети, явища, дії, процеси, вказуються їх ознаки, складові частини, найбільш помітні і вагомі деталі (величина, колір, форма, запах, смак, зовнішність, характер, властивості тощо). Мета такого твору – передати точне уявлення про предмет чи явище. До такого тексту можемо поставити запитання який? яка? яке? які? ДО опису вдаються тоді, коли є потреба, щоб адресат виразно уявив, розпізнав те, про що ми говоримо чи пишемо, перейнявся певним ставленням до описуваного об'єкта.

Учні повинні знати, що опис може бути діловим (науковим) та художнім. У науковому описі дається точний перелік істотних сталих ознак предмета, його властивостей. Мета – дати точну інформацію про розмір, форму, вагу, властивості, колір тощо. Виклад лаконічний, послідовний, слова вживаються тільки у прямому значенні. Для кращого розуміння суті наукового опису ми пропонували учням скористатися такою схемою: 1.Що це за предмет. 2.З кого матеріалу його зроблено. 3.Його форма, розмір, колір. 4.З яких частин він складається. 5.Для чого використовується.

Наведемо приклад наукового опису:

Барвінок належить до родини барвінкових. Це напівкущик з пагонами, що вкорінюються. Листки супротивні, голі, цілокраї, вічнозелені. Росте в лісах, садах по всій Україні. Культивується як декоративна лікарська рослина. Потребує охорони.

Художній опис містить ознаки, які авторові видаються найголовнішими в даний момент. Об'єкти він зображує такими, якими бачить і уявляє в даний момент. У такому описі переважає індивідуальне сприйняття автора, його настрій, думки, почуття. Мета – створити образне, яскраве враження про предмет, викликати в читача певне ставлення до нього. Мова художнього тексту-опису багата на прикметники, епітети, порівняння. Тому для формування навички будувати такі твори треба опиратись на словниковий запас школярів, проводити попередню роботу з активізації їх словника. Роботу над описом слід починати зі спостереження над загадками-описами, про що вже йшлося вище. У таких загадках предмет не називається, а даються лише його характерні ознаки, за якими можна чітко уявити, про кого чи про що там йдеться. Для опису характерна, але не зовсім обов'язкова наявність

трьох структурних частин: у першій позначається предмет, явище чи особа, що описується; у другій частині подається опис компонентів, деталей, окремих ознак; у третій частині робиться узагальнення, висновок, які можуть містити загальне враження від побаченого. Третя частина тексту може бути необов'язковою. Наведемо приклад такого опису:

На кожному крилі городу росли кущики барвінку. Коли повітря ставало по-материнськи м'яким та лагідним, то барвінок зацвітав, зацвітав так, наче очі землі дивились на тебе довірливо (Є.Гуцало).

Переконати учнів у необхідності оволодіння методикою опису можна у такий спосіб: опис використовується для того, щоб людина, до якої адресовано опис, могла впізнати те, що ми описуємо. Наведемо приклад структури твору-опису:

Після розгляду схеми доцільно дітям задавати такі питання:

1.З яких частин може складатись опис? Які з них обов'язкові

2.Прочитайте текст про ведмедя. У якому реченні дається загальна характеристика ведмедя? Як конкретизується ця характеристика у II частині

3.Чи є висновок у цьому тексті? Чому? (Немає, бо про ведмедя все вже сказано).

Оскільки найхарактерніша помилка у дитячих описах – відсутність першої частини (наприклад: *У мого котика довга шерсть і пухнастий хвіст*) – учителю у кожному конкретному випадку треба допомогти учням скласти зачин. Найкраще, на наш погляд, запропонувати скласти опис за поданим учителем початком (*1. У моєї бабусі є папуга. 2. Недавно в цирку я побачила ведмедя. 3. У мого друга є маленьке цуценя.*).

Ефективними, на наш погляд, видаються такі роботи:

− Прочитай. Про кого йдеться у тексті? Як виглядає кіт? Яке питання можна поставити до тексту? Спробуй написати текст-опис про свого улюбленця.

Великий чорний кіт поважно, не поспішаючи, ступав по кімнаті. Він був майже увесь чорний, з білою краваткою під шийкою. Лапки теж білі, начебто черевички, і самісінький кінчик хвоста теж білий, ніби пушинка.

− Гра «Впізнай мене» .

Склади опис рослини, квітки, дерева, предмета, тварини, птаха так, щоб усім було зрозуміло, про кого або про що йдеться. Наприклад:

Визнач, до якого типу належать ці тексти? Доведи свою думу. Аргументуй відповідь, про кого тут йдеться.

− *Ця квітка наче увібрала в себе синь неба. Ніжна, тендітна, вона ховається од вітру в жито чи пшеницю. Зубчасті сині пелюстки – ніби прекрасні очі, що визирають звідти. (Волошка).*

− *Це ж польова квітка. Вона непоказна зовні: віночок білих пелюсток немов припав до маленького джерельця – жовтої серединки. Але ця скромна квітка – окраса польового букета, вона милує око довершеною формою та ніжною красою. (Ромашка).*

Для більш усвідомленого розуміння специфіки опису варто пропонувати учням пригадати, наприклад екскурсію, під час якої вони спостерігали за синичкою. Коротка бесіда із запитаннями сприяє глибшому сприйманню й осмисленню нових понять, активізує словесну творчість дітей: 1) розгляньте малюнки синичок, яких ви бачили у саду, опишіть словами: яка шапочка у пташки, як вона вбрана, яке враження створює; 2) пригадайте зі своїх спостережень за синичками: як вони співають, як поводяться у гайку. Спробуйте скласти твір-опис «Синичка взимку» .

Наші спостереження підтвердили думку В.Сухомлинського про те, що уроки, проведені на природі, екскурсії сприяють прояву фантазії, нестандартного мислення, словесної творчості. Яскраві образи рідної землі живлять свідомість дитини. Необхідно, щоб закони мислення вперше розкривалися не перед класною дошкою, а серед луків, полів, біля річки, у шкільному гайку. Такий підхід дає можливість удосконалити чуттєвий досвід та словесну творчість учнів. І перше завдання педагога – «відкрити очі» дітям, навчити їх не просто дивитися, а й бачити, відчувати світ. Потрібно організувати живе споглядання, спостереження, колективне сприймання так, щоб учні відчули потребу пильно придивлятись до навколишнього, бачити поруч дивовижне й загадкове, що ховається від байдужого ока. Справжніми відкриттями стають для дітей ці колективні спостереження, коли вони помічають, як пробуджується шкільний гайок від зимового сну, як пробивається крізь торішній лист ніжна стрілка проліска, чують спів вітру, передзвін дощових краплинок, милуються барвами золотої осені. Логічним продовженням бесіди з дітьми є власне творення усних імпровізованих казок, складання оригінальних за замістом творів-описів [2].

Для формування навички будувати твір-опис пропонуємо дітям такі орієнтовні теми: «Улюблена іграшка», «Мої забуті іграшки», «Морський камінчик», «Родинна реліквія», «На виставці собак», «Акваріумні рибки», «Кленовий лист», «Калиновий кетяг», «Весняне сонце», «Розквітла вишня», «Перша весняна квітка», «Квітка, що вразила мою уяву», «Розквітла троянда», «Гілка бузку», «Букет для мами» тощо.

Наші спостереження і власний досвід роботи свідчать, що такий підхід дає змогу формувати в учнів уміння влучно і доречно використовувати мовні засоби як в усному так і в писемному мовленні, на практиці закріпити доцільне використання засобів виразності та образності, ефективно здійснювати комунікативну функцію мови, розвивати творчу особистість молодшого школяра.

Список використаних джерел

1.Коваль Г.П. Методика викладання української мови: [навч. посіб. для студ. педінститутів, гуманіст. універ., пед.. коледжів] / Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчик М.М. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с. 2.Ковальчук О. Виховання в учнів відчуття тексту / О. Ковальчук // Дивослово. – 1996. – № 5-6. – с. 18-20. 3.Нечай Л.Д. Учнівські твори в початкових класах / Л.Д.Нечай. – К.: рад. шк.., 1981. – 94 с.

О. І. Хромова

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ НАУКИ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ НЕГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ: ФУНКЦІЇ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Дискусія серед науковців і викладачів щодо доцільності викладання у вітчизняних вишах культурно-історичних наук, перш за все, історії України, історії української культури, культурології, української і зарубіжної культури тощо виникла ще в 2009 році, коли міністром освіти і науки І. Вакарчуком було запропоновано замінити курс «Історія України» на «більш фундаментальний» курс «Історія української культури» . Згодом, вона отримала новий імпульс після скасування МОН в 2014 році Наказу № 642 «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента», який встановлював перелік і обсяг

обов'язкових дисциплін гуманітарного циклу. Ще в 2009 році науковці наголошували, що вивчення у внз вітчизняної історії є для молоді чи не єдиним джерелом адекватних уявлень про історичне минуле українського народу і попереджали, що його ліквідація завдасть серйозної шкоди і справі формування у студентів громадянської позиції, національної свідомості, і справі державотворення в цілому. Тоді був прийнятий компромісний варіант: історія України залишилася однією з нормативних гуманітарних дисциплін, і до них було додано історію української культури. Але вже з 2014 року, незважаючи на протести освітян, кількість годин на вивчення цих дисциплін невпинно скорочується, подекуди до абсурдних цифр, а в деяких непрофільних, негуманітарних вишах курси історії української культури і, навіть, історії України взагалі зникли з навчальних планів. Полеміка з приводу необхідності вивчення студентами цих дисциплін в технічних та економічних навчальних закладах продовжується на сторінках наукових видань, науково-методичних конференціях і в соцмережах. І вона свідчить про наявність навіть в середовищі науковців прихильників вилучення з програм підготовки бакалаврів і магістрів в вишах негуманітарного профілю геть не всіх культурно-історичних і соціально-політичних дисциплін як «спадщини радянського минулого» та «імітації державотворення задля власної зайнятості» . Проблема, таким чином, може бути сформульована так: які функції мають виконувати культурно-історичні науки в системі негуманітарної освіти, з якими проблемами доводиться стикатися під час викладання їх у сучасних вишах, і які є перспективи історико-культурологічного знання в українській системі підготовки фахівців?

Напевно, вже не треба доводити тезу, що людина не може стати високоосвіченим, кваліфікованим фахівцем, отримавши суто професійні, спеціальні знання. Ще з часів Відродження цілісна, всебічно розвинена особистість мала опанувати, перш за все, цикл гуманістичних дисциплін: історію, філософію, риторику та поетику. Адже, саме вони «формують не спеціалізовані, вузько спрямовані та локальні навички й здібності, а відкривають перспективу загальних здібностей і можливостей. Вважалося, що, маючи сформовані та актуалізовані загальні здібності, кожен може сам опанувати будь-яку конкретну, вузько предметну сферу, якщо це стане для нього важливим, актуальним, перспективним. Головне – мати базис у вигляді загальних, універсалізованих пізнавальних інструментів» [1, с.11]. Що стосується безпосередньо культурно-історичних дисциплін, тобто вітчизняної історії та історії культури нашого народу, то, безумовно, людина, яка хоче відбутися як особистість, створити свою власну унікальну історію життя, має оволодіти напрацюваннями попередніх поколінь. Свій досвід можна створити тільки опанувавши попередній. Тобто однією з найголовніших функцій культурно-історичних наук є досвідно-формувальна, саме завдяки історичним наукам і культурології людина формується як унікальне буття, а в же потім, звичайно, як громадянин, представник певної нації, що усвідомлює свою ідентичність.

Сьогодні, окрім необхідності постійного доведення доцільності існування історичних і культурологічних курсів в негуманітарних вишах, є і інші проблеми, пов'язані з їх викладанням. Це, насамперед, відсутність креативних навчальних програм з цих дисциплін, які б не дублювали шкільний курс, а давали студентам змогу, з одного боку, долучитися до історичної та культурної спадщини свого народу, а з іншого, розвивали навички осмислення соціокультурної реальності, рефлексії щодо зв'язку подій сьогодення зі справами «давно минулих днів» . Другою проблемою, на наш погляд, є недостатність в непрофільних вишах висококваліфікованих кадрів, які б, перш за все, могли якісно викладати курс історії української культури або культурології. Зазвичай, ці дисципліни викладають історики або філософи, які не мають достатньої підготовки з питань теорії та історії саме культури. Третя проблема – це відсутність і до сьогодні якісних підручників, насамперед, з історії української культури, що ускладнює самостійну підготовку

студентів, яка в навчальних планах останніх років займає вже 50, а іноді і 70% навчального часу, що відводиться на вивчення дисциплін. І, найважливіше, це неможливість залучити на заняттях сучасні медійні і інформаційні технології через застарілість матеріально-технічної бази багатьох вишів та відсутності коштів на її оновлення. Залучення до процесу навчання цих технологій давно активізувало творчі пошуки педагогів в інших країнах, зробило процес засвоєння студентами інформації більш ефективним. Але в нашій країні переважна більшість викладачів, наприклад, історії української культури не має можливості наочно продемонструвати студентам найяскравіші зразки культурної спадщини нашого народу.

Отже, наразі культурно-історична складова вищої освіти в непрофільних навчальних закладах, на наш погляд, потребує державної підтримки і вдосконалення шляхом вирішення вищезазначених проблем. Це обумовлюється ситуацією в країні, і в світі в цілому, коли поряд з безпосередніми фаховими знаннями і навичками, набувають значення ціннісні, культурні орієнтації особистості, її гуманістичні ідеали. Формування всебічно розвиненої людини, суб'єкта культурно-історичного процесу є неможливим без осмислення історії свого народу та засвоєння його культурних надбань. Тож історичні і культурологічні дисципліни, на нашу думку, мають бути інтегровані в систему вищої технічної, економічної, природничої освіти тощо.

Список використаних джерел

1. Теоретико-методологічні засади інтеграції змісту гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах негуманітарного профілю: монографія/ За заг. ред. Г. В. Онкович. – К.: Педагогічна думка, 2012.

А. О. Клименко

НОВІТНЯ ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НА ПРАКТИЦІ

У сучасному освітньому просторі, який має принципово відкритий, демократичний характер, склались нові суб'єкт-суб'єкні відносини між студентами і викладачем. Суть цієї нової освітньої нової парадигми полягає у зміні ролей учасників освітнього процесу, коли студенти самі відповідають за своє навчання, а викладач більше допомагає студентові вчитися, ніж навчає його. Головне завдання викладачів – сформувати потяг і творче ставлення студентів до навчання, створити для цього відповідні умови. Викладач виступає скоріше у ролі тренера, який розробляє план спільної взаємодії, дає корисні поради і контролює роботу учасників команди [2, с. 190]. Відповідно актуальним завданням для вітчизняної педагогічної науки є вироблення ключових стратегій реформування й розвитку системи вищої освіти, які знайдуть своє остаточне оформлення у сучасній парадигмі української вищої школи.

Мета моєї наукової розвідки – дослідити стан сформованості новітньої парадигми української вищої школи та обґрунтувати найбільш актуальні напрями її реформування.

Сучасні науковці вказують на необхідність випереджаючого розвитку системи освіти. Особливістю випереджаючої парадигми розвитку освіти є фундаменталізація, яка повинна суттєво підвищити її якість, модернізувати зміст освіти, привести її у відповідність з новітніми досягненнями сучасної науки, культури і соціальної практики. В умовах невизначеності, критичних і стресових ситуаціях, коли людина стикається з новими складними природними і соціальними явищами, наукові знання і високі етичні принципи є надійною опорою [6].

Серед інших важливих елементів, які формують парадигму української вищої школи, слід назвати такі: вироблення нової системи цінностей у молоді і нових відносин між викладачем і студентом; формування такої мотивації навчання, яка орієн-

тована на актуалізацію власної системи цінностей; подолання технократизму освіти; забезпечення освітнього процесу новими методиками із гуманістичним спрямуванням; орієнтація на цілісно-розумовий та морально-естетичний зміст навчання, привнесення в нього елементів духовної самобутності та реальної самодіяльності [2].

Важливим є переосмислення процесу навчання – воно повинно мати на меті не нав'язування студентові знань, а розвиток його природних здібностей, розвиток його вміння навчатися впродовж усього життя, що сприятиме формуванню його в подальшому як висококваліфікованого конкуренто спроможного фахівця [4, с. 77].

У стосунках між викладачем і студентом повинен відбутися корінний перелом: замість передачі знань від першого другому повинна розвиватись активна співпраця, у результаті якої студент здобуває знання, формує уміння і навички, а викладач оволодіває майстерністю. Спільним об'єктом діяльності викладача і студента виступає фах, на оволодіння яким спрямована співпраця [2, с. 190].

Переконана, що вища освіта України, незважаючи на складність вирішення стратегічних проблем, не залишиться незмінною. У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» чітко визначені її основні завдання завданнями: приведення мережі ВНЗ і системи управління вищою освітою у відповідність із потребами розвитку національної економіки та запитів ринку праці; створення дослідницьких університетів, розширення автономії ВНЗ; перегляд та затвердження нового переліку професій педагогічних і науково-педагогічних працівників; розроблення стандартів вищої освіти, зорієнтованих на компетентнісний підхід, узгоджених із новою структурою освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти та з Національною рамкою кваліфікацій; розширення взаємодії ВНЗ із установами Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України щодо розвитку наукових досліджень у сфері вищої освіти; залучення роботодавців до співпраці з ВНЗ, зокрема, до участі у розробленні стандартів вищої освіти, організації проходження практики студентами, вирішенні питань надання першого робочого місця випускникам; дальше вдосконалення процедур і технологій зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти, які виявили бажання вступити до ВНЗ, як передумови забезпечення рівного доступу до здобуття вищої освіти; переоснащення навчальної, науково-методичної та матеріально-технічної бази ВНЗ [3].

Вкрай важливо навчити студентів самостійно здобувати знання. Адже на ринку праці необхідні не знання самі по собі, а здатність спеціаліста використовувати їх на практиці, виконувати певні професійні й соціальні функції. З одного боку, очевидно, що сучасна економіка орієнтована на кадри, які значно перевищують за рівнем освіти більшість випускників як середньої, так і вищої школи. Очевидно й те, що більш значущими й ефективними для успішної професійної діяльності є не розрізнені знання, а узагальнені вміння, які виявляються в здатності вирішувати життєві та професійні проблеми, здібності до іншомовного спілкування, підготовка у сфері інформаційних технологій.

Застосування в освіті компетентнісного підходу є одним із напрямів формування і розвитку ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [5]. Результатом такого процесу буде сформована загальна компетентність людини, що є сукупністю ключових компетентностей, – інтегрована характеристика особистості. Використання означеного підходу сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій професійної освіти, приводить до нового її змісту, методів і технологій. Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки ґрунтується на особистості учня та може бути реалізованим і перевіреним тільки в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «усіх» студе-

нтів, на суб'єктивні надбання одного студента, які можна виміряти.

Отже, проблема формування і реалізації на практиці сучасної парадигми української вищої школи потребує не тільки глибокого її осмислення широким загалом науково-педагогічних працівників нашої країни, але й максимальної активізації суспільних зусиль задля її втілення в реалії вищої освіти з метою виходу на світовий конкурентноспроможний рівень.

Список використаних джерел

1.Андреев, А. Л. Компетентностная парадигма в образовании : опыт философско- методологического анализа / А. Л. Андреев // Педагогика. – № 4. – 2005. – С. 19–27. 2.Волович В. Болонський процес і нова парадигма освіти в Україні / В. Волович // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : наук.-теор. часопис. – 2004. – № 4. – С. 189–199. 3.Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/344/2013. 4.Охременко О. Вчені ступені і Болонський процес: проблеми і перспективи розвитку вітчизняної науки / О. Охременко // Персонал. – 2007. – № 8. – С. 65–69. 5.Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З.Н.Курлянд. – К.: Знання, 2007. – 495 с. – С. 449. 6.Січкаренко Г.Г. Трансформації вищої освіти в незалежній Україні: моногр. / Г.Г.Січкаренко. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 362 с.

М. О. Шевелуха, І. В. Царьова

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМІ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Освіта є однією з найважливіших інституцій сучасного суспільства. Виконуючи функцію трансляції знань, накопичених у процесі наукового пізнання світу, від одного покоління до іншого освіта забезпечує неперервність наукового прогресу. Найсуттєвішою ознакою процесів, що відбуваються сьогодні у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України, є «обвальна інноваційність» (М. Кларін). Педагогічними колективами ВНЗ активно апробуються вітчизняні та зарубіжні освітні технології, альтернативні традиційній, створюються авторські школи, розробляються й запроваджуються в навчально-виховний процес авторські навчальні програми, методики, технології тощо.

Мета – розглянути актуальні аспекти проблем освіти і науки в українських реаліях.

В Україні завдяки зусиллям не одного покоління педагогів створено міцний фундамент народної освіти, завдяки чому українська нація визнається однією з найосвіченіших у світі. Потреби змін у системі освіти зумовлюються низкою факторів міжнародного характеру. Процеси глобалізації визначають формування єдиного ринку праці. Це, у свою чергу, вимагає активізації процесу універсалізації освіти, основними напрямами реалізації якої є: максимальне наближення змісту навчання; створення єдиної системи виміру засвоєних знань; досягнення співмірності етапів навчання (бакалавр, магістр, доктор); спрощення процедури визнання дипломів та наукових ступенів [5, с. 73].

Майбутнє України пов'язане з Європою. У ній, як і в інших розвинених державах, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Входження у Болонський простір є для українського суспільства важливим та необхідним через потребу вирішення проблем: визнання українських дипломів за кордоном; підвищення ефективності та якості освіти і відповідно конкурентоздатності українських ВНЗ та їхніх випускників на європейському і світовому ринку праці [1, с. 5].

Участь системи вищої освіти України в болонських перетвореннях спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів її якості. При цьому еволюцію системи освіти не слід відокремлювати від інших сфер суспільства. Вона має розвиватися в гармонійному взаємозв'язку із суспільством в цілому, беручи на себе роль його провідника [3].

Об'єднання різних установ навколо ВНЗ III–IV рівнів акредитації в Україні сприяє створенню університетських регіональних округів. Це дасть можливість сформувати потужні регіональні, корпоративні та дослідницькі університетські центри, у яких зосереджено високий методичний, науково-педагогічний і виховний потенціал, а також вирішити проблеми якісного кадрового забезпечення навчального процесу, провести якісний моніторинг вищої освіти в державі та забезпечити належну якість організації навчального процесу, наукової діяльності та якості вищої освіти [2, с. 137].

Таким чином, до основних проблем освіти в Україні можна віднести:

1. Значне падіння рівня професійної освіти, пов'язане зі зниженням престижу навчання. Воно поступово веде до зниження загальноосвітнього рівня населення взагалі. Зрозуміло, що, крім зниження професійно-кваліфікаційного рівня зайнятих в народному господарстві, це робить негативний вплив на суспільну мораль.

2. Погіршення умов навчально-виховного процесу. Відбувається скорочення будівництва навчальних закладів, руйнування їх матеріально-технічної бази, погіршення технічного оснащення, харчування, побутових умов. Основна причина такого стану – вкрай недостатнє фінансове забезпечення освіти. З національного доходу на фінансування освіти виділяється всього 4-5%, тоді як законодавчо свого часу був визначений показник 10%.

3. Погіршення якості професійної діяльності професорсько-викладацького складу. Поряд з проблемою оплати їх праці в останні роки з'явилися проблеми падіння престижу навчання і освіти, унаслідок чого спостерігається зниження соціального статусу викладача [4].

Отже, щоб підвищити якість освіти і зробити наші навчальні установи конкурентоздатними як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках, необхідно розширити їхню автономію.

Список використаних джерел

1.Вакачрук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / І.О.Вакарчук // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2008. – № 13. – С.3–19. 2.Згуровський М. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України М. З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с. 3.Коцур А. Вища освіта в Україні і Болонський процес / А. Коцур // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 80–85. 4.Мукан В. Болонская система: прогресс или деградация? / В. Мукан // Кампус. – 2009. – № 5. – С.40–43. 5.Чепорнюк Є. Болонський процес очима студента / Є. Чепорнюк // Персонал. – 2007. – № 9. – С. 73–75.

С. Є. Горяна

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ СПІЛКУВАННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВИКОРИСТИННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Розвиток системи освіти у культурно-історичних вимірах сучасного суспільства вимагає від психолого-педагогічної науки й практики модернізації методів і технологій навчання. Не викликає сумнівів той факт, що розвивальний потенціал продуктивних методик викладання навчальних дисциплін і технологій навчання (І.М. Дичківська, О.В. Лесіна, І. Підласий, І.В. Родигіна, В.П. Телячук, В.А. Терещенко) є дуже високим і реалізація його безпосереднім чином впливає на розвиток компетентностей школярів [3, с.34], інтерактивні технології, зокрема, сприяють розвитку конструктивних стратегій спілкування школярів підліткового віку.

Інтерактивна модель навчання в цілому має на меті створити комфортні умови навчання, за яких учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [2; 4]. Вона передбачає активність у навчальному процесі кожної особистості, га-

рантує позитивний кінцевий результат пізнавальної діяльності. Однією з форм інтерактивного навчання є співробітництво або кооперація – спільна діяльність вчителя і учнів для досягнення загальних цілей навчання. Колективна (кооперативна) форма навчальної діяльності учнів – це форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою [2; 4]. За такої організації навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Кооперативне навчання відкриває для учнів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями високих результатів засвоєння знань та формування умінь. Ця модель легко й ефективно поєднується із традиційними формами і методами навчання і може застосовуватись на різних етапах навчально-виховного процесу.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень із даної проблеми дозволив встановити посилення інтерактивності вчителя з учнями в умовах так званого діалогічного спілкування і взаємодії за рахунок усунення комунікативних бар'єрів, зростання взаєморозуміння між ними. Його ознаками є позитивне взаємосприймання учнів і вчителя, доброзичливі взаємин, взаєморозуміння, можливість виявити свою неповторність кожним з учасників, у тому числі у групових формах роботи, що із потребують від учнів навичок конструктивного спілкування.

З метою уточнення базових тенденцій спілкування школярів підліткового віку нами було зорганізовано емпіричне дослідження на базі Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 88. Вибірку склали 43 учні 9-х класів віком 14-15 років. Основними векторами дослідження було обрано оцінку самоконтролю підлітків у спілкуванні (за методикою М.Снайдер), та рівень комунікативної толерантності особистості школярів вибіркової сукупності (згідно із опитувальником В.В. Бойко).

Узагальнені результати психодіагностичного вимірювання означених тенденцій представлені у таблиці 1.

Таблиця 1. **Виявлення базових тенденцій спілкування школярів підліткового віку**

Параметри виявлення / **Рівень аналізу**	**Самоконтроль у спілкуванні**	**Комунікативна толерантність особистості**
	Кількість підлітків (у %)	
Високий рівень	16,3 % (7 осіб)	11,6 % (5 осіб)
Середній рівень	30,2 % (13 осіб)	25,6 % (11 осіб)
Низький рівень	53,5 % (23 особи)	62,8 % (27 осіб)

Аналіз отриманих емпіричних даних засвідчив, що переважна більшість школярів-підлітків (53,5 % респондентів) демонструють низький рівень самоконтролю у спілкуванні. Це проявляється у прямолінійності висловлювань, стереотипності поведінки, неготовності змінювати її залежно від ситуації. Значна кількість школярів виявляє середній рівень самоконтролю (30,2 % учнів у 9-х класах), що свідчить про щирість підлітків у спілкуванні, проте нестриманість у своїх емоційних проявах. І лише 16,3 % підлітків вибіркової сукупності мають високий рівень контролю: вони легко входять у будь-яку роль, гнучко реагують на змінення ситуації, добре відчувають і навіть можуть передбачити враження, яке справляють на оточення.

Аналіз рівня комунікативної толерантності особистості у відповідях респондентів на питання методики В.В. Бойка дозволив визначити рівень терпимості школярів щодо інших людей. Було з'ясовано, що переважна більшість школярів виявила низький рівень комунікативної толерантності (62,8 % учнів) і лише 11,6 % підлітків мають високий рівень виявлення комунікативної толерантності у спілкуванні.

Результати психодіагностичного дослідження дозволяють говорити про недостатній рівень сформованості у школярів підліткового віку мовної культури, що позначається на стратегіях міжособистісного спілкування особистості в епоху дорослішання. Розглядаючи конструктивні стратегії спілкування як засвоєні на знаннях та чуттєвому досвіді здатності особистості орієнтуватися в ситуаціях спі-

лкування, Ю.Ємельянов наголошує на тому, що така здатність передбачає соціально-психологічне навчання, тобто можливість навчатися спілкуванню [1, с. 38]. А отже дана компетентність особистості потребує систематичного цілеспрямованого розвитку у спеціально створених умовах навчально-виховного процесу.

В основі формувального впливу щодо розвитку конструктивних стратегій спілкування школярів має бути комплекс інтерактивних методів навчання у контексті діяльнісного підходу [3, с. 41] (табл.. 2).

Таблиця 2. **Взаємодія учителя та учня щодо розвитку конструктивних стратегій спілкування**

Конструктивні стратегії спілкування	
Діяльність вчителя	**Діяльність учнів**
Використовує діалогічні методи. Організовує дискусії. Розробляє правила ведення дискусій (краще спільно з учнями). Спонукає висловлювати власну думку. Стимулює надання аргументованих відповідей. Вчить правильно ставити запитання та відповідати на них. Слідкує за культурою мовлення школярів і сам є взірцем цього. Пропонує письмові роботи у формі твору, есе, листа до товариша, звіту про експедицію відповідно до певної теми навчальної дисципліни. Створює проблемні ситуації. Проводить нестандартні уроки, що розвивають комунікативні вміння – урок-подорож, прес-конференція. Практикує захист учнями творчих робіт. Використовує інтерактивні методи навчання та прийоми педагогічної техніки комунікативної спрямованості – мозковий штурм, ділові ігри.	Висловлює свою думку. Вміє аргументовано її довести. Робить розповіді. Вміє написати тези, план, реферат. Проводить захист рефератів, проектів. Ставить запитання до учнів та вчителя. Здатний до толерантності у спілкуванні: визнає свої помилки, уникає категоричності, додержується культури дискусій. Використовує адекватну лексику.

Висновки. Однією з умов підвищення ефективності навчання є інтерактивна взаємодія – різновид між особистісної взаємодії, що забезпечує організацію та виконання спільної діяльності, відзначається високою мірою взаємної узгодженості, взаємопов'язаності, взаєморозуміння її суб'єктів, виступає в єдності ділової та особисто-емоційної сторін та спричиняє активуючий вплив на особистість її учасників [4, с. 62].

Сутність інтерактивних методів навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії учнів. Це – спів навчання, взаємонавчання, де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними об'єктами навчання.

Організація інтерактивного навчання передбачає розвиток конструктивних стратегій спілкування школярів. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Під час інтерактивного навчання учнів вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення, виховуються почуття толерантності.

Список використаних джерел

1.Адміністратору школи. Тренінги з розвитку комунікативності вчителів / уклад. А.Г.Дербеньова, А.В. Кунцевська. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 191 с. – (Серія «Тренінги в педагогічній практиці»). 2.Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004 – 352 с. 3.Родигіна І.В. Компетентністно орієнтований підхід до навчання / Ірина Вікторівна Родигіна. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 96 с. (Б-ка журн. «Управління школою» ; вип.. 8 (32). 4.Терещенко В.А. Діалогічність спілкування як умова інтерактивної взаємодії вчителя з учнями / В.А.Терещенко // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. С.Д.Максименка, Л.А.Онуфрієвої. – Вип. 9 – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – 836 с. – с. 619-628.

С. В. Дашковська

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ШКОЛЯРІВ ДО ВИВЧЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ КРИВОГО РОГУ

У географічній освіті розвиток пізнавального інтересу можливий через краєзнавчу складову. Краєзнавчий принцип навчання передбачає системне встановлення зв'язків певного шкільного курсу географії із тими знаннями, що здобувають учні у процесі безпосереднього дослідження краю. Наочне уявлення про географічні характеристики рідного краю сприяє освоєнню школярами географії інших районів країни або зару-біжжя [1].

Аналіз науково-методичної літератури та власний досвід викладання географічного краєзнавства у КЗШ № 88 м. Кривого Рогу дозволяє нам констатувати недостатність забезпечення курсів географії рідного краю краєзнавчою та методичною літературою та дефіцит часу на вивчення географічного краєзнавства. Проте групові форми навчання (зокрема й екскурсійно-туристичні) надають значно більше можливостей для підкріплення процесуального компоненту діяльності. В традиційних формах навчання (семінари, лекції) вчителі обмежуються підкріпленням переважно результатів діяльності, досягнень, інтерактивні ж форми роботи впливають на внутрішню мотивацію діяльності школярів, активують пізнавальний інтерес.

З метою дослідження обізнаності учнів 8-9-х класів із проблем географічного краєзнавства та, зокрема, виявлення інтересу респондентів до вивчення історії вулиць мікрорайону проживання нами було проведено опитування школярів КЗШ № 88. Вибірка носила квотовий характер (по 20 учнів 8-х та 9-х класів). Аналіз результатів опитування виявив певну поінформованість учнів 8-9-х класів із проблем географічного краєзнавства: 60 % учнів (24 особи) знають про існування у Кривому Розі цікавих історико-культурних та природно-рекреаційних об'єктів; при цьому 37,5 % школярів (15 осіб) виокремлюють значущі історико-культурні об'єкти, а 22,5 % орієнтуються на значущість природно-рекреаційних об'єктів.

55 % школярів (22 особи) зазначили, що цікавляться інформацією краєзнавчої географії Криворіжжя, основними джерелами інформації при цьому називають ЗМІ та Інтернет - ресурси. 45 % респондентів (18 осіб) байдуже ставляться до об'єктів географічного краєзнавства.

Водночас 100 % учнів 8-9-х класів погодились, що об'єкти краєзнавчої географії безпосереднього місця їх проживання (наприклад, історії вулиць Довгинцівського району м. Кривого Рогу) потрібно вивчати у шкільному курсі географічного краєзнавства. Зібрані факти дають змогу говорити про те, що більшість суб'єктів навчального процесу у закладах середньої освіти відзначають позитивну роль вивчення географічного краєзнавства, дослідження історико-культурних та природно-рекреаційних об'єктів великого промислового міста у підвищенні рівня знань із географії, означений процес потребує більшого методичного забезпечення і систематичного використання форм екскурсійно-туристичної роботи із школярами.

Задля уточнення психологічного підґрунтя проблеми розвитку пізнавального інтересу школярів до вивчення туристичних ресурсів м. Кривого Рогу нами було проведене емпіричне дослідження, спрямоване на виокремлення базових характеристик пізнавальної діяльності школярів-підлітків.

Вибірку склали 27 учнів 8-А класу КЗШ № 88 м. Кривого Рогу.

Виявлення рівня вираження пізнавальної потреби школярів було здійснено за допомогою методики «Пізнавальної потреби» В.С.Юркевича. Методика розроблена у вигляді програми експертного оцінювання діяльності школярів, яке проводить учитель на підставі спостереження, бесід із іншими учителями, батьками школярів.

Узагальнені результати дослідження наведені у таблиці 1.

*Таблиця 1.***Рівень вираження пізнавальної потреби школярів (за методикою «Пізнавальна потреба» В.С.Юркевича)**

Рівень вираження пізнавальної потреби	**8-А клас (27 школярів) кількість учнів, %**
Високий (17-25 балів)	14,8 % (4 учні)
Помірний (12-16 балів)	37 % (10 учнів)
Низький (менше 12 балів)	48,2 % (13 учнів)

Як видно із таблиці, у більшості школярів (48,2 %) пізнавальна потреба виражено недостатньо. Значна кількість школярів (37 %) мають помірний рівень вираження пізнавальної потреби, що свідчить про низьку імовірність пізнавальної активності школярів даної групи, оскільки саме потреба тлумачиться у психології діяльності як джерело активності особистості. За таких умов стимулювати пізнавальну діяльність школярів можна лише зовні, що не є оптимальним для пошуку науково-дослідної діяльності.

З метою виявлення ставлення школярів-підлітків до навчання і до вивчення зокрема географічного краєзнавства нами була використана анкета «Моє ставлення до навчання» Л.М.Балабкіної. Крім того ми намагалися виявити ставлення школярів зокрема до вивчення географічного краєзнавства рідного міста.

Узагальнені результати дослідження наведені у таблиці 2.

Таблиця 2. **Ставлення підлітків до навчання і зокрема до географічного краєзнавства**

Тип ставлення до навчання	**8-А клас, кількість учнів, %**	
	загальне ставлення	**ставлення до географічного краєзнавства**
Активно-позитивний (16-14 балів)	7,4 % (2 учні)	14,8 % (4 учні)
Позитивний (13-10 балів)	25,9 % (7 учнів)	37 % (10 учнів)
Байдужий (9-8 балів)	59,3 % (16 учнів)	37 % (10 учнів)
Негативний (7-5 балів)	7,4 % (2 учні)	11 % (3 учні)
Дуже негативний (4-0 балів)	0	0

Як видно із таблиці, більшість школярів-підлітків у виявленні ставлення до навчання демонструють байдужість (59,3 %). Незначна кількість учнів серед респондентів виявляють активно-позитивне ставлення до навчання, що передбачає зокрема ініціативність у пошуку знань (7,4 %). Аналогічне співвідношення кількості школярів із різним типом ставлення до навчання простежується і у ставленні до вивчення географії (географічного краєзнавства). Значна кількість школярів (37 %) байдуже ставить до даного предмету, лише 14,8 % демонструють активно-позитивне ставлення до вивчення географічного краєзнавства.

Виявлені нами характеристики пізнавальної діяльності школярів не суперечать віковим особливостям підлітків і дозволяють визначити в якості психолого-педагогічних умови розвитку пізнавального інтересу школярів до вивчення туристичних ресурсів Кривого Рогу такі: 1) урахування вікових особливостей розвитку школярів-підлітків; 2) систематичне впровадження методичного комплексу щодо розвитку пізнавального інтересу школярів до вивчення туристичних ресурсів Кривого Рогу у навчально-виховному процесі (забезпечення школярів інструментарієм для освітньої діяльності, використання системи реконструктивно-варіативних та творчих робіт, відслідкування результативної пізнавальної діяльності школярів та коригування дій тощо); 3) застосування системи інтерактивних методів навчання географічного краєзнавства у ситуаціях успіху, що сприяє підкріпленню пізнавальної активності школярів в організації навчального процесу.

Активізація пізнавальної діяльності школярів у навчально-виховному процесі потребує впровадження особистісно-орієнтованого та компетентністного підходів, що розуміються як допомога кожному учневі у вироблені особистого вектору розвитку на основі власного життєвого досвіду.

З метою підвищення рівня краєзнавчої обізнаності та культурної вихованості

школярів у практиці роботи сучасної школи доцільно застосовувати форми роботи, які передбачають використання знань про видатні пам'ятки культурної спадщини Криворіжжя (наприклад, реалізація проекту «Імена відомих людей у вулицях моєї малої Батьківщини): 1) проведення тематичних екскурсій до об'єктів культурної спадщини; 2) використання краєзнавчого матеріалу на уроках географії; 3) самостійна робота учнів із літературними джерелами при підготовці рефератів, відповідей; 4) робота із фондами міських установ; 5) проведення навчальних екскурсій до краєзнавчих об'єктів; 6) організація наукової роботи учнів у рамках Малої академії наук України.

Особливо важливим є дотримання тих вимог, які висуваються щодо змісту краєзнавчого матеріалу, який використовується на уроці: відбір інформації, що сприяє формуванню учнів наукового світогляду; типовість краєзнавчого матеріалу для конкретної території (на конкретних фактах школярів мають вчитися бачити відображення загальних закономірностей життєдіяльності природи і людського суспільства); відомості, які розкривають природно-економічні умови рідного краю, повинні відповідати програмним вимогам курсів шкільної географії [2].

Отже, поєднання у навчально-виховному процесі психолого-педагогічних впливів, орієнтованих на врахування вікових особливостей розвитку школярів-підлітків та збагачення досвіду самостійної пізнавальної діяльності учнів, а також стратегії актуалізації потенційних можливостей школярів у системі інтерактивних методів навчання забезпечить системний підхід до реалізації розвитку пізнавального інтересу школярів до вивчення туристичних ресурсів Криворіжжя при вивченні географічного краєзнавства.

Список використаних джерел

1.Орлова И.В. Тренинг профессионального самопознания: теория, диагностика и практика педагогической рефлексии / И.В. Орлова – Спб.: Речь, 2006. – 128 с. 2.Панина Т.С. Современные способы активизации обучения: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Т.С. Панина, Л.Н. Вавилова; под. ред.. Т.С. Паниной – 2-ое узд. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с. 3.Пилипенко Л.К. Соціальна рефлексія як складова життєвого самовизначення сучасної молоді / соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / [за ред.. Максименко С.Д., Циби В.Т., Шайгородського Ю.Ж. та ін..]. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. – с.258-269.

С. К. Костючков

ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ: КОНВЕРГЕНТНІСТЬ, ПЛЮРАЛІСТИЧНІСТЬ ТА ІМПЛІКАНТНІСТЬ НАЯВНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ

В своїх теоретичних побудовах ми виходимо з необхідності обґрунтування того факту, що сучасному періоду розвитку суспільства притаманною є поліпарадигмальність освіти – існуючі в науково-практичному просторі парадигми взаємодоповнюють одна іншу, конвергують та мають культурно-історичну наступність; водночас парадигми освіти носять міждисциплінарний характер, вирізняються спрямованістю на дотримання інтересів людини, суспільства й держави, змістовою плюралістичністю, гармонізацією різноманітних підходів, міжпарадигмальною імплікацією, відкритістю до комунікації; також парадигми освіти ураховують (принаймні, мають зважати на…) певну залежність освітньої системи від різноманітних суспільних інституцій.

Визначення й обґрунтування парадигми сучасної освіти імпліцитно вимагає дотримання ряду вимог, урахування яких дозволяє ефективно пояснювати й прогнозувати процеси розвитку системи освіти та які є принципами побудови самих освітніх парадигм. Сюди можна віднести принцип розвитку людини, індивіда, особистості, громадянина як мету освітнього процесу; відповідність шляхів розви-

тку освіти, її тенденцій та перспектив генеральним напрямам розвитку суспільства; визначення взаємозв'язків освіти з наближеними до неї соціальними інститутами й системами: родиною, культурою, наукою, державою тощо.

Безумовно, кожна історична епоха продукує характерну для неї освітню парадигму, що розглядається суспільством як найбільш аттрактивна модель організації освітнього й виховного процесу в даних соціальних, політичних, економічних і культурних умовах. Засадничими філософськими питаннями, необхідними у постановці при визначенні характерних ознак визначеної освітньої парадигми постають такі: чому навчають, як навчають, для чого навчають і виховують людину в даний час і в конкретному місці. Парадигмальні характеристики освіти визначаються соціальними умовами, що її породжують. У відповідності з кількома глобальними соціальними революціями відбуваються й зміни в освітній діяльності.

Парадигмальна освітня революція періоду індустріального суспільства розпочинається в часи виникнення й подальшого розвитку індустріального суспільства та завершується в наш час, в епоху постіндустріального суспільства. В постіндустріальному суспільстві розпочалася парадигмальна освітня революція інформаційної епохи; постмодерна філософсько-освітня парадигма і зараз перебуває в процесі формування основних її елементів та формулювання завдань освітнього розвитку. В межах цієї парадигми реалізується перетворення сфери освіти на основну сферу життєдіяльності людини й суспільства та докорінне переформатування освітньої діяльності в контексті забезпечення оптимальних умов для саморозвитку й самореалізації особистості, гармонізацію відносин між людиною, суспільством та природою, забезпечення перспективи виживання людства.

У постіндустріальну епоху освітня сфера стала однією з рушійних сил науково-технічного прогресу, набула значення сфери державної політики, реалізувала перезавантаження ціннісного контенту в напрямі пріоритетності гуманних, загальнолюдських цінностей, стала загальнодоступною, без жорстко визначеної соціальної диференціації. В цей же час конституювалася педагогічна наука, вся система освіти почала функціонувати на науково обґрунтованій основі. Функціональний імператив освітньої сфери розпочав трансформацію, переорієнтовуючись на розвиток особистості як пріоритетну ціль у порівнянні з завданнями професійної підготовки [2].

Слід зауважити, що поняття парадигмальної освітньої революції вбачається вельми продуктивним у процесі аналізу стану освіти в умовах глобалізації та інтернаціоналізації світу, насамперед тому, що людська цивілізація в умовах першої чверті XXI століття знаходиться в пункті біфуркації: в перспективі – або зникнення людства з обличчя планети, або вироблення та реалізація шляхів розумного управління процесом подальшого суспільного розвитку.

Проблема розроблення парадигми сучасної освіти була актуалізована Всесвітньою конференцією ЮНЕСКО з вищої освіти, яка відбулася в Парижі ще у жовтні 1998 року. Конференція задекларувала, що в зв'язку з необхідністю «культурного, соціально-економічного й екологічного стійкого розвитку людства, націй та співтовариств, перед вищою освітою постають грандіозні завдання, що вимагають її найрадикальнішого перетворення та відновлення, піддавати якому її ще ніколи не доводилося» [1]. Цілком закономірно ЮНЕСКО проголосила XXI століття «Ерою освіти» та визначила пріоритетність питань стосовно глобальних тенденцій розвитку вищої освіти. В підсумковому документі конференції «Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи та практичні заходи» були сформульовані нові орієнтири розвитку вищої освіти: 1) забезпечення рівноправного доступу до вищої освіти; 2) концепція освіти впродовж усього життя; 3) здійснення переходу від виховання громадянина певної країни до формування громадянина світу, людини відповідальної, чиї освіченість та мораль відповідатимуть рівню складності тих завдань, які їй доведеться вирішувати на рівні світових вимог;

4) гармонізація відносин з ринком праці, передбачення суспільних потреб за рахунок цільового розвитку підприємницьких навичок випускників вищих навчальних закладів згідно із соціальним запитом і сприяння їх працевлаштуванню; 5) інноваційний підхід до освіти, оновлення її змісту, пошук нових методів підготовки, організації практики, засобів навчання тощо; 6) поступова зміна пріоритетів і співвідношення у вивченні та викладанні природничих наук і перехід лідерства до наук «людського» напряму; 7) дотримання принципової політики підбору й формування кадрового складу освітян, стимулювання їх до інноваційної науково-педагогічної діяльності, забезпечення належним професійним і фінансовим статусом; 8) забезпечення координованої форми співробітництва систем, інститутів та навчальних програм з метою уніфікації стандартів підготовки фахівців у різних країнах світу; 9) розгляд майбутніх фахівців як головних партнерів і відповідальних осіб в оновленні вищої школи; 10) налагодження ефективного міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти [1].

Підкреслюючи парадигмальність освіти, точніше, її поліпарадигмальність, слід зазначити, що вироблення науковою спільнотою єдиної, інтегральної освітньої парадигми, актуальної для даної сучасності вбачається етіологічно неможливим; причина, як вже було зазначено вище, в плюралістичному характері сучасності – якщо вона множинна, відповідно, й моделі і механізми засвоєння такої сучасності мають бути настільки ж множинними та різноманітними.

Список використаних джерел

1.Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры. – Париж, 1998. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.anoitt.ru/students/deklaracia.php. 2. Романенко М. І. Філософія освіти: історія і сучасність: монографія / М.І.Романенко. – Дніпропетровськ: Промінь, 2001. – 180 с.

В. В. Маврін

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

На шляху зміцнення державності, стабілізації економіки, підвищення рівня життя громадян і, в кінцевому рахунку, європейської інтеграції перед Україною постає ряд викликів, серед яких стратегічно важливим є удосконалення вітчизняної освіти відповідно до світових стандартів та з урахуванням провідних тенденцій XXI століття: глобалізації, інформатизації, розвитку наукоємних технологій, зростання динаміки суспільних процесів тощо. Це потребує вирішення гострих проблем вітчизняної освіти: кризи традиційних виховних моделей, що ускладнює передачу загальнолюдських цінностей підростаючому поколінню; недостатньої ефективності розвитку в учнів проектної культури та готовності до перспективного саморозвитку; відсунення важливих суспільно-гуманітарних («вічних») питань на периферію педагогічного дискурсу; появи рецидивів декадентської та нігілістичної життєвої філософії. Перспективною освітньою концепцією, яка дозволяє успішно вирішити ці проблеми, є педагогіка життєтворчості особистості, цільовим пріоритетом якої є становлення учня як суб’єкта свого життя, здатного і готового до його проектування та успішного здійснення.

Інтенсивний розвиток гуманітарного пізнання зумовив звернення філософів, психологів і педагогів до феномену життєтворчості особистості. Так, впливовий філософ Ж.-П. Сартр першим принципом екзистенціалізму вважав принцип суб’єктності, що постулює здатність людини до самотворення. Людина – це істота, яка спрямована у майбутнє і усвідомлює, що вона проектує себе в майбутньому. Підкреслюючи цю людську здатність, вчений зазначав, що особистість – це передусім проект, що переживається суб’єктивно, а не мох і не цвітна капуста. Людина

стане такою, яким є її проект буття [4, с. 321].

Відомий психолог К. Роджерс доводив, що кожна людина, яка прагне до особистісного становлення, повинна вирішити для себе проблему визначення смисложиттєвих орієнтацій і життєвої мети. «Яка мета мого життя?», «До чого я прагну?» – ці питання час від часу задає собі кожна людина, іноді спокійно, іноді у відчаї. Це старі-престарі питання, які задавалися і на які давалися відповіді в кожному столітті історії. Однак це також і питання, які кожен індивід повинен поставити перед собою сам і сам на них відповісти [7, с. 165].

Зарубіжні педагоги Г. Драйден і Д. Вос констатують проблему недостатньої уваги вчителів до розвитку життєтворчого потенціалу дітей: «Дивовижно, але в більшості шкіл не викладається найважливіший «предмет» : учнів не вчать, як створювати своє власне майбутнє і як знаходити нові рішення» [6, с. 219]. Серед тенденцій, які визначать майбуття людства, автори виділяють нову революцію під девізом «зроби сам», яка не закінчується на самостійному пофарбуванні свого будинку і самостійному догляді за своїм садом, а полягає в самостійному управлінні всім своїм життям [6, с. 87].

Свідченням підвищеної уваги українських освітян до цієї інноваційної концепції є проведення протягом останніх 10 років трьох всеукраїнських науково-пошукових і науково-практичних конференцій, присвячених актуальним питанням діяльності навчальних закладів на засадах педагогіки життєтворчості особистості, а також широке віддзеркалення її проблематики в тематичних напрямах роботи ще одинадцяти всеукраїнських конференцій. Результатом двадцятирічної науково-дослідної роботи та інноваційної практики українських педагогів стало видання 27 науково-методичних праць, практико зорієнтованих посібників, збірників матеріалів конференцій, в яких обґрунтовано теоретико-методологічні засади педагогіки життєтворчості особистості (І.Єрмаков, В.Нечипоренко, Д.Пузіков, М. Романенко, Л.Сохань та ін.), проаналізовано інноваційний досвід її реалізації у навчальних закладах різних типів (Ю.Галенко, Л.Грінь, В.Довбиш, А.Косовський, В.Кузько, Н.Куржанова, Л.Меншикова, В.Нечипоренко, О.Радиш та ін.), розглянуто перспективи подальшого вдосконалення загальноосвітньої практики на засадах педагогіки життєтворчості особистості (Л.Вознюк, І.Єрмаков, Л.Завірюха, В.Нечипоренко, М. Романенко, Л.Сохань та ін.).

Освітня концепція педагогіки життєтворчості успішно впроваджується у багатьох навчальних закладах України. Так, тільки на Дніпропетровщині, за даними ректора обласного інституту післядипломної педагогічної освіти М. Романенка, ідеї життєтворчості системно реалізують 26 експериментальних навчальних закладів [5, с. 3].

Успішність подальшої інноваційної діяльності вітчизняних навчальних закладів на засадах педагогіки життєтворчості особистості залежить від вирішення таких актуальних проблем:

1. Становлення кожної особистості як суб’єкта життєтворчості в умовах навчального закладу. Як зазначають І. Єрмаков та ін., ідея життєтворчості полягає у вихованні людини – не простого носія інформації, а людини-творця, людини з високими духовними цінностями. Ця ідея реалізується на основі уявлення особистості про життя як творчий процес, що постійно змінюється і залежить передусім від самої людини. Квінтесенція педагогіки життєтворчості – від творчої особистості до мистецтва жити [2, с. 18].

2. Становлення особистості як суб’єкта пізнання в навчальному процесі. Значущість цієї проблеми в контексті педагогіки життєтворчості розкриває М. Романенко: «Традиційна освіта більшою чи меншою мірою повернута назовні і має на меті оволодіння знаннями про навколишній світ. Педагогіка життєтворчості ініціює радикальний перегляд предмету освітньої діяльності. Головна мета освітнього процесу – саморозвиток людини – має вирішуватися за допомогою адекватних за-

собів. Основним предметом освіти мають стати не стільки знання про навколишній світ, скільки знання про саму людину, її потенціал, можливості його використання» [3, с. 233].

3. Становлення особистості як суб'єкта колективних відносин у виховному процесі школи. Аналізуючи цю проблему, Л. Вознюк наголошує, що з позицій педагогіки життєтворчості кожна особистість є творцем як свого життя, так і життя суспільства, в якому вона діє [1, с. 149]. Через опанування суб'єкт-суб'єктних відносин у шкільні роки особистість вступає у доросле життя готовою до участі у різноманітних формах демократичної взаємодії громадян.

4. Психологічне забезпечення розвитку у школярів особистісних якостей і потенціалів, необхідних для успішної життєтворчості: життєвої антиципації (здатності до прогностичної побудови моделей власного майбутнього), оптимістичного сприйняття життєвої перспективи (необхідного для того, щоб повірити в свою здатність змінювати життя на краще), інтернальності (готовності взяти на себе відповідальність за своє життя), мотивації досягнення успіху (є важливим фактором емоційно-вольової готовності до досягнення свого акме) і стресостійкості (визначає здатність особистості до подолання кризових ситуацій у житті).

Успішне вирішення кожної з цих чотирьох проблем можливе за рахунок впровадження педагогами і психологами інновацій на відповідних рівнях: 1) освітньої системи закладу; 2) навчальної підсистеми; 3) виховної підсистеми; 4) психологічної підсистеми.

Список використаних джерел

1.Вознюк Л. В. Концептуальні засади шкіл життєтворчості / Л.В.Вознюк // Українська наукова школа психології і педагогіки життєтворчості: досягнення та орієнтири для XXI століття : ювілейний науково-методичний збірник / [За редакцією Л. В. Сохань та ін.]. – Запоріжжя : Видавництво ХННРБЦ, 2013. – С. 147-151. 2.Єрмаков І. Г. Життєтворчі обриси інноваційного поступу освіти / І. Г. Єрмаков, Л. В. Сохань, Г. М. Несен, В. В. Нечипоренко // Українська наукова школа психології і педагогіки життєтворчості: досягнення та орієнтири для XXI століття : ювілейний науково-методичний збірник / [За редакцією Л. В. Сохань та ін.]. – Запоріжжя : Видавництво ХННРБЦ, 2013. – С.16-24. 3.Романенко М. І. Концепція життєтворчості у контексті нової філософії освіти / М. І. Романенко // Українська наукова школа психології і педагогіки життєтворчості: досягнення та орієнтири для XXI століття : ювілейний науково-методичний збірник / [За редакцією Л. В. Сохань та ін.]. – Запоріжжя : Видавництво ХННРБЦ, 2013. – С. 229-235. 4.Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм и др. // Сумерки богов. – М. : Политиздат, 1990. – С.319-344. 5.Феномен інноваційної школи: життєтворчі пріоритети : практико-зорієнтований посібник / [Ред. рада: М. І. Романенко (голова), І. Г. Єрмаков (заст. голови), Л. В. Вознюк (загальна та наукова редакція) та ін.]. – Дніпропетровськ : «Інновація», 2010. – 463 с. 6.Dryden G. The New Learning Revolution / Gordon Dryden, Jeannette Vos. – Stafford : Network Educational Press Ltd., 2005. – 549 p. 7.Rogers C. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy / Carl Rogers; Introduction by Peter D. Kramer. – New York, Boston : Houghton Mifflin Company, 1995. – 418 p.

О. С. Бабічева, Д. Т. Артмеладзе, С. В. Нестеренко

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ УКРАЇНИ

В наш час, коли незалежність України стала незаперечним фактом, а освіта – власною справою українського народу, розбудова системи освіти та її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального та духовного потенціалу народу, зокрема, виходу вітчизняної науки на світовий рівень, в інтеграції України у світовий культурний простір. У сучасних умовах адаптуватися до швидких змін в усіх сферах людської життєдіяльності, є готовність відповідати на виклик сьогодення і це стає нагальною необхідністю.

Саме система освіти має забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації та

орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, вона стає підготовленою до життя у постійно змінюваному та суперечливому світі.

Серед нових наукових напрямів, що дають змогу ефективно покращити підготовку майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі, варто виділити акмеологію як нову галузь наукових знань, що утворилася й розвивається в процесі багаторічного пошуку взаємозв'язку психології та педагогіки як стрижня в системі наук про людину. Акмеологія досліджує закономірності просування людини до вершин професійної діяльності і до індивідуального розвитку. Головною акмеологічною проблемою є аналіз того, як відбувається рух шляхом самовдосконалення, у формуванні професійної спрямованості, розвиток у студентів здібностей до професійної діяльності, а також стимулювання розвитку професійної компетентності.

Метою даної роботи є розгляд проблеми формування професійної компетенції, яка має здійснюватися у процесі навчання студента у вищому навчальному закладі з врахуванням акмеологічного підходу.

Акмеологічний підхід конкретизує ідею гуманізації освіти на засадах сучасної ідеології виховання у вищому навчальному закладі, яка спрямована на досягнення подвійної мети: а) підготовку до майбутньої професійної діяльності; б) морально-духовне виховання особистості студента.

Еталонна модель професійної компетенції випускника вищого навчального закладу представлена у вигляді складової домінанти галузевого стандарту вищої освіти – освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця. Це передбачає кінцевий результат, тобто підготовку спеціаліста, який опанував необхідні знання, уміння, навички творчої діяльності, має відповідний світогляд, інтелектуальний рівень, ерудицію, навички самоосвіти, у якого сформовані професійні якості та моральна, естетична, екологічна культура.

Нагадаємо, що компетентність – це сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності та використовувати інформацію.

Професійну компетентність студента вищого навчального закладу, враховуючи акмеологічний підхід до її формування, можна визначити сукупністю нижченаведених складових: загальнокультурної, громадянської, функціональної, мотиваційної, соціальної.

Загальнокультурна компетентність включає духовно-ціннісні орієнтири людини, її гуманістичний світогляд, моральні та етичні принципи; передбачає оволодіння аналізувати й оцінювати важливі досягнення національної та світової культури; знання української та іноземних мов. Варто звернути увагу, що однією з найважливіших характеристик особистості є її моральна стійкість, яка дозволяє зберегти рівновагу психічного стану, не деградувати в умовах дії несприятливого соціуму.

Громадянська компетентність передбачає вміння студентів орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя, визначати власну позицію; виконання громадських обов'язків у межах місцевої громади, держави та її інститутів. Це є здатність до активної, відповідальної та ефективної реалізації громадянських прав та обов'язків заради розвитку демократичного суспільства; обов'язок захищати інтереси України, виконувати конституційні обов'язки, дотримуватися норм законодавства, вільно орієнтуватися в проблемах міжнародного політичного життя, геополітичній ситуації, розуміти місце і статус України в сучасному світі.

Функціональна компетентність – це є: по-перше, - уміння оперувати знаннями в навчанні, професійній сфері та житті загалом; по-друге, - здатність адаптуватися до великих потоків інформації і розуміти необхідність професійної мобільності; по-третє, - уміння правильно використовувати інформацію; по-четверте, - уміння

планувати, контролювати та оцінювати роботу.

Варто підкреслити, що високий рівень функціональної компетентності передбачає креативне (творче) мислення студента. Креативність наявна в інтелектуально-творчій ініціативі студента, широті асоціацій, швидкості, гнучкості та оригінальності його мислення, а також у високій мотивації до творчої діяльності.

Мотиваційна компетентність – це вміння студентів визначати власні цілі та переборювати труднощі в діяльності, а також здатність навчатися протягом життя, вміння досягати успіху в житті. У вищому навчальному закладі досить важливим є формування позитивного відношення студентів до обраної професії. Виходячи з позицій акмеологічного підходу, мотиваційна компетентність передбачає розвиток спеціальних здібностей в обраному виді діяльності і формування якостей особистості для їх реалізації, а також емоційній та вольових нахилів у сферах, які знаходять свій вираз у саморегуляції власних дій, самоосвіті і самовихованні.

Соціальна компетентність розглядається як складна система відношень особистості студента до суспільства, навчання, до трудової діяльності, та до самої себе. Вона включає здатність майбутнього фахівця до співробітництва та взаємопорозуміння, уміння брати на себе соціальні та етичні зобов'язання, дотримання етики ділового спілкування. Також соціальна компетентність майбутнього фахівця повинна містить вміння брати відповідальність за діяльність організації, в якій він буде працювати.

Врешті, можна дійти висновку, що досягнення високого рівня розвитку професійної компетентності студента вищого навчального закладу є одним з головних завдань сучасної освіти. Перспективність саме акмеологічного підходу до формування професійної компетентності студента вищого навчального закладу полягає в тому, що саме університет орієнтує особистість на постійне просування до вершин професійного, духовно-морального та фізичного розвитку.

Т. Ю. Мартиненко

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У широкому значенні поняття післядипломна освіта охоплює всі види освітньої діяльності. У вузькому змісті освіта дорослих - складова частина системи освіти, її відносно відособлена різновидність, основним завданням якої є сприяння різнобічному розвитку людини в період його самостійного життя.

Післядипломна освіта відрізняється від дитячо-юнацької освіти трьома головними особливостями: по-перше, специфікою контингенту (суб'єктами навчальної діяльності є особи, залучені до сфери професійної праці, що мають трудовий досвід), по-друге, своєрідністю освітніх установ (їх орієнтацією на освітні потреби осіб, що є суб'єктами різних видів практичної діяльності), по-третє, змістом цілей і завдань освітнього процесу, особливостями форм і методів педагогічної роботи із суб'єктами навчальної діяльності (акцент приділяється сучасному професійному і соціально-культурному досвіду, використанню переважно активних форм і методів навчання).

В останні роки завдяки введенню ряду законів, указів, розпоряджень з соціально-політичних, економічних, правових питанням стали чіткими контури соціально-освітньої інфраструктури, спрямованої на допомогу працівникам, які вивільняються, і безробітним громадянам в умовах реформування економіки. Головною частиною такої інфраструктури стає нова система професійної підготовки й перепідготовки незайнятого населення, яка адаптує освітній процес до мінливого характеру пропозицій на ринку праці. Розроблена структура й зміст цільових регіональних і територіальних програм професійної підготовки й перепідготовки незайнятого населення.

Однак, у цілому система освіти здатна гнучко й оперативно реагувати на мінливий попит на ринку праці, пристосована до дистанційних форм навчання, і як і раніше, є однієї з найбільш перспективних складових системи післядипломної освіти дорослих у цілому.

Розвиток ринку освітніх послуг, що надаються установами післядипломної освіти, у значній мірі обумовлений змінами на ринку праці. При оцінці професійної придатності роботодавець найчастіше висуває вимоги, що виходять за рамки освітніх стандартів.

Проведений нами аналіз освітньої реклами у дніпропетровських газетах із січня по червень 2015 року, показав, що 85% пропозицій належать до професійної (спеціальної) освіти, яка здійснюється шляхом переважно короткострокової підготовки.

Професійна спеціалізація пропонованих сьогодні у Дніпропетровській області додаткових освітніх послуг: (число пропозицій в % від загальної кількості): 1) підготовка у сфері іноземних мов - 25%; 2) освоєння комп'ютера, оргтехніки, секретарської справи - 19%; 3) економіко-фінансова підготовка (бухгалтер, економіст, менеджер, маркетолог та ін.) -18%; 4) техніко-виробнича підготовка (включаючи сферу автосервісу) - 16%; 5) підготовка у сфері послуг (гувернер, перукар та ін.) - 18%; 6) психологічна підготовка - 2,5%; 7) медична підготовка - 0,6%; 8) педагогічна підготовка - 0,5%.

У переліку спеціалізації мінімальні пропозиції з галузей науки, освіти, охорони здоров'я, тобто галузей, що перебувають у депресивному стані, до того ж для них характерна більш тверда регламентація, численні нормативні вимоги.

Широке поширення оперативних форм навчання цілком зрозуміло. З одного боку, створення їх менш трудомістке: не вимагає значних фінансових витрат, до того ж вони характеризуються більш високою мобільністю й гнучкістю. З іншого боку, уже починає проявлятися тенденція, пов'язана з небажанням приватних підприємців відривати людей на тривалий час від роботи. Право на життя ці нові форми завоювали у важких умовах конкурентної боротьби, більших податків та інших економічних труднощів. Вони знайшли свою нішу у сфері професійної освіти, не дублюючи, а доповнюючи освіту, яку дають державні установи (ВНЗ I-IV р. ак.).

Таким чином, якщо говорити в цілому про систему післядипломної освіти дорослих, то за останні роки значно розширилися мета й напрямки освіти, дорослим тут надається повна свобода вибору. У процесі навчання в нових структурах більш повно враховуються особистісні інтереси й потреби дорослих, широко використовуються сучасні інформаційні технології.

Крім того спостерігається трансформація структур післядипломної освіти в інші, більш гнучкі, що відповідають сучасним потребам.

Усе це свідчить про певну адаптацію системи освіти дорослих до умов, що змінилися. Однак нововведення не можна розглядати тільки як позитивні. Так комерціалізація багатьох форм освіти для дорослих робить її недоступною для певних соціально-демографічних груп населення.

І все-таки у значної частини української молоді й дорослих зберігається прагнення одержати повноцінну сучасну освіту.

У Декларації V Міжнародної конференції ЮНЕСКО з питань освіти дорослих, що проводилась в липні 1997 р. у Гамбурзі відзначено: «Мета освіти дорослих і безперервної освіти - розбудовувати автономність і почуття відповідальності людей, навчити їх орієнтуватися й долати труднощі та зміни в економіці, культурі та суспільстві в цілому, тому що нові вимоги соціуму змушують кожного поновлювати свої знання й уміння протягом усього життя» .

Отже, в умовах кризи в соціумі значимість освіти зростає, воно покликано розширити можливості індивіда, підвищити його мобільність і тим самим стати важливим засобом «самозахисту». Освіта здатна у тій мірі виконати свою «захисну» функцію, у якій вона буде орієнтована на розвиток творчого потенціалу й можли-

востей дорослих. Освіта дорослих повинна дати можливість індивідові здобувати гнучкість і здатність передбачати, брати активну участь у створенні нових економічних, культурних цінностей, виробляти здатність до економічних перетворень і соціальних змін. У сучасному суспільстві особливе значення набувають наступні змістовні напрямки післядипломної освіти: ринкова економіка й менеджмент; комунікативна культура; нові технології, комп'ютеризація й техніка зв'язку; екологічна освіта; закон і право; боротьба з етнічними забобонами й повага до інших культур; охорона свого здоров'я. Одним із провідних напрямків післядипломної освіти стає інтеграція професійного й загальнокультурного навчання, що сприяє формуванню в індивіда досить цілісної концепції світу. Справжній професіоналізм припускає високу загальну культуру. Особливу значимість здобуває такий відбір змісту й форм навчання, який сприяє підвищенню кваліфікації або перекваліфікації фахівців. В післядипломній освіті домінанта розвитку людину як суб'єкта професійної діяльності повинна поступитися місцем домінанті розвитку людину в її цілісності: як суб'єкта, особистості й індивідуальності.

Список використаних джерел

1.Вербицкий А.А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение. - М., 1999. - 75с. 2.Гершунский Б.С. Система образования взрослых: проблемы и перспективы развития //Гуманистические тенденции в развитии непрерывного образования взрослых в России и США. - М.: ИТПиМИО РАО, 1994. 3.Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. 4.Змеев С Л Андрагогика. Теоретические основы обучения взрослых. - М., 1999. - 215 с. 5.Мартиненко Т.Ю. Гуманізація додаткової освіти дорослих. Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 24 квітня 2015р. «Неперервна педагогічна освіта: стан, проблеми, перспективи». Умань, 2015 р.-132 с . 6.Мартиненко Т.Ю. Додаткова освіта дорослих як актуальна соціально-економічна складова у вимірі сталого розвитку. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 26 листопада 2015р. «Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку» . м. Дніпропетровськ, ДОІППО, 2015 р. – 55 с.

Г. М. Браткова, Н. В. Сагалаєва

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ – НЕОБХІДНА УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Модернізація системи управління освітою, на необхідності якої наголошено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні (2012-2021 роки), потребує якісної інформації про діяльність системи освіти, створення єдиної системи освітньої статистики і показників якості освіти. Розв’язанню цих проблем сприяє проведення моніторингових досліджень, що нині охопило всі ланки освітньої системи від національної до регіональної.

Суспільні процеси, що відбуваються в державі, вимагають професійно підготовлених фахівців, які здатні ефективно працювати в сучасних умовах. Важливою на сьогодні є проблема забезпечення якості управління освітою на регіональному рівні, тому що від керівників органів управління освітою та навчальних закладів залежить реалізація на місцях сучасної парадигми педагогічної діяльності та механізмів її застосування в системі освіти, яка б могла задовольнити вимоги суспільства.

Зважаючи на актуальність теми, навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського ОІППО було проведено моніторингове дослідження стану управління якістю освіти. Мета даного моніторингу полягала в аналізі шляхом самооцінювання управлінської компетентності начальників управлінь (відділів) освіти та директорів загальноосвітніх навчальних закладів; основних проблем, що ускладнюють управлінську діяльність. У подальшому планується проведення П етапу дослідження з метою оцінки діяльності керівників освіти експертами. У дослідженні взяли участь 469 респондентів, із них: 25 начальників управлінь (відділів) освіти та 444 директори загаль-

ноосвітніх навчальних закладів.

Основна професійна діяльність керівника – управлінська. Відповідно до визначення Л. Карамушки, управління як вид діяльності забезпечує ефективне досягнення цілей шляхом планування, організації діяльності, здійснення керівництва та контролю за організаційними ресурсами, а співставлення результату й поставленої мети відображає якість управління [3]. Для успішного управління за сучасних соціально-економічних умов ринкової економіки потрібні якісні зміни в мисленні керівника. Сучасний освітній менеджмент має бути побудований на наукових засадах. Існуюча практика призначення керівників освіти, коли посаду обіймають особи з виключно педагогічною освітою, веде до протиріччя між вимогами до керівника як до управлінця, та знаннями, уміннями, які вони отримали в педагогічних вишах. Керівник повинен мати теоретичну підготовку з питань сучасного менеджменту, володіти технологіями маркетингу в освіті, бути здатним визначати та розв'язувати актуальні проблеми, бачити перспективи роботи системи освіти району (міста). Тому управлінська підготовка керівного складу освіти є важливою та актуальною, але, як показало дослідження, керівники управлінь (відділів) здебільшого не мають відповідної професійної підготовки до управління, про що зазначили 17 (68 %) респондентів.

Управлінська компетентність керівника – складне індивідуальне-професійне утворення, що інтегрує в собі професійні теоретичні знання, практичні уміння, навички, професійно-особистісні цінності та якості, забезпечує кваліфіковане здійснення управлінської діяльності [2].

Більшість начальників управлінь (відділів) освіти засвідчили, що вони вільно володіють основними складовими професійної компетентності: психолого-педагогічною, інформаційно-комунікаційною, фінансовою, правовою. Найбільші утруднення у формуванні викликає така складова професійної компетентності як інноваційна: вільно нею володіє лише 36 % опитаних, частково – 52 %. Більшість респондентів (68 %) зазначили, що саме впровадження інноваційних технологій у процес управління викликає в них найбільші ускладнення (діаграма 1).

Діаграма 1. Складові професійної компетентності начальників управлінь (відділів) освіти (у %)

Керівники освіти мають керуватися у своїй управлінській діяльності інноваційними технологіями. Лише той, хто сам безпосередньо використовує у своїй роботі інновації, може ефективно запроваджувати їх в освітній процес. Завдяки ініціативності, творчому підходу до справи оновлюються форми і методи управління, упроваджуються нові управлінські технології, розвиваються інноваційні процеси. Однак, менше половини опитаних (40 %) назвали важливим такий чинник фаховості як мобільність, готовність до змін, творчий підхід до справи та лише 32 % респондентів – знання сучасних технологій управління, що в умовах модернізації освіти є досить низьким показником. Більшість респондентів не зазна-

чили як важливий високий рівень комунікативної культури, хоча робота керівника – це, перш за все, робота з людьми, й комунікативна культура є основою формування оптимальних міжособистісних відносин у колективі, готовність до діалогу, уміння прислухатися до думки інших.

Недооцінюють керівники освіти й такі складові управлінської компетентності як лідерські якості та організаторські здібності: лише кожен п'ятий вважає їх суттєвими, хоча психологічна наука стверджує, що здібності до управлінської діяльності (покликання, лідерські якості, організаторський талант) – це важливі передумови оволодіння управлінською технологію. Окрім того, сучасний керівник повинен уміти спонукати підлеглих до продуктивної праці, стимулювати їх професійне зростання, проте лише 2 респонденти (8 %) уміння мотивувати підлеглих зазначили як важливе.

Одним із завдань модернізації освіти сьогодні є перехід від жорстко регламентованого державного управління освітою до державно-громадського управління з метою залучення місцевих громад до освітньої діяльності – від участі в процесі соціалізації молоді до вирішення фінансових проблем. Це потребує від керівника бажання та уміння працювати з громадськістю (батьками, громадськими організаціями, фондами, молодіжними об'єднаннями, спонсорами тощо), проте, лише 16 % начальників управлінь (відділів) освіти вважають це уміння суттєвим. Однак, постійний і прямий діалог освітян із суспільством, громадськістю є не лише показником демократичних процесів, що відбуваються в державі, а й передумовою для ухвалення оптимальних рішень, ефективної управлінської діяльності.

Питання якості управління освітою в умовах її реформування стає особливо актуальним. Переважна більшість начальників управлінь (відділів) освіти (92 %) переконана, що якість управління освітою визначається прийняттям ефективних рішень, заснованих на аналізі даних і достовірній інформації, а також системним підходом до управління (76 %). Окрім того, якість співвідноситься з реалізацією мети сучасної освіти – отриманням кожним учнем освіти відповідно до його можливостей, здібностей, інтересів. Тобто, завданням сучасної освіти є орієнтація на потреби споживачів освітніх послуг (учнів, батьків, громади, держави). Із цим твердженням згодні більшість (68 %) керівників, але, як бачимо, далеко не всі.

Основними перешкодами в системі управління освітою на рівні району (міста), на думку начальників управлінь (відділів) освіти, є, перш за все, брак коштів. Низька заробітна плата, її невідповідність фактичному навантаженню та високий рівень бюрократизму, «паперотворчості» теж є факторами, що заважають продуктивній роботі. Майже половина респондентів вважає, що перешкодами в управлінні освітою є політична заангажованість призначення керівників та такі особистісні якості керівників як відсутність активної громадянської позиції, нерішучість, невміння спілкуватися тощо (діаграма 2).

Діаграма 2. Перешкоди в системі управління освітою на рівні району (міста) (у %)

Компетентнісний підхід вважається одною з основних ідей сучасної освіти. Для успішного управління за нинішніх соціально-економічних умов модернізації освіти напівпрофесійна діяльність вже є неприпустимою. Основною метою професійного розвитку керівників освіти є усвідомлення ними необхідності прогресивних змін, готовність до пошуку нових можливостей організаційного й індивідуального розвитку.

Список використаних джерел

1.Васильченко Л.В. Управлінська культура і компетентність керівника / Л.В. Васильченко. – Х. : Вид.група «Основа», 2007. – 176 с. 2.Вдовиченко Р.П. Управлінська компетентність керівника школи / Р.П. Вдовиченко. – Х. : Вид.група «Основа», 2007. – 112 с. 3.Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти: монографія / Л.М. Карамушка. – К.: Ніка-центр, 2000. – 332 с. 4.Мармаза О.І. Менеджмент в освіті: дорожна карта керівника / О.І. Мармаза. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 448 с. 5. Пшенична Л.В. Менеджмент в освіті: навчально-методичний посібник / Л.В. Пшенична. – Суми : видавничо – виробниче підприємство «Мрія», 2012. – 216 с.

О. А. Хом'як, В. В. Зейкан

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Головна продуктивна сила суспільства – це сама людина у сукупності її іпостасей: потреб і можливостей, знань і навичок, бажань й інтересів. Незадоволені потреби спонукають людину мобілізувати свій розум для нелегкого перетворення навколишнього світу, породжують жагу до знань і розуміння необхідності активної діяльності. Стрімке зростання потреб кожного наступного покоління людей є імпульсом до пошуку нових шляхів повнішого їх задоволення на основі кардинальних перетворень у матеріальному і духовному виробництві.

Сучасному суспільству потрібна інформована та компетентна особистість, яка спроможна приймати самостійні рішення і нести відповідальність за власні вчинки. За умов політичної та економічної нестабільності, дефіциту духовності виключно важливою стає стабілізуюча роль школи як гаранта громадянського миру.

Усе це спонукає до визначення нових пріоритетів і завдань освіти в цілому, та шкільної суспільствознавчої зокрема. Необхідність оновлення стосується, у першу чергу, технологій викладання дисциплін суспільствознавчої галузі на основі дослідницького підходу. Навчально-виховний процес необхідно спрямовувати на вироблення у школяра навичок критичного опрацювання інформації, глибокого аналізу ситуацій і дій осіб, що є предметом зацікавленості не тільки суспільства та держави, але й учителя та учня. Тому потребує відповідних змін професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя суспільствознавчих дисциплін.

Вивчення процесу суспільствознавчої освіти спирається не лише на емпіричні дані, але й охоплює широке коло літературних джерел: філософії, історії, етнографії, соціології, психології, педагогіки.

Останнім часом значно зросла зацікавленість вітчизняних науковців до проблеми модернізації мети і змісту психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя (О.Біда, Н.Волкова, І.Гавриш, О.Дубасенюк, В.Кравцов, О.Кучерявий, С.Мельничук), її орієнтації на реалізацію особистісного (В.Рибалка, С.Сисоєва) та компетентнісного (Н.Бібік, О.Овчарук, О.Савченко, О.Сухомлинська, С.Трубачева) підходів у навчанні та вихованні. Логічним продовженням цього стало збільшення досліджень вітчизняних учених щодо підготовки майбутнього вчителя до технологізації навчально-виховного процесу в середній та вищій школі (С.Бондар, М.Гриньова, Л.Морська, О.Пєхота, І.Прокопенко та інші). Зріс інтерес вітчизняних науковців (Т.Бакка, А.Булда, Т.Ладиченко, Н.Лалак, С.Нікітчина,

О.Пометун, Г.Фрейман) до теоретико-методологічних та методичних засад підготовки вчителів суспільствознавчої галузі як основи формування особистості учня, вироблення у нього певних компетенцій, зокрема дослідницьких (К.Баханов, Л.Жарова, І.Мішина, О.Турянська, О.Удод).

Автори тлумачать громадянськість особистості як усвідомлене ставлення до Батьківщини, суспільства, природи, інших людей і самого себе, що виявляється в діях і вчинках, спрямованих на поліпшення оточуючої дійсності, самовдосконалення.

Державна система освіти, що відповідає за соціалізацію особистості, є важливим інститутом, який спроможний еволюційним шляхом забезпечити зміну ментальності, створити умови для виховання людини громадянського суспільства. Саме тому одним з головних освітньо-виховних завдань шкільної суспільствознавчої освіти є формування громадянськості як комплексу відповідних якостей та життєвих компетентностей особистості. На цьому акцентує чинний Державний стандарт освіти, який визначає, що метою освітньої галузі «Суспільствознавство» є забезпечення розвитку учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві [2].

В концепції суспільствознавчої освіти у загальноосвітній школі підготовленій авторським колективом співробітників лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України визначено, що ця мета може досягатись за умов розв’язання таких завдань як:

1. Забезпечення реалізації можливостей розвитку учня як вільної особистості, здатної за допомогою набутих ключових та галузевих компетентностей ефективно самореалізовуватися в сучасному багатоманітному глобалізованому світі та брати участь у житті демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства, вчитися протягом усього життя;

2. Розвиток інтелекту дитини, її критичного та творчого мислення, визначення нею власної ідентичності як особистості, громадянина, члена родини, етнічної, релігійної, регіональної та локальної спільноти;

3. Формування в учнів почуття власної гідності, поваги до прав людини, гуманістичних традицій та загальнолюдських цінностей, здатності формувати власну етичну позицію та дотримуватися правил соціально відповідальної поведінки[3].

Сучасні науковці, вчителі шкіл, викладачі вищих навчальних закладів звертаються до проблеми визначення психолого-педагогічних засад громадянського виховання та громадянської освіти [4, с. 8].

Суспільствознавча освіта – це спеціалізована, систематична підготовка людей до активного суспільного життя в умовах демократії.

Суспільствознавча освіта є складною динамічною системою, що об’єднує такі аспекти: правові знання, на основі яких формуються уявлення про організацію життя громадян у демократичному суспільстві; громадянські цінності – норми, установки, якості, притаманні громадянину демократичного суспільства; досвід компетентної участі у суспільному житті та практичного застосування цінностей демократії [1, с. 6].

Існує ряд підходів до організації процесу формування громадянина:

– науковий – передбачає, що дія загальних закономірностей розвитку громадянськості опосередковується впливом конкретно-історичних умов життєдіяльності даного суспільства у цілому і кожного з його членів зокрема;

– конкретно-історичний – допомагає збагнути й сформулювати специфічні, найбільш актуальні на даному етапі розвитку українського суспільства завдання, а саме: усвідомлення громадянами України необхідності державотворчих процесів у поєднанні з розбудовою громадянського суспільства; формування в молодого покоління почуття патріотизму, відданості Батьківщині й водночас відчуття належ-

ності до європейської та світової спільноти;

– діяльнісний – відповідно до якого в структурі особистості виникають і закріплюються передусім ті новоутворення, у «конструювання» яких індивід вкладає свої почуття, власну працю, енергію, конкретну дію, проявляючи цілеспрямовану активність;

– особистісно-орієнтований – передбачає постановку в центрі освітньо-виховного процесу інтересів дитини, її потреб та можливостей, її прав.

Аналіз навчальних програм та планів викладання професійно орієнтованих дисциплін у педагогічних вищих навчальних закладах різних ступенів акредитації дозволяє зробити висновки про те, що обсяг сучасних знань, необхідних майбутнім учителям для формування суспільствознавчої свідомості учнів міститься в цих документах.

Тому, для поширення ідей суспільствознавчої освіти, впровадження її в навчально-виховні заклади, необхідно забезпечити підготовку фахівців у вищих навчальних закладах 3-4 рівнів акредитації; розробку курсів, навчально-методичного забезпечення для підготовки майбутніх учителів.

Процес удосконалення сучасної системи професійної підготовки вчителів початкових класів визначається багатьма аспектами, насамперед, покращенням методичної підготовки вчителів, застосуванням ефективних форм і методів навчання відповідно до вимог життя, забезпеченням новою навчальною літературою, доповненням змісту освіти новими спеціалізованими курсами, удосконаленими освітніми технологіями вищої школи.

Отже, сьогодні питання якісної суспільствознавчої освіти гостро стоїть в Україні. В рамках ЮНЕСКО воно одне з найпріоритетніших у психолого-педагогічних, методичних та соціологічних дослідженнях. Суспільствознавча освіта має бути пов'язана з реальним життям і реальними завданнями, які виконуватимуть прийдешні покоління; повинна забезпечувати умови для здобуття позитивного досвіду соціальних взаємин освітнього процесу.

Список використаних джерел

*1.Арцишевський Р. Громадянська освіта. Посібник для вчителя. / Р. Арцишевський. – Тернопіль: Підручники і посібники. – 2007. – 220 с. 2.Державний стандарт початкової загальної освіти // Поч. школа. – № 7 (505). – К. – 2011. – С. 1-18. 3.*Електронний ресурс histlab.edukit.kiev.ua/ 4.*Руденко Ю. Д. Концепція формування національної самосвідомості особистості: Проект / Ю. Д. Руденко. // Освіта. – 1998, 4–11 листопада. – С. 3.*

О. В. Бельмас

ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В ИДЕНТИФИКАЦИИ ЧЕЛОВЕКА

Изменения, происходящие в современном мире, современная социокультурная ситуация, требуют от современного человека мобильности и адекватного ответа на современные требования общества, ставят ее перед необходимостью пересмотра традиционных целей и ориентиров. Это означает, что основным результатом образования должна стать не система знаний, умений и навыков сама по себе, а набор современных ключевых компетенций в интеллектуальной, социально-правовой, коммуникативной, информационной сферах. В выявлении идентификации собственной жизненной траектории, приобретении опыта самостоятельной деятельности и личной ответственности человека праву сегодня принадлежит особое место. Авторы подчеркивают, что позиции самого действующего, его идентичностью определяются ситуации в правовом пространстве. От его целей, ценностных установок, личных предпочтений зависит выбор того или иного способа действия. Знакомство с правовыми ситуациями как ситуациями выбора, анализ позиции и действий человека, который является их субъектом, создает условия для личностного самоопределения - для поиска ответа на вопрос «Кто я, что я хочу?»

Сегодня активно используются идеи социологической феноменологии, с точки зрения сторонников которой социальную реальность образуют не вещи или события материального мира, а смысл, вкладываемый в эти предметы и события. Состояние постсовременного общества определяется прежде всего культурой. Именно культура интериоризует в масштабах социума внешние воздействия, в том числе и экономические, в жизненный мир человека. Именно культура выступает механизмом опосредствующим внешние воздействия общества на право. Наибольший интерес вызывают сложные случаи, связаные с творческой активностью человека, когда правовое поведение (в данном случае имеющее социальное значение) и ее последствия « не вписываются « в существующую нормативно - институциональную систему. Этот инновационный процесс представляется наиболее важным и интересным, потому что он показывает не механическое воспроизведение права, а его изменение, когда формируются новые нормы. Относительно юриспруденции позиция постмодернизма может быть обозначена как радикальный релятивизм. Согласно данной точке зрения концепция права не может быть признана обоснованной, поскольку ни одно описание права не является адекватным. Язык, употребляемый в науке, является предметом, предметы реальности, в свою очередь, приобретают языковую природу. По сути, такой подход - это разновидность «лингвистического переворота» в науковедении.

Современному обществу нужны люди, умеющие учиться, самостоятельно работать с информацией - только они смогут рассчитывать на успех в информационном обществе. Новая роль образования в сутки бурной глобализации и развития новейших технологий на основе высокой интеллектуализации и интенсивного роста объема информации требует переосмысления содержания и функций системы образования в каждой из стран мира. Но особенно актуальными указанные проблемы являются для нашей страны, где, в условиях утверждения независимости и одновременного перехода к постиндустриальному, а в перспективе и информационного общества, не только происходят коренные трансформации в области образования, но и на качественно новую ступень поднимается его общественная значимость и ценность.

Т. В. Окольнича

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН ЕТНОГРАФАМИ XIX- XX СТОЛІТЬ

Процес накопичення відомостей про особливості виховання дітей східних слов'ян почався ще в XIX ст. Згадана проблема привернула до себе увагу не тільки педагогів, а й дослідників-етнографів, які розгорнули активну збирацько-пошукацьку роботу, спрямовану на емпіричну фіксацію різноманітного українського етнографічного матеріалу.

Узагальнення значної кількості польового матеріалу спричинило певний інтерес дослідників до вивчення різноманітних аспектів життєдіяльності наших пращурів. Проте перші праці, що з'явилися в цей час, зокрема, наприкінці XIX – початку XX ст., тільки дотично та поверхово розглядали питання, пов'язані зі статево-віковими особливостями виховання дітей та молоді, процесами їх соціалізації тощо.

Такими починаннями, наприклад, у сфері етнографічного вивчення життя дитини можна назвати роботи наступних дослідників: З.Кузелі, Марка Грушевського, А. Онищука, М. Дерлиці, Д. Лепкого, М. Сумцова та ін.

Особливо, варто виділити двотомну збірку етнографічних матеріалів про життя дитини, зібраних Марком Грушевським та систематизованих Зеноном Кузелею, що була опублікована під назвою «Дитина в звичаях та віруваннях українського народу» . Вона становить значний науковий для педагогів, що вивчали життя дітей східних слов'ян від народження до досягнення підліткового віку.

У меншій мірі, була охоплена дитяча фольклорна та ігрова культура, народна «дитяча» медицина. Так, у роботі А. Онишука «З народного життя гуцулів. Родини і хрестини, та дитина до шостого року життя» зафіксовані народні уявлення про статеву зрілість, відомості про початок включення дитини в активне трудове виховання. А у статті М. Сумцова «Про слов'янські народні погляди на новороджену дитину» зроблено спробу науково осмислити та інтерпретувати дані, що стосуються перших символічних дій громади по відношенню до новонародженої дитини, пов'язаних з її визнанням в якості нового члена колективу.

Проте, виховний аспект дитинознавства практично (за виключенням хіба що збірки Марка Грушевського) не знайшов свого належного висвітлення у згаданих роботах.

Першими ж спробами у сфері вивчення парубочої та дівочої верстви як окремих соціовікових вікових груп українського традиційного суспільства стали етнографічні роботи В. Боржковського, М. Чернишова, М. Сумцова, В. Ястребова тощо.

У цілому, перші публікації етнографів з яких ми черпаємо відомості про виховання дітей наших пращурів мали характер висвітлення локальних родильних звичаїв та обрядів, «дитячої» фольклорної традиції, народної дитячої медицини, ігрової культури тощо, роботи цього періоду були лише частково присвячені педагогічному розгляду виховних процесів в дитячій та молодіжній субкультурах.

Незважаючи на описовість, фрагментарність та недостатній теоретичний аналіз, згадані праці стали важливою емпіричною базою для подальшого дослідження соціалізації дітей та молоді, процесу виховання загалом.

Накопичення описового матеріалу з зазначеної проблематики обумовило появу в наступний період, який можна датувати 20-30-ми роками XX ст., перших теоретичих робіт, де основним об'єктом виступали «стать» та «вік» [1]. Це, у свою чергу, стало серйозним науковим підгрунтям для вивчення моделей соціалізаці дітей та молоді вже сучасними педагогами.

На проблему статево-вікової диференціації суспільства вперше звернув увагу М.Грушевський в своїй праці «Постриження й інші обряди, відправлювані над дітьми й підлітками», що була опублікована у випусках збірника «Первісне громадянство» (1926 р). У ній представлені вчений представляє свої погляди на систему обрядів, якими, за його словами, «правився порядок приймлення і переходу кожного нового члена роду, почавши від самого народження до відповідних поколінь (возрастних, вікових) розділів родо-племінного колективу» [2, с.110]. Важливе значення для етнопедагогіки мала монографія Ніни Заглади «Побут селянської дитини», в якій показано як через ігрово-імітаційні форми моделювалися основні заняття майбутніх чоловіків та жінок, як вже в дитинстві визначалися соціально-господарські обов'язки, формувалися відповідні стереотипи поведінки в цілом.

В цей же час до вивчення парубоцьких та дівоцьких громад звертаються інші українські етнографи: Ф. Савченко, В. Костащук та В. Камінський.

Цікавою для з'ясування ролі та значення парубочих громад як інституту соціалізації неодруженої молоді є стаття В. Костащука «Парубоцька громада в селі Тулові в Галичині».

Отже, 1920-1930-ті роки XX ст. можемо вважати новим етапом у вивченні статевовікової проблематики, дослідженні дитячої та молодіжної субкультур в традиційній культурі українців. Однак, питання, пов'язані з безпосередньою соціалізацією дітей та неодруженої молоді, на жаль, так і не набули свого належного теоретичного та практичного опрацювання.

У 70-80-ті роки XX ст. відбувається поступове повернення до вивчення проблем дитинознавства. У цей час з'являються дослідження етнографів Г.Довженок про віршовані жанри українського дитячого фольклору, Н.Гаврилюк про локальні комплекси та географічне поширення структурних складових родильної обрядовості українців. В межах етнопедагогічного підходу, що починає розвиватися зав-

дяки дослідженням Є.Сявавко, М.Стельмаховича, Т. Мацейківа, З. Болтарович та ін., відбувається звернення до проблем вивчення способів та методів виховання дитини в народній культурі.

Проаналізований вище матеріал, дає підстави виділити три основні етапи у вивченні особливостей виховання дітей наших пращурів дослідниками-етнографами XIX – XX ст .

Перший етап, що припадає на другу половину XIX – початок XX ст., пов'язаний з накопиченням та фіксацією різноманітного етнографічного матеріалу стосовно дитинознавства, парубочих та дівочих громад, даних про статевовікову стратифікацію традиційного українського суспільства.

Другий етап хронологічно охоплює 20-30-ті роки XX ст. Він пов'язаний з діяльністю наукових етнологічних установ ВУАН і характеризується появою перших теоретичних узагальнюючих праць у сфері вивчення проблем статево-вікової диференціації як важливої складової для розуміння процесів соціалізації, що відбуваються в дитячому та молодіжному віці.

Третій етап охоплює період 70-х – початок 90-х років XX ст. У цей час провадяться дослідження з дитинознавства в межах етнопедагогічного підходу, що передбачає вивчення способів та методів виховання дитини в українській народній культурі.

Список використаних джерел

1.Боржковский В. «Парубоцтво», как особая группа в малорусском сельском обществе // Киевская старина . – 1887. – № 8. – С. 765-776. 2.Грушевський Мр. Дитина в звичаях та віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини. Обробив З. Кузеля // МУРЕ.– Львів, 1906. – Т. VIII. – 220 с. 3.Дерлиця М. Селянські діти. Етнографічний нарис // ЕЗ. – Львів, 1898. – Т. V. – С. 121-140. 4.Заглада Н. Побут селянської дитини. Матеріали до монографії с. Старосілля // Матеріали до української етнології. – К., 1929. – 218 с. 5.Кузеля З. Про студії над дітьми // МУРЕ. – Львів, 1907. – Т. IX. – С. XI–XXIII. 6.Сумцов Н.Ф. О славянских народных воззрениях на новорожденного ребенка // Журнал Министерства народного просвещения – Спб., 1880. – Ч. CCXII. – С. 68-94.

О. В. Баштанник

ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА ПІД ЧАС НАПИСАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Освітній процес у вищому навчальному закладі складається з багатьох різних елементів, серед яких одним з досить значущих і цікавих можливо назвати організацію студентом самостійної дослідницької роботи. Певний її обсяг передбачений навчальними планами при виконанні студентом навчального навантаження з кожної дисципліни, але особливою формою такої роботи є діяльність під час написання курсового дослідження. Курсова робота є одним із видів наукової роботи, виконання якої має за мету роз'яснити студентам навички проведення наукового дослідження (на основі використання загальнонаукових і спеціальних методів) та розвинути у них навички творчої самостійної роботи при ґрунтовному вивченні певного питання або теми навчальної дисципліни [1,с.135]. Таким чином, виконання курсової роботи є важливим завданням для студента не лише з огляду на пізнавальну складову цього процесу – дослідження суті певної проблеми, але це також надає йому змогу самостійно реалізувати на практиці навички дослідницької діяльності.

Втім, досить часто саме складнощі з організацією самостійної роботи призводять до неналежної якості виконання студентом курсової роботи та не дають змоги розвинути проектне мислення, за якого важливим є не лише кінцевий результат дослідження, але здійснення його за певними етапами. Саме розуміння необхідності виокремлення в самостійній роботі певних логічних етапів її розвитку та виконання курсового дослідження як реалізації певних видів роботи на цих

етапах і дозволяє вчасно, якісно та без надмірних переживань написати курсову роботу. На нашу думку, багато в чому роль наукового керівника – особливо якщо мова йде про написання курсової студентами-першокурсниками – полягає саме в тому, щоб прищепити студентам розуміння важливості та основні навички правильної організації самостійної роботи над цим, в певній мірі, науковим дослідженням. Науковий керівник не може і не мусить жорстко контролювати роботу всіх його студентів – вони самі повинні бути зацікавлені у реалізації результативного та, в той же час, гнучкого індивідуального плану самостійної роботи при написанні курсової.

Одним із варіантів подібного плану роботи над курсовою може бути запропонований нижче інструктивний алгоритм, який студент може взяти до уваги під час організації самостійної роботи з її написання. Безперечно, що всі змістовні вимоги та технічні стандарти щодо оформлення курсової роботи виконуються студентом у відповідності до методичних рекомендацій, які розробляються на кафедрі вищого навчального закладу. Також, при розробці цього орієнтовного алгоритму ми враховуємо особливості навчального процесу виключно на гуманітарних спеціальностях – тих, де не передбачається експериментальна складова дослідження. Втім, студенти природничих спеціальностей також можуть спиратися на цей план роботи при виконанні теоретичної частини курсового дослідження, коли необхідно окреслити концептуально-понятійну та методологічну основу аналізу. І наостанок додамо, що розрахунок періодів часу ми робили з огляду на призначення дати захисту курсової роботи у другому семестрі навчального року, тож якщо у студента є лише один семестр на виконання курсової, то, відповідно, терміни виконання етапів плану роботи скорочуються.

Отже, перший змістовний період самостійної роботи студента над виконанням курсового дослідження займає приблизно два перших місяці навчального року (вересень і жовтень) та складається з наступних етапів:

1) Роздуми над майбутньою темою курсової роботи та вибором наукового керівника. Похвальними при цьому є власні пропозиції щодо теми курсової, а отже студенту було б доречно ознайомитися з 2-3 детальними аналітичними статтями за тематикою, яка викликає найбільшу зацікавленість, та скласти загальне уявлення щодо проблеми роботи. Тут варто орієнтуватися на публікації у виданнях, які досить давно мають гідну репутацію у науковому середовищі, наприклад: «Політичний менеджмент», «Соціологія: теорія, методи, маркетинг», «Наукові записки НаУКМА», «Вісник Львівського національного університету» та ін..

2) Обговорення з науковим керівником та попереднє погодження теми курсової роботи (принаймні, тематичного напряму, який студент запропонував сам чи обрав серед пропонованих керівником).

3) Складання загального проекту плану курсової роботи (відображаються основні її розділи відповідно до предмета дослідження).

Другий змістовний період самостійної роботи над виконанням курсової займає приблизно три наступних місяці навчального року (листопад, грудень і січень) та складається з таких етапів:

1) Пошук літератури та джерел інформації за темою курсової роботи. В основному це повинні бути книги, статті, енциклопедії, довідники, словники (як зарубіжні, так і вітчизняні), також можливе використання електронних матеріалів з сайтів періодичних видань, організацій, програм (але достовірних та коректного характеру). Щоб знайти в Інтернеті коректні джерела інформації (сама вірогідність цього іноді є сумнівною), можливо застосувати такий спосіб – в полі пошуку набрати, приміром, текст: громадянське-суспільство-pdf. Таким чином, студент в першу чергу побачить посилання на скачування повнотекстових електронних версій книг, журналів, статей з журналів та інших, переважно якісних, джерел інформації, оминувши нескінченні посилання на реферативні бази даних.

2) Складання детального, з виокремленням конкретних пунктів, проекту плану курсової роботи, що може потребувати доопрацювання.

3) Групування джерел інформації за тематичними блоками курсової роботи (в електронному каталозі, а також у паперовому вигляді для джерел друкованого характеру). Наводимо приклад структури такого групування: спершу загальна література (проблема курсової роботи в цілому), потім, наприклад, література до Розділу І (тематика цього розділу в цілому), а згодом вже - література до пункту 1.1 (аспекти виключно цього пункту).

4) Складання макету цитувань до кожного сегменту курсової роботи із позначенням використаних для цього джерел (таке позначення можливо в будь-якому зручному для студента вигляді) – всі запозичені визначення, класифікації, періодизації та інші цитати будь-якого характеру.

5) Початок написання чорнового варіанту тексту розділів курсової роботи: окреслення актуальності, виклад основних ідей автора та ін..

6) За необхідності можливо самостійне коректування проекту плану та теми курсової роботи, якщо початкова ідея не виправдала очікувань.

Третій змістовний період самостійної роботи над виконанням курсової займає приблизно чотири наступних місяці навчального року (лютий, березень, квітень та травень), починається із відновленням занять студентів у другому семестрі та складається з наступних етапів:

1) У лютому, як тільки у студентів розпочинається навчальний семестр, відбувається утвердження остаточної теми курсової роботи за допомогою наукового керівника (або також тематичного напряму курсової, якщо він був змінений у ході роботи студента з джерелами інформації).

2) Уточнення плану курсової роботи за допомогою наукового керівника (якщо план також зазнав змін під час опрацювання літератури).

3) Також, вже у лютому обов’язково необхідний початок написання тексту розділів курсової роботи, поки час студента не завантажений підготовкою і виконанням модульних робіт з навчальних дисциплін.

4) Протягом березня-квітня необхідне остаточне завершення написання всіх розділів курсової роботи (що може вестися у будь-якому порядку) із використанням попередньо складеного макету цитувань та, за виникнення у студента необхідності, додаткової літератури.

Відзначимо деякі практичні рекомендації щодо власне написання тексту курсової роботи, які допоможуть студенту зорієнтуватися при оформленні його міркувань. На початку кожного пункту курсової роботи слід написати короткий вступ приблизно на 3-5 речень, а наприкінці – короткий висновок (також на 3-5 речень) щодо змістовної складової даного пункту. Важливо, щоб розділи та пункти курсової роботи були гармонійно співмірними між собою за обсягом, так само як і окремі речення в тексті – бажано, щоб обсяг речень займав від 2 до 4 рядків тексту відповідно висловлюваній думці. На 1 сторінці основного тексту (тексти розділів) курсової роботи варто виокремлювати від 2 до 4 абзаців та не менше двох посилань - окрім вступу і висновків до пунктів), якщо це не суперечить логіці дослідження. Не варто при цьому забувати, що всі використані цитування слід брати в лапки для звикання до проходження перевірки тексту майбутньої дипломної роботи на предмет наявності плагіату.

5) У травні відбувається написання висновків та вступу курсової роботи – причому, на нашу думку, зручніше для студента вести роботу над цими елементами курсової саме у вказаному порядку. Так само, у травні завершується оформлення тексту курсової та переліку використаних джерел у відповідності до чинних технічних вимог, а також здійснюється підготовка тексту промови на захисті та захист курсової роботи.

Таким чином, студент має змогу виконувати курсову роботу рівномірно

розподіляючи навантаження протягом року, що не створює відчуття обтяженості та дає змогу творчо підійти вибору теми, роботи з джерелами інформації та безпосередньо процесу написання тексту.

Список використаних джерел

1.Цехмістрова, Г.С. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник [Текст] / Г.С. Цехмістрова. – К. : «Слово», 2004. – 240 с.

Л. Г. Тарабасова

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Найбільш важливим періодом соціалізації є дошкільний та шкільний вік, коли дитина не лише набуває знання, формує власний світогляд, але й отримує навички самоконтролю, взаємодії з колективом, вміння вирішувати складні життєві ситуації.

Саме в навчально-виховному процесі відбувається розвиток усіх складових самовдосконалення особистості, у першу чергу потреби у самоствердженні та самореалізації, що є невід'ємною частиною соціального становлення сучасної людини. Кінцевою метою виховання особистості є її підготовка до виконання комплексу ролей, необхідний для суспільного життя: громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша.

Інтерес до проблеми соціалізації особистості виник давно. Про це свідчать праці учених ХХ століття Л.С.Виготського, Л.П.Буєвої, І.С.Кона, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського, С.Л.Рубінштейна, в яких вони вказували на взаємозалежність між умовами соціального середовища та розвитком особистості. Проблеми соціалізації особистості висвітлювали в наукових працях І.А.Зязюн, Л.Г.Коваль, О.Л.Кононко, І.С.Кон, Л.В.Максименко, О.В.Киричук, Т.І.Поніманська; зарубіжні вчені Р.Байярд, А.Біне, О.Нейл, С.Френе, С. Русова.

Мета дослідження: систематизація наукових положень, щодо психолого-педагогічних чинників та механізмів соціалізації особистості в період дошкільного дитинства.

Виклад основного матеріалу дослідження. ***Соціалізація*** – від лат. *socialis* – суспільний – історично обумовлений, що здійснюється в діяльності і спілкуванні процес та результат засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду [4].

Соціалізація – процес засвоєння та активного відтворення особистістю соціального досвіду [3].

Термін соціалізація в сучасній психології означає «процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин» . В процесі соціалізації людина отримує переконання, суспільно схвалювальні норми поведінки необхідні їй для нормального життя в суспільстві. Як наслідок люди оволодівають нормами спільного проживання та праці, навчаються ефективно взаємодіяти один з одним. Поняття соціалізації стосується якостей, які людина отримує засвоюючи культуру людських стосунків, в процесі формування певних соціальних норм, ролей, функцій. Провідне значення для процесу соціалізації відіграє суспільне виховання.

Структура процесу соціалізації збігається з хронологією розвитку індивіда: народження, вік немовляти, раннє дитинство, дошкільний вік, шкільне дитинство, підлітковий вік, юність, зрілість, старість.

В якості джерел соціалізації індивіда виступає передача культури через сімейні та інші соціальні інститути, перш за все через систему виховання та освіти, а пізніше – через взаємний вплив людей в процесі спілкування та сумісної діяльності.

До початку кожного вікового періоду складаються своєрідні, специфічні для даного віку, єдині та неповторні відносини між дитиною та навколишньою дійсні-

стю, перш за все соціальною. Ці відносини Л.С.Виготський назвав «соціальною ситуацією розвитку» [2,с.258–259]. Соціальна ситуація розвитку є вихідним моментом для всіх динамічних змін, які відбуваються в розвитку упродовж даного періоду. Вона визначає повністю ті форми, той шлях, йдучи по якому, дитина отримує все нові властивості особистості, черпаючи їх із соціальної дійсності, як з основного джерела розвитку, це шлях, по якому соціальне стає індивідуальним.

Аналіз літератури щодо проблематики соціального розвитку відображає сучасний компетентнісний підхід до розвитку особистості дитини. У руслі цього підходу як українські, так і зарубіжні автори основною метою соціального розвитку дитини вбачають її соціальну компетентність.

Одним із засобів соціалізації особистості дошкільника є предметно-розвивальне середовище. Психологи пов'язують механізм впливу середовища на особистість з поняттям соціальна ситуація розвитку, тобто, відповідно віку, стосунками між дитиною та навколишнім його світом.

В психосоціальному становленні дитини переважна роль віддається грі. Згідно з фундаментальними психологічними теоріями С.Л.Рубінштейна, Л.С.Виготського, Д.Б.Ельконіна, гра створює благодатне поле соціалізації, є провідною діяльністю у розвитку дитини, допомагає їй перейти від одного ступеню розвитку до іншого.

Державний стандарт дошкільної освіти України – Базовий компонент дошкільної освіти, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням у розділі «Дитина в соціумі», визначає державні вимоги до формування у дітей навичок соціально визнаної поведінки, вміння орієнтуватися у світі людських взаємин, готовності співпереживати та співчувати іншим.[1].

Важлива характеристика соціальної ситуації розвитку дитини – стабілізація взаємин з однолітками, утворення «дитячого суспільства», оформлення дитячої субкультури з притаманною їй територією, правилами співжиття, інтересами, ролями, перевагами, пріоритетними цінностями, соціальним статусом кожного її члена.

Упродовж всього вікового періоду ускладнюється провідна діяльність дитини – сюжетно-рольова гра. Якщо у попередні вікові періоди дитина в ході елементарної рольової гри «оволодівала» дорослим як знаряддям (намагалася практично діяти з ним, використовувати для задоволення власних потреб), то тепер вона усвідомлює: доросла людина не залишається байдужою до її впливів, відповідає на них певним чином. У сюжетно-рольовій грі старший дошкільник програє різноманітні ситуації, пов'язані з людськими взаєминами, систему власних дій у цих ситуаціях та систему наслідків цих дій для себе й оточення. У сюжетно-рольовій грі спочатку дієво, емоційно, а потім й інтелектуально освоює систему стосунків між людьми.

Соціально-антропологічний вимір життєдіяльності дитини з точки зору операціональності являє собою процес оволодіння відповідними соціальними ролями, що мають санкціонований характер у суспільстві. У цьому процесі значну роль виконують так звані технології «примірювання» на себе певних ролей, які закріплюються у поведінці дитини на основі принципу наслідування (про що вказували свого часу Г.Тард [6] та Ж. Піаже [5].

Отже, діяльність як специфічно людське ставлення до реальності, що здійснюється в рамках певних соціокультурних умов, являє собою складне багатомірне культурне утворення.

Своє життя кожна особистість творить у конкретних соціальних умовах. Вихідною точкою життєтворення є суспільне становище особистості, її місце в системі соціальних відносин. Ця об'єктивна характеристика особистості дозволяє конкретизувати умови, в якій розгортається її життя, і той соціальний простір, у якому вона може реалізувати, втілити себе.

Список використаних джерел

1.Базовий компонент дошкільної освіти. – К., 2012. - 30 с. 2.Выготский Л.С. Собрание сочине-

ний. Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. - С. 258-259. 3.Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільник. – К.: Світич, 2009. – 201 с. 4.Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Краткий психологический словарь. - М., 1985. 5.Пиаже Ж. Моральное суждение у ребенка. [Текст] / Ж. Пиаже - М.: Академический проект, 2006. - 480 с. 6.Тард Г. Законы подражания *[Текст] / Габриель* Тард. *– М.: Книга по Требованию, 2012. – 378 с.*

О. В. Марченко

ЕТАПИ ПРОЕКТУВАННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Якісний стрибок в ефективності та якості навчання дозволила забезпечити автоматизація. Поява навчальних систем, побудованих на цифрових обчислювальних пристроях, автоматичних екзаменаторах, інформаторах, класах автоматизованого навчання, електронних програмованих підручниках [1, 2], дозволила кардинально розширити можливості викладача і за рахунок цього досягти нових результатів.

Сучасні автоматизовані навчаючі системи (АНС) є засобом представлення інформації, засвоєння знань і умінь, проміжної та підсумкової перевірки, допомоги за програмою та предметом навчання. АНС адаптуються до (рівня знань, швидкості і послідовності вивчення тем, т.і.), збирають і обробляють статистичну інформацію (про кожного суб'єкта навчання, їх помилки та функціонування системи) [1]. Суб'єктами навчання, зокрема, є учні, студенти, слухачі курсів тощо.

Розвиток інформаційних технологій (ІТ) забезпечує швидкий доступ до інформаційних ресурсів (ІР). Системи дистанційного навчання (СДН) забезпечують адаптацію процесу навчання до індивідуальних характеристик суб'єктів навчання, звільняють викладачів від трудомістких і повторюваних операцій, потрібних для подання навчальної інформації, сприяють розробці об'єктивних автоматизованих методів контролю знань, полегшують накопичення навчально-методичного досвіду тощо.

Усі відомі методи навчання можна класифікувати на неімітаційні та імітаційні [5]. До перших відносять засоби активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається на лекційних заняттях, а до других – здійснення та ініціювання навчально-пізнавальної діяльності шляхом імітації умінь та навичок, достатніх для їх фахової (спеціалізованої) діяльності (див. рис. 1).

Рис. 1 Класифікація методів навчання

Побудова моделі навчання

Аналіз алгоритмів і принципів побудови відомих АНС, вивчення їх ефективності, дозволили побудувати модель навчання відповідно програми конкретної навчальної дисципліни. Етапи розробки АНС використовують елементи моделі навчання (виконання завдання, допомоги, навчання, інше), які відповідають навчальній програмі з використанням онтологічного підходу, при якому база знань системи сформована таким чином, що містить інформацію, необхідну для вирішення

задач у вигляді фактів та правил, зв'язаних для роботи в необхідних ієрархічних підсистемах [2].

Інтерфейс моделі АНС має основні області (завдання, допомога, керування), діалог відповідає сценарію навчання, а взаємодія студента визначається командами дій [6].

Основні методи розробки моделі АНС такі: 1) копії екранів, де модель – це копія екрана реальної програми; 2) об'єктні, де модель – це код програми, об'єкти інтерфейсу, програма – імітатор; 3) комбіновані, де модель об'єктів – це синтез копії екранів і програм.

Комбінований метод має найбільшу функціональну наближеність моделі АНС до реальної системи. Застосування того чи іншого методу залежить від функцій АНС, термінів розробки, кваліфікації розробників, апаратно-програмних засобів, наявності вихідних текстів, інше. Зазначимо, що методи створення АНС відрізняються між собою тільки моделлю системи.

Етапи проектування АНС

1. Підготовка технічного завдання на розробку методичної, дидактичної, ергономічної, технічної компоненти та формування вимог до документації.

2. Побудова моделі об'єкта навчання: визначення інфраструктури курсу та типу навчальної програми; підготовка навчального матеріалу (контрольні завдання/питання різних рівнів складності); визначення способу аналізу відповіді студента і оцінки його знань; підготовка матеріалу для довідників, словників, інше; надання методичної допомоги; математичні моделі для розрахунків.

3. Розробка сценарію, що включає: побудову алгоритмів кожного блоку АНС; розробку графічної моделі кожного навчального завдання; визначення змісту і розміщення інформації на екрані для кожного кадру, в тому числі: відбір завдання/питання для перевірки знань за кожною темою; визначення еталонів відповідей на питання; підготовка повідомлення/репліки на відповідь студента; розміщення текстів, рисунків і графіків інформаційних і контрольних кадрів на екрані; складання докладного алгоритму АНС шляхом об'єднання окремих блоків.

4. Комп’ютерна реалізація (3-й і 4-й етапи практично виконуються разом тому, що доводиться корегувати сценарій).

5. Підготовка методичних посібників і документації, що необхідно для тиражування АНС і використання її у навчальному процесі.

6. Апробація, корегування АНС у зв’язку з виявленими недоліками та проведення експериментальної експлуатації АНС за результатами якої складається відповідний акт.

7. Тестування та введення в експлуатацію.

Визначається мета розробки, конкретні вихідні дані для проведення робіт. Формуються вимоги до АНС: методичні, дидактичні, ергономічні, технічні, вимоги до документації.

Методичні вимоги визначають рекомендації по застосуванню АНС у навчальному процесі, де визначається: 1) дисципліна/розділ дисципліни; 2) місце АНС у системі занять; 3) час роботи з АНС; 4) спосіб, подання тем; 5) навчальний матеріал, який може бути надрукованим за запитом студента/викладача.

Дидактичні вимоги до АНС формуються на основі мети і змісту навчання, початкового і необхідного рівнів знань та способу індивідуального навчання. Наприклад, виявлення індивідуальних особливостей, рівня початкових знань і засвоєння поняття на основі психологічного і предметного тестування.

Об'єктом вивчення може бути, наприклад, конкретна тема певної навчальної дисципліни. Розробка моделі об'єкта вивчення починається з визначення призначення АНС. На різних етапах занять АНС має різне призначення у вигляді таких груп: навчання, формування умінь; закріплення отриманих знань і умінь; застосування отриманих знань і умінь; перевірка рівня отриманих знань і умінь. Необхід-

но відмітити, що зазначені чотири групи формуються з використанням онтологічного підходу, що може бути описано у вигляді мети кожної з груп [3]:

1.Мета першої групи досягається за допомогою завдань при виконанні яких студенти усвідомлюють сутність різних об'єктів і явищ, зв'язки і відносини між ними, ознак певних класів об'єктів/явищ, способи рішення завдань, постановки спостережень і експериментів.

2.Мета другої групи реалізується за допомогою вправ студентів за розумінням понять, законів і закономірностей, умінням спостерігати, експериментувати, вирішувати завдання та інше.

3.Мета третьої групи досягається шляхом застосування студентами отриманих знань і умінь за допомогою завдань, які вимагають від них самостійно використовувати знання для спостереження та експерименту, рішення якісних і кількісних завдань, опису об'єкта спостереження, явища чи закономірностей.

4.Мета четвертої групи досягається за допомогою виконання студентами контрольних робіт, за результатами яких визначається рівень і якість отриманих ними знань і умінь.

Список використаних джерел

1.Машбиц Е. И. Зарубежные концепции программированного обучения / Е. И. Машбиц, В. М. Бондаровская. – К. : Вища школа,1964. – 213 с. 2.Талызина Н. Ф. Теоретические проблемы программированного обучения / Н. Ф. Талызина. – М. : Наука, 1969. – С. 124–132. 3.Глушков В. М. Научные проблемы программированного обучения и пути их разработки [Текст] / В. М. Глушков. – К. : Вища школа, 1966. – С. 30–32. 4.Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: ИПРО, 1995. – 261 с. 5.Методи навчання та їх класифікація Автори: С. Мартиненко, Л. Хоружа За матеріалами: Освіта.ua Дата публікації: 01.08.2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/theory/780. 6.Тыщенко О.Б. Диалог компьютера и студента // Высшее образование в России. – 2000. – № 6. – С.120–123.

О. В. Шевчишена

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У ВИМІРАХ СЬОГОДЕННЯ:ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Модернізаційні освітні зміни, які відбуваються в українському суспільстві, вимагають від шкільної освіти нового бачення особистості учня з його природніми потребами та можливостями. Відповідно однією з актуальних проблем освіти на етапі динамічного розвитку нашого суспільства є подолання вчителем консервативних підходів до навчально-виховної діяльності, забезпечення переходу від репродуктивного до творчого здобуття учнями знань, а відтак, забезпечення гуманістичної спрямованості навчально-виховного процесу в контексті освітнього простору нашої держави.

Суспільство за допомогою освіти має напрацювати нову систему цінностей, яка б давала змогу педагогу змінити уявлення про потреби та можливості школяра з урахуванням необхідності збереження його унікальності на подальших етапах вікового зростання. В основу напрацьованої шкали цінностей мають бути покладені принципи інтеграції, демократизації, диференціації та індивідуалізації освіти.

Реалізація вище згаданих принципів, на думку В.В.Химинця, потребує переходу від нормативної до інноваційної та творчої діяльності, що, в свою чергу, передбачає зміну характеру освітньої системи, змісту, методів, форм, технологій навчання й виховання [2]. Метою освіти за таких умов, за переконаннями автора, є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів та особистісних цінностей творчої особистості [2]. Науковець наголошує, що «Вчитель має чітко усвідомити, що домінантою сучасного освітнього процесу має стати його творча функція, яка віддає перевагу формуванню творчої особистості» [2, с. 312]. Дослідник стверджує, що «…важливо будувати навчальний процес не на протиставленні інформа-

ційної і творчої функцій навчання, а на засадах їх поєднання на основі діалектичного підходу» [2, с. 312].

Зміни, які відбуваються в освіті, поява нових психолого-педагогічних форм та технологій навчання відкривають широкі можливості для модернізації та підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Шкільна освіта має реагувати на виклики сьогодення, транслюючи при цьому попередні здобутки суспільного розвитку, його досягнення та цінності. Так, нові технології, на думку деяких дослідників, відрізняються від традиційних максимальною індивідуалізацією педагогом, що, в свою чергу, потребує суттєвих змін в організації всієї навчально-виховної діяльності [1]. Сучасні стратегії реформ в освіті потребують від учителя вмінь проектувати та впроваджувати нові психолого-педагогічні технології в практику навчально-виховного процесу [1]. Подібні технології мають забезпечити поєднання репродуктивних методів здобуття учнями готових знань з методами проблемного навчання, за якого діяльність учнів здатна набувати проблемно-пошукового та творчого характеру [1]. Відповідно вирішення учнями творчих завдань можливе шляхом особистісно-орієнтованого, проблемного та розвивального навчання.

Вцілому адаптація шкільної освітньої парадигми до гуманістичних викликів сьогодення має надати їй гнучкості та сприяти не лише урізноманітненню інноваційних технологій у навчально-виховному процесі, але й переосмисленню вчителем мети сучасного уроку. Оскільки випускник школи сьогодні має бути конкурентоспроможним на ринку праці, то педагогу слід також переосмислити ті риси та якості характеру, які варто формувати та виховувати в сучасного учня. Успішній конкурентоздатності молодої людини на ринку праці мають сприяти: витримка, воля, самовладання, впевненість, рішучість, емоційна стійкість, здатність до ризику, високий рівень стресостійкості.

Стрімкий потік інформації сьогодні зумовлює появу ситуації, за якої неможливо людині навчитися чогось один раз на все життя. Новий зміст освіти має стимулювати в людини потребу постійного поглиблення та оновлення власних знань, прагнень до самоосвітньої діяльності. Тому домінуючи цінностями в освіті мають стати пріоритети саморозвитку та самовдосконалення підростаючої особистості школяра.

Таким чином, вчитель сьогодні покликаний забезпечити в шкільному середовищі умови, за яких учень має бути не пасивним об'єктом навчання, а активним суб'єктом пізнання. Забезпечення переходу від пасивної до активної моделі навчання має дозволити майбутньому випускнику школи гнучко реагувати на вимоги сучасності, демонструвати креативне мислення та оптимальні стратегії поведінки відповідно до попиту на ринку праці.

Список використаних джерел

***1**.Антонець М. Роль інноваційних процесів у розвитку школи // Педагогічна газета. – 1996. - №6. – С.3. **2**.Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с.*

Ю. К. Больбот, О. О. Толстікова, Р. В. Ковтуненко

ПІСЛЯДИПЛОМНЕ НАВЧАННЯ НА КАФЕДРІ ПЕДІАТРІЇ МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ

Підписання Україною Болонської Європейської декларації поглибиле подальша інтерналізацію та інтеграцію університетської освіти [1], у тому числі у Дніпропетровській медичній академії. Цей процес торкнувся і післядипломного навчання, до якого відноситься клінічна ординатура, яка є формою післядипломної підготовки випускників усіх факультетів вищих медичних закладів [2]. Клінічна ординатура спрямована на підвищення професійної підготовки лікарів-спеціалістів та базується на принципі індивідуального навчання з метою поглиблення професійних знань та удосконалення професійних навичок, засвоєння су-

часних медичних технологій, складання завдань кадрового забезпечення охорони здоров'я [1]. На протязі кількох років на кафедрі педіатрії 3 та неонатології Дніпропетровської медичної академії проводиться підготовка клінічних ординаторів з педіатрії, у зв'язку з цим представляємо описання нашого досвіду організації цього процесу.

Ціль роботи**:** розглядання деяких питаннь організації клінічної ординатури на кафедрі педиатрії медичної академії.

Матеріал та методи. Проаналізовані деякі особливості організації клінічної ординатури на кафедрі педіатрії медичної академії шляхом вивчення основних методів та засобів підготовки лікарів на кафедрі педіатрії 3 та неонатології.

Результати та їх обговорення. Ціль підготовки в клінічній ординатурі - це вдосконалення теоретичної і практичної підготовки, набутої лікарями протягом навчання у медичних закладах вищої освіти та самостійної роботи у закладах охорони здоров'я відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик лікаря-педіатра другої та першої кваліфікаційної категорії. Важливим завданням клінічної ординатури є поглиблення професійних знань, умінь та навичок, ознайомлення з сучасними досягненнями у галузі педіатрії.

У клінічній ординатурі на кафедрі навчання проводиться згідно з навчальним планом, який складається індивідуально, та визначає тривалість навчання, розподіл годин, відведених на теоретичне вивчення розділів навчальної програми і практичну підготовку. Програми охоплює обсяг теоретичних знань і практичних навичок, необхідних лікарю-педіатру для проведення самостійної лікувальної роботи. Навчальну програму для клінічних ординаторів побудовано за системою блоків. Блок складається з 22 курсів програми. Курс являється відносно самостійною частиною програми, в якій подана значна за обсягом теоретична і практична інформація з певної галузі педіатрії. При цьому курси розбито на розділи, кожний з яких включає кілька тем, а тема складається з окремих елементів.

Слід підкреслити, що із суміжних і додаткових дисциплін до програми навчання в клінічній ординатурі включені неонатологія, клінічна імунологія, медична генетика та інше. У якості елективних курсів є медична інформатика, медична психологія, основи медичного права.

Виконання програми передбачає поперед усього самостійну лікарську роботу (повинна прогресивно наростати в процесі навчання), практичні заняття, різні види семінарів, а також лекції. Крім того, клінічні ординатори приймають участь в обходах професора та доцентів.

Підготовка клінічного ординатора повинна відповідати поставленим вимогам самостійності у вирішенні задач, що передбачені програмою підготовки фахівця.

До основних видів контролю виявлення рівня знань і навичок клінічних ординаторів являються оцінка базових знань, етапний контроль та заключна атестація. Для контролю використовують комп'ютерну атестаційну програму, затверджену МОЗ України. Заключний іспит складається з трьох розділів: оцінки опанування практичними навичками, заключного комп'ютерного контролю та співбесіди.

Згідно з вимогами кваліфікаційної характеристики фаху клінічний ординатор лікар-педіатр повинен засвоїти принципи організації лікувально-профілактичної допомоги дітям та загальні питання роботи стаціонарно-поліклінічних, дошкільних закладів і шкіл; принципи організації стаціонару на дому, основні документи, якими користується педіатрична служба, принципи диспансеризації та інші.

Наприкінці клінічної ординатури кожний клінічний ординатор повинен скласти іспит, який складається з вмінь збирати повний анамнез життя й хвороби дитини; провести цілеспрямоване клінічне обстеження дитини; оцінювати фізичний, нервово-психічний та статевий розвиток дитини, визначити групу здоров'я; оформити обліково-звітну документацію та аналізувати показники роботи відділення і стан надання допомоги, та робити висновки щодо їх поліпшення; провести диференцій-

ну діагностику гострого болю різного походження; оцінити стан новонародженої дитини за шкалою Апгар; визначити гестаційний вік та інше.

Клінічним ординаторам, які успішно склали іспит, видається свідоцтво встановленого зразка про підготовку в клінічній ординатурі.

В заключенні слід підкресліти, що кафедрою педіатрії 3 та неонатології проведений великий объ´єм роботи з післядипломної підготовки клінічних ординаторів, що дозволяє проводити навчання у клінічній ординатурі із урахуванням сучасних вимог з оптимізації їх підготовки.

Список використаних джерел

1.Ковальчук Л.Я., Мисула І.Р., Пашко К.О. Медична освіта в Україні та Болонський процес: реальність і шляхи переходу до європейського освітнього простору // Медична освіта. – 2005. - №2. – С.21-23. 2.Osuch W. The influence of Bolonia Declaration principles on the process of training // Quality of Higher Education and present-day challenges. Siedlce: 2011. – P.59-71.

Р. Л. Сойчук

НАЦІОНАЛЬНЕ САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА НАЦІЄТВОРЕННЯ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

У процесі самоствердження українського народу відбувається процес творення й становлення його як нації: формується у членів спільноти почуття й свідомість належності до нації; стверджується державна мова й символіка нації; набуває розвитку соціальний і політичний рух від імені нації, становлення громадянського суспільства; створення, прийняття більшістю суспільства та реалізація доктрини або ідеології нації, загальної й конкретної. Під поняттям «*політична нація»* розуміють усю сукупність населення різного етносу, що ідентифікується з поняттям громадянства даної країни, тобто «названа людська спільнота, що живе в рідному краєві, має спільні міфи, спільну історію, спільну національну культуру, єдину економіку та єдині права й обов'язки для всіх її представників» [2, с. 19-20].

Необхідність становлення і ствердження нації відображено у наступному визначенні: «Нація первинна щодо всього, вона є джерелом усього. Її воля завжди законна, це ж бо сам закон… Нації на землі повинні сприйматись, як окремі складники, поза межами соціальних зв'язків чи, так би мовити, у природному стані. Здійснення їхньої волі не має меж і не залежить від усіх громадянських формальностей. … будь-яка воля нації самодостатня для виконання; усі форми правочинні, а воля нації – найвищий закон» [2,с.46]. Варто зазначити, коли народ піднімається до рівня нації, то теоретично об'єднує у суверенну націю всі верстви населення, де кожен індивідуальний член є громадянином та існує теоретична рівність громадян у спільноті. Усі громадяни рівні перед законами нації, і в теорії немає проміжних утворень між громадянином і національною державою [1,с.81]. Такий тип модерної нації ґрунтується на народнокультурній мобілізації та переприв'ласненні самобутньої історії, що визнає автономію політичної спільноти, у якій інтелектуали і представники вільних професій можуть реалізувати свої вміння й навички, але вже на службі народу, своїм співвітчизникам [1,с.116]. Відповідно нація являє собою потрібний симбіоз етнічного і громадянського елементів, від чого залежить у майбутньому успіх нації в сучасному світі, а саме: здатність окремих членів керувати державними органами, а інших – мобілізувати енергію народу. Таким чином, коли цей симбіоз не має розколин між етнічним і громадянським складниками, культура і громадянство взаємно підсилюють один одного і потенціал нації повністю реалізовується. Така нова модель нації містить у собі громадянський ідеал та водночас базується на засадах національної держави, її культурі та традиціях етнічного ядра, до якого більшість членів спільноти відчувають свою приналежність [1,с.141-149]. Варто зауважити, що нація виконує функцію задоволення таких колективних по-

треб, як збереження національних культурних цінностей, вшанування та наслідування її героїчних чеснот, творення почуття братерства і кревності та мобілізації громадян для спільних завдань [1,с.215].

З огляду на зазначене можна стверджувати, що в умовах сьогодення відбувається творення української модерної нації, і відповідно освітньо-виховна система України повинна відповідати на суспільно-політичні, соціально-економічні виклики та сприяти процесу націєтворення і державотворення, а також повинна задовольняти суспільні запити – формувати нову особистість із почуттям національного самоствердження. *Національне самоствердження особистості* слід розглядати як інтегративну властивість особистості, що виявляється у сформованості позитивної національної ідентичності, виборі своєї активної соціальної і громадянської позиції в суспільстві, що характеризується відповідальністю перед своєю нацією, готовністю відстоювати і захищати її національні інтереси. Національне самоствердження пов'язане з мобілізацією всього свого інтелектуально-духовного потенціалу особистості для досягнення успіху в інтересах українського народу та утвердження цінності української нації.

Зважаючи на розуміння теорії становлення нації як політичної спільноти громадян держави, ми переконалися, що виховання національного самоствердження варто розглядати як специфічну педагогічну діяльність, спрямовану на формування в особистості здатності до національної рефлексії, що виявляється у моделях національного мислення, національних символах, національних цінностях та нормах, які свідомо чи несвідомо впливають на становлення її національної ідентичності.

Таким чином, окреслюючи перспективи виховання національного самоствердження дітей та молоді в Україні, варто спрямовувати цей процес на формування *громадянської нації*, де кожен член української спільноти у свою чергу повинен усвідомлювати власну причетність до ствердження української нації, громадянського суспільства та відповідати перед своєю національною державою й солідарно співпрацювати з іншими громадянами на користь громади, держави, нації. Схиляємося до думки, що всі громадяни, незалежно від їхнього етнічного походження, релігійного та соціального статусу тощо, становлять *українську націю* як поліетнічну спільноту, що складається із представників титульної української нації та усіх етнічних спільнот, які проживають в Україні та вважають її своєю Батьківщиною, які ідентифікують себе як громадяни Української держави і в яких ствердилося українське світовідчуття, світосприймання та світорозуміння.

Список використаних джерел

1.Сміт Е. Д. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Пер. з англ. М. Климчука, Т. Цимбала. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 278 с. ***2.****Сміт Е. Д. Націоналізм: теорія, ідеологія, історія / Пер. з англійської. – К: «К.І.С.», 2004. – 170 с.*

О. О. Гоменюк

ДО ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОГО ПРОЛЕТКУЛЬТУ

Серед недосліджених педагогічних феноменів в українській історії та історії світи, зокрема, залишається діяльність Пролеткульту – культурно-просвітницької і літературно-художньої організації пролетарської самодіяльності при Наркомосі, яка мала за мету широкий і всебічний розвиток пролетарської культури самим пролетаріатом. Організація Пролетарської Культури була створена за місяць до Жовтневого перевороту з метою підтримки «самодіяльності» пролетаріату у різних сферах культури, причому тільки на добровільних засадах. Із початку створення Пролеткульт став чітко структурованою організацією, яка мала статут, виборчий Центральний комітет, раду і відділи: організаційний, літературний, видавничий, театральний, бібліотечний, шкільний, клубний, музично-вокальний, науко-

вий, господарський. Центральному Пролеткульту підпорядковувалися губернські, міські і районні пролеткульти. Діяльність Пролеткульту була спрямована на те, щоб «дати робітничому класу цілісне виховання, що незаперечно направляє його колективну волю й мислення» ; за мету Пролеткульт ставив «вироблення самостійної духовної культури» .

Робота Пролеткульту проводилася у двох напрямах: перший – культурно-просвітницька діяльність і організація пролетарської освіти; другий – творча робота у сфері мистецтва, літератури, театру, музики. У межах першого напряму робота реалізувалася через організовані робочі клуби, студії, бібліотеки, читальні, школи грамоти для дорослих, дитячі пролеткульти, музеї*, вечірні класи загальноосвітнього, загальнополітичного напряму, організацію концертів, видавничу діяльність. Пролеткульт мав ряд періодичних видань (журнали «Пролетарська культура», «Грядущее», «Горн», «Гудки» – всього близько 20 органів), випустив багато збірників пролетарської поезії та прози.

Пролеткульт в Україні офіційно оформився у 1919 р. після встановлення радянської влади. Проте точилися гострі дискусії щодо координаційного центру Пролеткульту – Харкова чи Києва. Віднайдені важливі підтвердження цьому в архівних матеріалах, а саме в протоколах засідань представників культурно-просвітницьких організацій міста Харкова, внаслідок чого центральне управління Пролеткульту було оформлено у Києві. Саме 4 травня 1919 р. відбулася Перша всеміська конференція київських пролетарських культурно-просвітницьких організацій. З огляду на об'єктивні та суб'єктивні обставини Київський Пролеткульт не набув масштабного розмаху у своїй діяльності.

Згодом у 1920 р. відбулося оформлення координаційного центру у Харкові у формі Всеукраїнського Пролеткульту під керівництвом В. Блакитного, І. Кулика, В. Коряка. Перенесенню Всеукраїнської ради Пролеткульту із Києва до Харкова пов'язано із тим, що у цей час Харків став столицею Радянської України. Друкованим органом Всеукраїнського Оргбюро Пролеткульту став журнал «Зори Грядущего», що виходив у Харкові і друкував художні твори двома мовами – російською та українською.

1 травня 1922 р. в газеті «Вісті ВУЦВКу» видрукувано відозву Пролеткульту «До всіх пролетарських культурно-освітніх організацій України» . Її підписали голова наукового відділу оргбюро Всеукраїнського Пролеткульту В. Блакитний, його заступник С. Пилипенко, голова художнього відділу В. Коряк та його заступник В. Сосюра. Основним її змістом є заклик до організаційного зміцнення українського Пролеткульту: «Єдність пролетарської культури потребує і єдності організаційної. І в цей день Першого травня, день свята пролетарської культури Оргбюро Всеукраїнського Пролеткульту звертається до всіх пролетарських самодіяльно-творчих організацій з закликом об'єднатися навколо осередку» [1]. Таким єдиним осередком нової пролетарської культури на Україні вважали Пролеткульт.

Із початку виникнення Пролеткульту спостерігався швидкий кількісний ріст пролетарських культурно-просвітницьких організацій. Організації виникали стихійно, з ініціативи знизу, були результатом оформлення творчої активності самих мас. Як повідомляла у січні 1919 р. газета «Известия ВЦИК», «в провінції зараз повсюдно організовуються «Пролеткульти» . Потреба у них велика» [4]. Пролеткульти створювалися і діяли у Києві, Харкові, Одесі, Миколаєві, Катеринославську, Кременчуці, Черкасах, Чернігові, Умані та ін.

Цікавим є повідомлення про успішне проведення Першої Катеринославської конференції пролеткульту [2, арк. 230–231].

Нами віднайдено відомості про діяльність Катеринославського Пролеткульту, які свідчать, що за шість місяців свого існування «…наш пролеткульт встиг впита-

* З ініціативи Пролеткульту до 1921 р. в СССР відкрилося біля двохсот нових музеїв (до революції їх було всього 30).

ти у свої студії значний відсоток талановитих робітників і дітей робітників міста Катеринослав. Звичайно, неможна усіх студійців Пролеткульту зарахувати до майбутніх світил пролетарського мистецтва, але той факт, що професори консерваторії, відчуваючи перспективні молоді таланти, не рахуючись з часом, із задоволенням і за мізерну плату працюють у студіях пролеткульту – цілеспрямовано підкреслюють наявність талантів в останніх» [3].

Заняття у студіях Пролеткульту відбувалися щоденно від 5 до 9 год. вечора. Заняття велися за розкладом: «в одній кімнаті малюють, а в іншій співають, у третій – грають, у четвертій декламують і все це майже одночасно. Для кожного студійця обов'язковим був хоровий клас та курс політграмоти. У студіях пролеткульту займалося 129 осіб. Більшість студійців пролетарського і невелика частина – напівпролетарського походження» [3].

Друкованим органом Катеринославського Пролеткульту виступав журнал «Пролеткульт», із його хроніки дізнаємося, що місцеві пролеткультівські організації завдячували своїм існуванням Губернському відділенню політпросвіти як у плані фінансування, так і методичного забезпечення.

Разом з тим, складні умови в період НЕПу позначилися на діяльності Пролеткульту у напрямі браку фінансування. Так, під час губернського засідання було висловлене занепокоєння про матеріальне становище. Відтак, з 1 жовтня 1922 р. секції та класи з усіх видів мистецтва були реорганізовані – залишилися лише студії театральні, образотворчого мистецтва і літературні.

Згодом, з огляду на політичні та економічні негаразди, Пролеткульт починав занепадати: скорочувалися штатні працівники, зменшувалося фінансування організацій, оптимізувалися студії та робочі клуби. Водночас, за час свого існування діяльність Пролеткульту вирізнялася: дискусіями щодо самостійності Пролеткульту з подальшим його підпорядкування Наркомпросу; складним матеріальним становищем, що позначалося на активності та діяльності; дискусіями та ідеологічним розколом щодо української мови, що стало передумовою відходу авторитетних вітчизняних діячів зі складу організації і фактично занепаду Пролеткульту.

Разом з тим, сучасна історико-педагогічна наука не може оминути увагою освітньо-просвітницьку та культуротворчу діяльність Пролеткульту – незаангажовано, із сучасних методологічних позицій виявити негативні та включити позитивні аспекти роботи в історію освітньої теорії та практики.

Список використаних джерел

1.Вісті ВУЦВКу. – 1 травня 1922. 2.Інформаційне повідомлення про роботу відділів Тимчасового робітничо-селянського уряду України, Раднаргоспу, заснування Ревтрибуналу, Єдиного Народного суду, встановлення Радянської влади на місцях, організацію комуністичних осередків, Всеукрпролеткульту, курсів агітаторів і інструкторів при ревкомах України, допомогу голодуючим дітям, про роботу профспілок. – ЦДАВОВ. – Ф. 1738, Оп. 1. – 218 арк. 3.О работе Екатеринославского Пролеткульта \\ Волны Пролеткульта. – 1923. – май. – С. 81-82. 4.Пролетарськая культура. Известия. – 1918. – № 1.

О. І. Фасоля

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ: ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Модернізація української школи відбувається досить стрімко і непросто, але разом з тим планомірно. До цього зобов'язують, зокрема, Закон України «Про загальну середню освіту» [6], постанова Кабінету Міністрів України «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» [5], Концепція профільного навчання в старшій школі [1], яка грунтується на основних положеннях Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) [2] і спрямована на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти [4].

У названих документах закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі, яка має функціонувати як профільна. Це створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, задоволення інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації та той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії.

Впровадження профільного навчання в сучасних умовах потребує: 1) створення системи профільного навчання в старшій школі, яка б визначала профілі навчання; 2) визначення дидактичних засад формування змісту профільного навчання; 3) забезпечення оптимальних умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення; 4) розробки технології його організації і здійснення (форми організації і методи навчання).

Проблема вибору профілю навчання поки що не розв'язується належним чином. Учні обирають його часто інтуїтивно. Не є виключенням екологічний профіль. І це незважаючи на те, що перед освітянами постали інші, якісно нові завдання – виховання спеціалістів широкого профілю, які здатні вирішувати економічні та екологічні завдання і бути психологічно готовими до процесу природо охорони та раціонального природокористування у своїй професійній діяльності. В забезпеченні такої готовності до природозбереження ми і бачимо основні цілі екологічної освіти та виховання.

В ході організації екологічного виховання старшокласників слід враховувати таке: 1) екологічна освіта повинна сприяти формуванню таких особистісних якостей, які б звели екологічний ризик до мінімуму; 2) сучасні умови визначають нові вимоги до процесу екологічної соціалізації молодого покоління, тому у формуванні готовності увійти в доросле життя, в т.ч. і професійне, для старшокласника велике значення має екологічна спрямованість особистості.

Ми погоджуємося з Р.Науменко [3, с.51], яка екологічне виховання визначає як послідовність етапів навчально-виховної роботи, спрямованої на формування основоположних якостей екологічно вихованої особистості, а метою екологічного виховання вважається досягнення особистістю вищого рівня екологічної вихованості, який передбачає втілення системи наукових знань, умінь, поглядів, переконань та активного дієвого ставлення до оточуючого середовища.

Аналіз наукових джерел та практики роботи загальноосвітніх шкіл в умовах профільного навчання дозволяє нам стверджувати, що мета екологічного виховання може бути реалізована за допомогою вирішення триєдиного завдання: *освітнього* (формування системи знань про екологічні проблеми сучасності та шляхи їх вирішення); *виховного* (формування мотивів, потреб і навичок екологічно спрямованої поведінки і діяльності, здорового способу життя); *розливального* (розвиток системи інтелектуальних і практичних умінь щодо вивчення, оцінки та поліпшення стану навколишнього середовища, розвиток активної природоохоронної діяльності).

Реалізувати виділені нами завдання можна, насамперед, за допомогою сформованого змісту екологічного виховання, який містить у собі систему норм, що ґрунтуються на ціннісних орієнтаціях. За своєю виховною спрямованістю зміст екологічного виховання має орієнтуватися на розвиток інтелектуальних, трудових, моральних, естетичних фізичних та вольових якостей особистості. При цьому важливо усвідомити, що формування екологічно вихованої особистості учня є перспективним результатом екологічного виховання, а показником відповідального ставлення до оточуючого середовища виступає готовність особистості школяра до реалізації в поведінці і діяльності правових, моральних, технологічних принципів і норм природокористування [3, с.68].

Ми погоджуємося з думкою науковців які вважають, що процесом організації екологічного виховання засобами профільного навчання в загальноосвітній школі

є створення умов для засвоєння школярами світоглядних цінностей, формування у кожного старшокласника достатньо високого рівня екологічної вихованості. Організація екологічного виховання школярів вважається успішною, якщо екологічна вихованість буде виявлятися в повсякденній поведінці, в конкретних вчинках і справах, в ставленні до природного оточення – тобто в активній екологічній діяльності особистості.

Поряд з цим доводиться констатувати, що недостатня теоретична розробка проблеми організації екологічного виховання старшокласників засобами профільного навчання негативно позначається на стані її впровадження у педагогічну практику – відсутня цілеспрямована систематична виховна робота з формування екологічної активності учня. Здебільшого епізодичний, фрагментарний характер екологічно спрямованих виховних впливів не сприяє виробленню стійких екологічних поглядів і переконань особистості. Мало уваги приділяється методам практичного застосування екологічних знань, умінь, навичок учнів, набуттю старшокласниками досвіду взаємодії з природою, недостатньо використовуються можливості профільних курсів та позаурочної виховної екологічної роботи – вміння школярів не закріплюються у життєвому досвіді, поведінці. Чіткі уявлення про роль природоохоронної діяльності має лише незначна кількість старшокласників, а інформацією про вплив тієї чи іншої професії на довкілля не володіє майже ніхто з випускників.

Вирішення цієї низки проблем ми бачимо у формуванні нової екологічної освітянської моделі, яка поєднує профільне навчання, варіативний компонент, урочна та позаурочна навчально виховну діяльність. Тільки через процес навчання і виховання покоління нинішньої молоді в змозі виробити необхідну інформацію, яка реально створить умови для сталого еколого-економічного розвитку цивілізації. Особливої уваги ми надаємо профілізації та екологічній спрямованості навчально-виховного процесу старшокласників, які в майбутньому стануть фахівцями в різних галузях промисловості, а, отже, і повноцінними споживачами природних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Концепція профільного навчання в старшій школі // Поточний архів Міністерства освіти і України. 2. Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) // Поточний архів Міністерства освіти і України. 3. Науменко Р.А. Екологічне виховання учнів 5-9 класів шкіл-інтернатів у позаурочний час / Дисертація на здобуття ступеня канд. пед. наук за спец. 13.00.07 / Науменко Р.А. – К., 1994. 4. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті . – К.: Шкільний світ, 2001. – 24 с. 5.Постанова КМ України «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - №28. – Ст 135. 6. Про загальну середню освіту.: Закон України від 13.05.1999р. // Освіта України: Нормат.-правові док. – К., 2001.

Н. Д.Чухрієнко, І. В. Василевська

«СХОДИ В МАЙБУТНЄ» В ДІЇ НА КАФЕДРІ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ

Сучасне суспільство переважна більшість дослідників називає інформаційним, оскільки «центральне положення в ньому займає теоретичне знання як стрижень, навколо якого організовуються нова техніка і технології, економічне зростання та розшарування суспільства» [1].

Особливістю підготовки сімейного лікаря через первинну спеціалізацію (інтернатуру) є те, що процес навчання зводиться не тільки до власне набуття професійних аспектів, але і до необхідності донести до суб'єктів навчання принципово нову ідеологію. Перехід до фази реалізації намічених планів та досягнення кінцевої мети в значній мірі залежить від якості психологічної підготовки майбутніх лікарів з формуванням якісно нового фахівця – лікаря загальної практики- сімейної медицини.

Багато років ця ідеологія на кафедрі впроваджувалась за допомогою традиційних напрямків виховної роботи: вступна лекція завідувача кафедрою, на якій в

яскравій формі викладається історія кафедри та питання деонтології; закріплення викладача-куратора за кожним десятком з метою покращення індивідуальної виховної роботи з інтернами; поглиблене знайомство з історією України, рідного міста та біографією видатних земляків; анкетування на початку знайомства щодо визначення ієрархії життєвих цінностей та моральних якостей; включення в процес навчання питань з етики, медичної деонтології, Клятви лікаря України, законодавчих актів з прав пацієнта та лікаря, юридичних засобів захисту та відповідальності лікарів, психології, ділової української мови та інш.

Але лікарі-інтерни за багато років навчання в учбовому закладі вже звикли до цих підходів і формування громадського світогляду у них не співпадає з сучасними вимогами.

Формування світогляду відносно нової для України спеціальності - сімейного лікаря досить складний процес.

В цьому році ми скористались можливостями Всеукраїнського навчального проекту «Сходи в Майбутнє» за підтримки Фармацевтичної корпорації «Юрія-Фарм» та «Української асоціації сімейної медицини» .

Програма включає в себе 5 базових напрямків навчання: лідерство; менеджмент; розвиток особистості; самоврядування; патріотизм.

Навчання проводиться у нових та зручних форматах, метою яких є підвищення мотивації та досягнення кращих результатів роботи.

Для реалізації цілей проекту використовуються різні методи навчання – тренінги, майстер-класи, воркшопи та фасилітація.

Ми почали роботу з формату фасилітації (процесу колективного прийняття ефективних рішень).

Ціллю зустрічі ми вибрали вироблення місії сімейного лікаря в Україні, а також визначення необхідних компетенцій сімейного лікаря, як професіонала. Під час зустрічі ми намагались побудувати бачення образу сімейного лікаря у найближчому майбутньому через порівняння їх бачення на сьогодення з великою кількістю як реальних так і явно надуманих проблем з їх ідеальними уявленнями про майбутнє через 5 років. Окремим блоком було визначення цінності сімейного лікаря, як людини та професіонала.

Зустріч відбувалась досить емоційно, дозволила поступово розкритися навіть дуже замкнутим особам, вимовити «наболіле негативне», підвисити розуміння лікарів-інтернів відносно розвитку лідерських компетенцій необхідних практичному лікарю який повинен щоденно приймати самостійні рішення в нештатних ситуаціях.

Метод фасилітації допоміг лікарям-інтернам висловити власну думку, яка була почута та врахована; поширила розуміння як ставити перед собою реальні цілі та їх досягати; підвисила мотивованість для втілення напрацьованих результатів; надала позитивне забарвлення сприйняттю сімейної медицини; вплинула на зміну лікарями усвідомлення своєї особистої місії, яку вони невздовзі будуть нести як сімейні лікарі.

Список використанних джерел

1.Белл Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технократическая волна на Западе / Под ред. П.С. Гуревича. – М.: Прогресс, 1986. – С. 330-342.

З. М. Мацук, В. В. Сафонов

МАГІСТРАЛЬНЕ ТРАНСПОРТУВАННЯ ГАЗУ: ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ

Одним з невирішених питань експлуатації об’єктів магістрального транспортування газу є забезпечення їх промислової безпеки [1].

Небезпека об'єктів магістрального транспорту газу визначається сукупністю небезпечних виробничих факторів які виникають у процесі перекачування і небезпечних властивостей середовища яке транспортується.

До небезпечних виробничих факторів слід віднести: 1) руйнування об'єкта або його елементів, що супроводжується розлітанням осколків металу і ґрунту; 2) загоряння газу, що транспортуються при руйнуванні об'єкта, відкритий вогонь і термічний вплив пожежі; 3) вибух газоповітряної суміші його надлишковий тиск; 4) руйнування і пошкодження будівель, споруд, устаткування; 5) знижена концентрація кисню; 6) задимлення, токсичність продукції і продуктів згоряння.

Єдина Газотранспортна система України характеризується високим рівнем моральної та фізичної зношеності технологічного обладнання.

Більшість магістральних газопроводів (МГ) відпрацювала свій амортизаційний термін та розрахунковий ресурс, що за умов відсутності стратегічно обґрунтованих капіталовкладень прискорює їх деградацію, тобто сприяє пониженню ряду фізико-механічних та електрохімічних характеристик, які визначають працездатність сталей як основного несучого елемента конструкції [2]. Жорсткі умови експлуатації – тривала взаємодія напруженого металу з корозійно-агресивними середовищами, циклічні зміни тиску та коливання температури – ще більше пришвидшують процес деградації трубної сталі та зварних з’єднань [3, 4].

Окрім корозійно-механічної природи, дефекти труб підземної частини МГ мають і біологічну складову, яка полягає в руйнуванні захисного ізоляційного покриття під дією ґрунтових мікроорганізмів. Сьогодні біологічний чинник корозійних процесів трубопроводів, доля якого перевищує 50 % від загальної кількості виявлених випадків, набуває особливої ваги. Як наслідок, сталь МГ різко окрихчується, в ній утворюються різного роду дефекти (в тому числі і тріщино подібні) які згодом спричиняють руйнування трубопроводу його розгерметизацію [5].

Крім того, труби, з яких будувались МГ за часів СРСР, мали суттєві недоліки, недосконалою була технологія виробництва труб та технологія будівництва МГ. Трубні сталі мали відносно невисоку міцність, форма і геометрія труб іноді змушувала будівельників збирати та зварювати труби з великою різницею в діаметрі. Низька якість рентгенівських плівок та недостовірність результатів інших приладових методів неруйнівного контролю, що застосовувалась при контролі зварних стиків трубопроводів, не дозволяла визначити значну кількість дефектів, ще на етапі будівництва МГ. В ході інтенсивного будівництв були суттєво (у порівнянні з сьогоднішніми вимогами) зменшені обсяги необхідного радіографічного контролю. Газопроводи, що вводилися в експлуатацію у радянські часи (в період інтенсифікованої перекачки газу) часто не були оснащені системами телемеханіки, а запірна арматура (через її дефіцит) встановлювалась зі збільшеним у порівнянні до вимог будівельних норм кроком. Контроль зварних з’єднань того часу, який поступово проводиться в останні роки, показує, що багато з них за сучасними нормами мали суттєві дефекти. Тому останнім часом понад 40 % відмов магістральних трубопроводів пов’язано з руйнуванням зварних з’єднань. Сприяє цьому їх макро- і мікронеоднорідність за хімічним складом, структурою та механічними властивостями, а також циклічні навантаження. Загалом близько 80% від загальної кількості аварій (відмов) на МГ, що призвели до розгерметизації трубопроводів, як наслідок до викидів газу, вибухів та факельного горіння, сталося через дефекти зварних з’єднань та корозію металу інші 20% аварій сталися через дефекти, закладені під час виконання будівельних робіт, а також через сторонні механічні втручання[5, 6, 7].

Таким чином, особливо актуальною науково-технічною проблемою сьогодення стає забезпечення безпечної експлуатації МГ України, розробка та застосування сучасних методів технічного діагностування, розробка та застосування методів евакуації газу з порожнини магістральних газопроводів, що підлягають ремонту [8, 9, 10], розроблення ефективних методів оцінки працездатності матеріалів, які витримують довготривалу експлуатацію та циклічні навантаження (напруження), оновлення (приведення до вимог європейських стандартів) методів оцінки залиш-

кового ресурсу (залишкової міцності) трубопроводів, розроблення Державного стандарту України з питань подовження терміну безпечної експлуатації трубопроводів.

Список використаних джерел

1. ДСТУ-2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних-понять» .2. «Концепція розвитку, модернізації і переоснащення газотранспортної системи України на 2009-2015 роки», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2009 р. №1417-р. 3. Банахевич Ю. В. Циклічна міцність труб з поверхневими тріщинами / Ю. В. Банахевич, О. Є. Андрейків, М. Б. Кіт // Розвідка та розробка нафтових та газових родовищ. – 2009.– №1 (30). – С. 23–28. 4. Федорович І.В.. Надійність експлуатації лінійної частини магістральних газопроводів та дослідження причин аварійності. – Агросвіт. – 2013. - №5. 5. Банахевіч Ю.В., Драгілєв А.В., Іткін О.Ф., та інш. «Продовження ресурсу трубопровідного транспорту України» : Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Реферат роботи поданої на здобуття Державної премії у розділі «Промисловість, будівництво та аграрний комплекс», 2012 р. 6. Ж.М. Гущак, У.П. Добош «Дефекти магістральних газопроводів» : Міжвузівський збірник «Наукові нотатки», Випуск №40, Луцьк, 2013. 7. Мазур И.И., Иванцов О.М. Безопасность трубопроводных систем: ИЦ «Елима», 2004. 8. Патент України №96340. Спосіб контролю тиску у магістральних, технологічних або міжпромислових газопроводах / З. М. Мацук, О.І. Кобеза – Опубл. 26.01.2015, Бюл. №2/2015. 9. Патент України №99367. Спосіб контролю тиску у магістральних, технологічних або міжпромислових газопроводах / З. М. Мацук, О.І. Кобеза – Опубл. 25.05.2015, Бюл. №10/2015. 10. Патент України №99367. Установка транспортування газу / З. М. Мацук, В.М. Андрусів – Опубл. 10.07.2015, Бюл. №13/2015.

Г. П. Савош

СУЧАСНА ОСВІТА ТА ЇЇ РОЗВИТОК В УМОВАХ ТРАСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Наша країна знаходиться на шляху значних трансформаційних змін, що відбуваються в усіх соціальних інститутах: старі принципи їх функціонування змінюються, модернізуються механізми соціальної взаємодії та її принципи, ми стаємо свідками зміни пріоритетів у їх функціональному навантаженні. Освіта в цьому контексті не є винятком. Традиційно її розглядають як соціальний інститут, завдяки якому функціонує соціально-генетичний механізм відтворення суспільства в цілому, а також держави та її інституцій. Звісно, він значною мірою визначає та забезпечує становлення й удосконалення особистості, розробку й передачу нових знань, рух надбань культури від покоління до покоління тощо.

Прагматизація сучасної освіти приводить до орієнтації вищих навчальних закладів винятково на професійну підготовку й відмову від таких важливих аспектів змісту освіти, як виховання й соціалізація. Це виносить за рамки освіти такі актуальні для українського суспільства, яке трансформується, процеси, як вироблення прийнятної для більшості українців нової системи цінностей, формування соціальних норм, спрямованих на затвердження цих цінностей, і в першу чергу соціального партнерства різних статусних груп.

Відомо, що освіта як соціальне явище може вважатися досконалою, якщо вона забезпечує успішне задоволення суспільних запитів сьогодення,намічає загальні підходи щодо вирішення майбутніх проблем. Філософія освіти в університеті вимагає повної завершеності знання, пізнання студентами реального буття і науково-теоретичної картини світу. Тому необхідний аналіз тих факторів, що обумовлюють соціалізацію особи. Вивчення феномена соціалізації університетів первісно потребує узагальненого методу, в основі якого лежать загальна філософія та підходи до соціальних явищ.

З точки зору загальної теорії систем, соціалізація уявляється єдиною системоутворюючою ознакою прогресивної діяльності людей, політичних партій та рухів незалежно від їхньої ідеологічної спрямованості, які об'єктивно інтегрують світове суспільство навколо людських цінностей [1].

Сучасне суспільство готуючи фахівців у певній галузі, не приділяє достатньої уваги формуванню особистості. А процес підготовки особистості, її виховання складний. У доповіді «Теоретико-методологічні засади реформування вищої освіти в Україні» директор Інституту вищої освіти АПН України професор В.П.Андрущенко [2] наголосив: «Пріоритетами освіти є не знання самі по собі й навіть не «потреби народного господарства», а розвиток особистості й формування громадянина, здатного самостійно і вільно мислити й діяти».

Безумовно, особливе місце тут посідає вища освіта, яка за своєю суттю формує не тільки людину як особистість, але й як професіонала.

Не можна проігнорувати той факт, що сучасні соціальні умови формують новий тип студента, з новими потребами та вимогами, а відповідно вища освіта має використовувати такі форми та методи виховання, які б відповідали багатосуб'єктному «замовленню» на особистість. Концепція побудови національної системи освіти в Україні передбачає новий підхід до професійної підготовки майбутніх кадрів, спрямований на подолання кризи в освіті та вихованні, яка виявляється, передусім, у невідповідності знань студентів запитам особистості, суспільним потребам і світовим стандартам, у знеціненні соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності.

Таким чином, основним критерієм роботи навчального закладу повинен бути рівень підготовленості випускників, раціональне поєднання їх теоретичних знань з умінням застосовувати їх на практиці, що означає потребу вести пошук ефективних форм і методів навчання та виховання, удосконалення програм, навчальних планів, розробку нових навчальних методик, навчальних посібників. Ці стратегічні завдання системи освіти безпосередньо пов'язані з процесами формування та розвитку особистості, і тому саме освіті повинна належати головна роль у здійсненні тих глибинних структурних змін у суспільному житті, що несуть людям свободу саморозвитку, матеріальні блага, гарантовані громадянські права, задоволення зростаючих потреб, соціальний захист.

Список використаних джерел

1.Андрущенко В.П. Освітня політика (огляд порядку денного / В.П.Андрущенко, В.Л. Савельєв. — К. : МП Леся, 2010. - 368 с. 2. Балакірєва О.М. Трансформація цінностей освіти / О.М.Балакірєва, О.В.Валькована // Український соціум. – 2007. – № 4. – С. 7–19.

СЕКЦІЯ ІІІ.
ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

О. Я. Мариновська

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТІ: НАУКОВІ ПІДХОДИ

Наукові підходи визначають спрямованість інноваційних процесів в освіті. Їх доцільно розглядати в історико-педагогічній ретроспективі. У рамках **діяльнісного підходу** розмежовано дифініції «інформація» та «знання» . Підхід репрезентує категорія «орієнтовна основа дії» (П. Гальперін). «У ній виокремлюється орієнтовна основа (частина) і виконавська частина. Ці дві основні частини предметної дії в суб'єктивному плані можна назвати «розумінням» дії та «умінням» її виконувати» [2, с. 29]. І. Бех пише, що «за формулою *«від предметно-перетворювальної дії – до знання»* криється напрям *від мислення – до знання*. Адже будь-яка предметна дія у своєму процесуальному розгортанні – це і є процес мислення, який, відповідно, теж предметний. <…> Діяльнісний підхід практично реалізує ідею, згідно з якою школа повинна *вчити мислити*, а не просто завантажувати учня предметним матеріалом» [2, с. 32]. Ідея розвитку навчальної здібності «уміння вчитися» активно розроблялася у рамках концепції становлення школи мислення. Кращі взірці нововведень того часу, що розвинулись до рівня освітніх систем – це розвивальне, проблемне навчання та інші. Зорієнтованість на здобуття системи знань, вмінь і навичок мала виражену предметно-методичну основу, що передбачала активне пропагування і застосування конкретних методик викладання навчального предмета. До прикладу, методика роботи з ключовими деталями («Процес навчання у Є. Ільїна побудований за формулою «від досвіду особистості – до аналізу художнього твору і від нього – до Книжки» . Уведення учнів у структуру навчального матеріалу здійснювалось за допомогою ланцюжка «деталь – питання – проблема» [10]). Педагоги-новатори звернули увагу на значущість особистісного досвіду школяра як суб'єкта учіння, що стало предметом подальшого теоретичного осмислення.

Особистісно зорієнтований підхід розвинув концептуальну ідею розвитку і самореалізації *особистості як суб'єкта учіння*, що передбачає утвердження *суб'єкт-суб'єктного* типу стосунків, нової етики педагогічної взаємодії. Розробляються педагогічні технології, орієнтовані на розвиток *особистісних якостей* дитини. Так, технологія розвитку критичного мислення, цільове призначення якої полягає у розвитку критичного мислення школяра як суб'єкта учіння; технологія особистісно орієнтованого уроку забезпечує розвиток суб'єктності школяра, інтерактивне навчання – формування комунікативних вмінь і навичок, співпраці як основи інтерактивної взаємодії; і т.д. У рамках підходу актуалізуються питання залучення учнів до цілепокладання, що є основою розвитку їх суб'єктності, опертя на його суб'єктний досвід, моделювання особистісної форми змісту, суб'єкт-суб'єктної взаємодії тощо. «Особистісно-розвивальне навчання як науковий пріоритет» – саме під такою назвою вийшла стаття В. Кременя, у якій йшлося про попередження дисбалансу між розумовим і особистісним становленням школяра. «Повноцінний інтелектуальний компонент – як орієнтовна основа практичних дій – у набутті цієї універсальної якості має суттєве значення. Дослідні дані свідчать про несформованість у школярів саме теоретичного ставлення до оточуючої дійсності як безпосереднього змісту навчальної діяльності й неперетворення її внаслідок цього у суб'єктивну цінність перешкоджає максимальній реалізації їхніх особистісних можливостей» [4, с. 53]. Порушуються питання про конкретно-дидактичну основу розумового розвитку школярів, їх устремління у навчальній ситуації, міжособистісну взаємодію, недиспаратність навчального змісту. «Якщо прийняти позицію тотальності особис-

тісного змісту у навчальному процесі, то різко знизиться рівень інтелектуального компонента у загальному психічному розвитку суб'єкта, а його особистісне становлення наштовхнеться на суттєві ускладнення» [4, с. 57].

Технологічний підхід активно розробляє ідею розвитку суб'єктності особистості школяра, що реалізується засобами педагогічних технологій, сутнісне призначення яких полягає у конструюванні процесу на досягнення гарантованого результату. Останній досягається за умови технологічної сумісності інновації стосовно конкретної проблеми, що вирішується, оскільки цільове призначення технології має відповідати педагогічній доцільності її практичного застосування. Актуалізується проблематика формування готовності вчителя до впровадження інновацій. Здійснюється *технологізація* навчального процесу та *персоналізація*, що забезпечує особистісний зміст діяльності вчителя й учня. Уводиться поняття «технологізовані знання» , що обґрунтовує *значущість вмінь* як прообраз знань, засвоєних в особистісному контексті. Розробляються технології, сутнісною ознакою яких стає алгоритмізація навчального процесу з метою досягнення результату. («Отже, визначальним компонентом технологій навчання є діагностично задана мета як еталон засвоєння навчального матеріалу, представлена в переліку конкретних результатів навчання, можливих рівнів оволодіння учнями знаннями, уміннями, навичками, сформованості досвіду творчої діяльності» [11]). Аналіз практики впровадження технологій засвідчує, що «інновація не самоціль, а лише засіб підвищення якості освіти». Розроблено моделі науково-методичного супроводу інноваційної діяльності, закономірності формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності, загальні педагогічні й специфічні принципи [7, с. 101], як от: добровільності та партнерства, морально відповідального вибору, персоналізації й технологізації, синергетично узгодженої взаємодії суб'єктів здійснення такої діяльності. «Отже, в школу має прийти оновлена науково-педагогічна методологічна парадигма, спрямована на реалізацію проектних форм взаємодії педагогів і школярів, на вдосконалення культури спілкування вчителів, їхньої здатності коректно розв'язувати складні навчальні і позашкільні ситуації» [5, 85].

Аксіологічний підхід привносить розуміння того, що питання якості освіти укорінено в системі її *ціннісних орієнтації* [8, С. 126−146]. У виховній роботі актуалізується проблематика формування ціннісного ставлення особистості школяра до суспільства і держави, людей, природи, мистецтва, праці, і головне – до себе, оскільки ставлення є результатом і передумовою ефективності будь-якої діяльності, що передбачає вибір, за яким стоїть рівень розвитку ціннісно-смислової сфери особистості. У навчальному процесі – це *ставлення* до навчання (учіння), що набуває значущості в міру утвердження компетентної орієнтації змісту і форм організації навчального процесу. Цей період співпадає з розробленням нових державних стандартів в освіті. «Категорія «якості освіти» розглядається як *сукупність ціннісних характеристик освіти, що забезпечують запити і потреби кожної особистості, суспільства і держави на свої послуги.* Ціннісний потенціал якості освіти виявляється процесуально і результативно. У процесуальному плані якість освіти є послідовною зміною станів через удосконалення цінностей, дій, засобів, які одночасно задовольняють освітні потреби людини, відповідають інтересам суспільства і держави. Результативний контекст якісної освіти полягає у можливості громадян з певним рівнем підготовки повноцінно реалізувати власні потенційні можливості відповідно до суспільних вимог і потреб ринку праці» [3, с. 13]. Поступово утверджується логіка розуміння освіти як варіативної та мотиваційно-смислової, що «апробує нові шляхи виходу з різних невизначених ситуацій у культурі й розкриває перед особистістю спектр можливостей щодо вибору своєї долі. <…> Варіативна освіта розуміється як процес *розширення можливостей* компетентнісного вибору особистістю життєвого шляху і саморозвитку. Метою варіативної освіти є формування такої картини світу у спільній взаємодії з дорослими й

однолітками, яка б забезпечила орієнтацію особистості у різних життєвих ситуаціях, у тому числі в *ситуації невизначеності*» [1, с. 8].

Компетентнісний підхід вибудовується як методологічна рефлексія науки і практики, що бере за основу поняття «компетенція» та «компетентність» , сутнісною ознакою останньої виступає *здатність* особистості застосовувати набуті знання на практиці. Компетентність тлумачиться О. Савченко як «результативно-діяльнісна характеристика освіти, яка набувається у процесі навчання та особистого пізнавального і життєвого досвіду. Ключові компетентності є результатом міжпредметної взаємодії і активної діяльності самого учня. Тому кожна освітня галузь має внести свою частку у формуванні тієї компетентності, яка пов'язана з її змістом» [9, с. 4]. До структури поняття входять: *знання, вміння, навички, досвід, ставлення та особистісні якості особистості учня* як суб'єкта учіння, що не тільки знає та вміє, але знає, розуміє, застосовує, аналізує, синтезує та має власне ставлення (іншими словами – здатний здійснювати оцінку, оскільки має особистісну позицію, що відбиває його емоційно-ціннісне ставлення до виучуваного матеріалу). Звернення до таксономії Блума вплинуло на розроблення базової структури поняття, що її виписано у чинних державних стандартах, оскільки забезпечувало конкретизацію цілей у процесі формування компетентності школяра. На рівнях програмного та навчально-методичного забезпечення здійснювалася конкретизація цілей, що потребувала від учителя на уроці «визначення навчальних дій, які відображають перехід від загального уявлення про результати навчання до конкретного еталона, критерію його досягнення учнем» [11]. Зазначимо ще одну ознаку практичної реалізації підходу у відповідь на виклики часу, а саме: компетентність «працює» із ситуацією невизначеності, оскільки їй притаманна зорієнтованість на вирішення проблем. Важливим є формування вмінь не стільки застосовувати знання на практиці, скільки здатності вирішувати ситуації, що є нетиповими. Це потребує розвитку нелінійного мислення, сформованості креативності, гнучкості, мобільності тощо.

Акмеологічний підхід активно розробляється експериментальними навчальними закладами України, оскільки його розглядають як одну з умов підвищення якості освіти. Він пропонує звернення до *особистісного потенціалу* людини, виступає сутнісним показником сформованості та розвитку її особистісних якостей, компетентності та готовності до самореалізації. Ознакою реалізації акмеологічного підходу в педагогічному процесі є формування *акмеологічної позиції учня*, що є проявом його *особистісної зрілості* як людини, майбутнього професіонала. В. Максимова пише, що така позиція виражається через суб`єктність, адаптивність, гуманістичні ціннісні орієнтації, прагнення до самореалізації особистості школяра [6]. У педагогічній акмеології увага приділяється питанню саморозвитку зростаючої людини як суб'єкта життєдіяльності в освітньому просторі школи, створенню педагогічних умов для самореалізації особистості школяра. Розроблення акмеологічного підходу [8, С. 260−278] актуалізується в нових економічних та соціокультурних умовах через об'єктивну необхідність становлення нової моделі конкурентоспроможної освіти, орієнтованої на розвиток *успішності* вчителя та учня.

Список використаних джерел

1.Асмолов А. В мире вариативного образования / А. Асмолов // Ясвин В. А. Образовательная середа: от моделирования к проектированию. – [2-е изд., испр. и дополн.]. – М. : Смысл, 2001. – С. 4−6. 2.Бех І. Діяльнісний та компетентнісний підходи: сутність і сфери застосовування / Іван Бех // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011. – № 1. – С. 29−34. 3. Ващенко Л.М. Теорія інноваційного розвитку освіти / Л. М. Ващенко // Інноваційна модель організації навчального процесу в інститутах післядипломної педагогічної освіти : наук.-метод. посіб. / Ващенко Л. М., Чміль А. І., Пустова Т. В. та ін. / за наук. ред. Ващенко Л. М. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 140 с. 4. Кремень В. Особистісно розвивальне навчання як науковий пріоритет / Василь Кремень // Рідна школа. – 1998. – № 11. – С. 53–57. 5. Кремень В. Г. Педагогічна наука: час методологічної рефлексії / Василь Григорович Кремень // Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи моде-

рнізації (Факти, роздуми, перспективи). – К. : Грамота, 2003. – С. 80–85. 6. Максимова В. Н. Введение в акмеологию школьного образования. / В. Н. Максимова. – СПб. : ЛОИРО, 2002. – 156 с. 7. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика : монографія / Оксана Яківна Мариновська. – Івано-Франківськ : Симфонія-форте. – Полтава : Довкілля, 2009. – 500 с. 8. Наукові підходи до педагогічних досліджень : колект. монографія / за заг. ред. В. І. Лозової. – Харків : В-во Віровець А. П. «Апостроф» , 2012. – 348 с. 9. Савченко Олександра. Концепція розроблення нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти / Олександра Савченко // Початкова школа. – 2010. − № 4. – С. 1−5. 10. Сидоров С. В. Система преподавания литературы Е.Н. Ильина [Електронний ресурс] / С. В. Сидоров. – Режим доступу до журн. : http://si-sv.com/publ/16-1-0-230. 11. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. [Електронний ресурс] / В. М. Чайка. – К. : Академвидав, 2011. – 328 с. – Режим доступу до журн. : http://westudents.com.ua/glavy/48320-82-taksonomya-tsley-navchannya.html.

Г. В. Мухіна

ПРО ДЕЯКІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩИХ ЮРИДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Аналіз педагогічної практики у вищих юридичних навчальних закладів свідчить, що є багато викладачів, які або недостатньо орієнтуються в сучасних педагогічних технологіях навчання, або працюють інтуїтивно, за виробленими у вищих відомчих навчальних закладах інструкціями, методичними зразками традиційного підходу щодо викладання навчальних дисциплін. У системі педагогічних наук, на думку Д. Чернилевського, технологія навчання повинна забезпечувати педагогічне цілевизначення, змістові, інформаційно-предметні і процесуальні аспекти, які направлені не тільки на засвоєння знань, вироблення професійних умінь та навичок, а, перш за все, на формування особистісних якостей тих, хто навчається [4, с.53].

Особистісно-орієнтована технологія навчання як комплексна система, що включає упорядковану множину навчальних операцій і дій, має, на наш погляд, характеризуватися певними рисами. По перше, особистість викладача як і раніше постає центральним елементом, але при цьому змінюється його позиція щодо курсанта, ставлення до самого себе. Викладач постає не тільки носієм інформації, але й помічником у становленні особистості курсанта. Навчання має бути організованим у такий спосіб, щоб допомога курсантові поступово зменшувалася, переключаючи його на самостійне опрацювання матеріалу та активізацію своєї пізнавальної діяльності. Змінюється й позиція курсанта: курсант переорієнтується з результату засвоєння знань та оцінки якості цього засвоєння, на активну взаємодію з викладачем та з іншими курсантами у процесі навчання для подальшого розвитку своєї індивідуальності.

По-друге, має відбуватися зміна функцій знань, засвоєння яких здійснюється у процесі вивчення навчальних дисциплін, і вдосконалення способів організації процесу їх засвоєння. Знання в умовах особистісно-орієнтованого навчання – це система міждисциплінарного узагальненого суб’єктного досвіду курсанта. Процес засвоєння знань організовується завдяки різноманітним педагогічним методам пошукової мисленнєвої діяльності як продуктивний творчий процес та за допомогою методів, що дістали назву «інтерактивних» . Інтерактивні методи навчання розуміють як такі, що мобілізують у процесі навчання не пам’ять, а мислення, допомагають відійти від стереотипів, що склалися, й шукати самостійних оригінальних варіантів відповідей та шляхів розв’язання навчальних завдань, впроваджують елементи імітаційного моделювання, пошуки порівняння різних чинників, позицій, висновків [3]. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що педагогічний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх курсантів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і

курсант, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми.

Третя суттєва риса особистісно-орієнтованої технології навчання – рішуче висування на перший план суб'єктності курсанта, з чим пов'язана орієнтація не тільки на колективні, але й на індивідуальні форми навчання, сумісну навчальну діяльність, на розмаїтість форм взаємодії та міжособистісних відносин всіх суб'єктів педагогічного процесу. Особистісно-орієнтований підхід до курсантів у процесі вивчення навчальних дисциплін забезпечується відповідними формами навчання, до яких ми віднесли особистісно-орієнтовані лекційні, семінарські та практичні заняття.

Ми згодні з думкою А. Кузьминського, що в «дидактиці вищої школи тривалий час спостерігався консерватизм у вдосконаленні організаційних форм навчальної діяльності, зашкарублість теоретико-методологічних засад щодо аналізу різних форм навчальних занять» [1].

На сьогодні ще не розроблено критеріїв особистісно-орієнтованого навчального заняття та його якісних оцінок, виходячи з того, як впливає процес навчання на суб'єктність того, хто навчається. Тому в розробці основних критеріїв, перш за все, групових навчальних занять, слід спиратися на сутність і основне цільове призначення особистісно-орієнтованого навчання, тобто направленість навчального заняття на розвиток особистості курсанта, розвиток його суб'єктної позиції в пізнавальному процесі, створення умов для самореалізації курсантів і актуалізації їх особистісного потенціалу.

Як було зазначено вище, в основу особистісно-орієнтованого навчального заняття покладено інший характер взаємодії викладача з курсантами. Така взаємодія забезпечується, перш за все, орієнтацією обох суб'єктів педагогічного процесу на співпрацю, взаємодопомогу, що визначається в таких характеристиках педагогічного процесу на навчальних заняттях: 1) пріоритет діалогічних форм навчальної діяльності; 2) організація співпраці курсанта і викладача; 3) взаємоповага, доброзичливість у спілкуванні; 4) наявність зворотного зв'язку; 5) сприяння з боку викладача успішності курсанта в різних видах діяльності; 6) взаємна рефлексія, зацікавленість у розвитку адекватної самооцінки тощо.

Змістовими блоками особистісно-орієнтованої технології є: 1) організаційно-діяльнісні аспекти особистісно-орієнтованого навчального заняття; 2) умови для розвитку суб'єктної позиції курсантів; 3) особистісно-орієнтована позиція викладача; 4) взаємодія між учасниками педагогічного процесу.

У межах кожного змістового блоку необхідно розробити дидактичні характеристики, які відображатимуть основні напрямки педагогічної діяльності викладача і навчальної діяльності курсанта у процесі навчання, цільові установки особистісно-орієнтованої діяльності викладача та курсанта.

Таким чином, розробка та впровадження особистісно-орієнтованої технології надасть можливість сформувати індивідуальний стиль викладача особистісно-орієнтованої педагогічної діяльності. Критеріями і показниками оцінки індивідуального стилю особистісно-орієнтованої педагогічної діяльності мають бути: 1) ціннісна орієнтація на професійно-педагогічну діяльність (мотиваційна спрямованість, професійне самовизначення і максимальна самореалізація у педагогічній діяльності, отримання задоволення від неї); 2) рівень професійної майстерності викладача (готовність до особистісної взаємодії в системі «викладач-курсант», здатність до емпатії, високій рівень громадської зрілості); 3) творча активність (вільна імпровізація в діях, оригінальність педагогічного мислення, здатність до педагогічних інновацій); 4) рефлексивна саморегуляція (здатність діагностувати, аналізувати й критично оцінювати результати) [2].

Успішна реалізація особистісно-орієнтованої технології дозволить сформувати та удосконалити новий стиль керівництва викладача пізнавальною діяльністю курсантів, діалогічний стиль комунікативного та інтелектуального спілкування, який буде спрямовано на розвиток аналітичного, критичного і разом з цим творчого мислення курсанта.

Список використаних джерел

1.Личностно-ориентированное обучение: теории и технологии [Текст] : учеб. пособие / под ред. Н. Н. Никитиной. – Ульяновск : ИПК ПРО, 1998. - 180 с. 2.Психологічні аспекти гуманізації освіти [Текст] : кн. для вчителя / за ред. Г. О. Балла. - Київ-Рівне : [б. в.], 1996. – 167 с. 3.Сисоєва, С. О. Педагогічна творчість [Текст] : монографія / С. О. Сисоєва. - Х. ; К. : Каравела, 1998. - 150 с. 4.Чернилевский, Д. В. Дидактические технологии в высшей школе [Текст] : учеб. пособие для вузов / Д. В. Чернилевский. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

Л. Л. Бутенко

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ТА НАВИЧОК ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЇ ЯК КОМПОНЕНТ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Для підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців, змістовного та технологічного забезпечення в освітньому просторі університету форм та методів роботи із майбутнім, роботи із невідомим у ситуаціях потенційної складності, мінливості та невизначеності особливого значення набувають технології проблематизації, які сприяють формуванню в студентів умінь та навичок сприймати, оцінювати та розуміти навколишню дійсність, не втрачаючи при цьому незалежність своїх думок, розвитку проблемного бачення як важливої характеристики сучасного фахівця.

Згідно Національної рамки кваліфікації інтегральна компетентність для таких кваліфікаційних рівнів, як бакалавр, магістр та доктор філософії передбачає уміння та навички визначати та розв’язувати ті чи інші проблеми професійного та соціального життя. Так, відзначено про «здатність розв’язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання» (рівень бакалавру), «здатність розв’язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності» (рівень магістра), «здатність визначати та розв’язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій» (рівень доктора філософії) [2]. Упровадження теоретико-методичних засад компетентнісного підходу безпосередньо пов’язано із формування навичок проблематизації, пошуку та вирішення проблем, оскільки компетентнісний підхід розуміється як організація освітнього простору, спрямованого реалізацію принципів, цілей, змісту освіти, що забезпечують формування випускника, здатного вирішувати проблеми різного рівня складності, адаптуватися у складних соціальних та професійних обставинах.

Проблема (від грец. *problema* – перешкода, утруднення, завдання) – питання, що об’єктивно виникає в ході пізнання, або комплекс питань, вирішення яких представляє істотний практичний або теоретичний інтерес.

Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми як феномену пізнання представлено у працях таких філософів, як І.Ардашкін, В.Берков, В.Никифоров, В.Притков, А.Цофнас, Г.Щедровицький, Т.Якубовська та ін. Проблематизація як елемент культури мислення, методологічного мислення розглядалася В.Юловим.

Для сучасного рівня професійної підготовки майбутніх фахівців дуже важливою постає ідея М. Фуко про те, що справжній фахівець має за допомогою аналізу, котрий він проводить у своїх галузях, заново запитувати очевидності і постулати, стрясати звички і способи дії та думки, розсіювати те, що прийняте як відоме, за-

ново переоцінювати правила і встановлення [3, с. 312]. Таким чином, актуальність проблематизації реальності конкретної предметної галузі полягає у можливості переосмислення та переоцінки явищ та процесів дійсності.

І.Ардашкін у межах сучасної епістемології визначає проблематизацію як «спосіб співвідношення знання та незнання на рівні уявлень, що передують процесу пізнання» [1,с.149]. Проблема пов'язана із подоланням неоднозначності конкретної ситуації, а проблематизація – із виявленням багатовекторності, неоднозначності у тій чи іншій сфері життєдіяльності. Підґрунтям процесу проблематизації є визначення, фіксація базових викликів (перешкод, точок розриву, бар'єрів), подолання яких сприятиме розвиткові особистості та професійної діяльності людини в цілому.

Проблематизація в контексті методологічної підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності може розглядатися як спосіб: виявлення та фіксації неоднозначності, багатовимірності професійної реальності; співвіднесення знання та незнання щодо предмету діяльності; збагачення новим смислами власного досвіду функціонування у певній реальності.

Варто відзначити, що у сучасній психолого-педагогічній літературі проблематизація використовується переважно у контексті формування дослідницької культури учнівської та студентської молоді. Однак, на нашу думку, таке звуження функцій проблематизації (пізнавальна, евристична, конструктивна, регулятивна, рефлексивна) є неправомірним. Саме проблематизація створює передумови для власне навчального та наукового пізнання, для перетворення, зміни, трансформації професійної дійсності, оскільки, як стверджує В.Юлов, «як тільки зовнішнє середовище завдає чинник, що паралізує нашу діяльність, і він оцінюється в якості «утруднення», правомірно говорити про конституювання практичної проблеми» [4, с. 88].

Процес оволодіння професійно-педагогічним знанням має починатися з проблематизації педагогічної реальності, актуалізації необхідності теоретичного педагогічного знання для вирішення сукупності педагогічних проблем. Необхідність проблемного бачення педагогічної реальності зумовлена насамперед специфікою сучасної соціальної реальності, для якої характерні складність, динамізм та потенційна мінливість, суперечливість та неоднозначність її пізнання та розуміння.

Професійна підготовка майбутніх учителів передбачає формування таких *умінь та навичок проблематизації*: бачити багатомірність педагогічної реальності, визначати сукупність суб'єктів освітнього процесу, визначати протиріччя у межах конкретної педагогічної ситуації, формулювати питання різного типу, переводити проблему з буденної мови на наукову та навпаки, використовувати наукову термінологію для опису проблемної ситуації, переводити опис проблемної ситуації з однієї знакової системи в іншу, здійснювати декомпозицію проблем, відмовлятися від стереотипів у сприйнятті проблемної ситуації, формулювати завдання, що виникають внаслідок конкретної проблемної ситуації. У такому контексті проблематизація розглядається і як результат занурення в емпіричну реальність, і як спосіб вироблення власної точки зору на цю реальність. Відповідно проблематизація емпіричної педагогічної дійсності набуває особливої цінності тому, що викликає трансформацію режиму досвіду у режим мислення, оскільки, як відзначає В.Юлов, емпіричний досвід передає естафету мисленню виключно в проблемній ситуації.

Проблематизація як процес вимагає реалізації певних операціональних прийомів, сукупність яких складає сутність технологій проблематизації. Зокрема це такі технології, як перехід в термінологічне поле іншої науки; словникова техніка; метод емпатії «Подивіться на світ чужими очима» ; метод «шести капелюхів Едварда де Боно» ; створення метафоричного образу проблеми, ресурсний розворот, рефреймінг проблем, переформулювання, «диверсійний аналіз та ін.

Технології проблематизації у межах комплексу психолого-педагогічних дисциплін професійної підготовки майбутніх учителів реалізуються на основі добору

стимульного матеріалу з опорою на: педагогічні задачі та ситуації, представлені у навчально-методичній літературі; педагогічні ситуації як елементи ретроспективного аналізу досвіду шкільного навчання; реальні педагогічні ситуації в межах відеоресурсів Інтернет, зокрема сервісу YouTube; педагогічні ситуації, представлені у кінофільмах різного жанру та часу; ситуації педагогічного характеру, що відображені у творах образотворчого мистецтва, ілюстративний матеріал публіцистичного характеру, ілюстрації абстрактного характеру; статистичний матеріал освітньої сфери, матеріали інфографіки та ін. Особливої уваги заслуговує навчання майбутніх учителів адекватному формулюванню проблеми, оскільки, як відомо, правильне формулювання проблеми – це половина успіху в її вирішенні. Відповідно акцентовано на необхідності оволодіння мистецтвом задавати питання, перевизначати проблему в контексті прийомів формування критичного мислення, таксономії Блума та ін.

Таким чином, формування в майбутніх учителів умінь та навичок проблематизації створює передумови для якісної методологічної підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників, трансформації умінь та навичок дослідження емпіричних проблем в методологічні уміння та навички виявлення та обґрунтування концептуальних проблем як важливого компоненту наукового пізнання.

Список використаних джерел

1. *Ардашкин И. Б. «Проблема» и «проблематизация» : соотношение и интерпретация понятий в современной эпистемологии / И. Б. Ардашкин // Известия Томск. политехнич. ун-та. – 2004. – Т. 307. – № 4.– С. 147 – 150.* ***2.*** *Постанова «Про затвердження національної рамки кваліфікацій» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show.* ***3.*** *Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности : работы разных лет / Мишель Фуко ; пер. с франц. – М. : Касталь, 1996. – 448 с.* ***4.*** *Юлов В. Ф. Научное мышление : монография / В. Ф. Юлов – Киров, 2007. – 250 с.*

В. С. Вінівіт'єва

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ЗАСІБ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Сьогодні все очевиднішим стає той факт, що традиційна школа, орієнтована на передачу знань, умінь і навичок, не може забезпечити повноцінний розвиток кожної особистості. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, конструктивні дії в оновлених ситуаціях. Тому широкого розповсюдження набувають проблемні, інтерактивні методи, технологія навчання у співробітництві, які сприяли б розвитку соціально-психологічних компетентностей (життєвих навичок) учнів. Характерною рисою всіх цих технологій є навчання на основі особистісно-орієнтованої взаємодії суб’єктів педагогічного процесу. Їх мета – поліпшення соціальної адаптації дітей та підвищення їхньої стійкості в сучасному світі. Використання сучасних методів навчання дозволяє формувати й розвивати креативно мислячу особистість, яка може розв’язати проблеми, що виникають у житті кожної людини.

Однією з інноваційних технологій в освіті є тренінгові технології –система діяльності щодо відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв’язання різних видів завдань, типових для людини з високорозвиненою мотивацією.

Тренінг – форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з учителем. Це водночас і цікаве спілкування, і захопливий процес пізнання себе та інших, і ефективна форма опанування знань, розширення досвіду, і спосіб формування вмінь та навичок. На думку Ю. Ємельянова,

«термін «тренінг» повинен використовуватися не для позначення методів навчання, а для позначення методів розвитку здібностей до навчання або опанування будь-яким складним видом діяльності, а саме спілкуванням» [1].

Перші тренінгові заняття були організовані учнями К.Левіна в середині 1940-х років. Учений стверджував, що більшість ефективних змін у поведінці людей, відбувається в групах. Щоб виробити нові форми поведінки, свої певні настанови, людина повинна навчитися бачити себе очима інших.

Хоча тренінг є формою організації навчального процесу, він не схожий на класичні уроки. Тренінг як форма педагогічного впливу передусім передбачає використання активних методів групової роботи: робота в групах; мозкові штурми; рольові ігри; аналіз історій і ситуацій.

Урок-тренінг і традиційні форми навчання мають суттєві відмінності у методиці проведення. Традиційне навчання більш орієнтоване на правильну відповідь, і за своєю суттю є формою передачі інформації та засвоєння знань. Натомість тренінг, перш за все, орієнтований на запитання та пошук. На відміну від традиційних, тренінгові форми навчання повністю охоплюють весь потенціал учня: рівень та обсяг його компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії.

В основу групової взаємодії у ході тренінгу покладено специфічні **принципи роботи**, які сприяють розвитку соціальних компетенцій учнів, які пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості (здатність до співпраці, уміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях, навички взаєморозуміння, соціальні та суспільні цінності та вміння, комунікативні навички, мобільність в різних соціальних умовах): 1) принцип активності учасників (учасники залучаються до групових дискусій, беруть участь у рольових іграх, виконують практичні вправи); 2) принцип об’єктивності поведінки (поведінка учасників за допомогою зворотного зв’язку переводиться з імпульсивного на об’єктивний рівень); 3) принцип оптимізації пізнавальних процесів в умовах спілкування (учасники отримують інформацію про себе від партнерів зі спілкування та застосовують її у процесі навчання); 4) принцип творчої позиції учасників (учасники самостійно розв’язують проблеми, шукають нестандартні способи); 5) принцип «тут і тепер» (предметом аналізу учасників є процеси, почуття, дії, які мають місце у даній групі у даний момент часу); 6) принцип відвертості та відкритості (у ході тренінгу головне – бути самим собою); 7) принцип «Я» (увага учасників повинна бути зосереджена на самопізнанні, самоаналізі та рефлексії) та інші.

Застосування тренінгових технологій може спрямовуватись на досягнення різних цілей залежно від обраних форм та методів навчання [3]. Можна виділити наступні форми тренінгів:

1.Тренінг як тренування, спрямоване на формування і відпрацювання учнями відповідних вмінь та навичок. Доцільно використовувати під час проведення практичних та лабораторних робіт, на уроках узагальнення та систематизації отриманих знань.

2.Тренінг як метод активного навчання, на меті якого є ефективна передача знань та розвиток вмінь. Такі тренінги та окремі елементи доцільно використовувати на уроках засвоєння нових знань для підвищення мотивації та активізації пізнавальної діяльності учнів.

3.Тренінг як метод створення умов для розкриття потенціалу учнів і самостійного пошуку ними варіантів вирішення проблем, що моделюються в тренінгу, незалежно від його призначення. У такій формі тренінгові заняття доречні на будь якому етапі вивчення навчальної теми або у виховній роботі під час проведення позаурочних та позашкільних заходів.

Кожна із названих форм тренінгової роботи може застосовуватися в середній освіті залежно від цілей навчання. При цьому засвоєння та набуття вмінь відбува-

ється набагато ефективніше і швидше в порівнянні з традиційними формами навчання. Такі переваги можливо пояснити з точки зору циклу навчання Д. Колба, згідно з яким процес пізнання особистістю оточуючої реальності відбувається у чотири циклічні етапи: безпосередній досвід, спостереження і рефлексія, структурування і систематизація, свідоме виконання. Як правило, при традиційній системі навчання початок циклу починається із засвоєння теоретичної інформації. На відміну, від такого підходу, тренінгова форма роботи, в більшості, передбачає «навчання практикою» . Тобто, цикл навчання починається з отримання досвіду, усвідомлення помилок і нестачі конкретних знань і вмінь у певній галузі, завдяки чому учень швидко і усвідомлено включається в процес пізнання [5].

До основних причин, що спонукають до поширення застосування тренігових технологій в системі середньої освіти, належать такі: 1) провідна роль у процесі навчання належить саме учаснику — це формує підґрунтя для високої самостійності в навчанні і можливості впливати на процес, корегуючи його; 2) в процесі навчання широко застосовується життєвий досвід, органічно «вплітаючись» в систему нових знань і вмінь — це дозволяє створити умови для самореалізації учасників; 3) характер взаємодії учасників передбачає спільну діяльність, пов'язану із налагодженням ефективної комунікації, командної взаємодії, що створює умови для розвитку особистісних компетенцій; 4) спосіб і характер взаємодії у віртуальному середовищі (яке відтворюється тренером) формує максимально сприятливі умови для швидкого засвоєння інформації, набуття вмінь і розвитку професійної компетентності.

Тренінг – це багатофункціональний метод цілеспрямованих феноменів людини, групи або організації з метою гармонізації професійного та особистісного буття людини. Тренінгова група - це реальний мініатюрний світ. У ній існують такі ж самі, що й в житті проблеми міжособистісних відносин, поведінки, прийняття рішень тощо. Тим не меш від реального світу відрізняється тим, що у тренінговій групі кожен може бути і експериментатором та предметом експерименту. Тут можливе вирішення завдань, що не вирішальні у реальному житті.

Продукти тренінгу – це швидкість, гнучкість, точність, оригінальність мислення, розвинута уява, толерантність, почуття гумору, здатність до вирішення проблемних завдань та ситуацій. До того ж, креативність однаково необхідна людині як у професійній діяльності та спілкуванні, так і у повсякденному житті.

Список використаних джерел

1.Вачков В. В., Дерябо С. Д. Вікна у світ тренінгу: методологічні основи суб'єктного підходу до групової роботи. – СПб.: «Мова». 2004. 2.Васильєв Н.Н. Тренінг професійних комунікацій у психологічній практиці. – СПб.: Мова 2005,. – 283 с. 3.Збірник ситуаційних вправ з дисциплін управлінського спрямування: Навч. посібник / За заг. ред. А. В. Вакуленко. — К.: КНЕУ, 2006. — 200 с. 4.Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій/Автор-укладач Н.П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа». 2011. 5.Осокіна А. В. Доцільність використання тренінгових технологій в бізнес-освіті. Наукові матеріали «Російське психологічне суспільство», М., 2012.

А. С. Ворона

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ПРОЕКТНИХ РОБІТ З ВИКОРИСТАННЯМ ІКТ У РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Будь який навчальний процес являє собою процес спілкування. На уроках англійської мови іншомовне спілкування – це не лише засіб, але й мета навчання. Звідси і витікає важливість урахування комунікативної спрямованості навчання іноземної мови. Слід зазначити, що вчитель іноземної мови навчає дітей засобам мовленевої діяльності, ось чому ми говоримо про комунікативну компетенцію як про одну з основних цілей навчання іноземних мов.

Поняття проектність було засновано у Великій Британії Воно пов`язане з проектною культурою в якій реалізується мистецтво планування, творчості, виконання та оформлення.

Сам метод виник ще на початку століття, коли педагоги та філософи намагалися знайти засоби та шляхи розвитку активного, самостійного мислення дитини. Саме тому американські педагоги Дж. Дьюі, Кілпатрик та інші звернулися до активної, пізнавальної та творчої сумісної діяльності дітей піл час вирішення одної загальної проблеми.

Австралійський педагог Рудольф Штайнер також вважав, що необхідно вчити дітей вживати знання, які вони отримали.

Мета статті - дослідити та обґрунтувати функціональність проектних робіт з використанням ІКТ в розвитку комунікативних компетенцій учнів на уроках англійської мови

Комунікативність передбачає мовленнєву спрямованість навчального процесу, передусім практичне використання мови. Постійне практичне використання мови робить процес навчання цікавим та ефективним. Щоб сформувати в учнів необхідні вміння, лінгвістичну компетенцію на рівні визначеному програмою та стандартом важливо надати учням можливість мислити, розв`язувати проблемні ситуації, вчити систематизувати, розподіляти, аналізувати, розвивати пам`ять, мовну здогадку, увагу, навички письма, аудіювання, читання та мовлення.

Комунікативність передбачає ситуативність навчання, що в свою чергу є необхідною умовою розвитку мовленевої діяльності. Ситуативність спонукає учнів до активної участі в спілкуванні, чим і підвищує інтерес до говоріння.

Комунікативність пов`язана з поняттям функціональності. Принцип функціональності передбачає адекватний процесу комунікації підбір матеріалу, робота з сучасними комп`ютерними технологіями (створення слайдів).

Процес підготовки, створення та презентації проектної роботи сприяє розширенню комунікативних умінь учнів. Доцільність проектної роботи полягає в тому, що учні не автоматично запам`ятовують та відтворюють знання, а: 1)знаходяться в творчому пошуку; 2) є активними учасниками та співрозмовниками; 3) навчаються логічно та послідовно висловлювати думки; 4) намагаються зацікавити слухачів актуальністю теми та залучити до співбесіди.

Ось чому проектна робота є важливо необхідною на етапі творчого застосування та засвоєння мовного матеріалу.

Таким чином, для грамотного залучення учнів до написання проекту необхідна значна попередня підготовка: 1) визначення ідеї, теми чи проблемного питання; 2) практичний кінцевий результат (розробка слайдів); 3) систематична робота над вивченням активного словникового запасу з теми; 4) структура змістовної частини проекту; 5) використання дослідницьких методів (проблема, задачі, висновки).

У рамках державної програми навчання з англійської мови написання проектних робіт можливо пропонувати учням з багатьох тем.

Розглянемо план-схему процесу створення проекту (12 уроків):

1-3-й уроки – це уявлення ситуації, вивчення лексики з теми;

Деяльність учнів	Виявляти проблеми, завдання. Поточнювати інформацію.
Деяльність вчителя	Пояснити ціль проекта. Мотивувати учнів. Спостерігати.

4-6-й урок – висунення гіпотез, накопичення матеріалу, обговорення та доповідь цікавого;

Деяльність учнів	Формують задачі. Уточнюють інформацію. Вибирают и обгрунтовують свої критерії успіху
Діяльність вчителя	Допомогае. Спостерігає.

7-8-й уроки – тренувальні вправи з усіх видів діяльності, інтегрування чотирьох умінь;

Діяльність учнів	Працюють з матеріалами. Знаходяться в творчому та науковому пошуку.
Діяльність вчителя.	Спостерігає. Консультує

9-10-й уроки - перегляд відеофільму, аналіз;

11-12-й уроки – оформлення слайдів або видео ролеку до проекту, його презентація та захист-виступ окремого учня, чи групи учнів, які підготували роботу.

Діяльність учнів	Захищають проект.Беруть участь в коллективному оцінюванні результатів проекту.
Діяльність вчителя	Бере участь в коллективному оцінюванні результатів проекту

Процес даної діяльності одночасно охоплює і розвиток загально-учнвіських навичок та вмінь, які необхідні для гармонійного розвитку успішного та цілеспрямованого учня: звичка доводити справу до кінця, розкриття креативних можливостей учнів, робота з сучасними комп`ютерними технологіями (з урахуванням інтеграції навчальної діяльності на уроках англійської мови та інформатики).

Алгоритм оцінювання проектної роботи

Оцінка захисту.				
	Оформлення	**Презентація**	**Відповіді на питання вчителя**	**Відповіді на питання учнів**
Учні класу				
Вчитель				

Висновки. Розглянувши корисну роль підготовки проектних робіт у розвитку комунікативних компетенцій учнів можемо зазначити, що: 1) цей вид роботи не потребує великих зусиль та часу, одночасно дозволяє учням вийти на самостійний творчий рівень та стимулює бажання самоудосконалюватись; 2) робота над проектом сполучається зі створенням твердої мовної основи; 3) важливе значення має ego-фактор (можливість говорити про те що думають учні, виражати своє ставлення до проблеми, події тощо; 4) вчитель може успішно використовувати деякі єлементи з техніки написання проектів, які також можно вважати єфективними та дієвими в процесі роботи над розвитком комунікативних компетенцій учнів на уроках англійської мови.

Список використаних джерел

1.Абишева Н.Ю. Ефективність застосування методу проектів на уроках іноземної мови в загальноосвітній школі. [Електронний ресурс] / / ftp: / / lib. Herzen. Spb. Ru / text / abysheva _102_116_121. Pdf. 2.Альтернативні моделі виховання в порівняльній педагогіці: Навчально-методичний комплекс для студентів педагогічних вузів [Текст] / Под ред. М.М. Певзнера і С.А. Расчетіной. - Новгород, 1994. - С. 172-183. 3.Березіна, Т.В. Використання методу проектів на уроках англійської мови як засобу формування позитивного інтересу до іншомовної культури. / Т.В. Березіна [Електронний ресурс] / / collection. Edu. Ru / attach / 17/11175. Doc. 4.Бехтенова, Є.Ф. Педагогічні умови формування проектної діяльності учнів: на матеріалі національно-регіонального компонента шкільної історичної освіти: дис. ... Канд. пед. наук. [Текст] / Є.Ф. Бехтенова. - Новосибірськ, 2006. - 276 с. 5.Венедиктова С.А. Проектна діяльність учнів на уроках німецької мови. [Текст] / / ИЯШ, 2002. - № 1 - С .11-14. 6.Гребенникова, О.А. Проектна діяльність як засіб розвитку пізнавальних інтересів старшокласників: Дис. ... Канд. пед. наук. [Текст] / О.А. Гребенникова. - Великий Новгород, 2005. – 181 с. 7.Гребенникова, О.А. Проектна діяльність старшокласників: уподобання, мотиви, форми

організації [Текст] / О.А. Гребенникова / / Вчені записки інституту безперервної педагогічної освіти. - Вип.6 - Великий Новгород: новго ім. Ярослава Мудрого, 2004. - Кн.2. - С.37-41. 8.Іванова, Л. Проектування в навчанні: дидактичні принципи [Текст] / Л. Іванова / / Учитель. - 2004. - № 6. - С. 11-15. 9.Кагаров, Є.Г. Метод проектів у трудовій школі [Текст] / О.Г. Кагаров. - Л.: «Брокгауз-Ефрон» - 1926. – 88 с. 10.Коптюг Н.М. Інтернет-проект як додаткове джерело мотивації учнів. [Текст] / / ИЯШ, 2003 - № 3.

Д. А. Гонтар

ОПРАЦЮВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

На початку XXI ст. в сучасному постіндустріальному інформаційному суспільстві відбуваються неоднозначні трансформаційні процеси, тому сьогодення означене складним пошуком нового світорозуміння педагогічного світовідчуття, яке здатне було б зазирнути в майбутнє. Сучасна освіта покликана осмислити свої здобутки, уроки, освоїти нові цінності.

Найважливішою педагогічною проблемою нині стало впровадження в навчальний процес нових освітніх технологій, прийомів, засобів і методик, які допомагають дітям «відкривати» себе, розкривати свою особистість. Критерієм успішності підлітка стає не стільки результативність у вивченні шкільних предметів, скільки ставлення людини до можливостей власного пізнання й перетворення природи, історії, самої себе [1, с. 4].

Неабиякого значення у контексті реформування методики викладання історії в школі набуває пошук нових методів і способів опрацювання учнями писемних історичних джерел.

Впровадженню нових підходів до аналізу історичних джерел завдячуємо передусім напрацюванням європейських педагогів. У сучасній європейській, американській та канадській школах документ посідає вагоме місце у вивченні історії. Саме за допомогою джерел, на думку Кармел Галлахер, завідувачки відділу історії Ради Північної Ірландії з питань навчальних програм та іспитів, відбувається активне дослідження минулого [5, с. 9].

Однією із форм і водночас методом навчальної діяльності залишається гра. Особливістю гри є те, що вона пов’язана з моделюванням ситуації. Особливістю такого моделювання є те, що воно базується на змісті історичного джерела. Документ допомагає змоделювати певну ситуацію, учасниками якої пропонується стати учням. У такому випадку текстові джерела використовуються як основа для моделювання ситуації. Наприклад: «Прочитайте документи. Уявіть, що ви - …, і прийміть рішення»; «Ознайомтеся з документом і спрогнозуйте, що на нього могла відповісти особа, якій він адресований» ; «Прочитайте лист. Уявіть, що ви особа, якій він адресований. Підготуйте відповідь» тощо [5, с. 53].

Спробуємо проілюструвати це на прикладі уроків всесвітньої історії у 10 класі (під час вивчення теми «Передумови виникнення Першої світової війни. Війна та її наслідки»). Для учнів можна змоделювати наступну ситуацію: уявіть ситуацію, що ви – мати (батько) солдата, який воює на Східному фронті Першої світової війни. Ви живете в тилу, працюєте на військовому заводі з сьомої години ранку до восьмої вечора. За свою роботу отримуєте лише продуктовий пайок, якого на всю сім’ю не вистачає. Діти в сім’ї постійно хворіють. Умови життя - жахливі: будинок не опалюється, в кімнатах холодно, їжі не вистачає, на ліки, одяг немає коштів. Нещодавно ви поховали своїх старих батьків, смерть яких прискорили хвороби та виснаження… На днях ви отримали лист від старшого сина з фронту. Він пише:

«Люба мамо!

Тепер я знаю, чим є війна. Ми сидимо вже вісім днів у шанцях, і тут дуже холодно. Вже десять днів ми не їли теплої їжі, тільки галети з паштетом, бо польова

кухня не може до нас доїхати. На горі біля нас лежить багато вбитих. Із 240 чоловік ще 40 лежать там. Моїм єдиним бажанням є якнайшвидше завершення війни» (лист солдата Йоганна Мюллера) [3, с. 56].

Після опрацювання історичного джерела учні отримують завдання написати листа від імені матері (батька) синові на фронт. Чи будете ви описувати в листі своє злиденне становище? А, може, ви підбадьорите сина і напишете про щось оптимістичне, приємне, радісне? [5, с. 56]

Залучення до методичного арсеналу вчителя історії подібної методики опрацювання історичних джерел сприятиме формуванню в учнів історичної емпатії, оскільки уміння поставити себе на місце будь-якої історичної особи, уміння співпереживати її емоційним станам, здатність висловлювати власні емоції у зв'язку з почутим або побаченим може сформуватися лише на основі роботи школяра з історичними джерелами.

Методист К.Умбрашко пропонує свою методику роботи з документами для розвитку творчого мислення учнів. У результаті аналізу документа у свідомості учнів формуються історичні поняття. Вони не повинні засвоюватися як готові знання; вони виникають у свідомості учнів у результаті логічного виведення чи побудови. Документи дозволяють виявити суперечність позицій конкретних осіб, що викликає в учнів потребу вирішити проблему, а це допомагає усвідомити сутність явищ і процесів. Ефективним є порівняння документів, що висвітлюють одну подію з різних позицій. У цьому випадку учні визначають, чим відрізняється опис події у різних авторів [6, с. 154].

Для учнів 8 класу доцільним є поєднання вивчення різноманітних джерел інформації із створенням дискусійної ситуації. Наприклад, школярам необхідно обмінятися думками про Богдана Хмельницького, оцінити його діяльність та особисті якості на основі опрацювання історичних джерел – висловлювань видатних громадських діячів про гетьмана:

Джерело 1. «Ми забули вже, що з нації нашої вийшов один з найбільш геніальних державних мужів Східної Європи, який для України зробив більше, ніж слушно прозваний «Великим» Петро зробив у п'ятдесят літ пізніше для Московщини» (В.Липинський).

Джерело 2. «Вся Хмельниччина – один руйнівний вибух темних соціальних сил, викликаний купкою егоїстів-авантюристів, котрим народні маси послужили «гарматним м'ясом» . Хмельницький наш цвітучий край обернув на пустелю, засипану попелом і засіяну кістками наших предків» (П.Куліш) [4, с. 32].

У ході опрацювання джерел учням варто зробити висновок про те, який з цих висловів їм здається найбільш історично виправданим та аргументувати свою точку зору конкретними історичними фактами.

Щоб посилити елемент дискусії, вчитель може запропонувати учням питання: 1) Чому сучасники порівнювали Б.Хмельницького з Петром Великим чи Олівером Кромвелем? 2) Чи доречні ці порівняння? 3) Згадайте, чому Олівер Кромвель та Петро Великий увійшли у світову історію? 4) Якими вони сприймаються в сучасній українській історії?

Для надання дискусії емоційного забарвлення вчитель може використати для коментарів і поетичні рядки:

«Будь славен вовіки,
о муже ізбранне,
Вольности отче,
герою Богдане»
***(*Г.Сковорода**
про Б.Хмельницького)

Ой Богдане!
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну,
Що, колишучи, співала
Про свою недолю,
Що, співаючи, ридала,
Виглядала волю.
Ой Богдане, Богданочку!
Якби була знала –
У колисці задушила,
Під серцем приспала.
Т.Шевченко
«Розрита могила» [4,с. 32]

Особливо актуальним є використання елементів дискусії під час роботи учнів з історичними джерелами на уроках історії України у 10 класі. Так, оцінюючи роль гетьмана П.Скоропадського у ході боротьби за збереження державної незалежності України в 1918 – 1920 рр., учням можна запропонувати проаналізувати уривок із декларації уряду Української Держави щодо поточного моменту (10 травня 1918 р.): «Гетьман не думає стати самодержцем. Назва Гетьман – це втілення в історичній національно-українській формі ідеї незалежної й вільної України. Стоячи на чолі Українського Правительства, Гетьман тим самим відновляє й закріплює в народній свідомості думку про невідбіральні народні й козацькі вольности. Грамота Гетьмана положила початок нової епохи в історії життя України й свідчить про те, що не може бути мови про змагання нового Правительства до подавлення української національности, її мови, культури й державности» [2, с. 67].

Після роботи з історичним джерелом учні отримують завдання дискусійного характеру - яка оцінка Гетьманату П.Скоропадського, на вашу думку, найбільше відповідає дійсності: 1) «Гетьманат П.Скоропадського – це витвір найконструктивніших верств українського суспільства, справжнє творення української державності» ; 2) «Гетьманат П.Скоропадського – переворот, здійснений німцями, «реставрована монархія», диктатура русофільського забарвлення» ? Свою відповідь обґрунтуйте [7, с. 30].

Використання подібних методичних прийомів на уроках історії в старших класах сприятиме реалізації вчителем принципу багатоперспективності (багаторакурсності) історичного процесу. Це проявляється у тому, що історичні факти не лише описуються, але й тлумачаться з різних позицій спостереження і під різними кутами зору.

Висновки. Аналіз сучасного стану реформаційних змін у контексті методики викладання історії в школі засвідчує необхідність пошуку нових способів і прийомів опрацювання учнями історичних джерел з метою розкриття їх творчих здібностей та особистісного потенціалу кожного окремого учня. Систематичне використання вчителем на уроці історичних джерел та варіювання методичних прийомів їх опрацювання сприятиме формуванню в учнів навичок історичної емпатії, усвідомленню історичного минулого в усій його багаторакурсносності та розмаїтті.

Список використаних джерел

1.Баханов К.О., Нищета В.А. Життєтворчі проекти в навчанні історії України: [Посібник для вчителів] / К.О.Баханов, В.А.Нищета. – Х.: Основа, 2008. – 109 с. 2.Історія України. 10 – 12 кл.: [Документи. Матеріали] / Упоряд. І.М.Скирда. – Х.: Ранок, 2010. – 256 с. 3.Комаров Ю., Мисан В., Осмоловський А., Білоножко С., Зайцев О. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900 – 1939 роках: [Навч. посібник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.] / Ю.Комаров, В.Мисан, А.Осмоловський, С.Білоножко, О.Зайцев. – К.: Генеза, 2004. – 256 с. 4.Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії: [Практикум для вчителя] / Ф.Л.Левітас, О.О.Салата. – Х.: Основа, 2007. – 112 с. 5.Мисан В.О. Писемні джерела на уроках історії: 5 – 11 класи: [Навчально-методичний посібник] / В.О.Мисан. – К.: Шкільний світ, 2009. – 104 с. 6.Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі / О.І.Пометун, Г.О.Фрейман. – К.: Генеза, 2009. – 328 с. 7.Терно С.О. Проблемні задачі з історії: [Дидактичний посібник для учнів 10-11 класів] / С.О.Терно. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 40 с.

Н. В. Никоненко, В.Н. Шевченко

СТРУКТУРА ПОСІБНИКА З ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Відповідно до стандартів статевої освіти в Європі під терміном «статева освіта» у сучасному світовому освітньому просторі розуміють не лише надавання інформації, але й сприяння процесу набуття знань та навичок, формуванню особистого ставлення до сексуальності. Таким чином, статева освіта розширює можливо-

сті дітей і молодих людей приймати самостійні, виважені рішення, шляхом засвоєння відповідних інформації та навичок.

Під інформацією розуміють відповідні віковим групам факти з галузі статевої освіти, зокрема: розвиток тіла людини, репродукція, позитивні та негативні аспекти сексуальності, попередження небажаної вагітності, зараження інфекційними хворобами, що передаються статевим шляхом.

Навички передбачають володіння практичними аспектами, пов'язаними із різними темами, що розбираються. Серед навичок статевого виховання визначають: уміння спілкуватися, вести перемови, висловлювати свої почуття, знаходити вихід з небажаної ситуації, навички ефективного використання контрацептивних засобів, засобів захисту від інфекційних хвороб, що передаються статевим шляхом, навички звернення за допомогою у випадку виникнення проблем.

Таким чином, статева освіта не зводиться лише до передачі фактів про репродукцію та профілактику захворювань [1, с. 43]. Вона допомагає розвинути почуття дитини, відчуття тіла, образ тіла, і одночасно підсилює віру дитини в себе, самовпевненість, сприяє розвитку самовизначення: дитина зможе відповідально поводитись відносно себе та інших.

Відповідно до підходу Ради Європи, яка вбачає за необхідне надавати інформацію всім молодим особам, статева освіта як складова виховного процесу триває упродовж усього життя людини. Радою Європи розроблена універсальна матриця, яку можна адаптувати до потреб окремих осіб або груп, зокрема осіб із спеціальними потребами, і запроваджувати у навчальному процесі. Керуючись зазначеною матрицею, за сприяння USAID, нами розробляється навчально-методичний комплекс із гендерного виховання для молодших школярів із особливими освітніми потребами.

Зазначений навчально-методичний комплекс сприятиме практичній реалізації вимоги Ради Європи забезпечити доступ до статевого виховання всім молодим людям з метою профілактики ВІЛ, зниження ризиків небажаної вагітності, примушення до занять сексом, зловживань, пов'язаних зі статевим життям та експлуатацією.

Основними принципами укладання посібника стали такі: 1) наочності (спеціально розроблено великі плакати для фронтальної роботи, які розміщені також у зошитах учнів для кожного класу та посібниках для вчителів та батьків; формуванню практичних навичок сприятимуть численні картки та лото для групової та домашньої роботи); 2) повторювання матеріалу (інформація повторюється кілька разів для кращого її засвоєння школярами із інтелектуальною недостатністю); 3) використання європейських стандартів викладу інформації, яку легко читати та розуміти [3], т. зв. правил спрощеної мови.

Розробниками передбачено такий виклад матеріалу, за якого підсвідомі та природні методи виховання та вивчення себе доповнюються активними методами навчання та інформування, як це пропонується у Раді Європи [2], із врахуванням чотирьох аспектів гендерного виховання: 1) Фізіологічний аспект (надання дитині базової інформації про будову і розвиток тіла людини, функціонування основних органів тіла, формування навичок гігієни тіла); 2) Комунікативний аспект (вживання правильних наукових назв частин тіла позбавлятиме дитину відчуття особливості певних його частин, і надасть змогу спокійно спілкуватись із лікарем); 3) Психологічний аспект (усвідомлення дитиною факту існування індивідуальних меж та соціальних норм і правил, які необхідно поважати, толерантне ставлення до життєвого вибору кожної людини.); 4) Соціальний аспект (профілактика статевого насилля, зокрема насилля в сім'ї, формування уявлення про знайомих та незнайомців, норм та відстані у спілкуванні з членами сім'ї, друзями, вчителями, незнайомими людьми, особливості одягу та зачісок для дівчаток та хлопчиків, правила поведінки та спілкування для дівчаток та хлопчиків, уникнення спілкування

із незнайомцями).

У навчально-методичному комплексі знайшли висвітлення такі теми: «Будьмо знайомі», «Дівчинка і хлопчик», «Зачіски дівчинки і хлопчика», «Одяг дівчинки та хлопчика», «Сім'я», «Хатня робота», «Тіло людини», «Дії тіла людини», «Внутрішні органи», «Як я з'явився на світ», «Правила поведінки у туалеті і душі», «Правила поведінки та спілкування», «Знайомі і незнайомці», «Подарунки і секрети», «Емоції», «Дружба», «Любов» тощо.

Навчально-методичний комплекс складатиметься із зошитів для учнів підготовчого, першого, другого, третього та четвертого класів, посібника для вчителів та батьків молодших школярів із особливими освітніми потребами та розробленого унаочнення навчального процесу.

Після завершення розробки навчально-методичного комплексу з гендерного виховання планується його апробація у спеціальних навчальних закладах для школярів з інтелектуальною недостатністю.

Список використаних джерел

1.Международное техническое руководство по половому просвещению: Фактологически обоснованный поход для школ, учителей и специалистов по санитарному просвещению / Под общим руководством М. Ричмонда // Режим доступа http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281r. 2.Стандарты сексуального образования в Европе: Рамочный документ для лиц, определяющих политику, руководителей и специалистов в области образования и здравоохрнанения // Режим доступа http://rodkom.org/ftp/oficial/standart_sex.pdf. 3.Інформація для всіх: Європейські стандарти викладу інформації, яку легко читати та розуміти. метод. посіб. - К.: ВГО «Коаліція», 2014. – 40 с.

С. І. Нетьосов

ДО ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ДЕФЕКТОЛОГІВ

Становлення інформаційного суспільства в Україні надає додаткові можливості для організації корекційно-розвивальної роботи з дітьми, що мають психофізичні вади. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), програмно-апаратне забезпечення (ПАЗ) збагачують арсенал традиційних методів роботи педагогів системи спеціальної та інклюзивної освіти. Тому проблема аналізу та формування професійної інформаційної компетентності студентів спеціальності «Корекційна освіта» є актуальною.

Питанню формування інформаційної компетентності студентів корекційної освіти та педагогів системи спеціальних шкіл присвятили свої роботи З. О. Мотилькова, Т. В. Папернова, І. В. Федоренко, В. В. Соколовська, О. Б. Качуровська, О. Є. Кітік, М. К. Шеремет та інші. Дослідники в сферу інформаційної компетентності студента та педагога включають: здатність ефективно використовувати всі сучасні інформаційні джерела та всі види наданої ними інформації; вміння здійснювати відбір необхідної інформації та її аналіз на предмет доцільності використання у навчально-виховному процесі; компетентність в адаптації інформації до вікових та індивідуальних особливостей учнів; уміння ефективно організовувати навчально-виховну діяльність в інформаційному полі [1].

Професійна інформаційна компетентність фахівця спеціальної освіти є сукупним результатом достатньо складного й довготривалого процесу професійно-педагогічної підготовки; важливою передумовою успішної освітньо-корекційної діяльності; здатністю педагога вирішувати професійні корекційно-педагогічні задачі із залученням ІКТ та ПАЗ. [2; 3, с. 9].

Мета роботи полягає в аналізі рівня професійної інформаційної компетентності студентів спеціальності «Корекційна освіта» ДНУ ім. О. Гончара, визначення системи заходів по її формуванню у майбутніх фахівців системи спеціальної освіти.

Для виявлення рівня самооцінки сформованості професійної інформаційної культури студентів спеціальності «Корекційна освіта» ДНУ ім. О. Гончара було проведено анкетування студентів I – IV курсів. В анкетуванні взяли участь 140 осіб (I курс – 43 студенти, II курс – 36 студентів, III курс – 39 студентів, IV курс – 22 студенти).

Розгляд проблеми професійної інформаційної компетентності студентів спеціальності «Корекційна освіта» здійснюється на основі суб'єктивної оцінки респондентами рівня власної компетентності володіння ІКТ та ПАЗ корекційно-мовленнєвого, тифлокомп'ютерного та дефектологічного характеру.

Таблиця 1. Оцінка студентами-респондентами спеціальності «Корекційна освіта» ДНУ ім. О.Гончара рівня власної професійної інформаційної компетентності

Критерії оцінювання студентами певного аспекту власної професійної компетентност	Якісна оцінка елементів професійної інформаційної компетентності									
	Високий рівень		Достатній рівень		Середній рівень		Почат-ковий рівень		Відмовились від визначення власного рівня	
	Кіл. ст.	%	Кіл. ст.	%	Кіл. ст.	%	Кіл. ст.	%	Кіл. ст.	%
Оцінка студентами рівня власної компетентності використання у роботі ІКТ та ПАЗ корекційно-мов-леннєвого спрямання	3	2,1%	9	6,4%	21	15%	53	37,9%	54	38,6%
Оцінка студентами рівня власної компетентності використання у роботі тифлокомп'ютерного ІКТ та ПАЗ	0	0	3	2,1%	4	10%	7	55%	6	32,9%
Оцінка студентами рівня власної компетентності використання у роботі ІКТ та ПАЗ корекційно-де-фектологічного характеру	0	0		2,9%	1	15%	2	1,4%	3	30,7%

Під час оцінювання студентами власної компетентності володіння ІКТ та ПАЗ мовленнєво-корекційного спрямування з'ясувалося, що 54 студенти (38,6%) взагалі не оцінили зазначену компетентність, 53 особи (37,9%) визначили свій рівень початковим, 21 респондент (15%) – середнім і тільки 12 студентів-респондентів (8,5%) визначили свій рівень компетентності достатнім (9 осіб – 6,4%) та високим (3 студенти – 2,1%).

Можемо констатувати, що 128 студентів (91,5%) спеціальності «Корекційна освіта» не мають або мають достатньо обмежене уявлення про характер та функціональні можливості ІКТ та ПАЗ мовленнєво-корекційного спрямування, методику його використання у професійній діяльності.

Не менш серйозна ситуація складається із визначенням студентами рівня власної компетентності володіння тифлокомп'ютерними ІКТ та ПАЗ.

Початковий рівень для себе визначають 77 студентів (55%), середній рівень 14 осіб (10%), відмовилися від оцінювання власної компетентності володіння тифлокомп'ютерними ІКТ та ПАЗ 46 студентів (32,9%), певний досвід роботи із зазначеними ІКТ та ПАЗ мають три студенти (2,1%) – один респондент з I курсу та дві особи – з III курсу.

Отже, студенти спеціальності «Корекційна освіта», у своїй більшості, не мають взагалі або мають досить узагальнену інформацію про існування та функціональні можливості тифлокомп'ютерного ІКТ та ПАЗ.

Під час визначення рівня компетентності використання у роботі майбутнім фахівцем ІКТ та ПАЗ корекційно-дефектологічного характеру від участі в оцінюванні зазначеного критерію відмовилися 43 студенти (30,7%), яких ми вважаємо такими, що не мають ніякого уявлення про зазначене ІКТ та ПАЗ, 72 студенти – (51,4%) визнали свій рівень компетентності початковим, 21 респондент (15%) – середнім і тільки чотири особи (2,9%) визначили свій рівень компетентності дос-

татнім, високий рівень компетентності не визначив ніхто.

Аналіз професійної інформаційної компетентності студентів спеціальності «Корекційна освіта» свідчать про низьку готовність майбутніх фахівців до використання ІКТ та ПАЗ у своїй практичній корекційно-розвивальній діяльності.

Отже, рівень професійної інформаційної компетентності студентів спеціальності вимагає системної роботи над модернізацією та розвитком, що є значним полем діяльності професорсько-викладацького складу кафедри «Педагогіки та корекційної освіти» .

Вважаємо, що для опанування студентами спеціальності «Корекційна освіта» інформаційною компетентністю професійного спрямування необхідно включити такі заходи: розробити спецкурс, на основі якого студенти будуть опановувати методику використання ІКТ та ПАЗ у корекційній освіті на основі лабораторних занять; включити певні розділи й теми з аналізом використання сучасних ІКТ та ПАЗ у системі спеціальної освіти в програми профільних дисциплін; створити систему постійно діючих семінарів із питань удосконалення навичок роботи з різними корекційно-розвивальними програмами, які використовуються в системі спеціальної освіти; організувати проведення системи майстер-класів інформаційно компетентними педагогами корекційної освіти; забезпечити проходження практики на базах де активно використовують ІКТ та ПАЗ у корекційно-розвивальному процесі.

ІКТ та ПАЗ не зможуть замінити вчителя-фахівця, але вони виступають дієвим додатковим чинником зростання ефективності корекційно-розвивальної діяльності.

Список використаних джерел

1.Китик Е. Е. Изучение эффективности включения обучающих компьютерных программ в процесс профессиональной подготовки логопедов / Е. Е. Китик // Дефектология. – 2008. – № 5. – С. 73 – 81. 2.Нетьосов С. І. Формування інформаційної компетентності корекційного педагога / В. А. Гладуш та ін. / Удосконалення підготовки корекційного педагога в умовах університетської освіти : [монографія] – Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2015. – С. 166 – 213. 3.Федоренко І. В. Підготовка майбутніх учителів-дефектологів до використання новітніх комп'ютерних технологій у процесі корекційного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / І. В. Федоренко. – К., 2011. – 23 с.

Р. В. Кострубань

ПОТРЕБА У РОЗРОБЦІ ПРОФЕСІОГРАМИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОЛЕДЖАХ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ У НИХ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Якісна початкова школа гарантує умови для розкриття здібностей дитини та надання їй можливостей для навчання. Саме завдяки першому освітньому рівні в школярів закладається фундамент загальноосвітньої підготовки. Пріоритетне завдання початкової школи на основі Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті полягає не лише у формуванні в учнів системи знань, умінь та навичок, а й у забезпеченні подальшого становлення особистості дитини, розвитку її розумових здібностей і, передовсім, – навчанні дітей творчо й самостійно мислити [335, с. 50]. Такі завдання може вирішити лише високо компетентний учитель початкової школи, який володіє високим рівнем толерантності.

У працях провідних науковців задекларовано той факт, що характерною рисою українського учителя завжди була ідея гуманізму, толерантності та жертовності. Наведемо приклади такої позиції науковців. Так, Г. Ващенко вбачав в особі вчителя носія ідеї українського національного виховання, здатного вкласти цю ідею в серця і розум молодого покоління [1]. На думку В. Сухомлинського, «учитель – це не тільки той, хто передає учням знання та вміння. Це передусім той, у кого дитина, як у батька і матері, навчається жити» [6, с. 197]. І. Підласий [4] вважає вчителя початкової школи посередником між дітьми і світом дорослих, який досконало знає таїн-

ства становлення дитячої психіки, дає дитині знання, вчить її бути людиною.

Беручи до уваги представлені аргументи, ми поставили собі за мету розробити професіограму вчителя початкової школи у контексті формування у них толерантності. Насамперед відзначимо, що у найбільш загальному аспекті у професіограмі, як зазначають фахівці [5, с. 27] має бути відображено кваліфікаційну характеристику, обсяг і науково обґрунтоване співвідношення суспільно-політичних, спеціальних і психолого-педагогічних знань, а також комплекс педагогічних і методичних умінь і навичок, необхідних майбутньому вчителю. Професіограму вчителя ми розглядали як певний «паспорт спеціальності» та узагальнений взірець професіонала, у якому має бути представлено сукупність вимог до фахівця, що працюватиме в початковій школі та матиме сформовану толерантність як особистісну та професійну рису.

Професія вчителя початкової школи найбільш докладно досліджувалась О. Щербаковим. Однак, як зазначає Т. Голубєва [2, с. 84], за останні роки професіограма вчителя початкової школи зазнала змістовних змін через переосмислення характеру його професійної діяльності. На перший план виступають процеси рефлексивного управління діяльністю учнів. З цим пов'язано й вирішення питання про ті якості особистості вчителя, які набувають професійної значущості: здатність розуміти внутрішній світ іншої людини (рефлексія), ототожнювати себе з учнем (ідентифікація), емоційно співпереживати з ним (емпатія). Принципово важливими є динамізм особистості педагога (здатність до ініціативного й гнучкого впливу на учня), а також емоційна стійкість (володіння собою).

З огляду на предмет нашого дослідження, актуальним вважаємо погляд на професіограму вчителя початкової школи розроблений Л. Петриченко. Зокрема науковець пропонує у професіограмі учителя початкових класів представити сукупність чотирьох груп показників: 1) любов до дітей, уміння спілкуватися з ними, довіра, розуміння, терпіння, доброзичливість, чуйність, щирість у стосунках; 2) глибоке знання методики початкового навчання, ґрунтовна психолого-педагогічна підготовка, прагнення до здійснення дослідницько-пошукової, інноваційної діяльності, високий рівень інтелектуального розвитку, володіння міжпредметними зв'язками; 3) високий рівень педагогічної культури, широкий світогляд, особиста привабливість, почуття гумору, винахідливість; 4) твердість і рішучість характеру, упевненість у собі, сила волі, самовідданість [3,с.49]. Отже, як бачимо толерантність, не зважаючи на її вагоме значення, присутня у розробленій професіограмі лише опосередковано. Ці факти змусили нас до розробки авторського бачення толерантності як риси професіоналізму майбутніх вчителів початкової школи.

Насамперед відзначимо, що діяльність учителя початкової школи не може здійснюватися без розвитку професійно значущих та особистісних рис та якостей, які зазнають постійних змін протягом усього професійного життя. Однак, у нашому баченні, в професіограму майбутнього фахівця, що працюватиме в початковій школі повинні в обов'язковому аспекті внесені особистісні характеристики. Так ми пропонуємо, що до основних характеристик віднести: гуманістичну позицію педагога (визнання людини як абсолютної цінності, духовно-естетичну світоглядну спрямованість, доброзичливість та прагнення «творити добро», орієнтацію на позитивне в дитині); розвиненість інтелектуальної сфери (компетентність в обраній сфері педагогічної діяльності; розвиненість педагогічного мислення); комунікативну активність та врахування особливостей взаємодії з вихованцем (довіра, стриманість, дипломатичність, товариськість, повага); адекватність самооцінки (розвиток рефлексивного мислення, прагнення до самоаналізу та професійного саморозвитку); емоційно вольові характеристики (чутливість, упевненість у собі та своїх професійних діях, емоційна стійкість, адекватність невербальної поведінки, розвинена емпатія, альтруїстичні переживання педагога щодо дітей).

Отже, ефективність професійної діяльності майбутнього вчителя початкової

школи значною мірою залежить не тільки від рівня його професійної підготовки, наявності знань, умінь і навичок, а й від особистісних характеристик, здібностей, якостей та рис. Такий підхід дасть змогу значно розширити можливості вчителя під час організації навчально-виховного процесу в початковій школі. Отже, розроблена професіограма безпосередньо базується на толерантності, а тому слугуватиме орієнтиром для активізації майбутнього педагога, сприятиме його саморозвитку та стимулюватиме до творчої активності у професійній діяльності в початковій школі.

Список використаних джерел

1. Антология педагогической мысли Украинской ССР / сост. Н. П. Калениченко. – М. : Педагогика, 1988. – 640 с. 2. Голубева Т. В. Подготовка учителя начальных классов к использованию приемов театрализации в обучении школьников : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Татьяна Васильевна Голубева . – Калининград, 2002. – 185 с. 3. Петриченко Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Лариса Олександрівна Петриченко. – Х., 2007. – 240 с. 4. Подласый И. П. Педагогика начальной школы : учебник / Иван Павлович Подласый. – М., 2008 – 200 с. 5. Сластенин В. А. и др. Педагогика : учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2002. –576 с. 6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 659 с.

Л. М. Конопляник, О. О. Коваленко

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

В епоху глобалізації всіх сфер суспільного життя володіння іноземною мовою стає потребою для освіченої людини. Знання іноземної мови необхідне як для кар'єрного росту, так і для міжнаціональних особистісних взаємин. Науково-технічний прогрес потребує від фахівців самостійно поповнювати знання, постійно оновлювати їх, знайомитись із закордонним досвідом, досягненнями світової науки і техніки, працювати з науково-технічною та професійною інформацією.

Проте практика роботи у технічному ВНЗ вказує на такі суперечності при вивченні іноземної мови на технічних спеціальностях: обмежена кількість аудиторних годин на вивчення іноземної мови і високі вимоги до володіння іноземною мовою після закінчення курсу; низький рівень мовної підготовки у студентів при вступі до ВНЗ і професійна спрямованість дисципліни «Іноземна мова» вже з першого курсу; різний рівень мовної підготовки у студентів у межах однієї групи і однакова програма.

У таких умовах з'являється необхідність створювати нові способи використання мережі Інтернет з метою інтенсифікації та індивідуалізації навчального процесу як викладачами під час занять, так і студентами в позааудиторний час. Тому актуальною є проблема їхнього впровадження у навчальний процес, враховуючи те, що Інтернет надає доступ до багатьох ресурсів, в тому числі і навчальних, і є ефективним засобом, що урізноманітнює процес навчання.

Серед важливих завдань, які можна реалізувати при навчанні іноземної мови у ВНЗ за допомогою онлайн-ресурсів, ми визначаємо такі:

1. *Формування стійкої мотивації студентів і створення потреби у вивченні іноземної мови* [3, с. 186]. Для того, щоб у студента виникла потреба у вивченні іноземної мови, йому необхідна рушійна сила – мотив. Мотивація є важливою ланкою вивчення іноземної мови. Порівняно зі школярами, які навчаються передусім заради гарної оцінки або вступу до ВНЗ, мотивація студентів пов'язана з працевлаштуванням та майбутньою професійною діяльністю.

2. *Вдосконалення всіх видів мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, говоріння та письма*. Інтернет передусім використовується як джерело інформації. Він надає студенту доступ до актуальних і автентичних матеріалів іноземною мо-

вою у різноманітних видах і форматах. Для читання актуальних новин студенти можуть використовувати сайти newscientist.com/, theguardian.com/, bbc.co.uk/news/world, edition.cnn.com/, thenews.pl/.

Розуміння мови на слух – одна з важливих складових навчального процесу. У мережі можна знайти подкасти на будь-які теми. За допомогою аудіо-подкастів студенти можуть не лише поповнити свій словниковий запас, але й засвоїти англійську мову за певний проміжок часу і отримати комунікативні навички. Відеоматеріали, на відміну від аудіоматеріалів, дозволяють не лише чути живу мову, але а бачити. В мережі, зокрема на YouTube та сайтах ororo.tv, natgeotv.com/uk є багато відеоматеріалів, які можна переглядати і вивчати англійську мову. Онлайн-ресурс www.ted.com пропонує широкий вибір тем від запису виступу Нобелевського лауреата з фізики Мюррея Гел-Манна до швейцарського фокусника Марко Темпеста, тому кожен студент зможе знайти цікаву інформацію для себе. Вивчення іноземної мови, використовуючи відео, призводить до розвитку пізнавальної активності студента та сприйняття іноземної мови на слух, формування навичок аудіювання та говоріння.

3. Розвиток вмінь іншомовного спілкування у різних ситуаціях та формування комунікативних навичок і культури мовлення. Для розвитку іншомовного спілкування, покращення вимови та розширення словникового запасу потрібна постійна практика та спілкування з носієм мови. Інтернет, як міжнаціональне, міжкультурне суспільство, чия життєдіяльність основана на електронному спілкуванні мільйонів людей в усьому світі, дає можливість користуватися спеціальними онлайн-ресурсами для обміну знаннями та пошуку друзів у різних країнах світу. Серед таких ресурсів можна визначити різноманітні соціальні мережі, а також www.interpals.net, www.penpalworld.com, www.italki.com, www.busuu.com. Спілкуючись в іншомовному середовищі, за допомогою онлайн-ресурсів, студенти навчаються адекватно реагувати на висловлювання мовних партнерів [1, с. 145]. Таке спілкування дозволяє не лише знайти друзів, але й мінімізувати мовний бар'єр при вивченні іноземної мови. З метою вивчення іноземних мов може використовуватись як вільне спілкування в Інтернеті з носіями мови, так і спеціально організоване спілкування в режимі онлайн конференції [3, с. 187].

4. *Розвиток самостійності студентів та інтенсифікація дослідницької роботи студентів* з використанням онлайн-ресурсів, що сприяє ініціюванню самостійної діяльності та ліквідації прогалин у знаннях та спонукає користуватися інформацією, що стосується їхнього особистого чи професійного життя [3, с. 186].

На думку М. Євдокимової, онлайн-ресурси можна використати у різних видах навчальної діяльності: інтеграція автентичних матеріалів мережі у контекст заняття та для самостійної роботи студентів (з метою пошуку інформації, надолуження прогалин у знаннях, вдосконалення умінь та навичок) [2, с. 47].

На основі власної педагогічної діяльності було визначено корисні сайти мережі Інтернет, які використовуються для інтенсифікації вивчення іноземної мови студентами. Зупинимось детальніше лише на деяких з них.

Сайт *BBC News* (www.bbc.com) надає доступ до цікавих та актуальних новин у Великій Британії, світі, різних галузях науки та техніки у вигляді відео, подкастів та текстів. Крім того, студенти можуть переглядати канал BBC World News, вдосконалюючи навички аудіювання.

Крім того, BBC пропонує навчальний матеріал на сайті *Learning English* (www.bbc.co.uk/learningenglish/). Серед його переваг виділимо вдалу згрупованість матеріалів, які представлені у розділі новин, серії уроків з навчання англійських ідіом, вимови, та диференціацію матеріалів за рівнями володіння мовою. Розділ «6 Minute English» призначений для тих, що хоче розвивати навички аудіювання, й орієнтований на студентів з рівнем Intermediate і вище. 6-хвилинний аудіо запис складений у формі діалогу, де ведучий розповідає про певну подію і обговорює зі

своїм співрозмовником окремі слова. Студенти матимуть змогу не лише слухати якісну британську мову, але й тренувати свій слух на різних акцентах співрозмовників ведучого.

Проте якщо ваших студентів більше цікавить вивчення американської англійської мови, то їм підійде онлайн-ресурс *Voice of America Learning English* (/learningenglish.voanews.com/). За структурою він схожий на сайт, зазначений вище, але побудований на основі матеріалів Voice of America. Інформація на сайті зручно розподілена за рівнями володіння мовою (levels 1, 2, 3) та за категоріями (English in a minute, Everyday grammar, English at the movies, VOA Newscast). При бажанні студенти можуть переглядати новини на сайті Voice of America News.

Один з найулюбленіших онлайн-ресурсів з навчальними відео – *Free English Video Lessons* (www.engvid.com), на якому професійні викладачі-носії мови (переважно з Канади) навчають англійської мови. Передусім, слід відмітити структурованість матеріалів, які містять найнеобхідніше: вимову, граматику, фразові дієслова, ідіоми, англійську мову для бізнесу, сленг та інші розділи. Перевагою даного ресурсу є також те, що він містить велику кількість різноманітних уроків для студентів з різним рівнем підготовки, а його матеріали розподілені на три групи в залежності від рівня володіння мовою: Beginner, Intermediate и Advanced. Студенти можуть переглянути як прості відео уроки, наприклад на особливості вимови [i:] та [ɪ], [θ] та [s], [θ] та [ð] та ін., так і відео для вищого рівня володіння англійською мовою «IELTS Speaking: a Secret Method», «Sound Like a Native English Speaker» . Після перегляду кожного відео є можливість пройти тест за темою відеоряду для перевірки розуміння.

Таким чином, використання онлайн-ресурсів у мовній підготовці студентів технічних ВНЗ сприяють підвищенню мотивації та бажання студентів вивчати мову, зацікавленості у вивченні мови, інтенсифікації інтерактивної та комунікативної діяльності, розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, вдосконаленню вмінь досліджувати, використовувати інформацію як основний матеріал для отримання знань. Проте висока ефективність застосування онлайн-ресурсів при вивченні іноземної мови студентами досягається лише при системному та комплексному використанні.

Список використаних джерел

1. Горелова Л.М. Використання Інтернет-ресурсів у навчанні іноземної мови для підвищення соціокультурної компетенції студентів / Л.М. Горелова // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. – Т. 25, Вип. 12 : Сер. Педагогічні науки. – С. 144–148. 2. Евдокимова М.Г. Компьютерные технологии обучения иностранным языкам: методологические и педагогические аспекты / М.Г. Евдокимова // Телекоммуникации и информатизация образования : научн. журнал. – 2001. – №4. – С. 47–57. 3. Кузьміна І.П. Використання сучасних інформаційних технологій на заняттях з іноземної мови / І.П. Кузьміна // Вісник НТУУ «КПІ» . Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – 2008. – № 3(24). – С. 186–190.

Л. М. Конюша

ДИВОСВІТ ПРИРОДИ, ДИВОСВІТ ДИТЯЧИХ СЕРДЕЦЬ

Свого часу видатний педагог В. Сухомлинський записав, що «мета всієї системи виховання у тому, щоб школа навчила людину жити у світі прекрасного…» [8, с. 172]. Говоримо насамперед про гармонію з природою.

Тема екологічного виховання стала особливо популярною серед фахівців та педагогів наприкінці XX – XXI ст. Свідченням того є поява низки наукових розробок, монографій. Так, дослідник В. Крисаченко у праці «Екологічна культура: теорія і практика» (1996) запропонував підхід який би сприяв налагодженню відносин людини і довкілля.

Досить активно до питання вивчення взаємодії людини і природи підійшли вчені О. Карпенко (2002, 2015) та С. Потоцька (2007, 2013). Зокрема, О. Карпенко

ініціював еколого-краєзнавчі практики на базі Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді (далі – ЧОПЛ). Принагідно скажемо, ЧОПЛ розпочав свою роботу у 1993 р. на базі чернігівської школи-інтернат імені Ю. Коцюбинського. У ліцеї працювало два класи: фізико-математчний та хіміко-біологічний. Так, на основі останнього у 1994 р. відбулась перша еколого-краєзнавча практика [1, с. 4]. Нині такого роду практики є щорічними. За результатами цих практик традиційним стало проведення обласних наукових конференцій «Вивчати, щоб зберегти» [1–3]. Відзначимо, що найяскравішими стали еколого-краєзнавчі практики ЧОПЛ у Тростянецькому дендропарку, Батурині, селах Чернігівщини Блистова, Радичів, Вишеньки, Вересоч, Рихли, а також Сохачі, Сокиринці та ін. Починаючи з 2007 р. еколого-краєзнавчі практики відбуваються в урочищі «Ялівщина» (м.Чернігів) [4].

Протягом усієї своєї більш ніж двадцятирічної історії Чернігівський обласний педагогічний ліцей для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної достойно здійснює своє призначення: є регіональним центром у роботі з обдарованою сільською молоддю. Із перших кроків визначені три ключові пріоритети функціонування даного начального закладу: Інтелект, Духовність, Здоров'я. У ліцеї, як Екошколі, реалізуються основні положення концепції екологічної освіти і виховання. Творчий пошук педагогів ліцею дав змогу створити свою систему екологічної освіти і виховання, оновити форми й методи викладання природничих дисциплін. Джерелом набуття екологічних знань стала проблемно-пошукова, науково-практична, експериментальна і краєзнавча робота, яка реалізується в різних формах і підходах. Осередком науково-дослідної, еколого-освітньої та рекреаційної діяльності навчального закладу стала агробіостанція (навчально-дослідна ділянка, площею – 2,5 га) як структурний підрозділ ЧОПЛ, розміщена в північно-східній частині міста Чернігова.

Агробіостанція ліцею (далі – АБС) – так званий майданчик для наукових досліджень з біоекології, з інтродукції, введенні в культуру рідкісних екзотичних та інших корисних груп рослин. Навчально-дослідна ділянка АБС у складі з кабінетом біології є учбово-матеріальною базою для викладання загальної біології і застосовується для проведення уроків та позакласних занять. Виконання науково-дослідницької роботи учнями, закладання дослідів для робіт МАН, проведення дослідів по вирощуванню овочевих культур, розсади квіткових культур, деревних рослин, для проведення еколого-краєзнавчих практик.

Колекційний фонд АБС нараховує 227 видів деревних та понад 600 видів трав'янистих рослин і складається з трьох зон: навчальної, наукової та експозиційно-показової. У свою чергу навчальна зона має ділянки:

- сільськогосподарських культур: плодового саду, розбитого учнями в жовтні 2012 р. у рамках Всеукраїнської акції «Плекаємо сад» ;
- ділянку біодинамічного землеробства, закладену у 2008 р., що дозволяє ведення екологічного землеробства без використання мінеральних добрив, пестицидів, без перегортання ґрунту тощо;
- фізіології та екології рослин з ділянками для вегетативного розмноження та колекціями видів різних екологічних груп;
- екологічну стежку з напрямками методичної діяльності в галузі екологічної освіти та виховання.

Безпосередньо наукова зона включає такі ділянки:

– колекції окремих груп рослин (спірей, сукулентів і ксерофітів, магнолій хост, цибулинних і бульбоцибулинних, бузків, ялівців);

– дендрологічний відділ, куди входить арборетум, розсадник та ями для вегетативного розмноження.

Принагідно відзначимо, що арборетум має наукове, навчальне, культурно-просвітницьке та дослідницьке призначення. У ньому демонструється різноманіт-

ність деревних рослин з різних країн світу, проводиться наукова робота з інтродукції, акліматизації та селекції. Колекція деревних рослин була висаджена випускниками ліцею у 2009 р., нараховує 93 види та 35 культиварів. Основне завдання арборетуму – створення колекції видів екзотичних деревних рослин з метою їх подальшого вивчення та використання в навчально – виховному та дослідницькому напрямках.

Експозиційно-показова зона – зона так званого ландшафтного дизайну, центральне місце якої займає альпійська гірка, як дизайнерська споруда, яку створили ліцеїсти у 2008 р. з метою урізноманітнення ландшафтної території АБС. Це також й декоративні клумби, рабатки «Сад троянд» , «Алея бузку» тощо.

На території АБС проходять еколого-краєзнавчі практики, які відіграють важливе значення в навчанні та вихованні ліцеїстів. Основна мета даних практик – виховання зацікавлених дослідників, які вміють любити природу й берегти все живе. Саме тут формується екологічна орієнтація ліцеїстів, екологічне мислення, ще більше розкривається творчий потенціал учнів. Цьому сприяє життя в наметовому екологічному містечку, створення щасливих дружніх «сімей» : «Без ГМО» , «Юні натуралісти» , «Сакура» , «Еко-кола» , «Діти вітру» , «Екоавангард» та ін. Всі вони об'єднані в одну велику громаду – «Екотитани» . Таким чином, вивчати, пізнавати світ, робити конкретну справу – мета нашої екологічної практики.

Отже, тільки під час спілкування з живою природою людина може пізнати цілий світ. Учителі Чернігівського обласного педагогічного ліцею не на словах, а на діях залучають дітей до цього сакрального знайомства. Педагогічному колективу вдається розвивати пізнавальний інтерес, виховувати у ліцеїстів бережне ставлення до природи, формувати у учнів елементи екологічної культури й виховання, пробуджувати почуття прекрасного, розуміння краси та гармонії життя людини і природи, в кращих традиціях українського народу у взаємовідносинах з довкіллям.

Список використаних джерел

1. Вивчати, щоб зберегти. Матеріали ліцейної екологічної конференції, присвяченої дослідженням, які проводилися під час літньої еколого-краєзнавчої практики. – 2009 – Чернігів, 2010. – 96 с. 2. Вивчати, щоб зберегти. Матеріали ліцейної екологічної конференції, присвяченої дослідженням, які проводилися під час літньої еколого-краєзнавчої практики. – 2014 – Чернігів, 2014. – 84 с. 3. Карпенко Ю. О. З досвіду організації еколого-краєзнавчих практик / Ю. О. Карпенко // Вивчати, щоб зберегти. Матеріали обласної ліцейної екологічної конференції, присвяченої дослідженням, які проводилися під час літньої еколого-краєзнавчої практики. – 2015 – Чернігів, 2015. – С. 14–16. 4. Карпенко Ю. О. Загадковими стежками «Ялівщини» / Ю. О. Карпенко, М. В. Графін . – Чернігів, 2002. – 40 с. 5. Крисаченко В. Екологічна культура : теорія і практика : Навч.посібник / В. С. Крисаченко. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с. 6. Потоцька С. О. Дендрофлора як науково-екологічна, освітня та рекреаційна складова в шкільному курсі біології / С.О. Потоцька. – Чернігів : Віт-сервіс, 2007. – 72 с. 7. Потоцька С. О. Агробіостанція ліцею як осередок науково-дослідної, еколого-освітньої та рекреаційної діяльності / С. О. Потоцька, Ю. О. Карпенко // Обдарована дитина. – 2013. – № 6. – С. 34–38. 8. Сухомлинский В. О воспитании / В. Сухомлинский. – М., 1973. – С. 172.

А. С. Ольховська

КОНВЕНЦІЇ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПОБУДОВИ КУРСУ «СУЧАСНІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ. СИСТЕМИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ»

Технології пронизують практично всі сфери сучасного життя, і перекладацька діяльність не є винятком. Якісне виконання значних обсягів письмових перекладів на сучасному етапі можливе лише за умови використання програм автоматизації перекладу, які, відповідно, мають стати обов'язковим компонентом програми навчання майбутніх перекладачів.

Розробка курсу «Сучасні перекладацькі технології. Системи автоматизації пере-

кладу» потребує вирішення низки завдань, зокрема здійснення відбору текстів, на основі яких буде побудовано матеріали згаданого курсу.

Загальновідомо, що найкраще усі переваги програм автоматизації перекладу можна відчути при перекладі однотипних текстів, які містять значну кількість лексики, а в ідеалі й цілих сегментів, що повторюються. Окрім цього, в рамках згаданого курсу студенти мають продовжити вдосконалення своїх перекладацьких навичок та вмінь, а отже навчання доцільно організувати на матеріалі текстів, що мають значну кількість знайомої студентам лексики і які тісно пов'язані з курсами, що студенти вже пройшли, або проходять паралельно з вивченням курсу з систем автоматизації перекладу.

На наш погляд, згаданим критеріям відповідають тексти Міжнародних конвенцій в галузі прав людини, які, до того ж, вже вивчалися з методичної точки зору [1], причому їх застосування під час навчання студентів усного послідовного двостороннього (англо-українського та українсько-англійського) перекладу показало високу ефективність. Тексти конвенцій є репрезентативними з точки зору понять, на яких ґрунтується громадсько-політичний переклад в цілому [1], що є важливим для забезпечення цілей нашого дослідження. Традиційно, студенти розпочинають практикуватися у перекладі саме на матеріалі громадсько-політичних текстів: зокрема, посібник з перекладацького скоропису серії Dictum Factum [4], який використовується на перекладацьких відділеннях багатьох українських вищих навчальних закладів (наприклад, в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого та ін.) та з якого власне студенти розпочинають знайомство з практикою перекладу, побудовано на матеріалі текстів новин. Наступним кроком стають посібники серії Dictum Factum «Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Європейський Союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації» [5] та «Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Система державного управління США» [3], які поглиблюють навички та вміння перекладу у громадсько-політичній сфері. Відтак, переклад конвенцій є гармонійним продовженням вдосконалення навичок та вмінь письмового перекладу текстів громадсько-політичної тематики, тим більше, що застосування таких текстів в якості матеріалу для навчання усного громадсько-політичного перекладу рекомендоване у сьомому або восьмому семестрі [1] зважаючи на складність таких матеріалів. Паралельно студенти можуть вивчати курс «Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Міжнародні конвенції у галузі прав людини» [2], який побудовано на матеріалі конвенцій: «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права», «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права», «Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання», «Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації», «Міжнародна конвенція про викоренення будь-яких форм дискримінації жінок», «Міжнародна конвенція про забезпечення прав дитини» . Зважаючи на наявність такого посібника і можливість того, що студенти вивчатимуть його паралельно з курсом «Сучасні перекладацькі технології. Системи автоматизації перекладу» доцільно покласти перелічені конвенції, а також «Загальну декларацію прав людини» в основу термінологічної бази (*termbase*), бази пам'яті перекладів (*translation memory*) та словника *auto-suggest*, якими студенти активно користуватимуться під час навчання. На користь такої доцільності свідчить і той факт, що, за підрахунками дослідників [1], питома вага лексичних одиниць, спільних для трьох документів – «Загальної декларації прав людини», «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права», «Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права» – складає 40 %, а відповідно, логічним є припущення, що ця лексика повторюватиметься і в похідних документах, яких налічується значна кількість. Це створить сприятливе підґрунтя для максимального прояву таких згаданих вище функцій про-

грами автоматизації перекладу, як термінологічна база, база пам'яті перекладів та словник *auto-suggest*: студенти матимуть змогу постійно їх використовувати під час виконання перекладів, а отже розвиватимуться такі властивості навички, як автоматизованість та гнучкість.

Під час підготовки вправ можлива певна модифікація вихідних текстів, наприклад навмисне повторення одного й того самого фрагменту декілька разів тощо задля демонстрації функціоналу програми на основі короткого уривку тексту, що є оптимальним в умовах обмежень, які накладаються аудиторними годинами. На самостійне опрацювання студентам доцільно задавати переклади більших обсягів, під час виконання яких вони вдосконалюватимуть свої перекладацькі навички та вміння на ряду з використанням функціоналу САТ-програм.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в практичній розробці курсу «Сучасні перекладацькі технології. Системи автоматизації перекладу» на основі текстів, описаних вище.

Список використаних джерел

1.Ганічева Т. В. Методика навчання майбутніх філологів усного англомовного двостороннього перекладу у галузі прав людини: дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 / Ганічева Тетяна Вікторівна. – К., 2008. – 395 с. 2.Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Міжнародні конвенції у галузі прав людини / [Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, Т. В. Ганічева, І. П. Ліпко] ; за ред. : Л. М. Черноватого, В. І. Карабана. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 272 с. 3.Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Система державного управління США / [Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, О. В. Ребрій, І. П. Ліпко, І. П. Ярощук] ; за ред. : Л. М. Черноватого, В. І. Карабана. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 400 с. 4.Ребрій О. В. Основи перекладацького скоропису / Ребрій О. В. ; за ред. : Л. М. Черноватого, В. І. Карабана. – Вінниця : Нова Книга, 2012. – 152 с. 5.Ребрій О. В. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Європейський Союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації / Ребрій О. В. ; за ред. : Л. М. Черноватого, В. І. Карабана. – Вінниця : Нова Книга, 2009. – 240 с.

Д. В. Кочержук

ПОЕТАПНА РОБОТА ВОКАЛІСТА ПІД ЧАС РОБОТИ У СТУДІЇ ЗВУКОЗАПИСУ: ПОРЯДОК ЗАПИСУ МУЗИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Тенденції розвитку та вимоги щодо якості музичного матеріалу в суспільстві зростають та вдосконалюються великими кроками. Від так з'являються нові технології запису музичних композицій, їх редагування та випуску у широкі маси.

Нещодавно, у практичній діяльності виокремилася й структура щодо поетапної роботи вокаліста у студії звукозапису, оминаючи процеси студійного звукозапису, котрі можливі, здебільшого, після роботи вокаліста у студії.

Розділити роботу артиста-вокаліста до, та під час запису музичного матеріалу можна на 8 окремих етапів:1) формулювання мети запису музичної композиції; 2) формування репертуару або вибір музичної композиції, стилю даної тематики (естрада, романс, рок, джаз, фольк); 3) вибір студії звукозапису; 4) попередньо-контрольний запис у студійному приміщені; 5) перший аудіо-запис у студії звукозапису; 6) робота над недоліками, їх виправлення під час запису; 7) проведення сесійної роботи над записом музичного матеріалу у студії звукозапису; 8) порівняння очікуваного та отриманого результату від запису музичного матеріалу.

Цих вимог намагається дотримуватися більша кількість як вокалістів, так і студій звукозапису (звукорежисери та їх помічники). Умовно, кожен «лейбл» та корпорація намагається доцільно розписати роботу вокаліста, запрограмувавши його на той результат, котрий вплине на якість музичного матеріалу, спростить процес запису та роботи виконавця і звукооператора під час сесії накопичення вокалу та його обробки, з метою економії студійного часу.

Робота артиста-вокаліста у студії звукозапису стимулює в собі бажання надалі працювати з музичним матеріалом, вчитися удосконалювати свої вокальні здібності, записуючі новий музичний матеріал.

Кожен етап запису музичної композиції у студійному приміщенні, є саме тією специфікою виконавської майстерності вашого голосу та вмілим фільтруванням якісних варіантів музичних композицій.

Слід пам'ятати, що всі рекомендації, котрі ми вказуємо Вам, мають сенс, тільки якщо ви регулярно (хоча б раз на місяць або частіше) відвідуєте студію.

Це допоможе Вам отримати необхідні вокальні та виробничі навики (розуміння процесу поетапної роботи), виробити особливі вокальні прийоми та специфіку виконання музичного матеріалу (ваша неповторна особливість володіння тими чи іншими вокальними елементами). Повірте, Ви помітите поліпшення як у вокальній практиці, так і у виконавській, адже лише на студії звукозапису Ви маєте можливість відчути та дати об'єктивну оцінку вашого виконання «у розрізі», тобто з 2-х сторін: 1) необробленого та 2) обробленого голосу.

Поетапна робота у процесі студійного звукозапису є дуже важливою. Накопичуваним музичним матеріалом є запис студійного альбому. Саме студійний альбом надасть змогу слухачам зрозуміти, наскільки якісно ви опрацьовуєте та вибираєте музичний матеріал, як розвивається майстерність та музична творчість виконання артиста-вокаліста.

Найскладнішим завданням як для соліста так і для звукорежисера, є запис цілого музичного альбому, котрий складається з декількох музичних композицій, котрі можуть вивчатися та записуватися на студії протягом цілого року або більше (саме ця система є найскладнішою – тому що перед звукорежисером та виконавцем стоїть завдання вибрати якісний музичний матеріал – репертуар повинен відповідати образу вокаліста).

Оптимальна технологія запису музичного матеріалу повинна складатись з декількох сесій. Кожна сесія не може перевищувати – запис 1 або 2 музичних треків. Сюди увійде: вивчення, репетиція, запис та обробка комп'ютерними програмами музичних композицій.

Орієнтовний час запису цих треків, разом з усіма попередніми елементами – від декількох тижнів до 1 – 1,5 місяця роботи над музичними матеріалом. Звичайно, слід очікувати що такий запис буде присутній і в інших музичних композиціях. Але на це потрібен час та професійна майстерність соліста та звукорежисера.

І. І. Пододіменко

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ США

В умовах динамічного розвитку сучасного інформаційного суспільства, що супроводжується посиленням ролі інформації та знань, невпинною появою інноваційних інформаційний продуктів та розширенням спектру ІТ-послуг, розбудовою глобального інформаційного простору, світова спільнота позиціонує інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) як потужний інструмент збалансованого економічного і суспільного розвитку. Усе вищезазначене детермінує потребу у кардинальній трансформації теоретико-методологічних та практичних засад функціонування іншомовної освіти з метою посилення її технологічної спрямованості. Для України, яка прагне європейської інтеграції, пріоритетами державної політики у розвитку іншомовної освіти є особистісна орієнтація вищої освіти; розвиток системи неперервної освіти та навчання впродовж життя через забезпечення наступності змісту та координації навчальної діяльності на різних рівнях освіти, які функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку осіб для можли-

вого переходу на вищі рівні; інтеграція вищої освіти у міжнародний освітній простір; суверенність прав особи у виборі вищого навчального закладу, форм, режимів та рівнів здобутої вищої освіти та кваліфікації [2, с. 252].

Загальнодоступні високопродуктивні «хмарні технології», стрімкий та потужний розвиток інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій в освіті дозволяє ефективно та результативно вирішувати проблему інтенсифікації й індивідуалізації навчально-виховного процесу, усі учасники якого отримують вільний доступ до світових інноваційних освітніх матеріалів та сервісів, можливість користуватися сучасними ґаджетами і професійними програмними засобами, технічні можливості яких не обмежують можливі способи їх використання. Розвинута телекомунікаційна інфраструктура уможливлює перехід до індивідуалізованих навчальних планів, виконання яких буде контролюватись за допомогою динамічних календарів індивідуальної роботи. Це створює потужні передумови для переходу до нової моделі вищої школи з індивідуальною системою навчальної роботи на основі портальних рішень [1, с. 3].

У міжнародному просторі вищої освіти завдяки створенню освітянських мереж, засобів дистанційної освіти, діяльності відомих міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ОЕСР, прогресивному досвіду таких високорозвинутих країн, як Велика Британія, США, Франція, Німеччина та інші, академічна та студентська спільнота активно користується електронними базами даних бібліотек світу, обмінюється інформацією на рівні міжконтинентального простору, неперервно навчається та займається професійним й особистим розвитком, здійснює моніторинг якості вищої освіти та бере активну участь у міжнародних програмах та проектах.

У глобалізованому просторі вищої освіти проблему підвищення якості іншомовної підготовки фахівців у вітчизняних закладах вищої освіти доцільно розв’язувати через інтеграцію з кращими здобутками світової педагогічної думки і творче використання кращих зразків світового досвіду, що є запорукою вагомого внеску у розвиток стабільності та прогресу вітчизняного суспільства. З цього погляду особливий пізнавальний і практичний інтерес становить прогресивний досвід США, який є визнаним світовим лідером у застосуванні інноваційних ІКТ в іншомовній освіті. Його сутнісний аналіз дозволить вітчизняній педагогічній спільноті ефективно вирішувати організаційні, навчально-методичні, технологічні та управлінські проблеми впровадження ІКТ у навчальний процес вищих навчальних закладів.

Додатковим аргументом є те, що в основі вивчення проблеми запровадження інноваційних ІКТ в іншомовну підготовку студентів в університетах США лежать особисті контакти автора з викладачами найпрестижніших університетів США – Орегонського університету (the University of Oregon) та Х’юстонського університету (the University of Houston), а також особисте навчання на курсах даних університетів, присвячених проблемам педагогічної інноватики у розвитку нових методик викладання іноземних мов та використання інноваційних ІКТ у навчально-виховному процесі, зокрема: «На шляху пошуку нових способів навчання англійської мови, 2: Шляхи досягнення успіху у процесі викладання англійської мови» («Shaping the Way We Teach English, 2: Paths to Success in ELT») (24 червня 2015 р.) «На шляху пошуку нових способів навчання англійської мови, 1: Методична палітра викладання англійської мови» («Shaping the Way We Teach English, 1: The Landscape of English Language Teaching») (9 листопада 2015 р.), «Потужні засоби навчання та викладання: технологія інтерактивної цифрової розповіді в освіті» («Powerful Tools for Teaching and Learning: Digital Storytelling») (13 березня 2016 р.), що підтверджено трьома сертифікатами з відзнакою відповідно.

На сучасному етапі розвитку теорії й методики використання ІКТ у навчанні іноземної мови студентської спільноти в університетах США використання хмар-

них технологій сприяє досягненню студентами та викладачами іноземних мов високого рівня мобільності. Моделювання, імітування та віртуальна реальність – основа комп'ютерних ігор, віртуального навчального середовища та технологій Web 2.0 – роблять вивчення іноземних мов цікавим, сприяють розвитку навичок критичного і креативного мислення та навичок, необхідних для життя та професійного становлення в умовах інформаційного суспільства. Зокрема, технологія Web 2.0 формує середовище, де навчання відбувається за рахунок соціальної взаємодії та спілкування в мережі, і забезпечує різні форми залучення студентів до навчального процесу: пошук, ознайомлення, дослідження, вивчення, удосконалення знань, обмін інформацією. Віртуальне навчальне середовище створює ефективне середовище для формування навчальних курсів в режимі он-лайн для локального та віддаленого застосування, забезпечення різних навчальних цілей та стилів. Ефективність використання віртуального навчального середовища залежить від врахування усіх компонентів: забезпечення доступу, доставка курсу, ресурси, оцінювання, спілкування та управління. Комп'ютерні ігри створюють середовище, де знання набуваються завдяки змісту гри, а вміння вдосконалюються внаслідок процесу гри.

Прогресивний досвід США свідчить, що важливим є як вдосконалення та розширення інфраструктури ІКТ у вищих навчальних закладах, так і встановлення санітарних, ергонометричних, естетичних норм та вимог безпеки, які визначають аспекти впровадження ІКТ в іншомовну освіту США. При цьому обов'язковими для врахування є дві групи факторів: педагогічні (знання, вміння та навички учнів, форми та засоби навчання тощо); матеріально-технічні (вимоги до приміщення, технічного обслуговування; фонди для придбання обладнання).

Об'єктивний аналіз досвіду провідних університетів США в аспекті запровадження інноваційних ІКТ в іншомовну підготовку студентів уможливив виокремлення основних напрямів застосування позитивних ідей американського досвіду у вітчизняному освітньому просторі: впровадження індивідуально-диференційованого підходу до організації навчання студентів через створення належних організаційно-педагогічних умов: наявність в освітній програмі елективних курсів, навчально-методичного забезпечення і налагодженої системи консультування студентів із використанням Інтернет-ресурсів для інтерактивної позааудиторної взаємодії викладачів та студентів; урізноманітнення способів подання навчального матеріалу; використання мультимедійних та онлайн ресурсів, навчальних електронних курсів, персональних педагогічних ресурсів; урізноманітнення способів перевірки знань студентів шляхом онлайн тестування з використанням новітніх тестових систем; забезпечення розвитку процесу інформатизації іншомовної освіти задля забезпечення гнучкості, рефлективності, доступності іншомовної освіти; визначення перспективних векторів розвитку ІКТ-компетентності викладачів іноземних мов.

Отже, такі притаманні іншомовній освіті США риси реалізації, як практицизм, індивідуалізм, гнучкість, автономність, а також сучасна потужна матеріально-технічна база університетів, що дає змогу реалізовувати інноваційне навчання, зумовлюють використання проблемної, ІКТ та технології колегіального навчання у процесі іншомовної підготовки фахівців в американській системі вищої освіти. Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку шляхів адаптації прогресивного зарубіжного досвіду використання інноваційних і традиційних педагогічних технологій із метою ефективної іншомовної підготовки на теренах України.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Інформатизація регіональної системи освіти: загальний опис і основні компоненти реалізації / В. Ю. Биков, Н. М. Чепурна, В. М. Саух // Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 3. – 2006. – С. 3–6. 2. Сподін Л. А. Освіта як детермінанта розвитку особистості / Л. А. Сподін // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2005 – № 90. – С. 252–256.

Г. Г. Резнікова, Є. О. Клебанський, О. А. Подплетня

ОСОБЛИВОСТІ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ХІМІЇ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ

У вивченні хімії у вищій школі дуже важливо дотримуватись поетапного формування розумових дій [1]. Будь-яке нове знання повинно пройти через етап мотивації і ознайомлення на лекції, матеріалізованої дії на лабораторному практикумі, обговорено на семінарі. Під час семінару використовується усна мова, коли студенти можуть висловлювати свої знання, спостереження, говорити про навички.

Етап усної мови передбачає вільне спілкування студентів між собою і з викладачем. Таке спілкування вимагає постановки проблеми, розвитку проблемних ситуацій та їх вирішення всіма студентами групи. Якщо дискусія між викладачем та студентами можлива на лекції, то під час семінару дискусія повинна відбуватися між студентами під керівництвом викладача. Психологи доказали, що мова і мислення в найтісніший спосіб пов'язані між собою [2], а також що пропуск зовнішньо мовного етапу дії значно ускладнює процес формування знань [1]. При цьому ускладнюється процес абстрагування від незначущих властивостей і перехід дії у понятійну форму. Мова і розповідь набувають особливої ролі у формуванні мислення [3]. Тому завдання викладача навчить студентів створювати усне і письмове викладання в системі, адекватній системі науки і об'єктів її вивчення.

Розмова в навчанні потребує значних затрат часу, але має більшу направленість на колективну роботу. Особливо важливим є семінарське заняття на першому курсі для іноземних студентів. Студенти мають різний рівень підготовки з хімії і різний рівень володіння російською мовою. Є поняття, пов'язані з безпосередніми хімічними питаннями, які вони засвоїли на підготовчих курсах, а такі поняття, як промисловість, завод, добриво, корисні копалини,тощо треба пояснювати або знаходити переклад у словнику, гаючи час.

Тому ми вважаємо доцільним проводити заняття, поділивши групу на ланцюжки таким чином, щоб у кожному з них був студент із кращим знанням хімії і кращим знанням російської мови, тоді обговорення проблеми або вирішення проблемної задачі буде давати більший ефект: студент що знає хімію краще розповідає матеріал рідною мовою, а той що знає російську мову краще, допомагає зрозуміти проблему і вимоги викладача. Далі студенти повинні розповісти викладачу суть завдання, яке вони виконували, шляхи вирішення поставленої проблеми. В цьому випадку семінарське заняття сприяє розвитку наукової мови студента. Бо мова – спосіб мислення, координації колективної діяльності. Для створення наукових знань студенти таким чином навчаються створювати усне повідомлення, використовуючи уявлення про многосторонність хімічних об'єктів, тобто вивчення опису і пояснення хімічного явища. Колективна форма роботи в найбільшій мірі відповідає цієї вимоги. Так як студенти можуть по різному оцінювати явища, зв'язки, виникає дискусія, в ході якої можуть бути зроблені неправильні висновки, тоді задача викладача за допомогою фактів і простих питань допомогти знайти вірне рішення.

При проведені дискусії дуже важливо не давати перше слово сильному студенту і не починати обговорення першого правильного припущення, бо це приводить до того, що дискусія закінчується в самому початку. Якщо першим говорить слабо підготовлений студент, більш обізнані додають факти, виправляють помилки, що приводе до більш предметного обговорення теми [4].

Таким чином, мета проведення семінарських занять методом дискусії – формування творчого хімічного мислення за допомогою многостороннього розглядання об'єкта, що його вивчають, вдосконалення знань з хімічної термінології і більш досконале вивчення російської мови.

Список використаних джерел

1.Талызина М.Ф. Управление процессом усвоения знаний. М. 1984, - 344 с. 2.Выготский Л.С. Мышление и речь. – В кн.: Избранные психологические исследования. – М., - 1965. – С.37. 3.Зорина Л.Я. Слово учителя в учебном процессе. – М., 1984. – 80 с. 4.Листова И.М. Методологические концепции как основа развивающего обучения // Химия в школе. – 1996. - №5, - С. 8-12.

О. В. Сахнік

НОВІТНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЕФЕКТИВНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРИСТА НОВОЇ ФОРМАЦІЇ

Одним із ключових завдань сьогодення, що постає перед Державною пенітенціарною службою України, є успішне проведення реформ, які дозволять забезпечити функціонування даного відомства на засадах відкритості та прозорості для суспільства, поєднаних з високим рівнем правової свідомості та професіоналізму пенітенціаристів [3]. Непростий професійний вибір особистості, що пов'язує своє життя зі службою в установі виконання покарань та прагне подальшої успішної самореалізації, повинен, перш за все, ґрунтуватися на чіткому усвідомленні характеру нових вимог до рівня розвитку професійно-важливих якостей працівників даної правоохоронної структури, серед яких найважливіше місце посідають толерантність, гуманність, емпатія. Названі якості складно пов'язати з функціонуванням у каральній системі виконання покарань, якою вона вважалась до недавніх часів. На зміну примусу, жорстким мірам впливу на особистість засудженого повинні прийти радикально протилежні методи його перевиховання, ефективно впроваджувати які зможуть лише працівники з гуманістичною спрямованістю, новими поглядами на вибір шляхів здійснення ресоціалізації. Однак, наявний стан справ у кадровому забезпеченні підрозділів вітчизняної кримінально-виконавчої служби свідчить про те, що процеси реформування пенітенціарного відомства слід починати саме зі створення сучасної когорти пенітенціаристів, здатних вийти на якісно інший рівень роботи. Нова професійна свідомість працівників кримінально-виконавчої служби, нові уявлення про зміст та мету власної професійної діяльності повинні стати джерелами довгоочікуваних в суспільстві змін, які стосуються перетворення пенітенціарного відомства з каральної структури на структуру, покликану надати засудженому можливість усвідомити всю пагубність протиправної поведінки, вселити у нього надію на щасливе майбутнє та віру у власні сили. Ефективно працювати з проблемами осіб, позбавлених волі, надавати їм необхідну підтримку і допомогу може лише та особистість, яка чітко орієнтується у власному життєвому просторі, впевнена у вірності зробленого нею професійного вибору, добре знається на особливостях роботи з об'єктами професійного впливу. Таку впевненість, знання та вміння можливо здобути лише завдяки ґрунтовному зануренню у світ психології, але нажаль ритм повсякденної життєдіяльності не дозволяє діючому працівнику приділити достатньо часу для самоосвіти, у зв'язку з чим неабияке значення набувають курси початкової підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки відомчого персоналу, що відбуваються у навчальних закладах, підпорядкованих Державній пенітенціарній службі України.

Гуманізація процесу виконання кримінальних покарань, створення сучасних умов для їх відбування за європейськими стандартами вимагають застосування новітніх підходів до професійної підготовки пенітенціаристів нової формації. Слід зазначити, що успішно здійснювати профілактику негативних явищ, які мають місце в колективах працівників установ виконання покарань та проявляються у порушеннях дисципліни і законності, зривах у функціонуванні психоемоційної сфери, деструктивних формах поведінки, можна у стінах відомчих навчальних закладів за наявності впровадження в навчально-виховний процес інноваційних освітніх технологій. Робота з дорослою аудиторією працівників, що несуть службу в

таких специфічних умовах, якими є місця позбавлення волі, повинна бути максимально зорієнтованою на вимоги практики та індивідуальні особливості слухачів, без чого сам процес корегування певних професійно-важливих якостей втрачає свою актуальність.

Під час здійснення навчально-виховного процесу з такою цільовою аудиторією доцільно забезпечити комплексне використання можливостей особистісно орієнтованого навчання та виховання, освітньої технології життєвого проекту й життєвого проектування. Взаємодоповнюючи одна одну, дані освітні технології дозволяють вирішити низку важливих завдань, зокрема, перетворити мету навчально-виховного процесу для слухача на особисто значущу, полегшити процес засвоєння ним професійно-важливих знань, підготувати міцне підґрунтя для зміни морально застарілих установок, поглядів на шляхи здійснення власної професійної діяльності та професійної самореалізації, чітко усвідомити їх місце в структурі наявного життєвого проекту.

Завдяки таким підходам до організації навчання слухач починає ясно розуміти, що комфортно почуватися в обраній сфері суспільно-корисної праці особистість може лише тоді, коли вона усвідомлює і свідомо приймає вимоги практики до рівня та якості виконання нею доручених функцій, є впевненою у правильності та законності вчинених нею дій, в їх корисності і необхідності для загальної справи та конкретного суб'єкту, в перспективності власного професійно-особистісного розвитку, який дозволить реалізувати накреслені нею життєві плани. Виключення хоча би однієї з наведених складових руйнує цілісну картину становлення та закріплення фахівця в певній організації, не дозволяє прогнозувати успішність протікання розпочатих в ній реформ.

Гармонійне поєднання зазначених вище освітніх технологій дозволить оптимізувати процес досягнення триєдиної мети навчально-виховного процесу (навчальної, виховної, розвивальної) з урахуванням змісту концепції реформування пенітенціарного відомства, необхідності наближення його персоналу до функціонування у відповідності до існуючих у цивілізованому світі стандартів.

Так, особистісно орієнтоване навчання, що відштовхується від особистого досвіду слухача та будується на його внутрішній мотивації до засвоєння навчального матеріалу, посприяє прискоренню процесу накопичення професійно-важливої інформації, відпрацюванню необхідних у професійній діяльності навичок та вмінь, зокрема, пов'язаних із встановленням гармонійних стосунків з колегами, безконфліктної та продуктивної взаємодії із засудженими [4]. Особистісно орієнтоване виховання, що триватиме паралельно з навчальним процесом, активізує психологічні механізми об'єктивного аналізу власних та чужих вчинків, співпереживання і бачення у кожній людині кращих рис її особистості, привласнення загальнолюдських цінностей як особисто значущих та обов'язкових для втілення у життя [1]. За допомогою освітньої технології життєвого проекту та життєвого проектування можливо розвинути вміння планувати та реалізовувати конкретні стратегії побудови людиною власного життя, які спираються на прийняті нею цінності та норми, засвоєні правила співіснування у соціумі та професійному середовищі. Особлива цінність даної технології полягає у тому, що використовуючи знання, набуті під час особистісно орієнтованого навчання, та керуючись соціальними нормами, закріпленими під час особистісно орієнтованого виховання, слухач здатний змінити накреслені раніше плани та обрані пріоритети, змоделювати нову траєкторію подальшої поведінки, професійного і життєвого розвитку [2].

Гармонізована таким чином особистість швидко перетворюється на гуманістично спрямовану, наділену вміннями поважати в людині її гідність, відчувати її біль, шукати оптимальні для кожного конкретного випадку шляхи вирішення нагальних проблем, усвідомлювати всю серйозність власної відповідальності за наслідки вжитих заходів.

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що розпочатий процес євроінтеграції України, який у першу чергу знаходить свій вираз у появі якісних змін у функціонуванні державних структур, потребує залучення кваліфікованих, підготовлених та небайдужих до результатів його реалізації працівників. Внести певні корективи у професійну свідомість діючого пенітенціариста, змінити траєкторію його уявлень про своє місце та роль у даному процесі можливо за умов застосування у відомчих навчальних закладах новітніх освітніх технологій, якими є особистісно орієнтоване навчання та виховання, освітня технологія життєвого проекту та життєвого проектування. Сукупний вплив даних технологій допоможе слухачу побачити тісний взаємозв'язок між такими важливими для нього категоріями, якими є якість виконання дорученої справи у нових умовах, успішність та перспективність професійного життя, розвиток життєвої траєкторії та реалізація накреслених ним життєвих планів.

Список використаних джерел

1.Бех І.Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. - К.: Либідь, 2003. - 280 с. 2.Єрмаков І.Г. Життєвий проект особистості: від теорії до практики. Практико зорієнтований посібник / І.Г. Єрмаков, Д.О. Пузіков. – Київ: Освіта України, 2007. – 209 с. 3.Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схвалена Указом Президента України від 8 листопада 2012 року №631/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kvs.gov.ua/Naukova_rada/Koncepcia.pdf. 4.Бондаревська Є.В. Теорія і практика особистісно-орієнтованої освіти / Є.В. Бондаревська. - Ростов-на-Дону: Видавництво Ростовського педагогічного університету, 2000. - 352с.

Ю. В. Тодорцева

МОДЕЛІ ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ У ДИТЯЧОМУ І МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасних складних умовах формування Української правової держави, особливої актуальності набуває проблема педагогічного впливу на учнів з різними відхиленнями у поведінці, що стають першопричиною зростання дитячої злочинності, алкоголізму, наркоманії, токсикоманії. Перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, передбачений Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, вимагає від виховних інституцій пошуку форм, методів і технологій виховної роботи серед неповнолітніх з відхиленнями у поведінці, спрямованої на попередження відхилень від соціальної норми, які негативно впливають на формування особистості людини.

У виховній роботі з неповнолітніми важливе значення має її спрямування на попередження появи відхилень у поведінці, тобто профілактика цього небажаного явища. Моделі профілактики на основі певних наукових чи побутових уявлень щодо природи негативного явища визначають мету, зміст і методи профілактики. Історично склалося кілька моделей профілактики негативних явищ у дитячому і молодіжному середовищі. Розглянемо детальніше кожну з них і надамо стислу характеристику [1].

Модель стримування базується на уявленні про схильність дітей, підлітків та молоді до всього поганого. Тому профілактика зводиться до заборони певних дій і видів поведінки, а основними методами виступають вимоги, розпорядження, вказівки, контроль і покарання. Ефективність стримування обмежена, оскільки неможливо досягнути повного контролю. Крім того, саме заборони можуть підштовхнути певну частину неповнолітніх до їх порушення.

Модель залякування схожа з попередньою, тому що націлена зупинити дітей та молодь, викликавши страх перед прямими і непрямими негативними наслідками ризикованих дій (можливістю потрапити у алкогольну залежність, захворіти, опинитись у стані соціальної ізоляції). Здебільшого інформація про наслідки пода-

ється в емоційно-забарвленому вигляді і робота проводиться у формі лекцій, бесід, кіно-і відеолекторіїв, соціальної реклами. Модель ефективна в роботі з дітьми молодшого шкільного віку. Та молодь, що вже має досвід негативної поведінки, не довіряє такій інформації, вважаючи її тенденційною.

Модель утвердження моральних принципів будується на спробі переконати молодь в аморальності, гріховності певних видів поведінки та навернути їх на інші цінності. При цьому використовуються прийоми наведення прикладів, переконання, навіювання, груповий психологічний вплив. Профілактика проводиться у формі масових акцій, зібрань, компаній у ЗМІ (серії статей, телевізійні і радіопрограми). Молодь, яка орієнтована на цінності добра, а також ті, хто легко піддається навіюванню, можуть без проблем орієнтуватися на таку модель.

Модель поширення фактичних знань базується на уявленні про те, що поширенню негативних явищ сприяє відсутність у підлітків і молоді повної адекватної інформації. Профілактична робота полягає в наданні підліткам і молодим людям об'єктивної, коректної, емоційно нейтральної інформації щодо ризикованої поведінки для забезпечення можливості вільного, свідомого вибору свого способу життя. Лекції, бесіди, дискусії, ігри, конкурси, розповсюдження друкованих матеріалів, навчання на рівних допомагають озброїти молодь важливою інформацією, проте можуть і спровокувати у них інтерес до негативних явищ, бажання до експериментування.

Основні причини поширення негативних явищ у дитячому і молодіжному середовищі вбачаються у невмінні молодої людини задовольняти потреби без шкоди здоров'ю, протидіяти обставинам, вирішувати особистісні проблеми. Тому модель «афективного» навчання спрямована на розвиток у людини вмінь задовольняти свої потреби і вирішувати проблеми позитивним чином. Для успішної реалізації цієї моделі в нагоді стануть ігри, тренінги, індивідуальні і групові консультації, психотерапія, розповсюдження профілактичної літератури.

Модель формування здорового способу життя має за мету формування у дітей і молоді цінностей повноцінного життя, розвиток вмінь і навичок на створення умов для ведення здорового способу життя. Основними методами профілактики виступають соціальна реклама, тренінги, робота спортивних, туристичних клубів та секцій, творчих гуртків.

Модель контрольованого впливу виходить з уявлення про те, що необхідно визначити норми допустимої поведінки (наприклад, кількості випитого спиртного чи вжитого наркотику, що не зашкодить здоров'ю), пропагувати їх, а також навчати самоконтролю. Проте далеко не всі негативні явища можна допустити навіть в обмеженому вигляді, тим більше у середовищі неповнолітніх.

У межах моделі зменшення шкоди будь-яке негативне явище сприймається як неминуче, тому метою профілактики виступає зниження ризику негативних наслідків від небезпечного способу життя як для самих молодих людей, яким він властивий, так і для оточуючих, без спроби змінити сам спосіб життя. Здійснюється психологічна допомога і підтримка, проте така модель ефективна лише для вторинної профілактики у середовищі осіб, які вже ведуть стійкий небезпечний спосіб життя [3].

Таким чином, кожна з представлених моделей профілактики негативних явищ у дитячому і молодіжному середовищі, доповнюють одна одну, ефективні для роботи з окремими категоріями дітей та молоді, і саме тому можуть бути використані у межах комплексної профілактичної програми.

Список використаних джерел

1.Лютий В.П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки / В.П. Лютий. – К., 2000. – С. 33-41 2.Тарас А.Е. Педагогическая профилактика правонарушений несовершеннолетних / А.Е. Тарас. – Минск: Народная освита, 1982. – 64 с. 3.Фіцула М.М., Парфанович І.І. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: Навчально-методичний посібник / М.М. Фіцула, І.І. Парфанович. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 432 с.

4.Шендеровський К.С., Лозинський В.С. Профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі / К.С. Шендеровський, В.С. Лозинський. – К., 2003. – С. 8-13.

М. С. Томашова

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВОЇ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

На початку XXI століття в теорії і практиці особливо гостро стоїть проблема формування творчої особистості. В системі освіти творчі можливості, закладені у кожній людині природою, мають бути розвинені та педагогічно скориговані, школа повинна закласти підгрунття розвитку творчого потенціалу особистості та визначити сталий напрямок цього процесу.

Напруженість та зростання темпу життя часто призводять до перевантаження, виснаження дитини. Саме тому особливого значення набуває така риса як емоційна стабільність та стресостійкість. Головною стратегією формування цієї важливої якості є розвиток емоційного інтелекту, вміння керувати власними емоціями та протистояти стресам.

Тема емоцій займає провідне місце у всіх галузях нашого життя. Не можна переоцінити того значення та тієї важливості, що несуть із собою емоції, наші постійні супутники та чинники величезного впливу. Вони не існують окремо, навпаки, це частина нас. Вчені підкреслюють універсальний характер впливу емоцій: на роботі, в родині, в пізнанні, в творчості, в різні миті людського життя, без яких ми б не жили, а існували – всюди ми відчуваємо та емоційно переживаємо. Проблема емоцій, емоційної культури та емоційного розвитку особистості розглядалася в багатьох працях фахівців з психології та педагогіки. Особливу увагу приділяли вихованню емоційної сфери дітей видатні педагоги Я.А.Каменський, Д.Локк, Ж.Ж.Руссо, Й.Г.Песталоцці, І.Ф.Гербарт, К.Д.Ушинський, В.О.Сухомлинський та інші.

Явища, події, умови життєдіяльності людини тільки тоді набувають важливості та значущості, коли досягають нашої емоційної сфери. Адже емоції активізують, наповнюють енергією дії людини щодня. Т. Кириленко визначає емоційну сферу як чуттєву, пристрасну галузь психіки, в якій живуть наші емоції, реакції, емоційні властивості та стани; це своєрідна форма відображення дійсності індивідом [2]

Одним із педагогів, хто почав займатися проблемами емоційного виховання учнів, був В. Сухомлинський. Говорячи про гармонію у вихованні особистості, він зазначав про необхідність єдності емоційного й інтелектуального, емоційного й естетичного, емоційного й морального. Емоційна культура, естетичні смаки та громадські якості не можуть, на думку вченого, формуватися на ґрунті емоційної бідності; емоційне безкультур'я у ставленні до людей породжує егоїзм.

Видатний педагог був упевнений, що школа стане «майстернею гуманності», якщо буде вчити своїх вихованців відчувати відтінки думок і почуттів людей, їхні емоційні стани. В. Сухомлинський у своїх працях зазначав, що у сприйманні навколишнього дитиною «переважає емоційний елемент, вона більше пізнає серцем, аніж розумом» [6]

Виховання емоційно розвиненої особистості, її переживань і почуттів, починаючи з перших років життя, залишається важливим завданням для батьків і педагогів, що є більш важливим, аніж виховання розуму та формування в дитини різних умінь і навичок. Адже саме від емоційного ставлення до навколишнього світу залежатиме те, заради яких цілей будуть використані набуті дитиною знання й уміння. Можна стверджувати, що вихованою людиною є не той, хто тільки знає норми та правила поведінки, а той, у кого такі знання поєднуються з почуттями.

Усе це обумовлює зростання ролі емоцій в освітній галузі: гуманізація життя дитини, піднесення гідності особистості, навчання гармонійного існування. Виконання цих завдань неодмінно передбачає виховання емоційної культури підроста-

ючої особистості.

Спостереження за вихованням емоційної культури школярів переконують, що важливими умовами у формуванні емоційної культури є емоційна здібність до переживання різноманітних впливів навколишньої дійсності, наявність задатків емоційної пам'яті, емоційний відгук на художні образи, твори мистецтва.

Література виконує головну роль у формуванні світогляду, характеру й особистісних якостей та естетичних смаків учнів. Мистецтво слова допомагає читачам пізнати великий і складний світ і себе в ньому, осмислити людські стосунки. Основне призначення літератури – пробуджувати душі людей, запалювати серця школярів, залучати їх до мистецтва і привернути до вічних проблем людства, виховувати естетичний смак, потяг до прекрасного і спонукати робити моральний вибір на користь добра. Урок літератури – це урок для душі, де відбувається знайомство учнів з новим художнім твором і здійснюється спілкування: письменник — учитель — учні.

Але як би ми багато не говорили про формування позитивної емоційної культури особистості,часто можна побачити такі прояви учнів: байдужість до навчання та до оцінки вчителя; перевага неспецифічних форм емоційної регуляції (пасивність, безініціативність, депресія); високий рівень хвилювання під час відповіді, виконання завдання; розгубленість при найменшому зауваженні вчителя; обмеженість контактів з ровесниками й відтак - страх перед школою. Аналізуючи педагогічні доробки В. Сухомлинського з метою визначення основних напрямів і засобів щодо виховання емоційної культури дитини виокремлюємо такі напрями роботи: навчити дитину емоційно правильно реагувати на події та обставини навчально-виховного процесу в школі, сім'ї або під час спілкування з оточуючими; важливо, щоб у дитини утворювалися такі спонукання і переживання, що пов'язані з власною особистістю, і які варто називати «голосом совісті», неможливістю ухилитись від обов'язку; важливо, щоб у дитини розвивалося правильне співвідношення почуттів і емоцій, щоб вони виростали з гармонійно розвиненою системою емоційних відгуків; доцільно, щоб в емоційному житті дитини незначну роль відігравали такі негативні почуття, як злість, злорадство, заздрість, недоброзичливість, щоб ці переживання, якщо вони вже й виникли, швидко минали, викликаючи у дитини почуття сорому перед собою, докори сумління; важливим фактором, що характеризує емоційну культуру дитини, є її здатність цінувати та поважати почуття іншого, ставитися до нього з повагою, а також здатність дитини до співчуття, уміння поділитися своїми переживаннями з іншими, близькими людьми; у формуванні емоційної культури дитини важливе місце посідає і стиль взаємостосунків педагога і дитини.

Для того, щоб взаємодія вчителя і учня буда ефективною, необхідно турбуватися про те, щоб їх сумісна діяльність приносила задоволення, і чим глибше це почуття, тим вища ефективність співпраці вчителя і учнів. Діти за своєю природою є активними, тому необхідно створити умови, що дозволяють їм виявляти самостійність, приходити до пізнавальних відкриттів, відчувати радість від нових знань.

Будувати повноцінний сучасний урок літератури-означає насамперед орієнтуватися на сучасного учня, враховуючи його інтелектуальний рівень, духовні потреби. Тепер учитель не єдине джерело інформації, як це було раніше. Бурхливий розвиток таких засобів комунікацій, як телебачення, комп'ютер, Інтернет породжує у школярів пасивно-споживницьке ставлення до літератури. Успішне виконання відповідальних і складних завдань, поставлених при вивченні художніх текстів, можливе лише тоді, коли вчитель зважає на емоційно-естетичну природу мистецтва слова, широко використовує у своїй практиці виразне читання, методи та прийоми, що сприяють розвитку творчої уяви, емоційної сфери і самостійної розумової діяльності учнів.

Неможливо уявити урок словесності без використання різних видів мистецтва, що також сприяє розвиткові емоційної сфери учнів. В ідеалі учень повинен

сприймати твір так, щоб живопис можна було «слухати», а музику «бачити» .

Таким чином, мова і література, відображуючи культурні здобутки народу, його історію та світогляд, є важливим засобом духовного розвитку особистості, її емоційної культури. Пізнання світу через словесне мистецтво відбувається на засадах того, що слово відображає не лише конкретні об'єкти життя, а й викликає відповідні переживання, прагнення, почуття. Отже, за допомогою літератури здійснюється розвиток емоційної сфери дитини.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко О.О. Творча діяльність учнів середніх класів як засіб підвищення ефективності вивчення літератури. // Зарубіжна література. – 2005.-№4-с.32-34. 2. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навч. пос. – К.: Либідь. 2007. – 256 с. 3. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О. Кононко. - К. : Освіта, 1998. -225 с. 4. Ларцев В.С. Социокультурный генезис личности: К.: ООО «Информационно-издательская фирма «Принт - Экспресс» «, 2002. – 360 с. 5.Соціологія культури: Навч. посібник За ред. О.М. Семашка, В.П. Пічі. – К.: Каравела, Львів: Новий Світ – 2000, 2002. – 334 с. 6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах / В. О. Сухомлинський. - К. : Рад. школа, 1977. - Т. 3. - 670 с.

Ю. А. Ванєєва, Л. Є. Ісаєва, Н. С. Романова, І. А. Фоменко

ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ

У процесі професійної підготовки студентів особливого значення набуває завдання формування й розвитку їх пізнавальних інтересів, оскільки при наявності інтересу знання засвоюються ґрунтовно й міцно. Знання, отримані без інтересу,– формальні. Інтерес є одним із найбільш суттєвих стимулів набуття знань й запорукою їх творчого застосування як у ході навчання, так і в процесі професійній діяльності.

Отже, актуальність даного дослідження обумовлена тим, що через пізнавальний інтерес засвоювані студентом знання стають більш глибоким і дієвим особистісним й професійним багажем (а не тільки інформацією). Він забезпечує залучення студентів у процес навчання в якості його активного суб'єкта, а не об'єкта педагогічного впливу.

Інтерес – це мотиваційно-емоційний стан людини, який спонукає її до пізнавальної діяльності. Інтерес виявляється у вибірковому, емоційно забарвленому зосередженні уваги на певному об'єкті, явищі дійсності, діяльності. Як специфічна форма прояву пізнавальної потреби, інтерес спонукає особистість до постійного пошуку способів перетворення дійсності. Так, інтерес до майбутньої професії спонукає студента здобувати потрібний для оволодіння нею досвід.

Пізнавальний інтерес можна розглядати як мотив учіння студента, що виражається у його пізнавальній активності, спрямованій на навчальні предмети, ціннісній мотивації, в якій головне місце займають пізнавальні мотиви. Характеризується поступальним рухом пізнавальної діяльності, пов'язаної з активним пошуком інформації, що цікавить того, хто навчається [4].

Питанню розвитку пізнавальних інтересів учнів, як психолого-педагогічній проблемі, присвятили увагу у своїх працях Алексюк А. М., Бабанський Ю. К., Бондаревський В. Б., Данилов М. А., Лернер І. Я., Маркова А. К., Матюшкін А. М., Махмутов М. І., Онищук В. А., Підкасистий П. І., Скаткін М. Н., Трайтак Д. І., Щукіна Г. І. та інші науковці [1, с. 4]. Разом із тим, розвитку пізнавальних інтересів студентів ВНЗ, на думку авторів, педагогами й психологами присвячено уваги набагато менше. Цією обставиною і був обумовлений вибір теми даного пошукового дослідження.

Дослідження було проведене на кафедрі «Теорії металургійних процесів і за-

гальної хімії» Національної металургійної академії України. У дослідженні взяли участь студенти першого курсу металургійного й електрометалургійного факультетів – групи МЕ-03,18-14 (експериментальна група – 15 досліджуваних) та МЕ-02-14 й МЕ-06-14 (контрольна група – 13 досліджуваних).

Об'єктом дослідження був визначений процес професійної підготовки бакалаврів напряму підготовки «Металургія» й «Електрометалургія» у ВТНЗ при вивченні дисципліни «Хімія» .

Предметом дослідження стали педагогічні умови, необхідні для успішного розвитку пізнавального інтересу в процесі вивчення студентами хімії.

Наукова гіпотеза дослідження полягала у тому, що ефективний розвиток пізнавального інтересу в процесі вивчення студентами хімії може відбутися за наступних умов: залучення студентів у процес самостійного пошуку й відкриття нових знань й розв'язання завдань проблемного характеру та надання студентам необхідної свободи для виявлення інтелектуальної ініціативи й своїх творчих можливостей; упровадження у навчальний процес різноманітних типів навчальних завдань, що потребують різних способів діяльності, розв'язання яких стимулює активну розумову діяльність й сприяє виникненню стану емоційного піднесення; застосування методичних прийомів наочності, конкретизації (переходу від теоретичних міркувань до фактів), персоніфікації (звернення до теоретичного надбання видатних вчених), морального заохочення; залучення студентів до вирішення практичних задач та розкриття корисності й потрібності отриманих студентами знань для їх майбутньої професійної діяльності.

Основним завданням дослідження стало здійснення методичної розробки занять за участю студентів із використанням ігрових технологій – пізнавальної гри «Роль хімічних елементів у забезпеченні технологічних процесів у металургійній галузі» та постановки хімічних дослідів в ігровій формі, а також упровадження на формувальному етапі педагогічного експерименту цих розробок у навчальний процес у ході навчальної діяльності експериментальної групи.

Серед параметрів, за якими можуть визначатися пізнавальні інтереси тих, хто навчається, можна виділити такі, як змістовність – спрямованість на певну галузь знань та результативність – рівень досягнень у засвоєнні знань. В нашому дослідження вираженість цих параметрів визначалася на основі авторських методик «Дослідження інтересу студентів до дисципліни «Хімія» й «Результати використання активних методів навчання у процесі вивчення дисципліни «Хімія» (змістовність) та педагогічного тестування рівня академічних досягнень у засвоєнні дисципліни «Хімія» (результативність).

Для перевірки доцільності обраних педагогічних умов розвитку пізнавального інтересу студентів у якості допоміжних слугували авторські методики – «Дослідження труднощів у навчальній діяльності студентів за оцінкою студентів», «Дослідження широти пізнавальних інтересів студентів» й тестування за модифікованою методикою А. О. Реана та В. А. Якуніна «Діагностика мотивації навчальної діяльності студентів» . При математичній обробці отриманих результатів дослідження були застосовані методи непараметричної статистики.

Означені в гіпотезі педагогічні підходи й методи розвитку пізнавального інтересу студентів були реалізовані в процесі проведення пізнавальних ігор двох типів й залучення студентів експериментальної групи до їх підготовки й активної участі в цих іграх.

Метою проведення ігор було підготувати студентів до майбутньої професійної діяльності. Були визначені задачі: сприяти закріпленню одержаних знань й умінь із курсу хімії; розвитку теоретичного, практичного й аналітичного мислення; формуванню комунікативної культури й умінь публічного виступу; розвитку дослідницьких, організаційних навичок й навичок самостійної роботи.

При проведенні першої пізнавальної гри за загальною темою «Роль хімічних

елементів та їх сполук у металургійному процесі» учасники гри були розділені на дві команди, що змагалися між собою. Завданням кожної з команд було підготувати, репрезентувати й захистити підготовлену ними презентацію. Викладачем була окреслена тема гри й надані учасникам гри методичні рекомендації щодо підготовки до неї. Командою «Переможці» була підготовлена презентація за темою «Властивості азоту та його сполук. Застосування сполук, що містять азот, у металургії». Темою презентації команди «Кращі» стали «Властивості сірки та її сполук» . Захист презентацій командами відбувався по черзі на сцені, протягом якого кожний учасник команди висвітлював свій фрагмент завдання. Після захисту презентацій учасники команд перехресно задавали своїм суперникам запитання за темою власного завдання, коментували правильність відповіді та надавали власний варіант розв'язання питання. Ведучий (викладач) та «експерти» (представники від обох команд) оцінювали за 5-бальною системою якість оформлення та захисту презентацій, змістовність відповідей на запитання, демонстрували оцінки на окремих табличках, підраховували результат гри й оголошували команду-переможця. Наприкінці ведучим були підведені підсумки гри, а його помічником проведена завершальна рефлексія (аналіз й самоаналіз учасниками гри її результатів).

Друга пізнавальна гра передбачала в ході лабораторних робіт постановку студентами хімічних дослідів із поясненням результатів. Поряд із вище означеними задачами, участь у цій грі мала сприяти умінню студентів здійснювати експериментальну діяльність, досліджувати й перевіряти правильність прийнятих рішень, робити висновки. Учасники команд, що змагалися між собою, по черзі продемонстрували хімічні досліди (по п'ять дослідів кожна) за темами «Властивості сполук азоту» (команда «Переможці») та «Властивості галогенів та їх сполук» (команда «Кращі»), вирішували на дошці рівняння хімічних реакцій та надавали їх теоретичне пояснення. Кожний учасник команд виконував свій фрагмент завдання. Особливістю гри було те, що після виступів команд ефективність їх роботи оцінювало журі – група «експертів» у складі студентів паралельної групи МЕ 10-14. Серед критеріїв оцінки ефективності роботи команд були визначені: уміння працювати з хімічним посудом й хімічними реагентами, дотримуючись техніки безпеки, та уміння за результатами хімічного досліду укласти й вирішити рівняння хімічної реакції. Заключна рефлексія дала можливість учасникам гри оцінити результативність роботи обох команд, проаналізувати виявлені прогалини у своїх знаннях й уміннях, а також визначити подальші шляхи вдосконалення своєї підготовки у галузі хімії.

Забезпечення зворотного зв'язку дало можливість зробити висновки стосовно доцільності обраних нами педагогічних умов й застосованих активних методів навчання (пізнавальних ігор). Опитування за методикою «Результати використання активних методів навчання у процесі вивчення дисципліни «Хімія» показало, що 100% студентів вважають корисною практику застосування пізнавальних ігор, а 73% – корисною власне для себе. Основним результатом використання цих активних методів студенти вважають: уміння працювати в команді, організовувати спільну продуктивну діяльність (відповіли 60 % досліджуваних); оволодіння уміннями викладати, аргументувати та обстоювати свою точку зору (відповіли 53 % досліджуваних); досягнення більш високого рівня розвитку аналітичного, критичного мислення, основних інтелектуальних умінь (узагальнення, систематизації, аналізу, синтезу) (відповіли 33% досліджуваних). Третина студентів (27%) у якості позитивного досягнення вказали досягнення більш високого рівня навчально-професійних знань; досвід творчого вирішення теоретичних та практичних задач; підсилення інтересу до наукових знань й наукової діяльності; розвиток дослідницьких умінь; стимулювання проявів пізнавальної активності, ініціативи, самостійності у вирішені навчально-професійних завдань. 20 % студентів вважають корисним одержання більш високої відмітки з дисципліни «Хімія» .

Наприкінці формувального етапу експерименту академічні досягнення в конт-

рольній групі виявилися менш значними ніж в експериментальній групі в порівнянні з показниками на початку семестру: якщо в експериментальній групі засвоєння знань 93% студентів як і раніше відповідали достатньому (переважно) й високому рівню, то в контрольній групі цей показник знизився на 10% за рахунок збільшення кількості студентів із початковим й середнім рівнем знань.

Разом із цими позитивними показниками щодо результатів експерименту можна відзначити, що в мотиваційній сфері студентів експериментальної групи порівняно із контрольною (стосовно інтересу до хімії й пізнавальних мотивів навчання) суттєвих змін не відбулося. Це може бути пов'язано із тими труднощами у навчальній діяльності студентів експериментальної групи, які були виявлені в результаті анкетування: слабка базова (шкільна) підготовка з хімії (указали 53% досліджуваних); несформованість навичок роботи з навчальною й науковою літературою й ведення конспекту лекцій (указали 20% досліджуваних). А як доведено в низці досліджень людина добре розуміє не тільки тому, що цікавиться, але й цікавиться тому, що добре розуміє.

В даному випадку могла проявитися й недостатня визначеність пізнавальних інтересів студентів першого курсу, пов'язана з їх віковими особливостями. У процесі анкетування з’ясувалося, що у студентів обох груп (експериментальної й контрольної) спостерігаються широкі пізнавальні інтереси. При тому, в експериментальній групі цей показник дещо вищій. В середньому кожен студент експериментальної групи має інтерес до 7-ох галузей наукового знання (в контрольній групі – до 6-ти). Галузі знань професійного спрямування (математика, фізика, хімія, технічні науки) – в експериментальній групі загалом складають 24% від обраних студентами найбільш цікавих галузей наукового знання (у контрольній – 29%). З одного боку, показник широкого кругозору розцінюється в педагогіці як запорука високої пізнавальної активності, а з іншого, містить небезпеку поверховості у засвоєнні професійно важливих знань при такій ситуації. Цей факт потребує особливої уваги викладача при виборі методів розвитку пізнавального інтересу студентів.

Таким чином, дослідження показало, що розроблені та упровадженні у навчальний процес активні методи навчання (навчальні ігри) із метою розвитку пізнавальних інтересів студентів у цілому є перспективними, на що вказує більш висока успішність навчання з курсу хімії в експериментальній групі та позитивна оцінка студентами цієї групи застосованих нами підходів. Зокрема, ними були відзначені такі позитивні наслідки їх участі у навчальних іграх: досягнення більш високого рівня навчально-професійних знань, набуття досвіду творчого вирішення теоретичних та практичних задач, підсилення інтересу до наукових знань й наукової діяльності та розвиток дослідницьких умінь, стимулювання проявів пізнавальної активності, ініціативи, самостійності у вирішені навчально-професійних завдань.

Ці методи можна рекомендувати для подальшого застосування у навчальному процесі за умов активного сприяння студентам першого курсу у подоланні труднощів у процесі адаптації до умов навчання у вищому технічному навчальному закладі металургійного профілю.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження підтвердилась частково. Значення дослідження полягає у тому, що в процесі реалізації його завдань були виявлені причини, що перешкоджають активному формуванню пізнавальних інтересів студентів.

Список використаних джерел

1. Кобаль В. І. Методика розвитку пізнавальних інтересів учнів при вивченні історії України засобами краєзнавства: монографія / В. І. Кобаль. – Мукачево: Мукачівський державний університет. – 2014. – 229 с. 2. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: підручник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К.: Каравела, 2011. – 360 с. 3. Столяренко А. М. Психология и педагогика: учеб. пособие для вузов / А. М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 423 с. 4. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г. И. Щукина. – М.: Педагогика, 1988. – 208 с.

І. Ф. Шумілова

НАПРЯМИ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Схарактеризуємо напрями проведення моніторингу якості формування, які є технологічною складовою, розробленої нами, науково-методичної системи формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Моніторинг якості формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей представлений такими етапами: *цілеспрямованим* (підготовка концептуальної стратегії і тактики поведінки викладача і студентів; розробка концептуальної стратегії і тактики; розробка технологічної процедури взаємодії викладача і студентів; перевірку технологічної процедури взаємодії викладача і студентів; завершення технологічної процедури взаємодії викладача і студентів), *мотиваційно-регулюючим* (відстеження технологічної процедури взаємодії викладача і студентів, яка складається з реалізації вихідного дидактичного проекту на рівні всієї підготовки, дисципліни чи окремої теми та реалізації заходів з контролю якості дидактичного проекту, а також реалізацію заходів з корегування та результатів професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей), *системним* (порівняльний аналіз навчальних та виховних досягнень студентів, а також розуміння і усвідомлення ними значущості педагогічної діяльності в життєтворчості), *корекційним* (порівняльний аналіз навчальних та виховних досягнень студентів з попередніми технологічними процедурами взаємодії викладача і студентів, спрямованим на виявлення причин допущених помилок та їх змін у реалізації проекту життєтворчості), *результативним* (порівняльний аналіз навчальних та виховних досягнень студентів з попередніми технологічними процедурами взаємодії викладача і студентів спрямований на розвиток життєтворчості). На кожному етапі зафіксована і обґрунтована доцільність використання педагогічного методу системної призми (І.В. Малафіїк).

Цілеспрямований напрям проведення моніторингу якості формування загальнокультурної компетентності студентів представлений роботою викладача щодо надання установки на виокремлення значущості формування в студента уміння бачити сильні і слабкі сторони своєї роботи, акцент на аналізі та узагальненні педагогічного досвіду, співвідношення його з досвідом інших учителів (в умовах педагогічної практики, під час написання курсових та дипломних робіт, проектів, доповідей, творів есе).

Спрямований на виявлення створення внутрішнього діалогу в майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей щодо самоаналізу досягнутих результатів у загальнокультурній діяльності, а також узагальнення набутого педагогічного досвіду та співвіднесення його з досвідом інших учителів. Об’єктом самоаналізу якості формування загальнокультурної компетентності студентів є визначення стратегічних змін щодо складання програми самовиховання на 4 роки навчання, передбачуваних змін і результатів, які мають відбутися в поведінці студента.

У процесі перебудови традиційного навчання доцільним є втілення в практику вищого навчального педагогічного закладу системи контролю знань, умінь, навичок, якостей, мотивів, яка передбачає організацію різних видів, методів, форм контролю.

Мотиваційно-регулюючий напрям проведення моніторингу якості формування загальнокультурної компетентності полягає у сприйманні і розумінні студентом загальнокультурної діяльності, її мети і завдань, відстеженні динаміки змін, які характеризують розвиток внутрішньої мотивації та цільових орієнтацій студентів, спрямованих на формування в студента рефлексивної здібності бачити

в загальнокультурній діяльності педагогічну проблему і структурувати її у вигляді образів, моделей, понять, суджень, умовиводів дозволить йому оформити її у вигляді педагогічної мети і задачі, а також передбачає розробку системи процедур щодо складання і обговорення плану сумісної діяльності з реалізації програми самовиховання. Важливим моментом є введення студентів у педагогічні ситуації, програвання їх з метою узагальнення всієї інформації за результатами загальнокультурної діяльності, аналіз власних удач та провалів у педагогічній діяльності з розвитку і закріпленню навичок виявлення в педагогічній дійсності проблеми і оформлення її у вигляді педагогічної мети і задачі; по створенню сприятливої психологічної атмосфери, подолання негативних психічних станів при вирішенні даного виду утруднень. Впровадження заходів контролю якості дидактичного проекту «Матриця загальнокультурної компетентності» з метою усвідомлення студентами характеру самоконтролю за власною загальнокультурною діяльністю та діяльністю одногрупників.

Системний напрям проведення моніторингу якості формування загальнокультурної компетентності є розуміння студентом вимоги до самонавчання в процесі загальнокультурної діяльності, як фундаменту до професійного зростання та результату розвитку його педагогічної майстерності (вкладання вольових зусиль у розвиток загальнокультурної компетентності та самоосвіту).

Формування в студента уміння до поєднання перспективного прогнозування і поточного планування, до узгодженості прогнозів і планів на всіх рівнях: в особистісному (плани самонавчання і самоосвіти) дозволить йому здійснювати оптимальний вибір ідеальних і реальних цілей і розробку програми самовиховання з їх досягнення, і як наслідок підвищити особистий загальнокультурний рівень і просунутися на шляху особистісного саморозвитку.

Корекційний напрям проведення моніторингу якості формування загальнокультурної компетентності полягає в умінні володіти (управляти) своїми емоціями в умовах можливої конфліктної ситуації, надаючи їм конструктивний, а не руйнуючий характер; спрямований на порівняльний аналіз з попередніми напрямами моніторингу, а також з'ясування причин допущених помилок і визначення можливостей їх виправлення.

Полягає в діагностуванні стану сформованості умінь, навичок, суджень, якостей, мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій як основи створення умови успіху дій майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей в застосуванні певної сукупності способів, засобів і психолого-педагогічних впливів на результат загальнокультурної діяльності.

Розуміння студентом *відмінності* між оволодінням спонтанною, неорганізованою поведінкою, що наносить шкоду справі і самому собі в умовах педагогічної діяльності і оволодінням «відповідальною» поведінкою (спочатку аналіз ситуації, а потім реакція і висновки) дозволяє надійно здійснювати управління власним емоційним станом у міжособистісному спілкуванні. Напрям спрямований на формування усвідомленої потреба в тому або іншому її виді вчителем формує внутрішній настрой (мотив) на цілеспрямовану перетворювальну діяльність. Відповідно, готовність організовувати процес саморефлексії і створювати умови для рефлексивної діяльності (потенційних) учнів є вихідним початком мотивації діяльності учня і вчителя, а також процесу їх саморозвитку як особистостей.

Формування рефлексивної здібності студента самостійно, через внутрішній рефлексивний самоаналіз поглянути на досягнуті результати загальнокультурної діяльності приведе його до більш глибокої мотивації процесу сенсу цієї діяльності, до самоусвідомлення власної діяльності.

Результативний напрям проведення моніторингу якості формування загальнокультурної компетентності полягає в процесі діагностування як основи створення умови успіху дій педагога в застосуванні певної сукупності способів, за-

собів і психолого-педагогічних впливів на результат загальнокультурної діяльності.

Впровадження педагогічної діагностики на основі інформаційно-аналітичної діяльності в практику роботи майбутнього вчителя допомагає розглянути всі явища шкільного життя через призму педагогічного аналізу їх причин, що дозволить позбавити учасника педагогічного процесу від формалізму в аналізі і оцінці їх діяльності.

Спрямований на формування в студентів усвідомленої потреби в здійсненні загальнокультурної діяльності, так би мовити внутрішнього настрою (мотиву) на цілеспрямовану перетворювальну діяльність. Відповідно, формування в собі уміння організовувати процес саморефлексії з метою створення умов для загальнокультурної діяльності учнів, що є вихідним початком мотивації діяльності студента, а також процесу їх саморозвитку як особистостей (під час проходження педагогічної практики). Формування здібності студента самостійно, через внутрішній рефлексивний самоаналіз поглянути на досягнуті результати діяльності приведе його до більш глибокої мотивації процесу сенсу загальнокультурної діяльності.

Таким чином, виділені напрями проведення моніторингу якості формування загальнокультурної компетентності є технологічним забезпеченням загальнокультурної діяльності майбутнього вчителя щодо проведення і організації процедури з використання методів, прийомів, форм організації навчання і виховання майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

СЕКЦІЯ IV.
ФІЛОСОФІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

О. Е. Высоцкая

КОММУНИКАЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ФЕНОМЕН: К ВОПРОСУ О СУЩНОСТИ КОММУНИКАТИВНЫХ ПРАКТИК СОВРЕМЕННОСТИ

Актуальность изучения коммуникативных практик современности заключается в том, что они являются не только средством взаимодействия между людьми, основой достижения взаимопонимания, но и масштабным инструментом влияния на массовое сознание, управления и манипуляции. Это особенно важно в условиях глобализации информационного пространства, усиления медиакратических тенденций, что характерно и для Украины, политическая и социальная жизнь которой формируется во многих случаях благодаря и при помощи СМИ.

Коммуникация как социальный феномен – важнейший атрибут человека, а также средств её передачи, а сами средства приобретают коммуникативное значение только при наличии коммуникатора (самого человека). То есть нельзя объективировать сущность социальной коммуникации, сводя её к энергетическому обмену любых систем. С другой стороны, неуместно рассмотрение коммуникации как исключительно интенциональной составляющей сознания, поскольку она передаётся с помощью средств коммуникации, которыми могут выступать и материальные объекты.

В социуме коммуникация происходит на уровне частных отношений (как личностная и ролевая коммуникация), на уровне публичного общения (как форма открытости в гражданском обществе) и на уровне системных отношений (при рассмотрении самого общества как системы коммуникации).

Личностная коммуникация определяет сущность общения в процессе межличностного взаимодействия. При этом субъекты коммуникации персонифицированы, то есть, объединены личностно направленным сообщением. Также важным следствием такого вида коммуникации является достижение экзистенциально-диалогического единства. Поэтому даже в опосредованных формах связи между субъектами преобладает акцент на непосредственном опыте отправителя и получателя.

Рассмотрение коммуникации как социального феномена предполагает унификацию личностной коммуникации на две разновидности: коммуникацию, которая соответствует экзистенциальным основам общения, а также коммуникацию, обусловливающую социальные отношения, или ролевую коммуникацию. Ролевая коммуникация, по мнению Т. Парсонса, определяет способы и характер интеракции индивидов как членов общества (или членов определенных социальных групп) [3,с.453]. Социальные «роли» при этом являются важным механизмом регулирования отношений в обществе при выполнении его членами определенных социальных функций, поэтому соответствуют общей иерархии его построения.

Публичная (массовая) коммуникация в широком смысле может быть отождествлена со сферой публичности, к которой относятся общественное мнение, средства массовой коммуникации и общественные объединения. Гражданское общество как определенная форма реализации сферы открытости в современном обществе функционирует на основе публичной или массовой коммуникации [4,с.126]. Прозрачность такой коммуникации и широкие связи между её агентами характеризуют уровень демократичности определенного общества.

В более узком смысле публичная (массовая) коммуникация отождествляется

исключительно со средствами массовой коммуникации [2,с.7]. На наш взгляд, такое толкование значительно сужает смысл публичной (массовой) коммуникации как главного орудия достижения согласия в обществе, закрепления принципов гражданственности, определения национальной идентичности членов общества и т.д. Одновременно массовая коммуникация в узком смысле как коммуникация при помощи технических средств имеет свою специфику и поэтому может рассматриваться отдельно как особая разновидность - массмедиа-коммуникация. Для последней характерна относительная управляемость содержания и направленности сообщений (в отличие от публичной или массовой коммуникации в широком смысле, где присутствует момент неконтролируемости результата).

В случае публичной (массовой) коммуникации всегда присутствует асимметричность, опосредованность и многонаправленность сообщений, поскольку в неё включены определенные социальные группы, где отдельные индивидуумы выступают в качестве их представителей (то есть осмысливают себя, например, в качестве «гражданина», «украинца» и др.). В этом смысле как средства коммуникации, так и определенные общественные объединения можно рассматривать как «субъекты» коммуникации, создающие так называемый «эффект массмедиа», в первом случае, или «общественное мнение», во втором, определяющие содержание и общее направление массовой (публичной) коммуникации.

В массовой коммуникации можно выделить такие важные функции как определение в рамках сообщества зоны нормативности (как негласных или неписаных норм морали), регулирование норм общения, распространение массовой, общезначимой информации. Данные функции характерны и для массмедиа-коммуникации. Также специфической для неё является пропагандистская функция как создание определенных информационных акцентов и формирование общественного мнения с помощью пропаганды.

В публичной (массовой) коммуникации, в отличие от межсубъектной (личностной), сообщения являются более генерализированными, ориентированными не на конкретные личностные ценности, а на общие нормы и универсальные ценности. Также имеется неравноценность взаимовлияния различных агентов коммуникации. Так, в случае массмедиа-коммуникации имеет место ситуация, когда небольшое количество субъектов коммуникации направляет своё влияние на массовую аудиторию.

Британский исследователь массмедиа С.Холл указывает на асимметрию кодирования-декодирования информации в масмедийной коммуникации, когда существует диспропорция и существенная разница между кодами отправителя и получателя информации [5,с.248]. Именно поэтому в масмедийной коммуникации очень часто можно наблюдать так называемый феномен потери или подмены контекстов. И дело здесь не только в том, что СМИ намеренно искажают ту или иную информацию, а в том, что сама аудитория, получающая информацию, подвергает последнюю переинтерпретации [1]. Чем больше аудитория, тем больше будет степень переинтерпретации. Также для массмедиа-коммуникации характерна так называемая диффузия ценностей, или редукция ценностей, предлагаемых СМИ.

Массмедиа-коммуникация характеризуется дифференцированностью сообщений и специализацией каналов коммуникации в зависимости от особенностей структуры и функций средств массовой информации и коммуникации. На сегодняшний день можно выделить две группы массмедиа. Во-первых, это вещательные массмедиа или СМИ (средства печати, радио и телевидение), которые предусматривают однонаправленное влияние на массовую аудиторию и поэтому имеют квазикоммуникативный характер (для получения обратной связи со слушателями, читателями или зрителями в пределах вещательных массмедиа создаются особые службы исследования общественного мнения, а также используется приём ведения трансляции в «прямом эфире» как способа создания обратной связи). Во-

вторых, это сетевые массмедиа (Интернет), которые характеризуются интерактивностью и высокой мобильностью построения сообщений. Интернет-коммуникация во всё большей степени влияет на содержание публичной (массовой) коммуникации, становясь важным агентом общественного мнения.

Несмотря на усложненный характер взаимосвязи массмедиа и массовой аудитории массмедиа-коммуникация сегодня имеет центральное значение. Причиной этого является то, что развитие новых средств информации и коммуникации изменило статус самой коммуникации. Автономия массмедиа, выделение их в особую сферу, которая влияет на все другие социальные сферы - от образования и культуры до политики и экономики, - и фактически является регулятивным фактором отношений в современном обществе, привели к актуализации проблемы коммуникации в массовом обществе. Массмедиа, с одной стороны, улучшают уровень информационного сервиса, становясь более доступными для большинства населения развитых стран, с другой стороны, повышают степень общей сложности всей социальной системы, а также - зависимости общества от самих массмедиа. Благодаря этому представление о культуре, которое формируется массмедиа, фактически отождествляется с самой культурой, или приводит к отождествлению культуры и массовой культуры, или остаётся «непрозрачной» для массмедиа и самих наблюдателей. Эта «непрозрачная», «подводная» часть массовой коммуникации в конце концов становится основой для тематизации массмедиа, которые постоянно должны подпитываться образами реальной культуры. Однако избирательность культурных ценностей, сосредоточенность на «эффекте новизны», с помощью которого массмедиа постоянно поддерживают в напряжении массовую аудиторию, избыточность информационных сообщений затрудняют определение культуры в целом, которая уже не способна легитимизировать себя без массмедиа.

Для украинского общества особенно важным сегодня является формирование такого культурного поля публичной коммуникации, которое бы способствовало усилению гражданской активности и открытости. В этом смысле массмедиа-коммуникация может стать источником демократизации отношений лишь при условии развития сетевых форм взаимодействия при положительной обратной связи между властными структурами и пользователями Интернет.

Список использованных источников

1. Луман Н. Реальность массмедиа [Текст] / Н.Луман; пер. с нем. А.Антоновского. – М.: Праксис, 2005. – 256 с. 2. Назаров М.М. Массовая коммуникация и общество: Введение в теорию исследования [Текст] / М.М. Назаров. - М. : Аванти плюс, 2004. - 427 с. 3. Парсонс Т. О структуре социального действия [Текст] / Т.Парсонс; пер. с англ. – М.: Академический Проект, 2002. – 877 с. 4. Dance F.E.X. The functions of human communication: a theoretical approach [Text] / F.E.X. Dance, C.E. Larson. - New York: Holt, Rinehart and Winston, 1976. – x, 206 p. 5. Hall S. Critical Dialogues in Cultura Studies [Text] /S. Hall. - London and New York: Routledge, 2005. - 529 p.

С. Ш. Айтов

ФІЛОСОФСЬКО-ІСТРОРИЧНІ ПІДХОДИ Ф.БРОДЕЛЯ ТА АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Україна є країною, у історичній динаміці якої відбувався протягом багатьох століть синтез різноманітних цивілізаційних спільностей та культур. На формування культурних стереотипів та феноменів вітчизняного суспільства здійснювали багатоаспектні впливи світогляду та картин світу оточуючих народів як ближніх, так і досить віддалених .

У різні історичні епохи землі історичної України входили до складу давньогрецьких міст-держав, давньоримської імперії, Візантії, Польсько-Литовської держави, Речі Посполитої, Російської імперії, Кримського ханства, Австро-Угорської імперії. У середні віки у XI-XV століттях українська релігійна думка й культурно-

релігійний досвід розвивався під досить сильним впливом релігійних та інтелектуальних традицій Афонської чернецької республіки, своєрідного релікту Візантійської імперіях, який на століття (аж до нашого часу) пережив метрополію.

У доби Відродження та Нового часу, які позначилися надзвичайно ефективним науковим, філософським, культурним й економічним розвитком Західної Європи, ця цивілізаційна спільнота здійснила потужний вплив на розвиток мистецтва, літератури та філософської думки в Україні. Він був опосередкований дією польської культури. Ментальність і духовна культура України у зазначені історичні часи продовжили сприйняття релігійної думки та традицій церковного мистецтва Афона. У свою чергу особливості ментальності та світогляду українського суспільства які склалися, певною мірою, під дією зазначених вище інтелектуальних та культурних впливів цивілізаційних спільностей, суттєво вплинули на формування важливих політико-психологічних рис та політичної динаміки соціуму у різні історичні часи.

Для аналізу зазначених вище досліджених проблем слід застосувати адекватний його складності та багатоаспектності «інтелектуальний інструментарій» . Відповідно вивчення складної цивілізаційної динаміки України об`єктивно потребує урахування досвіду осмислення розвитку цивілізаційних спільностей, який існує у концепціях філософії і історії. Динаміку комплексних цивілізаційних спільностей ефективно досліджував французький історик та мислитель Фернан Бродель

Теоретичні філософсько-історичної підходи для осмислення історичного розвитку комплексних цивілізаційних утворень виступають методологічною основою фундаментальних робіт вченого про історію середземноморських країн під час правління іспанського короля Філіпа II та у підсумковому, але не завершеному дослідженню про сутність та особливості історичного шляху Франції.

Основоположною ідеєю французького вченого є дослідження ним, у якості головної складової історичного процесу, «часу великої довжини».

За його класифікацією, історичні процеси розподіляються за трьома різновидами: короткі, середні та довгі. Відповідно, протяг перших складає 1-10 років, других 10-100, третіх - більше 100 років (час «великої довжини») [2,с.118].

Надзвичайно важливою для творчості Ф. Броделя була концепція впливу географічних чинників на історичні процеси . У першій праці, присвяченій дослідженню історії Середземномор`я другої половини XVI ст. Цей теоретичний підхід був реалізований настільки повно та системно, що американський вчений С. Кінзер назвав методологію Ф. Броделя «геоісторичним структуралізмом» [5,с.63-64].

Реалізація масштабного «середземноморського проекту» була задумана вченим оригінально та інтелектуально глибоко . Перша частина праці присвячена аналізу майже статичної історії, історії людини та її взаємодії із оточуючим світом (природним середовищем). Над цією «нерухомою історією» розташовувалося, за задумом Ф. Броделя, вивчення соціальної історії Середземноморського регіону. У третій частині роботи було досліджено «історію подій» непостійних, хаотичних й мінливих [3,с.20].

Зазначені теоретичні підходи стали концептуальною основою останньої, незавершеної праці Ф.Броделя, цілком присвяченої осмисленню ним змісту та особливостей історичних шляхів Франції. У дусі властивих йому наукових ідей, вчений зазначав основоположне значення для його роботи « міждисциплінарної революції» . За його висловом, «ця революція викликана вторгненням у простір історії множини наук про людину, географії, демографії, політології, астрономії, екології, соціальної психології, соціології й досліджень культури» [4,с.7].

Синтез аналізу соціально-психологічних, культурних та економічних чинників історичних процесів був реалізований Ф. Броделем і у проекті масштабного аналізу динаміки сучасних цивілізацій [1.с.39-55].

Саме у цих інтелектуальних координатах аналізується дослідником французь-

кий історичний процес, процес «довгого протягу» . Задум вченого охоплював студії всієї майже двохтисячолітньої історії Франції.

Отже, ключовими науковими підходами Ф. Броделя виступають : акцентування уваги на дослідженні історичних процесів великого часового протягу, вивчення впливу географічних чинників на історичний процес, міждисциплінарна методологія. Також важливим для наукового світогляду та творчості французького вченого є аналіз різноманітних складових історично-антропологічного виміру історичного процесу . За висловом Ф. Броделя, його інтересувала «перед усім саме ця історія - підспудна, таємна, непоступлива» [4,с.9].

Дослідницькі підходи, властиві творчості французького вченого є вельми важливими і для аналізу історичного шляху України . Причини важливості застосування концептуальних підходів Ф. Броделя, для вивчення вітчизняної історії полягають у наступному:

1.Подібність складних цивілізаційних об`єктів, які досліджував Ф.Бродель (Середземноморський цивілізаційний регіон, історія Франції) та цивілізаційного простору України.

2.Активні процеси історичного синтезу, які шли як у Середземномор`ї й у Франції, так і на теренах України.

3.Реалізація широкого міждисциплінарного синтезу як соціо-гуманітарних, так і природничих наук .

4.Аналіз антропологічних аспектів історичної динаміки у всьому різноманітті їх проявів.

Список використаних джерел

1.Бродель,Ф. Грамматика цивилизаций [Текст]/Ф.Бродель.-М.:Весь мир,2014.-551 с. 2.Бродель,Ф.История и общественные науки .Историческая длительность [Текст]/ Ф.Бродель /Философия и методология истории. - М.:Прогресс,1997. - С.115-142. 3. Бродель,Ф.Средиземноморье и средиземноморский мир в эпоху Филиппа II [Текст]/Ф.Бродель. – в 3-х т. - т.1.-М: Языки русской культуры.- М.,2002.-496 с. 4.Бродель,Ф. Что такое Франция? [Текст]/Ф.Бродель.-кн.1.-ч.1.-М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1994. - 406 с. 5.Kinzer,S. Annalislt paradigm? The geohistorical structure of Fernande Braudel [Текст]/S.Kinzer// The American Historical Review. -1981 № 1.-P.63-105.

А. Е. Амельченко

ФИЛОСОФИЯ АВТОДИДАКТИКИ В.А. КУРИНСКОГО

Любая педагогическая концепция содержит в себе антропологическую составляющую, даже если последняя не осознается и эксплицитно не представлена или же отрицается вовсе. Гораздо реже идея человека, лежащая в основе той или иной педагогической теории, представлена в явном виде, а еще реже она является основой педагогического процесса и, более того, понимания образования в целом.

Исходным пунктом автодидактики (системы самообразования и саморазвития личности) Куринского В.А. является не социальный заказ, не требования государства, общества, экономики и т.д., а способности и задатки индивида, его потребности в развитии. Система Куринского – know how духовности. «В жизни мы должны посвящать себя навыку, потому что быть вне Элиты Мастеров – преступно» [3, с.4] Человек обязан быть идентичным самому себе.

Человек, который не осознает себя, конечно же, не сможет применять массу приемов, уже разработанных человечеством для того, чтобы хорошо усваивать какие-либо знания и предметы. Очень важно при этом понимать одну простую истину, к пониманию которой пришел еще Аристотель: «Все есть движение, состоящее из трех стадий» . Начало всякой деятельности – движение. Начало мастерства - в отработанности движений до механического рутинного навыка. Чтобы стать Мастером в любом виде деятельности, нужно отработать элементы движения до со-

вершенного навыка.

Автодидактика строится на осознании двух видов движений: мышечных(телесных) и гештальтных (образных). Гештальтные движения знакомы каждому человеку, потому что именно способность к имагинации отличает человека от животного. Воображение (лат. «imaginatio») в автодидактике – одно из важнейших понятий, которое способно помочь человеку не только в излечении серьезных болезней (т.е. в работе с собственным организмом), но и в запоминании огромных объёмов информации (т.е. в работе с собственным мозгом).

Автодидактика строится также на осознании того, что память человека это не некое хранилище, память существует только лишь как *компонент мышления.* Следовательно, память не может отсутствовать у нормально мыслящего человека, если он мыслит, он обязательно *помнит*. Поэтому в автодидактике снимается проблема памяти, освобождается сознание и, главное, подсознания. Задача состоит не в в том, чтобы тренировать память, как человек тренирует мышцы, а в правильной организации процесса мышления. Культура как пятое измерение становится основным строительным материалом в создании таких «технологических» систем, которые помогают автодидакту эффективно мыслить и отодвигать проблему запоминания на второй план.

Куринский связывает эффективность мыслительного процесса с понятием атомарной честности и интереса. Атомарная честность начинается с моей оценки моего настоящего положения в этом мире. Атомарная честность означает, что человек должен быть, становиться тождественным самому себе, идентичным своему «Я», своему эго. Не тождественность самому себе делает человека несчастным, порождает скуку, лишает любопытства, желаний и порождает бездуховность. Интерес это, прежде всего то, к чему мы приходим как к желаемому. Это предмет предлюбви или хотя бы симпатии. Атомарная честность манифестируется, т.е. проявляется в *актуализированном интересе.* Актуализированный это значит «сейчас», «в этот момент», « в эту минуту».

Куринский связывает этику с процессом запоминания, говоря об атомарной честности и соответственно о «чистоте помыслов» или «чистоте интенции», «чистоте намерений» без которой невозможно охватить всей первоначальной *технологии индуцирования* актуализированного интереса. Именно не хулиганский помысел, а тот самый чистый, самый первичный, который присущ ребенку, который ломает игрушку, чтобы увидеть, что там внутри нее. Поэтому в автодидактике *эффект дробления объекта* это способ искусственного создания актуализированного интереса к нему.

Актуализированный интерес не создается раз и навсегда, но преодолевать его «исчезновение» можно с помощью… актуализированного интереса! Такой подход включает этику, честность, цельность человека и приводит процесс обучения к элементарному, к самым простым вещам – к движению. Человек начинает с элементарного движения, начинает с ауфтакта, и этот ауфтакт он должен осознавать, чтобы не было зажатости.

Образование может быть только неоконченным, оно должно быть образованием по определению: образовываться, создаваться, делаться. Все движется в мире: «Modus Omnia est» (Все есть движение) и образование тоже. Мир строится и именно поэтому во имя уважения к себе мы обязаны заниматься образованием. Это в общем-то и есть по английски «build» (строить), а по немецки «Bildung» (образование), от «Bild» (картина, образ), т.е. образование есть как бы строительство, конструирование при помощи образа.

Другая важнейшая философская посылка автодидактики Куринского В.А. заключается в том, что «мысль – это и чувство в такой же степени, в какой я сейчас чувствую, ощущаю, переживаю» . Одно фундирует в другое. Каждую мысль – если это мысль, мы обязательно должны *переживать*. Нет такой мысли, которая не

была бы связана с чувством[5]. Чтобы по-настоящему думать, нужно пользоваться исключительно *мыслечувствами,* что очень легко определяется. Если меня не волнует какая-то мысль, это не мысль, это еще суждение. Я должен превратить суждение в подлинную мысль. Иначе, форму изложения в виде совокупности знаковых наборов, я должен преобразовать в такую, которая стала бы источником моей инспирации, моего вдохновения, которая привела бы меня к восхищению тем, что мы видим в этой мысли. Так нужно ставить мышление, ставить аксиологическую деятельность внутри нас. Соответственно должен быть L`autre, *другой* то есть [4] . Это понимание себя через другого должно стать во главе угла, человека, занимающегося автодидактикой. Такое понимание позволит научиться видеть изучаемый предмет в себе и развивать в себе это восприятие, следить за теми своими ощущениями, своей сенсорикой, которые через соответствие с высокими состояниями дадут точную информацию о том, что тебе на самом деле нужно, и это будет вести тебя к воплощению себя.

Осмысливая идею Б.Спинозы о том, что «движение – есть морфологический орган человека или высшего животного» [2], Куринский В.А. акцентирует внимание на том, что «движение – есть орган», т.е. движение *само* есть *орган*! Эта идея была блестяще доказана в середине двадцатого столетия Берштейном Н.А. [1].

Исходя их психологических, биологических и физиологических оснований движения, Берштейн рассматривает живой организм (прежде всего человека) не как реактивную (только лишь реагирующую на стимулы), а как *активную систему, стремящуюся к достижению «потребности будущего,* т.е. говоря словами Спинозы как *орган*.

Отталкиваясь от интерпретации понятий «движение» и «мышление» в классической философии (Аристотель, Гераклит, Спиноза, Гегель) и опираясь на труды по физиологии движений Берштейна Н.А., автор автодидактики делает замечательное открытие, разрабатывая предмет «Культура движений речевого аппарата», который становится основой при самообучении иностранным языкам.

Почему речевого аппарата? Да потому, что загадка природы под названием «словесность» стоит у истоков всего, что делается по-человечески, ибо вначале было слово, но не это простое, по-бытовому заземленное, вначале был *Логос,* то есть *чувствомысль.* Только в этом дуализме проявляется Божественное, проявляется все, чего способен достичь человек.

Слово – это значит на уровне философичного диалога. В состоянии постоянной экспликации, пояснения, выяснения истины, разъяснительной работы в себе, медитативной деятельности своей, увлеченного раздумья, осознанием собственного думанья – рефлексией. Если я не осознаю свое мышление, я, во-первых, не вижу себя со стороны и живу просто как млекопитающее животное. Во-вторых, я нарушаю основной закон человеческого существования, который гласит, что я должен быть идентичен самому себе, т.е. человеку. Следовательно, человек, который не воплощается, который не *становится,* безусловно виноват перед Богом и самим собой. Задача культурности, внутренней культурности заключается в том, чтобы наводить порядок в себе. Только наведение порядка в себе даст технологию культуры автодидакта как способа жизни.

Список использованных источников

1.Берштейн Н.А. Физиология движений и активность./ Под ред. акад. О.Г.Газенко. – М.: Наука.- 1990.-495 с. 2.Ильенков Э.В. Диалектическая логика./Э.В. Ильенков Диалектическая логика. Очерки истории и теории. – М.: Политиздат, 1984. – 320 с. 3.Куринский В.А. Автодидактика. / В.А. Куринский. Автодидактика: Часть первая. - М.: «Автодидакт», 1994. – 391 с. 4.Левинас Э. Время и другой / Эммануэль Левинас [Пер. с франц. А.В. Парибка.] // Левинас Э. Время и другой. Гуманизм другого человека. – СПб.: Высшая религиозно-философская школа, 1999. 5.Налимов В.В. Спонтанность сознания./ В.В. Налимов Спонтанность сознания. Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектоника личности. – М.: изд-во «Прометей», 1989. – 287 с.

Є. В. Афоніна

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ МАРГІНАЛЬНОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному світі відбуваються політичні, економічні, інформаційно-технологічні процеси, котрі значно змінюють умови життя мільйонів людей і породжують у людини почуття нестабільності, невпевненості в наступному дні. В таких умовах проблема маргінальності виходить на перший план [7, с. 101]. Вона завжди привертала до себе увагу в епохи кризи, перехідних станів суспільства: мільйони маргіналів опускалися на дно, а тисячі вершили революції і переміщалися вгору по соціальній ієрархії. Тому маргінальність не обов'язково має негативне значення, а й її наслідки не завжди позитивні для суспільства. Гострою і актуальною на теперішній час стає проблема статі, а саме її значення. Тому проблема гендерної маргінальності виходить на перший план в дослідженнях соціальної маргінальності. І в цьому полягає певна суперечність - багато дослідників (О.А.Вороніна, С.А.Ушакіна, Р.Парк, А.І.Атоян, В.Добреньков, Ю.Золотарьов та інш.) досліджують про виключення жінок з політичних процесів, їх низький статус на ринку праці, дискримінації чоловіків в сімейному і емоційної сферах, утиск сексуальних меншин, але практично ніхто не оперує терміном гендерна маргінальність. У більшості концепцій йдеться про маргінальність «дружби» або людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, але такий підхід надто вузький - він односторонньо розуміє гендер і не дозволяє системно досліджувати феномен гендерної маргінальності, а значить ввести цей термін в науковий оборот і закріпити його позиції. Тому доцільним, на основі поняття соціальна маргінальність вивести визначення гендерної маргінальності і виділити її основні види, що характеризують різні сторони даного явища.

Соціальна маргінальність визначається як поняття, котре традиційно використовується в соціальній філософії і соціології для аналізу прикордонного положення особистості або групи по відношенню до будь-якої соціальної спільності. Це робить акцент на особливому соціальному статусі людини, приналежності її до соціальної меншості, яка знаходиться на кордоні або поза соціальної структури, веде спосіб життя і сповідує цінності, що відрізняються від загальноприйнятих норм [3, с. 98]. У цьому контексті гендерну маргінальність можна визначити як стан гендерних загальностей, що характеризуються невизначеним соціальним становищем і ідентичністю або небажанням слідувати нормам, запропонованим гендером.

Класифікація гендерних маргіналів може бути приведена з таких підстав. По-перше, в залежності від сфери прояву, можна виділити біологічну та соціокультурного гендерну маргінальність. Біологічна гендерна маргінальність - стійке психічне неприйняття своєї біологічної статі. Так, класичними біологічними гендерними маргіналами є трансгендери. Під це визначення потрапляють транссексуали, трансвестити, інтерсексуалів, бігендери, агендери [8, с. 3]. Явище транссексуалізма має місце практично у всіх етносів, незважаючи на істотні відмінності в культурі, що свідчить про його біологічні основи [9, с.124].

Соціокультурна гендерна маргінальність в свою чергу підрозділяється на політичну (відчуження гендерних груп від участі в політичних процесах); економічну (низький статус на ринку праці, відчуження від високих посадових позицій) і культурно-нормативну (поведінка, що не відповідає соціокультурним нормам, прийнятим для тієї чи іншої статі).

Друга група гендерних маргіналів виділяється в залежності від приналежності до тієї чи іншої статі і типу сексуальної орієнтації: виділяють маргінальність жінок і маргінальность чоловіків з гетеросексуальної і гомосексуальної орієнтацією.

1.Маргінальність жінок - характеристика стану соціального становища жінок з традиційною сексуальною ідентичністю в результаті їх усунення від участі в суспільних відносинах, супроводжуваного низьким соціальним статусом.

2.Маргінальність чоловіків - характеристика стану соціального становища чоловіків з традиційної сексуальної ідентичністю в результаті зниження їх соціального статусу і витіснення їх із значущих для них сфер суспільних відносин. У більшості випадків маргінальність чоловіків виникає в результаті їх невідповідності прийнятим нормам домінантною маскулінності. Так, Дж. М. О'Ніл виділяє наступні традиційні характеристики чоловічої гендерної норми: а) обмеження емоційності, котра призводить до того, що багато чоловіків відчувають труднощі в вираженні власних емоцій і засуджують інших чоловіків, відкрито виявляють свої почуття. Таким чином, чоловіки в даному випадку виявляються маргіналами в емоційній сфері; б) гомофобія, що робить вплив на дружні відносини, в яких під забороною виявляються будь-які форми емоційного поведінки, що нагадують жіноче і асоціюються з гомосексуальністю; в) соціалізація контролю, влади і змагання, що виявляється в потребі контролювати інших людей і нав'язливому прагненні до конкуренції і успіху, що робить чоловіків маргіналами в соціальних відносинах, оскільки поразки в «змаганні» часто призводить до соціальної ізоляції і зниження самооцінки; г) обмежена демонстрація прихильності, яка веде до конфліктів в сімейній сфері і міжособистісних стосунках з жінками; д) проблеми з фізичним здоров'ям, що проявляються через неправильний спосіб життя, перевантаження на роботі, труднощів в міжособистісних взаєминах [1, с. 215]. Таким чином, замість того, щоб бути фактором формування ідентичності, чоловіча гендерна роль часто виявляється причиною тривоги і напруги, що становлять суть гендерно-рольового стресу для тих чоловіків, які не відповідають ідеалам гегемонної маскулінності, тобто є, по суті, гендерними маргіналами. 3. Маргінальність трансгендерів та гомосексуалів - характеристика стану індивідів з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, розкаювана в результаті їх усунення від участі в значущих для них соціальних відносинах і проявляється в низькому соціальному статусі. Так, законодавство України не визнає гомосексуальні пари і визначає шлюб як «союз чоловіка і жінки» . Визнання трансгендерів в своїй гендерній і сексуальній ідентичності на роботі може привести до його звільнення. Спроби відповідати діючим гендерним нормам зустрічають внутрішній опір і не дозволяють таким людям достигнути внутрішньої гармонії. Тому у трансгендерів часто зустрічається низька самооцінка, навіть до повного неприйняття себе.

Третя група виділяється в залежності від наслідків для розвитку суспільства: а) маргінальність як витіснення; б) маргінальність, що сприяє розвитку суспільства. Маргінальність як витіснення в низькі соціальні верстви суспільства, що характеризуються слабкою соціальною захищеністю і неприйняттям з боку домінантної культури. Як правило, маргінальні гендери обладають низьким соціальним статусом, ведуть спосіб життя і сповідують цінності, що відрізняються від загальноприйнятої норми, нерідко утворюючи свою субкультуру (гей-лесбійську, транс сексуальну тощо. У цьому випадку їх поведінка суспільством маркується як девіантна, підриває моральні норми суспільства. Звідси заборона гей-парадів, гомосексуальних браків, усиновлення дітей одностатевими сім'ями, а також осуд людей, які не беруть шлюб з тих чи інших причин, відмова матерів від дітей тощо. Гендерна маргінальність може сприяти і прогресу загального через спроби встановлення партнерських відносин між статями, що виражаються в співробітництві, а не дискримінації; поліпшенню умов життя людей і розвитку науки. Так, виникли в XIX ст. феміністські рухи, які сприяли тому, що в XX ст. практично у всіх розвинених країнах жінки отримали доступ до вищих навчальних закладів, стали активно брати участь у політичному житті і займатися бізнесом, а гомосексуальні пари в ряді країн Заходу отримали право узаконювати свої стосунки і всиновлювати дітей. Необхідно відзначити, що окремо визнаний вид гендерної маргінальності зустрічається рідко, частіше за все має місце накладення деяких видів один на одного. Так, в різні епохи і в різних культурах можна

говорити про маргінальности будь-якої гендерної групи в політичній, економічній і соціокультурній сферах, яка характеризується низьким соціальним статусом.

Таким чином, термін гендерна маргінальність має право на існування в сучасному науковому дискурсі. З його допомогою представляется можливість більш глибокого аналізу вихідних соціальних процесів, що дозволяє по-іншому поглянути на проблему людини в філософскій антропології - не як на абстрактне суспільство, а як на індивіда певної статі, існуючого в чітко заданому гендерному просторі, яке часом розмиває кордони його ідентичності.

Список використаних джерел

1.Берн, Ш. Гендерная психология / Ш. Берн.– М.: Прайм-Еврознак, 2004. – 320 с. 2.Кирилюк, С. С. Феномен маргинальности: проблема устойчивости бытия личности: моногр. / С. С. Кирилюк. – Челябинск, 2010. – 171 с. 3.Куприянова, И. С. Конструирование гендерной нормы в современном обществе: автореф. дис. канд. социол. наук / И. С. Куприянова. – Саратов, 2004. – 21 с. 4.Ситуация трансгендеров в Украине. Отчет по исследованию. – Киев: Инсайт, 2010. – 57 с. 5.Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисова; регион. обществ. орг. «Восток – Запад: Женские инновационные проекты» . – М., 2002. – 256 с.

Н. І. Гринчишин

ХРИСТИЯНСЬКІ ХИБИ ТА ЧЕСНОТИ У ПОГЛЯДАХ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника володіє надзвичайно великим, унікальним і рідкісним фондом. Серед іншого, особливе місце посідає українська періодика XIX – першої половини XX ст., яка зберігається у Науковому відділі періодичних видань імені Мар'яна та Іванни Коців. Предметом нашого зацікавлення став часопис «Христос Наша Сила», який виходив друком у Львові впродовж 1933 – 1939 рр. Всього у бібліотеці зберігається 239 номерів даного видання, у яких поміщено більше 40 статей митрополита Андрея Шептицького написаних ним власноруч і переданих до редакції. Тематично усі статті автора об'єднує бажання пояснити людям основи християнської віри, особливості та специфіку християнсько-католицького світогляду. У статті, присвяченій святкуванню Йордану [11] митрополит відзначає: «…коли Бог дасть, в ряді чисел часопису «Наша Сила» буду старатися передати Вам бодай головні точки християнсько-католицького світогляду. Само собою розуміється, що прийде відповідне місце на все. Прийдеться нам говорити й про родинне життя, і про громадську працю, і про військову службу, і про суди і процеси, і про господарку, а очевидно також і про справу в християнському світогляді дуже, дуже важну, під певним оглядом найважнішу: про жертвенну любов і службу свойому народові» [11,с.3].

А.Шептицький, як добрий пастир, постійно тримав у полі зору «недуги душі». Він відзначав, що кожна людина має спокусу до злого: ми бажаємо собі «змислових приємностей, дочасних дібр та вивищення над іншими без огляду на який-небудь Божий порядок світа» [12, с. 1], однак побожні люди повинні прагнути перебороти у собі пристрасті та намагатися не допустити, щоб вони вийшли далі, аніж Бог дозволяє. Безбожники, навпаки, плекають у собі ці почуття. Всього Його Ексцеленція написав 13 публікацій, присвячених цим питанням, а саме: «Жахлива недуга душі (про безбожників і безбожництво)» [3], «Самолюби» [12], «Спорохнявіле дерево» [15], «Лєґенда» [4], «Релігія без бога» [10], «Безбожність і аморальність» [2], «Матеріялізм і матеріялістична наука» [5], «Про пантеїзм» [9], «Пісня пастушка» [8], «Церква на горі» [16], «Астральний метер» [1], «Пересторога ВПреосвященного Митрополита Андрея» [7], «Слово ВПреосв. Митрополита до хорих» [13].

У цих статтях А. Шептицький, по-перше, визначив п'ять найбільш небезпечних гріхів у житті людей, які потрібно відкинути й осудити – безбожництво, самолюбство, беззаконництво, ідолопоклонство, аморальність; по-друге, проаналізував

дві альтернативи католицького світогляду – матеріалізм та пантеїзм, які назвав фальшивими; по-третє, засудив такі негативні суспільні явища, як алкоголізм і тероризм. У цих публікаціях митрополит обґрунтував вищість духовних цінностей над матеріальними, визначив особливості та небезпеки негативних суспільних явищ, а також закликав людей у повсякденному житті керуватися вірою, бо тільки за її допомогою можна побачити як власні недоліки, так і справжнє обличчя інших людей: «придивімося тими очима віри на свою душу, побачимо в ній не одну пляму, не один гріх, може й давно забутий. Дивімся очима віри на наше окруження, а напевно не одно, на вид гарне і принадне, мов стиглий овоч, покаже своє дійсне надгниле і псуте нутро…» [4, с. 2].

На особливу увагу заслуговують статті А. Шептицького, в яких він звертається до молоді: «Митрополит Андрей Шептицький до всієї молоді Галицької Провінції, що звеличала Свято У. М. Х. (подяка учасникам і організаторам Свята)» [6], «Слово до української шкільної Молоді, яка зложила приречення на вірність Христові» [14]. Тут автор веде мову про такі християнські чесноти, як мужність, мудрість, жертовність, вірність народові та Церкві. Визначальне місце у вихованні майбутнього покоління, на думку митрополита, повинна посідати любов до Батьківщини, заради якої молодь має бути готова віддати життя. Служіння Батьківщині передбачає любов, пожертвування, посильну працю, сповнення всіх своїх обов'язків. Якщо ж служити Батьківщині всяким беззаконням – це не служба, а, швидше, «понижування і оплюгавлення» держави.

На думку А. Шептицького, справжній християнин вирізняється з-поміж інших тим, що дотримується християнських чеснот у повсякденному житті. Для такої людини духовний світ більш дійсний, аніж матеріальний, більш правдивий та реальний. Він знаходиться в глибинах серця: там, де йде постійна кропітка праця над чеснотами. Взагалі митрополит звертає нашу увагу на те, що серце людини можна розглядати двояко: з одного боку, душа і серце має свої «низини», інколи повні болота та бруду, а з іншого – «височини й гори», де переважають правда, справедливість і любов. «Лише на вершках наших душ, там, де чисте серце, де щира воля, де Божа любов і любов людей – лиш на тих вершках, на тих височинах, можна покланятися Всевишньому. Перебуваючи у низьких ступнях душі, де царствують пристрасти, де до своїх цілей веде самолюбство, де душа занурена у матерію, неначе в болоті і бруді, – ми не можемо ані покланятися Господеві, ані здавати собі справи, чим для нас є наука Ісуса Христа, чим для нас християнська ідейність і любов ближніх й праця для них і жертва зі себе» [16, с. 3].

Отже, потрібно просити у Бога «не дарів землі й дочасних дібр», а добра вищі та цінніші, які відносяться до наших душ. Тому, що тільки завдяки Божому милосердю ми зможемо побороти всередині нас і поза нами ворожі сили зла, припинити у суспільстві ненависть та налагодити порозуміння між молодшими і старшими, багатими і вбогими, вченими й не вченими.

Андрей Шептицький наголошує на тому, що основним джерелом пропагування християнських чеснот є періодичні видання. Вони формують у людей цілісний християнсько-католицький світогляд. Це дуже важливо, бо сьогодні досить важко навіть праведному, доброму християнинові знайти сили у житті, серед злиднів, терпінь і боротьби. Власне, щоб люди не зневірилися, потрібні християнські часописи, які підкажуть, розрадять, навчать. Христова Сила недалеко від нас, але вона є прихованим скарбом. Її передають святі Таїнства Христової віри, Св. Євангеліє, Церква, добрі побожні книжечки, і, по-своєму, найменший із Христових слуг – християнський часопис.

Таким чином, митрополит наголошував на важливості видання християнських часописів, оскільки за їх допомогою ми можемо впливати на формування, з одного боку, національно свідомої особистості, життя якої ґрунтується на християнських чеснотах, а з іншого – справжнього християнина, основою життя якого є віра, що

проявляється «поступуванням добрих діл» .

Список використаних джерел

1.Шептицький А. Астральний метер / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1934. – 15 лип. (чис. 14). – С. 2-3. 2.Шептицький А. Безбожність і аморальність / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1933. – 2 лип. – С. 1-2. 3.Шептицький А. Жахлива недуга душі. (Про безбожників і безбожництво) / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1933. – 29 січ. – С. 1-2. 4.Шептицький А. Лєґенда / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1933. – 26 берез. – С. 1-2. 5.Шептицький А. Матеріялізм і матеріялістична наука / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1934. – 4 берез. (чис. 5). – С. 1-2. 6.[Шептицький А.] Митрополит Андрей до всієї молоді Галицької Провінції, що звеличала Свято У. М. Х. (подяка учасникам і організаторам Свята) / Андрей Митрополит // Христос Наша Сила. – 1933. – 21 трав. – С. 2-3. 7.[Шептицький А.] Пересторога ВПреосвященного Митрополита Андрея // Христос Наша Сила. – 1937. – 28 лют. (чис. 8). – С. 2. 8.Шептицький А. Пісня Пастушка / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1934. – 6 трав. (чис. 9). – С. 2-3. 9.Шептицький А. Про пантеїзм / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1934. – 18 берез. (чис. 6). – С. 1-2. 10.Шептицький А. Релігія без Бога / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1933. – 9 квіт. – С. 2-3. 11.Шептицький А. Розважання на Йордан / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1934. – 19 січ. (чис. 2). – С. 2-3. 12.Шептицький А. Самолюби / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1933. – 12 лют. – С. 1-2. 13.[Шептицький А.] Слово ВПреосв. Митрополита до хорих / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1939. – 7 січ. (чис. 2). – С. 2. 14.Шептицький А. Слово до української шкільної Молоді, яка зложила приречення на вірність Христові / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1933. – 4 черв. – С. 1-2. 15.Шептицький А. Спорохнавіле дерево / Андрей, Митрополит // 1933. – 12 берез. – С. 2. 16.Шептицький А. Церква на горі / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. – 1934. – 17 черв. (чис. 12). – С. 2-3.

М. П. Коцюба

ПОДВІЙНИЙ ЗМІСТ ЗАПИТУВАННЯ ПРО ІНШОГО

Сучасна культура захоплена ідеєю «виробництва та продукування іншого», тобто такого, що є відмінним. Таке захоплення доходить аж до «параної» – чим більше ми (нібито) створюємо «іншого», тим менше (насправді) його є. Здається, що «множення іншого» убезпечує наше існування, створює завісу, яка ховає від жаху сучасної культури. Але як не парадоксально, ховає ця завіса від зустріч зі справжнім іншим та чужим, натомість показує його як нашого двійника, який і створений нами ж. Оцей створений дублікат породжує хибні розрізнення та спрощення до «свого», спотворюючи сенс власне людського.

Дослідження Іншого та чужого є візитівкою сучасної філософії та гуманітаристики, які виходить з настанови на ревізію класичної онтології у зв’язку з антропологічним поворотом у XX сторіччі. Нині філософія запитує про роль Іншого та чужого для нашого досвіду, межі та границі їх конституювання у ньому, а також про міру сприйняття, розуміння і, як наслідок, характер ставлення до нього. Ці питання є не просто одними із ключових моментів сучасного гуманітарного мислення, а формують простір для деконструкції традиційних засад філософування, що вже скомпрометували себе, «знищивши» інакшість, редукуючи все суще до певної картини світу.

Зазвичай питання про інакшість редукують до запитування про його сутність. Зостаючись лише в такому горизонті запитування, втрачається можливість дослідження Іншого у всій повноті його інакшості, і у наслідку отримуємо проблеми та передсуди у його розумінні. В залежності від того про що ми запитуємо, таку отримуємо і філософську стратегію подальшого дослідження сутності Іншого.

Перший аспект чи мотив є питання про те, чим же власне є «інакше», який його образ? Цю версію запитування можна назвати естетичною, вона оскільки зводиться до пошуку стосунку інакшого до буття, і показує неможливість та неспроможність редукування інакшого до буття. Такі розвідки можливі лише як множинність різних версій та стратегій, в яких, тим не менш, можна простежити

подібні філософські інтенції та шляхи. Загалом можна накреслити наступні шляхи до проблеми інакшості (Іншого): феноменологічний, екзистенціалістський та герменевтичний.

Всі ці тренди сучасної філософії виходять з настанови про тілесність як умову розрізнення сущого, яка в той же час не тільки розділяє все, а й зв'язує: «Тіло – це щось, на що ми можемо вказати пальцем, тому що воно саме і є цим вказуванням» [1, с. 383]. І це є важливим, оскільки вона дозволяє не тільки будь-яке розрізнення взагалі, а й залишає можливість Іншому бути інакшим, проте будучи певною втіленою сутністю. Тілесність дозволяє побачити в цій «інакшості» певну суб'єктивність – іншу людину. Існування людини неможливе без іншої людини, тому з необхідністю виникає питання про досвід етичного як переживання ситуації зустрічі з Іншим.

Другий аспект полягає в питанні про стосунок чи краще сказати ставлення до інакшого. Це питання про можливість досвіду інакшого та як Інший може бути даний мені? У загальному вигляді це питання можна назвати антропологічним або етичним. Включення досвіду етичного до філософії у явній формі присутнє у французького філософа Еманюеля Левінаса. Будучи учнем Е. Гусерля і М. Гайдегера, Левінас будує свою унікальну феноменологію, а саме етичну феноменологію, оскільки теоретичні можливостями до того були наявні. Слід розглянути іншу людину як абсолютний полюс інакшості, зсунути акцент від констатації недоступності для мене актів свідомості Іншого до його вразливості, смертності, тим самим показує, що такі переживання є досвідом етичного.

Ставлення Я до Іншого принципово не-подібне ставленню Іншого до Я. Доступ до іншої людини як такої не може бути здійснено ні шляхом вчування, ні за аналогією до власного Я, ні, тим більше, шляхом пізнання. Левінас говорить про «диво визнання» : «Супротив Іншого не є насиллям у стосунку до мене, це – не заперечення: він має позитивну структуру – етику» [2, с. 215]. Ставлення до Іншого – поза всякою повинністю. Етика перевершую закон, але разом з тим і фундує його. У такий спосіб французький філософ здавалось би знімає цю проблему, проте не вирішує її (як це багатьом здається). Будь-які прагматичні раціоналізації цієї міри призводять до руйнування дива моральності та етичного стосунку між Я та Іншим.

Отже, зверненість до Іншого є одних з винаходів сучасної філософії. Проте запитування про його сутність має з необхідністю продовжуватися питанням про наше до нього ставлення. Людський спосіб життя є ситуаційний, тобто як зустріч з Іншим, що має фундаментальний для нас характер. Досвідчення Іншого є етичним, тому уможливлює обживання та облаштування нами в світі, відтворення та перетворення його на людський світ.

Список використаних джерел

1.Вальденфельс Б. Ключевая роль тела в феноменологии Мориса Мело-Понти / Б. Вальденфельс; [пер. с нем. О. Шпараги] // Мерло-Понти М. Видимое и невидимое.– Мн.: Логвинов, 2006.– С.379-399. 2.Lévinas E. Totalité et infini. Essai sur l'extériotité / E. Lévinas. – Paris, LGF, Le Livre de poche, coll. «Biblio-essais», 1990. – 352 p.

В. П. Лазаренко

СПЕЦИФІКА ФІЛОСОФСЬОЇ ТВОРЧОСТІ

З давніх часі помічено, що необхідною передумовою і спонукальним мотивом будь-якої філософської творчості є гостре почуття новизни, незвичайності, яке виникає у людській свідомості і називається здивуванням. «Здивування, - стверджує Платон, - і є початок філософії» [4, с.243]. Здивування, - це певний стан людської свідомості, коли вона раптом виявляє, що звичайні і зрозумілі предмети і явища раптово стають незвичайними та незрозумілими, а контури світу, які вони вміща-

ють, зі сповна визначених і звичних перетворюються в розпливчасті і незнайомі. В такому смислі здивування є передчуття наступної світової переорієнтації свідомості, яка вже не може бачити по-старому, але ще й не готова до чіткого сприйняття реальності у новій якості.

Здивування є перший крок до філософствування. Образно кажучи, людина в даний момент інтелектуально переживає своє «друге народження», як би пробуджується від летаргічного сну, в якому перебував її світогляд. Платон це вдало помітив, говорячи про різницю між філософствуванням і не філософствуванням як про різницю між бадьорістю і сном. Важливо відзначити і те, що здивування не задовольняється роллю філософського «першопоштовху», воно органічно входить в процес філософської творчості. Животворить його. Згідно з П.О.Флоренським, філософія «є нев'янучий квіт здивування, - саме організоване здивування» [6,с.133].

Істотний також і той факт, що здивована свідомість перебуває у стані деякої роздвоєності: вона пильно вдивляється у свої попередні породження, оцінює їх, сумнівається у них. Без сумніву неможлива справді філософська творчість. Причому сумніву не варто зводити лише до нігілістичного заперечення. За своїм більш глибоким змістом сумнів означає особливу інтелектуальну діяльність, фіксуючу внутрішній діалог, протиборством думок, відречення одних цінностей та утвердження інших. Причетність сумніву до підготовки і здійснення філософської творчості виражається перш за все у незгоді людського розуму поставити завчасно кордони чи межі своєї діяльності, попереднього підкоритися яким-небудь передбаченням, що не витікають з самої думки, не відповідають на всі запити вільного і до кінця направленого розуму. Істинний початок філософії, за переконанням В.С.Соловйова, «полягає не в тому, щоб відсторонювати все існуюче, поки воно не буде створене думкою з неї самої, а в тому, щоб не визнавати достовірним ніякого положення, поки воно не буде перевірене думкою» [5, с.764-765] .Тому-то філософія досить часто сприймається як деякий парадокс. «Вона розходиться з нашими природніми уявленнями про життя, тому що підлягає теоретичному сумніву навіть найбільш очевидні, незаперечні у звичайному житті вірування» [3,с.102].В цьому смислі парадоксальність – характерна риса філософії.

Як бачимо, здивування і сумнів передбачають специфічний спосіб поведінки людської свідомості. Шокована тим, що відбувається, свідомість як би завмирає, відволікається від зовнішнього світу, зосереджується у собі, задаючись при цьому питанням: а чому мене все це дивує? І що є «я», яке дивується і сумнівається? Сама постановка цих питань і спроби відповісти на них свідчать про виявлення тієї інтелектуальної активності, яку прийнято називати рефлексією. Рефлексія – принцип людської свідомості, який направляє її на осмислення і усвідомлення власних форм і передумов. Взята як пізнана, системно виражена і методично застосована процедура, рефлексія є теоретична самосвідомість /самопізнання/ - найбільш продуктивна характеристика філософії. Рефлексія рухає і керує будь-яким актом філософської творчості.

З рефлексії, з самосвідомості філософія починається історично. ЇЇ перший урок – усвідомлення того, що речі не є такими, якими ми звикли їх вважати, і що наші знання про світ залежать від того, наскільки ми осягли власну сутність. Не випадково майже всім першим філософам Сходу та Заходу приписується повчальний вислів: «Пізнай самого себе» а саме не суди ні про що і не роби нічого поспішно і необдумано, але задумайся спочатку про те, хто ти сам, яка твоя природа, на що ти здатен і до чого покликаний.

Це стосується історичного виникнення філософії як теоретичної форми вираження та розвитку самосвідомості людства. Індивідуальний же акт філософствування може відбутися лише тоді, коли рефлексуюча свідомість людини матиме теоретичне оформлення, почне функціонувати я теоретична самосвідомість. А для цього потрібно навчитися виражати свій особистий досвід мовою філософії, виро-

бляти своє бачення світу за допомогою спеціальних мовних конструкцій – філософських категорій. На такий крок людини «провокує» її власна свідомість, яка піднялася до рівня самосвідомості і застигла в пошуку необхідних засобів свого самовираження. А засоби ці є не що інакше, як мова філософії, якою вже три тисячоліття говорять і прагнуть зрозуміти один одного філософи. В процесі залучення до мови філософії людини може у віддалених поняттях /філософських категоріях / глибше пізнати саму себе, свій стан душі, свої потаємні проблеми та свої випробування. Чому це так?

Ще Гегель звернув увагу на ту обставину, що духовний розвиток кожного індивіду у стисненому і скороченому вигляді відтворює основні ступені розвитку суспільства. Хоче того людина, чи не хоче, - її свідомість завжди є одна з багатьох індивідуалізованих форм виявлення духовної культури людства. У той же час розвиток самої загальнолюдської культури може здійснюватися лише через розвиток індивідуальних свідомостей. Свідомість кожної людини – це спосіб існування суспільної свідомості; вона є продовженням історії духовної культури людства в індивідуалізованій формі. Тому свою історію суспільно свідомість завжди несе з собою. Покоління приходять і відходять, а продукти їх творчості живуть в нас / і через нас /, живуть не лише у пам'яті, в музеях і книгах, але й активно функціонують у формах нашої свідомості та діяльності.

У всій своїй повноті описаний вище процес здійснюється стихійно та несвідомо – як об'єктивний закон. Але в той же час цей процес знаходить своє матеріальне вираження в людській мові. Адже мова – це саме та реальна зв'язка, де відбувається поєднання індивідуальної свідомості зі свідомістю суспільною. Кожне слово, поняття містить у собі у стисненому, абстрагованому вигляді, в с ю історію людських відносин, всю повноту як реальних, так і бажаних досягнень людства. В процесі свого життя ми користуємося цими поняттями переважно інтуітивно, не вдаючись до поглибленого розуміння їх змісту. Однак якщо ми спеціально направимо нашу думку на вияснення кінцевого змісту кожного з ужитих нами слів, виразів, термінів, ми побачимо, що в основі їх лежать загальні поняття, аналогу яких неможливо безпосередньо відшукати в чуттєво даній нам дійсності.

Ці гранично універсальні поняття, знаходячи своє теоретичне оформлення, стають філософськими категоріями. Саме вони і складають мову, яку творять і якою користуються професійні філософи. Користуючись цією мовою і проясняючи собі її зміст, а таким чином, філософствуючи, ми тим самим йдемо шляхом проникнення у власне «Я», у глибинні таємниці своєї душі. У філософствуванні ми як би здійснюємо прорив своєї природи, але робимо це через власну сутність. Тут, за образним тлумаченням К.Ясперса, відбувається відкидання людини до самої себе. Цей же шлях і є розвитку мого «Я», спосіб становлення і розвитку мене як о с о б и с т о с т і. Віднаходити універсальні структури людського духу, «проясняти їх і розкривати, повторювати їх і пізнавати в них те, що задумувалось протягом тисячоліть, - справа філософії як перетвореного у професійне ремесло мислення» [8,с.431] .

Отже, філософствування – це особливий акт теоретичної самосвідомості людини, здійснюваний за допомогою спеціальної мови філософії /філософських категорій/, але на основі особистого досвіду. Кожний філософ /усвідомлює він це, чи не усвідомлює/ прагне виробити і висловити в категоріальній формі своє особисте бачення світу, своє ставлення до світу, свою оцінку світу. Причому все, що стає об'єктом великої уваги філософствуючої свідомості, розглядається нею, по-перше, з точки зору устремлінь до цілого і граничного. «Філософствувати, - стверджує Х.Ортега-І-Гасет, - означає шукати цілісності світу, перетворювати його в Універсум, придаючи йому завершеність і створюючи з частини ціле, в якому він міг би спокійно розміститися» [3,с.99]. По-друге, це робиться таким чином, що й сама свідомість філософа входить у дану цілісність. Адже філософія, на думку

М.Хайдеггера, є «запит, в якому ми прагнемо охопити своїми питаннями сукупне ціле сущого і питаємо про нього так, що самі … опиняємося поставленими під питання» [7,с.122], і, накінець, по-третє, такого роду осмислення здійснюється під кутом зору кінцевої мети і кінцевого смислу Всесвіту, історії і власної долі. Згідно з твердженням І.Канта, «філософія є ідея досконалої мудрості, яка вказує нам останні цілі людського розуму»; а ось признання одного з найоригінальніших філософії XX століття – М.О.Бердяєва: «Мене завжди цікавило не дослідження світу, який він є, мене цікавила доля світу й моя доля, цікавив кінець речей» [1,с.99].

Природа філософської творчості така, що вона ніколи не ставить собі ніяких інших цілей, крім єдиної – здійснити акт філософствуванням. Філософія, за твердженням І.Канта, «є те, що тільки одне й має внутрішню цінність і перше надає цінності всім іншим знанням» [2,с.331]. В цьому смислі філософія нецілеспрямована, нецілезмушена і аж ніяк не спрямована на зло. Вона нікому не хоче дошкулити, нікому не прагне догодоти, вона бажає лише одного: «Не плакати, не сміятися, але розуміти» /Б.Спіноза/.

Список використаних джерел

1.Бердяев Н.А. Самопознание. Опыт философской автобиографии / Л: Лениздат, 1991. – 398 с. 2.Канти. Трактатны и письма. / М: Наука, 1980. – 712 с. 3.Ортега – и – Гассет х. Что такое философия? / М: Наука, 1991. – 408 с. 4.Платон. Теэтет. / Соч. В3т. – М.: Мысль, 1970. – Т.2. – 611 с. 5.Соловьев В.С. Теоретическая философия / Соч.В2т. – М.: Мысль, 1988. – Т.1. – 892 с. 6.Флоренский П.А. У водоразделов мысли / Соч.В2т. – М.: Правда, 1990. – Т.2. – 448 с. 7.Хайдеггер М. Основные понятия метафизики // Вопросы философии. - №9. – С.116-122. 8.Ясперс К. Смысл и назначение истории. / М.: Политиздат, 1991. – 527с.

O. V. Patsan (bishop Eulogius of Novomoskovsk)

TOPOLOGICAL METHODS IN THE HISTORICAL-PHILOSOPHICAL STUDY OF PERSONALISM

The initiative of verifying the personalistic doctrines by the Bible topology of the personhood is actualized not only to ensure the reconstructive pattern of personalizing the ontology at non-classical stage of philosophizing, but to pave one of the ways of renewing the methodology of humanitarian studies inspired by post-non-classical philosophy revealing the anthropocentric self-restriction of Post-Renaissance rational consciousness. At the turn of the twentieth and twenty-first centuries post-traditionalist rationality has disclosed that antropocentrism established by the Renaissance humanism led the foundations for the ratiocentrism of the modern era, excluding from the rationalistic dimension of the self both experience of the communication with God predetermining ethical perception of the other and realization of the personal character of being [7, p.80].

Marking the failure of both metaphysics and phenomenology in defining the ontological status of the person the contemporary philosophical reflection reveals the impossibility of objectivizing the personal mode of human existence transcendentally experienced as the communion with the Absolute Personality of God. Distinguished in the course of a transition from the concepts of ontology to «the pre-ontological notion of being» (G. Deleuze) deconstructivist and communicative trends of postmodernism formed the alternative ways of the person's self-definition coinciding in eliminating the absolute criterion of verity from its field. At the background of the deconstructive matrix of «the split subjectivity» interiorizing non-finality of signification based upon affirming the absence of «the transcendental signified» (J. Derrida) in the personal existence the ethical-communicative model of the subjective self-identity introduced by E. Levinas conceptualizes it as the otherness-in-the-same forming by the non-reciprocal responsible relation to the neighbour perceived as the Image of Absolutely Transcendent God apophatically defined as the absent in the actual reality of human cognition.

Emphasizing the superiority of the personal being over all the modes of its rationalization realized in classical and non-classical forms of ontology ethical-phenomenological version of dialogism achieved the threshold of the meta-ontological dimension of the self revealed in the Scripture topoi of the personhood, expounded by patristic trinitology at the turn of Antiquity and the Middle Ages and uncovered for the rational consciousness of post-traditionalism by orthodoxally oriented strain of the personalist thought. But Levinasian reflection of the personal-subjective responsibility grasping it as «a more severe name» [6, p.43] for loving the neighbour did not proceed to the explication of the meta-ontology of the personality prohibiting the immediate appeal to God and mediating the relationship of the created person with Creator by his/her encounter with the other. Connected with concealing godlikeness of the self the core imperative of the transcendental ethics of communication separated the human personality from his/her theistic basis making him/her unable to identify himself/herself in the dialogue removed from the ultimate communicative situation ensured by the supernatural Revelation.

Actualizing the negative argumentation for the inseparability of self-cognition and human cognition of God from live communication with Him, E. Levinas's communicative philosophy initiates the development of its «personalistic inspiration» (J. Lacroix) into renewing the interaction of philosophical and theological discourses significant for personalism and intended to reunite rationality and spirituality in comprehending the personhood as «the ultimate explanatory, epistemological, ontological, and axiological principle of all reality» [8].

This intention predicts the historical-philosophical reconstruction of the approaches to the personal self-definition, introduced in the late-nineteenth and twentieth centuries by the philosophers-personalists - P. B. Borden, J. Royce, G. H. Howison, E. Sh. Brightman, R. T. Flewelling, W. E. Hocking, E. Mounier, J. Lacroix, S. N. Bulgakov, N. A. Berdyaev, L. I. Shestov, N. O. Lossky - and inspired by Christian anthropology developing the idea of the personality throughout the history of thought.

Realizing the constitutive transcendence of the human person as his/her communion with Absolutely Personal God the personalistic trend is aimed at the explanation of irreducibility of the personhood disclosed on the foundations of theism in the terms immanent for the sphere of philosophizing. The Biblical background of personalism revealed in such a way ensured the reflection of both horizontal and vertical orientations of interpersonal relationship correlated on the base of distinguishing the personal communicative positions as «the self» and «the other» appealing to God. Therefore the personalist perspective of solving the problem of the personality indicated in the course of realizing its meta-ontological character is associated with the well-known «geometrical parable» expounded by Venerable Abba Dorotheos in his «Soul-Profiting Teachings and Epistles» . This symbolic picture of personal being represents the world as a circle of communication in which the Self and the Other are moving within its radii to its center that is God. Directed by two Christ's Commandments of love the logic of such movement is revealed in the maxim:» The more one is united to his neighbour the more he is united to God» [1, p. 98].

Initiated by revealing non-objectivization of the personal-subjective existence in the ontological abstractions the personalistic mode of thinking marked the complicated trajectory of moving towards the theistic basis of the personality on which the scope of comprehending the meta-ontology of the personhood uncovered in the Bible topology of the personal being was determined by confessional affiliation and spiritual experience of thinkers-personalists.

In the discursive field of personalism the terminological neologisms aimed at overcoming the depersonalizing tendencies of the ratiocentric self-definition of the subjectivity were introduced by V. N. Lossky, one of the greatest apologists of the personhood in the twentieth century. In such a way he fixed the ascent of thought from ontological depersonalization of being to trinitarian meta-logic explaining Absolute Personality of God

and godlikeness of human person. V. N. Lossky confirmed: «And if it is certain meta-ontology, only God can know it, that God, Whom Genesis show us during the pause in His creativity made to say at the Pre-Eternal Council of Trinity Hypostases: «Let us make man in our image, after our likeness» [5, p. 400].

Based upon perceiving the Bible topoi of the personal being in the space of interlingual communication formed in the modern era the personalistic explications of meta-ontological dimension of the personality depend on those ways of transmitting God's Word into human languages that were paved in the late-traditional period to ensure the communion of the created person with Creator by rendering the Scripture into his/her native tongue.

Thus focusing on the attempts of personalizing the ontology performed by the theistic branch of non-cassical philosophy, the historical-philosophical research of the formation of personalism should correlate the horizons of the personalistic perception of God-Breathed Book with reconstructions of the Bible topology of the personhood which were performed in the Scripture translations providing the personal access to the Revelation.

This focus of the study presupposes the implementation of topological methods in the domain of reconstructing the genesis of the personalist trend of philosophizing.

As a generalized marker of singularity the topos matrix (based on the literal meaning of this word - «place») was formed by the rhetoric of antiquity. Aristotle in his rhetorical doctrine characterized topoi as arguments selected in advance and applicable to every situation of speaking as general models of singular phenomena connecting «places' of narrative with that of reality. According to the philosopher's thought the topos realizes rhetoric logic of thinking which confirms the priority of individual, particular, personal existence as opposed to universals of being prioritized by metaphysics [2].

The inner logic of the topos was revealed by the great philosopher of the twentieth century A. Ph. Losev, the initiator of substantiating «the eidetic dialectic of part and whole» [4, p.346]. The first sketch of the thinker's dialectical system was provided in the book «Philosophy of the Name» [4], written in 1923 and published in 1927. A. Ph. Losev formulates his intention in such a way: «I understand the dialectic as the logical elaboration (i.e., the elaboration in logos) of being considered in its eidos» [4,p.147]. Thus, an eidetic dialectic of part and whole based on a contemplatively anagogical form of cognition was, in A. Ph. Losev’s eyes, a force capable of challenging both negative reductionism and nihilism of the contemporary philosophy.

In «History of Ancient Aesthetics» [3] the philosopher develops his theory of topology revealing the topological character of Aristotle's conception of poesy. This idea takes its origins in realizing the rhetorical topos as an universal form of indicating the singular fact aimed at the principle of verisimilitude and revealing the limits of rationalistic thinking.

Therefore «the topological aesthetics» (A. Ph. Losev) conceptualized in reflecting the logic of rhetoric argumentation should be taken into consideration in the course of reconstructing the personalist trajectory of moving towards the meta-ontological dimension of the personality.

References

1.Авва Дорофей. Душеполезные поучения и послания/ Дорофей Авва. - М.: «Лодья», 2003. - 287 с. - С. 98. 2.Аристотель. Риторика. Поэтика/ Аристотель. - М.: Лабиринт, 2000. - 224 с. 3.Лосев А. Ф. История античной эстетики: в 8 томах. Том 4. Аристотель и поздняя классика/А. Ф. Лосев. - М.:М.: АСТ; Х.: Фолио, 2000. — 880 с. 4.Лосев А. Ф. Философия имени/А. Ф. Лосев. - М.:Академический проект, 2009. - 300 с. 5.Лосский В. Н. Богословское понятие человеческой личности/ В.Н. Лосский//Боговидение. - Мн.:Белоруссий Экзархат - «Харвест», 2007. С.400 — 411. 6.Levinas E. Totalite et infini: essai sur l'extériorité/ E. Lévinas. Paris: Le Livre de Poche, 1990. - 346 p. 7.Patsan V. O. To the Problem of the Genealogy of Personalism/ V. O. Patsan // European Science Review. 2014.- № 11 – 12. – P. 80 – 83. 8.Williams Th. D. Bengtsson J. O. Personalism [The Electronic Resource] / Th. D Williams, J. O. Bengtsson. - The Regime of Access to the Source: /http://plato.stanford.edu/entries/personalism/.

К. В. Половинкина

ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ФИЛОСОФИИ И НАУКИ

Считается, что философия и наука родились практически одновременно. Это произошло в древней Греции в конце VII –начале VI веков до н. э. Донаучное знание имело рецептурный характер и не существовало модели, которая позволяла бы переходить от теоритических положений к эмпирическим фактам. Именно переход от рецептурного знания к теоритическому знаменует собой появление и философии, и науки.

В ходе истории наука кардинально изменилась. Такие перемены связаны с появлением новых способов познания. Во времена античности мироустройство постигалось умозрительно, но уже в средневековье появились первые естествоиспытатели и натурфилософия, тогда люди главным образом занимались поиском системы общих законов природы.

В XVII в. эксперимент стал главным инструментом получения знаний и проверки научных гипотез. Автором такого подхода был Фрэнсис Бэкон. Позднее его идея обрела всеобщее признание.

Люди стремились к познанию мира, однако постичь его как единое целое им не удавалась. Поэтому постепенно из общей картины вычленялись отдельные области знаний: биология, физика, химия, геология и т.д. Данный метод был предпринят, что бы разбираясь в части осознать целое. В результате человечество построило узкоспециализированную систему образования и науки, а также основанную на этом отраслевую экономику.

Сегодня возникла необходимость слияния научных знаний, поскольку приоритет от анализа перешел к синтезу. В связи с этим возникла конвергенция первых научных направлений. Явление получило название NBIC-конвергенции: N – нанотехнологии или способ молекулярного конструирования материалов; B – биотехнологические исследования; I – информационные технологии; C – когнитивные науки [3].

В данном наборе отраслей знаний философия когнитивных наук занимает почетное место, так как именно она является главным связующим звеном и подводит итоги взаимодействия между всеми выше перечисленными направлениями. Это процветающая область, где философы ума, когнитивистики, психологи и лингвисты объединяют свои усилия, чтобы обеспечить лучшее понимание того, как наш разум эволюционировал и развивался, а так же помочь определить новый вектор развития человечества.

В настоящее время философия – это сложная система знаний, совершенно уникальная форма идей, которые базируются на общих принципах и закономерностях бытия. Она выступает как способ духовно и рационально-теоретически освоить действительность, служит резервуаром нерешенных проблем и накопленных вопросов, а так же философия способствует обобщению всех научных направлений воедино и созданию с их помощью целостного представления о мире.

Каково происхождение нашей Вселенной? Что представляет собой темная материя? Как функционирует человеческий разум? Какой потенциал заложила природа в человеческое тело? Способна ли машина размышлять? В чем общие и отличительные черты человеческого и искусственного интеллекта? – Это лишь малая часть вопросов, на которые только предстоит ответить.

Однако прежде стоит подробнее остановиться на идеях людей, которые способствовали объединению и систематизации знаний, чьи взгляды открыли новые горизонты для человечества.

Рене Декарта первым заявил, что философия – мать других наук. Он считал, что индивид и окружающий его мир едины. Способность мыслить и размышлять спо-

собствуют созданию новых наук. Теоритические знания и наблюдения служат фундаментом любых учений, и только потом эти знания становятся эмпирическими.

В «Началах философии» Декарт писал: «Вся философия подобна дереву, корни которого - метафизика, ствол - физика, а ветви, исходящие от этого ствола, - все прочие науки, сводящиеся к трем главным: медицине, механике и этике. Подобно тому, как плоды собирают не с корней и не со ствола дерева, а только с концов ветвей, так и особая полезность философии зависит от тех ее частей, которые могут быть изучены только под конец» [8, С. 421].

Во второй половине XIX- начале XX века активно распространяется позитивизм. Его поддерживает, развивает и совершенствует В. Лесевич, дополняя его идеями И. Канта. Теперь философия стоит на службе других наук. С данной точки зрения, украинский филолог А. Потебня начинает говорить о проблеме философии языка. Другие ученые – М. Туган-Барановский и Б. Кистяковский - занимаются проблемами методологии.

Выдающийся украинский ученый В. Вернадский – основатель новых научных дисциплин и теорий, считал, что история философии и науки, особенно история их взаимодействия – наиболее важный показатель теоретического освоения действительности.

В.Вернадский говорит, что человечество совершит новый виток развития, и тогда биосфера перейдёт в ноосферу. Ноосфера, согласно его учению, является высшая стадией развития биосферы. Этап, когда люди смогут научно организовать свою деятельность, чтобы прийти к гармонии в отношениях между социумом и природой. [6]

Всем известны основные этапы развития Вселенной. Сегодня начинается радикально новый этап, направленный на осознанную эволюцию интеллекта. Предки современного человека подверглись существенным биологическим изменениям, это привело к появлению человека разумного. Чьи умственные способности быстро росли и развивались, что со временем позволили людям значительно увеличить выживаемость своих потомков, адаптивность вида позволила человеку непрерывно осваивать новые территории. А это в свою очередь привело нас к уменьшению значения естественного отбора. Гены современного человека мало отличаются от его доисторических предков. Однако биологические изменения не остались в прошлом.

Перестройка человеческого тела и разума станет ключевым направлениям влияния науки. Когнитивные технологии в ближайшее время будут использоваться для переформирования интеллекта, а биотехнологии позволят совершить перестройку тела. Расшифровка генетического кода, моделирование биохимических процессов, способы вживления электронных устройств – все это основные аспекты изучения современной науки. «Чем далее подвигается человек по пути прогресса, тем более естественное заменяется искусственным» – писал классик космизма К. Циолковский.

В заключении можно сказать, что философия и наука взаимосвязаны. Научная суть философии не может подлежать сомнениям, поскольку за время своего развития объектом изучения философии стал человек, мыслительный аппарат и наука.

Таким образом, главной задачей сегодняшнего социума можно считать синтез всех отраслей науки. Развитие NBIC-технологий в определенной степени изменит представления о мироздании. Невозможно заранее описать последствия такой трансформации, когда усовершенствованию будут подвержены все стороны жизни человека. Однако не оспоримо то, что данный подход направлен на технологическую сингулярность и делает это понятие не просто гипотетической вехой развития, а вполне определенной целью. Сила и ресурсы, которые открывает перед человеком синтез наук, ставит перед нами новые, куда более сложные вопросы. Ис-

ходя из этого NBIC -конвергенция и ее последствия, при своем новаторстве заслуживают тщательного и непредвзятого изучения.

Список использованных источников

1.Kurzweil R. The Singularity Is Near. N. Y.: Viking, 2005. 2.Massimi, M. (ed.) Philosophy and the Sciences for Everyone, Routledge,2014. 3.Roco M., Bainbridge W . (eds) . Converging Technologies for Improving Human Performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science. Arlington, 2004. 4.Twyman R. Principles of Proteomics. NY: BIOS Scientific Publishers. M., 2004. 5.Величковский Б. М. 2006. Когнитивная наука: Основы психологии познания. М.: Смысл, ИЦ Академия. 6.Вернадский В. Основные труды: «Биосфера», «Живое вещество и биосфера», «Размышления натуралиста». 7.Комаров В.Н. Наука и миф М; Просвещение 1988 – 192 с. 8.Соколов В.В. Философия Рене Декарта.– М., 1986. 9.Циолковский К.Э . Тяжесть исчезла (Фантастический очерк) М. – Л., 1933.

Н. М. Сачава

ШКОЛА ФІЛОСОФІЇ ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Шановні учасники Всеукраїнської наукової конференції!

Запрошую Вас ознайомитися з авторським поглядом на існування **нової школи – школи філософії життя** як відповідь на виклики нової епохи - епохи Людини, творчого синтезу в сфері Космосу та як умову трансформації освітнього простору в нову якість – ноосферну.

Актуальність. **Нова філософія життя** – це потреба людства в новому глобальному світогляді й синтезованому мисленні, в новій системі життєзабезпечення, в нових культурних зв'язках. У зв'язку з цим важливими стають ідеї В.І. Вернадського про те, що людина – це та необхідна частина в системі природи (життєзабезпечення), яка володіє відмітною якістю – **здатністю думати,** умінням абстрактно мислити. Це розмірковуючий орган біосфери (сфери життя), за неї ніхто цю «роботу» не зробить. Тому людина не може вписатися в фізико-механічну картину світу, яку нам постачає наука. І також людина не може бути зведена до живої картини світу, до живої речовини, не може бути розчиненою в біосфері. Тому виникає новий синтез Космосу: біосфера, яка еволюціонує в ноосферу – оболонку «розуму», де **розум -** це сила космічна. На арену життя виходить небувала **людська якість – слово**. Відкривається новий незмінний компонент, що формується навколо Землі, - **сфера мислення і слова**. Отже, будь-яке досягнення стає можливим у певному силовому полі особистості, яке заряджається ***духовними зусиллями***. Тобто будь-які зміни здійснюються на тій «іскрі», яка виробляється лише у потаємній глибині **внутрішнього світу людини.** Звідси, кожна особистість стає необхідною корисною клітинкою ноосфери, яка може дати дещо таке оточуючим, що може дати тільки вона і ніхто інший – ***свою думку, своє мислення, свої розумні дії, свої зважені рішення, свої моделі життя і поводження.***

У новому часовому вимірі історії людства **новими цінностями** стають: визнання людської особистості та повага її людської гідності, людина як «геологічна сила» з почуттям особистої відповідальності за планетарну роль свого розуму, а також здорова жива речовина, миролюбність, культурна співдружність людства, планетарна наукова думка мета якої визначається ***«життям самої душі»*** **.** [1]

Звичайно перехід до нової філософії життя вимагає певного часу і підготовки людства щодо виконання своєї нової **історичної місії.**

Перший крок до здійснення цієї місії – це подальший розвиток культури, особливо духовної, гуманізація науки й техніки, їх повного підкорення інтересам людини і всього людства. [2]

Другий крок – це розробка і обґрунтування концепції ноосферної освіти, що орієнтована на становлення духовно багатої людини з ноосферним рівнем свідо-

мості. Пошук нового змісту глобальної освіти.

Вдумаємося в слова Робінзона Крузо, який мирно жив зі своїм другом П'ятницею, навчив його спілкуватися англійською мовою, обробляти землю, вирощувати хліб, а ось під час розмови про своє походження, свою віру, представлення Божественної суті в Біблії, посварився з ним так, що дійшло до ворожнечі, до втрати емоційної рівноваги, яка спричинила «малу війну» між ними.

Розмірковуючи над тим, що сталося, Робінзон Крузо сказав: «*Аналізуючи війни, я дій шов до висновку, що багато їх сталося на релігійній основі. Якщо ми вдвох не можемо знайти спільної мови, то як бути іншим? Що робити далі?*» . Цей приклад з американського кінофільму «Робінзон Крузо» характерний і для сьогодення. Перед людством постало нагальне питання: «*Що робити далі? Воювати чи мирно жити*?» . Відповідь на поставлене питання лежить у площині **світогляду людини**, її мистецтва мислення й розуміння того, що відбувається навколо. А чи володіє людина таким мистецтвом?

Пригадайте, на яких уроках ви навчались мислити про мислення, знати і доцільно використовувати розумові операції, способи і моделі взаємодії, спілкування і поводження, працювати в команді, навчаючись вирішувати конфлікти та створювати колективні творчі проекти, які потім презентувати, а також конструювати моделі суспільства, картини світу, пізнавати духовний світ людини, створювати соціальні проекти з ситуацій реального життя, а не тільки засвоювати чужий досвід тощо. Парадоксом є той факт, що діти знають логарифми, а не знають хто така людина, як їй жити, як вирішувати конфлікти, як облаштовувати сім'ю, тобто самих себе, своє життя.

Зі сказаного, зрозумілою стає потреба в новій парадигмі освіти - **парадигмі філософсько-світоглядної культури**, а також в утвердженні нового ***принципу творчого синтезу*** в різних сферах планетарного життя людини.

Нову мету і завдання ноосферної освіти експериментально досліджував педагогічний колектив НВК-ДАЛ № 15 на Всеукраїнському рівні протягом 1995-2007 років. Результатом дослідження стала Модель школи філософії життя, яка отримала схвалення на підсумковому засіданні АПН України у грудні 2007 року.

Відповідно до нового Закону України «Про вищу освіту» студенти будуть мати такі ступені навчання, як: спеціаліст, магістр, **доктор філософії**, доктор наук. Саме ця стратегічна перспектива зробила доцільним і вагомим результати соціокультурного проекту «Школа філософії життя – запорука випереджальної освіти інноваційно-гуманного типу» .

Нова модель школи філософії життя передбачає наявність міні-моделі інформаційного суспільства знань. В інфраструктуру такого суспільства входять: центр інформаційно-комунікаційних технологій, де діяльність учасників освітнього процесу здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку.

У цьому центрі працюють: навчальні аудиторії, обладнані комп'ютерною технікою у повному комплекті; мультимедійний зал для проведення конференцій, засідань наукових товариств, клубних об'єднань; кімната для лідерів, ЗМІ та самоврядування; виставковий зал, бібліотека з Інтернет ресурсом, міні-друкарня.

Названа інфраструктура передбачає певний штат. У нашому випадку це: педагоги-організатори учнівських наукових товариств, е-проектів, е-портфоліо, виготовлення е-посібників, друкованих текстів для підручників, а також представлення учнівських проектів у мережі Інтернет. У штаті центру ІКТ: інженер з обслуговування електроніки, лаборант кабінету інформатики, вчителі інформатики, завідувач центром ІКТ.

Важливу роль центр відіграє в організації медіа освіти метою якої є залучення учнівської молоді до активної участі в медіа-освітньому русі. Представлення е-проектів в соціальній мережі допомагає інтегрувати авторські проекти в медіа-

культуру суспільства – у сферу медіа освіти дітей та молоді. Прикладом можуть служити такі учнівські проекти, як: «Вплив чинників ризику на репродуктивне здоров'я» , «Соціум», «Стосунки між людьми», «Школа майбутнього», спільні колективно-творчі проекти вчителів та учнів: «Володимир Іванович Вернадський», «Світ професій електрики», «Балади Т.Г.Шевченка», «Філософія життя Великого Кобзаря» тощо, а також їх використання на багатьох сайтах інших міст і шкіл.

Новий зміст освіти зумовив створення посібника «Книга мудрості» з практичної філософії на основі вікових особливостей учнів, їх роздумів і проектів (особистих і соціальних), їх сумнівів і життєвих ситуацій, їх мрій і сподівань, а також мандрівок у лабіринтах дитячого життя, їх креативного портфоліо. Це унікальний проект в якому протягом 25 років збирався найцінніший «діамант мудрості» зростаючої людини від 7 до 17 років.

Головному, чому діти навчаються під час створення і реалізації своїх проектів – це бути готовими до самостійного успішного життя і соціальної практики. Під час уроків учні стають головними суб'єктами освітнього процесу, бо самі навчають інших, а вчитель тільки спостерігає за тим, що відбувається в класі і, за потребою, допомагає їм.

У Книзі мудрості представлені такі розділи, як: «Філософія життя» (Уроки життя), «Філософія серця» (Уроки миру), «Філософські тренінги», «Медіа філософія», «В.Вернадський: життя, передбачення», «Народна філософія балад Т.Г.Шевченка», «Життєпис Т.Г.Шевченка», (колективно-творча справа у формі мультимедійної презентації для курсу «Світ і людина»). Зміст цих посібників передбачає синтезовані знання з тих предметів, які забезпечують їх доцільність і корисність. Це початок переходу від змісту предметної освіти до змісту освіти за феноменами або життєвими подіями і явищами у їх цілісному сприйнятті. У чому ж полягає суть такої школи? **Школа філософії життя** – це соціокультурний центр в якому відбувається зустріч особистого досвіду зростаючої людини з досвідами людства трьох поколінь: з минулого, сьогодення та майбутнього з яких необхідно компетентно і зважено вибрати те, що корисно особисто для себе та інших людей, живої і неживої природи з метою стати **Людиною культури миру, мудро поміркованим суб'єктом життя в інноваційному полі добротворення, корисної дії для інших.** І в цьому важливу роль відіграватиме школа майбутнього – школа філософії життя. [3]

Список використаних джерел

1. Вернадський В.І. Початок і вічність життя. – М. Рад. Росія, 1989. 2. Людина і культура в умовах глобалізації // Збірник наукових статей. – К.: Видавець ПАРАПАН. 2003. 3. https://www.youtube.com/watch?v=pXo1AExRRY8.

С. В. Сидоренко

ЕТИКА ПАМ'ЯТІ У ПРОЦЕСАХ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Формування цінностей громадянського суспільства, його духовної сфери є дуже важливим, оскільки наявність розвинутого громадянського суспільства є відмінною рисою будь-якої демократичної правової держави.

Українське суспільство, яке поступово трансформується у громадянське, має морально відродитися. В контексті даної проблеми етичні знання стають важливим чинником розвитку духовної культури громадянського суспільства і морального світорозуміння особистості, а до етики, як науки, ставляться нові вимоги. Звернення до теми «Етика пам'яті у процесах становлення громадянського суспільства» дає можливість усвідомити моральний досвід різних поколінь людства та власного народу, розвинути свій внутрішній світ, спонукає до морального самовдосконалення людини у процесах становлення громадянського суспільства. Мета дослідження

полягає у розширенні етичного світогляду, формуванні культури етичного мислення, категорій взаємоповаги, турботи, відповідальності, любові, толерантності, патріотизму, кристалізації моральних почуттів, сприянні виробленню моральних переконань, моральної свідомості на засадах загальнолюдських цінностей. Громадянське суспільство повинно забезпечувати умови для повного виявлення творчих можливостей кожного індивіда, сприяти всебічній реалізації особистості, її інтересів, цілей і устремлінь. Основа громадянського суспільства – повноправний індивід, особистість з її невід'ємними правами людини і громадянина. Держава, здійснюючи владу, підпорядковує свою діяльність служінню цьому суспільству; забезпечує рівні можливості для всіх людей і всіх сфер їх життєдіяльності; на засадах соціальної справедливості; гуманізму і милосердя, не втручається в особисте життя людини і громадянина. Етика пам'яті *у процесах становлення громадянського суспільства* відіграє особливу роль: зберігаючи пам'ять про минулі події, виховує у людини повагу до власної історії, але й до цінностей життя у всіх його проявах.

В процесах розвитку та поширення цінностей громадянського суспільства розглядається проблема біоетики. Біоетика досліджує практичну діяльність людини, розглядає та вирішує проблеми, пов'язані з дослідженнями й науковими відкриттями у галузі нових біомедичних технологій, генної терапії, розшифровкою геному людини, клонуванням, розповсюдженням генетичних модифіційних організмів, евтаназії, репродуктивних технологій, трансплантацією органів тощо.

Історія медичної думки та гуманістичні традиції, які лягли в основу становлення біоетики, апелюють до таких засадничих філософсько-етичних принципів як гуманізм, любов до всіх проявів життя, визнання життя вищою цінністю, піклування про здоров'я, допомога і опіка над дітьми, немічними, старими. Отож, принципи біоетики, як етики життя, можна збагатити міркуваннями численних філософів та мислителів. Їх синтезом можемо вважати філософсько-етичну концепцію А.Швейцера, названу ним етикою благоговіння перед життям. А.Швейцер – філософ, мислитель, лікар-гуманіст, відомий музикант, письменник. А.Швейцер розглядав етику як безмежну відповідальність за все живе. У концепції благоговіння перед життям нема поділу на вище і нижче, більш цінне і менш цінне життя. Для милосердної людини кожна форма життя є священною.

А.Швейцер поширює християнську заповідь «не вбивай» за межі міжлюдських стосунків. Для етики благоговіння характерне усвідомлення самого факту життя як фундаментальної цінності. Благоговіння перед життям розглядається як головний принцип, що повинен стати основою етичного відновлення людства.

В. Л. Ходак

КОНСЕНСУС И СВОБОДА (В СВЕТЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О ВСЕОБЩЕЙ ВОЛЕ И ВСЕОБЩИХ ИДЕЯХ Г.С. СКОВОРОДЫ И Ж.-Ж. РУССО)

В широком смысле, под консенсусом (лат. consensus) понимается согласие как следствие ценностно-ориентированных мыслей и чувств, формирующихся в ходе социальной коммуникации, реализующихся в принятии актуальных решений, заключении договоров.

Договорная практика предполагает взаимное и добровольное принятие сторонами обязательств, а также декларирование и гарантии их прав. Таким образом в обществе создаётся гармоническая соразмерность. Условием успешной договорной практики является свободная воля каждой из сторон. Само слово *соглашение* подразумевает *глас* как выражение человеческой воли и, одновременно, *созвучие голосов, — объединение* воли акторов в феномене социальности, феномене всеобщей воли.

По определению Гегеля, «всеобщее понятие не есть только общее, которому

противостоит особенное, обладающее своим собственным существованием; оно есть, напротив, само себя обособляющее (специфицирующее) и с незамутненной ясностью остающееся у самого себя в своем другом» . Философ полагает, что различие между «истинно всеобщим, универсальным» и «голым общим» превосходно выражено в «знаменитом «Общественном договоре» Руссо, где говорится, что законы государства должны иметь своим источником всеобщую волю (volonté générale), но они вовсе не обязательно должны быть потому волей *всех* (volonté de tous)» [2, с. 347].

Метод познания Григория Сковороды также заключался в том, чтобы искать всеобщие идеи, одновременно «оживляя» их поисками наиболее важных для человека смыслов. Согласно Г. Риккерту, философия должна «истолковать смысл разнообразных проявлений жизни, а в последнем счете вскрыть единый общий смысл многообразия человеческого существования», — так будет достигнута «полнота смысла», так смысл утратит свою «безжизненность» [4, с. 132].

Всеобщие идеи, соединяясь с всеобщей волей, находят свою реализацию в консенсуальных формах общественной жизни. Сковорода раскрывает их нравственный смысл: «счаслив, кто сопряг сродную себе частную должность с общею», в этом и есть истинная жизнь [11, с. 120]. Для личности естественно, а значит разумно и благоприятно стремиться занять в обществе подобающее место, исполняя «сродный», близкий её природе труд. Это означает быть «добрым человеком», а «доброму человеку всякий день праздник» [11, с. 120]. Философ размышляет также о Божьем промысле, называя его высшей премудростью, а иначе — «искуснейшей архитектурной симметрией или моделью», которая «по всему материалу нечувствительно простираясь, делает весь состав крепким и спокойным, все прочия приборы содержащим» . Она охватывает и преображает все сферы бытия, в том числе и социально-политическую, при этом действует через человеческую индивидуальность, согласуемую с индивидуальностью других: «по всем членам политического корпуса, из людей, не из камней состоящего, тайно разлившись, делает его твёрдым, мирным и благополучным» [12, с. 147].

Счастье осмысливается как полнота бытия, как союз личностно значимого и общественно необходимого. Согласно Руссо, «Несчастье людей заключается в противоречии, существующем между нашим состоянием и нашими желаниями, между нашими обязанностями и нашими склонностями, между природой и общественными установлениями, между человеком и гражданином. Сделайте человека чем-нибудь одним, и вы сделаете его счастливым…» . [8, с. 429-430] При этом, как мыслит Сковорода, важно именно «сопряжение» частной и общей должности — совместные усилия, общий труд, движение друг к другу и к цели — поиску гармоничных отношений. Ведь «общая должность» не чужда человеку, она есть «глава, свет и соль каждой частной должности» [11,с.120]. Всеобщее призвание людей — в устроении мирной жизни, в достижении социального консенсуса.

Как договорные рассматривает важнейшие институциональные процессы и Руссо. Трактат «Об Общественном договоре» он начинает с размышлений о свободе: «Человек рождается свободным, но повсюду он в оковах» [6,с.152], оговаривая при этом, что ни высокое положение, дающее возможность повелевать, ни высокое мнение о своём положении не определяют состояние свободы, более того, могут быть худшими проявлениями рабства. Речь здесь идёт не о формальной свободе, а о состоянии внутренней разрешённости, о снятии противоречия между желаемым и возможным, о следовании самой природе.

Истинно свободный человек может пренебречь общественными условностями. Занимаемое ими пространство он заполняет осознанными в своей необходимости и добровольно взятыми на себя обязательствами перед социумом, предполагая ответные и по отношению к себе. Внутренняя свобода становится предпосылкой для *сосуществования* людей, для признания и согласования их разнообразных интере-

сов и воли.

Руссо полагает, что Бог наделил человека способностью любить добро, равно как и свободной волей, что человеческая природа изначально одухотворённая, *благородная*: «Не даровал ли Он мне совести, чтобы любить добро, разума, чтоб познавать оное, свободы, чтоб избирать оное?» [7, с. 172] Соответственно всеобщему закону, быть свободным означает избирать добро (то, что человек склонен любить, что соответствует его природе), сохраняя свойственные свободному состоянию право выбора и ответственность.

Свобода есть осознаваемое и реализуемое право быть собой, любить себя и стремиться быть собой истинным. Она придаёт личности особую масштабность и мощь, ту беспредельность, которая проявляется в способности преодолевать границы, вовлекать в свою личную орбиту других людей и весь сущий мир [5, с. 48].

Имманентное присутствие «других жизней» в духовном мире человека побуждает признавать и согласовывать их разнообразные интересы. Ведёт ли это к ограничению свободы? Отнюдь, — к наиболее полному раскрытию её. Истинный человек, как полагают и Руссо и Сковорода, не ограничен эгоистическими соображениями, его внутренний мир открыт для всеобщих ценностей и идей. Не мои они и не твои, лишь полюби, — и в сродности своей станут твоими, полюблю — и будут мои [10, с. 108], — отечественный философ даёт посыл для понимания того, что источник *сотворчества* и *содружества* людей — единство мыслей, мосты взаимопонимания, квинтэссенцией которых выступает любовь.

Посредством символики круга мыслители раскрывают идею бесконечности, духовной «сродности» человека и мира, человека и Создателя [5, с.67; 3, с. 439]. Бесконечность сообщается с бесконечностью: «Бездна бездну призывает голосом водопадов Твоих; все воды Твои и волны Твои прошли надо мною» [1]. В силу закона подобия [9, с. 73-74], высшее божественное начало человек имеет не только над собой (как центр в круге своего бытия), но и в себе. С другими созданиями человек сообщается непосредственно, пересекаясь в круговороте жизни с орбитами их бытия, и опосредованно, постигая их в духе.

В рассмотренной парадигме раскрываются духовные приоритеты бытия, позволяющие в практике социального взаимодействия преодолевать ограниченность эгоистического интереса, вводить его в комплекс взаимодействия со всем многообразием существующих интересов. «Снятие» узости частного интереса, достижение согласия возможно благодаря движению от особенного к общему и всеобщему, благодаря соединению значений и смысла, смысла и ценностей. Социальная интеракция и достигаемый в ходе неё консенсус приобретают этико-гносеологический смысл, предполагая познание человеком себя и реализацию свободы быть собой, собой истинным и счастливым.

Список использованных источников

1.Библия. Псалтирь. 41:8. 2.Гегель. Энциклопедия философских наук. Т. 1: Наука логики. — М.: Мысль, 1974. — 452 с. 3.Ковалинский М. Жизнь Григорія Сковороды // Сковорода Г.С. Повне зібр. тв.: У 2 т. — К.: Наук. думка, 1973. — Т. 2. — С. 439-476. 4.Риккерт Г. О понятии философии // Хрестоматия по философии / Сост.: Алексеев П.В., Панин А.В. — М.: Проспект, 1998. — С. 119-133. 5.Руссо Ж.-Ж. Исповедь савойского викария // Руссо Ж.-Ж. О Боге. — СПб, 1908. — 111 с. 6.Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического Права: Трактаты / Пер. с фр. - М.: Наука, 1969. – 710 с. 7.Руссо Ж.-Ж. Философские уединенные прогулки Жан Жака Руссо, или Последняя его исповедь, писанная им самим. – СПб, 1802. – 453 с. 8.Руссо Ж.-Ж. Фрагменты и наброски // Руссо Ж.-Ж. Трактаты. — М.: Наука, 1969. — С.407-460. 9.Сковорода Г. С. Брань архистратига Михаила со Сатаною о сем: легко быть благим // Сковорода Г.С. Повне зібр. тв.: У 2 т. — К.: Наук думка, 1973. — Т. 2. — С. 59-84. 10.Сковорода Г.С. Басни харковскія: Лист-присвята // Сковорода Г.С. Повне зібр. тв.: У 2 т. — К.: Наук думка, 1973. — Т.1. — С. 107-108. 11.Сковорода Г.С. Басня 21. Кукушка и Косик // Сковорода Г.С. Повне зібр. тв.: У 2 т. — К.: Наук думка, 1973. — Т.1. — С. 120. 12.Сковорода Г.С. Начальная дверь ко христіанскому добронравію // Сковорода Г.С. Повне зібр. тв.: У 2 т. — К.: Наук думка, 1973. — Т. 1. — С. 144-153.

І. В. Шаповалова

ВПЛИВ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА ПРОЦЕСИ НОВІТНЬОГО МОРАЛЬНОГО ТВОРЕННЯ СУСПІЛЬСТВА

Сучасний розвиток новітнього морального творення слід пов'язувати зі зміцненням гуманітарної сфери суспільства, яка містить у собі три взаємопов'язаних компоненти – культурний, освітянській, релігійний. Адже кожен з них націлений на забезпечення духовного вдосконалення людини, а опанування ними в їхній органічній єдності виступає запорукою становлення морально зрілої, всебічно розвинутої особистості [4, 373], інакше кажучи є показником духовності особистості. Духовність породжує шляхетність, допомагає кожній людині стати людиною, а нації – нацією.

При цьому об'єктивні підвалини цього новітнього морального творення визначає передусім гуманітарна політика держава як сукупність заходів, спрямованих на підтримку і інтенсифікацію гуманітарного розвитку суспільства згідно з визначеними пріоритетами та загальнонаціональними інтересами, суб'єктивні визначаються самою людиною, її внутрішнім світом. Адже дотримання норм моралі залежить, передусім, від внутрішнього переконання людини в моральності чи аморальності своєї поведінки, свого вчинку. Провести межу між індивідуальним і соціальним характером моральних вимог неможливо, оскільки в них органічно переплітаються елементи того й іншого. І тут першорядну роль відіграють такі індивідуалізовані моральні категорії, як совість, обов'язок, що спрямовують поведінку людини в моральне русло, формують моральну зрілість, соціальну орієнтованість особистісних цінностей [5].

Хоча перелічені вище якості – продукти внутрішнього, духовного світу людини, не викликає сумнів, що їхнє формування та розвиток відбувається під впливом навколишньої дійсності, включаючи й інструменти гуманітарної політики. Саме тому гуманітарна політика держави має бути націлена на максимальне пом'якшення негативних наслідків трансформаційних процесів для населення і створення передумов для формування у громадян активно-оптимістичної життєвої позиції за допомогою створення ефективного законодавства, дієвої економічної та соціальної політики, еволюційне введення гуманітарних сфер у нові економічні умови функціонування. Оскільки впевненість у правильному шляху, яким іде країна, створює додаткові умови для позитивного світосприйняття та надає можливість людині більш активно шукати шляхи для поліпшення власної долі [4, 373].

Саме тому першочерговим завданням гуманітарної політики є підвищення життєвого рівня суспільства, створення відповідних умов і законодавства для підвищення якості життя народу. Поза відповідним рівнем масового добробуту населення про реалізацію гуманістичних пріоритетів говорити не варто. Гуманізм починається з добробуту, однак ним (добробутом) ніяк не закінчується. Тому, піднімаючи добробут вадливо пам'ятати і про душу. Тому сприяння всебічному духовному та інтелектуальному розвитку особистості має бути у центрі всієї політики держави. Центральною ланкою цього процесу є формування національного світогляду, державницької ідеології, які б сприяли консолідації суспільства, поваги до представників інших культур [3, 490].

Сім'я – є важливішим об'єктом гуманітарної політики держави, оскільки саме в сім'ї відбувається первинна соціалізація індивіда, закладаються основи його формування як особистості. Сім'я, як правило, формує власну соціально-ціннісну спрямованість, яку й передає дітям. Соціалізацію в сім'ї, зазначає Т.Кравченко, можна розглядати у дворівневому вимірі: як результат цілеспрямованого процесу виховання і результат соціального научіння. У свою чергу, соціальне научіння також здійснюється за двома основними напрямами. З одного боку, соціальний досвід набувається в процесі безпосередньої взаємодії дитини з батьками, братами і

сестрами, а з іншого – за рахунок спостереження за особливостями соціальної взаємодії інших членів сім'ї. Будь-яка деформація сім'ї призводить до негативних наслідків у розвитку особистості дитини [2, 183].

Механізми державної гуманітарної та соціальної політики можуть лише у непрямий спосіб впливати на якість сімейного виховання, безпосередній вплив мають система міжособистісних відносин в сім'ї, неприйняття родиною системи негативних цінностей, асоціальних настановлень. Дуже важливо, щоб сімейні зразки поведінки і суспільні нормативи не суперечили одне одному, а навпаки несли суспільно-прогресивну спрямованість.

У розвитку об'єктивних і суб'єктивних підвалин новітнього морального творення на перший план виходить гуманістично-творча місія освіти. Оскільки головною метою останньої є всебічний розвиток людини як особистості, як найвищої цінності, її розумових і фізичних здібностей, моральних якостей. Освіта має відігравати важливу роль у формуванні громадян, здатних до збагачення інтелектуальної та матеріальної скарбниці народу, ефективної розбудови держави, забезпечення достойного місця кожного в нашому суспільстві. Передусім на заклади освіти за сучасних умов покладається завдання виховання у молоді патріотизму, високих гуманістичних якостей, людяності, норм цивілізованого співжиття і злагоди [3, 492-493].

Основою формування моральності та людяності підростаючого покоління є передусім виховна робота у навчальних закладів усіх рівнів, включаючи ВНЗ. В умовах конкуренції на освітньому ринку, у вузах питання виховання як правило відсунуті на периферію освітньої діяльності, про що свідчить скорочення часу на вивчення загальноосвітніх навчальних курсів (етики, естетики, філософії тощо), а також порідкі розрізнені виховні заходи, які в основному пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, частково художньо-естетичним, ще менше з громадянським вихованням. Проте загальні підходи до питання виховної роботи зрозумілі та прописані у відповідній літературі. Серед основних її елементів можна виділити наступні ідеї та принципи: ідея гуманізації та гуманітаризації; створення умов для розкриття творчих здібностей, соціалізація особистості як громадянина своєї країни; формування соціальної активності; розвиток потреби і досвіду самовиховання; відродження інтелектуального, духовного та творчого потенціалу, виховання толерантності та поваги до інших людей, народів і країн [1, 50]. Залишається наповнити ці ідеї та принципи конкретним змістом й втілювати в життя.

Список використаних джерел

1.Гаврилюк В.В. Гражданственность, патриотизм и воспитание молодежи / В.Гаврилюк, В.Маленков // СОЦИС. – 2007. – № 4 (276). – С.44-50. 2.Кравченко Т. Вплив сім'ї на соціалізацію підлітків / Т.Кравченко // Соціальна психологія. – 2007. – Спецвипуск. – С. 181-189. 3.Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. – К.: Знання України, 2002 – 580 с. 4.Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005 // О.С. Власюк. – К.: Знання України, 2005. – 608 с. 5.Шайгородський Ю. Суспільна мораль як система цінностей // Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі: збірник нормативних актів України / Ю.Ж. Шайгородський, К.П. Меркотан. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2007. – 440 с. *– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. politik. org.ua/vid/bookscontent.php3?b=20&c=405.*

Олександра О. Шморгун

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ: ЕКЗИТСЕНЦІЙНИЙ ВИМІР

Думка про наявність в українській філософії специфічного екзистенційного виміру наразі вже цілком утвердилась у дослідницьких колах. Сьогодні в Україні з'являється все більше і більше праць, в яких робляться спроби дослідження екзистенційних вимірів української філософії й серед досліджуваних персоналій цен-

тральними є І. Франко, Леся Українка та В. Винниченко. Втім, екзистенційні виміри творчості І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка в них часто-густо розглядаються в їх приналежності до мистецького напрямку модернізму, що сформувався в Європі на межі XIX та XX ст. Однак при такому підході ми стикаємося з цілою низкою проблем. Насамперед сама наявність феномену «українського модернізму» і до сьогодні викликає численні дискусії. Адже чимало дослідників наголошують на тому, що українське мистецтво доби модернізму було позбавлене багатьох рис, характерних для європейського модернізму, зокрема в ньому було значно менше зневіри, всезаперечення, занепадництва, власне того, що з легкої руки Ф. Ніцше отримало назву «європейського нігілізму» . В цьому контексті екзистенційні виміри творчості І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка розглядаються лише як важливий доказ наявності в Україні власної української літературної течії модернізму, адже всеосяжний інтерес до різноманітних, в тому числі нетипових проявів людської суб'єктивності – чи не найпримітніша її ознака.

Та парадокс полягає в тому, що ставлення власне І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка до сучасних їм проявів модернізму в українській літературі було далеко не таким однозначним. Тут можна згадати і хрестоматійний вірш І. Франка «Декадент» та полеміку з В. Щуратом, що проявилася у рішучому відкиданні тези про декадентські настрої у поетичній збірці «Зів'яле листя», і «новороматизм» Лесі Українки, який вона значною мірою протиставляла негативним тенденціям українського модернізму, і, нарешті, промовисті характеристики українського модернізму, які дає В. Винниченко у статті «Спостереження непрофесіонала. Марксізм і мистецтво» .

Все це примушує дослідників часто-густо вдаватися до карколомних кульбітів на кшталт різного роду «неусвідомлюваної» належності І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка до українського модернізму або ж «належності через заперечення», однак такі намагання, на жаль, часто грішать науковою недобросовісністю. Чим же пояснюється цей феномен? На моє глибоке переконання, саме наявність у творчості І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка глибинної екзистенційної проблематики надає їй більш універсально світоглядного та загальнолюдськи значимого характеру, який в цілому все ж таки був не властивий для української літератури fin de siècle. Однак, проблема полягає в тому, що українським дослідникам досі не вдалося як слід визначитися з тим, що ж вони, власне, розуміють під поняттям «екзистенційного» в українській культурі.

Так, С. Павличко розглядає екзистенціалізм надто вузько – лише як літературну течію початку XX століття, яка викликала певний інтерес в українців, оскільки була їм в чомусь ідейно близькою. Наводячи у своїй монографії «Дискурс модернізму в українській літературі» ряд надзвичайно цікавих фактів та маловідомих досліджень, зокрема Ю. Шевельова та В. Петрова, вона обмежується лише суто літературним розглядом екзистенціалізму, не торкаючись його філософського підґрунтя, що, на мій погляд, рівноцінно дослідженню айсбергу шляхом огляду його верхівки.

Що ж до Т. Гундорової, то у неї, навпаки, екзистенційний вимір, або в її термінології «екзитсенціяльний дискурс» трактується надзвичайно широко і поняття «екзистенційне» можна зустріти у найрізноманітніших комбінаціях з іншою літературознавчою та філософською термінологією. Так, характеризуючи екзистенційні виміри в творчості Лесі Українки, авторка довільно ототожнює релігійно-екзистенційну та герменевтичну проблематику з атеїстично-екзистенційною, у випадку ж звернення до творчості В. Винниченка можна говорити швидше про класично літературознавче вживання поняття «екзитсенціяльного дискурсу», і все це, звісно ж, вносить мало ясності в досліджувану проблему.

Отже, екзистенційні виміри творчості І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка свідчать про їх належність до українського модернізму, а до

українського модернізму творчість І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка належить, тому що в ній наявні екзистенційні виміри. Як вирватися із цього зачарованого кола пояснення одного не до кінця проясненого поняття через інше таке саме? Єдиний шлях до цього – спробувати розглянути творчість І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка не у вузькому контексті мистецької течії модернізму кінця XIX – початку XX століття, а з точки зору проблемного поля філософії доби Модерну, яка врешті-решт і стала підґрунтям для мистецтва модернізму.

У філософії ж доба Модерну ознаменувалась потужними світоглядними зрушеннями, а зрештою і принциповою зміною способу філософування як такого. Процес усвідомлення себе людиною в якості самодостатньої та неповторної творчої особистості розпочався ще за доби Відродження, і зрештою знайшов своє повноцінне втілення у чи не найсуперечливішому феномені модерного філософського та мистецького мислення – Романтизмі.

Втім, говорячи про Романтизм, на жаль, не слід забувати про його часом вкрай суперечливий і непослідовний характер, що поєднував затяте богоборство і навіть демонізм одних його представників із не менш затятою містичною екзальтацією к'єкегорівських «стрибків у віру» інших. Однак, не слід покладати вину за такий стан справ на самих романтиків. Як зазначає відомий фахівець в галузі цивілізаційного аналізу Олександр Шморгун, проблема полягає в тому, що, попри свою виразну духовну спадкоємність по відношенню до європейського Ренесансу, романтизм вже не мав достатнього простору для свого вільного розвитку. Адже якщо Ренесанс виникає у виснаженій епідеміями та голодом середньовічній Європі, яка на той момент була фактично світовою периферією і не мала чого запропонувати в якості світоглядної альтернативи, то Романтизм був змушений переживати процес свого становлення фактично в період розквіту буржуазного класичного капіталізму, до якого він був духовно опозиційним.

Невипадково саме цими романтичними екзистенційними ідеалами надихалась національно-визвольна боротьба європейської Весни народів, що поруч з небаченими раніше типами творчого індивідуалізму породила і принципово новий тип людської спільноти, об'єднаної насамперед вищими гуманістичними духовними мотиваціями, яка отримала назву «народ» . Адже під поняттям «народ» Й. Фіхте, Ж. Мішлє, Дж. Мадзіні та інші представники романтичної історіософії розуміли уже не селянство, як це було раніше, а найактивнішу творчо-консолідовану меншість нації, без якої неможливе здійснення пасіонарного пориву до реалізації національних інтересів.

Що ж до України, то, залишаючись в XIX столітті, як і решта Східної Європи, і Росія ще дуже далекою від становлення відносин розвиненого капіталізму, вона в силу свого периферійного статусу стала однією із арен романтичного духовного ренесансу, про що, зокрема, яскраво свідчить творчість Т. Шевченка з усіма притаманними йому богоборськими інтенціями, які й досі часто-густо викликають в українських дослідників в кращому разі нерозуміння, а і гіршому – намагання їх за будь-яку ціну нівелювати. В ситуації ж духовної та фізичної окупації Російською імперією актуальність творення особливого типу екзистенційного патріотизму зберігалася постійно, і зв'язок із традиціями романтизму часів Весни народів тут багато в чому був міцніший, ніж у Західній Європі. Отже, повертаючись до творчості І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка, можемо підсумувати, що саме наявність в ній яскраво вираженого екзистенційного виміру свідчить про її безпосередній зв'язок з усіма вищеописаними процесами становлення екзистенційної проблематики у парадигмі модерного філософування, на відміну від більшості представників літератури українського модернізму, що наслідували цю традицію у європейських літераторів доби fin de siècle, які самі часто виступали вторинними відносно першовитоків, причому надзвичайно важливий аспект екзистенційного патріотичного єднання в ім'я національного та соціального визволення часто-густо втрачався.

Список використаних джерел

1.Гундорова Т. ПроЯвлення слова: Дискурсія раннього українського модернізму / Тамара Гундорова. – Видання друге, перероблене та доповнене. – К.: Критика, 2009. – 447 с. 2.Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі // С. Павличко / Теорія літератури. – К.: «ОСНОВИ», 2009. – 679 с. 3.Шморгун О.О. Проблема цивілізаційного циклізму: системно-синергетичний підхід / Олександр Шморгун // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. Випуск 14. – К.: ВПЦ «Київський універсистет», 2012. – С.222-228.

С. И. Шитов

ИСКУССТВО КАК ФАКТОР СОЦИАЛЬНОЙ СТАБИЛЬНОСТИ И ДУХОВНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ: ОЖИДАНИЯ И ПРЕДЕЛЫ ВОЗМОЖНОГО

Вопрос о том, можно ли рассматривать искусство в качестве фактора социальной стабильности и духовного развития личности – из разряда «вечных» . Суть проблемы – в изначальной амбивалентности искусства и эстетики в отношении нравственных аспектов социальной жизни и вопросов, связанных с социальной стабильностью. Этические знания однозначно нацелены на реализацию этих задач, поскольку они способствуют повышению коммуникативной эффективности социальных связей и отношений, а также объединению общества в единый целостный организм с опорой на ценности общечеловеческого плана. С искусством дело обстоит сложнее. В силу определенной «отстраненности» художественной и эстетической сферы от нравственной проблематики в данном случае представляется более уместным использовать термин «искусство», а не «художественная культура» . Причина очевидна: при любой трактовке данного понятия, слово «культура» неизбежно подразумевает и наличие, в той или иной степени, нравственного аспекта. В художественном творчестве он, безусловно, иногда «высвечивается».

Владимир Соловьев в работе «Общий смысл искусства» писал: «Красота нужна для исполнения добра в материальном мире, ибо только ею просветляется и укрощается недобрая тьма этого мира» . Зримое воплощение нравственных аспектов в искусстве мы можем видеть в картине В. Васнецова «Баян» (о воспевающем боевые подвиги русских витязей седом гусляре). Она пронизана убеждением, что искусству должно быть присуще высокое гражданское патриотическое служение.

В то же время исторические факты свидетельствуют и о том, что искусство чаще всего использовалось как универсальный инструментарий, без четко выраженной направленности – не только для решения нравственных, позитивных по своей сути задач, но и в откровенно аморальных, разрушительных целях. А иногда художественные произведения создавались (и создаются) вообще без каких-либо рефлексий по поводу «сверхзадач» или долга художника перед согражданами и Отечеством: «Я всегда считал и теперь считаю, что эгоизм – это альфа и омега современного искусства…» (Оскар Уайльд). Сальвадор Дали признавал: «Сам я, когда пишу, не понимаю, какой смысл заключен в моей картине. Не подумайте, однако, что она лишена смысла! Просто он так глубок, так сложен, нарочит и прихотлив, что ускользает от обычного логического восприятия» [3].

Проблема возможности обеспечения средствами искусства социальной стабильности в обществе тоже не имеет однозначного решения. Действительно, в европейской истории, начиная с эпохи Античности, существуют ярко выраженные примеры попыток достижения этой цели.

В соответствии, например, с теорией катарсиса («очищение души от темных аффектов») [2], разработанной Аристотелем, развитие духовных качеств личности, снятие психологического напряжения и как результат укрепление этой самой стабильности, во многом зависело от силы воздействия на публику представлений в

жанре трагедии, регулярно организуемых на театральных сценах античных городов-полисов. Городская казна городов-полисов даже выплачивала определенные денежные суммы («театрикон»), для тех, кто не имел возможности попасть на зрительские ряды (а это были, прежде всего, социально необеспеченные, наиболее «взрывоопасные» слои населения).

Другой широко известный пример обеспечения социальной стабильности средствами искусства – классицизм XVII-XVIII вв. во Франции. В своих трагедиях, основанных на эпизодах римской истории и мифологии, Пьер Корнель проводил идею о том, что ради благополучия сограждан и государства каждому необходимо забыть о своей сословной принадлежности, личных чувствах, амбициях и служить только монарху как единственному гаранту всеобщего спокойствия. Представители классицизма, таким образом, выступали в роли «рефери» (спортивных судей) на своеобразном боксерском поединке. Они не позволяли двум соперникам – представителям крепнущей буржуазии и слабеющего, но еще сильного феодального сословия сойтись в смертельном поединке, погрузив страну в хаос гражданской войны.

Однако здесь следует учитывать, что задача обеспечения социальной стабильности стоит перед искусством и в условиях существования откровенно антигуманных тоталитарных режимов. В такой ситуации творцы подобного искусства пытаются эстетическими средствами «законсервировать», придать устойчивость существующим социальным структурам и говорить в данном случае о каких-то нравственных аспектах уже не приходится. Речь идет о так называемой «иконосфере» (термин, появившийся в советские «перестроечные» годы в искусствоведческой литературе конца прошлого столетия) [1]. Это система аудио- и визуальных идеализированных образов, призванных скрыть разрывы между реальной жизнью и тем, что утверждает официальная пропаганда. Иконосфера способна обеспечить лишь временную, иллюзорную устойчивость общества. Глубинные процессы рано или поздно все равно приведут к социальному взрыву, а художественные произведения, обслуживающие подобные режимы, неизбежно получат самую негативную оценку. Попытки создания подобной иконосферы (с включением только идеологически выверенных произведений) – признак достаточно угрожающий для любого общества. Если социальная система заинтересована в своем выживании, она будет сопротивляться ее сооружению.

Весьма примечательная ситуация в этом отношении сложилась в последнее время на Украине. Речь идет о развернувшемся конфликте между СБУ, возглавляемой В. Грицаком и Министерством культуры Украины. По мнению В. Грицака, запрет отдельных фильмов (имеются в виду, прежде всего российские кинопроизведения) – посягательство на конституционные права граждан. Такие действия могут вызвать раскол в обществе и дестабилизировать общественно-политическую ситуацию в стране. Запретные действия Министерства культуры, по мнению В.Грицака «дискредитируют действующую власть, СБУ и наносят ущерб их имиджу» [4].

Таким образом оценивать искусство как весомый фактор обеспечения социальной стабильности и духовно-нравственного развития общества, приходится очень осторожно. Решение ближайших «тактических» задач, консервация существующих укладов и социальной структуры, могут оказаться весьма болезненными для конкретного общества в перспективе.

Список использованных источников

1.Герман М. Политический салон тридцатых. Корни и побеги.- М.: Политиздат, 1989. - 468 с. 2.Катарсис // Философский словарь.- М.: Изд-во «Республика», 2003. - 201 с. 3.Кафырин Н. В чем назначение и смысл искусства. [Электронный ресурс] – Режим доступа:http//www. http://subscribe.ru/group/mir-iskusstva-tvorchestva-i-krasotyi/4538206/ 4.Кацун Ю. У каждого свой список и своя война // КП в Украине, 08.04.2016.

А. О. Шорохов

ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В РЕАЛІЯХ ХУІІІ СТОЛІТТЯ І СЬОГОДЕННЯ

Григорій Савич Сковорода – найвідоміший український філософ на протязі трьох століть. Він був ще й поетом та байкарем у прозі, але навіть його літературні твори пронизані глибоким філософським та морально-етичним змістом і носять повчальний характер.

Філософія Сковороди, як слушно помітив історик, дослідник його життя і творчості Д.І.Багалій, «дуже проста, навіть елементарна, але цілком продумана, самостійна й наскрізь пройнята єдністю, монолітністю» [1, с.442]. В своїх працях Григорій Савич опирався на старогрецьких та римських філософів, найбільше поважав Епікура та Платона, часто цитував їх [2,сс.77-80]. Але праці Сковороди були б відірвані від реалій ХУІІІ століття, якби він не врахував «нові ідеї європейської філософії і етики; ті самі ідеї рівності людей, простоти й натуральних взаємин, котрі у Франції проповідував Руссо» [5, с.125]. Ще більше значення для нього мали власні спостереження, спілкування з людьми, постійні звернення до Біблії.

Сам Сковорода, на запитання одного із вчених, що таке «філософія», відповів: «...філософія або любомудріє прагне всіма вчинками своїми до того кінця, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, ясність думкам яко голові всього. Коли дух у людини веселий, думки спокійні, серце мирне, то все світле, щасливе, блаженне. Це і є філософія» [1,с.422].

Здавалось би, що простіше: буде «спокій» в душі кожної людини, настане «спокій» і в суспільстві? Але, чи таким було суспільство. в якому жив сам філософ? Ми знаємо ХУІІІ століття, як період жорстоких війн і повстань, час, коли з'явилась гільйотина, панувало «біле» й «чорне» рабство, Катерина Друга захопила так звану «Новоросію», Крим, Польські землі, прагнула прорватися на Балкани і остаточно «доконала», як писав Тарас Шевченко, Україну – «вдову сиротину» [6,с.228]. Щось подібне, але з іншими – «благородними», русофільськими настроями, відбувається і в сучасному світі, який теж втратив «спокій» на довгі роки. Війна на Сході України розділила людей, котрі розмовляють мовами, що були одинаково рідними для Г.С.Сковороди. Народився він на Полтавщині, але більшу частину життя провів на Слобожанщині: чудово знав українську, вільно володів і писав російською мовою.

Філософія Сковороди актуальна як для ХУІІІ –го, так и для нинішнього століття, бо людська сутність, на жаль, мало чим змінилась. Проповідуючи своє славнозвісне вчення про три світи (великий – природа, Космос, малий – людина, її внутрішній світ і символічний – Біблія) Г.С.Сковорода закликав не забувати, що «весь світ складається із двох натур: одна видима, інша невидима. Видима називається тварь, невидима – Бог» [3, с.144]. Перше, що потрапляє на очі - світ матеріальних речей. Їх блиск приваблює людей, які забувають, «що всяка розкіш може зубожіти і висохнути, як озеро...» [4, с.97]. В світі, де панують гроші, «один стогне під тягарем боргів, другий мучиться честолюбством, третій – скупістю, четвертий – нездоровим бажанням вивчити безглузді речі» [3, с.421]. Люди втрачають людяність, топчуть одне одного, перетворюються на справжніх тварин. Цінують вже не саму людину (її розум, знання, чесноти), а лише зовнішнє, «те, що лежить поза людиною: грунт, рід, чин тощо» [5, с.132].

В такому суспільстві «краще бути натуральним котом, аніж левом віслюкової природи» [3, с.223]. «Леви» з вухами «віслюків» найчастіше, чомусь, керують людьми: вони зайняті власним збагаченням і не думають, що залишиться після них. Сковорода дав вбивчу характеристику світові, що оточував його: «Безглуздий...привабний і зваблений! Отрута порад твоїх – це сім'я смерті сердечної, а твій ласощ – це найлютіший звір; він нерозумних стрічає лицем дівчини, але пазури

його – пазури лева, що вбивають душу, і такими вбивствами кожне століття, кожна країна переповнена» [4, с.130]. Характеристика, котра, на жаль, пасує і сучасній, більш «гуманній» цивілізації. Війни і конфлікти на теренах Євразії та Африки налаштували народи один проти одного: бідні заздрять багатим, знедолені – щасливим, біженці – тим, хто має спокійне життя і дах над головою. Найбагатші взагалі втратили людяність; для них інші люди – пісчинки, накопичення багатств – сенс всього існування. Начебто вони чи їх діти житимуть тисячоліттями!

Сковорода закликає своїх друзів не перейматися «жалюгідними речами» і не приєднуватися до «юрби», котра «по морях і суші женеться за скороминущим» [3, с.423]. Бо є речі, могутніші за владу й гроші. Так, вказує філософ, повітря, котре невидиме для нас, має велику силу, бо кораблі гонить і моря хвилює, дерева ламає, гори крушить, скрізь проникаючи[3, с.139]. В суспільстві «духовна зброя сильніша за тілесну, і ти, чудово з голови до ніг озброєний філософією, цим всеозброєнням не в міру лякаєш і примушуєш тікати інших» [Там само, с.424]. Дух, розум, знання – це те вічне, нематеріальне, що панує в матеріальному світі і наближає людину до Бога. «Все невидиме сильніше за видиме, і видиме залежить від невидимого», - робить висновок Сковорода в трактаті «Розмова, звана алфавіт, чи буквар світу» [3, с.220]. Це і є істина, про яку він згадує і в інших творах.

Поряд з пошуками істини Григорій Савич розробляє вчення про істинне щастя. «Премилосердна природа всім без винятку відкрила шлях до щастя...» - говорить один із учасників «Розмови п’яти подорожніх про істинне щастя в житті» [3, с.163]. Якщо «всім», то чому так багато людей нещасливих? Людська душа постійно охоплена нудьгою, смутком і тугою.

«Мерзенними здаються їй сусіди, нецікавими – розваги, докучливими – розмови, неприємними – стіни помешкання, немилими – всі домашні; ніч – нудною, а день – осоружним; влітку хвалить зиму, а взимку літо...ганить свій народ і звичаї свого краю, гудить природу й сама на себе гнівається. Те для неї приємне, що неможливе; бажане те – що проминуло, і завидне – що віддалене» [4, с.134]. Для спокою ж потрібно лише одне – відмова від постійної погоні за чимось, від жадібності, заздрості, прагнення виділитись і піднятися над іншими людьми. Щастя наше є спокій душевний, - пише Сковорода в своїй праці «Кільце», - але «спокій» цей ні з якими матеріальними речами не пов’язаний[3, с.195]. «Щастя твоє в тобі самому...пізнаєш себе, все пізнаєш, а не пізнаєш себе, ходитимеш у те мряці і боятимешся там, де страху й не бувало» [3, с.196].

Відмовившись від погоні за матеральним, Сковорода обходився найнеобхіднішим. «Не мале те, чого досить на прожиття, - написав він у байці «Мурашка і свиня», - врешті, достаток і багатство є те саме» [4, с.90].

І по справжньому щасливим відчував себе лише серед природи. «Хто народжений для того, щоб бавитися з Вічністю, тому приємніше жити в полях, гаях і садах, аніж у містах» - це вже з іншої байки («Орел і сорока»)[Там само, с.88].

Співвідношення людини і Вічності, смерті і безсмертя завжди хвилювали Г.С.Сковороду: «Початок і кінець є те ж, що Бог, або Вічність...В ній так, як в каблучці: перша й остання точка є та сама, і де почалось, там і закінчилось» . А закінчення одного, «старого» є, водночас, «народженнням нового, щоб там, де падіння, було присутнє і відновлення...» [3, с.256]. Всі бояться смерті, - пише він у найвідомішій поезії «Всякому місту звичай і права», - і лише той «зневажить страшну її сталь...в кого совість, як чистий кришталь» [4, с.23]. Філософ готував себе до зустрічі з Вічністю і сприймав її, як об’єктивну реальність, через яку проходять всі мешканці планети. Сковорода, напевно, не боявся смерті, бо відізвався про похорони ігумена одного із харківських монастирів: «Хіба слід такими слізьми оплакувати тілесну смерть, якої зовсім не треба уникати і яку кожний, у кого є хоч трохи здорового глузду, повинен визнати єдиним і найнадійнішим виходом з усіх небезпек і нещасть?» [3, с.425]. Одна з підстав, чому з’явився і напис на могилі філосо-

фа : «Світ ловив мене, та не спіймав». Глибокий, потаємний зміст його не розуміє багато хто і нині[7, с.15].

Світ, тим часом, наближається до 300-річчя з дня народження Сковороди. Пройде ювілей непомітним, як двухсота річниця Великого Кобзаря – в політичних і військових «баталіях», чи Слов'яни, нарешті, схаменуться? Цього не знає ніхто. Єдине, що істинне: якби ми, хоча б трішки, слідували ідеям Г.С.Сковороди, не було б нинішнього розбрату і знущання над людьми.

Список використаних джерел

1.Багалій Д.І. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К., 1992. 2.Драч І.Ф.,Кримський С.Б.,Попович М.В. Григорій Сковорода. – К.,1984. 3.Сковорода Г.С. Вірші.Пісні.Байки.Діалоги.Трактати.Притчі.Прозові переклади.Листи. – К., 1983. 4.Сковорода Г.С. Сад пісень. Вибрані твори. – К., 1980. 5.Франко І.Я. План викладів історії літератури руської. – Радянське літературознавство, 1958, №3. 6.Шевченко Т.Г. Твори у 3-х томах. – К., 1961, т.1. 7.Шорохов А.О. Український унікум або зоряний шлях Григорія Сковороди. – Шлях на Говерлу. – Дніпропетровськ, 2000.

О. М. Яшина

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ШКОЛЯРА ЯК ЗАСІБ ЙОГО СОЦІАЛІЗАЦІЇ

В рамках сучасної освіти значно підвищується увага до проблем художньо-естетичного виховання школяра як засобу його соціалізації.

Розвиток художньо-естетичної культури передбачає застосування всього комплексу навчально-методичних засобів – залучення до світу літератури та мистецтва, краси природи та людини, театру, кіно та телебачення. Хоча сьогодні школяр знаходиться в оточенні різноманітних джерел художньо-естетичного впливу, без цілеспрямованої педагогічної дії щодо розвитку осмисленого сприйняття ним художніх творів їхній виховний, естетичний, пізнавальний потенціал залишається нерозкритим. Мистецтво та література є важливими засобами соціалізації особистості, бо саме з них вона отримує уявлення про своє оточення, про відносини у суспільстві, про загальні людські якості, про поняття прекрасного. Через художньо-естетичні цінності формується і загальна культура людини як гармонійне поєднання її естетичних, інтелектуальних, моральних почуттів та прагнень.

Здатність розуміти, відчувати прекрасне є не лише певним критерієм розвитку школяра. Вона також є стимулом до його подальшої соціалізації та творчого розвитку шляхом залучення до суспільно- та особистісно-значущої діяльності в процесі спілкування з однолітками, педагогами, батьками. Важливо, щоб поступово відбувався перехід від інтуїтивного до осмисленого сприйняття художньо-естетичних цінностей.

Основне завдання школи – це формування всебічно розвинутої, гармонійної особистості, що об'єднує в собі духовно-практичні, естетичні та моральні здібності. Художньо-естетичне виховання є найважливішим елементом цілісної системи формування особистості. Воно включає розвиток осмисленого розуміння прекрасного, духовних потреб та інтересів, емоційно-естетичного ставлення до світу, творчого мислення.

Художнє бачення, відчуття ритму, співрозмірності, уяви, фантазії мають важливий ефект з точки зору загального розвитку особистості, її подальшого залучення до суспільного життя. У ранньому віці у дитини важливим джерелом розвитку художньо-естетичних здібностей є казки, прослухування та перегляд музичних творів, залучення до краси природи та мистецтва. Для дітей більш старшого віку на перше місце виходить краса людського духу, тому, зокрема, для підлітків важливо бачити приклади яскравих особистостей, героїв, що здатні переборювати труднощі та боротися зі злом.

Сучасні діти готові до глибоких почуттів, творчої уяви. Одночасно слід наголосити на тому, що певну небезпеку становлять засоби масової комунікації та інформації – телебачення, кіно, Інтернет, в яких значно побільшила кількість творів, що несуть у собі руйнівні для особистості образи та ідеї, формують деструктивні моделі поведінки. Тому необхідним є не тільки залучення дітей до творчо-активної художньо-естетичної діяльності, але й формування у них свідомого та критичного ставлення до медіапродукції. В контексті завдань соціалізації розвиток особистості якраз і полягає у постійному її самовдосконаленні як соціально-зрілого, свідомого та відповідального громадянина.

Соціалізація особистості є постійним процесом, але лише у дитинстві закладаються основні моделі поведінки та ціннісні орієнтації, які вона буде потім використовувати у своєму житті. При цьому процес соціалізації має як стихійний, так і спрямований характер. Важливо щоб у школі соціалізація відбувалася шляхом цілеспрямованої навчальної та виховної діяльності з розвитку її художньо-естетичної, морально-духовної, пізнавальної культури. Незважаючи на це, на жаль, часто функція школи обмежується наданням певної кількості знань без їхньої трансформації у цінності та переконання. Як вказує з цього приводу Ш.Амонашвілі, «Навчальний процес в основній школі, будучи монополістом у життєдіяльнісному просторі дитини, продовжує будуватися шляхом жорстко заданої класно-урочної системи, в якій вчитель продовжує залишатися єдиним носієм інформації, суб'єктом комунікації» [1,с.42]. Подібна ситуація в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, поширення великої кількості інформаційних джерел призводить до зниження авторитету вчителя та інтересу до навчання у школяра, робить школу неефективним середовищем його соціалізації. Рішенням вказаних проблем може стати суттєва зміна ролі вчителя у бік розширення його світоглядних функцій, розгляд школи як середовища життя особистості, а не простого перебування.

З точки зору естетичної культури найголовнішим є формування у дитини естетичних потреб, тобто бажання створювати і підтримувати красу навколо себе. Звичайно, велике значення при цьому має родинне виховання, вплив середовища на особистість. Взагалі естетичне виховання як чинник соціалізації особистості має здійснюватися лише в комплексному поєднанні взаємодії родини, школи та соцієму. При суперечливих моделях естетичних та інших потреб, зокрема, у школі та соціальному оточенні, у дитини можуть або формуватися подвійні стандарти моралі та поведінки, або вони взагалі не будуть сформованими, залишаться на рівні стихійного копіювання розхожих моделей життєдіяльності.

Як зазначає Д.І.Фельдштейн, соціалізація є складним різноспрямованим процесом, зміст якого визначається, з одного боку, засвоєнням загальнолюдських якостей, а, з іншого боку, розкриттям творчого потенціалу особистості [4,с.87]. Тобто правильно говорити про подвійний процес соціалізації-індивідуалізації дитини в процесі її розвитку та самовизначення. Розвинутість художньо-естетичної культури дитини включає такі властивості як вміння сприймати естетичне в єдності форми та змісту, високий рівень образного бачення та уяви, вміння створювати власті та відтворювати авторські образи [5,с.29].

Вченими давно доведено, що розвиток життєвої активності школяра відбувається особливо швидко в процесі його самостійної творчої діяльності, що включає такі важливі компоненти як мотиваційний, змістовний, операційний, ціннісний та оцінний [2]. Ще Л.С.Виготський зазначав, що внутрішній світ дитини складається на основі гармонійного поєднання процесів засвоєння, тобто інтеріоризації історично складених видів соціальної діяльності, а також відтворення (екстеріоризації) власних психічних процесів у соціальному середовищі у ході комунікації та творчості [3].

Художньо-естетичне виховання здійснюється за допомогою комплексу засобів

в процесі навчально-виховної діяльності на уроках та в позаурочний час. Це може відбуватися, зокрема, в рамках занять з музичного, художнього мистецтва, літератури, проведення конкурсів, фестивалів, концертів, екскурсій, походів, організації гуртків, студій, шкільних театрів тощо. Головною умовою засвоєння школярами художньо-естетичних цінностей при цьому є створення вчителем певних емоційних ситуацій співтворчості, що може проявлятися у таких діях як емоційно-образна розповідь про життя письменника, композитора, художника, яскраве передання головних думок та почуттів автора у творі, звернення до емоційної пам'яті учня, активізація його фантазії.

Таким чином, розвиток художньо-естетичних цінностей школяра виступає важливим засобом його соціалізації. Школа сьогодні має стати адаптивним середовищем для життя дитини, в якому відбувається її світоглядне, професійне та суспільне самовизначення.

Список використаних джерел

1.Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Минск,2000. – 559 с. 2.Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования.- Ростов-н. Д., 2000. - 351 с. 3.Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. М., 1991. 4.Фельдштейн Д.И. Психология развития человека как личности // Фельдштейн Д.И. Избранные труды: В 2 т. - Т. 1. - М., Воронеж, 2005. 5.Эстетическое воспитание в современном мире: Теория и практика эстетического воспитания за рубежом. -М., 1991. -256 с.

СЕКЦІЯ V.
КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

С. В. Савойська

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ І МОВНО- КОМУНІКАТИВНА ПОЛІТИКА У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ – КОНВЕРГЕНЦІЯ ЧИ ДИВЕРГЕНЦІЯ

Аби виявити деструктивну складову мовно-комунікативної політики, яку на різних етапах історії проводили на території України сусідні держави, зокрема, імперська і радянська Росія, та подолати її наслідки у сучасній Україні, які призвели до мовно-політичних конфліктів та мовно-політичного сепаратизму, наша увага закцентована на комунікативному аспекті мовної політики, який дає змогу вирішити зазначені проблеми конструктивно, із допомогою таких комунікативних складових як діалог, дискурс, дискусія, компроміс, консенсус та ін. Тобто, мовно-комунікативну політику ми розглядаємо у контексті комунікативного аспекту мовної політики, яка охоплює усі сфери і галузі суспільно-політичного життя українського суспільства. За своєю природою мовно-комунікативна політика, яка є невід'ємною складовою комунікативного аспекту мовної політики, є виразом ідеї відкритого публічного дискурсу, міжпартійного конструктивного діалогу та політичного консенсусу [7].

Скориставшись критеріями відомого науковця І. Варзара, одну із досліджуваних кратологем варто визначити у такий спосіб: мовно-комунікативна політика є міжгалузевою областю державної політики із забезпеченням зв'язку та «зворотнього зв'язку» між державою і громадянським суспільством. Водночас цю специфічну кратологему можна локалізувати у міжсферному просторі між політичною, духовною, етнічною та культурною суспільними сферами. Інші теоретичні концептуалізми у даному контексті будуть уточнюватися у ході викладу ситуативно-проблемного матеріалу [1].

Окремі аспекти комунікативної політики, зокрема, й мовної досліджували як вітчизняні (І. Бекешкіна, І. Варзар, В. Герасимов, О.Зернецька, М. Ільїн, Л. Масенко, О. Солодка, О. Суший, В. Федотова), так і закордонні науковці (Юліане Бестерс-Дільґер, Ю. Габермас, Г. Ерме, Мак Квейл Д. та ін.). Вони збагатили комунікативну політику новими підходами завдяки введенню такого поняття, як «політичний дискурс», який відносять до інституційного різновиду спілкування, що найточніше відображає основу вербальних комунікацій в усіх сферах життєдіяльності українського політикуму. Окремі із них в основу мовно-політичних комунікацій поклали таке поняття, як «політичний дискурс-аналіз», який ними розглядається як тематичний напрям або наукова дисципліна. Тобто, дискурс-аналіз – це аналіз комунікативної взаємодії, здатної впливати на якість спілкування. Це видається особливо результативним під час взаємодії мов, особистостей, комунікативних культур та виборчих кампаній, коли необхідно виявити взаємозв'язки політичного мислення і політичної поведінки та розробити прогнозні моделі. Одну із таких моделей пропонує О. Караткевич, − це системний діалог, який у перехідних суспільствах здатний згладити поляризацію поліетнічного суспільства, підвищити економічну активність всіх учасників процесу, а у підсумку – соціальну і політичну стійкість [2, с. 65-67].

На думку окремих науковців, комунікативна потужність української мови та мов етнічних меншин на сучасному етапі розвитку українського суспільства є слабкими, оскільки Україна, за словами Л. Нагорної, не зуміла швидко увійти в англомовний комунікативний простір, а з російським демонстративно поспішила розстатися. Це, на її думку, спричинило розрив багатьох налагоджуваних десятиріч-

чями культурних зв'язків, збіднило палітру взаємообмінів інформацією, зокрема, у науковій сфері, для якої замкнутість в одномовному просторі згубна[3, с. 376].

Тому комунікативний аспект мовної політики варто розуміти, як конструктивну або деструктивну вербальну політику та раціональну або ірраціональну політичну поведінку державних посадовців, керівників влади, парламентських комітетів, лідерів партій, фракцій, індивідів, соціально-політичних спільнот, груп, учасників коаліційної угоди, парламентських слухань, конференцій, «круглих столів», семінарів та ін. Деструктивна мовно-комунікативна політика, яка була успадкована Українською незалежною державою та автоматично перенесена на новий ґрунт, зберегла старі проблеми та нажила нові, на що вказують, за словами В. Радчука, ті метостази, які пустили свої корені у глибину усієї державної вертикалі, яка відмовилася захищати національний мовний простір України. Науковець наголошує, що «мовна політика у сучасній Україні добре продумана, аморальна, всеохопна, злочинна і мововбивча, а мовна ситуація є гнітючою, кризовою і вибухонебезпечною» [5].

Конструктивний аспект мовної політики може мати сенс лише тоді, коли політичні актори вступатимуть у контакт лише з однією метою − порозумітися і дійти згоди, що не є на порядку денному окремих сучасних політиків, які лише декларують таке бажання. Щоб така комунікативна дія відбулася, політичні актори мають обґрунтувати свої домагання і бажання. Порозуміння між різними політичними силами, владою та опозицією спостерігалися при ухваленні необхідних для українського народу і держави законів, постанов і рішень, зокрема, Декларації про державний суверенітет, проголошенні незалежності, Конституції України і т. п. Враховуючи вищезазначені характеристики, комунікативний аспект мовної політики варто розуміти, як символічний, вербальний та ін. зв'язок між політиками і тими, хто її здійснює чи до неї причетний. Це позитивний чи негативний вплив на проведення мовної політики відповідальними інституціями, опираючись на національні інтереси і демократичні цінності. Комунікативний аспект мовної політики – це знання української мови та послуговування цією мовою як єдиною державною при виконанні службових обов'язків; адекватна символічна реальна поведінка депутатів Верховної Ради; компетентність і патріотичність політиків, які взяли відповідальність раціонально здійснювати мовну політику, йти на компроміс і домовлятися при вирішенні важливих мовно-політичних проблем, розробленні та ухваленні мовних законопроектів, постанов, програм, рішень та ін. Комунікативний аспект мовної політики, який є невід'ємною складовою політики держави і мовної політики, − це не лише сфера виявлення інтересів соціально-політичних спільнот, груп, їх зіткнення і протиборства, а й здатність вести діалог і домовлятися [6,с.18].

Комунікативний аспект мовної політики як специфічної області державної політики тісно пов'язаний з ідейно-теоретичним потенціалом мовної політики, зокрема її інформаційно-комунікаційною складовою, яка охоплює усі сфери і галузі суспільно-політичного життя держави. Без удосконалення та створення нових засобів зв'язку, зокрема, й електронних, демократична ідеологія не змогла б прийти на зміну радянської, а разом із нею − і політичний плюралізм, «основними домінантами якого, як вважає М. Остапенко, є стратегія жити разом, повага до інтересів, поглядів і стандартів життя іншого, готовність відшукувати і використовувати компроміси» [4].

Отже, комунікативна складова мовної політики та мовно-комунікативна політика − це конструктивна, прогнозована і зважена повсякденна робота усіх гілок політичної влади, рухів, товариств, організацій, політичних партій, установ, що спрямована на захист мов етнічних меншин і корінних народів, а також − єдиної державної (офіційної) мови, подальший її розвиток та поширення в усіх сферах і галузях суспільно-політичного життя та в усіх регіонах країни. Це раціональна мовна політика легітимної влади, яка керується Конституцією України та іншими

законами держави, забезпечує повноцінне функціонування державної (офіційної) мови, а також тих мов, які знаходяться на межі зникнення. Це добре спланована робота держави, спрямована на регулювання мовного питання.

Список використаних джерел

1.Варзар І. Політична етнологія: Пропедевт. курс: Авт. підруч. / І.М. Варзар. – К.: Персонал, 2011. – 354 с. 2.Караткевич О. Системний діалог як технологія оптимізації політичної взаємодії в перехідних суспільствах // Альманах сучасної науки та освіти. − Тамбов: Грамота, 2013. – № 2 (28): у 2-х ч. − Ч. ІІ. − С. 65-67. 3.Нагорна Л. Мовний контекст політичної культури і шляхи збалансування комунікативних і символічних функцій мови / Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. 4.Остапенко М. Політичний плюралізм: нестабільність демократії та пошуки соціальної рівноваги: монографія / М. А. Остапенко; Нац. пед. ун. – т імені М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 350 с. 5.Радчук В. Ділом на діло / В. Радчук // Урок української: Науково-публіцистичний журнал-дайджест. – 11/2003. – N11/12. – С. 3-5. 6.Савойська С. Мовна політика у сучасній Україні: деструктивні і конструктивні виміри: монографія / С. В. Савойська. – К.: ВЦ «Просвіта», 2015. – 688 с. 7.Савойська С. Мовно-комунікативна політика як специфічна область державної політики в поліетнічному соціумі: теоретико-історіологічний аналіз: Монографія / С. В. Савойська. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2013. – 424 с.

Ю. В. Бондар

ВИДАВНИЧА КОМУНІКАЦІЯ В ПАРАДИГМІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Видавнича комунікація, яку розуміємо як встановлення комунікаційних зв’язків з допомогою друкованої (книжкові, аркушеві видання тощо) та іншої видавничої продукції (окрім преси, яку наразі виносимо за поле розгляду), поширення й використання видавничої продукції у процесі комунікаційної діяльності, є складовою частиною інформаційно-комунікаційної системи будь-якого суспільства. Як унікальна і самодостатня підсистема соціальних комунікацій, вона інформаційно забезпечує інші види комунікацій і, власне, є каналом таких комунікацій [8].

У центрі видавничої комунікації, продовжує залишатися книга, яка є комунікаційним продуктом, що не лише впливає на розвиток суспільства й знань, здійснює комунікаційний вплив на споживача різними контентними елементами (формою, форматом, структурою, ілюстраціями і, зрозуміло, текстом), а й значною мірою забезпечує часово-просторовий комунікаційний зв’язок, є своєрідним і важливим засобом спілкування та порозуміння між поколіннями людей [3, 9]. Значимими у координатах видавничої комунікації є й також інші види видавничої продукції – плакати, афіші, листівки, друковані грошові знаки, поштові марки, видання на непаперових носіях інформації тощо, що переважно від винайдення друкарства активно використовуються як комунікаційні засоби [5].

Спектр застосування видавничої продукції як засобу встановлення та підтримування комунікаційних зв’язків достатньо широкий – сфери освіти, науки, виробництва, професійні та соціумні середовища та ін. Особливе місце видавнича комунікація посідає у суспільно-політичній практиці, де віддавна використовується в тім числі для здобуття та здійснення влади. Виконуючи не лише інформаційну, а й апріорно-комунікаційну та когніативно-трансформаційну роль, вона є своєрідною формою кодування й спрямування (детермінування) людської поведінки, формує суспільні зв’язки та обумовлює комунікативну дію людини в соціумних контекстах (в тім числі під час гострих соціальних та воєнних конфліктів), а у ширшому сенсі – ідеологічних змагань та суспільних трансформацій [4, 5, 7].

Присутній видавничий компонент і в міжнародній комунікації, встановленні, підтримуванні та зміцненні таких зв’язків як на міждержавному, так і на міжсуб’єктному рівнях. Прикладами тут можуть бути українсько-польська інфор-

маційна співпраця, в рамках якої реалізовано низку спільних видавничих та журналістських проектів, а також співробітництво українських і турецьких громадських та професійних організацій у сфері культури, науки і так само видавництва [1,2].

Важливе значення видавничої комунікації і як чинника гуртування українців поза етнічними землями, у діаспорі, в тім числі й для збереження зв'язків діаспорян та тих, хто полишив Україну тимчасово, з Батьківщиною.

Сфера видавничої комунікації залишається малодослідженою. Протиріччя, що існують, потребують розширення поля наукового аналізу використання видавничої продукції як комунікаційного механізму, окремих цільових досліджень та термінологічного унормування видавничої комунікації. Серед аспектів видавничої комунікації, що потребують додаткового розгляду та аналізу, – місце видавничої комунікації у контексті сучасної технологічної революції, що в науковому осмисленні наразі є контроверсійним, внутрісистемні зв'язки як у межах окремої видавничої організації, так і видавничого середовища в цілому, професійна (спеціальна) видавнича мова, котра як засіб інтра- та інтеркомунікації також залишається до певної міри «лакунарною» та ін. [6]. Дослідження видавничої комунікації повинні мати, на наш погляд, міждисциплінарний характер, враховувати, зокрема, цивілізаційний, історичний та політологічний аспекти комунікаційних замірів.

Список використаних джерел

1.Бондар Ю. Видавнича комунікація в історії українсько-польських зв'язків / Юрій Бондар // Соціально-гуманітарні науки. Польсько-український науковий журнал. – 2014. – №2. – С. 50 – 58. 2.Бондар Ю. Видавнича комунікація в парадигмі українсько-турецьких відносин / Юрій Бондар // Вісник книжкової палати. – 2014. – № 12. – С. 45 – 47. 3.Бондар Ю. Книга: комунікаційний вимір / Юрій Бондар // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – Т. 55. – С. 25 – 31. 4.Бондар Ю. Книжкові видання як форма соціальної та політичної комунікації / Юрій Бондар // Вісник книжкової палати. – № 10. – С.39 – 42. 5.Бондар Ю. Плакати, афіші та листівки у контексті соціальної та політичної комунікації / Юрій Бондар // Вісник книжкової палати. – 2014. – № 8. – С. 15 – 21. 6.Бондар Ю. Професійна мова як засіб видавничої комунікації / Юрій Бондар // Вісник книжкової палати. – 2014. – № 11. – С. 15 – 18. 7.Бондар Юрій. Свобода слова: книга і політика / Юрій Бондар. – К., 2011. – 112 с. 8.Бондарь Ю. В. Издательская коммуникация в контексте общественно-политической практики / Ю. В. Бондарь // Science and education a new dimension. Humanities and Social Sciences. – 2013. – № II (5) 31. – С. 71 – 74. 9.Маркова В. Книга в соціально-комунікативному просторі: минуле, сучасне, майбутнє : монографія / Вікторія Маркова. – Х. : ХДАК, 2010. – 252 с.

М. М. Тимченко

МАСОВА ПАРТІЙНА ПРЕСА ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСІВ ПАРТІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Одним із найважливіших елементів як внутрішньої так і зовнішньої партійної комунікації є масова партійна преса.

Основним завданням партійної преси є вплив на електоральні групи з метою ознайомлення з діяльністю політичної партії та побудови ефективного «зворотного зв'язку» як між безпосередньо політичною партією та її електоральними групами (зовнішньопартійна комунікація), так і між різними рівнями партійної структури (внутрішньопартійна комунікація).

Українські партійні видання, зокрема преса, існують уже протягом 25 років. За цей період зазнавали трансформації основні принципи та підходи до агітаційної та пропагандистської діяльності партій. Від агресивних прийомів пропаганди радянського періоду партійна преса перейшла до інших ефективних форм політичної комунікації, таких як PR та реклама.

Слід зазначити, що партійна преса була об'єктом наукових досліджень багатьох українських науковців. Роль партійної преси у комунікаційних процесах досліджували: Н. Рудніченко, О. Стадніченко, М. Згуровський, А. Мамалига,

М. Феллер та інші. Серед зарубіжних дослідників цю проблематику розглядали у своїх дослідженнях Т. Дейк, П. Стросон, З. Харріс та інші.

В умовах сучасних українських політичних реалій партійну пресу, як елемент комунікації, здебільшого використовують опозиційні політичні сили, які на відміну від провладних сил не мають широкого доступу до різних видів ЗМІ.

У процесі поширення Інтернет – технологій, як засобу комунікації між партійними структурами та виборцями, кількість партійних видань різко зменшилася і процес скорочення триває. Але в умовах активної фази виборів тиражі партійної преси зростають і активно поширюються протягом усієї виборчої кампанії. Також широко популярними є публікації в державних та муніципальних ЗМІ, які містять в собі відверто замовну інформацію, так звану «джинсу» . І якщо Інтернет – технології мають на меті чинити вплив на електоральні групи, які складаються переважно з молоді, то партійна преса розрахована на людей літнього віку.

Незважаючи на те, що більшість партійних видань є заангажованими і носять відвертий пропагандистський характер, у них друкуються різні документи та інформація, яка може бути цікавою для дослідників.

Преса політичних партій є важливим джерелом підготовки інформаційно–аналітичного матеріалу, який може бути використаний науковцями, представниками влади та різними політичними діячами.

На думку російського дослідника М. Шкондіна, трансформація соціального середовища потребує значної перебудови системи періодичних видань, яка підвищує роль преси в оптимізації комунікативної взаємодії інформаційного суспільства [2].

Традиційні партійні видання призначені для внутрішньої (внутрішньопартійної аудиторії), в той час як для зовнішніх комунікативних процесів потрібен принципово новий тип партійної преси.

Нинішній електорат забезпечений інформаційним продуктом в достатній кількості і тому не готовий сприймати інформаційні продукти, які є перенасичені політикою і є політично заангажованими на користь певних сил. Тому потрібно шукати більш вигідний варіант підвищення його ефективності серед різних електоральних груп.

Для підвищення рівня комунікації за допомогою партійної преси можна запропонувати, щоб партійна періодика мала не лише агітаційні та пропагандистські штампи, які призначені здебільшого для внутрішньопартійної аудиторії, але й була розрахована на більш широке коло читачів, які можуть стати прямими або опосередкованими прихильниками певної політичної сили шляхом забезпечення її інформаційним продуктом, який не несе в собі агресивних політико – маркетингових технологій.

У політологічній науковій літературі виділяють універсальні та спеціалізовані партійні видання.

Відома дослідниця Л. Рєсняньська зазначає, що універсальні видання – це такі, що реалізують усі базові функції ЗМІ та охоплюють усі сфери суспільного життя. [1] На прикладі української партійної періодики ми бачимо, що крім партійних газет агітаційного характеру в процесах партійної комунікації також використовуються матеріали аналітичного, публіцистичного та навіть розважального характеру, які стосуються і позаполітичних сфер суспільного життя.

Таким чином, модель універсальних ЗМІ, яка використовує широкий спектр тем та є цікавою для більшості електоральних груп, ефективно діючи на масову аудиторію, на даному етапі свого розвитку закріпила свої позиції у якості масового партійного видання.

Отже, можемо зробити висновок, що партійна періодика в Україні протягом тривалого часу зазнавала значної кризи та використовувалася виключно з агітаційно – пропагандистською метою. В умовах активних фаз виборчих кампаній та

відсутності динамічної передвиборчої боротьби партійні структури у своїй комунікаційній діяльності використовували Інтернет – технології. Однак поява універсальних партійних ЗМІ, які чинять опосередкований агітаційний вплив на електорат, дозволила зберегти партійну пресу як комунікативний чинник в умовах поширення та трансформацій Інтернет – технологій, які потребують значно менших фінансових та людських ресурсів.

Список використаних джерел

1.Реснянская Л. Общероссийские газетные издания // Вестник МГУ. Серия: Журналистика. 2000. ***2.****Шкондин М. В. Печать в условиях трансформации медиасреды // Журналистика в 2007 году: СМИ в условиях глобальной трансформации социальной среды: сб. материалов Всерос. науч.-практ. конф. М., 2008.*

О. М. Камєнєва

АЛГОРИТМ ПОБУДОВИ КОМУНІКАТИВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ПОЛІТИЧНИМ ЛІДЕРОМ ТА ЕЛЕКТОРАТОМ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В сучасному українському суспільстві зростає прикладна роль комунікативних технологій. Особливо це актуально під час виборчих перегонів. В цей час існує одна «цікава» тенденція - парадоксально, але специфікою комунікативного процесу, є те, що навіть в найбільш розвинутих суспільствах, де реально діють демократичні інститути волевиявлення виборців не формується на основі досконалого вивчення політичних програм кандидатів чи партій, а на основі штучного образу політичного лідера, створеного як його прибічниками, так і противниками. Це певним чином викривляє комунікативний процес по обидві сторони. Тому важливим завданням є визначення алгоритму побудови ефективних комунікативних зв'язків, що налагоджують прозоре спілкування політичних лідерів та громадян, а також чинників, що є детермінантами діалогу між суб'єктом та об'єктом комунікації.

Специфіка комунікації лідера та громадськості полягає в тому, що:

1.Небагато потенційних виборців контактують з тим чи іншим політиком (особисто знайомі з ним одиниці).

2. «Двосторонній» зв'язок виборців відбувається не з політичним лідером (партією), а з його проекцією.

3. «Знайомство» із політиком проходить не стільки через зустрічі, виступи, але найчастіше через засоби масової інформації.

Варто підкреслити, що виходячи із специфіки комунікації лідера та громадськості в українському суспільстві, стає зрозумілим наскільки «суб'єктивні» симпатії чи антипатії до певного політика, довіра чи недовіра до нього є далекими від реальності.

Одним із завдань є визначити алгоритм, що дає змогу знайти оптимальний спосіб для налагодження комунікативних зв'язків між політичним лідером та виборцям. А також подати практичні прийоми використання комунікативних технологій, віднайти оптимальний спосіб для налагодження зв'язків між політичним лідером та громадянами.

Вивченню комунікативних технологій присвячені праці таких зарубіжних дослідників як Г. Ласуел, Г. Ініс, М. Маклюен, О. Тоффлер, П. Бурд'є, Ж. Бодріяр, Н. Луман, Ю. Габермас, М. Бубер, М. Кастельс. А також вітчизняних науковців: Л. Климанської, В. Бебика, Г. Почепцова, В. Корієнко, С. Лисовського, Л. Кочубей, Т. Березовця, Т. Ігнатенко, В. Березенко, Н. Лікарчука та ін.

Згідно із визначеннями Г. Почепцова, комунікативні технології – індустріальні засоби організації комунікативних процесів у суспільстві [4,с.120]. На думку доктора політичних наук Л. Климанської, **комунікативні технології** – комплекс дій,

в результаті яких виробляється і поширюється інформація, що згодом впливає на певну аудиторію. А основні ознаки комунікативних технологій – це штучне управління комунікативними ресурсами, що включає в тому числі і послідовність операцій [3,с.244].

Поняття «комунікативні технології» розкривається ґрунтовніше через дослідження понять «політична комунікація» і «політична технологія» . Одним із найбільш повних трактувань політичної комунікації запропонував Р. Ж. Шварценберг [5]. Він визначив її як процес передачі політичної інформації від однієї частини політичної системи до іншої і місцезнаходження між політичною та соціальною системами. Український науковець - професор, доктор політичних наук В. Бебик розглядає політичну комунікацію, як процес обміну політичною інформацією, що циркулює між частинами політичної системи, між політичною і суспільною системами, а також між суспільними групами та індивідами [1,с.29]. А поняття «технологія» означає сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення виробничих операцій [2,с.32].

Отже, **комунікативні технології** – послідовність операцій, що мають за мету встановлення психологічно-інформаційного контакту між індивідами.

Для налагодження контакту між суб'єктом та об'єктом комунікативного процесу необхідно:

1.Вивести комунікацію із «декорацій» - на зміну масовим або ж «точковим» викидам інформації з усіх медіа носіїв, повинна прийти продумана стратегія побудови діалогу між лідером та громадськістю. Має відбутися справжній діалог, а не його імітація.

2. Визначити причини, детермінуючі поведінку електорату - отже отримати важелі управління. Співвіднести їх з рисами і цілями політичного лідера.

3.Застосовувати прямі (зустрічі з громадою, виборцями, політичні промови перед «живою» аудиторією і так зване «ходіння в люди» - вулична комунікація) та непрямі (PR, пропаганда, політична реклама) комунікативні технології в комплексі.

4.Приділяти увагу аналізу ЗМІ, рейтингу, тому, як людина сприймає рекламу, PR в засобах масової інформації. Чим цінніша, цікавіша інформація тим більшого значення в очах електорату набуває канал через який вона поширюється.

5. Спрямувати інформаційний потік на певну соціальну групу. Відповідно до цільової аудиторії повинен бути обраний вид ЗМІ. Виграшна комунікативна стратегія – не доводити до перенасичення інформаційними та рекламними матеріалами.

Висновки. Існує певна схема побудови діалогу між лідером та громадськістю. Її суть в комплексі дії, в результаті котрих продукується і поширюється інформація. Остання згодом впливає на цільову аудиторію, стимулюючи її до певних дій. Побудова алгоритму комунікації між політичним лідером та виборцями включає в себе всебічний аналіз «політичного ринку», вивчення громадської думки, потреб та очікувань електорату, дослідження ефективності певних форм політичної реклами, ЗМІ та впровадження їх в комунікативний процес. Очевидний результат від комунікативних технологій здобувається лише в міру продуманого і послідовного їх використання.

Список використаних джерел

*1.Бебик В. К проблеме коммуникации и ее функции в обществе// Персонал. – 2004. – № 3. – 28-33 с. 2.*Варій М.*Й.* Політико-психологічні передвиборні *та* виборчі технології. */М. Й. Варій. К.: Ельга: Ніка-Центр, 2003. – 398 с. 3.Климанська Л. Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні» : [Монографія] / Л. Д. Климанська. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 332 с. 4.Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов – М.: Рефл-бук: Ваклер, 2002. – 656 с. 5.Шварценберг, Р.-Ж. Политическая социология. - М., 1992. – 175 с.*

І. Ю. Круть

ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

В Україні спостерігаємо певний інтерес до мови політичного дискурсу, це такі дослідники: А. Загнітко, М. Діденко, О. Бакун [4, 3, 1]. Враховуючи те, наскільки важливі історичні зміни зараз відбуваються у світі й в Україні, дослідження політичного дискурсу є актуальним і корисним – може прислужитися, допомагаючи виявляти небезпечні тенденції, корегуючи окремі процеси.

Політична лінгвістика в українській науці поступово має виокремитися в самостійну галузь. Підставами для цього є низка факторів, як-от тематична, жанрова окремішність, специфіка мови політичного дискурсу й комунікативні інтенції.

Метою даної роботи є аналіз головних векторів дослідження політичної лінгвістики та специфіки їх реалізації. Перш за все, в центрі уваги політичної лінгвістики є мовлення політика. І тут дослідники зіштовхуються з цілим рядом труднощів. Про подвійні комунікативні структури правлячих осіб (спершу говорилося про королів) сформулював ще Волтер Ліпман: «Існує як мінімум два різних «Я» − одне публічне королівське, інше – приватне людське» [5, 31].

У цьому перша трудність – часто політичні діячі говорять те, що вони мають говорити (відповідно до власного уявлення про свою роль у конкретному політичному сценарії). Проблема власне українського політикуму – стохастичність формування політичних еліт: XX-XXI століття для України позначені кардинальним змінами кадрового складу правлячої верхівки, значними можливостями т. зв. соціального ліфту. Так до політичних еліт потрапила значна частина людей, які не достатньо випрацювали власне другу іпостась. Відтак аналіз мовлення політичних діячів ускладнюється, з одного боку, інтерференцією «Я» особистого і «Я» публічного (через що іноді політикам доводиться пояснювати-справдовуватися, що малося на увазі), з іншого, − сама ця «надбудовність» політичного мовлення ускладнює інтерпретацію базової інформації.

Лексика і фразеологія політичного дискурсу є показником значимості події і виявником конотації, якою її наділяють носії мови (якщо яскравий образ настільки видався адекватним ситуації і дієвим, що почав тиражуватися через різні ЗМК, отже, він відповів на суспільний запит, відповідає потребам громадськості). Лексичний і фразеологічний рівень можна вважати своєрідним конспектом доби: він виявляє ті сліди епохи, які в подальшому зберігаються в пам’яті і/або дають рефлекси в подальшому.

На лексичному рівні головний інтерес становлять політичні метафори, неологізми та ключові концепти, що служать своєрідним емоційним центром повідомлення, найкраще запам’ятовуються і викликають сильні емоції. Так, К. де Ландтсхеєру вдалося довести, що кількість метафор збільшується у періоди суспільно-політичних криз [2].

Важливим є дослідження комунікативних стратегій і тактик у політичному дискурсі, адже вони, з одного боку, допоможуть сформувати бар’єр проти маніпулятивних технологій, з іншого, дадуть можливість простежити основні механізми реагування та їх мотиви, зокрема і викривлення реакцій. Так, спостерігаємо проблеми у формуванні позитивної «політичної карти України», мається на увазі загальна тенденція посиленого інтересу до негативних новин. Тому особливо важливо сформувати моделі позитивних комунікативних стратегій щодо політичних, економічних досягнень України. Маючи невдалий досвід «темників» для ЗМІ попередньої політичної влади, і журналісти, і глядачі особливо насторожено ставляться до висвітлення позитивних досягнень – від того і недовіра до таких новин, і до тих, хто їх поширює. Цю тенденцію демонструє зокрема такий неологізм − «порохобот» .

Зазначені вектори дослідження допомагають простежити особливості політичного дискурсу на рівні певного історичного періоду, чітко формулювати цьогочасні проблеми, давати оцінку політичній персоні та її висловлюванням. Водночас це сприятиме швидшому розвиткові й виокремленню політичної лінгвістики.

Список використаних джерел

1.Бакун О.В. Метафори в дискурсі газети «комуніст» : досвід контент-аналізу / О.В. Бакун // Культура народов Причерноморья. — 2007. — № 101. — С. 76-78. 2.Будаев Э. В. Современная политическая лингвистика. / Будаев Э.В., Чудинов А. П. − Екатеринбург, 2006. Режим доступу: http://www.philology.ru/linguistics1/budaev-chudinov-06a.htm. 3.Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця 20 століття) : Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / М. О. Діденко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. − О., 2001. − 19 с. 4.Загнітко А. Сучасний політичний газетний дискурс: типологічні вияви й особливості синтаксису [Текст] / А. Загнітко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т.16 – Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. – С. 5–20. 5.Липпман, Уолтер. Общественное мнение / Пер. с англ. Т.В. Барчуновой Редакторы перевода К.А. Левинсон, К.В. Петренко. — М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. — 384 с.

М. Ю. Куц

СОЦІОЛОГІЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ РОЗУМІННЯ

Одне з найвідоміших досліджень поняття розуміння у соціологічному дискурсі належить М. Веберу. Для соціології розуміння, зазначав він, специфічним об’єктом є концепт дії. Адже людській дії притаманний певний сенс, оскільки вона виражає ставлення до тих чи інших явищ з розумінням.

Доволі важливими для соціології розуміння будуть, по-перше, саме ті людські дії, які співвідносяться з діями інших людей завдяки суб’єктивному сенсу, який вкладається у розуміння конкретної дії кожним індивідом. По-друге, такі людські дії набувають визначеності у середовищі всіх учасників саме завдяки осмисленому співвіднесенню їх кожним індивідом. По-третє, означені людські дії піддаються розумінню, виходячи з означеного сенсу, який суб’єктивно передбачався кожним з учасників [1, с. 106]. М. Вебер підкреслює, що сенс – це певне уявлення про те, для чого або чому ця дія відбувається, це певне її усвідомлення та спрямованість.

Разом з тим, М. Вебер переважно пропонував розглядати поняття соціальної дії з точки зору раціональної доцільності, що не завжди можливо застосувати при аналізі соціально-комунікативних взаємодій. Саме концепт «розуміння» (Verstehen), згідно з М. Вебером, є засадничим при розгляді окремого індивіда та його дії. У цьому контексті індивіда можна сприймати як певну первісну одиницю, своєрідний «атом», який виступає єдиним носієм осмисленої поведінки [2, с. 117].

Для соціології розуміння в якості певного ідеального типу стосовно емпіричної поведінки виступає об’єктивна раціональна правильність [2, с. 115]. При розгляді «неправильних типів» поведінки набуває важливості поняття «значимості» . У цьому разі вирішальну роль відіграє дистанція між певним «неправильним типом» поведінки та тим, що вважається «значимим» [2, с. 116].

Якщо ідеальний тип утворено із зрозумілих для осмислення зв’язків, то він вважатиметься «значимою» нормою. Власне кажучи, «якою ж мірою саме правильний тип доцільно розглядати як ідеальний, залежить тільки від відношення до цінності» [2, с. 116]. Тобто, визначальним принципом дослідження стає виявлення домінантних уявлень людей про «сенс» та «значимість» тих чи інших явищ.

Слід зазначити, що концепт «розуміння» – ключове поняття герменевтики. Виникнення терміну «герменевтика» (з грец. ερμηνεύειν – тлумачити) пов’язане з іменем Гермеса – одного з богів грецької міфології. Гермес вважався оповісником волі богів, він розтлумачував божественну волю для когорти непосвячених. Саме тому герменевтика – це наука про розуміння текстів, ситуацій, явищ тощо.

Поняття розуміння набуло всебічного розгляду у філософській герменевтиці

Г.-Г. Гадамера, який вважав, «що зрозумілим буде лише те, що дійсно являє собою викінчену смислову спільність» [3, с. 273]. Тобто, Г.-Г. Гадамер пов'язував розуміння зі створенням сенсів. На його думку, етапу розуміння передує так зване «передбачення завершеності» – формальна передумова, яка скеровує розуміння інтерпретатора у певне русло. Основою для «передбачення завершеності» стають окремі попередні судження чи точки зору, які стають певним фільтром для оцінки тих чи інших явищ, подій, текстів тощо.

Звернемось до поняття «герменевтичне коло», яке було введене Г.-Г. Гадамером. Це поняття цікаве тим, що презентує кругову структуру розуміння. Згідно з принципами герменевтичного кола «ціле треба розуміти, виходячи з часткового, а часткове – виходячи з цілого» [3, с. 270]. Одним із прикладів ілюстрації застосування герменевтичного кола може стати аналіз іншомовного тексту. При перекладі такого тексту постає необхідність одночасного розуміння і цілого (яке проблемне поле суспільного буття висвітлює цей текст), і часткового (тлумачення окремих слів).

Представник наукової школи «філософія життя» В. Дільтей, розподілив науки на два класи – «науки про дух» та «науки про природу», виділивши щодо них, відповідно, дві методологеми: «розуміння» та «пояснення» [5, с. 209]. На думку В. Дільтея, для «наук про природу» характерне *пояснення* даних зовнішнього досвіду. Натомість, «наукам про дух» притаманне *розуміння* духовної цілісності [4, с. 215]. В означеному контексті, сутність «розуміння» полягає в конструюванні сенсів певної події, явища тощо. Специфіка стратегії «пояснення» обумовлюється використанням уже наявних знань задля отримання нових знань.

Як уже зазначалося, у М. Вебера розуміння пов'язане з раціональною доцільністю. Згідно з концепцією Л. фон Мізеса, найбільш важливі цілі людського існування не піддаються раціональному аналізу. На його думку, діяльність – це поведінка, яка спрямовується актами вибору. Під поняттям вибору мається на увазі відбір певного способу поведінки із усіх наявних варіантів та відмова від альтернативних варіантів [6, с. 20]. Людина у своїй діяльності обирає а) кінцеві цілі, б) звичайні цілі, в) засоби для досягнення цілей. У цілому, соціальна взаємодія для індивіда стає засобом досягнення його цілей. Слід зазначити, що насамперед індивід вибирає кінцеві цілі, після чого здійснює вибір засобів для досягнення цих цілей. Проміжні цілі (звичайні цілі) постають у процесі діяльності під час реалізації тих чи інших засобів для досягнення цілей.

При виборі кінцевих цілей «реакцію людини визначають ціннісні судження, а в частині вибору засобів – весь корпус вчень праксеології та технології, які вона має у своєму розпорядженні» [6, с. 211]. Тобто, в основі кінцевих цілей лежать ціннісні судження. Натомість, засоби, що обираються задля досягнення цих цілей – це технічні рішення, які оцінюють, виходячи з їхньої здатності створювати певні ефекти. Вибір кінцевих цілей, будучи залежним від суб'єктивних ціннісних установок окремих людей, не підлягає раціональному осмисленню. Такий вибір, в означеному контексті, є суто ірраціональним [6, с. 195]. Раціональному дослідженню піддаються лише засоби для досягнення кінцевих цілей та звичайні, тимчасові цілі.

Порівнювати з точки зору раціональної доцільності можна лише звичайні людські цілі та засоби для досягнення цілей, оскільки їхній вибір є справою розуму. Стосовно кінцевих цілей майже неможливо виявити раціональну доцільність, оскільки такі цілі, будучи детерміновані ціннісними судженнями, є справою душі чи волі. Таким чином, приходимо до цікавого висновку щодо меж застосування моделі ідеального типу (раціонально-доцільного) М. Вебера у дослідженні соціальної взаємодії. Означена модель застосовна при аналізі звичайних цілей та засобів для досягнення цілей. При аналізі ціннісних суджень варто використовувати інші методологічні засоби.

Таким чином, значимість ціннісних суджень полягає в тому, що вони є джерелом людських дій. У цьому контексті набуває важливості виявлення змістовного наповнення ціннісних суджень індивідів, які взаємодіють між собою, спосіб упорядковування їхніх цінностей на власній шкалі пріоритетів. Поняття розуміння корелює з поняттям значимості, тобто концепт розуміння невіддільний від процесу смислотворення. Таким чином, розуміння – це процес продукування смислів. Саме розуміння виступає найчастіше основою соціально-комунікативної взаємодії, продукуючи ті чи інші сенси для учасників взаємодії, у залежності від значимості та ціннісної наповненості певних взаємодій. Для забезпечення взаєморозуміння необхідна співпричетність кожного, усунення ієрархії в парадигмі відносин, можливість для кожного брати участь у соціально-комунікативній взаємодії, не завдаючи шкоди іншим і не відчуваючи утиснення з боку інших.

Список використаних джерел

1.Вебер М. Избранные произведения / Макс Вебер ; [пер. с нем. ; / сост., общ. ред. и предисл. Ю. Н. Давыдова]. - М. : Прогресс, 1990. - 808 с. 2.Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Макс Вебер ; [пер. з нім. О. Погорілий]. — К: Основи, 1998. — 534 с. 3.Ґадамер Г.-Ґ. Істина і метод / Ганс-Ґеорг Ґадамер ; [пер. з нім.]. — К. : Юніверс, 2000. — Т. І : Герменевтика І : Основи філософської герменевтики. — 464 с. 4.Дильтей В. Собрание сочинений : В 6 т. / Вильгельм Дильтей ; [пер. с нем. / под общ. ред. А. В. Михайлова, Н. С. Плотникова]. — М. : Дом интеллектуальной книги, 2000. — Т. 1 : Введение в науки о духе / [пер. с нем. под ред. В. С. Малахова]. - 764 с. 5.Куц Г. М. Стратегеми «розуміння» і «пояснення» в політичних науках: евристичність методологічної інтеграції / Г. М. Куц // Нова парадигма : Журнал наук. праць / Гол. ред. В. П. Бех. - Вип. 65. - Ч. 2. - К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. - 333 с. - С.206-212. 6.Мизес Л. фон. Теория и история. Интерпретация социально-экономической реальности / Людвиг фон Мизес ; [пер. с англ.]. - М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2001.- 295 с.

Л. В. Мороз-Рекотова

КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Останні зміни в системі освіти України орієнтують вищі навчальні заклади на підготовку фахівців на основі компетентнісного підходу. Вимоги до фахової компетентності педагога кожного рівня підготовки розкриваються через його практичну діяльність, сферу професійних повноважень. На думку Г. Бєлєнької, для фахівця дошкільного профілю однією з основних професійно важливих якостей, що входять до професійної компетентності, виступає комунікативність. Вона є передумовою формування інших професійних якостей і в ролі функції передбачає встановлення правильних стосунків вихователя з вихованцями дошкільного навчального закладу, їх родинами, колегами та адміністрацією закладу [1, с. 68].

Проблема підготовки майбутнього педагога, його готовності до професійно-педагогічної діяльності була і є в центрі уваги багатьох учених. Г. Бєлєнька зазначає, що їх дослідження спрямовані на з'ясування: закономірностей формування професійно важливих рис особистості педагога, а також його психічних властивостей і стану, пов'язаних з професійною діяльністю (І. Безуглов, Н. Дідусь, Т. Казимірська, Ю. Кулюткін, З. Курлянд, Р. Хмелюк, В. Юрченко та інші); шляхів і засобів становлення педагогічної майстерності (І. Багаєва, Є. Барбіна, Н. Гузій, І. Зязюн, В. Кан-Калік, Н. Кічук, Л. Кондратова, О. Мороз та інші); природи і сутності професійної діяльності педагога (Ф. Гоноболін, Е. Карпова, Л. Спірін, Г. Сухобська та інші); структури й змісту окремих компонентів професійної діяльності педагога (В. Бондар, Л. Ващенко, Г. Засобіна, Н. Кузьміна, А. Ліненко, Г. Нагорна, В. Сластьонін та інші); рівнів та форм професійної діяльності педагога (М. Левіна, І. Лернер, В. Паламарчук, Ю. Постолик, Л. Таланова та інші) [2, с. 75]. Проте, на думку О. Добрєвої, питання підготовки бакалаврів у галузі дошкільної освіти окреслено лиш у загальних рисах в окремих статтях (Л. Артемової,

Г. Бєлєнької, О. Богініч, Г. Сухоруковою та інші), і ще не зовсім охоплено у цілісну систему реалізації концептуальних підходів в умовах багаторівневої системи освіти [3, с. 2].

Педагогічна діяльність є динамічною системою, складовими якої виступають взаємопов'язані компоненти: 1) гностичний (об'єднує здатність до аналізу, узагальнення, уміння формулювати завдання щодо виховання і навчання, виробляти стратегію їх вирішення, оцінювати проекти рішень і способи їх реалізації); 2) проектувальний (передбачає формулювання системи цілей і завдань, планування власної діяльності й діяльності дітей); 3) конструктивний (пов'язаний з відбором та організацією навчального матеріалу); 4) організаторський (здатність здійснювати педагогічний процес, створювати розвивальне середовище для дитини); 5) комунікативний (уміння встановлювати і розвивати педагогічно доцільні взаємини з дітьми і їхніми батьками, колегами по роботі).

Кожен із зазначених компонентів забезпечує підґрунтя педагогічної діяльності, проте загальновідомо, що останній – комунікативний компонент – відіграє вирішальну роль, адже саме він забезпечує змістовий бік педагогічної діяльності, від чого і залежить ефективність такої діяльності. Як бачимо, мовний та мовленнєвий компонент виступають головною ланкою практичної діяльності вихователя дошкільного навчального закладу. У зв'язку з цим, виникає потреба в розширенні структури і моделей формування його професійних компетентностей. Основною метою вивчення мови є комунікативність, вільне спілкування у всіх сферах життя, особливо – професійній педагогічній діяльності. Бо «Саме комунікативний метод орієнтує дитину на збудження потреби у нових словах і знаннях, отже – активізує пізнавальну діяльність дошкільняти, сприяє пошукові оригінальних форм її розвитку» [4, с. 1].

Виходячи з необхідності того, що майбутній вихователь повинен:

знати:

– теоретичні засади педагогічної комунікації, що спрямовані на рішення завдань, пов'язаних із життєвою та професійною діяльністю;

– специфічні форми спілкування в різних сферах мовлення;

– особливості реалізації видів мовленнєвої діяльності, що є обумовленим характером його професії.

вміти:

– застосовувати на практиці знання з педагогічної комунікації;

– створювати та доцільно застосовувати особистісно-орієнтовані професійно значущі педагогічні жанри мовлення.

Вищезазначене вимагає від майбутнього вихователя володіння специфікою педагогічного спілкування, професійним мовленням, нормами мовленнєвої поведінки, оскільки саме вони є факторами, що забезпечують результативність та ефективність його діяльності. Саме слово, мовлення є основним інструментом спілкування вихователя, засобом реалізації дидактичної мети та оптимізації завдань освітнього характеру [4, с. 2]. Тому в цьому випадку мова йде про сформовану професійну комунікативно-мовленнєву культуру мовлення.

Формування комунікативних умінь передбачено в таких навчальних дисциплінах, як «Основи педагогічної майстерності» (розглядається у розділі «Педагогічне спілкування»), «Сучасна українська мова з основами культури і техніки мовлення», «Культура мовлення та виразне читання», «Дошкільна лінгводидактика, культура мовлення та виразне читання» та інші. Проте окремої дисципліни, яка б спрямовувалась на формування професійної комунікативно-мовленнєво культури мовлення у майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу в навчальних планах підготовки спеціалістів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму 6.010101 Дошкільна освіта не передбачено. На нашу думку, такий підхід не забезпечує формування професійно-комунікативної культури мовлення як одні-

єї з компетентностей спеціаліста в галузі дошкільної освіти.

На сьогодні зроблені спроби виправити ситуацію шляхом впровадження у навчальний процес спецкурсів. Так, предметом дослідження В. Тарасової виступила технологія формування риторичної культури майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів. Авторка визначає такі основні критерії та показники, що характеризують рівні сформованості риторичної культури: *мотиваційний* (професійна спрямованість, професійно-пізнавальний інтерес до оволодіння риторичною культурою, ставлення до професійно-риторичної діяльності та оволодіння методикою риторичної підготовки дошкільників); *мовленнєвий* (культура і техніка мови: знання мови, багатство лексичного запасу, правильна вимова звуків і слів; володіння голосовим апаратом, мовним диханням; виразність мови); *когнітивний* (якість знань, необхідних для оволодіння риторичною культурою); *процесуальний* (сформованість умінь, що характеризують риторичну культуру майбутнього фахівця дошкільної галузі освіти); *рефлексивно-особистісний* (сформованість рефлексивних умінь, виявлення майбутнім вихователем професійних якостей як носія риторичної культури, адекватність самооцінки) [5, с. 87-88].

Навчальна програма курсу «Риторика» (автори І. Калініна, О. Мамчич) включає теоретичний та практичний компоненти. До теоретичного компонента входять такі моделі: педагогічне спілкування, мовленнєва діяльність вихователя, культура мовленнєвої діяльності вихователя, професійні жанри мовлення. Практичний компонент включає такі моделі: специфіка педагогічного спілкування, мовленнєва діяльність вихователя, культура мовленнєвої діяльності вихователя, професійні жанри мовлення, що є професійно значущими для педагога-вихователя [4, с. 2-3].

Отже, професійна підготовка майбутніх вихователів у вищому навчальному закладі передбачає формування професійно важливих якостей, що входять до професійної компетентності, де з-поміж основних виступає комунікативність. Випускники ВНЗ мають бути готовими до успішного спілкування у фахових і повсякденних ситуаціях, мати сформовані навички організації ділової комунікації, удосконалену культуру професійного мовлення, навички етику службової взаємодії. Такі компетенції найефективніше формуються в умовах проведення спецкурсів.

Список використаних джерел

1.Бєлєнька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання. Монографія / Г. В. Бєлєнька. – К. : Світич, 206. – 304 с. 2.Бєлєнька Г. Особливості організації навчальної взаємодії викладача зі студентами 1-го курсу бакалаврату / Г. Бєлєнька // Вісник львів. ун-ту. Сер. пед., 2005. – Вип. 19. – Ч. 2. – С. 75–82. 3.Добрєва О.В. Особливості професійної підготовки бакалаврів спеціальності «Дошкільна освіта» у вищому навчальному закладі [електронний ресурс] / О. В. Добрєва // Науковий вісник Мелітоп. держ. пед. ун-ту імені Богдана Хмельницького, 2010. – № 5. – Режим доступу до статті: http://ojs.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/404/348. 4.Калініна І. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього педагога-вихователя ДНЗ [електронний ресурс] / І. П. Калініна, О. Б. Мамчич // Режим доступу до статті: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1324. 5.Тарасова В. В. Формування риторичної культури майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів: дис. ...кандидата пед. нак : 13.00.04 / Тарасова Віталія Віталіївна. – Харків, 2012. – 226 с.

В. Р. Чуменко

«DIGITAL AGENDA» ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ

Для реалізації імперативів зовнішньої політики країни світу вдаються до використання глобального інформаційного простору. Впровадження технологічно - інформаційної детермінанти у стратегію безпекової політики держави є еволюційним етапом розвитку будь-якої держави, яка прагне до всебічного добробуту. Кожна розвинута держава розглядає інформаційну політику як запоруку успішного соціального, політичного, економічного та культурного розвитку. Але становлення інфор-

маційної цивілізації приводить і до появи загроз інформаційного характеру, вирішення яких актуалізує дослідження щодо пошуку шляхів керування інформаційними потоками. Таким чином, для України постає потреба у розробці адекватної «Digital Agenda», створенні передумов в інформаційному онлайн-вимірі (як в технічний, психологічній площині, так і на законодавчому та інституційному рівнях), які будуть здатні не тільки чинити опір діючій ворожій пропаганді та запобігати вірогідній ескалації інформаційної війни в Україні в майбутньому, але й сприяти подальшому входженню країни в світове інформаційне суспільство.

Значний внесок у дослідження розробки E-agenda та практичної дієвості новітніх ЗМІ у сфері медіа-досліджень в контексті політично-соціальних змін внесли Г.Почепцов, В.Конах, С.Соловйова та О. Літвінова [10; 8; 11; 9]. З іноземних медіа дослідників варто виокремити І. Цукермана, М.Гладуела, Є. Морозова та Б.Бімбера [2; 3; 4;1]. Разом з тим, український сценарій співробітництва нових медіа та політичної системи країни не був предметом поглибленого комплексного дослідження майже ніким із вітчизняних дослідників. Більш того, питання щодо впливу новітніх медіа на політичне життя залишається й досі відкритим через те, що цей взаємозв'язок тільки-но почав породжувати наявні зміни.

Мета статі - розкрити потенціал новітніх ЗМК для інформаційної безпеки України.

Світова практика розроблення гідного інформаційного порядку денного розрізняє два компоненти: інформаційно-технічний (розгалуженість мереж, якість програмного забезпечення та пристроїв) та інформаційно-психологічний (пропагандистський). В Україні маємо недосконалий інститут з суттєвим перекосом в технічну сторону [6].

Основна перешкода щодо розробки електронної системи безпеки виникла не через відсутність фінансування чи логістичних можливостей для розгортання на онлайн поприщі дієвої інформаційної кампанії та контрпропаганди, а через байдужість влади і недооцінки інформаційної сфери у міждержавних відносинах. Сучасна українська влада й досі не повною мірою сприймає загрози на інформаційно-безпековому рівні як першочергові. Відбулось кадрове оновлення Національної ради з телебачення і радіомовлення, була представлена Концепція інформаційної безпеки, утворено Міністерство Інформаційної політики (у 2014 році). Але Концепція - це лише рамковий план, і цього замало для захисту інфопростору, зокрема кіберпростору та й ще в умовах протистояння агресії з боку РФ. Дієвої стратегії так і не було розроблено.

Ще один крок на зустріч сталому інфорозвитку - це розподіл зон відповідальності в медіа безпеці. В цьому напрямі було утворено Міністерство Інформаційної політики, втім ситуацію це не поліпшило, бо на практиці ціла низка державних установ одночасно займається опікою єдиної сфери - 5 основних (регуляторних та виконавчих) органів державної влади та понад 20 допоміжних, компетенції та повноваження яких розпорошені та не корелюються відповідним чином [8]. Серед регуляторних органів, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації - це Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Національна комісія, серед виконавчих - Держкомтелерадіо України, Держінформнауки України та Держспецзв'язку України. До допоміжних органів, що здійснюють управління інформаційною сферою, відносять: СБУ, РНБО, Держкомтелерадіо, Служба зовнішньої розвідки України, Міністерство зовнішніх справ України, Міністерство юстиції України, Комітет ВР України з питань свободи слова та інформатизації, Комітет Верховної Ради України з питань інформатизації та інформаційних технологій та Міністерство Оборони [8].

Інформаційна безпека в Україні регулюється Законом «Про основи національної безпеки України» від 2003 р. Одним із ключових напрямів закону по забезпеченню інформаційного суверенітету держави є впровадження новітніх медіа тех-

нологій в інформаційній галузі. Але інформаційна війна із РФ виявила та наочно продемонструвала, що закон так і не був зрушений із декларативного виміру у практичний, а вразливі місця інформаційної нормативно-правової інфраструктури так і не були зміцнені.

Удосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення розвитку інформаційної сфери потребує негайного реагування. Повинна бути розроблена Доктрина (а не «мертва буква закону»), яка буде оновлюватись згідно нових тенденцій інформаційного глобального розвитку. Розробка та ухвалення такого нормативного документу потребує адекватного державного управління інформаційною сферою, політичної волі, консенсусу серед владних кіл, а також підтримки всередині, інакше кажучи, медіа-освіти. Від рівня політичної волі уряду, технічного, інституційного та нормативно-правового медіа-розвитку держави буде залежати здатність захищати медіа простір від негативних інформаційних впливів, можливість протистояти агресії та захищати національні інтереси, не вдаючись до застосування воєнної сили.

Процес подолання проблем в українській інформаційній онлайн галузі в умовах кризи можна розділити на етапи а) *ліквідація передумов кризи,* б) *реагування на кризу та* в) *подолання наслідків кризи.*

На першому етапі вагомим є: *подолання серед владних кіл нехтування проблеми щодо контролю інформаційними потоками в мережі; сприяння медіа-освіті (*відкриття аналітичних центрів по взаємодії суспільства та інформаційної сфери, поширення навичок «цифрової гігієни»).

Стадія реагування на кризу повинна передбачати: залучення світової практики кібербезпеки та спеціалістів до процесу створення дієвої діджітал-концепції; усунення електронної загрози за рахунок *посилення складової контрпропаганди на території ворога*; оперативний розвиток власних онлайн-ресурсів для створення національного інфопростору, що сприятиме незалежності українського контенту, а також витіснятиме російський (наприклад, створення власних і конкурентоспроможних мережевих майданчиків (альтернативи vk.com, mail.ru і т.д).

Етап ліквідації наслідків інформаційної війни повинен охоплювати розвиток інформаційної сфери на інституційному рівні, концептуальному, нормативно-правовому напрямах, а також включати розвиток технічно-матеріальної та науково-кадрової бази:

- необхідність в ревізії інституційного управління інформаційної безпекової структури та інфраструктури в цілому;
- розгалуження ринку послуг в рамках проекту e-government (комерційних та державних) та підвищення довіри до е-послуг серед громадян; переведення документообігу на цифровий режим, відкриття державних реєстрів, а також створення електронно-цифрового підпису (на базі та електронної системи ідентифікації громадяни, покладаючись на світову практику застосування таких систем як Mobile ID, Bank ID), розгалуження мережі порталів у кожній з області (наприклад, як «кабінет львів'янина»), системи реєстрації автотранспорту, онлайн-закупівль, реєстрація бізнесів тощо; розвиток e-health, розпочавши цей процес з впровадження онлайн медичних карток;
- розвиток іномовних якісних національних ресурсів, які сповіщатимуть ближнє зарубіжжя, США, мусульманський світ та АТР про українські реалії.

Глобальна медіа присутність України допоможе досягнути єдиної точки зори не тільки між мешканцями Східного та Західного регіонів. Потрібно, щоб про нашу країну дізнавались з національних ресурсів, а не з Ria.ru, MoscowTimes чи з новинного агентства SputnikNews. Україні необхідно також розробити якісний англомовний український контент за кордоном, що сприятиме появленню нових політичних прихильників, які в перспективі розвиватимуть плідну співпрацю з Україною у т.ч і в інформаційному секторі.

Сьогодні такий спектр е-послуг доступний вже у багатьох країнах Європи, Північної та Південної Америки, Південні Азії. Тому, Україна, як держава, що прагне до стрімких змін, повинна пам'ятати, що е-врядування - це ключова реформа, яка дасть поштовх подальшим суттєвим змінам.

За будь-яких умов розвитку е-врядування в довгостроковій перспективі дозволить Україні поліпшити економічний стан (за рахунок зниження витрат на утримання державних службовців та витрат бізнесу на взаємодію з державними інститутами), викореніть корупцію, прискорить розвиток інновацій за рахунок виникнення внутрішнього попиту, підвищить ефективність загальнодержавної координації та оптимізує роботу державного апарату в цілому.

Інтернет наразі домінує в галузі політичної комунікації, тим самим повністю трансформуючи простір світової політики. Система неформальної політичної комунікації в умовах конфліктного стану стала тригером як для розгортання соціально-політичних подій, так і інструментом, що сприяє вщуханню конфліктної фази. Україна, будучи втягнутою у гібридну війну (яка розпочалась з віртуального поприща) і не маючи при цьому адекватної єдиної національної комунікативної стратегії, опинилася у ситуації, в якій неможливо контролювати інформаційні потоки. Виявилося, що найбільш незахищеною ланкою інформаційної інфраструктури України на сьогодні є онлайн - мережі. Можна подолати війну в матеріальному просторі та позбавитись пострілів фізичних, проте, їх завжди можна буде відчути в онлайн - просторі. І доки не відбудеться повне реформування сфери інформаційної безпеки, починаючи від змін у ставленні до цієї проблематики, закінчуючи оновленням законодавчої бази у сфері інформаційної політики, конфлікт буде довготривало перебувати у латентній фазі.

Список використаних джерел

1.Bruce Bimber The Internet and Political Transformation: Populism, Community, and Accelerated Pluralism, Polity, Vol. 31, No. 1. (Autumn, 1998), P. 133. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.davidryfe.com/here/wp-content/uploads/2013/01/bimber.pdf. 2.Ethan Zuckerman The First Twitter Revolution // ForeignPolicy.com - January 14, 2011. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/14/the_first_twitter_revolution. 3.Gladwell. M., Small Change: Why the revolution will not be tweeted // The New Yorker – October 4, 2010 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.newyorker.com/reporting/2010/10/04/101004fa_fact_gladwell. 4.Evgeny Morozov, First Thoughts on Tunisia and the Role of the Internet// ForeignPolicy.com - January 14, 2011. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://neteffect.foreignpolicy.com/posts/2011/01/14/first_thoughts_on_tunisia_and_the_role_of_the_internet. 5Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення [Електронний ресурс] / Ю. О. Горбань // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2015. - № 1. - С. 136-141. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_1_21. 6.В'ячеслав Гусаров, ІАЦ РНБО. Матриця інформаційної безпеки України [Електронний ресурс] //Інформаційно-аналітичний центр РНБО. – 2014. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/inf_bibliografia.pdf. 7.Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] / Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IУ // Верховна рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15. 8.Коваль З. Проблематика протидії інформаційно-психологічним загрозам Україні засобами державного управління [Електронний ресурс] / З. Коваль // Теоретичні та прикладні питання державотворення : електрон. наук. фах. вид. – 2013. – Вип. 13. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tppd_2013_13_12.pdf. 9.Конах В. К. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання : аналіт. доп. / В. К. Конах. – К. : НІСД, 2014. – 76 с. – (Інформаційні стратегії; Вип. 2). 10.Літвінов О. В. Роль інформаційної відкритості органів влади у здійсненні державної регуляторної політики [Електронний ресурс] / О. В. Літвінов, С. О. Кіян // Державне управління: теорія та практика. -2006. - №1. – Режим доступу: http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/SOCIALNA/10-LITVINOV-KIYAN.pdf . 11.Почепцов Г. Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей / Г. Почепцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291. 12.Соловйов С. Г. Проблеми розвитку електронної демократії в умовах модернізації державного управління України : наук. розробка / С. Г. Соловйов, В. Г. Даниленко. – К. : НАДУ, 2012. – 68 с.

Т. Ю. Гранчак

УКРАЇНА І ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ ВІТЧИЗНЯНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК

Сьогодні в умовах загострення російсько-українського інформаційного протистояння надзвичайної актуальності набули питання національної самосвідомості й ідентичності та національної пом'яті як їх інформаційної матриці. Проблема полягає не лише в тому, про які саме події ми пам'ятаємо, але й у тому, в рамках якого концепту та як, з використанням яких смислових одиниць, ми пам'ятаємо про ці події. Власне, ідеться про той соціокультурний дискурс, за допомогою якого у процесі комунікації відбувається трансляція смислів, які, з одного боку, відображають наявний стан національної пам'яті, з іншого – напрям її трансформації.

Однією з таких знакових у розвитку української нації подій стала Друга світова війна, яка входить до конструкції національної ідентичності українства як на суспільному так і на індивідуальному рівнях. До останнього часу – власне, до 2015 р. – на офіційному рівні уявлення і пам'ять про участь України в Другій світовій війні формувались у вітчизняному інформаційному просторі відповідно до ще радянського концепту «Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945)» як складової Другої світової.

Майдан і агресія Росії проти України 2014 року стали каталізаторами ідеологічного дистанціювання від радянської версії трактування тих подій і їх переосмислення як у середовищі фахівців,так і політиками.

2015 року Українським інститутом національної пам'яті було розроблено методичні матеріали до відзначення Дня пам'яті та примирення та 70-ї річниці Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (8-9 травня 2015 р.), опубліковані на офіційному веб-сайті Держкомітету телебачення і радіомовлення України http://comin.kmu.gov.ua/. У методичних матеріалах, зокрема, наголошувалось на доцільності акцентувати увагу не на макрорівні (народ чи держава – переможці), а на мікрорівні (конкретний вояк-переможець), не на масовому героїзмі та «радянському патріотизмі», а на індивідуальних героїчних вчинках, на тому, що війна стала великою трагедією для українського народу.

Активними суб'єктами поширення рекомендованого експертами Інституту національної пам'яті підходу до висвітлення і трактування подій Другої світової війни та участі в ній України мають стати, у першу чергу, впливові інформаційно-комунікаційні інституції – ЗМІ, музеї, бібліотеки. Останні є інституціями здійснення державної політики пам'яті і беруть участь у соціокультурному дискурсі, який визначає ті смисли, які «запам'ятовуватиме» користувач, і ті, які приречені на забуття і «стиратимуться» з національної пам'яті, трансформуючи відповідним чином національну свідомість. У подальшому в процесі реалізації меморіальної функції бібліотека приступає до збереження створених бібліотечно-інформаційних продуктів, а разом із цим – і сформованого навколо них дискурсу та їх наступної трансляції від покоління до покоління, впливаючи, таким чином на відтворення специфічного концепту національної свідомості.

Просування дискурсу «Другої світової війни» та участі в ній України загалом займає помітне місце в соціокультурній діяльності вітчизняних національних бібліотек, хоча увага до цієї теми з боку різних бібліотечних установ неоднакова. 2015 року провідними національними бібліотеками України було проведено 23 заходи, присвячених проблематиці Другої світової та участі в ній українців. Майже половину з них – 11 – було підготовлено і проведено Одеською національною науковою бібліотекою ім. М. Горького (ОННБ). Для порівняння: у 2014 році таких заходів було 23, 14 з них було підготовлено і проведено Національною історичною бібліотекою України (НІБУ).

Національна історична бібліотека України (НІБУ) та Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького (ОННБ) систематично – з року в рік – готують цілу низку тематичних бібліотечних заходів, присвячених окремим аспектам тих трагічних подій, водночас Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Львівською національною науковою бібліотекою України імені В. Стефаника (ЛННБ) уваги цій тематиці приділяється набагато менше.

Так, відповідно до інформації веб-сайту ЛННБ, за час з 2008 по 2015 роки у бібліотеці відбулося усього два заходи з проблематики Другої світової війни: виставка, присвячена Олені Телізі – видатній поетесі та громадській діячці (4.08.2011), яку, як відомо, було ув'язнено 9 лютого 1942 року гестапо як члена активу групи Опору в Києві і 21 лютого страчено в Бабиному Яру, та книжково-ілюстративна виставка «Остарбайтери: до 70-х роковин початку насильного вивезення мирного населення з території окупованої України на примусові роботи до Німеччини в роки Другої світової війни» (4.12.2012), присвячена подіям, пов'язаним з масовим насильним вивезенням мирного населення з території окупованої України на примусові роботи до Німеччини та трагічні наслідки цього для українського народу.

Аналіз виставкової діяльності НБУВ за матеріалами веб-сайту бібліотеки виявив інформацію лише про одну – 2015 року – виставку, присвячену подіям Другої світової: до 70-річчя Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні Відділ газетних фондів НБУВ підготував виставку «Воєнні газети (1941–1945 рр.) у фондах газетного відділу НБУВ» .

Що стосується Національної парламентської бібліотеки України, то тематика Другої світової війни систематично знаходить відображення в середньому в двох-чотирьох бібліотечних заходах на рік.

Аналіз контенту веб-сайтів національних бібліотек України засвідчив, що до 2015 року, коли відбулося ухвалення Верховною Радою України Закону «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» і офіційно визнаною в Україні назвою тих подій стала «Друга світова війна», у соціокультурному дискурсі вітчизняних національних бібліотек зустрічались обидва терміни – і «Друга світова війна» і «Велика Вітчизняна війна», залежно від політики самої бібліотеки та розуміння тих подій бібліотечними працівниками. Наприклад, в повідомленнях, розміщених на сайтах Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ) та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) у 2014 році, Національної історичної бібліотеки України (НІБУ) – у 2013 році участь українського народу у подіях тих часів розглядається саме в рамках Великої Вітчизняної війни як складової Другої світової.

З іншого боку ОННБ в інформуванні про заходи, присвячені участі України у війні, переважно дотримується дискурсу «Другої світової» . Термін «Велика вітчизняна війна» використовувався бібліотекою не активно, або в прив'язці до ветеранів, назв та змісту документів – наприклад, ветерани Великої Вітчизняної війни, тема Великої Вітчизняної війни у творчості письменників та науковців.

При цьому варте уваги обрання співробітниками ОННБ нейтральних, консенсусних назв заходів – «Солдати Перемоги», «Закарбовано у серці», «Героїчна Одеса», «А завтра була війна…», «Листи з фронту» тощо – за допомогою яких вдається мінімізувати використання як терміну «Друга світова», так і терміну «Велика вітчизняна», і які не викликають заперечення в користувачів. Слід, також, позитивно відзначити традиційно виважений підхід працівників бібліотеки до змістовного наповнення підготовлених бібліотекою виставок, які спрямовані на ознайомлення користувачів з дискусійними і маловідомими аспектами проблеми, висвітлення подій війни крізь долі її учасників, формування уявлення про трагічне і героїчне у війні.

Загалом, проведений аналіз контенту веб-сайтів провідних національних бібліі-

отек України дає підстави для висновку про те, що їх соціокультурний дискурс з проблематики Другої світової війни відрізняється виваженістю і збалансованістю. У відповідних тематичних бібліотечних заходах і продуктах – і не лише 2015 року, а і попередніх років – переважно, Друга світова війна розглядається саме як трагедія, яку український народ змушений був пережити внаслідок політики нацистської Німеччини та СРСР, акцентується неоднозначність наукових оцінок тих подій в різні часи, складність та суперечливість теми, звертається увага на те, що війна охопила всі регіони сучасної України, робиться наголос на особистісному або індивідуальному вимірі війни шляхом висвітлення подій того часу крізь призму доль окремих людей.

В основі обережного і збалансованого розкриття тематики Другої світової національними бібліотеками України – високий науковий рівень бібліотечних фахівців та розуміння ними неоднозначності оцінок тих подій у громадській думці, зокрема і внаслідок тривалих політичних спекуляцій на цій темі, прагнення не акцентувати й не посилювати зайвий раз наявні суспільні розбіжності, а сприяти їх подоланню через надання доступу користувачам до комплексу різноманітних за своїм характером джерел, що розкривають усю суперечливість перебігу війни для українського народу.

О. А. Грищук

ЛУНДСЬКІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЯК ДОРОГОВКАЗ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВНОЦІННОЇ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ЕТНІЧНИХ АКТОРІВ

Проблема політичної участі є багатогранним явищем яке потребує додаткового аналізу з точки зору реалізації участі етнічними акторами. Етнічні спільноти через свою недостатню чисельність та компактне проживання в багатьох випадках не можуть забезпечити пряме потрапляння своїх представників до органів державної влади. Саме тому актуальною постає проблема забезпечення можливості ефективної політичної участі етнічними акторами.

Основним формотворчим чинником інтеракції є етнополітична поведінка. Політина участь є є однією з центральних категорій, яку використовують для пояснення логіки політиного процесув умовах як стабільних так і перехідних систем [2, с. 82].

Основні форми політичної діяльності національних меншин, зокрема, політична інституалізація (створення політичних рухів та партій, членство в міжнародних організаціях, створеня міжнаціональних інституцій); делегування національними меншинами своїх повноважень політичним партіям [3, с. 3].

Лундські рекомендації є одним з багатьох міжнародних документів які містять ефективні положення для забезпечення основних форм участі етнічними акторами.

Проблеми політичної участі знаходяться у полі зору таких українських вчених, серед них насамперед слід згадати роботи В.Бортнікова, І.Монолатія, Н.Ротар, та ін.

Лундські рекомендації були прийняті в вересні 1999 року в університеті міста Лунд що Знаходиться у Швеціїю Осноною проблемою якої стосуються дані рекомендації є участь національних меншин у суспільно-політичному житті. В концептуальному аспекті даний міжнародний документ побудований за трьома основними напрямками: 1) участь у прийнятті рішень; 2) самоврядування у деяких питаннях місцевого або внутрішнього характеру; 3) засоби, що дозволяють гарантувати ефективні форми участі.

Лундські рекомендації пропонують закріплення положень, відповідно до яких держава повинна забезпечити меншинам доступ до реальних важелів впливу на рівні центральної влади, а за потреби забезпечити й спеціальні механізми. Ці механізми можуть включати: спеціальні форми представництва національних меншин; закріплення за національними меншинами офіційної або неофіційної квоти

місць у Кабінеті Міністрів; забезпечення інтересів меншин, наприклад, шляхом введення посад, компетенція яких дозволяє справляти вплив на врегулювання справ національних меншин; ужиття спеціальних заходів для залучення представників національних меншин до роботи в державних органах.

Зокрема, пункт 19 уже згаданих рекомендацій стверджує, що в усіх демократичних суспільствах існують механізми державного управління на різних територіальних рівнях. Досвід, накопичений в Європі та поза її межами, свідчить про доцільність передачі деяких повноважень законодавчої і виконавчої влади з центрального рівня на регіональний, що не повинне обмежуватися простою децентралізацією державного апарата і розосередженням його функцій від столиці до регіональних або місцевих підрозділів. У світлі принципу субсидіарності, державам варто позитивно розглядати можливість такого територіального делегування повноважень, включно із конкретними функціями самоврядування, надто у випадках, коли це розширювало б можливості меншин із самостійного вирішення питань, що їх стосуються [1, с. 8].

Ефективна участь у процесах прийняття рішень, особливо тих, що зачіпають інтереси меншин, є неодмінною умовою для повноцінної реалізації прав людини. Залучення національних меншин у діяльність представницьких органів не завжди означає можливость їхньої ефективної участі у політичному житті, тому поруч з виборчими правилами, які б сприяли забезпеченню прав меншин, слід враховувати наявність інших механізмів інкорпорації меншин у систему управління та ухвалення рішень [4, с. 184].

За умови компактного проживання меншин, їх представництво може бути забезпечене шляхом створення одномандатного округу. Межі виборчих округів повинні встановлюватись таким чином, щоб це відповідало інтересам справедливого представництва національних меншин.

Отже, інституційне забезпечення різноманіття форм політичної участі є важливим аспектом життєдіяльності багатонаціональних держав. Основні ж положення даного документу не є визначальними для національних законодавств. За умови, коли політико-правова база держави буде відповідати даним рекомендаціям, то є висока ймовірність того, що етнічні протиріччя будуть мінімізовані, а захист прав етнічними акторами буде реалізований в повному обсязі, відповідно до зростаючих потреб етнічних акторів в участі в політичному процесі.

Зокрема. положення Лундських рекомендацій з питань організації сучасного виборчого процесу потребують відмови від прийнятого в Україні принципу недопущення розбудови політичних партій за етнічною ознакою, позаяк ними передбачено впровадження якісно іншого підходу – свободи утворення політичних партій, які об'єднують громадян саме за ознаками їх належності до конкретної етнічної спільноти.

Таким чином відповідні рекомендації доцільно враховувати при формуванні механізмів реалізації прав меншин на політичну участь в реформуванні виборчого законодавства з метою забезпечення дієвого представництва національних меншин в політичних інститутах.

Список використаних джерел

1.Лундские рекомендации об зффективном участии национальных меньшинствв общественно политической жизни с пояснительными примечаниями [Текст]. — Гаага:[б. и.], 1999. - С. 10-12. 2.Монолатій І. Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини: монографія/ І. Монолатій.- Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2012. - 430 с. ***3.****Національні меншини у політичному житті України/автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Г.І. Луцишин; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2002. — 20 с. 4.Равлик І. О. Участь національних меншин у суспільно-політичному житті: Лундські рекомендації та українська практика/ І. О. Равлик, У. Ю. Гев'юк //Молодий вчений.- 2014.- № 6(2).- С. 180-184.- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/****molv****_2014_6(2)__49.*

О. В. Білокінь, В. В. Дзима

КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОСТІР ТАРАСОВОЇ ГОРИ

Унікальним семіотичним простором, що поєднав соціальні, національні, культурні чинники комунікації, вже понад півтора століття є місце вічного спочинку Т. Г. Шевченка – Тарасова (Чернеча) гора, яка стала одним із національних центрів єднання, знаковим місцем пам'яті. Адже, як свідчать записи до книг вражень відвідувачів Шевченкової могили, «*він і по смерті не перестає бути гарячим учасником у долі відданої йому нації, для якої ім'я Тараса Шевченка залишається назавжди символом національного об'єднання... 27.07.1908»* [тут і далі: 2]. Шанувальники поета не лише стверджують, що «*у важкий час для молодої незалежної України духовну силу можна отримати тут, у цьому найсвятішому для українців місці. Солошенко І. М. 11.09.2005*», а й аксіологічно мотивують відвідання Тарасової гори – «*в роки зневіри та масової переоцінки цінностей <...> це припадання до цілющого джерела правди. В. Алексєєв. 21.09.1997*» .

Звертаючись до поета, люди покликаються на нього як на символ правди («*Тарасе, ридный батьку!... тилька одынъ на нашій земли душа правдыва. 10.09.1897. Ф. Ковтунъ*»), до того ж, непроминальний, непідвладний часу і кон'юнктурі («*Яка влада д'нам не приходила, а він си завше межи нас. 6.07.1965*»), втілення совісті (*«Шевченко – це діючий вулкан нашої совісті. Д. Горецький. 29.06.1969»*). У березні 2016 року С. І. Бранатко з Буковини пише: «*Тарасе! Ти був із нами завжди у лиху годину, боровся на Майданах 2004 р., під час Революції Гідності. Допоможи нам здолати, надіємося, останній дев'ятий вал агресії, щоб Україна зажила* ***вільно****, квітуче в* ***сім'ї братній європейських народів****!*» .

Книги вражень – цей своєрідний «канал комунікації» (Ф. Бацевич), «арену зустрічі думок» (М. Бахтін) – було започатковано в першому народному музеї Шевченка, «Тарасовій світлиці», ще наприкінці 19 ст.

Однією з комунікативних стратегій цього дискурсу є активна діалогічна взаємодія з поетовими текстами: «*Мій рідний батьку, твої вогненні слова, думки і надії ще не здійснились…* ***іще кайданами міняються, правдою торгують.*** *Мешканка Золотоноші. 13.06.1927*» . Автори записів часто звертаються до поетових рядків через цитування, ремінісценції, алюзії, адже «осмислення національно-культурних цінностей через Шевченкове слово – показовий суспільно-світоглядний художньо-естетичний процес» [1, 280]. При цьому «освоєне чуже слово» (М. Бахтін), «прецедентні тексти» (Ю. Караулов), «мовно-естетичні знаки культури» (С. Я. Єрмоленко) сприяють пізнанню світу і себе в ньому, невпинному діалогу з буттям.

Саме такий діалог ведеться відвідувачами Шевченкової могили, які приходять до національної святині пошанувати Кобзаря, на сповідь, на пораду*(«А порада твоя, батьку, мені нужна, нужна дуже, бо не маю більш ні в кого ту пораду попитать... В. Сумний. 23.05.1926*»), для того, щоб набратися «*енергетичної духовної сили українського народу*» (О. Ілюк. 30.04.2001), виявляючи тим самим відчуття ідентичності, причетності до духовної спадщини, потребу «постійної актуалізації «золотого фонду» культури, коли кожна епоха відкриває в інваріантних, наскрізних утвореннях духу нові і нові смислові звершення» [3, 509].

Апеляція до Шевченкових текстів має конвенційний характер, адже цитовані рядки, актуальні в когнітивному й комунікативному плані, добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, містять національні культурні коди, ціннісні орієнтири. Так, у записі «*Прокиньтеся ж, діти!.. «****Заплакана мати****» вже кличе всіх вас... 11.8.1907*» представники спільноти можуть відчитати посилання до твору, зрозуміти, що «заплакана мати» – це Україна, а зміни залежатимуть і від кожного: «***Рідна мати усміхнеться, заплакана****, коли ми* ***обнімемось****, як діти одної матері... Піднесення культурности, добробуту, свідомости буде початком виконання заповітів борця за волю України. 13.08.1926*» .

Вислови Шевченка стають аргументами в діалозі: «*Не треба в Україні сіяти «**великих слів велику силу**», а практично дати можливість буйно розцвітати національній свідомости. 12.06.1925*» ; «*Трохи збулось батьку те, про що ти писав: **приспали її, приспали гаспиди, та й збудили ві сні**, якби її зовсім не знищили. Кравченко. 06.08.1925*» . Посиланням на слова Кобзаря розпочинав більшість із написаних листівок Олекса Гірник (1912-1978), а потім розсіяв їх по Тарасовій горі перед самоспаленням в ім'я відродження України: «***Своя хата – своя держава.** Так розуміє Шевченко, так ми розуміємо. Для поневоленого народу самостійна незалежна держава необхідна*» [5, 485]. Про силу впливу і потребу поетового слова йдеться і в записі до книги вражень 3 травня 2015 року учасника АТО Євгена Бєляєва: «*Перебуваючи в зоні проведення АТО, я часто бачив, як наші воїни після повернення з бою брали до рук «Кобзар» і читали»* . Автор розмірковує про суспільне підгрунтя ролі цієї книги, підкреслюючи: *«Сьогодні «Кобзар» надихає нас до перемоги над російським агресором. Завтра без України не буде! Разом переможемо!*» .

Характерним для відвідувачів є також підсилення експресії, сили власних текстів використанням, за Ю. Карауловим, «готових інтелектуально-емоційних блоків» . Наприклад, по діагоналі сторінки через висловлення (23.04.1925) ідеологічно-загостреного змісту дописано: *«**Брешеш, людоморе**!»* . Записи, в яких відвідувачі відстоюють традиції, культуру, довкілля Тарасової гори, протестують проти наруги над національними цінностями, – раз у раз спалахують емоційною напругою: ***«Схаменіться! Будьте люде!» ; «Борітеся – поборете!»**,* переймаючи експресивний ореол Шевченкових рядків: «*Піднялися на Святу Гору вшанувати тебе, Тарасе, і прозвітувати: «**Ми боремося! Ми поборемо!** О. Скорина, м. Канів. 24.08.2014*» .

Вибір Шевченкових крилатих рядків маркує світоглядні пріоритети особистості, фіксує духовний досвід людини у культурному середовищі, визнання його цінностей, ідей, традицій, ототожнення себе з культурними зразками: «*Опікунчий Генію Вкраїни! З Галицької волості прибули ми віддати тобі глибоку честь і поклін. За те, що Ти приспалу душу народу нашого збудив і правду нову возвістив: **хто ми і чиї ми діти!** Твоє між нами і слово Твоє вогненне хай додає нам віри й сили нині і назавжди. Петро Васильчик. 22.07.1968*» .

У процесі продукування тексту, так і при його сприйнятті й розумінні тексти записів вступають у діалог з семіосферою й універсумом. За Ю. Лотманом, «утворення, що складається з адресанта, адресата і єдиного каналу, що їх поєднує, ще не буде діяти», «для цього воно має бути занурене в семіотичний простір» [4, 250].

Сьогодні до складу Шевченківського національного заповідника входять (як ключові знаки семіотичного простору) пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, археології, об'єкти, що становлять історичну і культурну цінність, органічно пов'язані з Шевченковою могилою в один меморіальний комплекс. Найбільш знаковими є: могила Т. Г. Шевченка (1861 р.) з пам'ятником на ній (1939 р., скульптор М. Г. Манізер); будинок музею Т. Шевченка (1939 рр., арх. В. Г. Кричевський, П. Ф. Костирко); могила доглядача Шевченківського меморіалу І. О. Ядловського (1933 р.); Багатошарове городище «Пилипенкова гора» ; перший народний музей Т. Г. Шевченка – «Тарасова світлиця» (1884 р.; відтворено 1989–1991 рр.) та знаки пошанування новітньої історії. Так, 2009 року на Тарасовій горі, неподалік могили Кобзаря, було встановлено пам'ятний знак українському патріоту, Герою України Олексі Гірнику на місці його самоспалення 21 січня 1978 р. як протесту проти русифікації України (скульптор А. Балог), біля Тарасової гори встановлено пам'ятний знак Івану Підкові та відроджено козацьку церкву Покрови Пресвятої Богородиці 18 ст.

Кожен період історії, кожне покоління, події та особистості вносять зміни в образ Шевченківського меморіалу. Восени 2011 року після широкого обговорення

під час реставрації могили поета до епітафії із Шевченковими словами ***«Свою Україну любіть…»*** внесли барельєфне зображення хреста (лиття), який увінчував поховання з 1884 по 1923 рік. Нині розпочато повернення музею Шевченка національного колориту, оновлення експозиції, що зустрічає схвальні відгуки відвідувачів.

Відчуття духовного простору національної святині – Тарасової гори з меморіальними комплексами та довкіллям – спонукає до високого регістру комунікації. Як зазначив М. Ткач, *«Нас порятує, як і у всі часи, живе Слово, народна пісня, обрядовість. Слово нам укріпив Тарас – в ньому вся інформація. Тож ідімо до Тараса щодень. Це значить – ідімо до себе, до свого роду, до першоджерел буття. 25.03.1991»* . Історія Тарасової (Чернечої) гори, повнокровно відображена у комунікативному просторі книг вражень, переконує, що відродження історичної пам'яті нашого народу, втілене, зокрема, в знаках національної святині та її довкілля, у формуванні семіотично маркованого культурного ландшафту, – відображає ціннісні пріоритети народу, вектори духовного розвитку.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд : Наукове видання : Монографія. – К. : НДІУ, 2007. – 444 с. 2. Книги вражень відвідувачів могили Тараса Шевченка. За 1897-1916 рр. зберігаються в ЦНБ НАН України, з 1917 р. – у фондах Шевченківського національного заповідника. 3.Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 718 с. 4.Лотман Ю. Семиосфера. – С.-Петербург : Искусство СПб, 2000. – 704 с. 5.Тарахан-Береза З. Святиня : Науково-документальний літопис Тарасової гори. – К. : Родовід, 1998. – 543 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Айтов Спартак Шалвович, к.іст.н., доцент кафедри філософії та соціології Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна

Алексєєва Оксана Радиславівна, к.пед.н, старший викладач кафедри педагогіки Інституту педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Амельченко Олександр Євгенійович, к.филос.н., доц.., доцент кафедри філософії і політології Національної металургійної академії України.

Артмеладзе Давид Тарієлович, студент Дніпродзержинського державного технічного університету.

Артеменко Андрій Павлович, д.філос.н., проф.., професор кафедри філософії та соціології Національного фармацевтичного університету.

Афоніна Євгенія Вікторівна, аспірант, методист центру національного виховання Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Бабічева Олена Сергіївна, к.іст.н., доц., доцент кафедри філософії та історії України Дніпродзержинського державного технічного університету.

Байєр Оксана Олександрівна, к.психол.н., доцент кафедри психології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Балдинюк Олена Дмитрівна, к.пед.н., доц., доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету ім. П.Тичини.

Баштанник Оксана Віталіївна, к.політ.н., старший викладач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Баратинська Анастасія Володимирівна, викладач кафедри загальної та медичної психології, ДНУ ім. О.Гончара.

Баришева Марина Миколаївна, вчитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 88.

Безлуцька Олена Петрівна, к.іст.н., доц., доцент кафедри гуманітарних дисциплін Херсонської державної морської академії.

Бельмас Олексій Валерійович, магістр кафедри соціології Дніпродзержинського державного технічного університету.

Більчук Валентина Сидорівна, к.хім.н., доцент кафедри загальної та клінічної фармації ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»**.**

Білокінь Ольга Всеволодівна, вчений секретар Шевченківського національного заповіднику.

Білополий Віктор Васильович, к.іст.н., доц., завідувач кафедри філософії та політології Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».

Бобіна Олег Валерійович, к.політ.н., доц., зав. кафедри соціально-гуманітарних дисциплін.Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова.

Больбот Юрій Кононович, д.мед.н., проф., завідувач кафедри педіатрії 3 та неонатології Дніпропетровської медичної академії України.

Бокоч Вікторія Михайлівна, к.політ.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин Ужгородського національного університету.

Бондар Юрій Володимирович, к.політ.н., доц., докторант Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Бондарева Оксана Олександрівна, к.мед.н., асистент кафедри ендокринології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Браткова Галина Миколаївна, методист навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Бурмага Володимир Петрович, к.іст.н., доц., завідувач кафедри східноєвропейської історії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Бутенко Людмила Леонідівна, к.пед.н., доц., доцент кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Ванєєва Юлія Андріївна, випускниця гуманітарного факультету Національної металургійної академії України.

Василевська Ірина Василівна, к. мед.н., доц., доцент кафедри сімейної медицини ФПО Дніпропетровської медичної академії України.

Васильченко Олена Іванівна, викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету.

Ваховський Максим Леонідович, к.пед.н, доц., докторант Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Вербова Юлія Володимирівна, здобувач кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, заступник директора з виховної роботи Полтавського нафтового геологорозвідувального технікуму Полтавського національного технічного університету імені Ю.Кондратюка.

Вінівіт'єва Вероніка Сергіївна, вчитель географії та біології Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 31.

Віцько Олена Вікторівна, к.соціол.н., старший викладач кафедри філософії, українознавства та політології Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків.

Висоцька Ольга Євгенівна, д.філос.н., доц.., декан факультету відкритої освіти та стажування, професор кафедри філософії освіти КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

Ворона Алла Сергіївна, вчитель англійської мови Криворізького природничо-наукового ліцею.

Воронежський Кирило Володимирович, аспірант відділу проблем національної безпеки Київського національного інституту стратегічних досліджень.

Вятчаніна Світлана Володимирівна, старший викладач кафедри української та іноземних мов Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Ганжуров Юрій Семенович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри організації видавничої справи, поліграфії та книгорозповсюдження Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».

Гетьманчук Петро Миколайович, к.політ.н., доц., доцент кафедри психології Львівського державного університету внутрішніх справ.

Глинчак Михайло Васильович, студент 1 курсу Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Гоменюк Оксана Олексіївна, к.пед.н., доц., декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету ім. П.Тичини.

Гонтар Дмитро Анатолійович, вчитель історії та правознавства, керівник військово-патріотичного гуртка «Навчання доблесті і слави» Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №109.

Гончарук Валентина Анатоліївна, к.пед.н., доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Горяна Світлана Євгеніївна, заступник директора з навчально-виховної роботи Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 88.

Гранчак Тетяна Юріївна, д-р наук із соціальних комунікацій, с. н. с., зав.відділу політологічного аналізу Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

Гринчишин Надія Ігорівна, к.філос. н., доц., науковий співробітник Наукового відділу періодичних видань імені Мар'яна та Іванни Коців Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника.

Грищук Олег Анатолійович, аспірант кафедри політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Дашковська Світлана Валентинівна, вчитель географії Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 88.

Дзима Віта Василівна, завідувач відділу охорони пам'яток історії, культури та природи Шевченківський національний заповідник.

Домнічев Микола Володимирович, к.техн.н., доцент кафедри Рудникової аерології та охорони праці ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Єрмакова Таміла Георгіївна, к. соціол.н., доц., доцент кафедри соціології Дніпродзержинського державного технічного університету.

Зейкан Вікторія Валеріївна, магістрант Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне).

Іванова Карина Андріївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії та соціології Національного фармацевтичного університету.

Ісаєва Людмила Євгеніївна, к.хім.н., доцент кафедри теорії металургійних процесів і загальної хімії Національної металургійної академії України.

Кабанова Марина Романівна, к.філол.н., доц.., доцент кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля.

Калакура Олег Ярославович, д.політ.н., проф., провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України.

Камєнєва Оксана Михайлівна, аспірантка кафедри політології Львівського національного університету імені Івана Франка.

Кастро Родрігес Артуро Хавієр, к.філол.н., доцент кафедри романської і новогрецької філології та перекладу Київського національного лінгвістичного університету.

Кіріченко Станіслав Анатолійович, студент-політолог Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Клєбанський Євгеній Олегович, к.хім.н., доцент кафедри загальної та клінічної фармації ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Клименко Анастасія Олегівна, студентка магістратури курсу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ**.**

Клименко Олександра Олександрівна, студентка магістратури Національного гірничого університету.

Климончук Василь Йосифович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Коваленко Ольга Олександрівна, викладач кафедри англійської мови технічного спрямування №2 Національного технічного університету України «Київський Політехнічний Інститут» (м. Київ).

Ковпак Олена Сергіївна, директор ВП «Старобільський гуманітарно-педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка», аспірант.

Ковтуненко Раїса Вікторівна, к.мед.н., доц., доцент кафедри педіатрії 3 та неонатології Дніпропетровської медичної академії МОЗ України.

Комісаренко Тетяна Анатоліївна, к.техн.н., доцент кафедри Рудникової аерології та охорони праці ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Конопляник Леся Миколаївна, к.пед.н., доц., доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового Гуманітарного інституту.Національного авіаційного університету (м. Київ).

Конюша Людмила Миколаївна, вчитель біології вищої категорії роботи Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді.

Коптєва Ольга Миколаївна, здобувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені В.Винниченка, директор Кіровоградського державного будинку художньої та технічної творчості.

Кострубань Руслан Валерійович, здобувач, викладач соціально-економічних дисциплін Комунального вищого навчального закладу «Олександрійський педагогічний коледж ім. В.О. Сухомлинського».

Кострюков Сергій Володимирович, д.філос.н., доц.., професор кафедри цивільного і господарського права Державного ВНЗ «Національний гірничий університет».

Костючков Сергій Карпович, к.політ.н., доц., доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології Херсонського державного університету.

Корольова Людмила Михайлівна, здобувач кафедри початкових класів, вчитель-методист початкових класів КЗ «ЗОІППО» м. Запоріжжя, Запорізький класичний ліцей Запорізької міської ради.

Кочержук Денис Васильович, аспірант Київського національного університету культури і мистецтв.

Коцюба Максим Петрович, аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії філософського факультету Київського національного університету ім.Т.Шевченка.

Кузеванов Віталій Максимович, старший науковий співробітник Придніпровської академії будівництва і архітектури.

Курєвіна Тетяна Віталіївна, доц., к.філос.н., доцент кафедри філософії та політології Національная металургійна академія України.

Кухаренко Анна Андріївна, викладач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов Дніпропетровського університету ім. А.Нобеля.

Куц Мирослава Юріївна, аспірантка кафедри методів соціологічних досліджень Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Куцик Катерина Миколаївна, старший викладач кафедри філософії ФСП національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», факультет соціології і права.

Круть Ірина Юріївна, к.філол.н., доц., доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету.

Лазаренко Володимир Петрович, старший викладач кафедри філософії і політології Національноїа металургійної академії України.

Лапіна Вікторія Вікторівна, к. соціол.н., доц., доцент кафедри ШОЗ факультет соціальних наук та соціальних технологій Національного університетуКиєво-Могилянська академія.

Лендєл Роман Анатолійович, аспірант кафедри політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Лехолетова Марина Миколаївна, викладач кафедри анатомії і фізіології людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

Лукіян Ірина Анатолївна, аспірантка кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія».

Лук'яненко Олександра Максимівна, студентка факультету психології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (група ДС-14-1).

Луценко Олена Володимирівна, асистент кафедри іноземних мов природничих факультетів Інституту філології КНУ ім. Тараса Шевченка.

Маврін Віталій Володимирович, завідувач науково-методичного відділу комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Макара Любов Миколаївна, заступник директора з навчально-виховної роботи Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 88.

Мариновська Оксана Яківна, д.пед.н., доц.., завідувач кафедри менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Мартиненко Тетяна Юріївна, викладач Дніпродзержинського медичного училища.

Марченко Олександр Вікторович, аспірант денної форми навчання Київського університету імені Бориса Грінченка.

Мацук Захар Миколайович, головний державний інспектор ГУ «Держпраці».

Мікулець Людмила Вікторівна, к.мед.н., асистент ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», кафедра пропедевтики внутрішніх хвороб.

Мініна Ірина Сергіївна, аспірантка Одеського національного політехнічного університету.

Міськова Наталія Миколаївна, к.пед.н., доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Михалєвич Ганна Володимирівна, студентка групи ПВШ-15 магістратури за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» Державного ВНЗ «Національний гірничий університет».

Мовчан Уляна Ігорівна, старший викладач кафедри політологіїХарківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Мороз-Рекотова Леся Вікторівна, старший викладач кафедри дошкільної освіти Інституту соціально-педагогічної та корекційної освіти Бердянського державного педагогічного університету.

Мосаєв Юрій Володимирович, к. соціол.н., доц., доцент кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету.

Москалюк Михайло Федорович, к.політ.н., доц., заступник директора Інституту історії, політології і міжнародних відносин.

Московченко Анжеліка Анатоліївна, здобувач кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, викладач Полтавського університету економіки і торгівлі.

Музиченко Ірина Вікторівна, к.психол.н., науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти.

Мухіна Галина Вікторівна., к.пед.н., доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України.

Нагнибіда Ольга Олександрівна, аспірант кафедри всесвітньої історії історичного факультету Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Наумкіна Світлана Михайлівна, д.політ.н., проф., завідувач кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (м. Одеса).

Нестеренко Оксана Володимирівна, к.техн.н., доцент кафедри Рудникової аерології та охорони праці ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Нестеренко Сергій Володимирович, студент гр. МЕО-14-д Дніпродзержинського державного технічного університету.

Нетьосов Сергій Іванович, к.пед.н., доцент кафедри педагогіки та корекційної освіти Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Никоненко Наталія Валеріївна, к.пед.н., доц., доцент Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара**.**

Новаківська Людмила Володимирівна, к.пед.н., доц., доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Окольнича Тетяна Володимирівна, к.пед.н., доц., доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Олексенко Владислав Олександрович, аспірант Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України.

Ольховська Алла Сергіївна, к.пед.н., доц., доцент кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Опихайло Ольга Борисівна, к.психол.н., викладач кафедри педагогічної та вікової психології ДНУ ім. О. Гончара Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.

Павлятенко Оксани Володимирівни, аспірантка Національного інституту стратегічних досліджень при Президенту України.

Пацан Василь Олексійович (Євлогій, єпископ Новомосковський), кандидат богослов'я, старший викладач кафедри філософії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Піпаш Любов Іванівна, магістрантка педагогічного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Плаксіна Оксана Іванівна, к. філос. наук, доцент кафедри філософії і політології ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».

Пододіменко Інна Іванівна, к.пед.н., викладач кафедри іноземної філології, спеціаліст відділу міжнародних зв'язків та зв'язків з громадськістю Хмельницького національного університету.

Подплетня Олена Анатоліївна, д.фарм.н., проф., завідувач кафедри загальної та клінічної фармації ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Половінкіна Карина Вячеславівна, студентка Дніпродзержинського державного технічного університету.

Прокоп'єва Ганна Вадимівна, вчитель-логопед Комунального комбінованого дошкільного навчального закладу №3 м. Кривий Ріг.

Прохоров Александр Васильевич, к.пед.н., доц., научный сотрудник Научно-образовательного центра гуманитарной инноватики Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина».

Роман Сергій Володимирович, д.пед.н., доц., професор кафедри лабораторної діагностики, хімії та біохімії ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Романова Наталя Сергіївна, к.техн.н., доцент кафедри термічної обробки металів Національної металургійної академії України.

Руденко Станіслав Григорович, к.іст.н., доц., доцент кафедри українознавства Державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».

Рудень Денис Миколайович, аспірант Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова.

Савойська Світлана Василівна, доцент Київського національного університету будівництва і архітектури, професор Міжнародної кадрової академії.

Савош Галина Петрівна, к.соціол.н., доцент кафедри філософії та політології Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Савченко Тетяна Олександрівна, асистент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології Херсонського державного університету, аспірант кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету.

Сагалаєва Наталія Вадимівна, завідувач навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Сахнік Олена Володимирівна, к.психол. н., перший заступник начальника училища – начальник навчального відділу Хмельницьке училище підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України.

Сачава Ніна Михайлівна, учитель філософії, основ здоров'я, заступник директора з навчально-виховної роботи КЗ НВК «Загальноосвітній заклад І-ІІ ступенів, академічний ліцей № 15 м. Дніпродзержинська» Дніпропетровської області.

Сафонов Володимир Васильович, к.т.н., проф.., завідувач відділення підвищення кваліфікації ІБФО ПДАБта.

Северинюк Тетяна Олександрівна, приват-доцент, старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету.

Сергеєва Валентина Федорівна, к.пед.н., доцент кафедри педагогіки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк).

Сидоренко Світлана Василівна, к.філос.н., старший викладач Запорізького державного медичного університету.

Синельна Аліна Ігорівна, студентка гр. МБ-14-д Дніпродзержинського державного технічного університету.

Сойчук Руслана Леонідівна, к.пед.н., доц., докторант лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України м. Київ.

Співак Марина Вікторівна, к.юрид. н., старший викладач Національної академії внутрішніх справ.

Страшко Ірина Володимирівна, старший викладач кафедри романо-германської філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Тарабасова Любов Гаврилівна, к.філос.н., доц., доцент кафедри дошкільної та початкової освіти КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Тараненко Юрій Карлович, д. техн.н., проф.., професор кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля.

Ткаченко Світлана Володимирівна, ст. викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету.

Тимченко Михайло Михайлович, аспірант кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Тищенко Ірина Валентинівна, к.мед.н., доцент кафедри ендокринології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Тодорцева Юлія Вікторівна, к.пед.н., доцент кафедри соціальної роботи і кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету.

Толстікова Олена Олександрівна, к.мед.н., доц.., доцент кафедри педіатрії 3 та неонатології Дніпропетровської медичної академії МОЗ України.

Томашова Марина Сергіївна, вчитель зарубіжної літератури Криворізькоъ загальноосвітньоъ школи І-ІІІ ступенів № 31.

Угрин Леся Ярославівна, кандидат політичних наук, доцент, докторант кафедри теорії та історії політичної науки філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Устименко Єлизавета Євгенівна, заступник директора з навчально-виховної роботи Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 31.

Фабрика Алла Анатоліївна, к.соц.н., доцент кафедри філософії та політології Кіровоградського державного педагогічного університету імені В.Винниченка.

Фасоля Олег Іванович, директор департаменту освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

Філоненко Оксана Володимирівна, к.пед.н., доц., доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Фоменко Ірина Анатоліївна, магістр за спеціальністю «Педагогіка вищої школи», старший викладач кафедри інженерної педагогіки Національної металургійної академії України.

Хмельникова Людмила Іванівна, к.хім.н., доцент кафедри загальної та клінічної фармації ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Ходак Валерія Леонідівна, к.філос.н., доц., доцент кафедри гуманітарних дисциплін Нікопольського факультету НУ «Одеська юридична академія».

Хом'як Ольга Анатоліївна, к.пед.н., доц., доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне).

Хорсева Людмила Юріївна, к.ф.-м.н, доц.., доцент кафедри вищої математики Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Хромова Ольга Ігорівна, к.філос.н., доц., доцент кафедри суспільних і гуманітарних наук Державного економіко-технологічного університету транспорту (м. Київ).

Царьова Ірина Валеріївна, к.філол.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Червінка Ірина Миколаївна, к. політ.н., асистент кафедри політології та міжнародних відносин НУ «Львівська політехніка».

Черновол Надія Миколаївна, к.пед.н., доцент кафедри міжнародної інформації НУ «Львівська політехніка».

Черняк Дарина Сергіївна, к.соціол. н., доц., доцент кафедри філософії, політології та українознавства Київського національного університету технологій та дизайну.

Четверик-Бурчак Аліна Григорівна, к.психол.н., викладач кафедри педагогічної та вікової психології Дніпропетровського національного університету імені О.Гончара, факультет психології.

Черняк Наталія Олександрівна, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов Дніпропетровського університету ім. А.Нобеля.

Чиркіна Аліна Олегівна, студентка факультету психології ДНУ ім. О.Гончара.

Чумак Лариса Олександрівна, к.т.н, доц., доцент кафедри вищої математики Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Чуменко Вікторія Романівна, студентка магістратури кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету.

Чухрієнко Неонілла Дмитрівна, д. мед.н., проф., професор, кафедри сімейної медицини ФПО Дніпропетровської медичної академії України.

Шабанова Юлія Олександрівна, д. філос.н., проф.., завідувач кафедри філософії і педагогіки Державного ВНЗ «Національний гірничий університет».

Шаповалов Андрій Сергійович, магістр соціології, аспірант кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.

Шаповалова Ірина Василівна, к.філос.н., доц., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв).

Швагер Наталя Юріївна, д.техн.н., професор кафедри Рудникової аерології та охорони праці ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Швець Оксана Вікторівна, асистента кафедри педагогіки вищої школи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка.

Шевелуха Марія Олександрівна, студентка Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Шевченко Андрій Васильович, заступник начальника академії з тилу – начальник тилу Військової академії (м. Одеса).

Шевченко Венера Надирівна, к.мед.н., президент громадської організації «ДАСИД».

Шевчишена Оксана Володимирівна, к. психол.н., старший викладач кафедри педагогіки та психології Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Шитов Сергій Ігорович, к.філос.н., доцент кафедри філософії та соціології Національного фармацевтичного університету м. Харкова (НФаУ).

Шмалій Людмила Іванівна, викладач права Вінницького торговельно-економічного коледжу Київського Національного торговельно-економічного університету.

Шморгун Олександра Олександрівна, к.філос. н., старший науковий співробітник Центру гуманітарної освіти НАН України, м.Київ.

Шокало Юлія Миколаївна, к.іст.н., доцент кафедри всесвітньої історії та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.

Шостак Віктор Михайлович, к.іст.н., доц., доцент кафедри культурології та менеджменту соціокультурної діяльності Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки.

Шумілова Ірина Федорівна, к.пед.н., доц., доцент кафедри педагогіки вищої школи, управління навчальним закладом та методики виладання суспільствознавчих дисциплін, Бердянський державний педагогічний університет.

Яворська Євгенія Феліксівна, аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ярмак Ірина Анатоліївна, директор Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 88.

Ячний Андрій Михайлович, к. соціол.н., доц., доцент кафедри соціології Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара.

Яшина Олена Миколаївна, старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я КВНЗ «Дніпроропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

ЗМІСТ

***СЕКЦІЯ І.* СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ** 3
Наумкіна С. М. Основні концептуальні підходи щодо дестабілізації соціально-політичного порядку у суспільстві 3
Москалюк М. Ф. Інститут президентства в Україні: неформальні аспекти функціонування 5
Мосаєв Ю.В. Соціально-економічні та соціально-політичні аспекти розвитку світового спорту крізь призму результатів чемпіонату світу з футболу 1974 року 7
Балдинюк О. Д. Соціальний захист населення як одна з ключових категорій соціальної політики 8
Білополий В.В., Руденко С.Г. Новітня Україна: здобутки та прорахунки 10
Бокоч В.М. Вплив політичних чинників на релігійну ситуацію в окупованому Криму 13
Воронежський К.В. Особливості сучасного антикорупційного процесу в Україні 15
Гетьманчук П.М. Психологічний відбір працівників МВС як складова підготовки до служби поліцейського-комунікатора 17
Глинчак М.В. Соціалізаційний процес людини в умовах війни в Україні 20
Єрмакова Т. Г. Специфічні риси регіоналізації освіти в сучасному українському суспільстві 22
Кіріченко С. А. Ідеологічні позиції сучасних парламентських партій України 24
Калакура О.Я. Етнополітична складова сучасного культурно-освітнього розвитку Галичини 26
Кузеванов В.М. Исторические, цивилизационные и религиеведческие маркеры украинского политпрогноза на 2016-2036 годы 29
Климончук В.Й. Інституційна форма політичних свобод: принципи здійснення та реалізації. 31
Кожухаренко Л. В. Роль волонтерства в становленні громадянського суспільства в Україні 34
Лапіна В.В. Конфліктогенні чинники соціальної напруженості в суспільстві споживання. 36
Лендєл Р.А. Етнічні протиріччя в сучасній Україні: проблема русинства на прикладі Закарпатської області 38
Лукіян І.А. Виміри глобалізаційних процессів на пострадянському просторі . 39
Мовчан У.І. Чи сприяє коаліційний президенціалізм демократичному транзиту (український контекст)?. 41
Музиченко І.В. Робота психолога при соціально-психологічній адаптації вимушених переселенців. 43
Павлятенко О.В. Сепаратизм як інструмент «гібридної війни». 45
Рудень Д.М. Місце сучасних лівих сил України в європейському лівому русі 47
Олексенко В.О. Оптимізація виборчої системи у контексті стабілізації політичної системи України. 49
Северинюк Т.О. Внутрішньо переміщені особи з інвалідністю як об’єкт соціологічного аналізу. 51
Угрин Л.Я. Ідентичність як чинник політичного розвитку українського суспільства 52
Співак М.В. Курс на здоров’язбереження 54

Устименко Є.Є. Організаційно-методичні умови впровадження інклюзивної освіти з метою соціалізації учнів з особливими освітніми потребами 56
Черновол Н. М., Червінка І. М. Онлайн-радикалізація та її вплив на поширення екстремізму 58
Шмалій Л.І. *З*асоби масової інформації як критерій оцінки становлення громадянського суспільства. 60
Шокало Ю.М. Нелегальна міграція як реальна загроза національній безпеці України. 62
Шостак В.М. Соціо-політичні особливості сучасного українського суспільства 64
Яворська Є.Ф. Модифікації індустріалізму в умовах культурної дисперсії сучасних суспільств 66
СЕКЦІЯ ІІ. **АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ** 68
Бобіна О.В. Нові ідеологічні підстави національної соціо-гуманітарної дидактики і путінська війна проти України 68
Кострюков С.В. Формування демократичних цінностей студентів у ході навчально-виховного процесу 70
Ячний А.М. Управління як об’єкт наукового аналізу. 72
Роман С. В. Еколого-гуманістичне спрямування змісту шкільної хімічної освіти 74
Бабічева О.С., Синельна А.І. Екологія - глобальна проблема сучасного світу 77
Новаківська Л. В. Актуальні проблеми професійної підготовки вчителя-словесника 79
Черняк Д.С. Оцінка дистанційного навчання студентами. 80
Луценко О.В. Соціально-педагогічні детермінанти підготовки майбутніх офіцерів національної гвардії України 82
Алексєєва О.Р. Соціалізація особистості в регіональному полікультурному середовищі. 84
Коптєва О. М. Розвиток особистісно-професійних якостей учнів професійно-технічних навчальних закладів. 86
Бондарева О.О., Тищенко І.В. Можливості методу анкетування в оцінюванні змін особистості студента вишу. 89
Баратинська А.В., Чиркіна А.О. Статево-рольові особливості поведінки в конфліктних ситуаціях 91
Шаповалов А. С. Оценка дигитал-компетентности как составляющей профессиональной компетентности будущих специалистов 93
Хмельникова Л.І., Більчук В.С., Клебанський Є.О. Інтенсифікація процесу навчання при викдаданні хімічних дисциплін майбутнім провізорам. 95
Четверик-Бурчак А.Г. Емоційний інтелект як чинник життєвого успіху людини. 97
Безлуцька О. П. Деякі аспекти викладання дисципліни «менеджмент морських ресурсів» в умовах впровадження компетентнісного підходу. 99
Швагер Н.Ю., Домнічев М.В., Нестеренко О.В., Комісаренко Т. А. Підготовка студентів з охорони праці. 102
Михалєвич Г.В., Шабанова Ю.О. Формування особистісно-орієнтованого підходу в процесі фахової підготовки студентів консерваторії. 105
Strashko I.V. Itunes U in Ukrainian Realities: Educational Assumptions 106
Мікулець Л.В. Реалізація компетентнісного підходу у викладанні «внутрішньої медицини» у студентів стоматологічного факультету. 108

Васильченко О.І. Із досвіду використання мультимедійних технологій під час заняття з іноземної мови. 110
Ваховський М.Л. Всесвітня рада співтовариств з порівняльної освіти: становлення та основні завдання. 111
Нагнибіда О. О. Питання ірландського нейтралітету в процесі ратифікації Єдиного Європейського Акту. 113
Куревина Т.В. Теория постиндустриального общества как методологическая основа социальных трансформаций в Украине. 114
Швець О.В. До питання про підготовку майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності. 117
Мініна І.С. Львівський період життя та діяльності С.М.Ямпольського (1944-1956 рр.) 119
Фабрика А. А. Соціологія як навчальна дисципліна в освітньому полі України за умов сучасного суспільства. 121
Кастро Родригес А.Х. Использование национальных норм языка в процессе подготовки специалистов по испанскому языку. 123
Подплетня О. А., Хмельникова Л. І. Вдосконалення навчального процесу через стимуляцію самостійної творчої та наукової роботи провізорів 125
Куцик К.М. Філософська освіта: виклики сучасності. 126
Сергеєва В.Ф. Питання ранньої ігрової орієнтації на педагогічну професію дітей дошкільноговіку 128
Віцько О.В. Інформальна освіта в реаліях сьогодення 130
Савченко Т.О. Особливості професійно орієнтованого спілкування майбутніх соціальних педагогів 133
Ткаченко С. В. Професійно-гуманістичні якості майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін як педагогічна проблема. 135
Лук'яненко О. М., Байєр О. О. Феномен натхнення в освітній та науковій діяльності 136
Прохоров А.В. Закон фрактального саморазвития как результат эстафетного взаимодействия с феноменом академика В.И. Андреева. 138
Прокоп'єва Г.В. Актуальні проблеми ранньої діагностики і корекції відхилень мовленнєвого розвитку дітей в сучасних ДНЗ 140
Опихайло О. Б. Стилі і форми прояву гумору як показники позитивності мислення 143
Артеменко А.П., Иванова К.А. Кризис системы высшего образования: причины и варианты решения. 144
Московченко А.А. Становлення креативності студентів-менеджерів на різних етапах професійного навчання. 146
Вербова Ю.В. Особливості смислової структури і переважаючих цінностей студентів коледжу технічного профілю 149
Мацук З.М., Сафонов В.В. Деякі питання подовження терміну безпечної експлуатації магістральних газопроводів 151
Корольова Л. М. Застосування поліваріантних видів навчальної діяльності як одна з умов формування креативних здібностей молодших школярів. 153
Макара Л.М. Педагогічний такт вчителя як передумова ефективної професійної діяльності 155
Ярмак І.А. Формування комунікативної компетентності учнів під час роботи над текстом. 157

Черняк Н. А., Кухаренко А.А. Формирование мотивации самостоятельной учебной деятельности в контексте современного высшего образования в Украине 160
Taranenko Yu.K., Kabanova M.R. Teaching English to Applied Linguistics Students and Internationalization in Ukrainian Higher Education 161
Ковпак О. С. Заочна форма навчання в системі педагогічної освіти в Україні (50-80 ті рр. XX ст.) 162
Вятчаніна С.В. Формування екологічної культури у іноземних студентів. . . 165
Плаксина О.И. Феномен образования и его влияние на устойчивое развитие современного общества. 167
Шевченко А.В. Загальні підходи до розробки структурної моделі формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу 169
Міськова Н.М., Піпаш Л.І. Особливості інтегрованого підходу до уроків математики в початкових класах на сучасному етапі 171
Гончарук В. А. Актуальні проблеми українознавства в сучасному освітньому просторі 174
Бурмага В. П. Із досвіду проведення педагогічної практики студентів-істориків ДНУ імені Олеся Гончара 176
Клименко О.О., Шабанова Ю.О. Проблема субординації молодих педагогів. труднощі педагогічного спілкування 178
Ганжуров Ю.С. Глобалізаційний вимір української наукової періодики в галузі політології: проблемні зони комунікації 180
Хорсева Л. Ю., Чумак Л. А. Математическая культура как фундамент современного образования. 182
Філоненко О.В. Історіографія діяльності педагогічних персоналій Єлисаветградщини (друга половина XIX – початок XX ст.) 184
Лехолетова М.М. Формування здоров'язберігальної компетентності як завдання професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери 186
Баришева М.М. Формування творчої особистості молодшого школяра під час написання твору. 188
Хромова О.І. Культурно-історичні науки в системі сучасної української освіти негуманітарного спрямування: функції, проблеми, перспективи 192
Клименко А.О. Новітня парадигма української вищої школи та шляхи її реалізації на практиці. 194
Шевелуха М. О. , Царьова І. В. Актуальні проблемі освіти і науки в українських реаліях. 196
Горяна С.Є. Формування конструктивних стратегій спілкування школярів в умовах використиння інтерактивних технологій. 197
Дашковська С.В. Психолого-педагогічні умови розвитку пізнавального інтересу школярів до вивчення туристичних ресурсів Кривого Рогу 200
Костючков С.К. Поліпарадигмальний характер сучасної системи освіти: конвергентність, плюралістичність та імплікантність наявних освітніх парадигм 202
Маврін В.В. Актуальні проблеми інноваційної діяльності вітчизняних навчальних закладів на засадах педагогіки життєтворчості особистості 204
Бабічева О.С. Артмеладзе Д.Т., Нестеренко С.В. Формування професійної компетенції студентів у вищому навчальному закладі України 206
Мартиненко Т. Ю. Сучасні тенденції розвитку післядипломної освіти в Україні 208
Браткова Г.М., Сагалаєва Н.В. Моніторинг якості управління освітою – необхідна умова модернізації освіти 210

Хом'як О. А., Зейкан В. В. Підготовка майбутніх учителів до суспільствознавчої освіти підростаючого покоління в умовах сталого розвитку 213
Бельмас О.В. Предназначение образования в идентификации человека 215
Окольнича Т.В. Дослідження особливостей виховання дітей східних слов'ян етнографами XIX- XX століть 216
Баштанник О.В. До проблеми організації самостійної роботи студента під час написання курсової роботи 218
Тарабасова Л. Г. Соціалізація особистості дошкільника. Теоретико-методологічне дослідження 221
Марченко О.В. Етапи проектування автоматизованої навчальної системи . . . 223
Шевчишена О.В. Особливості модернізації шкільного освітнього простору у вимірах сьогодення: психолого-педагогічний аспект. 225
Больбот Ю.К., Толстікова О.О., Ковтуненко Р.В. Післядипломне навчання на кафедрі педіатрії Медичної академії. 226
Сойчук Р. Л. Національне самоствердження особистості та націєтворення: погляд на проблему 228
Гоменюк О.О. До історії діяльності Катеринославського пролеткульту 229
Фасоля О.І. Екологічне виховання старшокласників в умовах профільного навчання: підходи та перспективи розвитку 231
Чухрієнко Н. Д., Василевська І. В. «Сходи в майбутнє» в дії на кафедрі сімейної медицини 233
Мацук З.М., Сафонов В.В. Магістральне транспортування газу: проблеми безпеки 234
Савош Г.П. Сучасна освіта та її розвиток в умовах трасформації сучасного українського суспільства 236
СЕКЦІЯ ІІІ. **ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ** 238
Мариновська О. Я. Інноваційні процеси в освіті: наукові підходи 238
Мухіна Г.В. Про деякі шляхи реалізації особистісно-орієнтованих технологій у вищих юридичних навчальних закладах 241
Бутенко Л.Л. Формування умінь та навичок проблематизації як компонент методологічної підготовки майбутніх учителів 243
Вінівіт'єва В.С. Використання тренінгових технологій в навчально-виховному процесі як засіб успішної соціалізації учнів в освітньому просторі . 245
Ворона А.С. Функціональність проектних робіт з використанням ІКТ у розвитку комунікативних компетенцій учнів на уроках англійської мови 247
Гонтар Д.А. Опрацювання історичних джерел на уроках історії в школі у контексті розвитку творчого мислення учнів 250
Никоненко Н.В., Шевченко В.Н. Структура посібника з гендерного виховання для молодших школярів із особливими освітніми потребами 252
Нетьосов С. І. До питання професійної інформаційної компетентності студентів –дефектологів 254
Кострубань Р. В. Потреба у розробці професіограми для підготовки майбутніх вчителів початкової школи у коледжах в контексті формування у них толерантності 256
Конопляник Л.М. , Коваленко О.О. Використання онлайн-ресурсів при вивченні іноземної мови студентами технічних ВНЗ 258
Конюша Л. М. Дивосвіт природи, дивосвіт дитячих сердець 260

Ольховська А. С. Конвенції в галузі прав людини як матеріал для побудови курсу «Сучасні перекладацькі технології. Системи автоматизації перекладу» 262
Кочержук Д. В. Поетапна робота вокаліста під час роботи у студії звукозапису: порядок запису музичного матеріалу 264
Пододіменко І. І. Інноваційні педагогічні технології іншомовної підготовки фахівців у системі вищої освіти США 265
Резнікова Г.Г., Клебанський Є.О., Подплетня О.А. Особливості семінарського заняття при вивченні хімії іноземними студентами 268
Сахнік О.В. Новітні освітні технології як ефективні засоби формування пенітенціариста нової формації 269
Тодорцева Ю.В. Моделі профілактики негативних явищ у дитячому і молодіжному середовищі 271
Томашова М.С. Формування емоційної культури як складової розвитку творчої особистості на уроках літератури 273
Ванєєва Ю. А. , Ісаєва Л. Є. , Романова Н. С. , Фоменко І. А. Застосування ігрових технологій у процесі розвитку пізнавального інтересу студентів. 275
Шумілова І.Ф. Напрями проведення моніторингу якості формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. . . 279
СЕКЦІЯ IV. **ФІЛОСОФІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ** 281
Высоцкая О.Е. Коммуникация как социальный феномен: к вопросу о сущности коммуникативных практик современности 281
Айтов С.Ш. Філософсько-істроричні підходи Ф.Броделя та аналіз українського історичного процесу 284
Амельченко А.Е. Философия автодидактики В.А. Куринского 286
Афоніна Є.В. Проблема гендерної маргінальності в суспільстві 289
Гринчишин Н. І. Християнські хиби та чесноти у поглядах Андрея Шептицького 291
Коцюба М.П. Подвійний зміст запитування про Іншого 293
Лазаренко В.П. Специфіка філософсьої творчості 294
Patsan O. V. (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) Topological Methods in the Historical-Philosophical Study of Personalism 297
Половинкина К.В. Гносеологические проблемы развития философии и науки 300
Сачава Н.М. Школа філософії життя в контексті інноваційного розвитку освіти України. 302
Сидоренко С.В. Етика пам'яті у процесах становлення громадянського суспільства 304
Ходак В.Л. Консенсус и свобода (в свете представлений о всеобщей воле и всеобщих идеях Г.С. Сковороды и Ж.-Ж.Руссо) 305
Шаповалова І. В. Вплив гуманітарної політики держави на процеси новітнього морального творення суспільства 308
Шморгун Олександра О. Філософські засади українського модернізму: екзитсенційний вимір 309
Шитов С.И. Искусство как фактор социальной стабильности и духовного развития личности: ожидания и пределы возможного 312
Шорохов А.О. Філософія Григорія Сковороди в реаліях ХУІІІ століття і сьогодення 314
Яшина О.М. Розвиток художньо-естетичних цінностей школяра як засіб його соціалізації 316

***СЕКЦІЯ V.* КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ** 319
Савойська С. В. Комунікативний аспект мовної політики і мовно-комунікативна політика у сучасній Україні – конвергенція чи дивергенція . . 319
Бондар Ю. В. Видавнича комунікація в парадигмі суспільних трансформацій 321
Тимченко М. М. Масова партійна преса як складова процесів партійної комунікації 322
Камєнєва О. М. Алгоритм побудови комунікативних зв'язків між політичним лідером та електоратом в сучасному українському суспільстві 324
Круть І. Ю. Головні тенденції політичної лінгвістики в українських реаліях 326
Куц М. Ю. Соціологічна експлікація поняття розуміння 327
Мороз-Рекотова Л. В. Комунікативна складова підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти 329
Чуменко В.Р. «Digital agenda» для України в умовах кризової ситуації 331
Гранчак Т. Ю. Україна і Друга світова війна в соціокультурному дискурсі вітчизняних національних бібліотек 335
Грищук О.А. Лундські рекомендації як дороговказ для забезпечення повноцінної політичної участі етнічних акторів 337
Білокінь О. В. , Дзима В. В. Комунікативний простір Тарасової гори 339
Інформація про авторів 342

Наукове видання

Науковий редактор

О.Ю.Висоцький

У 45 **Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах.** Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 квітня 2016 р., м.Дніпропетровськ. Частина І. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. – 358 с.

У збірник вміщено матеріали всеукраїнської наукової конференції «**Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах**», що присвячені осмисленню проблем сучасної Україні в соціальному, політичному, історичному, філософському, культурологічному, філологічному, правовому, економічному, педагогічному та інших дискурсах, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних та кризових явищ у різноманітних сферах української дійсності. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

.

«Роял Принт»

49054, м. Дніпропетровськ, пр. Кірова, 97-К

тел. (056) 794-61-04(05)

Свідоцтво ДК № 3505 від 23.06.2009

Здано на складання 20.04.16. Підписано до друку 25.04.16. Формат 60х84/16.
Папір офс. Друк різографічний. Гарнітура Times. Умовн.друк.арк. 9,00.
Умовн.фарб.-відб. 28,21. Обл.-видавн. арк. 29,05. Наклад 300 прим. Зам. № О_4381